

A nemzetközi munkásmozgalom történetéből

Évkönyv • 2010
XXXVI. évfolyam

Magyar Lajos Alapítvány
2009

Szerkesztőbizottság
Artner Annamária
Bebesi György
Harsányi Iván technikai szerkesztő
Havas Péter
Horváth Jenő
Jemnitz János szerkesztő
Juhász József
Moharos Éva
J. Nagy László
Niederhauser Emil
Székely Gábor szerkesztő
Szőke Károly
Vadász Sándor

E kötetünk a
Munkásmozgalom-történészek Nemzetközi Egyesülete,
a Károlyi Mihály Társaság,
a Lukács György Alapítvány,
a Politikatörténeti Alapítvány
és a Vas- és Fémmunkások Szakszervezetének
támogatásával jelent meg.

Dieser Band erscheint mit der Unterstützung
der Internationalen Tagung der Historiker der Arbeiterbewegung (ITH),
der I.G. Metall Ungarn,
der Georg Lukacs Stiftung
und der Gesellschaft Michael Karolyi

*Az Évkönyv 2004., 2005., 2006., 2007., 2008., 2009. és 2010. számának teljes szövege olvasható / You can find the whole text of Yearbooks 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009 and 2010: **http: //www.magyarlajos.fw.hu***

ISSN 0 133476 X
© Harsányi Iván, Jemnitz János, Székely Gábor
(4546)
Nyomás: Robinco Kft. F. v.: Kecskeméthy Péter

Az Évkönyv nemzetközi tanácsadó testülete:

Agosti, Aldo (Torino)	Mészáros, István (Rochester)
Avineri, Shlomo (Jeruzsálem)	Miller, Susanne (Bonn)
Buschak, Willy (Brüsszel)	Morgan, Kevin (Manchester)
Callesen, Gerd (Bécs)	Narihiko, Ito (Tokio)
Chakravarti, Sudeshna (Calcutta)	Panaccione, Andrea (Milano)
Degen, Bernhard (Basel)	Parsons, Steve (Sonderborg, Dánia)
Elorza, Antonio (Madrid)	Pelz, William, A. (Chicago)
Garscha, Winfried (Bécs)	Rojahn, Jörgen (Amszterdam)
Gianni, Emilio (Genova)	Schwarzmantel, John (Leeds)
Grass, Martin (Stockholm)	Skrzypczak, Henryk (Berlin)
Jazsborovszkaja, Inessza (Moszkva)	Šolle, Zdenek (Prága)
Halstead, John (Sheffield)	Studer, Brigitte (Lausanne)
Hudson, Kate (London)	Sumrikova, Ljudmila (Dnyepetrovroszk)
Iszlamov, Tofik (Moszkva)	Sylvers, Malcolm (Velece)
Jevzerov, Robert (Moszkva)	Tych, Feliks (Varsó)
Johnstone, Monty (London)	Vuilleumier, Marc (Genf)
Kircheisen, Inge (Halle/Saale)	Weill, Claudie (Párizs)
King, Francis (Norfolk, Anglia)	Wolikow, Serge (Párizs)
Konrad, Helmut (Graz)	Young, James D. (Stirling)
Maderthaner, Wolfgang (Bécs)	

ÚJ KORSZAK – GAZDASÁGI VÁLSÁG – MUNKÁSSÁG

WILLIE THOMPSON

Marx nem annyira a múlté

(Rövidítve)

Éppen ötven évvel ezelőtt a jobboldali labourista politikus Tony Crosland¹ jelentette meg a híres „Future of Socialism” (A szocializmus jövője) című könyvét (mindenesetre Crosland még nem volt megrettenve a szocializmus szótól). Ebben azt taglalta, hogy noha Marx nagy gondolkodó volt, jelenleg már „passé” (a múlté²), és a tory kormányzat ellenére az a forradalom, amelyet az Attlee adminisztráció idején keresztülvittek, bevezette és rögzítette a szociáldemokrata értékeket és a Labour befolyás kitörölhetetlenné vált a brit életből. Valami nagyon hasonló történt, ha nem is olyan arányokban, az USA-ban is. Továbbá, a kormányok felfedezték azt a titkot, amit a gazdaság keynes-i szabályozása jelentett, vagyis többé már soha nem fordulhat elő a múltból ismeretes gazdasági recesszió, legföljebb csak egy visszaesés.

A keynesianizmus és a hatalom egyensúlya a munka és a tőke között – amit Eric Hobsbawm „aranykornak” nevezett³ – elég jól működött több mint két nemzedéken át, ám az establishment számára ez mégsem tűnt tökéletes formulának. Egyfelől ez az egységes és összefogott, szakszervezetekbe tömörült munka elfogadhatatlanul erős volt a tőkével szemben, másfelől kiterjedt és erős inflációt gerjesztett.

Mіндеzt alátámasztotta az olcsó tüzelő, az energiahordozók, különösen az olaj hosszú ideig tartó alacsony ára. Ez a korszak drámai gyorsasággal ért véget az 1970-es évek elején, és akkor hosszabb depresszió kezdődött. Akenesianizmus szinte pillanatok alatt diszkreditálódott, és azonnal megindult egy ideológiai ellentámadás, amit politikai követett. Az előbbit eléggé primitív módon Hayek és „ideológiai gyermeke”, Milton Friedman fogalmazta meg az utóbbit Margaret Thatcher és Ronald Reagan szentesítette, ikonizálta. Alapfeltevésük az volt, hogy a bérek növekedésének véget kell vetni, és mielőtt ezt eléri, a szabályozóktól mentes piac tökéletesen tud működni. A szovjet blokk és a Szovjetunió összeomlása, valamint az a tény, hogy Kína átfordult a kapitalizmusba, úgy tűnt, hogy bizonyítja egyszer s mindenkorra, hogy igazuk volt. Ez természetesen a marxi gazdasági modellnek és a marxizmusnak általában a teljes diszkreditálását jelentette.

Mindentűt a nyugati gazdaságokban a munkások hányadát a társadalmi termékből megtámadták és csökkentették, s a szakszervezetek erejét alá-

¹ Crosland életútját lásd Évkönyv 1996.

² Eric Hobsbawm: A szélsőségek kora. Pannonia, Budapest, 1998.

³ Utalás Fukuyama elhíresült könyvének címére.

ásta a tömeges munkanélküliség és a jogi semlegesítés. A szociális béreket ugyancsak csökkentették, ahogy a jóléti állam nyújtotta előnyöket megnyirbálták; ezt elsősorban az USA-ban hajtották így végre. Ugyanebben a korban a súly áttevődött az ipari termelésről a szolgáltatásokra, elsősorban a pénzügyi szolgáltatásokra (főként Nagy-Britanniában). A tőkés piacot „megszabádtították” a szabályozóktól, és a globális gazdaságban az ipari termelést egyre inkább áthelyezték oda, ahol a dolgozók alacsony béreket kapnak...

A nagy felfedezés, amit a tőke urai és politikai képviselői tettek, éppen az volt, hogy mindenek ellenére a demokratikus választásokat meg lehet nyerni. Az új jelenség az volt, hogy az adósságokat fel lehet halmozni, át lehet hárítani, és végeredményben valami nagyon hasonló dolog történt a nagy 1929-es válság kirobbanásakor, amikor ez a konstrukció szintén mint egy píraxis omlott össze.

A jelen gazdasági jelenségei sokakban feléleszthetik a nosztalgiát a szovjet tervgazdálkodás iránt minden hibája, tökéletlensége és hatástalansága ellenére. Az emberek gondolkodásának középpontjába mindenestre nem a piaci értékeknek kell kerülnie, hanem a szükségleteknek.

Ami a világ számára jelenleg szükséges lenne, az egy életerős és megvalósítható szocializmus. Ez ezúttal feltételezi az ökológiai fenntarthatóság megtartását is, amely feltételezi a piac elemeinek továbbélését is, egy nem kizárólag szocialista tulajdonú keretben. Micsoda kihívás, ám ennek megvalósítására a legnagyobb és leggyorsabb szükség van.

Forrás: Willie Thompson: Marx not so „passé” Socialist History Society, Newsletter, 2008 november

Hirtelen felébredés

(Rövidítve)

„A történelem véget ért”⁴. Ez volt a legzseniálisabb verziója annak az ideológiai mítosznak, amit a globalizáció megjósolt az 1990-es évek kezdetén. Ekkor következett be az állam-kapitalizmus összeomlása a Szovjetunióban, valamint az export-orientált, rendkívül gyors kínai felemelkedés – és úgy tűnt, hogy semmiféle ellenzéke nincs a kapitalizmus győzelmének az egész világon. A világ szabadabbá vált, a szabad-kereskedelem, a demokrácia és a gazdasági integráció kényszerűen elsöpörte a régi országhatárokat és a régi gondolkodásmódot. A világ egyszerűvé vált: a szállításokban és a kommunikációban a computer-forradalom a nagy távolságokat megszüntette. Egységes világpiac alakult ki, és ebben a világban azután mindenki versenyezhetett. Új világ született: a technológia, a szolgáltatások, az új pénzgazdálkodás és a „tudásra alapuló társadalom” agilítása leváltotta az iparra épülő elavult logikát.

⁴ A szerző ehelyütt pontos gazdasági elemzést ad számos adatra támaszkodva.

És ezután következett a hirtelen ébredés. Az bizonyos, hogy a globális piac a kapitalizmus diadalát hozta meg, ám a kapitalizmus mindig is így működött: vagyis válságokon, háborúkon és az embernek ember által való kizsákmányolása révén. Ez nem a „történelem visszatérésének” kora, ahogyan ezt sokan locsogják napjainkban, amikor az illúziók tűzijátékának ideje elmúlt, pontosan azért, mert a történelem soha nem ment szabadságra. Grúziában, az orosz térségben a hatalmaknak az összecsapása újralesztette az elfeledett konfliktusokat. Ázsiában a globalizáció önmagában véve is új ipari óriást szült Kínában, és ez visszahat, olykor nyomasztóan is, az egész világra. A piacot most világválság érte el, a bankok pénzuralma és vele együtt a fikatív tőke hatalma kártyavárként omlott össze. A pártok, a szakszervezetek, a különféle szerkesztőségek és értelmiségiek: akik valamikor énekeltek, most lélegzet után kapkodnak, amikor szembekerülnek a világ olyan jelenségeivel, amelyeket nem képesek felfogni.

A mi marxista tudományunk jelenleg kertjében művelheti aratásának gyümölcseit. Egy politikailag tudatos harc konszolidációja, ez a mi osztály-szervezetünknek a feladata.

Forrás: Lotta Comunista, 2008 július-augusztus, Bulletin, 2008. szeptember. An abrupt Awakening

GERD CALLESEN

A szociáldemokrata pártok politikájáról 2008-ban

Levél Jemnitz Jánoshoz, 2008. december 4.

(Részlet)

Sajnos nem valószínű, hogy bármelyik szociáldemokrata párt a közeljövőben hajlamos lesz arra, hogy szociáldemokrata módon gondolkodjon. Még a jelenlegi pénzügyi-gazdasági válság sem készíti őket gondolkodásuk és politikájuk megváltoztatására. A Szocialista Internacionálé többé-kevésbé halt. Ám úgy tűnik, hogy néhány független szocialista párt a jövőben erősebb lehet, így Dániában, Svédországban, Hollandiában és Németországban, ezek a szociáldemokrata pártoktól balra helyezkednek el, és ezek mostanság még inkább erőre kaphatnak. Ugyanakkor úgy tűnik, hogy néhány független lap és periodika nagyobb befolyásra tesz szert a politikai vitákban. Marx az utóbbi időben több folyóirat első oldalára került, amit senki nem hitt volna egy-két évvel ezelőtt.

JOHN SCHWARZMANTEL

A globális gazdasági válságról

Levél Jemnitz Jánoshoz, 2008. november 23.

(Részlet)

„...Számomra is úgy tűnik, hogy egy történeti korszak véget ért, és a neoliberais hit a piacban, amely minden problémát megold, véget ért. Ám azt illetően, hogy mi következik ezután, jócskán zavarban vagyok... Ami a szociáldemokrata kormányokat illeti, ezek inkább a kapitalizmus és a bankok megmentői voltak...”

GRAHAM TURNER

Szembenézve a gazdasági vízözönnel

(Rövidítve)

Annak a ténynek, hogy a világ országainak kormányai gazdaságilag is beavatkoznak a folyamatokba, kicsi hatása lesz az elmélyülő gazdasági válságra.

Az adócsökkentéseket, amelyet Alistair Darling pénzügyminiszter hétfőn bejelentett, az LP képviselői hűségesen megéljenezték. Ám elég csak futó pillantást vetni az események megrázó fordulatára az USA-ban, hogy világosan lássuk: a legújabb adócsökkentések nem fogják megmenteni a gazdaságot...⁵

A bankok összeomlása októberben az USA-ban folyománya volt az USA lakáspiaca hosszadalmas visszaesésének, amely tulajdonképpen három évvel ezelőtt már megkezdődött. Ám jelenleg a részvények árának földcsuszamlás-szerű összeomlása visszahatott, és aláásta a lakáspiac egészébe fektetett bizalmat. Ez ördögi kör, amelyet a Szövetségi Bank nem tud megállítani.

Forrás: Graham Turner on facing the economic deluge. Socialist Worker, 2008. november 29.

⁵ A Bulletin a Le Monde alapján adatokat közöl a jelenlegi pénzügyi gazdasági válságról.

A recesszió halálos szorítása, amely a politikai ideológiákat és a politikai játékokat zavarba taszítja

(Rövidítve)

A globális viharnek messze van még a vége. A bankok, a különböző pénzintézmények válsága még nem ért véget, ám a válság már elérte az ipar egy részét, az autóipart, az építőipart és az acélipart. A 2009-es év recessziót hoz Európa és Amerika számára, még Kínát is megrázza majd, és visszaesést fog hozni számára is. Évekbe fog kerülni, amíg a válság következményein túljut a világ. A feszültség növekszik a nemzetközi rendszerben. A megelőző években Washington volt a világ rendjének őre, az utóbbi időben azonban meggyengült, és rosszul reagált a dolgokra. Európa versenyre kényszerül, hogy behozza eddigi lemaradását. Ázsia hatalmas tartalékokat halmozott fel, de ennek is ára lesz, amit nehéz előre kiszámítani. Az egyetemes globális kapitalizmus győzelmének tegnapi sikere, triumfálása, hirtelen elavulttá, öreggé vált. Új mítoszok keletkeznek. Egy imperialista Európának a mítosza, amely szembe tud nézni az előttünk álló nehéz időkkel. Ennek során is számolni kell azzal, hogy a kapitalizmus csak azt tudja lerombolni, amit egyszer már felépített, és ez ugyanígy igaz Európa erejére is. A kommunizmus az egyedüli jövő.⁶

Egy társadalom, amelyben megszűnt mindenféle ellenőrzés kontroll.

A *Le Monde* fel van háborodva, hogy minden öt percben meghal egy tíz év alatti gyermek az elégtelen táplálkozás miatt, és a minimális 60 dolláros évi jövedelem, amely a minimális szükségleteket fedezné, elérhetetlen. Ám a *Le Monde* nem teszi fel azt a kérdést, hogy ez az összeg miért nem teremthető meg, amikor ennek dupláját fizetik ki a bankok megmentésére. A *Le Monde* tekintélyes burzsoá újság, amely tudja, hogy paradoxonokban kell írnia: a jelenlegi gazdasági rendszerben nincsen lehetőség a választásra. Mint marxisták, nem tudjuk elfogadni a *Le Monde* felháborodását, és hogy ily módon próbálja a bűnösöket fedezni. Engels figyelmeztetett az Anti-Dühring-ben, hogy az emberek, miközben megélhetésüket keresik, elvesztik a társadalom ellenőrzését.

Forrás: The Deadly Grip of Recession Throws Ideologies and Political Games into Dissarray, Bulletin, 2008 november

⁶ Feltűnő, hogy az olasz szerzők az 1970-es éveknél milyen határozottan húznak meg egy korszakváltást, nevezetesen az állam-kapitalizmus meggyengülésével (Ez nyilván a 74-es olajválságra és a keleti tömbre utal.) (Szerk. megjegyzés)

Adalék a világválsághoz és az új helyzethez

Az RFI 2009. január 8-i adása nyomán

Párizsban a Luxemburg palota előtt szocialista-kommunista antikapitalista gyűlést tartottak. (A Luxemburg palota ismeretesen a francia szenátus székhelye.) Nicholas Sárközy ez alkalomból beszédet mondott, és a rádióknak adott nyilatkozatában hangsúlyozta: „a jelenlegi pénzügyi-gazdasági válság nem a kapitalizmus válsága. Az antikapitalizmus, a kapitalista rendszer tagadása zsákutca.” Ilyen kijelentésre fél évvel ezelőtt N. Sárközynek nem lett volna szüksége.

Hallgatta és megjegyzéssel ellátta *Jemnitz János*

Újabb adalék a gazdasági válság hatásához

A BBC 2009. január 8-i adása nyomán

A BBC ezúttal egy madridi közgazdász professzort interjúvolt meg a válság várható hatásáról – elsősorban a munkanélküliségről. Az illető hangsúlyozta, hogy a spanyol kormány megkülönböztetett nagy erőfeszítéseket tesz a munkanélküliség enyhítésére a közmunkák beindításával, ám szerinte ennek ellenére a munkanélküliek száma a nagy országban valószínűleg több millió lesz. A munkanélküliek elsősorban a bevándoroltak közül kerülnek ki, akiknek egy része illegálisan, avagy csak rövid tartózkodási engedéllyel él Spanyolországban. A munkanélküli segély pedig ezek jó részének nem jár. A problémák mindebből nyilvánvalóan következnek.

Hallgatta és lejegyezte *Jemnitz János*

A globalizáció ideológiai válsága

(Rövidítve)

A globalizáció korának ideológiai válsága jelenleg már magán viseli egy új stratégiai periódus jeleit. Ugyanúgy, ahogy ezelőtt az államkapitalizmus

rendszerét az idők elsöpörték az 1970-es évek végén⁷, Így azután elérkeztünk a liberális imperializmus uralmának új fázisához. A marxista analízishez azonban szükséges, hogy elkerüljük az ideológiai változások formulájának feltételezését, valamint azt a hitet, hogy a strukturális változások automatikusan eredeztetik majd az ideológiai változásokat is. Ez a materialista módszernek idealista megfordítása lenne.

A háború utáni állam-kapitalizmus politikai korszakában egészen az 1970-es évekig és az imperialista liberalizmus korában, amely az 1980-as és 1990-es évek átalakulása nyomán következett be, mi elemeztünk az objektív egyensúlyi állapotokat. Ez érintette azt, hogy az állam milyen eszközöket használt, milyen ideológiai eszközökhöz nyúlt, amelyekkel az uralkodó osztály különböző csoportjai egymással ütköztek a világgpiacon.

A XX. század második felében a protekcionizmus, a liberalizmus, az állami intervenció és a dereguláció sohasem szűnt meg. Ami változott, az csak ezeknek az aránya volt, illetőleg ezeknek a kombinálása. A marxista elemzés ennek során arra törekedett, hogy megkülönböztesse az állami és a liberális arányt ebben a kombinációban. A gazdasági változások periódusai mind ezekre visszahatók. Így 1945 után Japánnak és Európának a felemelkedése, majd az utóbbi évtizedekben Ázsia felemelkedése. De a háborúk és a válságok, még az éles imperialista ütközések korában is, sok esetben olyan jelleget öltöttek, hogy csak részleges ütközések és válságok következtek be, amelyek nem szakították meg a fejlődés nagyon hosszú korszakát, valamint a globális akkumulációét. Az új stratégiai korszak egyelőre még belefér az imperialista fejlődésnek ebbe a nagyobb korszakába. A globalizáció ideológiai válságának megvannak a speciális vonásai, ez nem jelenti a stratégiai keretek megtörését.

Theoretikai és ideológiai értelemben a támadás két meghatározott frontról érkezik. Egyfelől a gazdasági válság felől, de tükrözi a nagyhatalmak erejének gyengülését is, amelyek meghatározták a gazdasági viszonyok egyensúlyát az utolsó évtizedekben. Mindezek alapján világos, hogy Európa és az atlanti világ teoretikusai és közgazdászai kérdéseket tesznek fel maguknak a globalizáció belső ellentmondásairól. E reflexiókban azt olvashatjuk, hogy az államok gazdaságilag önállóbbak és politikailag nacionalistábbak lesznek, és ez egy lángoló kombináció. Jelenleg azok az országok, amelyek erősödnek, a gazdasági akkumulációra törekszenek, nem pedig arra, hogy népeik életszínvonalát emeljék. Ami ezeket az országokat illeti, ezek kívül állnak a nagy gazdasági szervezeteken, ám jelenleg már nem érvényesül úgy mint korábban, a gazdasági integráció. Éppen ezért nem véletlen, hogy ez a második front Ázsiában nyílt meg. Eddig is volt ellentét az angolszász országok és Európa között, ugyanekkor a liberális egyetértés csak addig élhetett ily erősen, amíg az kedvező volt ezen országok számára a világgpiacon. Most, hogy ez az

⁷ A névtelen szerző ehelyütt aláhúzza hogy a XIX. század végén és a XX. század elején a liberalizmus korlátlanabban érvényesült a nagyhatalmak javára, a II. világháború után azonban ez a liberalizmus az imperialista hatalmak részéről párosult az állami intervenciókkal.

erőeltolódás bekövetkezett Ázsia javára, a Nyugat megkezdi elveinek újraértékelését. Ázsia felemelkedése megkérdőjelezi a liberális kánont, erre Ázsia történeti fejlődése is magyarázatot ad.⁸

Forrás: Globalisation's Ideological Crisis Bulletin, 2008 november

FRANÇOIS SABADO

Számolnunk kell a válsággal (A IV. Internacionálé⁹)

(Rövidítve)

Mi annakidején, a 2007. szeptemberi bank és pénzügyi válság kezdetekor már megírtuk, hogy ez a válság csak a totális gazdasági válság legeleje, ami egyúttal fordulópont az egész világgazdaságban. Jelenleg minden kommentátor hangsúlyozza, hogy ez a válság máris az 1929. évi gazdasági válság kitörésére emlékeztet, de ami a mostanit illeti, vannak különbségek.

1. Általános rendszerváltás (eredeti alcím)

Új depresszió, ami annak a recesszióknak új szakasza, amely az 1960-as évek végén kezdődött, amely összefonódott a világ környezeti, ökológiai válságával, és elérte a kapitalista rendszer válságának határértékét. Immanuel Wallerstein¹⁰-nek igaza volt, amikor a válságot úgy jellemezte, hogy az a rendszerválság keresztútjára tehető, és annak a rendszerválságnak a folyamatát képezi, amely közel negyven éve kezdődött meg. Nem beszélhetünk arról, ahogyan ő teszi, hogy ez már a kapitalizmus végét jelzi, minthogy nincs olyan helyzet, amelyben a kapitalizmust mint rendszert megdöntik. Ez a válság nem rövid lejáratható válság, nem is egyszerűen gazdasági, hanem rendszer-válság. Ez jól mutatja a kapitalista rendszer történeti határait és korlátjait. Ezúttal, a történelemben először, ez a válság az egész földgolyót átfogja: ezúttal a termelésben és a fogyasztásban is kialakult a világpiac, ami igaz a munkaerőre is. Ez utóbbi folyamat szintén negyven éve kezdődött. Ebben a rendszerben a termelés egyszerűen magáért a termelésért folyik. És ebben a rendszerben a termelés a profitért folyik, nem pedig az emberi szükségletek kielégítéséért. Így jön létre a termékek túltermelése. Különféle pénzügyi trük-

⁸ A IV. Internacionálé ismeretesen a trockista internacionálé, amely még az 1920-as években alakult ki. Egyes szakaszairól az Évkönyv is írt, lásd az Évkönyv 1979-es kötetét, ill. 1984. évi repertóriumát.

⁹ Wallerstein nagyon ismert német közgazdász, szociológus.

¹⁰ Frankfurt ismeretesen a német nagybankok centruma, de egyúttal az Európai Bank is ott kapott helyet.

közzel a gazdasági rendszer határait ki lehet tolni, ámde előbb vagy utóbb mégiscsak bekövetkezik a válság. Ezek után bizonyos időközönként megismétlődik. Tizenöt éven belül hat válság következett be: a mexikói válság 1994-ben, az ázsiai válság 1997-ben, az orosz válság 1998-ban, az argentin válság 2001-ben. A jelenlegi válság, a 2007-es pénzügyi válsággal kezdődött. A jelenlegi válság minőségileg is fontosabb, minthogy ezúttal a válság nem a perifériát, hanem a központi országokat is érinti. A mostani nagy válság más, mélyebb folyamatokkal is párosul, mint pl. az élelmiszer, nyersanyag, és egy nagyon súlyos ökológiai válsággal. Ez utóbbiban a legfenyegetőbb a globális felmelegedés. Az ökológiai válság és ezen belül a klímaválság el fog mélyülni a kapitalista rendszeren belül, amely profit előállítására épül. A „Zöld kapitalizmus” az uralkodó osztályok reagálása erre a meglévő válságra. A jelenlegi rendszerben azonban a válságok sora csak olyan eredményeket hozhat, mint New Orleans és a szegényebb országoknak a jelenlegi helyzete. Nem kell valakinek katasztrófa-centrikusnak lennie ahhoz, hogy előre is katasztrófákat lásson. Végeredményben az 1970-es évek elejétől a rendszerválságok sorozatát éltük át és ezek a válságok tovább fognak tartani.

Forrás: François Sabado: Taking the measure of the crisis TV Online magazine - 2008 november

A regularizáció és a közösségi tulajdon (public sector) újra megjelenik az európai politikai ciklusban

(Rövidítve)

Az utóbbi időben az európai politikában kettős mozgás mutatkozott. Egyfelől a szabad piacgazdaság az Európai Unión belül és a különböző európai megállapodások létrehozta egyfajta kontinens szférát, és Brüsszel ill. Frankfurt¹¹ egyfajta szuverenitást vívott ki magának, miközben mégis alávetette magát a különböző államoknak. Másfelől az Egyesült Európa centralizálta azt az erőt, amellyel felléphetett a világpiacon.^A

Eddig az EU szervei tárgyalhattak gazdasági téren a világpiacon, de most a jelenlegi válság nyomán e képességei és lehetőségei miként fognak megváltozni, amikor eddigi ideológiai és politikai alapállása rendült meg?

Eddig Európában a dereguláció és az egyesítés, kifelé pedig a pénzügyi, gazdasági liberalizmus állt a középpontban az elmúlt évtized politikai harciban. Így Európában létrehozta egy régiót, amely 500 millió lakosra terjed

¹¹ Uo.

ki, mely belesimul a világ liberális tendenciáiba. Ugyanakkor Európa törekedett arra, hogy megőrizze saját politikai identitását. Egyfajta kettősség volt a jellemző, amely belső ellentmondásban is állt egymással, a regionális identitás, amely szintén liberális alapokon állt és ugyanakkor a részvétel a világgazdaságban, a világgazdasági szervezetekben, mint a GATT-ban és a WTO-ban. Olaszország számára ez azt is jelentette, hogy saját belső politikai egyensúlytalanságát is e rendszeren belül kellett megoldania.

Ahogy az évek haladtak, mi olyan politikát folytattunk, amely a passzív európaiságot tükrözte, a nemzetközi kapcsolatok válságainak és egy provinciális osztály reguláris dinamikájának korában. Ez belemerült a különböző frakcióinak belső harcába. A tény megmarad, hogy egy európai politikai ciklus megszilárdulásával Olaszországnak is bizonyos strukturális változásokat kellett meghoznia. Ez különösen igaz az 1990-es évektől kezdve, amikor a válság felgyorsította a politikai rendszer végét, mármint az államkapitalista rendszerét. Még 1957-ben egy olasz elemző, Giuseppe Guarino megállapította, hogy az állam szerepe és befolyása valósággal megfeleződött Olaszországban az európai szerződések nyomán. Európa volt a külső faktor ebben a folyamatban. Ez határozta meg Olaszországban a vegyes gazdaságra épült rendszer halálát. Az 1986. évi európai egyezmények határozták meg az európai országok közötti liberalizációt, amely azután megalapozta az európai közös piacot, amely együtt járt az egységes jogszolgáltatás ill. a versenyszabályozás elfogadásával. Az említett Guarino szerint alig lehetett előre látni ezeknek a szerződéseknek a következményeit. Az említett szerződés megszüntette az államhatárokat az árucserre ill. szolgáltatások és személyek mozgása előtt, noha ezek az államhatárok biztosították korábban az egyes államok szuverenitását. Minthogy Európa erre az útra lépett, hamarosan a tőke mozgása előtt minden út nyitva volt, ami együtt járt a teljes liberalizációval – és mindez nem szűkölt le csak Európára. Mindez Olaszországban az állami tulajdonban lévő vállalatok erős alárendelésére vezetett, ez vonatkozik a különféle közösségi vállalatokra is, miközben teljes szabad kezelt adtak a külföldi befektetőknek. Ennek olyan következménye is volt, hogy a politikai életben sok mindent elnapoltak. Az európai egységes piac Olaszországban felgyorsította a szociális átrétegződést – a nemzetközi politikában pedig a különféle csoportosulások közötti súlyponteltolódásokat. Az új körülmények között nemcsak a gazdasági csoportok, hanem az államok között is folytatódott a verseny. Olaszországnak ebben a vonatkozásban kemény árat kellett fizetnie elburokratizálódása miatt, valamint jogi és pénzügyi berendezkedéséért, a közszolgáltatásaiért, „ideológiai hagyományaiért”, valamint „szakszervezeti politikájáért”. Mint Guarino megállapította, mindez nem következett volna be, ha 1986-ban nem fogadják el az európai egyezményt. Guarino pamfletje, amely egy nagyon befolyásos jogász munkája, aki elsősorban az állami tulajdonban lévő vállalatokkal foglalkozott, nagyon jól tükrözi azt a korszakot, amelyen most már túlléptünk és amelynek az Alitalia privatizálása az egyik utolsó harci cselekménye volt. Ebben a korábbi korszak-

ban Guarino is két pólusra kívánt építeni az olasz gazdaságot, a vegyes gazdaságra, vagyis az állami és magántulajdonra, (ebben a körben helyezte el a bankrendszer is) ugyanúgy, ahogy ez Németországban is történt, de ez már szintén csak a múlté. Ez nyilvánvalóan egy veszített csata volt, ám az ügyet a jelenlegi gazdasági válság ismét visszahozta Európa szívébe. Mostanáig az EU motorja volt és egyúttal a tárgyaló fél is Európa részéről a globális vitákban és versenyben. Hogyan alakulnak ezután a dolgok most, amikor a jelenlegi gazdasági világválság mindent megkérdőjelezett? Az kétségtelen – mint azt többen megállapítják – hogy az USA jelenleg jócskán meggyengült tekintetben is, amikor még a piacgazdaságot védelmezi. Ám az USA meggyengülése és az USA modelljének európai követése Európában is a tárgyalóképeség gyengülésére vezet, ez stratégiai hiba és továbbra is szemben áll az ázsiai országok felemelkedésének gyakorlatával, valamint azzal, hogy felemelkedésükben milyen nagy szerepe van az ottani államhatalmak „erős jelenlétével”. Így egyesek hangsúlyozzák, hogy Európa nem tudja elkerülni a recessziót, ami az USA-ban kezdődött el. Ám az európai pénzügyi rendszer és az Európai Bank erősebb mint az USA-ban kialakult rendszer és az Európai Bizottság is hatékonyabb, mint az USA-ban meglévők. Ám az olasz megfigyelők szerint is Európát is a növekvő belső feszültségek fogják jellemezni. A feszültség egyik forrása, hogy az Európai Bizottság rigorózan próbálja védeni az eddigi liberális gyakorlatot, míg egyre nyilvánvalóbb, hogy az állami és közösségi gazdasági beavatkozások elkerülhetetlenek.

Forrás: Regulation and the Hand of the Public Sector Reappear in the European Political Cycle, Bulletin 2008 november

John Bellamy Foster megjegyzése a válságról

„Egyetértek azzal, hogy a túltermelés és a tőke túlzott felhalmozása váltotta ki a jelenlegi válságot egy olyan gazdasági rendszerben, amelyben a gazdaság csak a társadalom elitjének kezeiben halmozódik fel. Miközben a gazdaság egyik oldalon így felhalmozódott, ez együtt járt sokak eladósodásával. Ez vezetett azután a reális gazdaság stagnálására és a válságra. Ez az amit én a monopol-finánciók gazdaságának a belső ellentmondásainak nevezek.”

Forrás: Interview of John Bellamy Foster for Norwegian Daily, Klassekampen. (Foster az oregoni egyetem professzora. Az interjú 2008. október 15-én készült, az interjút Steve Parsons küldte meg az Évkönyvnek.)

Gazdasági válság és szociális problémák

Barosso, az Európai Bizottság elnöke, 2009. február 26-i rádióhírek szerint kijelentette a február végi Európa-csúcs előtt, hogy aggasztja: a gazdasági válság kiélezi a szociális ellentéteket Európában.

A kijelentés magában nem nagy felfedezés, miután ez minden nagyobb európai országban már bekövetkezett. Az újság inkább az, hogy ezt a szinte legliberálisabbnak tekinthető, leginkább piaci orientációt követő Európa Bizottság elnöke teszi.

Hallgatta és kommentálja: *Jemnitz János*

MARX HALÁLÁNAK 125. ÉVFORDULÓJÁRA (III.)

ERIC J. HOBSBAWM

A marxista történetírás historiográfiája

Hobsbawm tanulmányát a híres feuerbach-i tézissel nyitja „a világ magyarázatáról” ill. „megváltoztatásáról”. (A szerk.)

A legtöbb értelmiségi, aki az 1880-as évektől kezdve marxista lett, sorsát összekötötte a munkásmozgalommal, arra törekedtek, hogy a világot megváltoztassák a munkásosztállyal együtt és a szocialista mozgalmakkal, ez utóbbiak marxista befolyás alatt nagy tömegpártok révén lettek politikai erővé. Amikor ezek az értelmiségiek megszűntek szocialista forradalmárok lenni, akkor egyúttal megszűntek marxistáknak is lenni. Az októberi forradalom újraélesztette ezt a hullámot, ám emlékeznünk kell arra, hogy az 1950-as évekig a nagy szociáldemokrata pártokban sem következett be egy elfordulás a marxizmustól. Ugyanakkor megemlíteném, hogy a Szovjetunióban majd ezt követően azokban az országokban, ahol kommunista kormányzatok jöttek létre, kötelezővé vált a marxista történetírás. Az antifasizmus korszaka ezt ugyancsak megerősítette. Az 1950-es évektől ez a fejlődés meggyengült a fejlett országokban, ám a Harmadik Világban nem. Ám ugyanekkor az egyetemi oktatás nagy kiterjedése és a diákok nyugtalansága és lázongása (unrest) az 1960-as években egy új szélesebb réteget teremtett meg azoknak, akik készek voltak a világ megváltoztatására. Ám ennek a rétegnek nagy része hátróztottan radikális volt, de nem kifejezetten marxista, sőt egyáltalán nem volt marxista. Valószínűleg ez a folyamat az 1970-es években érte el a csúcspontját, nem sokkal azelőtt, hogy ezután ugyancsak politikai okokból, egy nagyon erős támadás indult a marxizmus ellen. Ez a támadás még napjainkban is folytatódik. Ennek legnagyobb hatása és következménye az volt, hogy szétverte, eloszlatta azt a hitet, hogy előre nem lehet jósolni, az emberi társadalmak megszervezésének sikerét és ezt a történelem elemzése elősegítheti. Megjegyzendő, hogy ebben a liberálisok még mindig hisznek. A történetírást, természetesen a marxista történetírást el kell választani a teleologikus személettől, ami nem jelenti azt, hogy elvesztené érdeklődését a jövő iránt.

Lévéen, hogy adva van a szociáldemokrata és szociálforradalmár mozgalmak elbizonytalanodása, úgy hiszem, nem nagyon valószínű, hogy újra bekövetkezik majd egy nagy rohanás (rush to) a marxizmushoz. Ám itt el kell hogy kerüljünk mindenfajta nyugati szemlélet centrikusságot. Ha pusztán saját könyveim leterjedését tekintem, akkor megerősíthetem, hogy ezek az

¹ Hobsbawm helyütt aláhúzza, hogy az 1880-as évektől a munkásosztály helyzetével nemcsak marxista szellemű történetírók foglalkoztak.

1990-es évekből először Tajvanon és Dél-Koreában, majd Törökországban és végül az arab világban kezdtek megjelenni egyre nagyobb példányszámban.

Eléggé különös, hogy az 1990-es évek végétől egy marxista újjászületési hullám indult el a nyugati világban. Ám ennek az indítékai eléggé meglepőek. Egy sor értelmes business üzleti író és kapitalista (ezeknek egy része elkötelezett volt arra, hogy a társadalmat megváltoztassa), akik felismerték a Kommunista Kiáltvány egészen rendkívüli hatását és jelenlétét, amelyben Marx előre megjósolta a késő XX. századi globalizáció természetét. 1998 világot 1848-ban előre megjósolták. Erre egy kiváló példa „Karl Marx ou l'esprit du monde” (2005) (Karl Marx vagy a világ lelke, szelleme²). A mai napig úgy tűnik, ennek az újraszületésnek nem született historiografiai feldolgozása.

Nos, hogy is lehet „magyarázni a világot”? E tekintetben a „story” valamelyest más, de mégiscsak parallel. Ez ismét valahogyan egy újabb hullám a Ranke-ellenes, vagyis a reakciós történetfelfogással szemben. E tekintetben hajdanán a marxizmus elismert, de nem az egyedüli eleme volt e hullámnak. Lényegét illetően ez egy kettős mozgalom volt. Egyfelől ez kihívás volt az ellen a pozitív hittel szemben, miszerint a valóság objektív szerkezete magát megmagyarázta. Ehhez szükséges volt a tudományos metodológiára, annak megmagyarázására, hogy a dolgok miért úgy történtek meg, ahogy megtörténtek. A történészek számára a historiográfia mindig is az objektív valóságban rögződött, vagyis a múlt magyarázatával, de ez a magyarázat nem tényekkel kezdődik, hanem a problémák feltárásával. Ebben benne foglaltatik annak kutatása is, hogy miként és miért álltak elő ezek a problémák, paradigmák és elképzelések, és mindezek miként formulázódtak meg a különféle szociális környezetben és történeti hagyományokban.

Másfelől ekkor arra történt erőfeszítés, hogy a történelmet közelebb hozzák a társadalomtudományokhoz és évégett egy általánosító diszciplínába kell bevonni. Így válik a történelem képessé arra, hogy megmagyarázza az emberi társadalom átalakulásait a múltban. A történelem így válik alkalmasá arra, ahogy azt Lawrence Stone megfogalmazta, hogy feltegye a nagy Miért kérdéseket. Ezek közül néhányat világosan Marx is feltett és megfogalmazott. A történetírók az övéihez még különféle alternatívákat írtak. Nem kérdéses, hogy sokan közülük szintén azt a gyorsan növekvő szocialista munkáspártok hatására tették meg.

A kezdeményezés ebben a „szociális fordulatban” nem a historiográfia felől történt meg, hanem a társadalomtudományok művelői részéről (így a szociológia, a szociális antropológia, a politikai szociológia, és azon közgazdászok részéről, akik érdeklődtek a történelem iránt). Közülük többen ezt a munkásságot 1880 és 1910 között fejtették ki. Néhányan közülük szintén az evolúciós szemlélet alapján álltak és ez egyértelműen történeti diszciplína.

² Janques Attali egy időben francia szocialistaként Mitterrand kormányzatában is részt vett, később az Európa Fejlesztési Bank élén évekig dolgozott.

Amennyiben Marxot tekinthetjük a tudás szociológiájának az atyjának, annyiban kétségtelen, hogy a marxizmus jelentősen hozzájárult és egyik elindítója volt ennek a mozgásnak, habár hibásan támadták, hogy valamiféle vak objektivizmust tükrözne. Ám ugyanekkor a legismertebb hatása a marxista eszméknek az volt, hogy hangsúlyozta a gazdasági és szociális faktor szerepét, ámde ez nem volt kizárólag a marxista felfogásra jellemző, ámde az kétségtelen, hogy megerősödésében rendkívül nagy volt a szerepe a marxista elemzésnek. Ámde mindez része volt az általános historiográfiai trendnek. Ezt meg lehet figyelni már az 1890-es évektől, ámde ez a trend a csúcspontját az 1950-es – 1960-as években érte el. Ez köszönhető az én nemzedékem történészeinek, e történészeknek szerencséjük volt, hogy már ennek a diszciplinának alapján tevékenykedhettek. A szociális-gazdasági áramlat szélesebb volt mint a marxista áramlat. Alkalmassint a kezdeményezés a gazdasági és szociális folyóiratok és intézmények megalakítására és megindítására aktív szociáldemokrata tudósok részéről történt meg, olyanok részéről, mint Carl Grünberg³ és Ludo Moritz Hartmann⁴. Grünberg volt az, aki megjelentette a *Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte* (1893), (a negyedévenként megjelenő szociális és gazdaságtörténeti füzetek) című periodikát. Ámde ugyanez nem figyelhető meg Nagy-Britanniában, Franciaországban és az USA-ban, sőt még Németországban is az erősen gazdasági beállítottságú történeti iskola nagyon távol állt a marxizmustól. Csupán a Harmadik Világban a XIX. században – Oroszországban és a Balkánon – valamint a Harmadik Világban a XX. században, volt a gazdaságtörténelem, miként minden más társadalomtudomány, elsősorban szociális-forradalmár az orientációjában és éppen ezért nagyon is nyitott volt és vonzódott Marxhoz. Mindenesetre a marxista történészeknek a legnagyobb érdeklődése, hogy a Politikai Gazdaságtan Kritikája előszavának terminológiáját használjuk, nem annyira az alapot, mint az alap- és felépítmény kölcsönhatásának, viszonyának a kutatására irányult.

A kifejezetten marxista történészek száma minden időszakban viszonylag csekély volt. Marx legnagyobb hatása a történetírára olyan történészek, valamint társadalomtudósok révén érvényesült, akik átvették és újra feltették Marx kérdéseit, akár tudtak, akár nem tudtak ezekre alternatív válaszokat adni. Mindezzel együtt a marxista történettudomány jókora utat tett meg előre, azóta, hogy Kautsky⁵ és Plehanov megjelentették írásaikat. Ez jórészt annak köszönhető, hogy más diszciplinák megtették termékenyítő hatásukat (így például a szociális antropológia) valamint annak hatására, hogy Marx

³ Grünberg több írása mellett emlékezetesen történeti dokumentumokat is megjelentetett a nemzetközi munkásmozgalomról. Grünbergs Archiv (Archive for the History of Socialism and the Worker's Movement). Az általa alapított intézetet halála után Max Horkheimer igazgatta. (Szerk.)

⁴ Hartmann az osztrák szociáldemokraták egyik értelmiségi kiválósága volt, aki főleg oktatási kérdésekkel foglalkozott.

⁵ Kautsky életútját és munkásságát lásd Évkönyv 1979, valamint Plehanovét 1981.

maga is milyen hatást gyakorolt másokra, többek között olyanokra, mint Max Weber.

Nem azért hangsúlyozom e történeti irányzatokra vonatkozó általánosításokat, nem alá kívánám becsülni a közöttük levő különbségeket, és ezen belül azt a komponenszt, amit a marxizmus jelentett. A történeti modernizálók ugyanezeket a kérdéseket tették fel és ugyanezek ugyanezekben a szellemi harcokban vettek részt, függetlenül attól, hogy ezek a Durkheim-i szociológiai és statisztikai irányzathoz eredeztettek le, miként ez Franciaországban történt (mint ez az Annales és Labrousse⁶ esetében történt). Ugyanez Németországban a Weber-i indítás alapján történt, miként a Historische Sozialwissenschaft (Történeti Társadalomtudomány) iskola esetén az NSZK területén avagy Nagy-Britanniában a kommunista történészek akik sorsdöntő szerepet játszottak a történetírás modernizálása terén, avagy legalábbis megalapították legfontosabb folyóiratát. A brit KP történészek egymást szövetségesnek tekintették az oly befolyásos historiografiai konzervativizmussal szemben, még akkor is, ha kölcsönösen nagyon is ellenséges politikai vagy ideológiai álláspontot képviseltek, miként Postan esetében⁷, aki Cambridgeben volt gazdaságtörténész, aki nagy befolyást gyakorolt a brit marxista diákokra az 1930-as években.⁸ A klasszikus kifejeződése ennek a koalíciónak a Past and Present (Múlt és jelen) folyóirat volt, amelyet 1952-ben hoztak létre és amely nagy befolyást gyakorolt a történészek világára. A folyóirat sikeréhez hozzájárult, hogy az akkori ifjú marxisták, akik az orgánumot megjelentették, nem törekedtek az ideológiai kizárólagosságra és más ifjú modernizálók, akik más ideológiai iskolához tartoztak, készek voltak arra, hogy együttműködjenek velük, sőt mi több, a politikai és ideológiai különbségek nem akadályozták meg ezt az együttműködést.

A haladásnak ez a frontja drámai gyorsasággal haladt előre a II. világháború végétől egészen az 1970-es évekig, amikor megjelent Lawrence Stone munkája, a „broad cluster of changes int he nature of historical discourse”, amelynek megvitatására helyüitt nincs tér. Ettől kezdve a modernizálók csapa defenzívába került – ez igaz, még a nem-marxista komponensre is így azokra, akik a gazdaság és társadalomtörténettel foglalkoztak.

Az 1970-es évektől a történetírás fő áramlata annyira átalakult, nem utolsó sorban azért, ahogyan a marxista történészek feltették a nagy kérdéseket – amely engem is arra készített, hogy leírjam azt a mondatot, hogy „mára már nem lehet megmondani egy szövegről, hogy azt marxista vagy nem-marxista írta-e meg, hacsak az illető maga nem definiálta a saját ideológiai álláspont-

⁶ Labrousse életútját és munkásságát lásd Évkönyv 1990.

⁷ Hobsbawm az 1930-as évek elején Cambridge-ben diákként hallgatta Postant. Erről részletesen ír önéletrajzában: Eric Hobsbawm: Interesting times. A twentieth-centruy life2002 (Érdekes évek. Egy élet a XX. században.) A könyv magyar ismertetését lásd Századok 2005/6. A könyv több részletét, így a Postanra vonatkozó oldalakat is közzeltük az Évkönyv 2005/5-6/3 Kötetében.

⁸ Uo.

ját... Nagyon szeretnék már olyan időket megélni, amikor a szerzőktől nem kérdezik meg, hogy marxisták vagy sem.”⁹ De ahogy megfigyeltem, mi nagyon messze vagyunk ettől az utópiától. Ellenkezőleg: az a szükséglet, hogy világossá tegyünk, hogy mit is adhat a marxista történetírás a történetírás számára, jelenleg még nagyobb mint valaha.

Erre azért is szükség van, mert felerősödött azoknak a tábora, akik tagadják, hogy a történelem segíthet abban, hogy megértsük a világot. Továbbá azért, a tudományban végbement új fejlődés megváltoztatta magát a történetírást és módszereit is.

Módszertanilag a legnagyobb negatív fejlemény az volt, hogy egy csomó akadályt állítottak fel aközött, hogy mi történt vagy történik a történelemben és aközött, ahogyan mi ezeket megfigyelhetjük, ill. megérthetjük. Azaz, hogy tagadják, hogy vannak objektív valóságok és ezeket nem egyszerűen a megfigyelő hozta létre, mindebben szerepet játszottak a változó célok és szándékok, valamint azok az érvek, hogy sohasem tudunk majd átlépni a nyelvi akadályokon és csakis ezen a módon tudunk beszélni a világról. Noha ezek a tagadók nem feltétlenül relativisták, az úgynevezett történeti képviselő, amely egyre népszerűbb és befolyásosabb lett az 1970-es évektől, noha érdekes írásokat alkotott, végül is eljut ahhoz a problémához, hogy mi is történt és mért történt. A relativizmus önmagában is eltünteti magát a kérdést, hogy a múltban valóban voltak-e minták és szabályok, amelyekről a történetíróknak kell értelmes állításokat tenniük. Ezt kevésbé tudományos alapról is tagadják, többek között olyan alapon, hogy a múlt kevésbé kontingens és éppen ezért az általánosításokat ki kell zárni, mert minden megtörténhetett ill. megtörténhet. Vagyis ebből következik, hogy az ilyen érvelők és érvek tagadnak mindenféle tudományosságot.

Forrás: Eric Hobsbawm: *Marxist Historiography Today In: Marxist History-writing for the Twenty-first Century*, Oxford New York 2008, 180-184. old.

TONY BENN

Marx halálának 125. évfordulójára

(Némi rövidítéssel)

Érdekes és tanulságos elgondolkozni azon, hogy Marx és a marxizmus miért oly befolyásos a világ filozófiai és filozófiai tanításai között. Az orosz forradalom után, amikor a Szovjetunió megalakult, sokan hitték azt, hogy a világban a marxizmus az emberek többségének támogatását fogja elnyerni. Ez annyira megijesztette a nyugati államok kormányait, és a tőlük függő intézményeket és nagyvállalatokat, hogy az 1920-as évektől egészen az 1980-as

⁹ E.Hobsbawm, *On History* (London, 1998)

évek végéig, legfőbb célkitűzésük az lett, hogy a Szovjetuniót elpusztítsák. Ez volt az ok, amiért a Nyugat intervenciós hadseregeket indított az orosz forradalom megdöntésére és ez volt az oka annak, hogy Hitler oly sok támogatóra talált Nagy-Britanniában, és ugyanezen okból tekintettek az USA-ra úgy, mint a fő erőre a kommunizmus ellen. Emiatt dobták le az atombombát is Hirosimára, hogy ily módon is figyelmeztessék a Szovjetuniót arra, hogy az USA-nak már egy új, még hatalmasabb fegyver van a kezében. Amikor a berlini fal leomlott és Fukuyama megírta a híres könyvét a „történelem végéről”, akkor azt magyarázták nekünk, hogy a kapitalizmus jövője biztosítva van.

A piaci erők uralma következett be. Bekövetkezett az ellenforradalom a new deal szelleme ellen a USA-ban¹⁰ és a jóléti állam szelleme és korszakával szemben Nagy-Britanniában. Ez a korszak Ronald Reagan és Margaret Thatcher alatt kezdődött meg és ez nyitotta meg annak a gondolkodásnak az elhatalmasodását, amely azt hirdette, hogy „ez az évszázad Amerika évszázada”, amely egyúttal az új-konzervativizmus diadalát hozta meg. Ebben az időben írta meg Eric Hobsbawm a „The Forward March of Labour being halted”¹¹ című munkáját. A poszt-modernizmus és a New Labour¹² (Új Munkáspárt), amely mind erre a mítoszra épült, amely Nagy-Britanniát visszavetette a XIX. századba, amikor a szakszervezeteket összeroppantathatták vagy egyszerűen ignorálhatták és amikor a tőzsdei számítások semmibe vehették a Tíz Parancsolatot.

Ám most úgy tűnik, hogy megint minden megváltozik Hugo Chávez sikerével Venezuelában, valamint az a forradalom, amely bekövetkezett az USA hátsó udvarában az USA dominenciája ellen. Az amerikai imperializmus háborúba taszított minket Irak és Afganisztán ellen, amelyek illegálisak, immorálisak és amelyeket nem lehet megnyerni. Most pedig itt van a levegőben lógó recesszió¹³ a Wall Street-en a bizalom elvesztésére vezetett a tőzsdéken és egy sereg embert arra gondolatra ébresztett a tőzsdéken és egy sereg embert arra a gondolatra ébresztett, hogy demokratikus intervencióra van szükség, ha azt akarjuk, hogy a világon béke és bőség legyen. Az emberek újra kezdenek feltenni alapvető kérdéseket és jelenleg már a neo-konzervatívok szorulnak védekező állásokba, akik már elbizonytalanodnak, ahogy az amerikai világbirodalom építménye repedezni kezd és ezt a világbirodalmat maga az amerikai nép is elutasítja. Marx Károlyra ezért most úgy emlékeznek vissza, mint egy tanítóra és lehetséges, hogy a *Das Kapital* (A tőke) a legjelentősebb munka azóta, hogy Marx azt megírta. Marx volt az, aki többek között

¹⁰ A New Deal korszakáról nálunk az Évkönyvben lásd Philip Foner és Malcolm Sylvers írásait az Évkönyv 1982 és 1984-es kötetekben.

¹¹ E könyvből az Évkönyv részletet közölt és az egész könyvet ismertette.

¹² A New Labour-ról, amely fogalmat Tony Benn vezette be, 1995–97 után, az Évkönyv Tony Benn több kritikai írását közölte.

¹³ Tony Benn itt nyilván visszaul az LP 1944-es híres kiáltványaira, (a Facing the Future) amelyekkel az LP jócskán előkészítette 1945-ös választási győzelmét. (Szerk. jegyzetek)

figyelmeztetett arra is, hogy a technikai újítások esetében arra kell gondolni, hogy azok mennyiben szolgálják az embereket ahelyett, hogy csak a gazdagok meggazdagodását szolgálják az emberek többségének a rovására. Mindenki tudott volna egy olyan könyvet írni a kapitalizmusról, mint ahogyan azt Marx megtette, a különbség csak ott van, hogy Marx mutatott rá a tőke és a munka ellentétére és ő volt az, aki rávilágított, hogy a munkások egysége elég erős, hogy megdöntse a pénz uralmát. Marx morális bírálóat adta a kapitalizmusnak és ebben a tekintetben folytatója volt sokféle vallás alapítójának, Jézustól Mohamedig, Mózesből Buddháig, – és ennyiben az emberiség történetének egyik legnagyobb tanítója.

A királyok, diktátorok, elnökök, miniszterelnökök mindig felhasználták a tudósokat és tanárokat arra, hogy megerősítsék saját hatalmukat. Marx nem tartott fátylat a kezében azzal a szándékkal, hogy az emberek kövessék. Inkább tűzijátékot gyújtott az ég felé és ily módon egy pillanatra világosságot teremtett az egész látóhatár áttekintésére. Ily módon rávilágított, hogy honnan jöttünk, hol vagyunk és lehetőségeket mutatott meg a jövő számára is.

A Szovjetunióban és Kínában a kommunizmust erőszakkal alakították ki, és kiderült, hogy még a proletárdiktatúra sem tartható fenn erőszakkal a demokrácia tagadása árán.

A történelem folyamatára visszapillantva jelenleg úgy látom, hogy a demokrácia a legforradalmibb gondolat valamennyi gondolat közül, minthogy ez a legjobb eszköz arra,

hogy a hatalmat megosszák és ami lehetővé teszi, hogy a szegények szavazataikkal elnyerhessék azt, amit korábban csak pénzzel lehetett megszerezni. A demokrácia a pénztárcától a szavazóhelyiség felé fordítja az embereket. Láthattuk ennek erejét amikor kiépítettük a jóléti államot és az ingyenes egészségügyi hálózatot (NS) és ami párosult a szakszervezeti jogok elismerésével és mindez egy tényleges és lehetséges haladást biztosított.

Az elmúlt időszakban láthattunk imperialista háborúkat, amelyeket az az ürüggyel indítottak, hogy azokat a demokrácia védelmében vívják, de azok az államok és nemzetek, amelyek elfogadták az USA vezetését, azokat a nagytőke és a militaristák pénzelték és abba az irányba el is kötelezték magukat. Furcsa módon visszaidéződnek a II. világháború napjai, amikor megfogalmazódott az az érvelés, hogy már terveket készíthetünk a békeidők számára¹⁴ ugyanolyan egyszerűen, mint ahogyan belementünk a háborúba. Ezek a gondolatok azok, amelyek most újraébrednek az emberekben, amikor azt látják, hogy mennyi pénzt költünk a Tridentre¹⁵, valamint az afganisztáni és iraki háborúra – ugyanakkor ezért a pénzért meg lehetne terem-

¹⁴ A Trident brit gyártású rakéta. (Ez ellen a CND harcolt hosszú évtizedeken át.) (Szerk. jegyzetek)

¹⁵ A FAO 2008 júniusi római konferenciáján mutattak rá, hogy azzal a mintegy két évtizedes ENSZ döntéssel szemben, hogy az éhezők számát felére csökkentik, ebből semmi nem lett, sőt az éhezők száma még meg is növekedett. (Szerk. jegyzetek)

teni a szociális igazságosságot, haladást és békét a fejlődő világban, amely most a globalizált világban tulajdonképpen a világ proletariátusát képezi.¹⁶

Voltak olyan emberek, akik úgy jutottak el a marxizmushoz, hogy Marx írásait olvasták, ámde én attól tartok, hogy saját tapasztalataim szerint az ő elemzései voltak azok, amelyek a legjobban megközelítették a tényeket és hogy az ő elemzései nélkül nem láthatjuk tisztán azt, hogy mi is történik napjainkban. Marx megértette velünk a történelem folyását, valamint világosan elemezte a kapitalizmus szerkezetét és egyúttal morális útmutatást adott, valamint gyakorlati tanácsokat arra, hogy merre is kell hogy előre haladjunk.

Az az érzésem, hogy ezt a marxi útmutatást Sztálin lopta el tőlünk, ugyanúgy, ahogy Jézus tanítását is ellopták az emberektől a keresztény vezetők, akik úgy vélték, hogy ezek a tanítások személyes ambícióik javára fordíthatók.

Minden nemzedéknek ugyanezt a harcot újra és újra meg kell vívnia. Marx volt az a tanító, aki arra figyelmeztetett, hogy mindent elérhetünk, ha együttesen, kollektívan cselekszünk és ha nem így teszünk, akkor nem érünk el semmit.

Forrás: Tony Benn: Capital philosopher ... On 125th anniversary of the death of Karl Marx Tribune, 2008. március 14. (a cikk összes jegyzetét a szerkesztőség adta.) <http://www.bennites.com/BENNONMARXISM1.html> 2009. július 3.

MÉSZÁROS ISTVÁN¹⁷

Az elszabaduló válság és Marx relevanciája

(Rövidítve¹⁸)

Néhányan emlékezhetnek arra, amit ebben az épületben Londonban mondtam Lucien Goldman-nak, amikor visszaemlékeztünk az 1968-as májusi történeti napokra. Az adott szervezett kapitalizmus napjaiban, amikor úgy tűnt, hogy maguk mögött tudhatták az emberek a kapitalizmus válságát, – amit osztott Herbert Marcuse és szeretett barátom, Lucien Goldman is. Én figyelmeztettem arra, hogy újra egy ugyanolyan nagy gazdasági válság előtt állunk, mint amilyen az 1929–1933-as nagy gazdasági világválság volt. Az utóbbi he-

¹⁶ Mészáros István az Évkönyv rendszeres munkatársa, Sussex Egyetem emeritus professzora.

¹⁷ Mészáros István előadásának teljes fordítása az Ezredév folyóiratban jelenik meg.

¹⁸ Goldman ismert francia filozófus, írásai és fellépései az 1970–80-as években sokszor nagy vihart kavartak.

tekben mintegy előéltel ízelhetek abból, hogy mire is gondolhattam. Ám ez csak egy előéltel volt, minthogy az egész kapitalista rendszer válsága, amelyet napjainkban érzékelhetünk, egy történeti korszak jegyében, jelentősen mélyül. Ez minden bizonnyal lépésről lépésre egyre mélyebb lesz, amely nemcsak a világ parazita pénzügyeit fogja érinteni, hanem mindent, beleértve gazdasági, szociális és kulturális életünket is.

Nyilvánvaló kérdés, amit fel kell hogy tegyünk, azt érinti, hogy mi a természetete és jellege a jelenleg elszabaduló válságnak, valamint az, hogy mi ennek a lehetséges és elképzelhető megoldása. Ha Önök megkísérik azt, hogy visszaemlékezzenek arra, hogy mit is hallhattak az elmúlt két hétben, amelyet szüntelenül ismételtetek a jelenlegi válságról, egy szó az ami minden mást beárnyékol, valamennyi diagnózist és orvosszert. Ez a szó a bizalom, a bizakodás (confidence).¹⁹ Ebben a vonatkozásban miniszterelnökünk, Gordon Brown is az elmúlt héten ugyancsak megismételte ezt a kijelentést: „A bizalom a legértékesebb dolog.”

Úgy tűnik, hogy a bankokba fektetett mágikus bizalom szinte egyetemes. Oly nagy meggyőződéssel ismételtetik ezt, mint hogyha ez a bizalom esőt csalhatna ki az égből és nagy bőséget varázsolhatna la a kapitalista fákról. Három nappal korábban Sir Brian Pitman szólalt meg a BBC adásában, aki valamikor, az 1929–33-as válság előtt a Lloyd Bank elnöke volt és ezúttal ő is arról beszélt, hogy a válság részint a „túlzott bizalomnak” köszönhető. Ehhez mindjárt hozzátette, hogy jelenleg nincs semmi ok az aggodalomra, mert a piac mindent rendbe tesz, még akkor is, ha ez olykor nagyon le is sülyed, illetőleg utána újra felemelkedik. Úgy, hogy semmi baj, ismét fel fog emelkedni – mint mondta, a jelenlegi válságot nem kell túlbecsülni és jelenleg minden bizonnyal ez kisebb, mint amit már átéltünk 1974-ben. Ami azt illeti, Nagy-Britanniában akkor 3 napos volt a heti munkaidő (ha más országokat nem is tekintünk) és most ezt nem ismerjük. És ki vitatkozhatna a cáfolhatatlan tényekkel?

Így azután rendelkezésünkre áll egy nagyszerű szólam, amely megmagyarázza valamennyi bajunkat. Vagyis a bizalom, a bizalom hiánya ill. a túlzott bizalomé. Ami hiányzik ebből a mágikus magyarázatból, az éppen az, hogy miként is fest jelenleg a nagyon bajba jutott pénzügyi rendszerünk és a biztosítási rendszerünk, amely szinte kizárólag az emberek önmagukat meggyőző bizalmának trükkjeire épül.

Szerencsére, az Economist²⁰ realistább a jelenlegi helyzet megítélését illetően. Ebben a fájdalmas feladatban, hogy elemezzem a jelenlegi válságot, néhány dolgot idéznem is kell és fásasztó számokat is fel kell sorolnom. Ezeket olyan nagyon befolyásos és ugyanakkor egyáltalán nem szégyenkező burzoá orgánumokból veszem, mint az Economist és a Sunday Times. Ezeket szó szerint idézem, nem azért, mert annyira prominensek a saját területü-

¹⁹ Ua.

²⁰ Az Economist Londonban megjelenő gazdasági-politikai hetilap, amelynek jellegét és jelentőségét Mészáros az alábbiakban kitűnően ábrázolja.

kön, hanem azért, hogy elkerüljem az olyan vádak, hogy valamiféle baloldali befolyásoltsággal vagy torzítással idézek. Marx mondta még annakidején, hogy az Economist hasábjain az uralkodó osztály szólal meg és beszél magához. A dolgok némiképp megváltoztak azóta. Jelenleg még az olyan specializálódott gazdasági területen is az uralkodó osztálynak szüksége van egy tömegesen elterjedt propaganda orgánusra a misztifikálás érdekében. Marx idején az uralkodó osztálynak jócskán meg volt az önbizalma és ráadásul egy jó adag akkor nem vitatott túlzott önbizalomban. Jelenleg sokkal bizonytalanabb helyzetben az Economist, amelynek írói az USA által uralt Davos dzsemboriknak voltak lelkes megszólaltatói, jól látják, hogy a jelenlegi válság alapjaiban azt a kérdést veti fel, hogy miként lehet a rendszert megmenteni. Ezt tükrözi a 2008. október 11-i szám címdala.

Valóban nem kevesebbről van szó, mint a rendszer megvédésről, még ha az Economist írása nagyon különös is és sok benne az ellentmondás. Noha az elit szereti azt a formulát használni, hogy egyfelől és másfelől, az Economist mindig megtalálja azt a formulát, amely előnyös a jelenlegi rend számára. Így történik ez most is, így az október 11-i vezércikkben azt lehet olvasni a nemzetközi válságról, hogy az egy „bizalom-hiány, szakadás” következtében állt elő.

Ugyanakkor a londoni hetilap más szerkesztőségi cikkeiben realiztikusabban elemzi, hogy a gazdaság nyilvánvalóvá vált csapásokkal került szembe. Így az amerikai válság nyomán az elmúlt szeptemberben Amerikában 150 000 ember vált munkanélkülivé, ez a legmagasabb száma a munkanélkülieknek 2003 óta. Néhány iparágat a válság nagyon súlyosan érintett.²¹ A gazdasági bajok ellenére az apológia a lap minden cikkében uralkodóvá kell hogy váljon, még akkor is, ha ezek olyan színben kell hogy feltűnjenek, mintha azok a pragmatikus bölcsesség jegyében születtek volna. Így végeredményben a bajba jutott kapitalista rendszer orvos-szerét is végül is a piacgazdaságban jelölik meg.²²

A történelem azt tanítja, hogy a gazdasági válságok idején óriási pénzösszegeket dobnak a feneketlen kútba és a rendszer megmentése maga is egy ilyen feneketlen kút. Ennek egyik jelentkezése volt, ahogy az Economist írja ugyanebben a cikkében, hogy az élelmiszer-árak az elmúlt évben 55%-kal emelkedtek, az élelmiszer-árak rohamos emelkedése 2007 második felében és 2008 elején több mint 30 országban vezettek élelmiszer-lázadásokra. Mindezek csak jelentkezési tünetei az egyre inkább elmélyülő válságnak. Lehet-e keményebb elítélésre ok egy rendszerrel szemben, amely a legnagyobb

²¹ Mészáros ehelyütt írásában egy sor adatot sorol fel a válság által érintett iparágakról.

²² Mészáros ehelyütt hosszabban idéz az Economist cikkéből, amely szintén elismeri és szükségesnek látja, hogy a „szabad piac” mellett állami gazdasági intervenciók, sőt ezek nemzetközi összehangolása induljon meg. Mészáros idézi Bush elnök beszédének azt a részét is, amely ugyanebben az értelemben hangzott el, hogy ő hisz a „szabad piacban”, de a jelenlegi helyzetben mégis állami intervenciókra van szükség.

termelési szintjének csúcsán ekkor válságot idéz elő az élelmezés terén is és amely milliókat taszít szenvedésbe az egész világon.

...²³ Ami azt illeti, Gordon Brown jelenlegi népszerűségének nagy köze van ezekhez a nullákhoz²⁴, minden bizonnyal jobban mint másoknak. A meglepő új népszerűsége valószínűleg tiszavirág életű, erre erről vall a nemrégiben megjelent újság első oldalán levő cikk címe: „From Zero to Herc” (a zérótól a hősig). Az újság megerősíti, hogy 2miniszterelnökünknek sikerült megmentenie a rendszert”. Gordon Brown így „zsebelt be egy nagy elismerést”. Az ok amiért elnyerte a hős titulust, az volt, hogy sikerült kitalálnia azt a variációt, hogy államosítsa a bankcsődöt és ezt a szabadpiacos lelkiismerettel elfogadtatta más országokkal is.²⁵ Ezt a politikát amelyet az Új LP elfogadta, úgy hogy az adózók nem kapnak semmit és az összegek nagyságát illetőleg rengeteg nullát lehetne leírni.²⁶

.... Mindebből következik, hogy Marx előbb és relevánsabb mint valaha. Mert csak egy radikális rendszerváltozás nyújthat tartós reményt és megoldást a jövő számára.

*Forrás:*Mészáros István: The Unfolding Crisis and the Relevance of Marx. (Az írást Mészáros István küldte meg az Évkönyvnek.)

Marx évforduló 2008

Világszerte megemlékeztek Marx halálának évfordulójáról, ami azt bizonyítja, hogy 125 évvel halála után is jelen van. Marx ismét aktuálisává vált - jelentette ki *Beatrix Bouvier* professzor, a Marx szülővárosában. Trierben található Marx-múzeum igazgatója. A Marx-múzeum tavaly több mint 42 ezer látogatót vonzott. Trierben nagyon büszkék vagyunk Marxra - nyilatkozta *Klaus Jensen*, a 100 ezer lakosú Mosel-parti város polgármestere. Forradalmának nevezte Marx gondolkodását a mostani évfordulóra Marx-életrajzot publikáló *Klaus Körner* hamburgi politológus. Az évforduló alkalmából Németországban Marxról televíziós dokumentumdráma készült... A magyar munkásság nevében *Frankel Leó* búcsúzott Marx Károlytól. „Marx halott, de

²³ Mészáros ehelyütt egy teljes oldalban elemzi a pénzügyi válság jelenségeit, amit terjedelmi okokból kellett kihagyni.

²⁴ Az előző oldalon a válság kísérte horribilis nagy számoknál emelte ki Mészáros a nagy nullák szaporodását.

²⁵ Mészáros ehelyütt kitér arra, hogy még Bushnak is nagy állami kölcsönöket kellett fordítania a bajba jutott bankoknak, ill. autóiparnak.

²⁶ Mészáros ezután több oldalon át elemzi a gazdasági válság jelenségeit, valamint annak tükröződését a médiában ill. politikusok és nagyiparosok kijelentéseiben.

az egész munkásosztályt betöltő szelleme él és élni fog még akkor is, amikor mi, gyászoló tanítványai már rég eltűntünk az örök éjszakában”.

Forrás: TámPont III. évfolyam 6.szám 2008. április 4.

Megemlékezése a Kommunista Kiáltvány 160. évfordulójáról

Az „Újságosbódé” hagyományos vasárnap délutáni adása, ezen a napon emlékezett meg a Kommunista Kiáltvány megjelenésének 160. évfordulójáról.

A műsorvezető röviden ismertette Marx Károly történelmi szerepét, bemutatva szülővárosát, Triert.

Mi maradt meg napjainkra a kommunizmusból? - tette fel a műsorvezető a kérdést, a Párizsban működő külföldi tudósítóknak.

- Újraéled a marxizmus - jelentette ki Rudolf Schmelli németországi tudósító -, Engels szelleme él nálunk, és új baloldal van kialakulóban.

- Latin-Amerikában tovább él - vallotta a chilei tudósítónő, Paula Martiner Infante - és a maiak bizonyos módon az ő örökösei.

Az olasz tudósító így pontosított: a Kommunista Kiáltvány a munkásoknak szólt, míg Latin-Amerikában parasztok élnek.

- Izraelben, a kibucokban végighúzódik ma is - jegyezte meg tudósítójuk.

Végül a román tudósítónő Raluca Lazar megjegyezte, hogy Romániában ugyan 1990 óta nincs Kommunista Párt, de a Kommunista Kiáltvány szelleme bűvő patakként tovább él.

Forrás: A Francia Televízió 5-ös csatornájának február 24-i adása nyomán. Hallgatta és lejegyezte: Havel Józsefné Sziki Vilma

RENDKÍVÜLI ÉLETUTAK

Enrico Berlinguer¹ II.

1972-ben, amikor pártja titkárává választották (ez volt akkoriban az Olasz KP, a PCI első számú vezetőjének titulusa), nehéz feladatok előtt állt. Palmiro Togliatti és Luigi Longo² után esett rá a választás, két olyan vezető után, akik 1945-öt követően nagy nemzeti erővé építették fel az olasz kommunista mozgalmat. Mindkettejük teljesítménye felülmúlhatatlannak tűnt, és Berlinguernek az ő örökségükkel kellett sáfárkodnia – lehetőleg úgy, hogy a párt töretlen fejlődése ne akadjon el, pozíciói pedig tovább szélesedjenek és erősödjenek. Berlinguer ezeknek a feladatoknak igyekezett eleget tenni, sikerrel irányított jelentős választási és politikai küzdelmeket, növelve a párt befolyását, közben fokozatosan karizmatikus vezetővé vált, elődei nyomdokába lépve. Végül azonban nem tudott felülkerekedni a PCI-vel szembeni erők ellenállásán, a kommunisták ellenében a szocialistákat is – élükön Bettino Craxi³ aktív hozzájárulásával – felsorakoztató – pártot a kormányzásból kirekesztő mechanizmus (*conventio ad excludendum*) működésén. Végző erőfeszítése az Európa Parlamenti választás halálával megpecsételt 1984-es győzelméhez még elégséges volt, de fizikai és idegállapota teljességgel felőrldött, s a párt nemcsak őt veszítette el; a nemzetközi viszonyok folyamatban levő átrendeződésével fejlődése is megtorpant, majd visszaesett.

Rövid áttekintésünk életének és politikai pályájának néhány fontos mozzanatát emeli ki.

Mintegy *in medias res*, 1972-es titkárrá választásával kezdve utalnunk kell először is Itália történelmének különlegesen bonyolult szakaszára. Az 1970-es évtized közepéig a PCI tömegbefolyásának feltartóztatathatlan növekedése következtében az olasz közélet központi ügyévé lett a kommunista kérdésnek nevezett problémakör. Állandó jelleggel napirenden volt: mi legyen az a párttal, amelyikre minden harmadik választó adja a voksát. A kereszténydemokrata párt (DC) akkoriban kormánykoalíció-képzési lehetőségeinek határához érkezett: korábbi utcahossznyi választási előnyei megcsappantak, centrista és a szocialista párttal együttműködő koalíciói sem tudtak megnyugtató stabilitást teremteni. Ez kifejeződött a gyakori kormányválságokban. Megfigyelhető volt az is, hogy a szavazók tömegeit (a részvételi arányok igen magasak, általában 80% fölöttiek voltak) nem elégítették ki az előző évtizedek gazdasági „csodájának” vitán felüli eredményei, a gazdaság fellendülése, az ország szemmel látható modernizálódása, az életszínvonal lényeges javulása. A politikában a kommunisták hathatósan érvényre akarták

¹ Berlinguer életútjáról lásd Évkönyv 1987.

² Togliatti életútját lásd Évkönyv, 1994, Longóét Évkönyv 1982.

³ Craxi életútját lásd Évkönyv 2003.

juttatni az objektív valóság elvitathatatlan ismervét, miszerint a gazdasági fejlődés motorja a munka, és ennek letéteményese a munkásosztály, a dolgozó ember a maga befolyásos politikai képviselővel, hegemon pártjával, a PCI-vel, amelynek választói erejével összhangban méltó helyet kell biztosítani az ország vezetésében, magában a kormányzásban is. A „kommunista kérdés” lényege ezt jelentette, ebben a formában vetődött fel, és került a politika középpontjába, megtalálva Berlinguerben szenvedélyes és megszállott tolmácsolóját, lebilincselően vonzó személyiségét.

Hiábavaló lenne takarékoskodni vele kapcsolatban a szuperlatívuszokkal, Itália 1945 utáni történetében ugyanis nagyon keveseknek járt ki annyi szeretet és elismerés, mint neki. Az 1984-es választási siker – a PCI először és utóbb ismételtelenül, szerény, ám sokatmondó fél százalékkal előzte meg a DC-t – egyértelműen a személyének szólt: a választási kampányban gyűlés közben őt utolérő végzetes agyvérzés és a haláltusája okozta őszinte, az egész társadalmat megrendítő emóciónak.

Feltehető a kérdés, mivel és hogyan szerezte meg Enrico Berlinguer olaszok millióinak a megbecsülését? Mivel magyarázható karizmatikus politikussá válása? Nem volt magával ragadó agitatív típusú szónok, nem volt népszerű alkat, kerülte a manipulatív hatású külsődleges látványosság olcsó popularitását. Fénykorában is többször átütött rajta valamiféle kedélybetegséghez hasonlatos melankólia egy olyan országban, ahol a derű, az életvidámság benne van a levegőben. Ellenfelei és ellenlábasai hozzá képest (Craxi például) igazi viveurök voltak, esélyesebbek a magasabb népszerűségi rátára. Mellette szólt viszont nyílt tekintetű „telegén” arca, de mindenekelőtt érveinek súlya, érdeklődést és figyelmet lekötő komolysága, belülről jövő demokratikus meggyőződésének kisugárzása. Berlinguer mélyreható változásokra találta érettnak és alkalmasnak az olasz politikát; emellett szuverén kommunista identitással állt ki, ami természetes affinitást mutatott az olasz nemzeti tradícióval, mi több: ez a kettő szerves egységbe forrt nála, és példaszerű tiszta erkölcsi emelkedettséggel párosult.

Erényei a családi miliőben formálódtak. Az ügyvéd apa, Mario Berlinguer antifasiszta demokrata – a szárd sziget elitjének egyik tagja (a Berlinguerok rokonságában két köztársasági elnököt – Antonio Segnit, Francesco Cossigát –, vezető tisztségviselőket jegyezhetünk), akit áthatott a liberális politikai filozófia és az erkölcsi tisztesség. A családban azonban fellelhető a klasszikus műveltség minden gyébb forrásán túl a marxizmus, az anarchizmus szerzőinek több műve is. Enrico ezeket olvassa, különféle hatások érik, melyek között a háborús években meghatározó a szigetlakó közép nyomora. Az 1922-es születésű ifjúban a háború alatt fejlődik ki a szociális érzékenység és a köznepet szolgáló politikusi hajlam.

Szülvárosában, Sassariiban 1944 tele a megpróbáltatásoké. A várost éhséglázadás kísérti, tüntetések és megmozdulások zajlanak, melyek ellen a bukott fasiszta rezsim elnyomó apparátusa lép fel, és a szervezők „kolompo-

saként” Berlinguert letartóztatják, hónapokon át börtönben van. Apja kénytelen közbenjárni előbb szabadulása érdekében, majd – látva fia politikai elkötelezettségét – 1944 tavaszán Togliattinál⁴ Salernóban, hogy egykori líceumi iskolatársának, a PCI főtitkárának a figyelmébe ajánlja. Togliatti örül a megkeresésnek, mert a társadalomban mindenütt jelenlévő pártot kíván szervezni, és a tekintélyes szárd jogász akciópárti⁵ értelmiségi fiát szívesen látja „káderei” között, csakúgy mint a többi hasonló családi környezetű fiatal.

Enrico Berlinguer koránál fogva is az ifjúsági mozgalomban kezdte pártmunkáját. Sassari után Róma és Milánó tevékenységének két állomása. Kitűnik precizitásával, szervezőkészségével, céltudatos és célratörő munkájával: az Olasz Kommunista Ifjúsági Szövetség (FGCI) első emberévé emelkedik. Vezetése alatt az FGCI taglétszáma 1950-re 400 ezer közelében állapodik meg. Sok? Kevés? Nézőpont kérdése. Ha azt vesszük, hogy 1949. júniusban még „csak” 150 ezer tagja volt a FGCI-nek, akkor az eredmény feltűnően jelentős, de ha a katolikus fiatalok mozgalmának (GIAC) 1 millió 300 ezres tömegéhez hasonlítjuk a kommunista szervezetet, akkor a nézőpont optikája mást mutat. Berlinguer ezzel tisztában van, s már tevékenységének elején tudatosan törekszik a katolikus fiatalok irányában való tájékozódó nyitásra, a katolikus tömegekkel való kapcsolatkeresésre. Ez később egyik konstans vezérlő motívuma politikai cselekvésének, jóllehet koncepcióvá, irányvonalá – amennyiben az 1970-es évek „történelmi kompromisszum” politikáját így minősítjük – hosszabb időszakon keresztül alakult át. E koncepció „kikínlődására” az 1950-es évek hidegháborús, sok szempontból szektás, dogmatikus mozgalmi korszaka nem alkalmas. A kor ellentmondásai nem kedveztek a PCI politikájának, kevés a tisztázó vita, sok a cikk-cakk. Berlinguer ebben a periódusban a FGCI-ből átkerülve a PCI központi apparátusába, s ott is vezető beosztásba, többnyire nagy figyelemmel követi a pártélet rezdüléseit, noha nem avatkozik be személyes álláspontokkal kardinális elvi-stratégiai vitákba, inkább kiegyensúlyozó, közvetítő jellegű a magatartása, ami szintén erényévé válik. Giorgio Amendolától⁶ örökölte a párt szervezéséért felelős beosztást, vezette a Titkárság Irodáját, tagja lett a Titkárságnak és a Vezetőségnek. A különböző posztokon szerzett tapasztalatok alapján egyre markánsabban kikristályosodott benne a PCI-re általában jellemző, a nemzeti identitáshoz és autonómiához ragaszkodó sajátos politikai platform, amely a nyugat-európai realitások eltérő feltételei között önálló szocialista utat kívánt követni, a már Togliatti által is hirdetett olasz nemzeti utat. Tulajdonképpen nagyszabású történelmi jelentőségű útkeresésről volt szó abban az értelemben is, hogy a folyamat több történelmi szakaszt ölelt át. A szocializmus olasz útja

⁴ Togliatti életútját lásd Évkönyv 1982.

⁵ Partito-d’Azione A két háború közötti radikális szabadelvű Giustizia a Liberta utódszervezete, amely Ferruccio Parri vezetésével a fegyveres ellenállásba is bekapcsolódott. A Pd’A-ról a Leo Valianiról készült élet..rajzbn is olvashatnak. (2001)

⁶ Amendola életútját lásd Évkönyv 2008.

1945 után Togliatti kezdeményezései nyomán bontakozott ki, majd Longóval az 1960-as évek második felétől, és különösképpen Berlinguerrel az 1970-es évek közepén még határozottabb alakot öltött. Az egymásra következő évtizedeknek más és más hazai, illetve nemzetközi körülményei voltak. A hidegháború fagyos légköre után enyhültebb nemzetközi viszonyok jöttek, de nem szűntek meg a „két vilárendszer” szembenállásának nyomasztó feltételei, miközben az általános konfrontációban szabályozott stabilitás ellenére az emberiség, a földgolyó léte forgott bizonytalanságban. Berlinguer és a PCI az adott nemzetközi helyzetben és a különböző nemzetközi erők, valamint az egyes országok belső politikai erőinek feszültsége, végletes megosztottsága közepette keresett újszerű megoldásokat. Részben tovább akarta vinni és fejleszteni az enyhülés előnyeit, az emberiség békéjét, részben pedig a PCI-ről, a kommunistákról az ország közvéleményével el óhajtotta fogadtatni azt az értékítéletet, hogy a párt Itália haladását, javát, jólétét és demokráciáját szolgálja. Joggal érvelt Berlinguer az olasz kommunisták demokratikus meggyőződésével, váltig hangoztatva, hogy a kommunisták semmit sem akarnak elvenni a demokráciából, viszont a dolgozó ember javát szem előtt tartva van mit hozzátenniük. Újra és újra érvelve elmondta, a párt irányvonalának sarokköve a demokrácia, minden más, ami ettől eltér, az a párt politikájától idegen. Berlinguerrel a PCI irányvonala és demokratikus elkötelezettsége a modern nyugat-európai politikai kultúra részévé vált, azt egy időben az eurokommunizmus címszava alatt tartották számon. Ismertek – bár nem eléggé – ennek elemi és ismétlődő állomásai: 1956: Magyarország, 1968: Csehszlovákia, 1981: Lengyelország. A létező szocializmus válságainak fordulópontjain jegesedtek ki az olasz kommunisták nézetei és ezek berlingueri interpretációja: a brezsnyevi „korlátozott szuverenitás” elvetése, az 1917-es októberi forradalom előrevivő erejének kimerüléséről szóló tézis, vagyis a demokrácia értékrendjében összefoglalható elvek összességének maradéktalan vállalása; a többpártrendszerű struktúra, a kormányzás és az ellenzékiesség dialektikájának elismerése, a „másképp gondolkodás”, a politikai önkifejtés, a művészi és kulturális önkifejezés szabadságának tiszteletben tartása.

Berlinguer érvelési stílusára jellemző epizód a fentiek alátámasztására egy 1980-as radikális római ifjúsági tüntetéshez kapcsolódik. Nem arra bízta az egybegyűlteket (s nem négy évi vagy négy hónapi, hanem több mint három évtizedes ellenzékiesség után sem), hogy foglalják el a televíziót, mondassák le a kormányt, hanem arra, hogy takarítsák el a város szemetét... A kalandorság, a demokrácia szabályaitól való eltérés a legtávolabb állt tőle. Szavak és tettek, erkölcs és politika (Berlinguer számolta fel a „guruló rubelek” gyakorlatát) nála egyet jelentettek. Nem volt véletlen, hogy a párt – megelőzve az 1990-es évek korrupcióellenes vizsgálóbíróit illető „tisztá kezek” metaforát – ugyanezt a jelszót használta az 1975-ös választási kampányban. Ez a párt nyert, és nyert Berlinguer. Nyert, mert politikája hiteles volt, mert ennek

a politikának tudott arcot és karaktert, tartást és lendületet adni, érveket és érzelmeket mozgósítani mellette.

Berlinguer emléke sokáig meg fog maradni az olasz nép és az európai, a nemzetközi munkásmozgalom tudatában.

Irodalom Enrico Berlinguer munkáiból, a róla szóló feldolgozásokról

La questione comunista I-II. a cura di Antonio Tatò. Editori Riuniti, Roma, 1975.

(Az összegyűjtött írásait, kongresszusi és konferencia-dokumentumokat, cikkeit tartalmazó két kötet alapján a Kossuth Könyvkiadó 1976-ban „Válogatott beszédek és írások” címmel publikálta a magyar változatot.)

La politica internazionale dei comunisti italiani. Editori Riuniti, Roma, 1976.

Discorsi parlamentari (1968–1984). Camera dei deputati, Roma, 2001.

La crisi italiana. Scritti su Rinascita. Editori l’Unit, Roma, 1985.

Comuniste e mondo cattolico oggi. Editori Riuniti, Roma, 1977.

(Berlinguernek és Luigi Bettazzinalónak, Ivrea érsekének dokumentumértékű levélváltását, illetve az Osservatore Romano és a l’Unit kommentárjait, Gramsci, Togliatti és Longo fontosabb nyilatkozatait közli ez az összeállítás a kommunista–katolikus párbeszédéről.)

Életrajzok:

Giuseppe Fiori: Vita di Enrico Berlinguer. Editori Laterza, Roma-Bari, 1989.

Chiara Valentini: Il compagno Berlinguer. Mondadori, Milano, 1985.

Chiara Valentini: Berlinguer il Segretario. Uo. 1987.

Francesco Barbagallo: Enrico Berlinguer. Carocci editore, Roma, 2006.

Feldolgozások:

Enrico Berlinguer. Edizioni l’Unità, Roma 1985. A halála utáni évben több mint száz szerző és közreműködő részvételével szerkesztett kötet a kommunista vezetővel kapcsolatos emlékeket és élményeket, visszaemlékezéseket közöl. Az olvasó olyan tanúságtévőkkel találkozhat, mint Sandro Pertini vagy Giulio Andreotti – természetesen az ismert kommunista vezetőkön kívül (Alessandro Natta, Luciano Lama, Giorgio Napolitano, Emanuele Macaluso és mások). Megtisztelte a kötetet Ferdinando Camon, Umberto Eco, Natalia Ginzburg, Roberto Roversi, Gillo Pontecorvo, de az olasz újságírás java is: Eugenio Scalfari, Alberto Cavallari, Enzo Biagi, Indro Montanelli, vagy a nemzetközi politikai életből François Mitterrand, Jasszer Arafat, Hu Yaubang, Horst Ehmke.

Silcio Pons: Berlinguer e la fine del comunismo. Giulio Einaudi editore, Torino, 2006.

Pankovits József

Enrico Berlinguer

Az oroszországi posztszovjet italianisztika meglepően kegyes volt Berlinguer eszméihez, örökségéhez és személyiségéhez, sok esetben megszépítve, sőt csaknem apologetikusan mutatva be őt. S valóban, az első posztszovjet években túl erős volt még az emlékezetben a peresztrojka korai eufóriája, amely számon tartotta előfutárait. Ezek közé tartozott a szinte szentként tisztelt Berlinguer, aki maradéktalanul őrizni látszott időszerűségét. Annál inkább így volt ez, mert a posztszovjet Oroszországban akkor a liberális reformok

„zapadnyik” vonala kerekedett fölül, amely az eurokommunizmus, az „emberi arcú szocializmus” közelebbi és távolabbi perspektívában értelmezett eszméivel telítődött, ezekért lelkesedett – már a peresztrojka előtti években is. Ezek pedig, mint a napi politika konceptuális építményei és gyakorlati jelzavai szorosan kötődtek az Olasz KP vezérének a nevéhez. Éppen erre a kulcsra forgott a szovjet peresztrojka visszaemlékezése is Berlinguerre, két évtizeddel halála után. „A pártban (az SZKP-ban – V. K.) – emlékezett Mihail Gorbacsov – sokan voltak, akik nagyra értékelték őt. Az ő eszméin alapult a peresztrojka is. Nélküle nem létezhetett volna az, ami a '80-as években történt.”⁷

Berlinguer eszméi, azok is, amelyek széles társadalmi visszhangot keltettek, mindmáig élénk érdeklődésre tarthatnak számot, mint a társadalmi viszonyok előrehaladó globalizációjának korai lelkes fogadtatása, a globalizmus koncepciójával összefüggésben. Ebben a koncepcióban a Szovjetunió széthullásának, a „gonosz birodalmát” elkerülhetetlenül és már a köz-eljövőben elérő végzetnek az előérzete sejlett föl, mint az új történelmi kor első globalista forгатókönyvének a szíve. A „birodalom ellenes” gondolkodás azonban, amely az Egyesült Államok akkori elnökének ebben a formulájában öltött testet, szinte szimmetrikusan illet össze az eurokommunizmus egyidejű eszméjével, amely az olasz baloldali szubkultúra talajából sarjadt.

Ez a történelmi retrospektíva, amely a mából nézve indokolatlanul látszik oly távolinak, valójában elengedhetetlen, amennyiben lehetővé teszi, hogy meghatározzuk azt a konceptuális klisé, amelyre az Oroszországnak szóló, jellegüket tekintve meglehetősen egyformára sikeredett globális forгатókönyvek épültek és épülnek. Akárhogy is, az olasz baloldaliak által megfogalmazott „birodalomellenes” koncepció lényege az a tézis volt, hogy az 1917-es forradalomból kisugárzó termékenyítő erő kimerült. Éppen ezt jelentette ki Berlinguer a '80-as évek elején kirobbant lengyel válság csúcspontján.

Az olasz kommunisták elhatárolódása az SZKP-tól, a reális szocializmus modelljével szembeni viszolygásuk persze sokkal régebbi keletű. Az egyik ilyen, határkőnek tekinthető dátum 1968, a prágai tavasz eseményei.⁸ Ha ezúttal, 1981-ben a nyugat-európai kommunista vezető nyilatkozata ennyire éles konfliktust gerjesztett, ennek az oka mégis az októberi forradalomból kinőtt szovjet államiság delegitimálódásának benne rejlő, messzire ható konzekvenciákkal terhes eszméje volt. Úgy tűnhetett, hogy Olaszország, éppúgy mint a 20. század végéhez erőszakos és békés forradalmak egész során át közeledő egész nyugat-európai világ számára – minthogy ezek, következményeik révén közvetlenebb befolyást gyakoroltak rá, mint a régmúlt oroszor-

⁷ Alessandra Longo: Berlinguer, il pensiero che resiste. „Ci insegno dialogo e competenza.” *La Repubblica*, 2004. július 9.

⁸ Lásd erről Vjacseszlav Kolomijec: *Bel paese visto de lontano...* In: *Immagini politiche dell'Italia in Russia da fine Ottocento ai giorni nostri*. Piero Lacaita Editore, Manduria-Bari-Roma, 2007. 231–258.o.

szági forradalmi események – Október már nem lehetett volna több, mint szigorúan tudományos, elvont, skolasztikus viták tárgya. Ám a lényeg az volt, hogy ez a világos és nagy hatású retrospektív megállapítás, amely oly gyorsan vált szimbolikus történelmi tényezővé, kategorikusan tételezte a reális szocializmus válságának visszafordíthatatlan jellegét, a válságét, amelynek szükségképpen a szocialista rendszer elkerülhetetlen általános összeomlásával kellett végződnie, mindenütt, de különösen a Szovjetunióban.

Mi több, a Szovjetunió széthullása utáni olasz szovjetológia egyáltalán nem érzekelte, hogy a tézis, amely szerint az Októberből kisugárzó alkotó energia kimerült, saját magára és történelmi időszerűségére is érvényes. Valójában ez az irányzat, különböző változatokban, hol nyíltabban, hol leplezettebben tovább terebélyesedett a szovjet társadalom és a világkommunizmus akkoriban széles fronton kibontakozó kutatásába, annak az irányzatnak a próbálkozásaiba, amelyet utóbb a „historiográfiai revizionizmus” elnevezéssel illettek.

Ennek az újdivatú tudományos áramlatnak nyitottak teret a nyugat-európai országok történésziskolái is, éppúgy, mint az oroszországi posztszovjet történetírás, miután átérték a „levéltári forradalmat”, valamint a történettudomány egy gyors lefolyású, rövid életű „reneszánszát”. Az ennek az irányzatnak a keretében kialakított új koncepció úgy tekintett és tekint a szovjet társadalom egész történetére, mint a totalitárius elfajulás egyenes vonalú folyamatára, más szóval, mint az Októberből kisugárzó életerő kimerülésének sok évtizedes, megállíthatatlan előrehaladására, amely az Olasz KP teoretikusainak következtetése szerint a '80-as évek elejére zárult le.

Ennek a prognózisnak a logikája szerint, amely a „történelmi revizionizmusban” vélte megtalálni az igazolását, és amely feltételezte a „gonosz birodalmának” az eltűnését, a világ egy „Nyugat-Európa központú szisztémába” rendeződött. Ebben a megvilágításban Berlinguer formulája olybá tűnik, mint a globalizmus koncepciójának első előképe, a Szovjetunió széthullását hirdető koncepció elméleti megalapozása. Az ilyen radikális geopolitikai átrendeződésben – habár ezt nem nyilvánították ki nyíltan – Olaszország olyan különböző politikai erői érezték magukat érdekeltnek, amelyek ezt az egyelőre hipotetikus fejleményt az olasz társadalom politikai korszerűsödésének a távlatával kötötték össze. S valóban: a második világháború után, csaknem fél évszázadon át az Appennini-félsziget államának politikai rendszere „tökéletlen kétpártrendszer” maradt, abban az értelemben, hogy eleve kizárta az ellenzék fő erejének a kormányra jutását, úgy, ahogyan ez a klasszikus kétpártrendszerű demokráciákban szokásos. Az olasz esetben az volt az anomália, hogy a Keresztény Demokrácia (DC), kisebb-nagyobb szövetségeseivel az oldalán évtizedeken át a hatalom leválthatatlan pártja maradt, amint az Olasz KP viszont az ellenzék örök és „leválthatatlan” ereje. Az országban uralkodó politikai kultúra szabályai szerint a kommunisták demokratikus szempontból „megbízhatatlanok”, „rendszerellenesek” voltak, miután tanítása-

ik eszmei alapjai, valamint pártjuk szervezeti formái hatalomra jutásuk esetén – úgymond – a totalitárius elfajulás veszélyét idéznék föl, ha ugyan nem egyenesen az egész demokratikus rendszer szétzúzását eredményeznék. A legfőbb kompromittáló tényező pedig a KP esetében (ugyancsak az olasz politikai elit tekintélyei szerint) a párt eredetében, illetve nemzetközi kapcsolataiban és elkötelezettségeiben rejlik. Ez, úgymint a Szovjetunióhoz és a reális szocializmushoz fűződő viszonya, illetve a proletár internacionalizmusból eredő kötelezettség-vállalása elegendőnek bizonyult arra, hogy évtizedeken át erre építsék a szovjet fenyegetés és agresszió rémképét.⁹ Valójában ebben a hidegháború legveszterhesebb pillanataiban sem hittek; az olaszországi antikommunizmus különböző erői ezt inkább csak tetették, mintsem reálsan hittek volna benne.

Vjacseszlav Kolomijec

Castle, Barbara, Baroness Castle of Blackburn (1910–2002)

Ha csak egy kicsit másképp alakult volna a brit politika a 20. század második felében, Margaret Thatcher helyett Barbara Castle lett volna a szigetország első női miniszterelnöke. De mint tudjuk, a történeseknek, az emberiség történelmének meghatározói rendkívül összetettek, s a „mi lett volna, ha” felvetése csak a játékoság, nem az elemzés területére szorul.

Mindenesetre Barbara Castle élete és működése végül is a saját és társadalma előnyére alakult, kabinetminisztersége volt munkásságának tetőpontja, számos politikai barátsága (így Michael Foottal¹⁰ is) kiállta az évtizedek próbáját, egy nagy szerelem és egy boldog házasság révén érzelmi élete is teljes volt, habár gyermektelen maradt, amit élete végéig fájlalt. Nagyszámú rokonsága mellett az ország lakosságának egy jó része, a régi és az új munkaspártiak többsége, még a vele szemben elfogult volt Labour miniszterelnök, James Callaghan¹¹ is gyászolta, vitaképes, élénk szelleme és jelleme űrt hagyott a köz- és magánéletben.

Barbara Betts (Castle nevű férje nevét vette fel) szinte gyermekkorától szocialista érzelmű volt. 16 éves korában csatlakozott az Independent Labour

⁹ Levin: Italija poszlje Pervoj reszpubliki. In: Polityicseszkije insztyituti na rubezse tiszjacsaleyij. Felelős szerk.: K. G. Holodkovszkij. Dubna, 2001. 334. o.

¹⁰ Foot az 1980-as években az LP vezére lett.

¹¹ Callaghan életútját lásd Évkönyv 2009.

Partyhoz¹², és elveit élete végéig megtartotta. Apja adófelügyelő, anyja kalaposnő volt. A családban nagy volt az olvasáséhség, apja sokat és sokfélét olvasott, mint Barbara később mondotta, görög tragédiák, ír balladák, középkori történetek aurája vette körül. A reggeliző asztalnál apja különböző nyelvekre oktatta, anyja William Morris¹³ szocialista művész és filozófus hatása alatt állt. A család lakhelye változott, az apát több alkalommal át-helyezték. Barbara születési helye Chesterfield volt, majd laktak Hullban, Pontafractban és végül Bradfordban, ahol Barbara a leánygimnáziumban (Bradford Girls' Grammar School) tanult, s ahonnan ösztöndíjjal az oxfordi St. Hugh's College-ba került. Eleinte istenítette Oxfordot, majd meggyűlölte, a kollégiumi életet unalmasnak és áporodottnak találta. Francia nyelvvvel és irodalommal kezdte, de rövidesen áttért a filozófiára, a politikára és a közgazdaságtanra, fő célként maga elé tűzve a politizálást és az újságírást. Az oxfordi Labour Club tagja lett, majd vezető egyéniséggé fejlődött, tanulmányai így csak másodlagosan érdekelték, úgyhogy végbizonyítványa gyenge lett. Állást nehezen talált, Manchesterben már áruházi eladó, majd a fővárosban ugyanez a beosztás várta. A kilátástalanságból a *Daily Herald* volt szerkesztőjéhez, a 22 évvel idősebb, nős William Mellorhoz¹⁴ fűződő szerelem mentette meg, akivel a Szocialista Ligán¹⁵ keresztül ismerkedett meg. Az ő titkárnője lett, majd, amikor 1937-ben megalakult a *Tribune*¹⁶ c. új hetilap, Mellort annak szerkesztőjévé választották. A *Tribune* Aneurin Bevan és Stafford Cripps¹⁷ szellemi gyermeke volt, Barbara és Michael Foot rendszeresen írtak a lapba, azonban 1942-ben Mellor rákban meghalt. Ez Barbara számára igen nagy csapás volt, de, amikor a következő évben, mint küldött először vett részt a Labour párt évi konferenciáján, ez, mint a *The Times* nekrológja írta, megváltoztatta életét: híres lett, munkát és férjet kapott. A konferencián a Beveridge tervről¹⁸ beszélve nagy sikert aratott, a következő nap a *Daily Mirror*, mint a fiatalág hangját, üdvözölte fényképével a címlapon.

A *Daily Mirror* esti szerkesztője, Ted Castle figyelt fel Barbara képességeire. Ő maga is baloldali érzelmű ember volt, gyakori találkozásaik után, 1944. júliusában esküdtek meg, a Savoy hotelben tartott esküvői reggelijükön a négy vendégből Nye Bevan¹⁹ és Jennie Lee, a későbbiekben is meghatározó barátok és elvbarátok voltak jelen. A házasság 34 esztendeig, Ted Castle halá-

¹² Az ILP megalakulásáról lásd Évkönyv 1993, valamint James Maxton és Fenner Brockway életútját (1985, 1990).

¹³ Morris életútját lásd Évkönyv 1984.

¹⁴ Mellor életútját lásd Évkönyv 1988.

¹⁵ A Szocialista Liga az 1930-as években játszott nagyobb szerepet. A Ligáról magyarul lásd az Évkönyv több írását az 1980-as években.

¹⁶ A *Tribune*-ről lásd Évkönyv 1989 és 1990.

¹⁷ Bevan életútját lásd Évkönyv 1997, Cripps-ét 1989.

¹⁸ A Beveridge terv annakidején magyarul is megjelent, a tervről és visszhangjáról lásd Évkönyv 1997.

¹⁹ Jennie Lee életútját lásd Évkönyv 1990. (A Nye bece és mozgalmi neve, Bevan felesége volt, ő maga többszörös parlamenti képviselő.)

lái, 1979-ig tartott. Barbara a csapást erős egyénisége ellenére teljesen soha nem heverte ki. Kétségtelenül a házasságban a jelentős és sikeres életutat Barbara képviselte, de férje – aki tehetséges újságíró, de vágya, hogy politikus is legyen, nem teljesült – mindig mögötte állt és például az 1945-ös általános választás idején, ő bátorította és kísérte feleségét, hogy elnyerje a Blackburn-i képviselői helyet.

Barbara alsóházi szerepelése folyamatosan igen tevékeny és határozott volt. 1947-ben egyike volt azoknak a munkáspárti képviselőknak, akik Dick Crossman²⁰ mellé álltak az Attlee kormány külpolitikáját bírálva. Az új Keep Left²¹ (Tarts balra) tagja lett. Cripps kereskedelemügyi személyi politikai titkárává nevezte ki, ugyanezt a beosztást viselte Harold Wilson²² kormányában. Utóbbival szoros kapcsolatban maradt a következő 40 év folyamán. 1950-ben a munkáspárt végrehajtó bizottsága női részlegének lett a vezetője. Nemsokára a Bevan csoport egyik kiemelkedő tagjának számított, ami a parlamentben előnyt, a választókerületében hátrányt jelentett számára: s az 1955-ös választáson csupán 500 fővel előzte meg ellenfelét. Az új parlament ülésein főleg gyarmatügyi kérdésekben szólalt meg, képességei főleg Harold Wilson kormánya idején, 1964-től tudtak megnyilatkozni, 20 éves képviselősége után került a kabinetbe, mint Overseas Development (Tengerentúli fejlesztési) miniszter. Itt sztárképességeivel elérte mindazt, amit maga elé tűzött; nem félt ellenségeket is teremteni maga körül; elveivel és remek szónoki képességeivel elérte a fejlődő országoknak jutó összegek felemelését. 1965-ben közlekedésügyi miniszterré nevezte ki Wilson, aki, mint korabeli kritikusai mondták „egy tigrist kívánt befogni a mozdonyhoz”. S ez a választás kitűnő volt, bár Barbara ellenfelei, kritikusai kigúnyolták, mert képtelen volt autót vezetni megtanulni. Viszont ő vezettette be az autószondát. Életének legérdemlegesebb tette volt ez, jól szolgálta a nemzet és polgárai érdekeit is. Közlekedésügyi minisztersége végig sikeresnek bizonyult, Wilson után az első volt a kabinetben, még Wilson utódjaként is emlegették. 1968-ban a Közalkalmazotti és Termelőkenységi Minisztériumot bízták rá, amely kezdettől sokkal problematikusabbnak tűnt számára. A szakszervezetekkel és a párt nagy részével összeütközésbe került Barbara, s nem sikerült a baloldalt maga mellé állítania az „In Place of Strife” c. programjával, amellyel a nem hivatalos sztrájk kérdéseit kívánta dűlőre juttatni a szakszervezetekkel. Ekkor került nyílt összeütközésre a sor James Callaghan-nal, aki akkor belügyminiszter volt. Barbarát Callaghan ellenséges magatartása nem lepte meg, de a szakszervezetek ellenállása annál inkább, bár később kompromisszum született. Wilson ismét kormányra került 1974-ben – sokak szerint saját meglepetésé-

²⁰ Crossman az LP többszörös parlamenti képviselője, minisztere, a New Statesman egyik fő és állandó publicistája volt. (Életútjával tartozunk.)

²¹ A Keep Left csoport 1947-ben alakult, többek között Harold Wilson, Crossman és Mikardo vezetésével. (Mikardo életútját lásd Évkönyv 1994)

²² Wilson életútját lásd Évkönyv 1996. (A jegyzetek szerkesztői jegyzetek.)

re – és kabinetjében Barbara kapta meg az Egészségügyi és Társadalombiztosítási tárcát, szintén, ismét sokak szerint önmaga meglepetésére. De Wilson evvel Barbara kitartó energiáját, lojalitását akarta evvel jutalmazni. Barbara ismét teljes energiájával vetette be magát új területére, és nagy vitákat folytatott a nyugdíj, a kórházi ágyak, a gyermekjárulékok és egyéb kérdésekben. De Wilson 1976 végén lemondott, utóda Callaghan pedig azonnal lemondatta Barbarát, mondván, helyet kell teremteni fiatalabb erőknél. Ekkor Barbara 66 éves, Callaghan 64 volt. Barbara mint baráti körökben mondotta, azt akarta válaszolni: miért nem kezded magaddal? Nem szólt, de úgy érezte, hogy mint egy ócskavasat elhajították.

1979-ben, képviselőségét feladva, megválasztották az Európai Parlament tagjává. Eredetileg nem akarta, hogy Anglia belépjen az akkori úgynevezett Közös Piacba és 1975-ben még kampányolt kilépéséért. Strasbourgi munkáját igen felelősségteljesen látta el, minden a szíve szerinti jó ügyért fellépett és harcolt. Fenntartotta ugyan, hogy Anglia nem jó feltételekkel csatlakozott az európai unióhoz, de ekkor már úgy vélte, hogy az angol álláspontot belülről jobban tudja képviselni. Egyénisége itt is kimagaslott, a brit munkáspárti képviselőket vezetve a lelnőke lett az európai szocialista csoportnak. 1989-es visszavonulása után az angol felsőház, a lordok háznak lett a tagja, mint Baroness Castle of Blackburn. Több emlékezetes felszólalását követően, látása romlása miatt is csökkent az aktivitása. De szavát hallatta erőteljesen az 1974-es választáson, Prescott mellett, utóbb azonban megenyhült a Blair kormány iránt is. Ez nem jelentette, hogy fenntartásait és kritikái észrevételeit ne mondta volna el, bár 85-ik születésnapja alkalmából Blair a brightoni Labour-konferencián szépen méltatta. 86-ik születésnapján, a szónoki emelvényre már felsegítették, de ő törekenységét a maga javára kamatoztatva, olyan szónoklatot tartott, amelyet percekig tartó álló éljenzés követett. Az ováció nemcsak törekenységének, idős korának, hanem mondanivalójának, az új labour bizonyos személyeit és politikáját illető nyílt kritikájának szólt. Azt mondták, egy igazi bevanita beszéd volt, és ő volt az utolsó, túlélő bevanista. Utolsó heteiben Barbara már alig látott. De azért az ebédmeghívásoknak eleget tett. Kérte, olvassák fel neki a menüt, de az árak említése nélkül. A *Tribune* utolsó percéig egyik legfontosabb érdeklődési területe maradt.

H. Haraszti Éva

- a The Times 2002. május 4-i nekrológja alapján

Castle, Barbara (1910–2002)²³

1911. október 6-án született az észak-angliai Chesterfieldben. Eredeti nevén Barbara Bettsként élt a yorkshirebeli híres munkásmozgalom-történeti gócvárosban, Bradfordban – amíg később, 1944-ben férjhez nem ment Edward Castle-hoz – ekkor vette fel a Barbara Castle nevet – amely néven azután bevo-
nult a munkásmozgalom történetébe. Barbara apja adóügyi felügyelő, meg-
győződéses szocialista volt, aki nagy befolyást gyakorolt leányára.

Barbara Betts az Oxfordi Egyetemen tanult, ahol politikai gazdaságtant végzett. Az 1930-as években újságíróskodott, de ami már kevésbé volt töme-
ges és általános, Barbara a Labour Party (Munkáspárt) balszárnyán talál-
ta meg a helyét, olyannyira, hogy 1937-ben a Szocialista Ligához (Socialist
League²⁴) is csatlakozott.

1941-ben a háborús koalíciós kormányban kormányzati megbízatást ka-
pott az új Közellátási Minisztériumban. Ezt a pozícióját csak a háború végé-
nek közeledtekor, az ismert brit politikai fordulat érlelődésekor mondta le
– és átült az ekkor már tekintélyes napilap, az LP-hez közel álló *Daily Mirror*
szerkesztőségébe. 1945-ben azután az általános parlamenti választáson meg
is választották LP képviselőnek Blackburnban (Lanarkshire régi iparvidék).
Castle igen hamar miniszter lett az LP kormányban, még hozzá több mi-
nisztériumot is vezetett. Barbara az Attlee vezette „nagy” LP kormányban
miniszteri poszton kezdetben a „nagy” miniszterek, Stafford Cripps, majd
Harold Wilson²⁵ parlamenti magántitkára volt. Figyelemre méltó, hogy mind-
ketten az LP-én belül a baloldali áramlatot képviselték. Barbara maga elszán-
tan opponálta ugyanebben az időben az amerikai, illetve az Ernest Bevin²⁶
által is folytatott brit külpolitikát. Ugyanígy elszántan szembeszegült azzal
a „modernizáló”, revizionista, a későbbi Új LP felé mutató politikai orienta-
cióval, amelynek akkor, az 1950-es években Hugh Gaitskell²⁷ volt a hangadó
vezéralakja, Barbara Gaitskell hirtelen halála után is határozottan fellépett az
LP jobboldala ellen. Az LP 1964. októberi választási győzelme után, amikor
Harold Wilson alakított kormányt, Barbara már kabinet-miniszter lett, és ő
kapta meg az újonnan alakított minisztérium: a Tengerentúli Területek Fej-
lesztésiügyi Tárca (Ministry of Overseas Development) vezetését.

Baloldali szakszervezeti vezetők ebből az időből nem a teljes elragadta-
tással emlékeznek meg róla. LP-s vezető baloldaliak, mint Jack Jones, a nagy
szállítómunkás szakszervezet egyik csúcsvezetője gazdasági vitaügyekben
többször éppen őt kereste meg támogatásért – amit nem kaptak meg – noha

²³ A The Times közlése szerint a születés helyes dátuma 1910. A francia életrajzi kötet sze-
rint 1911.

²⁴ A Szocialista Ligáról lásd Évkönyv 1987, valamint a Stafford Cripps – G.D.H.Cole életuta-
kat az Évkönyv 1989, illetve Harold Laskiét 1993. évi kötetében.

²⁵ Wilson életútját lásd Évkönyv 1996.

²⁶ Bevin életútját lásd Évkönyv 1981, Gaitskellét 2009.

²⁷ Uo.

Jones maga is „csodálta Barbara Castle bátorságát és egyéniségét.”²⁸ Ez még 1966-ban történt, és megisméltódott ebben az évben az LP évi konferenciáján is. Három évvel később – még szintén a Wilson kormány idején – a dolgok jócskán elmérgesedtek a kormány és a munkások és a szakszervezetek között. Ismét Jones jegyezte fel, hogy 1959-ben küldöttség élén ment Londonba, ahol Wilson fogadta őket Barbara Castle társaságában. Egy a szakszervezeteket megszorító törvénytervezetet készítették elő, amit a szakszervezetek helyesen opponáltak. A találkozó ekkor sem volt eredményes, s mint Jones írja „Wilson és Castle nagyon kevés megértést mutattak a munkások ügye iránt”.²⁹

Jones leírja a forró hangulatú tárgyalásokat, hangsúlyozva, hogy ekkor Wilson volt a békülékenyebb és Barbara Castle a „keményebb”, hajthatatlanabb, ő ragaszkodott a „törvényes eljárásokhoz” a tiltakozó, sztrájkoló és „vadsztrájkoló” munkások ellen, az ellenállás megtörésére – akkor is, amikor Jones és a többiek figyelmeztettek arra, hogy ez súlyos következményekkel jár, és szakadásra az LP kormány és a munkásság között.

A Wilson kormány bukása után is még szembekerült az LP vezetőivel, amikor Jones úgy találta, hogy Barbara Castle Roy Jenkisszel és James Callaghannal³⁰ az LP egyáltalán nem baloldali „felelős” gazdaságpolitikusával utazik egy hajóban. 1974-ben azonban már, merőben új helyzetben, Jones újra tárgyalt az LP két felelős vezetőjével, Denis Healey-vel és Castle-val. Erről írja, hogy ekkor az LP vezetőivel (Wilson, Healey, Callaghan, és Castle) sikerült egyfajta „szociális kompromisszumot és szerződést” elfogadtatni, – de hozzáteszi: ők nem nagyon bíztak benne, hogy a túloldali vezetők ebben igazán komolyan hisznek.³¹

Még a Wilson kormány idején – amikor Barbara Castle mint munkaügyi miniszter a szakszervezetekkel való tárgyalásokon első helyen volt érintett Wilson után – Jonesszal és a szakszervezetekkel akkor is szembekerült, amikor Jones olyan javaslattal élt, hogy az állami acélüzemekben a gyárvezetőket a munkások a szakszervezetek válasszák, illetőleg beszámolásra legyenek kötelesek. Barbara Castle ezt elutasította és Jonest „szindikalistának” nevezte.

Barbara a Tengerentúli ügyek miniszteri posztja után 1958-ban vette át a kulcsfontosságú munkaügyi tárca vezetését, amit a kormány 1970. évi bukásáig töltött be.

Amikor az 1974-es választások után az új LP kormány megalakult újra Wilson vezetésével, akkor Barbara Castle a „Szociális ügyek” minisztere lett. Ebben a minőségében is tárgyalt a szakszervezeti vezetőkkel, és most sokkal rugalmasabb volt. Tanult az 1969–70-es évek hibáiból, amelyek az 1979. évi

²⁸ Union Man. The Autobiography of Jack Jones. London 1986. 180.old.

²⁹ Jack Jones: I.m. 202–203. old.

³⁰ Callaghan életútját lásd Évkönyv 2009.

³¹ Jack Jones: I.m. 313.old.

katasztrofális LP vereségre vezettek, amiért ő személyileg is erősen felelős volt (mint arról Jones is beszédesen írt).

1976-ban, amikor Wilson lemondott s Callaghan alakított új LP kormányt, Barbara Castle is lemondott, és „csak” parlamenti képviselői posztját tartotta meg.

1977-ben, miután érezte, hogy korábbi nagy népszerűségét a munkások között 1969–70-ben jócskán elveszítette, nem indult parlamenti képviselővé. Később, azonban személyi varázsával sokakat visszahódított és 1979-ben, az olyannyira katastrofális választáson, amely a thatcheri korszak kezdetét jelezte, Barbara Manchesterben indult és újra képviselő lett. Castle ekkor egyúttal az LP parlamenti csoportját is képviselte a strasbourgi Európa Parlamenti tárgyalásokon is.

Irodalom:

Castle önéletrajzából ezt követően részleteket közlünk.

Irodalom Castle-ről:

Jack Jones: *Union Man The Antiobiography of Jack Jones*. London 1986.

Dictionnaire Biographique du mouvement ouvrier international. Grande-Bretagne. Paris, 1979. I. köt.

Jemnitz János

Tony Benn Barbara Castle³²-ről

(Részlet)

Barbara emlékezetes nő volt, olyan baloldali múlttal, amely visszanyúlik egészen az 1930-as évekig. Igazi szenvedély fűtötte az igazság keresésére, és ez a szenvedély sohasem hagyta el. Első ízben még 1950-ben találkoztam vele, amikor megválasztottak parlamenti képviselőnek. Ekkor az LP vezetőségében (National Executive) ill. az LP kormány kabinetjében vele együtt dolgoztam.³³

Részletek Barbara Castle önéletrajzából. I.

(E kötetben az önéletrajzból az első részleteket közöljük.)

Január 26-án az új LP kormány³⁴ első kabinetülésén Harold³⁵ az ülés megnyitása után szokása szerint hamarosan távozott, de a kabinetminisztereknek meghagyta, hogy tovább tárgyalják a felmerült problémákat. Ekkor

³² Tony Benn 2008. évi levele Jemnitz Jánoshoz.

³³ Tony Benn több kötetes önéletrajzában részletesebben is írt Castle-ről, ennek felkutatása, pontos idézése további feladat lenne.

³⁴ Castle itt az 1964-ben megalakult Wilson kormányra utal, a január már nyilván az 1966-os évről szól.

³⁵ Harold Wilsonról, a miniszterelnökről van szó, Wilson életútját lásd Évkönyv 1996.

Frank Cousins³⁶ szólalt meg, és utalt arra: a problémákat az okozza, hogy elnyúltak a nyugdíjemelések kifizetései, főként ha ezt összevetik a parlamenti képviselői fizetések megemelésével, valamint azzal, hogy a repülőgépgyártó iparban a jelzőlogok kifizetése emelkedett. Ez utóbbi reflektált arra, hogy általában növekedett az aggodalom, hogy a létfenntartási költségek emelkedése miatt. Cousins úgy vélte, hogy mi a kormányban túlságosan elszakadtunk a valóságtól, és itt az ideje, hogy politikusabbak legyünk. Ezt a véleményt néhányan mások is osztották. Én azt jeleztem, hogy nem alakítottunk ki elég világos véleményt, amit aztán a közvélemény elé tártunk volna. Mit is akarunk mondani a nép számára? Vajon mi megint csak vért, izzadságot és könnyeket³⁷ kívántunk felajánlani a számukra? Mi azt reméljük, hogy jobb dolgokat is ajánlhatunk két évi kormányzás után. Amennyiben ez így van, akkor ez valóban nem egyeztethető össze a képviselők és a Lehetetlen dolog ilyeneket mondani az embereknek, miközben ugyanekkor kényelmesebbé tesszük az életet saját magunk számára. Vagyis nem lehet azt mondani, hogy a dolgok egy kicsit nehezebbek, de a dolgok egyébként rendben mennek. A létfenntartási költségek kérdésében a mi válaszuk némileg szintén zavaros. Ha a fő célunk az, hogy az árakat alacsony szinten tartsuk, akkor hogy tudjuk igazolni a benzinadót a novemberi költségvetésben? Ez egyfajta oldalpillantás volt Jim Callaghan³⁸-re, aki felelős volt a benzinadó megemeléséért, ami azután magával vonta az árak általános megemelkedését. Ennek ellenére ez alkalommal Jim Callaghan mégiscsak támogatót engem. Kijelentette, hogy az akkori üzenet rossz volt, de akkor ő mégiscsak elfogadta a „vért, izzadságot és könnyeket” álláspontot. George Brown ekkor kapcsolódott be a vitába egy rá jellemző pragmatikus és harcos beszéddel.³⁹ Kijelentette és szenvedélyesen hangsúlyozta, hogy a mi álláspontunkban túl sok a morálizálás és kevés a politika. Hárman voltunk a kabinetben ezen az állásponton, de bármelyik pillanatban kisebbségbe kerülhettünk. Úgy politizálhattunk, hogy már tudatában voltunk annak, hogy tavasszal a következő parlamenti választás elkerülhetetlen. A hosszú vitának a végén a következőt tartotta Harold Wilson úgy vonta le, hogy az előrehozott választást mégsem kell megtartani, de szükséges, hogy egy kicsit politikusabbak legyünk. Együttal hozzátette, hogy tizenkét pontot dolgozott ki, és nekünk valamennyiünknek ehhez kell tartanunk magunkat, és ezt kell képviselnünk az országban.

Wilson első pontja leszögezte, hogy a kormánynak közelebb kell kerülnie a parlamenti LP-hez. Második pontként felvetette, hogy munkacsoportot kell felállítani az LP legjobb gondolkodóiból és íróiból, akik azután a sajtóban képviselhetnék az LP álláspontját. (Úgy hiszem, hogy Wilson Michael

³⁶ Cousins életútját lásd ebben a kötetben. Cousins egyébként a szállítómunkás szakszervezet vezetője, ekkor az LP és a TUC egyik legismertebb baloldali vezéralakja volt.

³⁷ E híres mondatot Winston Churchill mondta el a háború kezdetén, amikor miniszterelnök lett.

³⁸ Callaghan életútját lásd Évkönyv 2009.

³⁹ George Brown életútját lásd ugyanezen kötet másik fejezetében.

Foot-ra gondolt.) Egyúttal hosszú távú terveket kell kialakítanunk és rövidesen a honvédelem kérdéseivel is foglalkoznunk kellene. Az LP vezetősége újra ugyanolyan felvilágosító kampányba kezdett, miként azt a parlamenti választás előtt tette. Wilson egyúttal hangsúlyozta, hogy a külpolitikai kérdésekben óvatosabb lesz, ami bizonyította, hogy egyes sajtóbírálatok érzékenyen érintették. Ez a sajtó azt írta róla ekkoriban, hogy Wilson a nemzetközi porondon kíván szerepet játszani és nem törődik eléggé a gazdasági szükségletekkel. Természetesen Wilson visszaütött és hangsúlyozta, hogy külpolitikai erőfeszítései nem voltak hiábavalók. Ám külföldi látogatásait vagy öszszevonták, vagy elnapolták. Ugyanakkor megkövetelte, hogy valamennyi miniszter terjesszen elő három-hónapos munkatervet, amelyet azután teljesítenünk is kell. A miniszteri ülés végül is harcosszellemben zárult, senki nem tört meg, s így készültünk a következő ülésre.

Szerda, január 27.

Késő este telefonhívást kaptam Wedgie⁴⁰-től, aki azt kérte, hogy a postai díjakat megemelhessük, mert különben a postát nem tudja rentábilisan karbantartani. És azt kérdezte, hogyan döntöttünk ez ügyben a kabinet-ülésen. Azt feleltem neki, hogy minden attól függ, hogy a nagyon közeli jövőben meghirdetjük-e az általános parlamenti választások megtartását a költségvetés állapotára való tekintettel, avagy sem. Végeredményben mégsem játszhatunk alá a toryk piszkos törekvéseinek, mert az nagyon nevetséges lenne. Végeredményben, ha megemelnénk a postai költségek árát, az nekik használna egy választás esetén, és ráadásul ennek előnyeit már ők kaszálnák le. Tony-t az érvek nem teljesen hatották meg, de az érveket megértette és hangsúlyozta, hogy a helyzetet teljesen világossá kell tenni.

Csütörtök, január 28.

Újabb kabinetülés, ezúttal teljesen hivatalos. A fő téma a hosszú-távú pénzügyi tervek kérdése volt. Jim Callaghan egy tervet készített elő és tett az asztalra, amely tartalmazta, hogy miként kell tovább haladnunk a következő öt évben, hogy a költségvetés helyzetét megjavítsuk. A toryk gyakorlatával szemben a terv szerint a költségvetési kiadásoknak évi 5.1/4-el kellene emelkednie, a bevételeknek pedig több mint 3.1/2 százalékkal évente. A legoptimistább számítások szerint a bevételek 3.3/4 százalékkal emelkednének. Ez a terv, amely azzal számolt, hogy 1970-re a közkiadások 500 millió fonttal csökkennének, minden évben több adó kivetését is jelentené. A költségvetés és az egyes minisztériumok kiadásainak és számításainak végösszegét júliusra kell majd kidolgozni, addig pedig mindenki teszi a magáét. Mindez azonban nem lenne lehetséges, ha a hadi kiadásokat nem csökkentjük, Denis Healey⁴¹ kapcsolódott be a vitába és adott képet a katonai ki-

⁴⁰ Itt Tony Benn-ről van szó. (Apját hívták Wedgewood Benn-nek, ő kapta meg a Lord címet.)

⁴¹ Denis Healey önéletrajzát az Évkönyvben hosszan ismertettük, ám életútját csak ebben a kötetben fogjuk közölni.

adásokról. Ő is támogatta a katonai kiadások csökkentését 2 000 millió fontra 1969–70-től, és azt, hogy ezen a szinten kellene azután tartani őket 1975-ig. Ezt a csökkentést azonban csak néhány év alatt lehet megoldani és megtenni. A tory árnyékkormány hadügyminisztere tiltakozott a katonai kiadások csökkentése ellen....

Healey után George Brown szólalt meg szokásos vezérnyitásával. Kijelentette, hogy a hadügyminiszter beszéde rendkívül lehangoló volt.⁴²

A naplót válogatta és a jegyzeteket írta:

Jemnitz János

Huysmans, Camille (1871–1968) I.

Camille Huysmans a belgiumi Bilzenben született 1871. május 16-án. Szülei kiskereskedők voltak, konfekciós kereskedésük volt, Limbourg-ban és a liberális polgársághoz tartoztak.

Camille, miután elvégezte elemi és középiskoláit a liegè-egyetemre iratkozott be. Emile do Lavaleye és Godefroid Kurth tanítványaként 1891-ben szerzett itt diplomát germanisztikai, filológiai tanulmányokból. Ezt követően az Ypre-i kollégiumban tanárként kezdett dolgozni. Itt került kapcsolatba a szocialistákkal, a szocialista vitakörökkel, elsősorban Henri Lorent-nal. Lorint kapcsolta azután össze Emile Vanderveldével⁴³, majd az utóbbi elment és előadást tartott a kollektívizmusról a *La Lutte* (A harc) c. hetilap szervezésében megtartott rendezvényen. A *La Lutte*-nek Huysmans volt az egyik alapító szerkesztője. A Vanderveldével, majd később Louis de Brouckère-rel⁴⁴, a belga szocialista mozgalom, a Belga Munkáspárt (POB)⁴⁵ vezetőivel való megismerkedés döntő hatással volt Huysmans politikai tájékozódására, felfogására. 1896-tól Ixelle-ben tanít modern nyelveket, de közben állandóan ír már cikkeket különféle kis baloldali lapokba. Hamarosan azonban kiderül, hogy tanári és politikai aktivista, és publicisztikai tevékenységét már nem tudja összeegyeztetni. Erre az akkori katolikus kultuszminiszter Schollaert is felszólította, nevezetesen arra, hogy választania kell: Huysmans választott, a publicisztikai újságírói munkásságot.

Előbb a liberális *Petit Bleu* (A kis kék) napilapnak lett a parlamenti tudósítója, majd a haladó, radikális *La Réforme* munkatársa lett. A radikálisok ekkor váll-vállvetve küzdöttek a szocialistákkal az általános választójogért, a választójogi rendszer reformjáért.⁴⁶ Huysmans hamarosan átment a *Le*

⁴² George Brown az LP-n belül a jobboldali áramlat embere volt, míg Healey ismeretesen a balcentrumé.

⁴³ Vandervelde életútját lásd Évkönyv 1991, de Brouckère-ét 2000.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ A POB (Parti Ouvrier Belge) megalakulásáról lásd Évkönyv 1985.

⁴⁶ Ehhez lásd az Évkönyv 1993-as kötetében a belgiumi általános sztrájkáról szóló cikket.

*Peuple*⁴⁷, a POB napilapja szerkesztőségébe, s emellett a Brüsszelben alapított Szabadegyetemen is tanított, ahol 1898-ban egyszerre oktatót francia irodalmat, görög és latin nyelvet, valamint az antik politikai berendezkedéseket.

Ekkor már a POB tagja volt, de ugyanakkor igen aktívan bekapcsolódott a szakszervezeti mozgalomba is. Antwerpenben (Anvers) annyira szoros volt ez a kapcsolat, hogy onnan beválasztották a POB vezetősége mellett működő szakszervezeti bizottságba is, amelynek működési szabályzatát is már ő dolgozta ki.

1908-ban választották be a brüsszeli városházára. Itt igen gyakran szólalt fel, és felszólalásainak minőségével is felkeltette magára a figyelmet. Így már ekkor szakértője lett Nagy-Brüsszel adminisztrációjának, a közlekedésnek és a Brüsszelen áthúzó nagy észak-dél vasútvonal (vagy a Párizs–Amszterdam vonal) kérdéseinek. Így már ekkor javasolta a városi tanácsban az ingatlan tulajdonok megadóztatását a városi költségvetés javára.

1910-ben Brüsszelben választották be a parlamentbe. Sokféle törvényjavaslatot terjesztett elő, amelyek a munkásság életkörülményeit voltak hivatva javítani. Többek között az otthoni munkában dolgozók helyzetéről, a munkások kötelező betegbiztosításáról, illetőleg a rokkant- és öregségi biztosításáról. Mindennek fedezeteként a kötelező befizetéseket szorgalmazta nemcsak a munkások, hanem a munkáltatók részéről is.

1905-től lett a II. Internacionálé Nemzetközi Szocialista Irodájának (BSI) titkára, amelynek székhelyét tudvalevőleg Brüsszelben állították fel. Ezt a feladatot nagyon lelkiismeretesen és szorgalmasan látta el tizenhét éven át, olyan rendkívüli időszakban is, mint az első világháború éveiben.⁴⁸ Így Huysmans e hosszú idő alatt kiterjedt levelezést folytatott sokakkal, minden párttitkársággal, de olyan személyiségekkel is, mint Rosa Luxemburg és Lenin (e kiterjedt levelezésre külön visszatérünk), de Trockijjal is.

Nagy része volt 1914. július 29-én a BSI utolsó brüsszeli ülésének⁴⁹ megszervezésében. A háború másnapján, amikor sok belga menekült át Hollandiába, Huysmans is átment többször segítő, technikai ismereteket átadandó a hollandiai belga menekülttáborokba.

Egy idő után a németek megszállta Belgiumban Huysmans léte tarthatatlanná vált, s akkor, 1915 végén költözött át Amszterdamba. (Az NSZI VB-ját a hollandok már korábban átvállalták és áttelepítették oda⁵⁰. Itt jelent meg azután az ő szerkesztésében a *Le Socialiste Belge*; ugyanitt szervezte a semleges országok szocialistáinak hágai nemzetközi konferenciáját⁵¹ is és már 1916-ban – több szocialista sürgetésére – 1917 elején egyik kezdeményezője lett

⁴⁷ A *Le Peuple* megjelenéséről lásd Évkönyv 1987.

⁴⁸ E korszakára még külön kitérünk.

⁴⁹ Ennek az ülésnek nagy irodalma van.

⁵⁰ Mindezen mozzanatokról magyarul bővebben lásd: Jemnitz János: A nemzetközi munkásmozgalom az első világháború éveiben. 1914–1917. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1975.

⁵¹ Uo.

az új széles nemzetközi szocialista konferencia összehívásának⁵², majd még 1917-ben a stockholmi nemzetközi szocialista tanácskozásoknak, a tervezett „stockholmi konferenciának”.⁵³ Mivel a német szociáldemokraták számára is ki kívánta nyitni a kapukat, az antant országokban igen sokan élesen bírálták, többek között Vandervelde és de Brouckère is.

Huysmans 1922-ben mondott le titkári posztjáról, de ez nem jelentette, hogy az II. Internacionáléban is megszűnt volna tovább tevékenykedni. Olyannyira nem, hogy egy újabb krízis pillanatában, 1939. szeptemberében ismét őt választották a Szocialista Munkás Internacionálé elnökének és az is maradt azután egészen 1944-ig.

Belgium felszabadulása után Huysmans ismét indult a brüsszeli városi testületben korábban viselt posztjáért, de nem sokkal később áttelepült Antwerpenbe – részint azért is, mert ő nagyon békülékeny álláspontra helyezkedett a „flamand aktivistákkal” szemben. Huysmans már 1921-ben ott is városi tanácsos lett, majd egy szocialista-katolikus szövetség keretében őt választották meg oktatási felelősnek. Ezt a posztját meg is őrizte 1933-ig, amikor is őt választották meg a flamand nagyváros polgármesterének. E minőségében sokkal járult hozzá a város kulturális és szociális fejlődéséhez, közoktatás, művelődési helyzete javulásához. Ő állt a város élén egészen 1940. május 16-ig, Belgium újabb német megszállásáig.

A német megszállás elől Londonba menekült, ahol tagja lett az emigráns belga kormánynak.

Az ország felszabadulása után 1944 novemberétől újra átvette az antwerpeni polgármesteri tisztelet, amit 1946 augusztusáig töltött be. 1919-től egészen 1965-ig volt Antwerpenben mindig újraválasztott parlamenti képviselő. A parlamentben sokszor szólalt fel a nyugdíjasok érdekében.

Időrendben visszatérően többször felszólalt a kötelező katonai szolgálat és a Belgiumot oly mélyen érintő nyelvi, vallón-flamand kérdésben is. Jules Destrée⁵⁴-vel annak idején még ők terjesztették elő „a belgák kiegyezéséről” (Compromis des Belges”) szóló szöveget, amit a POB 1929-ben fogadott el. Ennek azután nagy szerepe volt abban, hogy Gandban (Gentben) bekövetkezett az egyetem flamandosítása.

1936-ban, egy rendkívül kényes időszakban Huysmanst választották a belga parlament elnökévé. A spanyolországi harcok idején még 1936-ban Madridba látogatott, és így hivatalosan szolidaritást vállalt a spanyol köztársaságiakkal. Emiatt azután a jobboldalról hevesen támadták, és azt követelték, hogy mivel „megsértette a semlegességet”, mondjon le elnöki posztjáról. Ezt nem tette meg, s egészen 1939-ig elnök maradt.

⁵² Uo.

⁵³ A stockholmi konferenciához magyarul Évkönyv 1987 és 1992, illetve Jemnitz János: A szocialisták és a háború 1914–1918. Kossuth Kiadó, 1969.

⁵⁴ Jules Destrée a POB megeremítői, a nagy úttörők közé tartozott. Róla lásd Évkönyv 1985., 1986.

1925 és 1927 között Huysmans a tudományok és a művészetek miniszterre volt. Ezen a posztján is a különféle intézmények további demokratizálására törekedett (amit még elődje, J. Destrée kezdett meg). 1945. szeptember 2-án államminiszternek nevezték ki, majd 1946 augusztusától 1947 márciusáig Belgium miniszterelnöke lett. Ez a baloldali koalíció kormánya volt, ami csak egy szavazatnyi többséggel rendelkezett a szenátusban, így végig nagyon kényes helyzetben volt.

Az ezt követő Spaak-Eyskens⁵⁵ kormányban azután visszatért régebbi szaktárcájához, a közoktatási minisztérium élére. Ezt a miniszteri posztot 1947 márciusától 1949 augusztusáig töltötte be. Mint korábban, most is a széles nyilvános közoktatás javításán fáradozott, s azon, hogy ehhez minél többen juthassanak hozzá.

A „királyválság” napjaiban, az 1950-es évek elején természetesen nagyon határozottan lépett fel III. Lipót trónra való visszatérése ellen. A parlamentben is többször élesen szólalt fel III. Lipót lemondása után az ellen a katolikusok vezette kormány ellen, amely megtorlásokat alkalmazott a tiltakozók ellen. Miután a baloldal végül győzött, 1954-ben újra Huysmans lett a parlament elnöke, és az is maradt 1958-ben bekövetkezett lemondásáig. Ekkor már 87 éves volt.

Mіндеzen idő alatt, de azután is rendkívül aktív maradt. 1956-ban részt vett azon a rendezvényen, amelyet a hajdani *La Gauche* (A Bal) orgánus emlékére (amelynek ő is munkatársa volt) szerveztek. Utazást tett a népi Kínában (itt hangot adott annak is, hogy rokonszenvezik Mao Kínájával), ellátogatott a Szovjetunióba, Kongóba, ahol részt vett a függetlenségi ünnepségen, majd elment Izraelbe, ahol nagyon megünnepelték – és nem ok nélkül. Huysmans volt az, aki már korábban fellépett annak érdekében, hogy a cionistákat engedjék be a Szocialista Internacionáléba. Egyébként is, mint Antwerpen polgármestere a két világháború közötti időben igyekezett megvédeni az elég nagy létszámú helybeli zsidó közösséget az akkori nagyon heves antiszemita támadások ellen. Később pedig elég nagy szerepe volt abban, hogy Izraelt 1947-ben felvegyék az ENSZ tagjai közé. Ez 1947 novemberében történt.

Ebben az időben, s még ezután is rendkívül aktív volt. 1960. május 24-én a parlamentben ünnepelték meg parlamenti tevékenysége kezdetének 50. évfordulóját. Ugyanebben az évben intézte a közoktatási miniszterhez utolsó interpellációját. S ez Rubensnek egy festményét, a „Krisztus levételét a keresztről”-t érintette – s ez is nagyon jellemző volt. Huysmans otthonosan mozgott az irodalomban, a képző- és más művészetekben, amatőr baritonista énekes volt még az egyetemi éveitől kezdve. Miniszterként is támogatást adott kórusoknak, s előadásokat tartott Schubertről. Komoly kutatásokat végzett de Coster és a Tyl Ulenspiegel témában, filológusként is megbecsülték, és tagja volt a flamand Irodalmi Akadémiának.

⁵⁵ Spaak életútját lásd Évkönyv 2002.

Már 94 éves volt, amikor jelezte, hogy újra jelöltetni kívánja magát parlamenti képviselőnek. Ekkor ez ügyben ellentétbe is kerül a flamand szocialisták antwerpeni szervezetével. Végül is azután e szervezet döntése ellenében egy disszidens szocialista csoport listájának élén valóban jelölt is volt az 1965. évi választáson. Noha 18 000 szavazatot kapott, nem választották meg. S ez a szerencsétlen epizód jelezte politikai életútjának végét.

1968. február 25-én, 97 éves korában halt meg.

Irodalom

J. J. Huysmans írásai:

Camille Huysmans geschriften en documenten. Antwerpen–Amsterdam.

1–8. köt. 1974–1981.

Irodalom J. J. Huysmansról

Jubilé parlementaire Camille Huysmans et Frans Van Canwallaert. Manifestation des Chambres réunis. Bruxelles. 1960.

D.De Weerd: Huysmans dans nouvelle biographie nationale, Bruxelles.

Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique 1988. 1. köt.

181–189. o. J

J. Kuypers: Camille Huysmans tachtig jaar 1871–1951. Anvers. 1951.

Arlette Musick

Kamenyev, Lev Boriszovics (1883–1936) II.⁵⁶

Mint az életrajz első felében, az évkönyv előző számában Jemnitz János bemutatatta, Kamenyev mind a februári forradalom éveiben, mind a két forradalom között, mind pedig az októberi forradalom utáni hosszabb időszakban a bolsevik párt legszűkebb vezetéséhez tartozott. Sorozatosan töltött be első vonalbeli tisztségeket, teljesített létfontosságú megbízatásokat. Moszkvában őt választották a Munkás- és Katonatanács elnökévé; a polgárháború legforróbb, 1919-es hónapjaiban teljhatalmú megbízottként a frontokat járta.

A polgárháború elültével, továbbra is élvonalbeli politikusként, kibontakoztathatta elméleti-ideológiai munkásságát is. 1923-tól 1926-ig a *Lenin Intézet* igazgatóságának elnöke volt, jelentős gyűjtő és kiadói tevékenység irányítója. Ez idő alatt kezdte szerkesztőként előkészíteni Lenin válogatott műveinek első nagyobb kiadását. Politikailag 1922 és 1924 között a belső pártküzdelmekben – Grigorij Zinovjevvel⁵⁷ együtt – még egyértelműen Sztá-

⁵⁶ A életpálya-rajz I. részét, Jemnitz János tollából lásd az Évkönyv 2008. évi kötetében (61–67.old.)

⁵⁷ Zinovjev életútját lásd az Évkönyv 1983. évi kötetében.

lin oldalán állt. A Politikai Bizottság tagjaként Sztálint támogatta Lev Trockij⁵⁸ elleni fellépésében. Már Lenin betegségének utolsó szakaszában Zinovjevvel és Sztálinnal ők alkották azt a „trojkát”, melynek kulcsszerepe volt Trockij pártbeli elszigetelésében.

A párt – akkor már Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt – XIII. kongresszusát 1924 januárjában, közvetlenül Lenin halála után tartották. Ezen a tanácskozáson kiéleződött a kérdés, ki vezesse a pártot. A „trojka” tagjai egyhangúlag vádakkal illették Trockijt és a „trockizmust”. Sztálin melletti kiállítását bizonyítandó, Kamenyev még a főtítkári fizetés felemelését is szorgalmazta, és 1924-ben erre a posztra Sztálint javasolta.

A XIII. kongresszust követően azonban fokozatosan átrendeződnek az erővonalak a pártvezetésben. Zinovjev és Kamenyev, illetve Sztálin között egyre nagyobb feszültség támadt, amely fenyegetni kezdte a hármuk között fennálló törekeny szövetséget. Ennek ellenére Zinovjev, de főleg Kamenyev segített Sztálinnak megtartani pozícióját a főtítkári tisztségben 1924 május-június között.

A párton belüli csatározásokra erős katalizáló hatással volt, hogy 1924 októberében megjelent Trockij híres vitairata, *Október tanulságai (Uroki oktyabrja)* címmel. Ebben azzal vádolja meg Zinovjevet és Kamenyevet, hogy 1917-ben ellenezték a bolsevikok hatalomátvételét (valóban különvéleményen voltak a hatalom megragadásának időpontja ügyében). Ez a vezetésen belüli küzdelmek újabb szakaszát nyitotta meg, ahol újfent Zinovjev, Kamenyev és Sztálin állt szemben Trockijjal. Többek között azzal vádolták Trockijt, hogy súlyos hibákat követett el a polgárháború éveiben. Zinovjev Sztálinnal követelte, hogy Trockijt zárják ki a pártból. Ám ekkor Sztálin még úgyesen hátrította el azt a szerepet, hogy egyedül fellépjen Trockij ellen.

A kongresszus után azonban Sztálin egyre nyilvánvalóbban kezdett szembekerülni egykori elvbarátaival. Ebben alapvető szerepe volt annak, hogy Sztálin egyre nagyobb hatalmat összpontosított az irányítása alatt álló párt- és állami szervek kezében. Ennek hatására a trojka végleg fölbomlott, és új szövetségek kezdtek formálódni. Az egyik oldalon Sztálin szövetségre lépett a párt elismert teoretikusával és a *Pravda* szerkesztőjével, Nyikolaj Buharinnal⁵⁹, illetve a népbiztosok tanácsának elnökével, Alekszej Rikovval.⁶⁰ A másik oldalt Zinovjev, Kamenyev, és Lenin özvegye, Nagyezsda Krupszkaja alkotta, kiegészülve Grigorij Szokolnyikovval, aki pénzügyi népbiztos és a Politikai Iroda tagja volt.

1925 őszén Kamenyev már az „új ellenzék” egyik vezéralakja, egyre aktívabb Sztálin-ellenes politikát folytat. A küzdelem végül is a Központi Bizottság 1925 szeptemberi ülésén, illetve az 1925 decemberi, XIV. kongresszusán

⁵⁸ Trockij életpályájáról többen emlékeztek meg az Évkönyv 2004-es kötetében.

⁵⁹ Buharin életútját közölte az Évkönyv 1988-as kötete, Rikovét lásd e könyv Életutak rovatában, Krupszkáját kiadványunk 2004. évi kötetében.

⁶⁰ Rikov életútját lásd ugyanebben a kötetben.

robbant ki, amikor Kamenyev nyilvánosan szembehelyezkedett Sztálinnal. Fellépett az általa megcélzott „vezérszerep” ellen, és kijelentette, hogy Sztálin alkalmatlan a bolsevik párt- és állami apparátus összefogására, irányítására. Módosította saját korábbi nézetét Sztálin ekkoriban normává emelt álláspontról, a szocializmus egy országban történő felépíthetőségéről is. Bírálta a Sztálin–Buharin féle gazdaságpolitikát is, amelyet a leninizmustól és az eredeti bolsevik értékrendtől történő eltávolodásként értékelt. Kamenyev egyedül a Zinovjev vezette leningrádi delegációt tudhatta maga mögött a kongresszuson. Hamarosan egy nagyon csekély létszámú ellenzéki csoportosulásban találták magukat, teljesen elszigetelve, míg Trockij hallgatott a kongresszus ideje alatt. Zinovjevet újra beválasztották a Politikai Bizottságba, azonban Kamenyevet a teljes jogú tagságról lefokozták szavazati joggal nem rendelkező taggá. Vele együtt Szokolnyikovot is megfosztották minden tisztségétől, míg Sztálinnak egyre több híve került be a Politikai Irodába.

1926 tavaszán Zinovjev, Kamenyev, s az őket támogatók egyre közelebb kerültek a Trockij vezette ellenzékiekhez. Ez az összefogás magába foglalt még további kisebb létszámú ellenzéki csoportokat, s ezek, kiegészülve a Trockij vezette „munkásellenzékkel”, alkották az „egyesült ellenzék” nevű csoportosulást. Nyilván kongresszusi fellépésének köszönhetően még 1926 januárjában kizárták a Politikai Irodából. Egyelőre a Kereskedelmi Népbizottság vezetője lett, majd ugyanebben az évben diplomáciai megbízatást kapott: a Szovjetunió olaszországi politikai képviselőjének vezetője lett. A párton belüli csatározások következő szakaszát az 1926. júliusi KB ülés és a párt – akkori nevén már a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja – 1927. októberi XV. Kongresszusa közötti időszak jelentette. Ekkor az ellenzék teljes vereséget szenvedett. A kongresszuson most már Kamenyev is elvesztette helyét a Politikai Irodában. Ennek ellenére 1926–1927 folyamán továbbra is fenntartotta ellenzéki pozícióját Sztálinnal szemben, amelynek nyomán a KB-ből is kizárták 1927 októberében. Zinovjev és Trockij 1927. november 12-i kizárását követően a kongresszus hátralévő részében Kamenyev maradt az ellenzék zászlóvivője. A kongresszus azonban határozatilag deklarálta, hogy az ellenzék nézőpontjai nem egyeztethetők össze a párttagsággal, s most már a pártból is kizárták Kamenyevet, illetve több tucatnyi más ellenzéki képviselőt. Kamenyev részt vett annak a nyilatkozatnak a megfogalmazásában, amelyet a kizárt ellenzékiek fogalmaztak meg párttagságuk elvesztése után, ebben a kongresszust „antileninistának” nevezték.

Míg Trockij a pártból való kizárása után is kiállt ellenzéki meggyőződése mellett, Kamenyev és Zinovjev azonnal visszavonult, s híveiket is erre szólították fel. Megfogalmaztak egy nyílt levelet is, melyben elismerik hibáikat. Ennek hatására 6 hónapnyi szünet után újra visszatérhettek a párt soraiba. Kamenyev az első öt éves terv (1929–1933) éveiben a gazdasági élet területén kapott különböző, eléggé jelentős vezetői megbízatásokat. Korábbi központi bizottsági helyüket ugyan soha nem kapták már vissza, de középszintű állá-

sokat foglaltak el a szovjet apparátusban. Ennek dacára Kamenyevet 1932-ben ismét kizárták a pártból és három évre Minuszinszkba száműzték. Ám két hónap múlva felülvizsgálták az ügyét, s 1933 decemberében ismét visszavették a párt tagjai közé is. 1933 májusában a Szovjet Tudományos Akadémia kiadójának igazgatójává nevezték ki. Az 1934. januári XVII. kongresszuson „bűnbánó”, önkritikát gyakorló beszédre kényszerítették, amelyben Sztálint éltette. 1934 májusától az Akadémia Világirodalmi Intézetének igazgatója lett.

Minden hangoztatott lojalitása ellenére a Kirov-gyilkosság⁶¹ után, 1934-ben letartóztatják, és ismét kizárják a pártból. A vád ellene az, hogy ideológiai ösztönzője volt a gyilkoságnak. 1935-ben, a „Moszkvai Centrum” ügyében tartott perben öt év börtönrre ítélik, s az ítéletet a Kreml utasítására hamarosan 10 évre súlyosbítják.

1936 augusztusában újratárgyalják az ügyét, ezúttal már mint a „trockista-zinovjevista terrorista” összeesküvő csoport tagját („tizenhatok pere”). Kamenyev és Zinovjev mellett 14 további régi bolsevik vezetőt fognak perbe. A vád Kirov meggyilkolása, illetve kísérlet Sztálin és más szovjet vezetők meggyilkolására. Sztálin ígérete ellenére, mely szerint az ő és Zinovjev életét megkímélik, a bíróság golyó általi halálra ítélte, melyet 1936. augusztus 25-én végre is hajtottak. A per csúcspontján, nyilvánvalóan kikényszerített módon kijelentette: „a fasizmust szolgáltuk, és ellenforradalmat szerveztünk a szocializmus ellen.”

A sztálini megtorlások családtagjait sem kerülték el. Második fiát 1938. január 30-án végezték ki 17 éves korában. Legidősebb fia, aki pilóta volt, ugyanerre a sorsra jutott – 33 évesen – 1939 júliusában. Első feleségét, Olgát 1941 szeptemberében több mint 160 másik politikai elítélttel együtt lőtték agyon Sztálin parancsára, a medvegyevi erdőben. Csak legkisebb fia, Vlagyimir Glebov élte túl Sztálin börtöneit és munkatáborait.

Lev Kamenyev rehabilitációjával a párt az SZKP XX. kongresszusa után, majd a hrucsovi olvadás ezt követő éveiben is késlekedett. Erre csak a gorbacsovi érában, alig néhány évvel a Szovjetunió megszűnése előtt, 1988. június 13-án került sor.

Irodalom

Kamenyev munkái:

- Mezdsu dvumja revoljucijami. (Két forradalom között) Prága, 1910.
- Dve partyii. (Két párt) Párizs, 1912.
- Tretyij Internacional. (A Harmadik Internacionálé) H. n., é. n.
- Ekonomicseszkaja szisztyema imperializma i zadaci szocializma. (Az Imperializmus gazdasági rendszere és a szocializmus feladatai) Moszkva, 1921.
- Borba za mir. (Harc a békéért) Moszkva, 1924.
- Partyija i trockizm. (A párt és a trockizmus) In: Za leninyizm. (A leninizmusért című kötetben) Moszkva, 1925.
- Csernisevskij. Moszkva, 1930.

Szerkesztői munkák:

⁶¹ Szergej Kirov életútját lásd Évkönyv 1986.

- Lenyinszkij szbornyik. I-II. kötet. (Lenin gyűjtemény) Moszkva, 1924-1925.
- Lenyiniána. I-III. kötet. Moszkva, 1925-1926.
- Kamenyevről:*
- Kamenyev. In: Életrajzok a bolsevizmus történetéből. Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Államtudományi és Politikatudományi Intézet, Budapest, 1988. 131-147. old.
- <http://www.answers.com/Lev%20Borisovich%20Kamenev>
- Polityicseszkiye Partyii Rosszii. Konyec XIX – pervaja trefy XX veka. (Oroszország politikai pártjai. A XIX. sz. vége, a XX. sz. első harmada). Moszkva, Rosszpen, 1996. 237-238.o.
- Iratanyagának levéltári fondja:*
- Élete a szovjet párttörténeti iratokat őrző levéltárban (RCHIDNI) kutatható, a 323-as fondban. (L. B. Kamenyev).

Bebesi György – Lengyel Gábor

Russell, Bertrand (1872–1970) I.

1872. május 18-án született Trelleck-ben, Monmouth grófságban. Russell a híres nagy whig arisztokrata családba született be (nagyapja volt a híres Lord John Russel, az 1832-es választójogi reform „szellemi atyja”, a reform-mozgalom vezére és Nagy-Britannia miniszterelnöke. Apja szintén haladó gondolkodású volt. Bertrand Russell négyéves korában árvaságra jutott és szigorú, puritán nagyanyja nevelte. Ifjúkorában már belülről jól megismerhette a felsőbb köröket. Egyetemi tanulmányait Cambridge-ben végezte, ahol matematikát és filozófiát tanult. Kivételes képességei és eredményei nyomán amikor megkapta a diplomáját, Cambridge-ben maradhatott. A Trinity College oktatója lett, egyben azonnal az egyetem egyik leginkább megbecsült tanára.

Russell már ezekben az években megkezdte irodalmi munkásságát. Hamarosan Berlinbe ment, ahol rendszeresen látogatta a Német Szociáldemokrata Párt gyűléseit. Tapasztalatairól, ezeket kiszélesítve 1896-ban könyvet írt a „Német szociáldemokrácia” címen. Majd mindjárt ezután több matematikai tanulmányt jelentetett meg. 1907-ben a London melletti Wimbledonban részleges választáson képviselőjelöltként indult, választási kampányában a nők választójogáért lépett fel – ne feledjük el, hogy ugyanebben az időben bontakozott ki Nagy-Britanniában a suffragette mozgalom, amely emlékezetesen sok viharral járt.

Az I. világháború éveiben Russell már háborúellenes pacifistaként tűnt fel, cikkeket írt az ILP⁶² *Labour Leader* című lapjába, majd egy háborúellenes pamfletet is megjelentetett, amelyért bíróság elé került, pénzbírságra ítélték és le kellett mondania még arról is, hogy a Trinity College-ban oktathasson.

⁶² Az ILP megalakulásáról lásd Évkönyv 1993.

Russell pere nagy vihart keltett, és a háborúellenes brit munkásmozgalomban sokan nyilatkoztak mellette.⁶³ 1918-ban egy újabb háborúellenes cikke miatt ismét bíróság elé állították, és a sokféle rokonszenvező tiltakozás ellenére a bíróság hat havi börtönbüntetésre ítélte, amelyet a Brixton-i börtönben kellett letöltenie. Börtönbüntetését arra használta fel, hogy megírjon egy kisebb matematikai filozófiai könyvet. Noha Bertrand Russell eléggé elszigetelt személyiség volt, mégis átérezte a nemzetközi háborúellenes mozgalom igazságait, már csak azért is, mert maga is értelmetlennek és igazságtalannak tartotta ezt a háborút.

Az 1920-as évek legelején Russell több külföldi utazást tett. 1921-ben kereste fel a Szovjetuniót és találkozott Leninnel – erről a találkozóról visszaemlékezést is írt.⁶⁴ Megjegyzendő, hogy az akkori szovjet helyzettel kapcsolatban a brit szocialista körökben is eltérő vélemények alakultak ki, és Russell „liberter” felfogásával ütközött sok minden, amit Szovjet-Oroszországban láthatott, ill. onnan hallhatott.

1922-ben és 1923-ban a különféle parlamenti pótválasztásokon Russell jelöltette magát a londoni Chelsea választókerületben. A választásokon mindkét esetben elbukott, és ezek után többször már nem is jelöltette magát.

Russell ezekben az években olyan kérdésekkel is foglalkozott, mint a házasság morális és filozófiai kérdései, amelyekről könyvet is megjelentetett, amelyet sok nyelv publikáltak – többek között magyarul is.

1939-ben Russell az USA-ba „emigrált”, de néhány év múltán visszatért Nagy-Britanniába. 1949-ben érdemeiért ő is elnyerte a lord címet, és 1950-ben pedig az irodalmi Nobel-díjat. Russell mind a korábbi évtizedekben, mind élete eme kései évtizedeiben mindvégig hangsúlyozottan „non-konformista” maradt, amit az ő társadalmi köreiből mindig is rosszalottak.

Russell ismerten és elismerten a brit és a nemzetközi antinukleáris békeharc egyik legismertebb harcosa és vezetője lett.⁶⁵ 1960-ban, már kilencven éves korában megalapítója és vezetője lett annak a pacifista szervezetnek, amely nagy nemzetközi feltűnést vívott ki magának (a szervezetet a Százak Bizottságának nevezték). E mozgalom elment odáig, hogy a civil együttműködés megtagadását is meghirdesse⁶⁶. 1961-ben bírósági vád alá helyezték, majd deportálásra ítélték, ám Russell ekkor is megtagadta, hogy a bíróságnak engedelmességen és annak rendelkezésére álljon. Ezt követően egy hétre a Brixton-i börtönbe került. Két évvel később elhagyta a Százak Bizottságát és békeszervezetet alapított „a Bertrand Russell Béke Bizottság” (Bertrand

⁶³ A Russell melletti megszólalásokról lásd Jemnitz János: A nemzetközi munkásmozgalom az I. világháború éveiben. 1914–1917. Budapest, Akadémiai Kiadó 1975.

⁶⁴ Russell Leninnel való találkozásáról frott visszaemlékezéséből részletet közölt az Évkönyv 1975–76-os kötete.

⁶⁵ A CND-ről lásd Steve Parsons és Kate Hudson írásait az Évkönyv 2006–2008 évi kötetében.

⁶⁶ Russell e vonatkozásban nem Gandhit, hanem az első világháborús szolgálat-megtagadást és saját tapasztalatait követte.

Russell Peace Foundation) néven. A Béke Világ-Bizottság tevékenységébe is bekapcsolódott, és élesen elítélte az USA vietnami háborúját. 1965-ben ez ügyben aláírt egy nevezetes kiáltványt és ugyanekkor összetépte LP tagsági igazolványát⁶⁷.

Ezt követően Russell nem nagyon hagyta el Wales-i otthonát és a Russell Békebizottságot is már mások kezére hagyta át. Amikor 98 éves korában, 1970. február 3-án meghalt, végrendelete szerint minden külsődlegesség nélkül temették el.

Irodalom

Irodalom Russellről:

R. Crawshay-Williams: Russell Remembered. London, 1975.

R. W. Clark: The Life of Bertrand Russell. London, 1975.

J. Vellacott: Bertrand Russell and the Pacifists in the First World War. Brighton 1980.

Dictionnaire biographique du mouvement ouvrier international. La Grande-Bretagne II. köt. Paris, 1986.

Jemnitz János

Angelo Tasca⁶⁸ (1892–1960) II.

A piemonti – Cuneo környéki – kisvárosban, Morettában született és a 20. század elejének Torinójában nőtt fel, követve a vasúti gépész apa szocialista meggyőződését és politikai kultúráját.

Mintatanuló, éles intellektuális kíváncsiság vezérli, rövidesen résztvevője a fiatal szocialisták mozgalmának. Torinót humanista (De Amicis-i⁶⁹) szocialista irodalmi kultúra jellemzi a korban, amelyet fokozatosan új motívum gazdagít: a születő munkásosztály szindikalizmusának meggyökeresedése az üzemekben. Politikai mesterei között találjuk a fiatal Brono Buozzit (a későbbi szakszervezeti vezetőt, akit a nácik 1944-ben meggyilkoltak) és Giuseppe Romitát (a köztársasági Itália későbbi szocialista miniszterét).

Tasca 1910 és 1913 között a nálánál fiatalabb Umberto Terracini⁷⁰, Antonio Gramsci és Palmiro Togliatti⁷¹ között amolyan seniorként szerez elismerést, és velük együtt iratkozik be a szocialista pártba. Az ideológiai felületesség és a szektás sematizmus elleni beállítottságát alapul véve gúnyosan „kulturistának” nevezik: a szocialista párt azon kevés fiataljai közé tartozik, aki egyesíti tanulási szenvedélyét a paraszti és kisipari munka dominanciá-

⁶⁷ Ne feledjük, 1964-től Harold Wilson LP-s kormánya állt az ország élén.

⁶⁸ Tascáról lásd Pankovits József írását. Évkönyv 2009.

⁶⁹ Edmondo De Amicis (1846–1908) szocialista elkötelezettségű olasz író. Híres regénye, „A Szív” nagy sikert aratott (magyarul is megjelent és hódított).

⁷⁰ Terracini életútját lásd Évkönyv 1986.

⁷¹ Lásd az Évkönyv 1991, 1994. számait.

jával jellemezhető piemonti társadalom közvetlen ismeretével. Ennek következtében megérti azt is, hogy a szocialista gondolatnak sajátos jelszavakkal kell fellépnie. Mint „vörös kerékpározó”⁷² elvtársaival együtt vasárnapi propagandatúrákat szervez Torino és Alessandria övezetében. Figyelmet tanúsít a munkásszervezetek, illetve a paraszti és szövetkezeti mozgalmak, a városi szerveződések iránt, amelyek Piemontban – a szocializmus reformista és mérsékelt áramlata konkrét munkájának köszönhetően – eléggé elterjedtek. Magatartása kora ifjúságától kezdve megvédi őt a torinói szakszervezeti mozgalomban létrejövő extrémizmustól, és az antidemokratikus idealizmus szirénhangjaitól is, ami behatol az olasz szocializmus gyenge pozitivistá tradíciójába.

A torinói mozgalmi vezetőség (Gramsci, Tasca, Togliatti, Terracini) első próbatétele a szocialista semlegességgel ellentétes interventizmus Mussolini pálfordulása kapcsán. Tasca már a líbiai háborút⁷³ is határozottan elítélte, és Mussolini első világháborús interventizmusának is megfontolt, következetes bírálója – a háború után valamennyien szembetalálják magukat a még összetettebb világhelyzettel. A szovjet forradalom vonzásában alapítják meg az *Ordine Nuovo* hetilapot, amelyben az orosz tapasztalatnak megfelelő javaslatokat fogalmaznak meg. Gramsci az üzemi tanácsok (olasz szovjetek) elméleti megalapozásával kereste a forradalom eszközét, míg Tasca visszavezette ezt a szervezeti formát az eredeti munkásmozgalmi szerveződésekhez, ami kettejük között vitát szült. Ennek következtében Gramsci kiszorította őt a hetilap szerkesztőségéből. A kommunista párt megalapításában ismét együtt vannak a „torinóiak”; Tasca vitában áll az üres és eredménytelen maximalizmussal, valamint a szocialisták reformer áramlatával, melyek nem nyújtanak megoldást az olasz politikai válságra. Az elsők között vallja, hogy Itáliában a forradalomra alkalmas idő elmúlt, meg kell teremteni az üzemekben, a szakszervezetekben az „alulról” épített egységet, védekezve a már támadásban levő fasizmus ellen. Álláspontja találkozik a Kominternével, és Gramscival, két szocialista vezetővel egyetemben kapnak megbízatást a két munkáspárt fúziójára. Eközben ütközik a Bordiga⁷⁴ személye körüli szektás, és Moszkvának nem engedelmeskedő pártvonallal, ám a szocialista párt csalárd ellenzékével is, amely nem hajlandó Itália Kommunista Pártjával helyreállítani a kapcsolatokat. A livornói szakadás után mindkét párt egymás lejáratásával volt elfoglalva. Ebben a folyamatban Gramsci is egy esztendőn át, a párt szektás irányát követve⁷⁵ magára hagyja, s ezzel egyidejűleg Tascát a vezető csoport jobboldali elhajlással vádolta. Ő maga hiába harcolt a fúzióért, ve-

⁷² A jelenség brit eredetű: BLATCHFORD hívei indították el ezt a mozgalmat (Blatchford életútját lásd Évkönyv 2001.)

⁷³ Líbiai-tripoliszi háború munkásmozgalmi vonatkozásairól lásd: Jemnitz János: A háború veszélye és a II. Internacionálé (1911–1914) Budapest, 1966.

⁷⁴ Lásd Évkönyv 1989.

⁷⁵ Gramsci ez idő szerint a párt többségéhez igazította irányvonalát, tőle távol állt a szektarianizmus. (Szerk. megjegyzése)

reséget szenvedett. Elszigetelődése átnyúlt a következő évekre is. Gramsci több levelében kérte vezetőtársait Tasca újbóli értékesítésére, de a jobboldaliság bélyege ráragadt és kisebbségben maradt: 1924–1926 között pályája félresiklik, a bizalmatlanság légkörében először néz szembe azzal, hogy az emberiség felszabadításáért nem lehetséges testvérietlen, megromlott emberi kapcsolatok mellett harcolni. 1926-ban a párt lyoni kongresszusán Gramscit támogatja, de a jobboldaliság vádja nem szűnik meg vele kapcsolatban.

A fasizmus elől Svájcba, Németországba, majd véglegesen Franciaországba menekült. Togliatti – aki Gramsci letartóztatása után átvette a párt irányítását – a Politikai Iroda (a felső vezetés szerve) tagjává tette és megbízta a *Lo Stato Operaio* (Munkásállam) pártfolyóirat vezetésével. 1928-ban a Komintern Titkárságára került az olasz párt képviselőjében, itt azonban beleütközött Sztálin tekintélyelvű módszereibe, akit meg is kritizált, például a német munkásmozgalmon belüli testvérharc ügyében vitt politikájáért. A diktátorral szemben nincs megállása, pártjának vezetése is bizalmatlan, pozícióinak feladását várják tőle, amire nem hajlandó, következésképpen 1929-ben kizárják a pártból.

Ekkor kezdődött Párizsban második élete. Megélhetési gondokkal küszködve (Lina Martorellivel kötött házasságában három gyermeke született) francia baloldali folyóiratoknál dolgozik, a Barbusse⁷⁶ által szerkesztett *Monde* foglalkoztatja. Elmélyül barátsága Carlo Rossellivel,⁷⁷ osztva az olasz szocialista mozgalom megújulására vonatkozó erőfeszítéseket. 1934-ben közeledett teljes értékűen az emigráns Olasz Szocialista Párthoz, melynek vezető testületében is helyet kap. Politikai pozíciójában nem tagadja a kommunistákkal való akcióegység elvét, de erősen hangsúlyozza az önálló szocialista politikai profil fenntartásának szükségét, egyúttal a sztálini módszerekkel szembeni ellenállásra hív fel. A SFIO orgánumának (*Le Populaire*) egyik szerkesztője, Leon Blum⁷⁸ külpolitikai tanácsadója. 1937-ben írta meg a „Fasizmus születése” című, klasszikusnak számító historiográfiai művét, amely alapvető jelentőségű a jelenség megértéséhez: a fasizmus kiváló ismerőjeként fontosnak tartja az európai demokráciák és a Szovjetunió együttműködését, éppen ezért óriási csalódást okozott számára a Molotov-Ribbentrop paktum. A szocialista párt vezetőségében (ahol Nennivel⁷⁹ társtítkári funkciót tölt már be) megszavazza az ezt elítélő nyilatkozatot.

Az 1940-es összeomlás után úgy véli, hogy a francia nemzeti menekvés lehetősége a Vichyben székelő kormányzat kezében van, e szerint a szocialistáknak részt kell vállalniuk benne. (Mint ismeretes, Blum ellenkezésének dacára néhányan szerepet vállaltak Pétain kormányában.) Pétain és Hitler találkozásakor Tasca részben revideálta álláspontjait. 1940 decemberében a belga ellenállási mozgalom megkeresésére kettős ügynöki tevékenységet folyta-

⁷⁶ Lásd Évkönyv 2003.

⁷⁷ Lásd Évkönyv 1999.

⁷⁸ Lásd Évkönyv 1997., valamint Jemnitz János: Leon Blum, 1993.

⁷⁹ Lásd Évkönyv 1982.

tott: a Vichy-i kormányzat apparátusában ténykedve bizalmas dokumentumokat játszott át az Ellenállás embereinek. Ebben a helyzetben végezte munkáját 1944-ig fokozatosan hitelét veszítve a szocialisták és a baloldal előtt, miután politikai militánsi küldetése lezárult. Belga részről ugyan messzemenően elismerték ellenállói érdemeit, és a francia újságírók vizsgálóbizottsága is igazolva látta kényes helyzetét, nem vonták be újságírói igazolványát, nem tudott azonban megszabadulni az áruló stigmájától. Pályájának törése áthidalhatatlan.

A háború utáni években a demokratikus antikommunizmus jellemezte publicisztikai és politikai működését anélkül, hogy bármilyen párt tagságát elfogadta volna. Főként egykori olasz elvtársai részéről kap kemény válaszokat: Togliatti például a „forradalom levéltárosának” nevezte, minthogy közvettette a '20-as évekből megőrzött Komintern vonatkozású dokumentumait és más iratokat.

1956-ban az SZKP XX. kongresszusának Sztálin-kritikájából merített még erőt, de elhasznált idegrendszere már alkalmatlanná tette új perspektívák megragadására. 1960-ban Párizsban érte a halál; ott ért véget az élete, ahová antifasisztaként emigrált. Alakja ellentmondásos és tragikus, gondolkodását a kiváló és kifinomult intellektualitás jellemezte, mint politikus eszmei víziókkal közelítette meg a problémákat, nélkülözte a hatalom, a parancsnoklás iránti hajlamot. A pártot érintő kritikája eszközből öncélú magatartás lett, amely elvesztette keletkezésekor nyert értelmét; eszmei-szellemi fejlődése a francia keresztény gondolat nyomdokán a humanisztikus szocializmus irányába tolta Jaurès⁸⁰ és barátja, Ignazio Silone tapasztalatát hasznosítva. A keresztény szocializmusban foglalható össze akkori felfogásának lényege.

Sergio Soave

⁸⁰ Lásd Évkönyv 1984.

TANULMÁNYOK

PETER BIRKE:

A dániai munkásellenállás és sztrájkok (1974–1982)

Jövedelempolitika és tömegsztrájkok

A gazdasági válság az exportorientált dán gazdaságot jobban érintette, mint más nyugat-európai országokét. A munkanélküliség 8–10%-ra emelkedett és a kormány gazdaságpolitikája kettős nyomás alá került: egyfelől fizetési hiány, másfelől a növekedő eladósodottság terhelte. A gazdasági hanyatlás előestéjén, 1973 telén mind a Szociáldemokrata Párt, mind a Szocialista Néppárt a parlamenti választáson nagy vereséget szenvedett, és utat adott egy eddig még soha nem látott kisebbségi kormánynak. Ezt a kormányt a liberális Venstre-párt vezette 1974 elején. A helyzetet még tovább rontotta, hogy a parlamenti baloldal erős, új vetélytársat kapott a populisták jobboldali pártok részéről. Ez utóbbiak majdnem megszerezték a szavazatok 20%-át. A parlamenti választási katasztrófa, a gazdasági válság, a munkanélküliség ellenére, továbbá amit még súlyosbított egy gazdasági szigor-politika, a sztrájkoknak mind a száma, mind a kiterjedtsége magas maradt.

Három tényezőből következett ez a folyamat: először, a helyi militáns érzések és baloldali kapcsolatrendszerek továbbéltek. Másodszor, a sztrájkok szétterjedése tovább tartott. Harmadszor, a kormány bérpolitikája, ami a bérek lefaragásával járt, a tömegek egyre nagyobb elégedetlenségét váltották ki. A két utóbbi ok és tényező együtt járt azzal, hogy a közalkalmazottak növekvő mértékben vettek részt a sztrájkokban.

Ami a közalkalmazottakat illeti, az ILO (a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal) által kiadott évkönyv adatai szerint 1967 és 1971 között a közalkalmazottak 4,4%-a vett részt sztrájkmegmozdulásokban. Tíz évvel később részvételük száma 24%-ra nőtt. A postai dolgozók és a szállítómunkások az 1960-as évek elejétől vettek részt sztrájkokban, az 1970-es évektől ilyen sztrájkokba bekapcsolódtak már iskolai tanárok, ápolónők, kezdő orvosok és más közalkalmazottak. Minthogy a közalkalmazottak visszafogottak voltak a tekintetben, hogy nagyon militáns módszerekhez nyúljanak, mint a blokád, harcuk mégis a hagyományos munkás-aktív küzdelmekre emlékeztetett. 1973-ban az elemi iskolai tanárok és ápolónők sztrájkja még nem kapott elég figyelmet sem a média, sem a közvélemény részéről. Az 1970-es évek végére mind a ta-

nárok, mind az egészségügyi dolgozók javítottak taktikájukon. Ahogy sikerült rávilágítaniuk, hogy a közjó érdekében lépnek fel és a jóléti állam eredményeit védelmezik, érvelésüket a közvélemény növekvő mértékben fogadta el. Ugyanebben az időben az új szociális mozgalmak szervezeti ereje, valamint új információs hálózatok megnyílása, amely túllépett az egyes szakszervezetek keretein, növekvő szerepet játszott. A kórházakban az elégedetlenség az évtized végére elérte a csúcspontját, ami nyolc sztrájjal járt még 1979-ben, majd az elkövetkező években a sztrájkok folytatódtak, de kisebb méretet öltöttek. Az a körülmény, hogy a közalkalmazottak növekvő mértékben lettek szakszervezeti tagok, továbbá az a körülmény, hogy követelték szociális jogait, arra vezetett, hogy a munkapiacon tovább terjedtek a sztrájkok. Tekintve, hogy az ápolónők az ellenállás egyik legaktívabb részét alkották, így ennek az ellenállásnak bekövetkezett egyfajta elnőiesedése is.

Ugyanekkor annak hatására, hogy a kormány a bérek leszorítására törekedett, bekövetkezett a sztrájkok átpolitizálódása is. 1974. májusában 250.000 munkás lépett kéthetes sztrájkban az FI (a dán szakszervezeti szövetség) felhívására, a fővárosban. A sztrájk célja az új kormány és az új, népszerűtlen adótörvények megbuktatása volt. Noha a kormány mindenféle kompromisszumot elutasított, két hónappal később mégis le kellett mondania, minthogy nem tudta elfogadtatni a közvéleménnyel a restriktív gazdaságpolitikáját.

A gazdasági válság azonban elmélyült, és a fizetési mérlegben, sőt a fizetésekben is növekedett a hiány. Így a szociáldemokrata kormányok, amelyeket a Szociáldemokrata Párt elnöke, Anker Jorgensen vezetett, szintén megbukott tekintetben, hogy egyfajta konszenzust teremtsen a közvéleményben a jövedelempolitika kérdéseiben. 1975-ben, 1977-ben és 1979-ben a kollektív szerződések körüli tárgyalásokat felfüggesztették az LO (Szakszervezeti Szövetség) akarata ellenére. Ilyen körülmények között a vadsztrájkok előtérbe kerültek, részben szemben is a hivatalos kollektív szerződési tárgyalásokkal. Mind 1976-ban, mind 1980 elején sok vadsztrájk robbant ki. Ezek a vadsztrájkok sokszor még a gazdasági visszaesés éveiben is eredményesek voltak. Ám a gazdasági válság mégis rányomta a bélyegét a dolgokra. A fizetések megvágásával szembeni ellenállás történelmet csinált a dán munkásmozgalomban, így elsősorban néhány fontos szektorában a kékgalléros munkásoknak: így a hajógyári munkások és a nyomdászok között. Így 1977-ben Koppenhágában az egyik nagy dán nyomdát a nyomdai dolgozók több mint hat hónapig tartották megszállva, és ez jelentette akkor a harcoknak egyik csúcspontját. Az ilyen akcióknak az intenzitása mutatta, jelezte, hogy a nyílt munkáslázongások (unrest) offenzívájának korszaka végéhez ért. Amikor a munkanélküliség növekedett, a munkabérek csökkentek, és a munkabérek egyenlőségének igényét és valóságát visszaszorították. 1981-ben a nyomdászok, a szociális munkások és a hentesek vereséget szenvedtek a bérsztrájkok során. A munkáltatók újra támadásba lendültek, és ugyanekkor a politika Dániában jobbra lengett ki.

Konzervatív uralom alatt: sztrájkok 1982 és 1992 között

A Schlüter-kormány, amely 1982-ben alakult meg, amelynek első lépései közé tartozott a közkiadások csökkentése és az állami adósság stabilizációjára való törekvés, és az exportirányult ipar támogatása – ez a politika nagyon hasonló volt, mint az elődeié.

Ugyanekkor kiderült, hogy szemben a szociáldemokratákkal, jó néhány konzervatív és jobboldali liberális nagyon ráhajtott arra, hogy széttörjék azokat a hagyományosan szoros kapcsolatokat, amelyek a kormány és a szakszervezetek között jöttek létre.

Az 1980-as évek első felében a Schlüter-kormány arra törekedett, hogy a szakszervezetek meggyengítésére üzemi és pénzügyi szakszervezeteket hozzon létre, mindezt az ún. szakszervezeti szabadság jegyében. Mindezt ráadásul kiegészítette, hogy a bérmozgások a bérek automatikus mozgását felszámolták, amelyek az infláció alakulásához voltak korábban kötve; ugyanekkor csökkentették a munkanélküli segélyeket is.

Az 1980-as évek elején a sztrájkok száma csökkent ahhoz képest, hogy hány sztrájk zajlott le az 1970-es évek második felében, de még mindig sokkal több volt a sztrájk ekkor is, mint az 1950-es és 1960-as években. A dán hivatalos statisztikák a sztrájkok számát 1976 és 1979 között 985-re teszik. Ami azonban a statisztikai adatokból nem derül ki az az, hogy a leghevesebb sztrájkokra az 1945 utáni korszakban éppen a Schlüter-kormány idején került sor. 1982 utolsó heteiben a Schlüter-kormány megszüntette azt a bérkiégszítést, amit a veszélyes munkahelyeken dolgozók és a szezonális munkások kaptak. December elején sztrájk robbant ki a dokkmunkások között. Az Arhus, Alborg és Esbjerg városok dokkjáiban a munkások sztrájkot kezdtek, és egyúttal blokád alá vonták a dokkokat. A kormány hajthatatlan maradt és egyik blokádot a másik után számolta fel a rendőrök bevetésével. A helyzet eszkalálódott, miután többszázad megsebesültek, ketten meghaltak és három aktivistát letartóztattak. A sztrájk úgy fejeződött be, hogy a törvényeken semmi sem változott, miután egy általános sztrájkra szóló felhívás nyomán csak 35 000, illetve 40 000 munkás lépett sztrájkba 1983. január 28-án.

1983-ban történtek kísérletek arra, hogy áttörjék a régen kiharcolt „zárt üzemek” (closed shops)¹ rendszerét, ez a kísérlet folytatódott és a munkások újra blokádokat szerveztek. 1984-ben a munkások, a munkáltatók és a kormány között egyezmények felszámolása körüli harcok tovább éleződtek,² minthogy a munkáltatók a munkásokat szállító buszoknál egy nem-szervezett sofőrt alkalmaztak. 1984 folyamán a munkások a busztársaságot több

¹ A zárt üzemek rendszerét természetesen Nagy-Britanniában harcolták ki először, ami azt jelentette, hogy az adott üzemben, gyárban csak szervezett dolgozók végezhetek munkát.

² Emlékeztetnünk kell, hogy 1984-ben zajlottak le Nagy-Britanniában a híres szénbányász sztrájkok. (Lásd erről Évkönyv, 1984–1985.)

ízben is blokád alá vonták. 1984 májusában kiegészítő sztrájkok robbantak ki a szállítómunkások, sajtóban dolgozók és a postai dolgozók körében is. 1984. május 22-én 1 200 szakszervezeti bizalmi az egész várost a következő napra blokád alá helyezte. Néhány órával később a busztársaság elbocsátotta a nem-szervezett sofőrt. A megmozdulás sikere új lendületet adott mind a szakszervezeteknek, mind a sztrájkmozgalomnak, ez megmutatkozott azután a kollektív szerződések körüli vitákban, amelyek még 1985 során zajlottak le.

1984–1985 telén az LO és az FTF-hez tartozó munkások, a német nyomdások és vasasok példájára, szintén követelték a 35 órás munkahét bevezetését.³ Miután megkezdődött egy legális sztrájk, 300 000 munkást május 24-én elbocsátottak. A kormány ígéretet tett arra, hogy a munkaidő hosszát 1986-tól egy órával megrövidíteti és ugyanekkor ígéretet tett arra is, hogy még 1985-ben a béreket 2%-kal, és 1986-ban pedig további 1,5%-kal megemeli. Mindez a munkások számára provokációnak tűnhetett, minthogy a hivatalos állami tárgyaló korábban már ígéretet tett arra, hogy a munkaidő hosszát 38,5 heti munkaóraóra csökkentik és a béreket 4%-kal emelik meg. Amikor a parlamentben sorra került volna e reformok megvitatása, s azt másodszer is elnapolták, akkor 5 000 aktivista, köztük dokk- és építőmunkások, vonták blokád alá a dán parlamentet, míg a közelben 20 000-en tüntettek. A blokád több órán át húzódott. Míg a parlament jobboldali tagjai azt követelték, hogy a blokádban részt vevőket börtönözzék be, nyilvánvalóvá vált, hogy nem elszigetelt akcióval állnak szemben. A következő napon 150 000-en tüntettek Koppenhágában az ellen, hogy megpróbáljanak beavatkozni kívülről a kollektív szerződések körüli vitákba. Mindezt egy sor sztrájk követte, amelyek csúcspontjukat 1985. április 1-jén és 2-án érték el, és ez a sztrájkhullám csak április 11-én ért véget. E sztrájkhullám során sok munkást szerveztek be a szakszervezetekbe, új baloldali aktivista ellenzéki szervezetek alakultak, és a szakszervezeti bizalmiak új tömeggyűléseket tartottak. A külfölte vadsztrájkokat több ízben helyi alkalmi rádiók segítségével szervezték. Míg a hivatalos statisztikai adatok szerint az 1985. húsvéti sztrájkokban 581 297 munkás vett részt, és 4,5 millió munkanapot veszítettek el, egy más dán forrás szerint 3,2 millió munkanapot veszítettek el. 1987-ben a kollektív szerződések végül is biztosították a 37 órás munkahetet teljes bérkompenzációval. Ugyanakkor ezt ellensúlyozta az, hogy bevezették a „rugalmas” munkaidő alkalmazását.⁴ A Schlüter-kormányának mégsem sikerült megtörnie a szakszervezetek erejét. A dán szakszervezetek tovább erősödtek az 1980-as évek folyamán, ekkor rekordot értek el a szakszervezeti tagság számát, illet-

³ Tudvalevő, hogy ezt Franciaországban ekkoriban kivívták, és ezek N. Sarkozy alatt kerültek veszélybe.

⁴ A rugalmas munkaidő „találmányát” elsőnek Svédországban próbálták ki, a munka intenzívebbé tételének céljával, majd, többek között, Tony Blair hirdette meg, ekkor a holtmunkaidőnek a munkaidőből való kiiktatása érdekében. (Szerk. megj.)

ve a munkahelyeken a beszervezettek „sűrűségét” illetően – mindezt akkor, amikor általában csökkent az alkalmazott munkásoknak a száma a gazdasági recesszió folytán.

Forrás: Peter Birke hosszabb angol tanulmányának rövidített fordítása. Az angol eredetit lásd *Évkönyv, 2008*.

JEMNITZ JÁNOS:

Az elégedetlenség kora

Jól emlékszem, hogy körülbelül két-három évvel ezelőtt két kitűnő brit újságíró – publicista – szociológus jelentetett meg egy kitűnő kötetet: *The Age of Insecurity* (A bizonytalanság kora) címmel, amelyet annak idején volt szerencsém ismertetni. (A két szerző egyébként a *The Guardian* állandó munkatársa, egyikük a gazdasági rovat vezetője.) A kötet akkor jelent meg, amikor nálunk a politikai, az értelmiségi, a közgazdasági és a média elit még keményen hitte és vallotta a neoliberais nézeteket, illetőleg nemcsak elfogadta, de üdvözölte is a globalizmus és a modernizáció egyértelműen pozitívnek vélt folyamatának a bekövetkeztét. Napjainkra, úgy hiszem, ennek a kornak lett vége. Egy jó húsz-huszonöt esztendősz folyamatot zárhatunk le, legalábbis Európában, de sok jele van annak, hogy a változások nemcsak Európát érintik.

E korszak elején ott volt 1979-ben Margaret Thatcher győzelme, aki igazán jól képviselte ezt a neoliberais győzelmet, még akkor is, ha ő egyúttal a Konzervatív Párt vezetője és miniszterelnöke volt. De ne feledjük, hogy pár évvel később, a nálunk azóta jócskán marginalizált és elfelejtett Immanuel Wallerstein írta meg a *Socialist Register* hasábjain azt a kiváló elemzését, amelyben rávilágított, hogy az utóbbi évtizedek eredményeként hogyan csúszott egybe a konzervativizmus (mint eszmeáramlat és mint párt egy időben), valamint a liberalizmus és a szociáldemokrácia egyazon eszmerendszerbe, amely a neoliberalizmus néven vált kezelhetővé. Ez szomorú folyamat volt, de jól mutatta, hogy az 1981-es híres Mitterrand-i „grand changement” (a nagy változás) választási győzelme és kormányváltás után alig pár évvel beköszöntött a „rigueur” (szigor) politikája és hosszú időre a fent nevezett neoliberais gyakorlat. Körülbelül ugyanebben az időben ért véget Németországban a Willy Brandt-korszak, és ugyanebben az időben, ahogy Brandt elnöksége véget ért, a Szocialista Internacionáléban mintha a szocializmus szintén eltűnt volna, mint ígéret és törekvés, és ily módon az Internacionálé

is mintegy igazolta Wallerstein megállapításait. Ez volt az a korszak, amely sok jel alapján lezáródni látszik. A már idézett angol munka szerzői már akkor világosan látták, hogy a hozsannázott új világ mélyében elkésérítő folyamatok zajlanak le, de ez a felismerés akkoriban eléggé elszigetelt volt. Mára, az a gyanúm, ez is megváltozott és az elégedetlenségnek szinte mindenütt állandóan jelentkező jelei félremagyarázhatatlanok.

Ennek az elégedetlenségnek természetesen sok oka van. Egyik a rendkívül gyorsan végbemenő szociális differenciálódás, ami a boldog „jóléti államok” korának „bedőlése” után bekövetkezett. Amennyiben csak a magyar régióban maradunk, egy magyar akadémikus történész beszélt mintegy másfél évvel ezelőtt arról a rádióban, hogy míg a Kádár-korszakban ez a szociális differenciáció egy a háromhoz volt mérhető, 2006–2007-re ez egy a hétre növekedett. Ugyanez a történész 2008 tavaszán már úgy fogalmazott, hogy a Kádár-korszakban a különbség egy a négyhez volt mérhető, míg 2008-ra a szociális szakadás már egy a kilenchez volt tehető. Ehhez hozzátette, hogy ő a maga részéről ezt a folyamatot helyeselhetőnek is tartja. Részemről persze ezt nemcsak nem tenném, hanem az ellenkezőjét állítom, és úgy tudom több adat fényében, hogy a különbség jelenleg nem egy a kilenchez, hanem legalább egy a tizenegy-tizenkettőhöz, ami ilyen rövid történeti átfutásban egyenesen hajmeresztő, és ez önmagában is sokak felháborodását és persze elégedetlenségét váltja ki. További kérdés, hogy ez a gyors differenciáció és az új nomenklatúra kiemelkedése (amely persze nálunk is minden pártot érint – és persze jócskán a páron kívüli gazdasági elitet) hogyan is történt, és ha jogilag nem is érhető tetten (?), nyilvánvalóan általánosan elfogadott etikai alapelvekbe ütközik.

Az elégedetlenségnek nyilvánvalóan egy másik faktora, hogy megint csak Magyarországon maradva, a lakosságnak – sokszorosan megismélt vélemény, illetőleg statisztikai adatok szerint is – mintegy egyharmada az általánosan elfogadott létminimum alatt él. Ez Magyarországon az Ady és József Attila által megénekelte valóság, de amin mindketten és még sokan felháborodtak, minthogy ez a valóság valóban elfogadhatatlan, és az elégedetlenségnek egyik fő oka.

Mindez természetesen nem pusztán magyar jelenség. Az elszegényedés Oroszországban a gorbacsovi, jelicini korszakban hallatlan és ijesztő méreteket öltött, és ott az új pénzoligarchia kiemelkedése még gyorsabb, még nagyobb méretű volt, hiszen az ország is nagyobb, a források is nagyobbak, és ezt a folyamatot sokan megijesztették. (A groteszk csak az, hogy a putyini korszakban a nyomor valamelyest ugyan csökkent, a differenciáció nem, s hogy az elégedetlenség ott mekkora, ezt nehéz nyomon követni és főleg innen megítélni. Minden esetre értelmiségi körökben, miként az orosz XIX. és XX. századi történetben mindig jól kimutatható az elégedetlenség továbbélése, és ez a XXI. század elején szintén ki-kiütöközik.) A folyamat nemcsak Közép- és Kelet-Európára jellemző. Nagy-Britanniát illetően Artner Annamária

az Évkönyv 2008. évi kötetében kitűnő tanulmányban, sok statisztikai adat alapján mutatta ki, hogy Tony Blair tíz éve alatt az a szociális differenciáció, amely Thatcher alatt felgyorsult, hogyan folytatódott. Megjegyzendő, hogy a magyar értelmiség jeleseinek egy nagy része Thatchert is, Tony Blairt is hozsannázta, ha nem is mindig ugyanazon személyek és nem is mindig ugyanúgy, ámde kétségtelenül a Wallersteini által neoliberalisnak nevezett gondolkodás jegyében. És Tony Blair megbukott. Részben a fent jelzett folyamat okán, de részben azért – és ez egy másik nagy téma –, amiért szolgáiban követte az USA külpolitikai direktíváit, amelyek ráadásul súlyos vér- és pénzáldozatokkal jártak. Elsősorban ez utóbbi ásta meg Tony Blair politikai sírját, és minden jel szerint ebből már nem is fog tudni kijönni. (E folyamatnak tudtommal a magyar könyv- és sajtóirodalomban alig-alig volt valami kritikai nyoma vagy előrejelzése.)

Végeredményben ugyanezek a problémák ismétlődően jelentkeztek Franciaországban is, ahol a véráldozatokat annak idején Chirac ügyesen kikérülte, ámde Sarkozy (akit a magyar média magyar származása révén ugyancsak körülujjongott) az utóbbi hetekben már ugyancsak felajánlotta a francia közkatonák vérét. (És persze ezzel együtt a NATO megkövetelte pénzügyi hozzájárulásokat a végtelennek látszó és kevés eredményt hozó afganisztáni hadműveletekhez.)

Sarkozy nagy ígéretei és követelései, miszerint jobb gazdasági helyzetet teremt – ami elmaradt –, nagyobb követeléseket támaszt elhíresült szlogenekkel leöntve, amelyek közül a legismertebb az elnökválasztási hadjárata során elmondott „travailler plus pour gagner plus” (dolgozzatok többet, hogy többet keressetek), amely már egykor is sokakat felhábortott, amely ráadásul azzal járt együtt, hogy Franciaországban nemcsak nem tudta leszorítani a munkanélküliséget, hanem ez még növekedett is – ezt hozta meg végül is a minap, 2008 márciusában lezajlott közszégi választások eredményét (amelyre részletesebben több forrást megidézve is kitérünk az Évkönyv eme kötetének másik fejezetében), amikor is Sarkozy és pártja nagy vereséget szenvedett el, és az általános elégedetlenség meghozta a szocialisták sikerét szinte az összes nagyvárosban, annak ellenére, hogy a párt vezetése nagy válságban van. Ám a meghatározó az elégedetlenség volt.

S hogy Európán kívülre ablakot nyissunk, a világ egyik legszegényebb kis szigetországában, Haitiben napjainkban, 2008 áprilisában zajlott és zajlik le a tömegek éhséglázadása, ahol egyszerűen kenyeret követelnek, mint hajdanán, 1789-ben, a Bastille ostroma előtt (csak éppen mára nem akadnak olyan Marie Antoinette-k, akiknek az jutna eszébe, hogy a kenyér helyett kalácsot ajánljanak az éhezőknek) – ámde ez nem sokat változtat a haitii éhezők helyzetén. Számukra a globalizáció és a neoliberális üdvjóslatok a közel- vagy akár a középjövőre nem jelentenek semmit. A meghatározó nyilvánvalóan a nagyon mély elégedetlenség és kétségbeesés. Másnapra a fiatal lázadókba már belelőttek – de ezzel az éhezés problémáit aligha oldották meg. Hason-

ló éhséglázadásra került sor Egyiptomban is, ahol szintén lövések dördültek. Éhségmegmozdulásokra került sor Mexikóban is.

A szomorú és tragikus epizódok mögött mélyebb vonulatok is felszínre törtek. Különböző nemzetközi szervezetek egyértelműen hangsúlyozták és bizonyították az élelmiszerárak és ezek közül is a gabona- és kenyérárak hirtelen megdrágulását, ami jelenleg már globális jelenség. Ez nyilvánvalóan különböző mértékben sújtja az egyes országokat és az országokon belül az egyes rétegeket. A jelenségnek többféle oka is van. Hangsúlyozták, hogy egyfelől a keleti országokban, a nagy népességű Kína és India lakossági fogyasztásának megugrását (ami ezúttal élelmiszerimportot jelent), ugyanekkor a nagy gabonatermelő országokat szárazság és rossz termés sújtotta (így Ausztráliát, Kanadát és másokat), és ez csak a tegnapi. Természetesen ez a folyamat egyfelől folytatódik, másfelől pedig minden még rosszabb lesz az újabb klímakrízissel, amikor a szárazság általánosan sok-sok országban. Mindezután felvetődik a kérdés, hogy szabad piacos neoliberais alapon mindez hogyan orvosolható. Nyilvánvalóan sehogy.

Ezek után visszatérnék Európára. A gazdag nyugat-európai országok valamennyiében, így Németországban, Franciaországban és Olaszországban romlottak az életkörülmények, amit ezekben az országokban elhúzódozó sztrájkmozgalmak kísértek. (Ami a kelet- és közép-európai országokat illeti, itt a rosszabbodás ugyancsak egyértelmű. Újabban Horvátországban zajlott le tüntetés a drágulás ellen, és a közép-európai élvonalba tartozó Szlovéniában sztrájkoltak is.) A vállalkozók részéről pedig a régi, XIX. század végi „hagyományok” szerint különféle szakszervezet- és sztrájkellenes módon próbálják az ilyen akcióknak elejét venni, miközben a vezető kiváló írástudók nem ismerik, avagy nem gondolnak arra, hogy ezek a módszerek történetileg sem hoztak eredményt a saját számukra, a valós problémákat pedig igazán elég egyértelműen ilyen eszközökkel nem lehet kezelni. Mindez jelzi mind az elégedetlenséget, mind pedig hogy ennek az elégedetlenségnek milyen mély gyökerei vannak.

A szomorú „eredmény” azonban egyáltalán nem egyértelmű, a szociális balrafordulás csak részlegesen következett be. Amint már érintettem, Franciaországban – ahogyan egykor Marx és Engels többször megjegyezte – a politikai inga gyors egymásutánban inog ki erősen jobbra, majd az emberek megijednek és balra fordulnak. Ez történt most, 2008-ban. Ám Németországban a baloldal önállósulása, a Linke-csoportosulás⁵ megjelenése mellett jellegzetes a szélsőjobboldal megerősödése. Ugyanez tapasztalható Dániában is.⁶ Ami pedig Olaszországot illeti, itt, ahogy a 2008. áprilisi választási eredmény mutatja, a középsőjobboldal aratott győzelmet.⁷ Mind az olasz, mind a német tapasztalatok azt mutatják, főleg az olaszok, ahol a problémák nagyobbak és

⁵ A Linke-pártról lásd e kötet más fejezetét.

⁶ A dán választásokról lásd Steve Parsons írását e kötetben.

⁷ A Linkéről lásd e kötet másik fejezetében német szerző, Höpke írását.

kirívóbbak, a szegénység és a munkanélküliség is nagyobb, továbbá az örökletes olasz dél felzárkózása nyilvánvalóan kilátástalanná vált, hogy e problémák orvoslásában a gyenge középbal nem tudott igazi alternatívát nyújtani. Mindez két további problémát vet fel. Az egyik az, hogy a nyugat-európai nagy országok példaadó szociáldemokrata pártjai (Olaszországban az átváltozott volt kommunista párt) nem tudtak elmozdulni a szabad piacos neoliberalis gondolkodástól és gyakorlattól, ami a fenti „eredményeket” hozta. A másik, ugyancsak súlyos, keményen ható faktor az Európai Unió és ezen belül az Európai Bizottság, amelyben ugyanez a gondolkodás érvényesül, ahol a „szociális Európa” elgondolást elhagyták, illetve eltemették. Ennek csak kísérő mozzanata, hogy amióta a régi Európa Alkotmány tervezetét annak idején, 2006-ban a francia és a holland népszavazás visszadobta, pontosan azért, mert abból hiányolta a szociális karaktert, azóta a népszavazások megerősítő gondolatát mindenütt egyszerűen zárójelbe tették, és az Alkotmány pótervezetét egyszerűen csak a kormányok, illetve a parlamentek hagyják jóvá. Mindéből nagyon nyilvánvaló, hogy „fent” nagyon tisztában vannak azzal, hogy mi következhet az újabb népszavazásokon, és hogy „lent” az emberek nagyon elégedetlenek a kialakult helyzettel és a várható tendenciákkal.

A felsorolt problémákat és nehézségeket csak kíséri és fokozza, hogy sok országban, elsősorban a közép- és kelet-európai országokban a gazdasági problémákat, az egyensúlytalanságokat az állami, illetőleg a közösségi tulajdon privatizálásával (ahogy Marx egykor írta „családi elkótyavetyélésével”) egészítik ki. Mindezt még egy további mély, általános probléma egészíti ki, a nemzedékek szembekerülése; a nyugdíjasok persze ismert okokból nem lázadnak és lázadhatnak – csak elégedetlenek és jórésztük szenved (aligha bízhatnak a globális piacgazdaság további jótéteményeiben). A fiatalok egy része (kisebb része) lázad, és sajnos ennek a minoritásnak a többsége politikailag inkább jobbfelé lázad. Ez a pillanatnyi helyzet – legalábbis több országban, így nálunk is.

A képet jelentősen befolyásolni fogja az új jelenség, a klímaváltozás. Ez világos, hogy az életet, de elkerülhetetlenül a gazdasági életet is súlyosan befolyásolni fogja. Hogy miként, ez ma még kiszámíthatatlan, és ezzel a kormányok és a parlamentek egyelőre nemigen mertek szembenézni mind a mai, illetőleg talán a tegnapi napig strucc módjára viselkedtek. A válság azonban itt van a nyakunkon, amit ma már mindenki jól érezhet. Az is világos, hogy erre a neoliberális felfogás és gyakorlat egyszerűen képtelen választ adni, de az utóbbi két évtizedben elfogadott szociáldemokrata gyakorlat és hagyomány e tekintetben szintén csődöt mondott, figyelmetlen maradt a tudomány előrejelzéseivel szemben. Ennyiben is egy korszak nyilvánvalóan véget ért, és az újabb évek, illetve évtizedek alakulása ismeretlen, sok tekintetben kiszámíthatatlan. Sajnos európai áttekintésben a baloldal nagyon gyenge a feltornyosuló problémákhoz képest (nálunk pedig még az európai átlaghoz képest is szétesettebb és erőtlenebb).

A folyamatot néhány új „epizód” egészíti ki. Április 15-én az ENSZ főtitkára beszélt arról, hogy az élelmiszerárak hirtelen felszökése drámai fordulatokat hoz elsősorban az elszegényedett és szegény országokban. Így a már említett haiti-i és egyiptomi éhséglázasodások mellett hasonló lázongások robbantak ki Nyugat-Afrikában is. E folyamat drámai és „ördögi kör” jellegét jelzi, hogy nemcsak az Egyesült Államokban volt szintén krónikus szárazság, hanem egyúttal a kukoricatermés jelentős része már bio- és ipari termék, tehát nem a fogyasztásra kerül. Április 16-án az RFI számolt be arról, hogy Brazíliában harminchárom ország (elsősorban latin-amerikai országok) részvételével tartottak konferenciát ugyanebben a kérdésben. Ám Brazília mint a legnagyobb latin-amerikai kukoricatermelő ország, kitért az elől, hogy kötelezettséget vállaljon arra, hogy termését élelmiszerfogyasztásra engedje át, ha az ipari fogyasztásra kerülő termés ára magasabb. Vagyis a szabadpiaci keretek között ez a probléma is megoldhatatlan, már csak azért is, mert az előrejelzések szerint az elkövetkező 25 évben a népesség növekedése, illetve távolkeleti fogyasztás megugrása mintegy 25–30%-os élelmiszertermelés-többletet követelne. (Gondoljunk arra, hogy Európában az élelmiszertermelés általában csökkent, és amerikai nyomásra ezt a termelést és a termőterületeket is szándékosan csökkentették.) Így az ENSZ főtitkárának, illetve az ENSZ számára dolgozó mintegy 300 tudós grémiumának figyelmeztető kiáltása ebben a gazdasági rendben megjelentősen pusztába kiáltott szónak tűnik.

Egy másik fontos mozzanat (amiről mintha a magyar média, mindesetre az elektronikus média tökéletesen hallgatott) az európai szakszervezeti szövetség 2008 áprilisának első felében megtartott ljubljanai konferenciája volt. E konferenciának három fő követelése és megállapítása volt. Az első tétel az európai dolgozók életkörülményeinek romlása és természetesen az ez ellen való összefogott küzdelem (ennek szemtanúi lehetünk nálunk is). a második egy olyan kérdés, amit még nem érintettem, ez az Európán kívüli katonai intervenció kérdése. Ezek (mint például Irak és Afganisztán) nemcsak rengeteg vért, hanem beláthatatlan anyagi áldozatot is követelnek, mindkettő feneketlen zsák, e harcoknak senki sem tudja megjósolni sem a végét, sem az eredményességét. Az okait könnyebb felderíteni, de ezek az okok nem esnek egybe az európai dolgozók érdekeivel. (Szomorú tény, hogy mindkét intervenció érinti Magyarországot is, és nem feledkezhetünk meg az USA hajdani hadügyminiszterének nagy vihart keltő kijelentéséről – Donald Rumsfeldről van szó – miszerint a kelet-európai „új demokráciák” az éltanulók.) A ljubljanai konferencián megjelölt harmadik témakör, amit írásom elején már érintettem, csak hogy ez most ezen az európai konferencián külön erőteljes hangot kapott: az állami vállalatok vezetőinek hihetetlen és elfogadhatatlanul magas fizetése. Vagyis a szociális szakadék elmélyülése. Ez világos és fájó probléma – ehhez Magyarországon is jócskán lehet adatokat szolgáltatni.

Az utóbbi napokban (április derekán) zajlottak le az olasz parlamenti választások. Szomorú és keserves tény Berlusconi győzelme, de legalább eny-

nyire szomorú és tanulságos a gyenge baloldali pártok (mind a kommunisták, mind pedig a szocialisták) kiesése a parlamentből. Ám el kell gondolkodni arról, hogy miként és miért is következhetett be mindez úgy, ahogy bekövetkezett. Már az Évkönyv 2009-es kötetében bőven közöltünk olyan írásokat, amelyek rávilágítottak a Prodi vezette ún. balközép kormány gyengéire, sőt súlyos belső ellentmondásaira. Úgy hiszem, az olasz események világítják meg legjobban, hogy egy olyan kormányzat, amely nem mer letérni egy neoliberális alapirányzatról és megreked a kívülről és belülről diktált költségvetési megszorítások keretein belül, nemcsak hibás körforgást hoz, hanem életképtelen is, és végső soron utat nyit az újfajta populista sokat ígérő jobboldali fordulatoknak. Végeredményben ez történt Európa sok országában és pontosan ebben az alapvető elméleti és gyakorlati dilemmában és dilemmától szenved és hallgatott el érdemileg a Szocialista Internacionálé is. Ez a pillanatnyi helyzet a XXI. század elején, itt zárul le és egyúttal nyílik meg egy új korszak, amikor, ahogy a címben jeleztem, az elégedetlenség nő, a problémák gyarapodnak és ha alternatívákat egyesek vagy csoportok, tudósok ki is jelölnek, ezek a politika részéről túlnyomó többségben nem találnak meghallgatásra.

Az ENSZ friss jelentése szerint legalább 37 szegény országot sújt az árdrágulás. A magyar statisztikai adatok szerint egy év óta 12%-os az élelmiszerárak emelkedése, Oroszországban 14%-ra becsülik a drágulást. Az április 18-i RFI adás adott hírt arról, hogy az első igazán felelős poszton álló politikus N. Sarkozy nyilatkozott arról, hogy Franciaországban az élelmiszertermelést duplájára emelik, méghozzá a régi árakon. (Az elnöknek azonban többször volt már olyan kijelentése, amelyről kiderült, hogy nem bizonyult valóságnak.) Ugyanekkor a német agrárminiszter (aki egyébként kereszténydemokrata politikus) reflektált arra az újabban elterjedt véleményre, hogy az élelmiszerdrágulás egyik fő oka az, hogy a mezőgazdasági területeken igen nagy százalékban ipari növényeket termesztnek. Az ő véleménye szerint ez a tétel csak nagyon kis részben igaz, úgy ítélte meg, hogy ez nem tesz ki többet 1%-nál. Ami igazán sújtó és felhajtó tényező, az a nagykereskedelmi mamutvállalatok tevékenysége, amelyek egyfelől az őstermelők árait lenyomják, a fogyasztók számára pedig ugyanezeket hallatlanul megemelik. (Ez a történeti irodalomból jól ismert jelenség, csakhogy itt valami nagyon elszabadult.) Az ENSZ osztrák származású felelőse ugyanerről április 18-19-i nyilatkozatában nagyon élesen fogalmazott a gazdag államok felelőseiről, és felhívta a figyelmet arra a kiáltó jelenségre, hogy minden öt másodpercben a szegény országokban valahol meghal egy gyermek, és éppen ezért azonnali intézkedéseket sürgetett. (Mindez kissé emlékeztet a Római Klub mintegy húsz-huszonöt évvel korábbi elemzéseire, amelyeket nem fogadtak meg, csakhogy most a problémák nagyon felszaporodtak.) Mindez a 2008. áprilisi „hozam”, amikor a klímaváltozás teljes erejével még nem bontakozott ki a maga igazán szörnyű következményeivel. (Egyre több politikus hivatkozik ugyancsak ezekben

az áprilisi napokban a tudósok elemzéseire, figyelmeztetéseire – ám egyelőre a levont következtetések csak szavak. Az ellentmondás nagyon nyilvánvaló.)

Még egy fontos összefüggésről eddig nem szóltam. És ez az összefüggés egy újabb 22-es csapdája. Ez pedig a migráció kérdése, amely növeli mind a bevándoroltak, mind a „befogadó” országok körében az elégedetlenséget. Nagy-Britannia ismeretesen már az 1980-as évek elejére eléggé telítődött a tanulatlan „fekete”, elsősorban pakisztáni, indiai bevándoroltakkal, a XXI. század elejére ez kiegészült a kelet-európaiakkal, elsősorban lengyelekkel. (Ezzel együtt Nagy-Britanniában is felerősödött a szélsőséges új jobboldal.)⁸ Franciaországban ez a hullám ismételtelen felerősödött, részint az észak-afrikai, részint a fekete-afrikai, és újabban már szintén a kelet-európaiakkal is. Ez itt is megszülte az N. Sarkozy részéről bejelentett bevándorlási stopot, sőt a bevándoroltak (persze csak egy részük) visszatelepítésének bejelentését. Olaszországban a migráció szintén két irányból is fokozódott, és az új elnök, Berlusconi szintén bejelentette a határzárlat megerősítését. Belgiumban, saját tapasztalásból is ismertem, hogy elsősorban az arab bevándoroltak ellen miként erősödött fel a brüsszeliak egy részében is az ellenérzés, és a félelem az esti bizonytalanságok miatt. Hollandiában, amely régebben abszolút bevándorló szimpatizáns ország volt, ez a XXI. század elejére megszűnt, s mindkét országban felerősödött a bevándorolat elleni jobboldali érzület, sőt politikai csoportosulás. Németországban ez a folyamat ugyancsak ismeretes. Ez a pillanatnyi helyzet a klímaváltozással, és ennek szörnyű következményeivel ez a migráció elkerülhetetlenül csak fokozódik, amit csak tovább felerősít az élelmiszerárak robbanásszerű emelkedése, és az ezzel együtt járó, sok helyütt bekövetkező éhezés. Mindezt még majd hallatlanul felerősíti a vízhiány, ami már most is szörnyű, de ennek aránya csak fokozódni fog, sőt minden jel szerint nagyon gyorsan. Mindez megint jelzi, hogy a XXI. század elején új korszakba léptünk, ami sehol nem ígér semmi jót. A címben még csak arról írtam, hogy az elégedetlenség korába léptünk, ám de mindennek alapján nyilván adódik a kérdés, hogy az elégedetlenségből mi fog következni. Azt hiszem, erre még senki nem tud választ adni.

Déry Tibor cikksorozatának és könyvének címét („A nap hordaléka”) ki-kölcsönözve nap mint nap Európa minden sarkából olyan hírek érkeznek, hogy amit az 1980-as évek kapcsán jeleztem, az állami vagyonok elkótyavetyélése folytatódik a XXI. század elején, az érintett állami vállalatok dolgozóinak és foglalkoztatottjainak ellenállása (legyenek ezek 2008 áprilisában a francia dokkmunkások, vagy a már privatizált német postai dolgozók, a skót olajbányászok, a francia és brit tanárok),⁹ sztrájkjai ellenére. Mindenütt egyúttal az életkörülmények romlása és a bizonytalanság ellen tiltakoznak,

⁸ A brit jobboldali pártról lásd Steve Parsons írását az Évkönyv 2007. és 2008. kötetében.

⁹ A híradások szerint Angliában két évtizede nem volt hasonló tanári sztrájk, Franciaországban pedig ezúttal nemcsak a középiskolákat, hanem az egyetemeket is érintette.

és végeredményben ez a korszak nagyon emlékeztet arra, amit majd kétszáz évvel ezelőtt Balzac írt le az „Elvesztett illúziókban”. Az elégedetlenség így párosul a reményvesztettséggel, s ezen vajmi keveset változtathat az, ha mint nálunk, a politikai és gazdasági elit a privatizálással együtt a részvények lecsorgatásával próbálná a „tulajdonosi” középréteg arányát valamivel felduzzasztani. Ez az említett folyamaton nem változtatna, és ismételten csak az a kérdés, hogy a folyamatnak mikor és hogyan lesz vége. Így ez a gondolatsor természetesen nincs befejezve, de a hiány világosan megoldásért kiált. Egy képzőművészeti alkotásra visszautalva úgy érzem, hogy a leírt oldalak végére Munch „Sikolya” kíváncskozna.

Az utóbbi két év egyik jellegzetessége az újfajta jobboldal felerősödése ugyanezen elégedetlenség alapján. (A történelem folyamán persze ez nem teljesen újfajta tünet.) A napokban már Berlusconi győzelme után a magyar rádióban is lehetett hallani egy olyan elemzést, amely eléggé nyitott volt az új olasz kormány lehetőségeit és megítélését illetően. Persze az, hogy ez az új jobboldal általában az adózás csökkentését ígéri, akár francia, akár olasz, akár magyar talajon, ez sem új. Ez tulajdonképpen követi az egy-két évtizeddel korábban, a thatcheri politikát, illetve Svédországban emlékezetes volt az ún. „gazdagok lázadása” a „magas adók” ellen. Az, hogy Berlusconi ugyanakkor megígérte a családok megsegítését és a fiatalok számára az első ingyenes lakást, ez önmagában kiáltó ellentmondás, de ez sem új a történelemben. Elég emlékeztetni Marx híres „brumaire” könyvére, ahol pontosan rámutat, hogy III. Napóleon is mindenkinek mindent megígért. A történelemből az is világos, hogy sajnos ez a módszer többször az illetők számára hosszabb-rövidebb ideig sikerrel járt. Sajnos az is igaz – amit sokan elmondtak már –, hogy a történelem a híres latin mondással szemben „nem tanít”. Az emberek egy része azután a gyakorlatban kényszerül újra és újra a tanulságok levonására.

Ugyanez a jobboldali siker és félsiker sorozat hozta meg azt a tanulságot is, hogy győzelmeik után azonnal a nyugdíjasok járnak pórul. Jelenleg folyamatban van több helyütt is a nyugdíjas korhatár megemelése, és az előregedéssel párhuzamosan mind a közgazdászok egy része, mind még inkább a média fiatal titánjai hangsúlyozzák, hogy ez a meghosszabbítás elkerülhetetlen. (Ez „legsikerültebben” Oroszországban hathat, ahol a férfiak jó része el sem éri a nyugdíjkorhatárt. Ez a tendencia félő, hogy közelít Közép-Európához is. A tanulságok levonása ismét csak félő, hogy post festum következik csak be.)

Valamikor a XIX. században hosszú évtizedes küzdelem után született meg a nyugdíjbiztosítás, és igazán csak a XX. század elején vált általánossá. A XXI. század elején ennek sorsa is kérdésessé vált. Egyfelől a nyugdíjkorhatárt emelik, másfelől a nyugdíjak értéke csökken, s ennek jövőjét még inkább megkérdőjelezzük. (Persze nem a baloldalon.) Jelenleg, 2008 áprilisában a még dolgozók folytatnak ilyen új jellegű küzdelmet pontosan a nyugdíj értékének megtartásáért, ezt tették az olasz szakszervezetek, a francia vasutasok, a skót olajbányászok és végeredményben a magyar BKV dolgozók egyik célkitűzé-

se ugyanerre irányul. Ez a küzdelem ugyanúgy nem zárult le, mint az ebben az áttekintésben már annyiszor jelzett többi. Végeredményben Európában a „jóléti” állam összeomlása óta sok kivívott alapértéket kérdőjeleztek meg, és a globális kapitalizmus győzelme ebben a tekintetben nem ígért igazán sok jót. Így miként a történelemben nem ritkán, újra nagy erőfeszítéseket kell tenni, hogy az emberek többségének élete újra megközelíthesse azt a szintet és biztonságot, amit egyszer már elért. Az elégedetlenség ebben a tekintetben felhajtóerő, de világos, hogy nagyon kevés egyfajta siker eléréséhez.

Részint az elmondottak alapján, és még inkább az utolsó két esztendő politikai eseményei nyomán alapvető tanulság kínálkozik.

Egy sor nagyon fontos európai országban szociáldemokrata kormányok, avagy középbal koalíciós kormányok a parlamenti választásokon súlyos vereséget szenvedtek. Így volt ez Svédországban,¹⁰ Dániában¹¹ 2008 áprilisában, Olaszországban, illetőleg a helyközi választásokon május elsején Angliában és Walesben. Valamennyi országot és pártot az jellemezte, hogy a neoliberais gazdaságpolitikát folytatták, amely ráadásul megszorító intézkedésekkel párosult, és az emberek életkörülményei úgy romlottak, hogy e pártokban, illetőleg vezető testületeikben nem bíztak helyzetük javulását illetően. Súlyos tanulság, amit még csak fokoz, hogy ezekben az országokban (Angliában még nem) jobboldali koalíciók kerültek e pártok, illetőleg az úgynevezett balközép koalíciók helyébe. Szomorú tanulság.

Pár év múlva (pontosan öt év múlva) emlékezhetünk meg a Szent Szövetség megalakulásának 200. évfordulójáról. Mint ismeretes, ez a forradalmak, a polgári forradalmak ellenében született meg, és több vezető ország összefogásából született meg. Az is ismeretes, hogy 15–20 éven át ez a feudális restauráció nagyon hatásos is volt Európában, mindenféle ellenállással és kitörési kísérlettel szemben. 1989–1990 óta tulajdonképpen a globális kapitalizmus „Szent Szövetségének” korszakáról beszélhetünk, amelynek ismét volt egy vezető országa, voltak vezető politikusai – és persze az összehasonlítás ebben az esetben is sántít, hiszen a világ valóban sokkal globálisabb lett, Európa pedig kisebb. Ám ez a tendencia és az új „Szent Szövetség” befolyása megint csak nem volt rövid életű.

Magamnak ellentmondva, a hosszú távú időtartamokkal szemben a XXI. század felgyorsult történéseinél az utolsó másfél év két nagy hatóerejű folyamata indult el: a harmadik olajárrobbanás és az élelmiszerárak drasztikus emelkedése, aminek egyik vonzata volt az infláció felerősödése. Mindez egyenként is tragikusan hat az emberek többségének életére és életszínvonalára, az, hogy mindennek mi lesz a visszahatása, rövid- és középtávon – úgy tűnik, ma még kiszámíthatatlan.¹²

¹⁰ A svédországi választásról lásd Steve Parsons írását az Évkönyv 2009. évi kötetében.

¹¹ A dániai választásról lásd Steve Parsons írását e kötet másik fejezetében.

¹² A cikk leadása előtti hónapokban az olajár ismét megváltozott.

Még egy kettős gondolat a változás és főként a megmerevedés jelenségeiről és okairól. Hosszú idő óta jelentkezik az a tendencia, hogy az emberek egy része nem vesz részt a választásokon, ám ez az arány növekszik. Résszint elfordultak a politikusoktól, sőt a politikától is, hiszen jó részük átlátja, minthogy a címben is írtam, az „elégedetlenség korát” éljük, hogy a dolgokra nincsen befolyásuk. Ez az arány sokszor a 30–40% körül ingadozik, időnként még több.

A másik gondolat: „az írástudók árulása”, ahogyan ezt Julien Benda még az 1930-as években megírta. (Ami könyvformában magyarul is megjelent.) Ám akkoriban az emberek még olvastak, különféle munkákat, sőt eltérő szellemű újságokat is elolvashattak. Napjainkra a helyzet romlott – főként nálunk – az emberek keveset olvasnak, a média szerepe megnőtt, méghozzá igen gyászos értelemben nőtt meg. Az írástudók különböző csoportjai ugyancsak gyászosan szerepelnek és rendhagyó kritikus íróink (Eötvös József, résszint Jókai, majd később még többen, persze Mikszáth is) megírhatnák újabb könyveiket. Egyelőre ezek jobbára késnek és a fő tendencia érvényesül.

Augusztus végén néhány kiegészítő és a főcímmel némiképp ellentétes, keserű megállapítás. Ez év első felében (2008-ról van szó) lezajlott az élelmiszerárak és az energiaárak robbanása, ami mintha nem keltett volna igazán nagy ellenhullámokat még a közvéleményben sem. Az, hogy az Európai Bizottságban és a kormányok nagy többségében nem, ez nem valami óriási csoda. Ám, hogy a hivatalos és félhivatalos média ily könnyen siklott át a két robbanáson, ez némileg mégis meglepő. Másfelől tele vagyunk a nacionalizmus hihetetlen felélénkülésével, amire sokan rájátszanak. A minapi grúz események szintén ehhez járultak hozzá, s a médiában ugyanúgy hihetetlen ostobaságokat lehetett hallani és olvasni. Ennek részletezése nem az Évkönyv feladata, hiszen ez jócskán más témakör. Ám az embernek mindezzel kapcsolatban eszébe jut Karinthy híres I. világháborús sora, illetőleg montázsa: „Olcso maszlag kell a népnek.” Meglátjuk, a számlák betérjesztése után lesz-e „forró ős” Európában és Kelet-Európában.

Pár hete, 2008 nyarán, de főként augusztusban rengeteg cikk jelent meg, előadás hangzott el az 1968-as év negyvenedik évfordulójára. Minthogy ennek mind a francia, mind a cseh vonatkozásáról Dubček életrajzának¹³ megírása révén is az Évkönyv megemlékezett, ezt most nem ismételném meg. Az azonban mellbevágó volt, hogy Fodor Gábor, az SZDSZ elnökeként olyan kijelentést tett, hogy 1968 bebizonyította, hogy „az emberarcú szocializmus” halott. Ez több mint oldalvágás a szocializmus ellen, hiszen ezt a megfogalmazást és gondolatot éppen az 1968-as Prágai tavasz vezetői képviselték. A kijelentés másik része, amely a sokak által „poszt-kommunistának”, „poszt-forradalminak” nevezett korszakra jellemző, nemcsak a szocialista gondola-

¹³ Dubček életútját lásd Évkönyv, 1993, az 1968-as francia eseményekről pedig Évkönyv, 1978., 1984., 1994.

tot temetik, hanem felvetődik, hogy milyen „emberarcú kapitalizmus” létezik?

Elérkeztünk 2008 őszéhez. Az elégedetlenségnek egyaránt megannyi új gazdasági, szociális és politikai jelensége vált nyilvánvalóvá, olykor meglepővé. Itt most még a világgazdasági válságjelenségeket és ezek beláthatatlan következményeit nem is érintem. A politikai csúszások folyamata még a tavalyi dániai és franciaországi választásokkal¹⁴ kezdődött, folytatódott az idei tavaszi olasz elnökválasztással,¹⁵ a baloldal katasztrofális vereségével, és a jobboldal győzelmével. Most, szeptember legvégén bekövetkezett a bajorországi „földcsuszamlás”, a CSU visszaesése, ám ebből nem a baloldal erősödött fel, hanem a Németországban igazán nem baloldali liberálisok. Ausztriában a parlamenti választások ugyancsak jól mutatták ezt az elégedetlenséget,¹⁶ a nagy történelmi pártok meggyengültek, és a szélsőjobboldal megdöbentően felerősödött. Az elégedetlenség így azt mutatta, hogy miként a nagy 1929–1932-es gazdasági válság idején az elégedetlenek egyaránt szavazhatnak balra, de jobbra, sőt szélsőjobbra is. Az igazán elszomorító, hogy baloldalon nem mutatkoznak új erők, új arcok, főként vonzó arcok.

Egy hónappal az utolsó sorok leírása után az USA-ban kirobbant a pénzügyi válság, majd nyomában a szinte az egész világra kiterjedő gazdasági recesszió. Ennek jeleit és ismérveit biztos, hogy nem az én feladatomban elemezni, ám azt igen, hogy ennek nyomában szétpukkadtt az a neoliborális szappanbuborék, amelynek szemlélete az elmúlt 25–30 évben meghatározóvá vált. Egy előkelően pozícionált történész a minap azt hangsúlyozta, hogy az 1929-es nagy gazdasági válsággal szinte egyidejűleg jelentkezett Keynes, akinek hatása szerinte sok helyütt megmutatkozott, e vonatkozásban főként az USA-t, Rooseveltet és a New Deal-t fejtegette. A valóság azonban távolról sem ilyen egyszerű és egyenes vonalú. Nagy-Britanniában, saját hazájában egyáltalán nem győzött, a valóságban a második McDonald LP-kormány bukott bele a válságba, és a '30-as években a híres „fekete évek” voltak a jellemzőek. Skandináviában, elsősorban Svédországban, az 1920-as évektől a szociáldemokrata kormányok követték egymást, és teremtették meg a „svéd modellt”. Franciaországban a válság éveiben „megszorító” gazdaságpolitika érvényesült, s a politikai mérleg erősen jobbra ingott ki, amit 1936-tól helyesbített a Népfront-kormány, és azonnal egy teljesen új gazdasági-szociális gyakorlat – nem sokáig. Mindezt azért is úgy hiszem, illő megvilágítani, mert az automatizmus a válság, illetőleg a keynes-i terápia között nincsen. A terápia alkalmazásához erő és akarat kellett, és azt végeredményben a nyugat-európai világban is 1944–1945 után alkalmazták. (A mozgás az USA-ban még bonyolultabb volt.) És persze nem szabad elfelejteni – amit mostanában gyakor-

¹⁴ A dán és francia választásokról lásd Évkönyv, 2008. és 2009.

¹⁵ Az olasz választásokról lásd e kötetben Emilio Gianni írását.

¹⁶ Az osztrák választásokról lásd e kötetben Gerd Callesen írását.

ta megtesznek –, hogy a Szovjetuniónak megvolt a maga hatása a két világháború között, és ez távolról sem volt pontosan ebben a vonatkozásban negatív.

Nagyot ugorva a történelemben, az említett keynes-i gyakorlat tulajdonképpen a „jóléti államok” korában, az „aranykorban” érvényesült. Ezt azután egy újabb válság szakította meg, amiről napjainkban, a még nagyobb válság idején, kezdenek megfeledkezni. Ez persze az 1973–1974-es olajválság, ami nagyon sok helyütt vetett véget az aranykornak. És mindjárt ezt követte az antiszociális, sokak szerint ellenforradalmi neoliberais korszak, ami azután 1989–1990 után élte igazi második fénykorát. Ezt az izgalmas, hosszú időszakot most helyszűke miatt mégsem tudom részletezni, de azt ki kell emelnem, hogy már e korszak előtt „omlott össze” izgalmas körülmények között a Wilson–Callaghan kormányok politikája Nagy-Britanniában, majd Franciaországban a Mitterrand-féle „nagy váltás-változás” kezdete után érkezett a „szigor” politikája. A szociáldemokrata pártok, ahogyan ezt Immanuel Wallerstein kitűnően elemezte és bemutatta, belesimultak a kor establishment-jébe, sőt a neoliberais gondolati konstrukcióba. Persze mindenütt volt baloldali ellenzék a munkásmozgalomban, de ez csupán ellenzék maradt. Most, 2008-ban megkezdődött egy új korszak, az új korszaknak persze voltak kitűnő előhírnökei, de a fecskék nem hozták meg a változás nyarát. Jelenleg az a nagyon ellentmondásos helyzet, hogy a változás kényszerűségét a legtöbb országban elkerülhetetlenné vált felismerni, ám ez több mint ellentmondásosan zajlik napjainkban. Noha az állami beavatkozást alkalmazzák, de távolról sem keynes-i szellemben, és ahogyan az elmúlt évtizedekben a gazdagok váltak még gazdagabbá, ehhez a gyakorlathoz most sem akarnak-mernek hozzányúlani. Így a válság terheit egyelőre mindenütt továbbhárítják lefelé. Itt tartunk, az ellenállás kicsi, jobbra csak a már rég eltemetett szakszervezetek részéről mutatkozik erő, no meg a szocialista szellemű és érzelmű értelmiségiek „törpe minoritásától”, illetőleg magános megnyilatkozások révén. Sokkal messzebb nem lehet előre látni.

Az új korszak egyik jele volt, hogy a Szocialista Internacionálénak is meg kellett szólalnia. Közleményének rövidített szövegét *Dokumentum* fejezetünkben közöljük. Ez a közvélemény megfogalmazásaiban és érdemileg is feltűnően bátoratlan. A kapzsi pénztökről beszél, a kapitalista rendszerről egészében nem, mintha a kapitalizmus lehetne más, mint profitorientált. A szöveg érthető, hiszen annak hangnemét bizonyos, hogy a vezető nyugati országok szociáldemokrata pártjai, elsősorban amelyek kormányon is voltak és vannak, adják meg. (Nem mintha Közép- és Kelet-Európából más hangot ütnének meg.) Ám világos, hogy igazi, jobb diagnózist és ebből következő terápiát ennél balrább kell keresni.

Az utolsó befejező sorokat 2008 december utolsó és 2009 januárjának első napjaiban írom. És ha ennek az áttekintésnek az indító címe az volt, hogy az elégedetlenség kora, akkor napjainkra már ezt úgy kell módosítani, hogy a felismert útvesztés kora, amelyet beleng jókora jogos félelem is. A

BBC-nek 2008. december 31-én nyilatkozó Nobel-díjas közgazdász (a nevét már nem hallottam) nemcsak az elmúlt két évtized közgazdászairól mondott rossz véleményt. Hiszen a neoliberális szemlélet erős uralkodásának a pénzügyi válság, amely nagyon hamar gazdasági válsággá mélyült el, egyértelműen (?) véget vetett. Ám, mint ugyanez a közgazdász megállapította, az a terápia, amit a legtöbb helyen alkalmaznak, vagyis, hogy a bankokon keresztül próbálják a válságot megfékezni vagy enyhíteni, téves módszer, mert a bankok úgy fognak viselkedni, ahogyan általában szoktak. Vagyis a régi szemlélettől igazi elszakadás mégsem történt még meg, én úgy nevezném, hogy ez a hóvakság kora. Összesen négy országról tudok, ahol a kormányok eljutottak legalább odáig, hogy maguk is „belenyúlnak” a gazdaságba és nemcsak kölcsönöket adnak. Három országban, az USA-ban, Franciaországban és Németországban az autóiipart támogatják, jócskán azért, hogy a szélesedő munkanélküliséget enyhítsék. Spanyolországban a Zapatero-kormány kikötők renoválását, építését hirdette meg ugyanezért. Miként azonban az említett Nobel-díjas közgazdászt megkérdezték, hogy a gazdasági válság 2009-ben véget ér-e majd, erre ő úgy felelt, hogy jósolni nem szokott, nem is mer, de szerinte nem. Az egyik interjúvoló riporter rákérdezett, hogy Keynes-hez kell-e visszaszanyúlni. A válasz elől a Nobel-díjas kitért. Ám a 2009-es év előttünk áll a rengeteg kérdőjellel és a hóvakság sújtotta kormányokkal.

Tamás Gáspár Miklós január utolsó harmadában a rádióban beszélt arról, hogy a válság egyik következménye az lesz, hogy a középosztály (sic) fogja az államot „megpumpálni” a legszegényebb rétegek, TGM kiemelése szerint a cigányok rovására. Ez a folyamat valóban felerősödött, nyilván Európa sok országában, nálunk is. Szerintem azonban a helyzet jóval összetettebb. Az államkasszát a legfelsőbb réteg is „sarcolja”, így a munkáltatók különféle szervezeti, a középosztályt pedig az angol terminológiát követően helyesebb kétbontani felső- és alsóközéposztályra. Az utóbbinak nincs nagy lehetősége a sarcolásra. A szegényebb egyharmad pedig ismeretesen szintén nagyon sokféle összetételű, ők is a válságnak ismételt kárvallottjai lesznek. A folyamat vége persze előre átláthatatlan, az azonban a legtöbb helyen fölöttébb világossá vált, hogy a különböző kormányok első helyen a bankok megsegítésére siettek. Ez befejezett tény. Az, hogy még kiknek – az maradt nyitva.

ROBERT JEVZEROV

Reform és forradalom (A Szovjetunió 20. század végi tapasztalata)

A reform és a forradalom problémája egyike a legidőszzerűbbeknek, mind a társadalomtudományban, mind a politikai gyakorlatban. Különösen jelentős a társadalom által átélt átmeneti időszakokban. Ebből kiindulva nagyon figyelemre méltó, hogyan jelent meg a Szovjetunióban lezajlott gorbacsovi „peresztrojka”¹⁷ éveiben.

A peresztrojka olyan időben kezdődött, amikor a Szovjetunióban a fennálló társadalmi rendszer „válságos helyzete felszínre került, a hatalom politikai hitele elolvadt”, és „a hatalomtól való elidegenedés a vele szembeni ellenséges viszonyra alakult át.”¹⁸ A „fölül lévők” egyre kevésbé tudtak „a régi módon kormányozni”, az „alul lévők” pedig már nem akartak „a régi módon élni”. Mint ismeretes az ilyen szituáció kialakulása a tömegek politikai aktivitásának számottevő növekedéséhez, utóbb forradalom-előtti, majd forradalmi helyzethez vezethet, amelyet forradalom követ. A „fölül lévők” megkísérelhetik, hogy az eseményeknek ezt a dinamikáját erő alkalmazásával törjék meg, ez azonban a forradalmi folyamat felgyorsulását is előidézhetheti. Egyzersmind a „felül lévők” megpróbálhatják, hogy helyzetük megőrzése érdekében elkezdjenek „új módon élni”. A forradalmi helyzet akkor jön létre, ha a „fölül lévők” se a régi, se az új módon nem tudnak már élni.

Gorbacsov elgondolása szerint a „peresztrojka” éppen arra tett kísérlet volt, hogy az „új módon élni” parancsát a Szovjetunió Kommunista Pártja vezető és irányító szerepe mellett, magát a pártot is „átépítve” valósítsák meg. A főtitkár megpróbálta a forradalmi helyzet felé mozgó társadalom dinamikáját egyfajta „fölülről végrehajtandó forradalom” szekerébe fogni, amely a létező társadalmat valóban szocialistává változtatja. Az átalakítás fő feladatainak megoldását 10–15 vagy akár 20–30 évre képzelte elhúzni, de a megindult folyamatok mélységét és alapvető jellegét nem azonnal értette meg. Gorbacsov már a peresztrojka folyamatában ébredt rá arra, hogy az eredetileg általa kitűzött célt, „a fejlett szocialista társadalom tökéletesítését” föl kell cserélniük egy új céllal, ez pedig „egész építményünk gyökeres átformálása – a gazdasági alapoktól a felépítményig” (1989. november 26.), ami feltételezi a „tehtényuralmi-bürokratikus rendszer” elutasítását.¹⁹ Egyáltalán: arról, hogy

¹⁷ Erről lásd Évkönyv 1992.

¹⁸ A. Galkin: Meszto peresztrojki v isztorii Roszszii. Proriv k szvobogye. Moszkva, 2005. 67–69. old.

¹⁹ M. Sz. Gorbacsov: Izbrannije recsi i sztatyi. 2.köt. Moszkva, 1987. 153. old.

a Szovjetunióban ilyen rend létezik, hivatalosan először csak 1990-ben²⁰, az SZKP XXVIII. kongresszusán esett szó.

Szándéka szerint a peresztrojka, mint „forradalom fölülről”, azzal az igénnyel lépett föl, hogy *meghaladja evolúció és forradalom primitív szembeállítását*,²¹ általában a forradalomnak, mint a megrázkódtatások, az erőszak és a rombolás korszakainak egyszerűsítő értelmezését, szemben a reformok nyugodt lefolyásával. Ez a szemlélet, amelyet az emberekben a nem régi múltban elszenvedett megrendítő veszteségek emléke is táplált, megmutatkozott a lakosság széles rétegeinek mindennapi tudatában, a tömeg és az elit politikai látásmódjában, némileg leplezettebben pedig, vgy akár nyíltan is a társadalomtudományok és a történetírás egyes tudományos munkáiban. Ennek során figyelmen kívül hagyták, hogy „a forradalom a reformmal együtt a széles értelemben vett haladás és fejlődés, a változás egyik típusa”, hogy „a következetes rendszerszerű reform méreteit és következményeit tekintve egyenértékű lehet a forradalommal.”²² Ehhez hozzátehetjük, hogy a történelemből nem egy forradalom ismeretes, amely „vérrel és vassal” valósult meg, viszont ha egy-egy reform csak részlegesen módosít is valamin, mások „totálisan átforgalmazzák a fennálló rendet.”

Már régen fény derült arra, hogy hibás „a forradalom és az evolúció” szokásos szembeállítása, amely szerint „evolúción” a fokozatos vagy „normális” fejlődést értik (miközben nem definiálják, mit is tekintünk e tekintetben „normálisnak”), forradalmon pedig ennek a normalitásnak a tartalmatlan és terméketlen megszakítását. Aki nem megy túl a fejlődésnek ezen a merőben verbális meghatározásán, az a forradalmat is külső jellegzetességekre korlátozza, nem látva meg, mi rejlik mögötte.”²³ A forradalomtól való mai „elhatárolódás”, amely szem elől téveszti a reform és a forradalom közötti élő, mozgó határvonalat, amelyre Lenin az Október utáni hónapokban ismételten rámutatott, zavarja azoknak a bonyolult társadalmi folyamatoknak az objektív elemzését, amelyek dinamikája egyaránt tartalmazza a forradalom és a reform mozzanatait, emellett az utóbbiakat nem csak korlátozó, „reformista” hanem „reformátori-forradalmi” értelmükben.

A „peresztrojka” a maga gyakorlatában éppenséggel a döntések olyan komplexuma akart lenni, amelyek a „reform és forradalom” fogalomkörébe sorolhatók. Ezek azt célozták, hogy átalakítsák az erre rászoruló grandiózus „objektumot” (a szovjet társadalmat), egyszersmind önátalakítást („szamopresztrojka”) hajtsanak végre az öfenntartás biztosításának a szándékával, vállalva a bizonyos mértékig elkerülhetetlen számítási hibákat, a baklövéseket, olyan erőviszonyok között, amelyek az ilyen bonyolult és el-

²⁰ Erről folyt vita már 1921-ben is.

²¹ Ez alaptéma volt a Világ Történezeinek 1975. évi San Francisco-i Kongresszusán.

²² Novaja filozoficseszka encikopédija. 3. köt. Moszkva, 2001. 420., 450. old.

²³ Bicilli, P. M.: Evolucija nacii i revolucija. Szovremennije zapiszki. T. XLP. Párizs, 1930. 374. old.

lentmondásos folyamat során a támogatók és az ellenfelek között szükségképpen kialakulnak.

Mindennek az eredménye olyan, különböző intézkedések elindítása volt, amelyek jellegüket tekintve részben reformátori, részben reformátori-forradalmi, részben pedig reformista arculatúak voltak. Az utóbbiak közé sorolhatók olyan, széles körben ismert, tekintélyuralmi-bürokratikus eszközökkel végrehajtott lépések, mint az antialkoholista kampány a maga ismert országos méretű kilengéseivel, vagy az ipari üzemek termékeinek ellenőrzött állami átvétele. Ezek az állam hajóján támadt rések ideiglenes befoltozásának tekinthetők, mielőtt miattuk elsüllyedni készülne. Parancsnoki-voluntarista módon hajtották végre őket, a hatalom csúcsainak utasítására, nem számolva a nemzetközi tapasztalatokkal, sem a szakemberek ellenvetéseivel, sem az oroszországi mindennapok realitásaival.

Reformista jellegű intézkedések a peresztrojka során később is elkerülhetetleneknek bizonyultak, magán az SZKP-n belül is. A legfőbb helyet azonban nem a reformista, hanem a reformátori jellegű átalakítások foglalták el, amelyek arra irányultak, hogy a Szovjetunió rendszerét valóban szocialista társadalommá alakítsák át. Még az ütemezésre is figyeltek, hosszú-, közép- és rövid-távú feladatokat különböztetve meg. Azt is remélték, hogy „a politika – Gorbacsov szavaival – milliók cselekvésévé formálódik át”, amelynek a menetében „az emberek... megemésztik a változásokat.”²⁴

Az átalakítás ilyen elképzelése határozta meg a következtetést: „A peresztrojka, amely 1985 március-áprilisában vette kezdetét, valóságos revolúció, de olyan, amely az evolúció törvényei szerint, annak megfelelő ütemben zajlik. Ez olyan mély reformok köntösében folyó forradalom, amelyek tartalmukat tekintve forradalmi jelentőségűek, és arra irányulnak, hogy újraélesszék a szocializmus humánus arculatát.”²⁵

Az, hogy a program elutasította a fennálló társadalmi rend szétzúzását, „építészeinek” az elképzelései szerint egyáltalán nem jelentette, hogy általában lemondtak volna a romboló munkáról. „A forradalom, ahogy mi értelmezzük, alkotómunka, de természetesen mindig rombolás is... A peresztrojka is – hangsúlyozta Gorbacsov – határozott, nagymértékű lerombolása azoknak a gátaknak, amelyek a társadalmi-gazdasági fejlődés útjában állnak: a gazdaságirányítás elavult rendjének, gondolkodás dogmaszerű sztereotípiáinak.”²⁶ Ennek során hangsúlyozta: „Mindent meg kell tennünk, hogy a peresztrojka békés forradalomként fejlődjön, amely az országot a szocialista útválasztás keretében juttatja el új minőségi állapotába, olyan nagy megábrándítások nélkül, amelyek áldozatai mindig a népek.”²⁷ Más dolog azon-

²⁴ Izvesztyija CK KPSZSZ, 1989. 2.sz., 284. old.

²⁵ M.SZ. Gorbacsov: Peresztrojka i novoje mislenyije dlja nasej sztrani i vszevo mira. Moszkva, 1987. 49. old.

²⁶ Uo.

²⁷ Polityicseszkijszj otszot CK XXVIII sz.jezdu KPSZSZ i zadacsi partyii. Doklad M. Sz. Gorbacsova. 2 ijul'ja 1990 g. In: Matyeriali XXVIII sz"jezda KPSZSZ. Moszkva, 1990. 9. old.

ban, hogy egyáltalán el lehetett-e érni az ország forradalmi átalakítását az elképzelt, 15–20 vagy ennél is több évre elhúzott „versenypályán”, megőrizve a mozgás evolúciós formáit, úgy, hogy azt ne szakítsák meg forradalmi jellegű megrázkódtatások.

Mindenesetre az evolúciónak és a forradalomnak a tervezett összhangja cáfolja az elméletben ma létező mesterséges szembeállításukat, és – az eredményektől függetlenül – gazdagítja a társadalmi fejlődés átmeneti korszakaiban zajló folyamatokra vonatkozó elképzeléseket. Ehhez hozzátartozik, hogy Gorbacsov nem éretett egyet azzal a jellemzéssel, amely a folyamatot kizárólag „fölülről végrehajtott” forradalomként fogta föl. „Mindenek ellenére a «forradalom fölülről» formulája nem illik rá teljesen a mi peresztrojkáinkra, legalábbis lényegi fenntartásokat indokol. A peresztrojka sajátosága és ereje abban van, hogy egyszerre „fölülről” és „alulról” végrehajtott forradalom... Csak úgy vihető végbe, ha össznépi üggyé válik.”²⁸ Továbbá: „A «forradalom fölülről» meghatározás elfogadhatatlan, mert társadalmunkat a vezető «fölül levőkre» és az ő eszméiket, utasításait, és parancsait végrehajtó «alul levőkre» osztja; ez a sztálinizmus antidemokratikus ideológiáját tükröző kifejezés, vagyis nem az új, hanem a régi gondolkodás mozzanata. A peresztrojka átfogó forradalmi folyamat, amelyet demokratikus módszerekkel kell véghezvinni, a nép által és a nép érdekében, s amelyhez a párt úgy viszonyul, mint politikai élgárdája.”²⁹

Vagyis a „peresztrojkat” annak a szándéknak a jegyében gondolták ki és folytatták, hogy végrehajtása során az egyik forradalmi folyamat átnő majd a másfajta másikba. Az evolúciós módszerekkel folytatott «fölülről kezdeményezett forradalomnak», amely a csúcson kezdődött, eszerint mozgása során szélességben és mélységben ki kellett terjednie. („Mintegy a piramis csúcsa felől indultunk az alapjai felé” – állapította meg Gorbacsov.³⁰ Eszerint az átalakítások során majd összefonódik a fölülről és az alulról végbemenő forradalom, amely mindinkább „alulról jövő forradalommal” alakul. Összefonódásuk végül összeolvadásukhoz, egyesülésükhöz vezet, ami a forradalom különböző összetevőit (amelyek persze a cselekvők nagy változatossága miatt a leírt sémánál tarkábbak) a nép által és érdekében demokratikusan folyó átfogó forradalmi folyamatá olvasszják össze. Ennek a mozgásnak a során meg fog mutatkozni, ahogy ezt a peresztrojka „építészei” remélték, a milliós tömegek élő alkotóereje. Azelőtt, amint Gorbacsov megállapította: „A tömegeket úgy ösztönözték tevékenyebb politikai alkotómunkára, hogy nem nyitottak ennek teret.”³¹

²⁸ Gorbacsov: Peresztrojka i novoje mislenyje...i. m. 52–54. old.

²⁹ Gorbacsov: Szocialiszticeszkaja igyeja i revoljucionnaja peresztrojka. Pravda, 1989. november 26.

³⁰ Gorbacsov: Peresztrojka i novoje mislenyje. i. m. 53. old.

³¹ Uo. 44. old.

Az intézkedések, amelyeket a társadalmi élet demokratizálására tettek (egyebek közt a nyilvánosság biztosítása, a szólásszabadság, az, hogy a választásokon létrehozták az alternativitást), arról tanúskodtak, hogy a tömegek alkotó közreműködése számára nyitott térről nem csak beszéltek, hanem érzékelhetően igyekeztek létre is hozni azt. A Közvélemény-kutatások Összszövetségi Központja (VCIOM) által 1988–1989-ről felvett adatok szerint azoknak az aránya, akik szerint nincs lehetőségük befolyást gyakorolni a politikai események alakulására, 33,5%-ról 18,6%-ra csökkent. A véleménykifejezés szabadságának javulását érzékelték a megkérdezettek kétharmada. A peresztrojka e felszálló ágán aránylag kicsi volt azoknak az aránya, akik eltávolodtak a politikától (1988: 12,7, 1989: 12,2%)³².

Mind jobban terjedtek a polgári kezdeményezések is, „szovjet emberek öntevékeny kezdeményezései, amelyben emberek valóban polgárokként, nem pedig állami szervezetek tagjaiként vagy ezek nyomása alatt vettek részt.” Ilyen esetekben „a kezdeményezés alulról érkezik, az öntevékenység pedig nem jelképes, hanem valóságos jelleget ölt.” Ezek már „érintik az ország állami rendjét, a kereteiben folytatott politikát, a népgazdaság irányításának a módját stb.”³³ A peresztrojka eredményeként, mint találóan jelentette ki az ismert költő, Korzsavin, „lehetőséget kaptunk arra, hogy szabad emberek legyünk”. Az átalakítás tehát legalábbis lépéseket tett a szabadság felé.

Egyidejűleg azonban, a tömegek politikai tudatosságának aktívabbá válása mellett, a Szovjetunió Népi Küldöttei Első Kongresszusának 1989-es választási kampánya menetében más tendenciák is felszínre kerültek. Később ugyanezek a jelek mutatkoztak az erős politikai töltésű tömeges bányászsztrájkok idején. Itt éppenséggel az a tendencia került a felszínre, hogy a lakosság széles rétegei körében nő a „részt venni nem kívánók” aránya.

A fejleményeknek ez a dinamikája nyilvánvalóan azt tükrözte, hogy a peresztrojka közvetlenül érzékelhető eredményei nem elégtették ki a várakozásokat, amelyek elsősorban a *széles tömegek mindennapi életének javulásához* fűződtek; nem sikerült meggyőzni a lakosságot arról, hogy az országban jelentős kedvező változások következtek be. Ezt tükrözték az 1988-as és az 1989-es évről vonatkozó közvélemény-kutatások adatai. A megkérdezettek elsősorban azt szerették volna látni, hogy az üzletek kirakatai megtelnek árukkal (1988: 52, 1989-ben 65%). Mások az árszínvonal állandóságát hiányolták (47, illetve 43%). S ami a legfőbb: 1989-ben a VICOM által meginterjúvoltak 33%-a látta úgy, hogy az életszínvonal csökkent – 1988-ban ez az arány még csak 2,2% volt.³⁴

³² Jeszty mnyenyije! Itogi szociologicseszkoivo oprosza. Pod obscszej redakciej J. A. Levadi. Vseszozjuznij Centr Izcsenyija Obscseszctvennovo Mnenyija (VCIOM), Moszkva, 1990. 240., 284. old.

³³ O. N. Janyickij: Szocial'nije dvizsenyija. Moszkva, 1997. 67. old.

³⁴ VICOM. Jeszty mnyenyije! i. m., uo.

A peresztrojka megvalósításában Gorbacsov a legfőbb emelőknek a pártot és a tömegtájékoztató eszközöket tekintette. A valóságban azonban a pártapparátus nemhogy serkentette volna a tömegek aktivitását, inkább akadályozta a kibontakozását. Az is kiderült, hogy a peresztrojka híveinek élgárdája sem volt képes átállni a tömegek soraiban folytatandó munkára. A. Jakovljev megállapítása szerint: „A peresztrojka nagyon keveset tett a maga szociális bázisának a megteremtésére és megszervezésére. Mi több, amikor ezek az erők kezdtek öntevékenyen megjelenni, akkor bizalmatlanul és elégedetlenül fogadta őket, mint a fölülről kijelölt stratégia lerombolóit.”³⁵ Továbbá: „Beszéltek ugyan arról, hogy a változások lényege a tömegek kezdeményező képességének elengedhetetlen fokozása, de az ilyen kezdeményezések eszméjét sem gazdaságilag, sem politikailag nem támasztották alá... A „peresztrojka alulról” lelkes hívei közül egy sem került közel az ország szélesebb értelemben vett irányító pozícióihoz.”³⁶ Amint a VICOM kutatói rögzítették: „Az önállóság megnyilvánulási formáit a megkérdőjeleztek egyharmada, egyes esetekben kétharmada nem tette magáévá.”³⁷

Összegezve: A „forradalom fölülről” és a „forradalom alulról” összehangolására nem került sor olyan mértékig és formákban, ami alulról is biztosíthatta volna az evolúciós folyamat menetében beálló forradalmi változásokat. Viszont a retrográd kommunista vezetőknek azt a kísérletét, hogy a fejlődés irányát visszafordítsák, antikommunista forradalom roppantotta össze „alulról”, egyben véget vetve a korábbi evolúciós fejleményeknek is.

ORTUTAY L. GYULA

Latin-Amerika új aranykora

Baloldali elnökök eltérő gazdasági és szociális modellel

Az ezredforduló óta Latin-Amerika gazdasági aranykort él át, tavaly az 550 millió lakosú régió GDP-je 5,6 százalékkal bővült. Ezzel párhuzamosan a nyugati földrész déli féltékéjének politikai színeképe alapvetően változott meg: baloldali, balközép pártok adják az államfőket.

Egyszerűbb a kivételeket, tehát a nem baloldali kormányokat felsorolni: északról kezdve Mexikó, majd néhány közép-amerikai (Salvador, Guatema-

³⁵ A. N. Jakovljev: Pregyiszlovije. Obval. Poszleszlovije. Moszkva, 1992. 159. old.

³⁶ Uo. 150., 266. old.

³⁷ Jeszty mnyenije. 227. old.

la, Honduras) és karibi országon át Dél-Amerikában egyedül Kolumbia nem váltott vörösre vagy rózsaszínűre. Egyelőre még a térség egyik legszegényebb országa, Paraguay is ebbe a csoportba tartozik, ám a közelmúltban tartott választásokon a latin-amerikai trendet követve ott is megdőlt a tradicionális hatalmi erő, a Colorado Párt 61 éve tartó egyeduralma. Augusztustól a „szegények püspöke”, Fernando Lugo lesz az elnök, akit egy széles koalíció, nyolc korábbi ellenzéki párt és társadalmi mozgalom támogat.

Az örökölt szegénység

A baloldali minősítés ugyanakkor jelentős gazdaságpolitikai különbségeket fed. Leegyszerűsítve két fő csoport különböztethető meg. Az egyiket alkotja Chile (ahol a Pinochet-diktatúra megdőlté óta középbal kormányzatok követik egymást), Brazília (a régió óriása több mint kétszázmillió lakosságával), Argentína, Uruguay, Peru, Közép-Amerikában Panama és Nicaragua (Daniel Ortega egykori sandinista gerillaparancsnok-elnökkel). Ennek a csoportnak a meghatározó vonása, hogy a baloldali vezetés nem nyúlt az örökölt szabadpiaci szerkezethez, így a külföldi befektetésekhez sem.

Velük szemben vörös színnel jelölhető Kuba mellett Hugo Chávez Venezuelája, s részben az indián őslakos Evo Morales Bolíviája, valamint Ecuador is. Esetükben a természeti kincsek feletti állami tulajdon visszaszerzésének törekvése a jellemző. Sőt Venezuelában egyéb alapvető ágazatokban is folynak a kisajátítások: így a távközlésben, az elektromos szektorban, a cement- és acélgégyártásban, sőt az élelmiszeriparban is, igaz, minden esetben kártérítési alapon. A földreform – legalábbis a parlagon hagyott területek hasznosításával – része a szociális változásoknak. Bolíviában és Ecuadorban például az indián őslakosok jogainak alkotmányba emelésével egyértelmű a törekvés a főleg európai bevándorlók leszármazottai alkotta „oligarchia” és középosztály politikai hatalmának visszaszorítására. Egyelőre mindez demokratikus keretek között zajlik, noha az ellenállás egyre erősebb. Bolíviában például a gazdagabb, a földgázkinccsel rendelkező keleti és déli tartományok (részben európai leszármazottak) lakosságának többsége referendumon az autonómia mellett döntött, ami megfosztaná a központi költségvetést az Andok fennsíkján élő szegény őslakosok támogatásának lehetőségétől.

Az említett két országcsoporthoz közös vonása, hogy elődeikhez képest nagyobb hangsúlyt helyeznek a szegénység elleni harcra. Az örökölt problémát azonban nem lehet néhány év alatt megszüntetni. Az ENSZ adatai szerint jelenleg Latin-Amerika lakosságának 38 százaléka, tehát 200 millióan szegények, 22 százalék pedig rendkívüli szegénynek számít, minthogy napi egy dollár sem jut a megélhetésre. Chilében a középbal kormányzás bő másfél évtizede során sikerült 20 százalék alá csökkenteni a szegények arányát. Hugo Chávez Venezuelájában a hatalmas kőolajbevételek adnak lehetőséget szoci-

ális programokra, ám a 42 százalékról itt is még csak nagyjából 30-ra sikerült levinni az arányt. A brazil állami statisztika szerint az utóbbi öt évben például 23 millió szegény vált fogyasztó polgárrá, ám további 60 millióan még a szegénységi szinten élnek.

A fejlődő világ térségei közül alighanem Latin-Amerikában a legegyenlőtlenebb a javak birtoklása. (Kuba a kivétel.) Egy braziliai kormányközeli gazdasági kutatóintézet felmérése szerint Lula da Silva majd hatévi elnöksége alatt nem történt előrelépés az egyenlőbb társadalom felé. A leggazdagabb tíz százalék birtokolja továbbra is az ország javainak 75 százalékát, a legszegényebb 40 százalék pedig mindössze a GDP 8 százalékából részesül. Mint a jelentés kifogásolja, a helyzet bebetonozását eredményezi az adórendszer is: a leggazdagabb 10 százalék jövedelmének 22,7 százalékát fizeti be adóba, míg a legszegényebb 10 százalék 32,8 százalékát. Latin-Amerika átlagában az adózás a GDP 17 százalékát éri el, míg a fejlett országokat tömörítő OECD-ben ez a mutató 35-36 százaléknyi, ami egyben meghatározza az újraosztható rész nagyságát.

Ázsia az új szereplő

A katonai diktatúrákat a régióban a nyolcvanas-kilencvenes évektől váltották fel olyan kormányok, amelyek Washington és a nemzetközi pénzügyi szervezetek (Világbank, Nemzetközi Valutaalap) javaslatára vagy diktátumára a neoliberais szabadpiacot képviselték, így az állami tulajdon privatizációját követték. A drámai szociális következmények (például Argentína pénzügyi összeomlása 2001-ben) a népakaratot – demokratikus választásokon – rendre a baloldali jelöltek mellé állította.

Egy kormány „baloldalisága” elsősorban az újraelosztásban érvényesülhet. Ez a megközelítés azért is látszik jogosnak, mert a jelenlegi kedvező gazdasági mutató fő motorja elsősorban külső tényezőnek tulajdonítható: a mezőgazdasági termékek és a nyersanyagok világpiaci árrobbanásának. Ebben részben az játszik közre, hogy Kína és India új szereplőként megjelent Latin-Amerikában. Kína kereskedelmi forgalma a régióval immár megközelelti a 70 milliárd eurót. „Valami szokatlan történik. A nyolcvanas-kilencvenes években Latin-Amerika esetében a növekedés külső tényezője az Egyesült Államok és Európa volt, napjainkra harmadik motorként Ázsia jelentkezett” – állítja Javier Santiso, az OECD fejlesztési központjának igazgatója. Például Chile exportjának 36 százaléka irányul immár Ázsiába. Argentína és Brazília agrárszektorra, így a szója- és húsexportra is, látványos boomot élvez, amire évtizedek óta nem volt példa. Nem véletlen egyébként, hogy a nyugati médiában Chávez venezuelai elnökhöz hasonlóan populizmussal címkézett, a peronizmus baloldali irányzatát képviselő Kirchner házaspár – előbb a férj, s most utóbb a feleség, Cristina – vetette el államfőként egyedül

a régióban az árrobbanás keltette „pluszbevételek” megadóztatásának tervét. Az agrárbizniszben érintettek útlezárásokkal, Buenos Aires „kiéheztetésének” fenyegetésével válaszoltak. Az egyébként népszerű (a 2001-es pénzügyi válság után az országot látványos gazdasági növekedési pályára állító) Kirchneréknek ez az első nagy erőpróbája.

Az új helyzetet sikeresen használja ki a 185 milliós Brazília, amely tavaly és az idén is 4,5–4,7 százalékos GDP-növekedést produkál. Lula da Silva, a régió vezető címére joggal pályázó ország elnökeként már második mandátumát tölti, a hazai lakosság és a külvilág meglegedésére. Elpárologtak azok a félelmek, amelyek az egykori radikális szakszervezeti és munkáspárti vezető Lula beiktatását övezték 2002-es választási győzelmét követően. Nem következett be gazdasági rendszerváltozás: maradt a piacgazdálkodás, a politikai hatalom nem korlátozta a magántőkét, nem kezdtek államosításokba, s a külföldi tőkét is szívesen látják. A gazdaság pedig meglovagolta a globalizáció lehetőségeit. A braziliai tőzsdeindex 2002 óta 1 600 százalékkal emelkedett, s Brazília tavaly a világ 11. gazdasági hatalmává lépett elő. A stabilitást és a gazdasági eredményeket a nemzetközi hitelminősítők egyre jobb osztályzatokkal honorálják: Brazília immár kockázatmentes ország, s vonzza is a külföldi befektetőket. Közben az utóbbi hónapokban szenzációt keltett, hogy multik a hazai állami Petrobras céggel együtt hatalmas szénhidrogénmezőket találtak a partoknál. Brazília idővel az olajhatalmak közé léphet. A második elnöki periódusát töltő Lula ügyesen taktikázik a nemzetközi arénában is, hiszen még a kezdetekben, 2003-ban a globalizáció, pontosabban az Egyesült Államok és Európa agrárszubszenciós politikájának bírálójaként szövetségbe tudta kovácsolni a fejlődőket a Világkereskedelmi Szervezetben. Ugyanakkor hiába figyelmeztette (az akkor már beteg) Fidel Castro havannai találkozásukon, hogy a bioetanol termelésére fordított mezőgazdasági terület fokozásának drámai következményei lesznek a világ élelmiszer-ellátása szempontjából. Lula da Silva nem sokkal később George W. Bush amerikai elnökkel Camp Davidben parolázott a bioenergia jövőjére. A napi gazdasági fejlődés, így a termőterület bővítése láthatóan fontosabb a brazil elnök számára, mint az Amazonas őserdejének megvédése – legalábbis ezt jelezte nemzetközi tekintélyű környezetvédelmi miniszterének májusi lemondása. Lula da Silva szerint a mezőgazdasági termékek árrobbanásában egyelőre egyébként sem a biodízel a ludas, hanem a rendkívül gyorsan fejlődő Kína, India és általában is Ázsia növekvő szükséglete.

Szocialista célok ellenszélben

Amíg Kína vásárlóként, esetleg befektetőként jelentkezik a térségben, nincs is baj. Ám az olcsó ázsiai fogyasztási cikkek megjelenése Latin-Amerikában, illetve konkurenciája az Egyesült Államok piacán már zavaró ténye-

ző a térségbeli feldolgozó iparnak. A példa rá Mexikó, amelynek elektromos, elektronikai és textilipara már meg is szenvedti az ázsiai versenyt az USA piacán. Hiába a földrajzi közelség, a kínai és különösen a vietnami munkabérek harmadát-negyedét teszik ki a mexikóinak. Mexikó mezőgazdasága már korábban megsínylette az Észak-amerikai Szabad Kereskedelmi Egyezmény (NAFTA) hatását. Kisparaszti gazdaságok milliói mentek tönkre, mert elárasztották az országot az amerikai agrártermékek, részben annak következtében, hogy az Egyesült Államokban tízszeresre nagyobb szubvencióval támogatják az agrártermelőket.

Nem hálás szerep szembemenni a napjainkban meghatározó trendekkel. Ez vonatkozik elsősorban Hugo Chávez „XXI. századi szocialista projektjére”, ám hasonlóan érintett a belső és külső támadásokban Evo Morales Bolíviája is. Mindkettőjük fő vétke, hogy lépéseikkel – a multikat is érintő államosításokkal, a hagyományos gazdasági és politikai elit hatalmának visszaszorításával – veszélyeztetik a kialakult játékszabályokat. Az 1998 óta hatalmon lévő Chávez a múlt év végén – egy tucat sikeres választás, népszavazás után – kisebbségbe szorult (egy százalékkal) szocialista tervével. A szegénység felszámolására hozott intézkedések, így az oktatás és egészségügyi ellátás, a nyomornegyedek helyett szociális lakóépületek, továbbá szövetkezetek támogatása – a ráfordított dollármilliárdok ellenére – nem eredményezte még a tömegtámogatás megszilárdulását. Az új rendszernek még nincsenek tapasztalt és felkészült káderei, különösen nem vidéki szinten. Az infláció, korrupció és alighanem ellenzéki szabotázsok miatt is dráguló élelmiszerek és a romló közbiztonság közepette a hagyományos középrétegek mellett a Chávez-ellenes „szélsőbal” hangja is felerősödött. A múlt év végi népszavazási vereségben alighanem közrejátszott az is, hogy Venezuela lakosságának „a szocializmust” a kubai modellt jelentette, amit az ellenzéki sajtó persze ki is használt. (Chávézt ugyan szokás diktatórikus hajlamokkal vádolni, ám a sajtó és a televízió többsége magántulajdonban van.) Ellenzéki az utcai megmozdulások magját alkotó egyetemi ifjúság döntő többsége is. A két meghatározó caracasi egyetem, az adófizetők pénzéből fenntartott elit UCV és a magán SBU hallgatóinak 94, illetve 99 százaléka felső és középosztálybeliekből tevődik össze. A Chávez-rendszer ugyan már kilenc új (ingyenes) egyetemet és több tucat szakiskolát létesített, ám a szegényebb rétegekből kikerülő diákok befolyása még nem olyan erős.

Új amerikai elnökre várva

A radikális társadalom-átalakító tervek Evo Morales elnök Bolíviájában is a középrétegek ellenkezésbe ütköznek. Az ország történetének első indián őslakos származású elnöke most kockázatos erőpróbára vállalkozik. Augusztusban referendum dönt majd arról, hogy maradjon-e, maradhat-e tovább-

ra is államfő. Ha az őslakosok többséget biztosítanak, akkor – reményei szerint – esélye lehet a gazdagabb tartományok autonómiatörekvéseinek visszaszorítására.

Chávez, Evo Morales és az ecuadori Correa is arra gyanakszik, hogy a belső ellenállást kívülről, elsősorban a Bush-adminisztráció részéről táplálják, támogatják. Chávez „fő bűne”, hogy a magas olajárakból adódó bevételeivel egy alapvetően „antiimperialista”, tehát USA- és részben Európai Unió-ellenes latin-amerikai összefogást szorgalmaz. Ennek példája a papíron már működő közös bank, ellensúlyozandó az „imperialista” Világbankot és a Nemzetközi Valutaalapot, miként a közvélemény befolyásolására a Telesur latin-amerikai televíziós csatorna, szemben a CNN-nel. Venezuela kedvező áron juttat kőolajat egy sor térségbeli országnak, nyújt egyértelmű támogatást Kubának, Bolíviának, Nicaraguának és Ecuadornak. Segítség volt például Argentínának, hogy Chávez ötmilliárd dollár értékben vásárolt fel adóssághótvényt.

Az utóbbi hónapokban a feszültség különösen a Washington-szövetséges Kolumbia Álvaro Uribe elnöksége során több milliárd dollárnyi washingtoni támogatásban részesült a kábítószertermelés és csempészés elleni harchoz, így egyebek között a baloldali gerillák felszámolására. Egy ecuadori területen a kolumbiai hadsereg által megsemmisített FARC gerillabázison talált számítógépek alapján Bogotát és Washington Chávét és Correat is a gerillák pénzügyi és fegyveres támogatásával vádolja. Ugyancsak feszült egy ideje a Washingtonnal szintén jó kapcsolatokat ápoló Peru (tavaly kötöttek szabad kereskedelmi megállapodást), illetve Venezuela és Bolívia viszonya.

Divat szembeállítani Lula da Silva Brazíliáját Hugo Chávez Venezuelájával, mint két eltérő baloldali modellt. A különbségek ellenére a meghatározó alighanem mégis csak a közös érdek, noha nem mindig egyértelmű, hogy a baloldal szolidaritása meddig tart. Az ünnepélyes fogadkozások közepette néhány dél-amerikai vezető óvatos Hugo Chávez megítélésében, s tartanak propagandájának „lázító” hatásától. „Szókimondása” nincs a többiek ellenére, amíg az Egyesült Államokkal vagy az Európai Unióval kell tárgyalni a szabad kereskedelemről, kifogásolni a szubvenciókat. Ám a venezuelai és a bolíviai államosítások nemcsak a multikat, hanem térségbeli cégeket is érintenek.

A hamarosan távozó Bush-kormányzat az iraki és afganisztáni háborútól leterhelve kénytelen volt elfogadni, hogy a történelmileg, a Monroe-doktrína meghirdetése óta kizárólagos érdekerületének, „hátsó udvarának” tartott Latin-Amerikában baloldali kormányzatok kerülnek sorra hatalomra. Washington fő szövetségésének a konzervatív vezetésű Mexikót és Kolumbiát tekinti a térségben, ám láthatóan jó kapcsolatokra törekszik a regionális közép-hatalom Brazíliával, miként Peruval is. A szópárbaj ugyan egyre keményebb Chávèzzel, ám Venezuela az Egyesült Államok negyedik legfontosabb olaj-

exportálója, s Mexikóval, kisebb mértékben Ecuadorral ez a térség biztosítja az amerikai olajszükséglet majd egyharmadát, többet, mint a Közel-Kelet. Becslések szerint majd húszmillió latin-amerikai bevándorló – legális és illegális – él és dolgozik jelenleg az Egyesült Államokban. Washington térségbeli politikájában a kábítószer- és a terrorizmusellenes együttműködés a kiemelt elem, erre fordítják a legtöbb pénzt. (A szegénység felszámolására adott támogatás összege gyakorlatilag 1980 óta változatlan, az évi 600 millió dollár azóta egyharmadát éri.) Ám a furcsa ellentmondás, hogy a drogmaffiák veszélye éppen a két fő szövetségestől, tehát Kolumbiából és Mexikóból éri az Egyesült Államokat.

Latin-Amerika, s különösen Kuba és Venezuela immár a jövő amerikai elnökre vár. Barack Obama például kampányában azt ígérte, hogy kész szöbe állni a kubai vezetéssel, noha szerinte sem időszerű még a 45 éve Kuba ellen életbe léptetett kereskedelmi és pénzügyi embargó felfüggesztése. Kubában mindenesetre az új amerikai elnök beiktatása utánra időzítették a pártkongresszust. Egyébként Hugo Chávez is úgy nyilatkozott, hogy egy új amerikai elnökkel kész majd tisztázni a feszültségeket. Havannában és Caracasban is úgy látják, hogy a republikánus elnökjelölttől viszont semmi jó nem várható. John McCain Miamiban kubai emigránsok előtt mondott beszédében világossá tette, hogy megválasztása esetén még az eddigieknél is keményebb nyomással fenyegeti majd Kubát. Venezuelát és Bolíviát is, a Castro testvéreket pedig bíróság elé állíttatja majd.

Az EU mint ellensúly?

Latin-Amerika (a történelmi gyökerek miatt is) Európától várta már hosszabb ideje az ellensúlyt az Egyesült Államok térségbeli szerepével szemben. Egy sor országban, kezdve Argentínától Kubáig a befektetők között legalább olyan mértékben vannak jelen spanyol, olasz, francia cégek, mint az észak-amerikaiak. Az Egyesült Államok a gazdasági együttműködési, szabad kereskedelmi tárgyalásokat inkább bilaterális alapon intézte, a NAFTA-tag Mexikó mellett Chilével, Kolumbiával és Peruval kötött ilyen megállapodást. Az EU viszont a gazdasági tömörülésekkel – tehát Mercosur, Andok-országok, karibi államok és a közép-amerikai térség – folytatta az egyezkedéseket. Igaz, kétoldalú alapon Mexikóval és Chilével kötött megegyezést.

A május derekán Limában tartott, szokásos, kétévente esedékes Európai Unió-Latin-Amerika-csúcs – hatvan ország képviselőinek részvételével – nem hozott érdemi előrelépést. Mint a spanyol *El País* kommentálta: az EU részéről értésre adták, hogy bár az unió továbbra is a gazdasági blokkokkal szeretne megállapodni, ám ha ez nem megy, akkor (Washingtonhoz hasonlóan) egyes országokkal köt majd szabad kereskedelmi megállapodást. A külföldi befektetéseket államosító Venezuelának és Bolíviának címezve Benito

Ferrero-Waldner Brüsszel képviselőjében leszögezte: Európa csak „megbízható” partnerekkel kész tárgyalni. A kapcsolatrendszerben most egy újabb feszültség jelentkezik, ezúttal Brüsszel részéről: Latin-Amerika egységesen tiltakozik az unió tervezett bevándorlási irányelvei ellen. Dél-Amerika hagyományosan befogadó régió volt, európaiak milliói telepedtek le, most viszont az öreg kontinens egyebek között latin-amerikaiak százezreit fenyegeti kitoloncolással.

2008. július 5. szombat Népszabadság

TARIQ ALI:³⁸

Hová tűntek a szenvedélyek?

(Rövidtve)

1968-ban a vietnami háború korában, az egész világot elborították a tiltakozó protest mozgalmak: Párizstól Prágáig és Mexikóig. Tariq Ali most visszapillantva emlékezik meg 40 év múltán ezeknek a mozgalmaknak a mai üzenetéről. (A Guardian szerkesztőségi bevezetője)

Az 1968. évi vietnami háború elleni tiltakozások Ázsiában kezdődtek, átszelték a tengert és a hegyeket, és elérték Európát, sőt azon túl is mentek. Ez egy brutális háború volt, amelyet ekkor az USA viselt egy szegény délkelet-ázsiai ország ellen, e háború mindennapjaival szembesülni lehetett a televízióban. Ez olyan háború volt, amelynek során napalm bombákat dobtak le, és amelynek szörnyű jeleneteihez foghatókat nem lehetett látni sem korábban, sem azóta. Hogyha a vietnamiak le tudták győzni a világ leghatalmasabb országát, akkor mi is le tudjuk győzni saját urainkat. Ez volt az 1960-as nemzedék legradikálisabbjainak vezető gondolata. 1968-ban a vietnamiak kiverték az amerikaiakat az összes vietnami nagyvárosból és a vietnami guerillák már el is foglalták az USA nagykövetségét Saigonban. Kétségtelen: ez öngyilkos akció volt, de nagyon bátor. Ennek hatása azonnali volt. Az USA polgárai elsőként ébredtek rá, hogy ezt a háborút nem tudják megnyerni.

Az USA szegényebb polgárai ekkor lázadtak fel a szegénység és diszkrimináció ellen, és a fekete gettókbán ekkor törtek ki a lázadások az USA szinten minden nagyobb városában – ezekben a hazatérő fekete katonák játszottak igen nagy szerepet.

³⁸ Tariq Ali a brit trockista mozgalom régi és elismert gondolkodója és egyik politikai vezetője. Írásainak legkülönbözőbb lapok is mindig teret adtak, így a nagyon elismert The Guardian is.

A Nanterre-i egyetem diákjai az utcára mentek és megszületett az az 1968. március 22-i mozgalom, amelynek Cohn Bendit és Danial Bensaid volt a vezetője (mindketten ma is aktívak a zöld- és baloldali politikai mozgalomban). Szembeszálltak Charles de Gaulle-al, aki az Ötödik köztársaság monarchikus beütésű elnöke volt. A nevezetes francia mozgalom³⁹ közel jutott ahhoz, hogy De Gaulle-t kiüsse az elnöki pozíciójából, a diákok egyetemi reformokkal kezdtek, de közel jutottak a forradalomhoz. Ugyanekkor Londonban nagy tüntetés zajlott le a vietnami háború ellen az USA londoni követése előtt. Készek voltunk erőszak alkalmazására is, de bevetették a lovasrendőrséget is a követség védelmére. Mindenütt összecsapásokra került sor és McCarthy szenátor az USA-ban ekkor terjesztette be javaslatát a vietnami háború beszüntetésére. Ez hozzájárult ahhoz, hogy „Európában az USA-barát országokban a követségeket folyamatosan megostromolják”. Londonban nem került sor nagyobb összeütközésekre, de Mick Jagger mégis ekkor énekelte meg e tüntetéseket, amelyek igazán nem veszélyeztették az akkori LP vezette kormányt⁴⁰, amely támogatta az USA-t, de megtagadta, hogy csapatokat küldjön Vietnamba.

Franciaországban az egzisztencialista filozófus Jean-Paul Sartre a csúcspontján volt befolyásának. Szemben a sztálinista apologetikusokkal semmi ok nincs arra, hogy az emberekkel elhitessük, hogy már holnap elkövetkezik a boldogság akkor, ha a mai nyomorúságot, jogtalanságot és elnyomást sikerül leküzdeni. Amit most követelünk, az a dolgok mai megjavítása. Májusra a Nanterre-i mozgalom elérte Párizst és a szakszervezeti mozgalmat is. Ekkor jelent meg a „Black Dwarf”⁴¹ (Fekete törpe) című orgánium, amikor a francia fővárosban május 10-én bekövetkeztek a nagy összecsapások. A neves angol sportriporter óráról órára küldte tudósítását Párizsból a Latin negyedből: „A rohamrendőrök megostromolták a barikádokat és a diákok ellentámadásokat indítottak, hallani lehet a harc zaját a rohamrendőrök visszavonulnak, és újra rendezik soraikat, hogy újabb támadást indítsanak. Az emberek az ablakokból székeket dobnak a rohamrendőrökre, a rendőrök lövésekkel és kézigránátokkal válaszolnak, belelőnek az ablakokba – oh!...” Az adás vezetője közbeszól, „Ez nem lehet igaz, a rendőrök nem tehetnek ilyet!” „Én azt mondom, amit látok” – Ezután a hang elhal, a vonalat elvágják.”

A rendőrség nem tudta bevenni a Quartier Latin-t, és ez mára úgy is megmaradt az emberek fejében, mint a Hősi Vietnami Negyed. Három nappal később egymillió ember tiltakozott Párizs utcáin, amikor is felemelték szavukat az állam rothadtsága ellen. Többek között olyan jelszavakat kiabáltak, hogy

³⁹ Az 1968-as francia mozgalomról lásd Évkönyv 1978., Székely Gábor: Az 1968-as diákmozgalom és a munkásmozgalom. In: 1968: Kelet-Európa és a világ. L'Harmattan, 2009. 48-60.o.

⁴⁰ Az LP akkori kormányát Harold Wilson vezette. Wilson életútját lásd Évkönyv 1996 és 1997.

⁴¹ Az újság nevét tulajdonképpen kikölcsönözték a nagy francia forradalom, illetőleg a napóleoni idők hasonló nevű korabeli, kis terjedelmű, olcsó forradalmi orgánumból.

a forradalom a nép eksztázisa. Ekkor Eric Hobsbawm is írt a „Black Dwarf”-ban és megállapította: A francia nép azzal, hogy az utcára ment, bebizonyítja hogy a nép nem erőtlén, akkor lehetséges az, hogy újra tetteket is hajtsanak végre.

Ekkor én is azt terveztem, többekkel együtt a szerkesztőségben, hogy Párizsba utazom, amikor késő este telefonhívást kaptam, és egy hang így szólt: Ön nem tudja, hogy én ki vagyok, de azt ajánlom, hogy ne hagyja el az országot, amíg az itteni öt évi tartózkodási engedélye le nem járt, mert ha megteszi, akkor nem fogják visszaengedni. Abban az időben a Brit Nemzetközösség országaiból automatikusan mindenki megkaphatta az állampolgárságot öt évi angliai tartózkodás után. Én nem is akartam kitölteni az öt évet, amikor elkövetkezett 1968 októbere. Ekkor már az LP kabinet miniszterei is egymás között azt vitatták, hogy mikor deportálhassanak. Szerkesztőségünk kiadója megvétózta utazásomat, és maga utazott Franciaországba.

Egy évvel én is Franciaországba utaztam, és ekkor Alain Krivine⁴²-el találkoztam, hogy segítek neki – Krivine egyik vezetője volt az 1968 májusi lázadásnak – ekkor már Krivine elnöki kampányában, amikor Krivine a Kommunista Forradalmi Liga (Ligue Communiste Révolutionnaire) jelöltjeként a francia köztársasági elnöki posztért kampányolt. Amikor Toulouse-ból visszatértünk egy gyűlésről, a párizsi orly repülőtéren rendőrök fogták közre a repülőgépet és ekkor Krivine azt suttopta nekem: „Remélem Ön miatt és nem énmiattam jöttek”. Így is volt. Kitiltottak Franciaországból, és a tilalmat jó sokára, csak Mitterrand elnöksége idején⁴³ vonták vissza.

A forradalom végül is nem következett be, de Franciaországot megrázták az események. De Gaulle úgy ítélte, hogy valóságos államcsíny történt és elrepült Baden-Baden-be, hogy az ott-tartózkodó francia csapatoknál megtudja: hogy támogatnák-e akkor, ha Párizs a felkelők kezére jutna. Az ottani katonai vezetők támogatást ígértek, de csak akkor, ha De Gaulle rehabilitálja az OAS katonai vezéreit, akik szembeszegültek De Gaulle döntésével, hogy Franciaország kivonuljon Algériából. Az egyezséget megkötötték. Ugyanakkor De Gaulle visszautasította belügyminiszterének javaslatát, hogy Sartre-t letartóztassák és kijelentette: „Nem gondolhat arra, hogy Voltaire-t bebörtönözzék”. A francia példa nemzetközileg is hatott, Moszkvára ugyanúgy, mint a Nyugat uralkodó elitjére.

Egy fegyelmetlen és lázongó népet meg kell fegyelmezni. Ugyanekkor Prágában a kommunista reformisták megindították a Prágai Tavaszt a híres jelszóval: „szocializmus, de emberi arculattal”. Dubček⁴⁴ és barátai megtették az első lépést a kommunizmus demokratizálására, és ezt egyaránt így is

⁴² Krivine az egyszerűség kedvéért a francia trockisták egyik legfontosabb csoportjának évtizedeken át volt vezetője. Több írását interjút az Évkönyv az elmúlt másfél évtizedben többször is közölte.

⁴³ Vagyis az 1980-as évek elején.

⁴⁴ Dubček életútját lásd Évkönyv 1993.

értékelték mind Moszkvában, mind Washingtonban. Augusztus 21-én megtörtént a szovjet invázió és a reform mozgalmat összeroppantották. Minden nyugat-európai nagyvárosban tiltakozások kezdődtek. A bevett nagy újságok Londonban mind arról cikkeztek, hogy a baloldaliak Moszkva ügynökei, és valamennyi lap megdőbbsent, amikor mi felvonulást szerveztünk az orosz nagykövetség elé, és nagyon kemény szavakkal ostoroztuk az inváziót és elégettük Brezsnyev arcképét. Szolzsenyicin ekkor jelentette ki, hogy a csehszlovákiai invázió jelentette számára az utolsó cseppet a pohárban. Szolzsenyicin ekkor jött rá arra, hogy rendszere belülről nem reformálható, hanem meg kell dönteni. Szolzsenyicin nem volt ezzel a felismerésével egyedül. A moszkvai bürokraták megpecsételték saját sorsukat.

Mexikóban a diákok elfoglalták egyetemeiket és az egypártrendszer megszüntetését követelték. Ekkor hadsereget vezényeltek ki, a hadsereg több hónapra szállta meg az egyetemeiket, és így ez a hadsereg lett a legműveltebb, a legjobban oktatott az egész világon. Október 2-án, tíz nappal a mexikói olimpia kezdete előtt, diákok tízezrei tüntettek az utcákon. A vérengzés még naplemente előtt kezdődött el. A hadsereg belelőtt a tömegbe, több tucat embert öltek meg, és sok száz ember sebesült meg.

1968 novemberében Pakisztán robbant fel. A diákok támadást indítottak egy militarista és korrump rendszer ellen, amelyet az USA támogatott. A diákok mozgalmához csatlakoztak a munkások, az ügyvédek, a fehérgalléros dolgozók, a prostituáltak és különféle rétegek, és annak ellenére, hogy a megtorlás nagyon kegyetlen volt (sok száz embert öltek meg), a tiltakozó mozgalom intenzitása még tovább nőtt, és a következő évben a tiltakozó hullám tetőzött és megdöntötte Ayub Khant.

1879–1884

Emlékeztető

Mintegy 130 évvel ezelőtt 1878 és 1881 között zajlott le Nagy-Britannia afganisztáni háborúja, amely végül, hosszabb távon, elkerülhetetlen kudarccal ért véget. Engels, „a tábornok”, egykor pontos elemzéseket adott mind a katonai akciókról, mind a várható sikertelenségről. Képet adott a hatalmas ország megannyi belső ellentétéről, nemcsak a földrajzi megosztottságáról, a törzsek és a nyelvek különbözőségéről, hanem arról is, hogy az ország eleve nem centralizált, hanem hagyományos divergáló gazdasági-kereskedelmi útvonalak nyomán a centralizáció vagy katonai „vezénylés” egyszerűen megoldhatatlan. Engels hosszabb elemzése sok területre és összefüggésre tér ki, külön is a virágzó Heratra, amely az észak-déli útvonal mentén a perzsi kereskedelmi kapcsolatok góciát képezte. Annakidején is a város birtoklásáért heves harcok dúltak, miként 100–130 évvel később is, minthogy Dél-Afganisztán mutatkozik ugyanúgy bevehetetlen és főleg tarthatatlan területnek, ugyanúgy mint hasonló okok miatt a dél-keleti terület. 2008 október első hetében a „békefenntartó” afganisztáni angol erők főparancsnoka, tábornoka nyilatkozott úgy, hogy az afganisztáni háborút nem lehet megnyerni. (Ez úgy tudom, az első ilyen kijelentés befolyásos katonai vezető részéről.) Ez az értékelés nem vált általános értékűvé, és a NATO ill. elsősorban az USA illetékes katonai és politikai vezetői más nyomvonalon jártak. Az afganisztáni háborúknak hosszú-hosszú történeti sora volt már, és mindegyik Engels egykori elemzéseinek igazát bizonyítja. (Kár, hogy ezeket az elemzéseket az illetékesek nem olvassák el újra – és persze a legilletékesebbeket az érvek nem is hatnák meg.)

Levelek Engelshez

I. Laura és Paul Lafargue¹ levelei Friedrich Engelshez 1883–1884. (Részletek)

Paul Lafargue Engelshez

1883. szept. 21.

..... Olvasom Deville²-t és levelednek azt a részét, amely őt érintette. Deville nagyon büszke és nagyon boldog volt attól, amit mondtál a munkájáról³. Minthogy a kiadó azt mondta, hogy október és november az a hónap, amikor legelőnyösebb megjelentetni egy könyvet, Deville azt kérte, hogy

¹ Laura Lafargue ismeretesen Marx leánya és Paul Lafargue felesége. Paul Lafargue életútját lásd Évkönyv 1992.

² Deville neves francia szocialista.

³ Deville Marx „A tőke” I. kötetének rövidebb kivonatolt részét fordította franciára.

mihelyst elolvastad a kéziratot, küldjed vissza a megjegyzéseiddel... Tussy⁴ azt írta nekünk, hogy fájdalmaid vannak⁵ és ez megakadályoz még abban is, hogy megtegyed szokásos sétáidat...

Laura Lafargue Engelshez

1883. október 4.

Kedves Tábornokom⁶!

Most kaptam éppen egy levelet Schorlemmertől,⁷ amiből le kellett hogy vonjam azt a következtetést, hogy nem vagy olyan jól, mint amennyire lehetnél. Lévén, hogy apám leánya vagyok, így feljogosítva érzem magam, hogy azt kérjem Tőled, hogy azonnal szerezd meg a legjobb orvosi tanácsadókat, akik csak elképzelhetőek. Ez ugyan jelenleg nem élet és halál kérdése, de mindehhez robusztus egészségre van szükség! Különben hogyan is tudnád végrehajtani és megoldani azt a munkát, amelyet a mi drága szerencsenünk⁸ hagyott Rád, mint olyan munkát, melyet Neked kell elvégezned. És ki is tudná elvégezni, ha Te súlyos beteg leszel?...

Paul Lafargue Engelshez

1883. október 17.

... Deville nagyon meghatódott attól, hogy a kéziratát ilyen alaposan olvastad át, és tettél javaslatokat a módosításokra és jelezted a hibákat. Deville 28 vagy 29 éves, nagyon szorgalmas, és ezt bizonyítja az a munka is, amit elvégzett... Én azt tanácsoltam neki, hogy két-három hónapig fektesse a kéziratot az íróasztalán, és azután adja át a kiadónak, de ő is és a kiadó is sürgeti a megjelentetést. A kiadó úgy véli, hogy a könyv egész jól fog terjedni (eladása). Deville nem fogja azt a két-három fejezetet elhagyni, amit ajánlottál, de a javításokat végre fogja hajtani, úgy ahogy Te azt javasoltad. Deville nagyon elfáradt... Elnézést kér azért, hogy az első megjelentetéskor nem fogja végrehajtani mindazt, amit javasoltál neki...

Paul Lafargue Engelshez

1884. január 7.

Tussy azt írta, hogy lejöttél a szörnyűségek szobájából és újra a régi Engels vagy. Vagyis nem új életet kezdesz, hanem a régit folytatod és mi ezt is kívánjuk Neked...

A mi propaganda munkánk⁹ jól halad, elsősorban a vidéken. Két újságunk van, a Le Travailleur (A dolgozó munkás) és a La Défense des travailleurs

⁴ Tussy lásd Eleanor Marx, életútját lásd Évkönyv 1980.

⁵ Engelsnek gégerákja volt.

⁶ Engels megjelent katonai tudósításai és elemzései folytán a baráti körökben hívták tábornoknak.

⁷ Schorlemmer német származású orvos volt, aki Angliában élt, Marx és Engels baráti köreihez tartozott.

⁸ Marx neve családi körökben.

⁹ A POF akcióira utalás, a párt megalakulásáról lásd Évkönyv 1979 és 1980.

(A munkások védelme¹⁰). Néhány napon belül Lyonban is megjelenik majd egy munkáslap, és ezt a többi nagy ipari város is követni fogja. A helyi lapok megjelenése bizonyítani fogja a párt vitalitását, miként Németországban is, mielőtt a sajtótörvény megjelent volna, ugyancsak a párt erejét bizonyították...¹¹

Paul Lafargue Engelshez

1884. február 6.

Most olvastuk hosszú leveledet, amit Laurának írtál.¹² A levél bizonyítja, hogy egészséged teljesen helyreállt. Örülni fogok, ha minden francia nyelvű könyvet megkaphatok Marx könyvtárából, amire nincs szükséged...¹³ Engem az amerikai vonatkozású könyvekből csak azok érdekelnek, amelyek mezőgazdasági vonatkozásúak, ill. az amerikai indián törzsek történetéről¹⁴ szólnak... Minden angol és francia könyv szívesen látott lesz, amelyre nincs szükséged...

Tavasszal fogja tartani a párt a kongresszusát Roubaix-ban... Dereure, Guesde és én nagy tömeggyűlésen beszéltünk St.Quentinben... Utána Pierrelles-Calais-ba mentünk Guesde-el... Ezután Guesde Párizsba utazott, én továbbmentem Roubaix-ba és Lille-be, ahol találkoztam a helyi csoportokkal. És e csoportok mind nagyon lelkesek, rokonszenveznek velünk. Ez az út nagyon tanulságos volt számomra, minthogy először voltam Franciaország Lancashire¹⁵-jében... Találkoztam néhány anarchistával is, de ezek vagy forrófejűek, vagy a rendőrség emberei - ez történt velem Roubaix-ban. A munkás népesség itt nagyon nomád jellegű, jó részük Belgiumból érkezik, dolgozik és mozgásban van. Sok munkás egyúttal még paraszti munkát végez... Amikor a munkások meghallották, hogy ott vagyok, meghívtak, hogy egy estét töltsék velük a dolgok megvitatására. Heten voltak és közülük két nő is volt. Hajnali háromig vitatkoztunk, és jóbarátként búcsúztunk el egymástól. Másnap reggel kopogtak az ajtómon és a lakásadó hölgy mondta, hogy egy detektív vár bebocsátásra... A tanulság megint az, hogy ha valahol az anarchisták ott vannak, akkor ott van a rendőrség és a detektívek is. Nagy valószínűséggel a hét jelenlévőből egyvalaki jelentette ottlétemet... Jelenleg egy előadást tartottam Marx írásai alapján arról, hogy a gazdasági környezet miként hat az emberre és a társadalomra. Az előadó terem túl kicsi volt és mintegy ötven embert el kellett küldeni. Holnap Deville tart előadást. Oriol¹⁶ nagyon lelkes volt és megígérte, hogy előadásainkat kinyomtatja, ez néhány napon belül megtörténik és akkor küldök neked belőle egy példányt...

¹⁰ A Le Travailleur du Nord St. Pierre-lesz-Clais-ban jelent meg, a La Défense des travailleurs Rheimsben.

¹¹ Utalás a hírhedt német kivételes törvényre.

¹² Engels levelei magyarul megjelentek a MÖM-ben.

¹³ Lafargue többek között Michelet: A francia forradalom történetét és több más könyvet nevez meg.

¹⁴ Ismeretes, hogy Lafargue vérében ilyen beütés is volt.

¹⁵ Utalás, hogy Roubaix a francia textilipar egyik fellegvára volt.

¹⁶ Oriol könyvkiadó, aki ekkoriban nagy szerepet játszott.

Paul Lafargue Engelshez

1884. február 8.

Köszönettel megérkezett a „Nyomor”,¹⁷ a Te példányodban benne vannak Marx kiegészítő jegyzetei. Néhány további annotációt akart még írni. Mindezekkel együtt lenne jó a munkát megjelentetni. Holnap találkozom Oriollal, aki a „Nyomor” ki akarja adni...

Paul Lafargue Engelshez

1884. február 15.

Érkezett a leveled, a Tőke és a Szegénység. Megkaptad Deville két példányát, amelyet tegnap küldtem el?

Azonnal válaszolok, annyi időt fordíthat a „Nyomor” előszavának megírására, amennyit csak akarsz. Mindig el tudom tolni a megjelentetés idejét. A lényeges az, hogy Bernstein német fordítása csak a francia fordítás megjelenése után néhány hónappal lásson nyomdafestéket. Marx neve mindenütt terjed ezekben a pillanatokban. Meghajolnak tudása előtt az emberek, még akkor is, ha nem olvasták a sorait. A „Nyomor”, tekintve hogy ez kis terjedelmű, nagyon is el fog terjedni és nagy hatása lesz; és az előszó különösen nagy fontosságot fog adni a műnek. A franciák olyanok, mint az öregasszony, és nagy érdeklődéssel fogják olvasni a kötet sorait, akár pro, akár kontra vannak leírva Proudhonról, akit polgári közgazdászok egyre sűrűbben idéznek...

Előre is köszönöm a könyveket, amelyek listáját elküldted... Bax¹⁸ elküldte nekem a Justice¹⁹ (Igazság) első példányait, amihez a Te aláírárod egyfajta biztosítékot nyújt. Élveztem az első négy kiadást, a lap stílusa nagyon világos és militáns. Ahogy írtad, a Demokrata Föderáció²⁰ egy olyan csoportosulás, amelynek tábornokai vannak hadsereg nélkül. De el kell ismerni, hogy keményen dolgoznak, hogy katonákat is szerezzenek maguknak. A szakszervezetiek ellenük lesznek²¹, ahogy felléptek az Internacionálé²² ellen is. A brit gazdaság annyira érett, hogy nem lenne meglepő, ha ott egy erős szocialista mozgalom bontakozna ki. Ez a szocialista mozgalom akkor túlnőne Broadhurst²³ és a többi szakszervezeti vezető fején. A Justice-ből értesültem, hogy Vera Z.²⁴ lefordította a Te Tudományos Szocializmusodat. Ez a pamflet óriási hatást gyakorolt a szocialista gondolatok megformulásához és megerősödéséhez Franciaországban. Mindez annak ellenére így van, bármit is gondolsz erről. Mindezt bizonyítják azok a fordítások, amelyek már

¹⁷ Marx „A filozófia nyomora” c. vitairatáról van szó, amelyben P. J. Broadhurst „A nyomor filozófiája” c. munkáját bírálja. Broadhurst életútját lásd Évkönyv 1984.

¹⁸ Bax életútját lásd Évkönyv 1979.

¹⁹ A Justice az SDF hetilapja volt.

²⁰ A Demokrata Föderációról, ill. az SDF-ről magyarul lásd Évkönyv 1981–1985.

²¹ A régi típusú szakszervezetiekről van szó.

²² Az I. Internacionáléra történik utalás.

²³ Broadhurst életútját lásd Évkönyv 1990.

²⁴ Vera Zaszulics életútját lásd Évkönyv 1974.

megtörténtek és megjelentek. Malon²⁵ Revue²⁶-je bizonyos célokat fog szolgálni. Malon jobban el van felejtve mintha meghalt volna a Kommün után. Brousse²⁷ kihasználta, hogy harcoljon ellenünk. Most azonban elhajította. Most szegény Malon... azt mondja, hogy visszavonul a mozgalomból és teljesen az etikai kérdések vizsgálatára fog szorítkozni (!).

Deville könyve jól terjed és jól szolgálja érdemileg Marx Tőkéjének és gondolatainak elterjedését. Oriol újabb kiadást készít elő Deville írásának utolsó íveiből. Ez a második kiadás kisebb példányszámban jelent meg mint az első kiadás....

Paul Lafargue **Engelshez**

1884. április 10.

... Többször akartam már írni, de a munka elnyomott. Két zárt ülésünk és egy nagy nyilvános ülésünk volt Roubaix-ban és többször csak reggel kerültem ágyba, és ez a dolog tíz napon át tartott. Nem írom le Neked a zárt ülések részleteit, de elküldöm majd az elfogadott határozat szövegét, amint az ki lesz nyomtatva. A tömeggyűlés érdeklődésre tarthat számot, minthogy Roubaix egy olyan ipari város, amelynek 90 000 lakosa van. Többé kevésbé azt lehet mondani, hogy Lille külvárosa, csak munkások lakják (szövőők, fonók és mások) – no meg persze a munkáltatók. A tömeggyűléseken csak munkások voltak jelen, a burzsoák nem méltatták figyelemre a jelenlétünket. De lassacskán felfigyeltek rá, majd folyamatosan ők is megjelentek a gyűléseinket. Kiváltottuk felháborodásukat, sokszor belekiabáltak, ... Valamennyi gyűlés viharos volt és sokszor került sor összecsapásokra a munkások és a burzsoák között. A rendőrség állandóan beavatkozott, mindig a munkások ellen és mindig a burzsoák védelmében. A rendőrség brutalitása túlmént minden határon. Mi gyakran tiltakoztunk és részben ennek köszönhetően, részben a minisztérium beavatkozásának köszönhetően, amelynek ügyis éppen elég gondja van az Anzin sztrájk miatt, valamelyest a rendőrség visszafogta magát, a munkások nagy meglepetésére. A jelenlévő rendőrfelügyelő többször közbelépett a burzsoák lecsendesítésére. ...

Forrás: Frederick Engels, Paul and Laura Lafargue - Correspondence Moscow 1959. I. köt. 148-193. old.

(Terjedelmi okokból a levelezésből ennyit tudtunk átvenni. A jegyzeteket Jemnitz János írta)

²⁵ Malon nagyon bonyolult életútját lásd Évkönyv 1991.

²⁶ A La Revue Socialiste-ről (1880, 1885) Évkönyv 1991.

²⁷ Brousse életútját lásd Évkönyv 1994.

II. Wilhelm Liebknecht²⁸ levele Engelshez, 1883. (Töredékek)

Kedves Engels! 1883. augusztus 10.

A tegnapi levélhez kapcsolódva néhány kérdésem lenne Hozzád: melyik napon halt meg Marx felesége és melyik napon Jenny?²⁹ Az adatokra cikkemhez van szükségem.

Még egy kérdés: Heinének³⁰ volt-e valami köze a párizsi „Vorwärts”-hez? Marx írt-e annakidején valamit a Vorwärts számára? És írt-e a „*Deutsche Brüsseler Zeitung*” számára? Emlékszem a Te írásaidra, de nem emlékszem arra, hogy Marx is írt volna oda. Sajnálom, hogy fárasztalak, de nem tudok máshoz fordulni.

Forrás: Wilhelm Liebknecht: Briefwechsel mit Karl Marx und Friedrich Engels The Hague, 1963.

Herausgegeben und bearbeitet von Georg Eckert³¹

III. Bebel levelei Engelshez (1883) (Töredékek)

Kedves Engels! 1883. július 16.

Három nappal leveled megérkezte után írok, miután közben Hamburgban megválasztottak. Otlétem teljesen felesleges volt, miután minden gyűlést betiltottak, és miután Hamburg mindennek ellenére megválasztott, leveled amelyben sok sikert kívántál, túl későn érkezett... A hamburgi választás ily módon egy memento mori³² volt az uralkodó osztály számára. És miután a választók egy része mindig hajlik a leváltásra, bizonyos, hogy a politikai ellenzék tőlünk jobbra álló minden tagjának sikerült haladást elérnie. Ily módon a választások a szociális jogok kérdése miatt bonyolultak voltak, és a választók többször inkább valakit a mi tagjaink közül választottak meg, semmint valakit az ellenzéki liberálisok közül. Bismarck, úgy tűnik, hogy Hamburg miatt visszavágást akar...³³ Amennyiben Brémában lesz egy tisztességes jelöltünk, nagyon is lehetséges, hogy ott is győzni fogunk.

²⁸ Liebknecht életútját lásd Évkönyv 1975/76.

²⁹ Jenny-Marx legidősebb lánya.

³⁰ Heinéről az Évkönyv Rónai Mihály András érdekes írását közölte az 1999. évi kötetben.

³¹ Georg Eckert nagy szerepet játszott a Friderich-Ebert-Stiftung részéről az ITH létrehozásában. A Liebknecht kötet kiadását az IISG szorgalmazta, és a kiadás költséget jórészt állta.

³² Emlékezz a halálra – latin.

³³ Bebel hosszabban ír arról, hogy ekkor milyen kereskedelmi tárgyalások folytak, és Bismarck „az ő junkerjei javára is” gazdaságilag hogyan vágott vissza Hamburgnak és Brémának.

Az egész dolog úgy áll, hogy a politikai hangulat a következő évi általános választás előtt nagyon is nekünk kedvez. A vas- és fémiparban a munkanélküliség minden iparágban növekszik, és más iparágakra is áttérjed. Szinte minden városban az építőipar, amely manapság egyre fontosabbá vált, mindenütt padlóra került, vagy a konkurencia révén nagyon alacsony bérekért kell dolgozni... Csak a bútorigarban, néhány gépipari ágban és a textiliparban megy ebben a pillanatban az „üzlet” még jól... Néhány iparágban sztrájkok zajlanak és engem nagyon megörvendeztet, hogy az emberek mennyire világosan látnak. Úgy találom, hogy az osztályöntudat a munkások körében a Kivételes Törvény ellenére az utóbbi években nagyon mélyen megerősödött. Másfelől a liberális sajtó a munkások követeléseit csak kivételes esetekben támadja meg. A sajtó úgy látszik méltányolja, hogy a szocialista mozgalom milyen nagy erőtényező lett.

Nagyon örülök annak, hogy amennyire a Social Democrat³⁴ utolsó számai mutatják, a szocialista mozgalom végre Angliában is talajra talált. Reménykedhetünk, hogy ez a mozgalom ott is ugyanolyan gyors haladást ér el és hogy jól előkészített talajra talál. A Kiáltvány³⁵ nagyon a Te előszavadal, nagyon jól megérintette az embereket? Ha az emberek ebben a szellemben fognak „masírozni”, akkor a mozgalom ellenállhatatlan lesz... Az utóbbi időben körutam során sok helyütt találtam újonnan létrejött csoportokat, olyan helyeken is, ahol korábban egy lélek sem volt... Lipcsében az emberek egy új Marx képpel leptek meg, amely jobb mint valamennyi eddig látott, Liebknechtnek is nagyon tetszett ez a kép. Jelenleg ez a kép Borsdorfban az íróasztalom felett áll... Ami a Kivételes Törvény meghosszabbítását illeti, úgy tűnik, hogy az urak fenn csak két évi meghosszabbításra gondolnak³⁶. Az is lehetséges, hogy a liberálisok a törvény és a meghosszabbítás ellen fognak szavazni, lehet, hogy néhány nemzeti liberális is ezt teszi majd, de az egész Centrum³⁷ meg fogja szavazni³⁸.... Mindenesetre a hamburgi választás nagy reményekkel tölt el.

Bebel Engelshez

1883. november 1.

Valamennyien nagyon kíváncsiak vagyunk a második kötetre³⁹, és biztosak vagyunk abban, hogy a kötetet nagyon sokan akarják majd beszerezni. Itt Németországban minden a kívánságaink szerint jól halad, a Kivételes Törvény ellenére... Nagyon bízom abban, hogy a következő évi választás után az új Reichstag-ban nagyobb létszámban lehetünk ott. Reméljük, a minőség is megfelel a mennyiségnek ... Ugyanakkor mutatkoznak már a jelei, hogy

³⁴ A Social Democrat a brit SDF havi elméleti orgánuma volt.

³⁵ A Kiáltvány a Kommunista Kiáltvány új angol kiadására utal.

³⁶ Bebel itt tévedett, a törvényt csak 1890-ben vonták vissza.

³⁷ A katolikus, keresztény pártról van szó.

³⁸ Bebel e helyütt azt taglalja, hogy a polgári pártok közül többen miként fognak össze Bismarck ellen.

³⁹ A Tőke második kötetéről van szó.

egyesek saját számlájukra játszanak, és már csak idő kérdése, hogy a személyi ellentétek mikor fognak jelentkezni.... Ha a tömegeket itt hamis jelszavakkal egy időre félre is vezethetik, nem kell majd nagy erőfeszítéseket tennünk, hogy a félreértéseket eloszlassuk. Jelenleg az előfizetések is jól haladnak a Socialdemokrat-ra, amelynek jelenleg kilencezer előfizetője van... Az új betegbiztosítási törvény, szintén lehetőséget ad, hogy olyan agitációt is folytassak, amelyre különben a Kivételes Törvény miatt nem tudnék megszólalni. A sajtóban megjelenő cikkek, amelyek a Kivételes Törvény meghosszabbítását vagy nem-meghosszabbítását érintik, szintén a rendőrség elbizonytalanodására hatnak⁴⁰... Ez visszahat a közvélemény alakulására is, amely nem lelkes a tekintetben, hogy a mi üldözésünk tovább tartson... A munkanélküliség mindenütt tovább nő, minden iparágban, minthogy a válság már ismét bekopogtatott.⁴¹

Forrás: August Bebel. Briefwechsel mit Friedrich Engels 1965 The Hague, 1965. 160–170. old.

JEMNITZ JÁNOS

Az USA Szocialista Munkáspártjának történetéhez Morris Hillquit⁴² könyve⁴³ alapján.

1883. októberében közös konferenciát tartottak az USA forradalmi szocialistái és az anarchisták Pittsburghben. A konferenciára 26 nagyvárosból érkeztek küldöttek. A küldöttek között ott volt Most, Spies és Parsons.⁴⁴

A konferencián résztvevőket az USA sok városából és a messzi idegenből, Franciaországból, Angliából, Olaszországból, Mexikóból, Spanyolországból és Hollandiából üdvözölték szocialisták és anarchisták. Ezen a konferencián kísérletet tettek egy közös párt megalakítására „International Working-

⁴⁰ Bebel e helyütt arról is írt, hogy Berlinben a szociáldemokraták a „Törvény” ellenére szabadabban agitálhattak az elbizonytalanodás folytán.

⁴¹ Bebel több soron keresztül hosszabban taglalja, hogy pillanatnyilag a polgári pártok miként reagálnak a Kivételes Törvény meghosszabbítására. Megemlíti, hogy a liberálisok megosztottak és a Centrum egyes képviselői is, akiket munkás-kerületekben választottak meg, lehet, hogy a meghosszabbítás ellen szavaznak.

⁴² Hillquit életútját lásd Évkönyv 1994.

⁴³ History of Socialism in the United States, New York, 1965. (második kiadás)

⁴⁴ Mindhárman a híres Chicago-i 1986-os május 1-jét követő botrányper vádlottjai voltak. Erről és róluk magyarul bővebben lásd Évkönyv 1986, és Jemnitz János: Május elseje születése, Kossuth Kiadó, 1986.

People's Association" (Munkások Nemzetközi Szövetsége – ez azonos az I. Internacionálé egykori hivatalos nevével, amely, mint ismeretes, 1876-ban már Amerikában is feloszlott). A különféle alkotó csoportok a továbbiakban is teljesen külön-külön szervezkedtek, csak létrehoztak egy összekötő irodát. Ezt az irodát Chicagóban hozták létre, és az irodának már csak az anarchisták alapelveinek megfelelően sem volt semmiféle végrehajtó hatalma. A konferencia legnagyobb fegyverténye az volt, hogy kiadott egy az elvekről szóló nyilatkozatot, amely azután az USA munkásmozgalmának történetében, mint a „Pittsburghi Elvek” vált ismeretessé. (Hillquit erről úgy ír, hogy ezt mind a mai napig, vagyis 1903-ig úgy tekintik, hogy ez volt az USA „kommunista anarchista” mozgalmának legjobb szellemű összefoglalója.)

Az ekkor elfogadott nyilatkozat hangsúlyozta: „A mozgalom célja, hogy kérérelhetetlen forradalmi eszközökkel nemzetközi méretekben kell az osztályharc jegyében a kapitalista társadalmi rendszert megdönteni. Egyúttal egy olyan új társadalmi rendet kell kialakítani, ahol „a munkások termelői egységei között közvetlenül megy végbe a termékcseré anélkül, hogy szükség lenne közbülső profittermelő emberekre.” (A nyilatkozat szövege is világosan mutatja, hogy mennyire szívósan éltek még tovább anarchista, illetőleg még korábbi utópista szocialista gondolatok, amelyeknek az USA-ban viszonylag erős hagyományuk volt. Ez utóbbiak nemcsak eszmei téren, hanem a gyakorlatban, különféle „telepek” születése és vegetálása révén is érvényesültek – ezeknek, úgy tudom, magyar nyelven nagyon kis irodalmuk született.)

A pittsburghi kongresszus, illetőleg Johann Most⁴⁵, a neves anarchista az USA-ban tett gyakori felvilágosító körútjai révén ekkor szintén befolyást gyakorolt az USA munkásmozgalmára – elsősorban a németajkú bevándoroltak körében.⁴⁶ A különféle csoportok évről évre megújultak, illetőleg újak jöttek létre és sokasodtak, és a csoportok tagsága egyértelműen növekedett. Létrejött a *Freiheit* (Szabadság), megszületett és terjesztése is megindult. Néhány más, korábban megszületett lap is tovább élt, mint a *Chicago Arbeiter-Zeitung* (Munkás-Újság) és a *Vorbote* (Hírnök) – ez utóbbi lapok valamennyien elfordultak a szocialista mozgalomtól, és mindhárom orgánium az anarchistáké lett. Ugyanekkor számtalan új anarchista periodika is létrejött. Az anarchizmusnak ez az ideiglenes felerősödése tovább gyengítette az amerikai szocialista mozgalmat. A Szocialista Munkáspárt (Socialist Labor Party) erősen gyengült, a párt taglétszáma mintegy 1 500 emberre csökkent, és a párt vezetőinek minden erejükkel arra kellett törekedniük, hogy a további meggyengülést ellensúlyozzák.

⁴⁵ Most ismert osztrák anarchista volt, aki egyúttal Németországban is tevékenykedett, majd kivándorolt az USA-ba, ahol egy ideig erős befolyása volt.

⁴⁶ A németajkú bevándorolt munkások Chicagó és Milwaukee környékén telepedtek le. Jellemző, hogy a híres chicagói május 1-jét követő per nyomán a „chicagói mártírok” (amiről bővebben lásd Évkönyv 1986) között többségben voltak a német bevándorolt munkások.

A viták természetesen ismétlődően fellángoltak az anarchista *Freiheit* (amelyet egy időben Most szerkesztett), illetőleg az USLP által kiadott *Bulletin* között. Ahogy Hillquit aláhúzza, a *Bulletin* szerkesztői nagy energiával küzdöttek, a *Freiheit*-et viszont jól és nagy ügyességgel szerkesztették. Megint csak Hillquit állapítja meg, hogy a *Freiheit*-nek voltak jobb érvei, jobb szerkesztői, akiknek köre még ki is szélesedhetett.

Ezek után az USLP vezetője, Philip Van Patten hat évi küzdelem után „kiábrándultan hagyta el a további küzdelem színterét”. (217. old.) Egy hátrahagyott levélben tudatta, hogy eltökélte: öngyilkos lesz. Idővel kiderült, hogy a levélnek csak az volt a célja, hogy korábbi elvtársait arra intse, ne próbálják felderíteni, hova is tűnt a valóságban. (A valóságban kormányalkalmazottként békésebb és nyugodtabb pályára tért át.) Távozása mindenesetre újabb csapás volt a szervezett szocialista munkásmozgalom számára. Van Patten kitűnő képzettségű, olvasott ember volt, jó családból származott, aki több mint „tíz éven át prominens szerepet játszott a szocialista mozgalomban”. (217. old.) Minden bizonnyal lelkes, nagyhatású vezető volt. Egyéni távozása egyúttal jelenség is volt, jelezte a szocialista mozgalom általános meggyengülését. Van Patten távozása után Hugo Vogt lett a USLP főtitkára, aki ezt a posztot a párt következő kongresszusáig, 1883. decemberéig töltötte be.

Amikor a szocialista forradalmárok (vagyis az anarchisták) ugyanebben az évben, de még korábban megtartották a maguk kongresszusát, arra meghívták az USLP küldöttségét is. Ám az USLP vezetősége a meghívást elhárította azzal, hogy „a szociáldemokraták és az anarchisták között nem lehet közös alapot találni”. (218. old.)

Ugyanakkor a Pittsburghben elfogadott „nyilatkozat” sokkal visszafogottabb volt, mint ahogyan azt várták, és így tulajdonképpen alapul szolgálhatott volna az egységes akciók számára. Így ez a szervezet, ahogy ezt az említett nyilatkozat is sejtette, nem volt tisztán anarchista szervezet, hanem inkább radikális szervezetek sokféle színárnyalatú egyesülése. Szinte egyidejűleg azzal, hogy ez a nyilatkozat megjelent, alakult meg az USA Szocialista Munkáspártja (US Socialist Labour Party). Ez a párt rendkívül szervezetlen volt. 1883. decemberében az USLP néhány vezető tagja javaslatot tett arra, hogy a párt próbáljon közeledést teremteni az úgynevezett internacionalistákkal. Ennek jegyében nyilatkozatot is adtak ki, amelyben a Chicagói csoportosuláshoz fordultak, amelyet az USLP több vezetője írt alá. Az aláírók azzal érveltek, hogy az egységes akciók hatásosabbak lehetnek, és hogy a két szervezet felfogása között amúgy is sok a hasonlóság.

A válasz nemsokára megérkezett. A chicagoiak örömeiknek adtak hangot, helyeselték az egységes akciót, majd kifejtették, hogy az lenne kívánatos, ha az USLP feloszlana magát, és beolvadna az Internacionalista tömörülésbe. Ilyen körülmények között ült össze az USLP következő konferenciája 1883 karácsonyán. Szomorú kis konferencia volt, összesen 16 küldött jelent meg, hat Baltimore-ból, tízen pedig New Yorkból, illetőleg New York környéké-

ről. A konferencián bizonyos szervezeti szabályzati módosításokat eszközöltek, amelyeknek lénye az volt, hogy kaput nyitottak a radikálisabbak számára is. Az országos vezetőség jogkörét gyengítették, és az egyes szekcióknak nagyobb szabadságot adtak, különösképpen saját belső ügyeik intézése terén. Az elfogadott nyilatkozat radikálisabb volt minden eddiginél, és a politikát csak mint politikai propagandaeszközt fogadták el. Mindehhez hozzátették, hogy a kivételezett osztályok, a „felsők” sohasem fogják feladni kivételezett helyzetüket, hacsak ezt erőszakkal nem kényszerítik ki. Miután a konferencia így módon részben engedményt tett az anarchistáknak, utána elvi síkon az anarchizmusról és az anarchistákról nagyon bizonytalan hangon mégis bírálatokat mondtak. A konferencia leszögezte, hogy „mi nem osztjuk azoknak az embereknek a véleményét, akik úgy vélik, hogy a bombák a legjobb eszközei a kérdések megoldásának”. A küldöttek nyilatkozatban aláhúzták, hogy „mi nagyon is tudatában vagyunk annak, hogy a forradalomnak először a fejekben, majd a gazdasági életben kell bekövetkeznie, mielőbb a munkásosztály tartós sikert tudna elérni.”

A konvenciónak végeredményben a fő eredménye az volt, hogy elég éles határvonalat húzott a szocializmus és az anarchizmus között. (219. old.)

Forrás: Morris Hillquit; *History of Socialism in the United States*, New York, 1965.

1909–1910

EUGÈNE FOURNIÈRE

Internacionalizmus és pángermanizmus

(Rövidítve)

Én a milánói Rivista Republicana című orgánum főszerkesztőjétől, Luciano Magrini-től egy sor kérdést kaptam, amelyek így hangzanak: Napóleon valamikor a következő nyilatkozatot tette: Európában két tendencia van: a demokratikus és a reakciós. Ötven év múlva Európa vagy köztársasági lesz, vagy kozák. Abban az időben az orosz veszélyről beszéltek. Elhihetik, hogy most már a régi napóleoni megfogalmazást úgy lehetne átfogalmazni, hogy a következő ötven évben Európa vagy köztársasági lesz vagy német. Az olasz lap következő kérdése így hangzott: Gondolja-e, hogy a kalandor és hódító pángermán politika, amit II. Vilmos képvisel, valóságos veszélyt jelent Európa és különösképpen Olaszország számára, minthogy a német pángermán törekvések hegemon szerepet kívánnak játszani a Földközi Tenger térségében,¹ amivel nagyon korlátoznák az olasz nép lehetőségeit? Magrini a kérdést nagyon olasz szemszögből teszi fel, de tény, hogy a Hohenzollern dinasztia nagyon is visszaszorította a Habsburgokat, és ezek után nemcsak Olaszország, hanem egész Európa számára fenyegetést jelent. Kollégáim nyilván lehetővé teszik, hogy ezt a problémát elsősorban francia szempontból vizsgáljam. Az államok kérdését Európában nem lehet elválasztani sem a demokratikus, sem a szocialista álláspontokétól. Mindig szemtelenség jósolgatni. Én sem vállalkoznék arra, hogy a napóleoni jóslásokat kövessem. Ám úgy tűnik, azt kijelenthetem: Ha ötven éven belül Európa nem lesz demokratikus és szocialista, akkor nagyon erős lesz a német cezarománia,² mert akkor ez lesz az az erő, amely elfojtja a népek törekvését a demokráciára, a szabadságra, az egyenlőségre és a fegyverek nélküli békére. Azt szeretném, ha Magrini úr kérdéseit a francia és német szocialisták válaszolnák meg, és ezek a válaszok lehetnének számunkra nagyon komoly vizsgálat tárgyai, amelyek tanulságosak lennének a múlt cselekedeteinek megítélésénél is. Ezek kapitulisan fontosak a szocializmus történeti távlatának megítélésekor is, mert nagyon lényegesek a gazdasági demokrácia fejlődése avagy visszaesése szem-

¹ Nem felejtendő el, hogy ez a kérdés a marokkói válságok, vagyis azután hangzik el, hogy a német cirkáló, a Panther kikötött Marokkóban, és ezzel elindította a háborús veszélyt elsősorban Franciaország és Németország között. Ennek hatalmas irodalma született egykor és később is. (Szerkesztői megjegyzés)

² Ijesztő, hogy nem ötven, hanem harminc év múlva ez mennyire lett igaz Németországban és Európában. (Szerkesztői megjegyzés)

pontjából. Ezekkel lépten-nyomon szembe kell majd nézünk – avagy a tehetetlenségünkkel. Ezeket a kérdéseket túlságosan is félreállítottuk. Attól félek, hogy a fenyegetésekkel nagyon későn néztünk szembe, és a már kijavíthatatlan politikai eseményeket és így az eseményeket a továbbiakban már képtelenek leszünk uralni.

A Cahiers de la Quinzaine-ben nagyon érdekes tanulmány jelent meg a porosz-lengyel területek németesítéséről. Edmond Bernus teljes joggal állapíthatta meg: „A német politika jelenleg olyan, amely miatt nagy felelősség nehezedik ránk, sőt bűnösök is vagyunk, amiért nem figyeltünk oda jobban, hogy mi is történik a Rajna túloldalán” Ehhez hozzáteszi: „A szocialisták nagy hibát követtek és követnek el, amikor nem becsülték fel eléggé a nemzeti kérdés nagy fontosságát. A francia nemzeti szempontokat kissé elhanyagolták. A nemzeti kérdést nálunk egy kicsit későn fedezték újra fel – szemben az internacionalizmussal.³ Az internacionalizmus nem létezhet erős, szabad és autonóm nemzetek nélkül, amelyeket önkéntesen megkötött béke- és szolidaritás egyezmények kötnek össze.⁴ Különben nem internacionalizmusról, hanem kozmopolitizmusról kellene beszélni, amikor az összes államot egy államnak vetnék alá: egykor Róma volt az, és talán holnap Németország lenne az. Ami a nemzetközi szocializmust illeti, amely egyedül biztosíthatná az egyetemes béke és a demokrácia sikerét, nem kérdéses, hogy ez csak a német gazdasági hegemonizmus megtörése után következhet be. Ami a német elvtársainkra jellemző, méghozzá oly erősen, az a nagyon kemény fegyelmezetttség, és ez a hárommillió választó, akik rájuk szavaztak a parlamenti választáson, most befolyásolhatja őket az SPD országos kongresszusán.⁵ Ebben az összefüggésben egy másik okot is jelezni kell, nevezetesen, hogy az 1870-1871-es porosz-francia háború nyomán az új Németország elsőrendű nagyhatalommá vált. Ki ne emlékezne ezzel kapcsolatban Franciaországra, amely belülről gyenge volt, kifelé volt erős, és oly jelentős szerepet játszott az I. Internacionálé történetében?⁶ És ha ebben az időben Proudhon⁷ hatását ebben az időben a munkásmozgalomban elnyomta egy másfajta hatás, akkor ez nem azért történt, mert az új⁸ tudományosabb volt, hanem ennek oka a fenti új körülményekben rejlett. Ekkor történt, hogy a mozgalomban a hegemoniát az Internacionáléban a franciáktól a németek vették át. Ez nem annyira az

³ Mintha csak mai szövegeket olvasnánk vagy hallanánk, akár az internacionalizmusról van szó, vagy a jelenlegi Európai Unióról – és talán ezen belül a német befolyásról is. (Szerkesztői megjegyzés)

⁴ Ua.

⁵ Ami Fournière esetében is jellemző volt, az az erős aggodalom és kétség Németországgal és a Német Szociáldemokrata Párttal szemben, ami ekkor több francia szocialista értelmiséginél felerősödött. (Mármint, hogy az SPD-re lehet-e számítani.)

⁶ Erről magyarul lásd bővebben az I. Internacionálé és Magyarország. Budapest, 1964. Kosuth Könyvkiadó.

⁷ Proudhon életútját lásd Évkönyv 1984.

⁸ Nevezetesen a marxista hatás, ezt a szerző jellegzetesen nem írja ki, ahogy Marx nevét sem írja le. (Valamennyi szerkesztői jegyzet)

elvek tisztázottságából következett, hanem inkább abból, hogy milyen harci taktikát alkalmaztak a kapitalista világ ellen. Ebben a tekintetben említendő meg a Tőke szerzője is. Ez összefügg azzal, ahogyan a munkásosztályt megszervezték egy párt mögé egy olyan harcban, amely a politikai és gazdasági hatalom megragadásáért folyt. Lényegileg ennek következtében történt az, hogy a különböző országokban a munkások és a szocialisták e nagy ország felé fordultak, amely nagyon erősen és jó volt megszervezve gazdaságilag és katonailag, míg Franciaország belsőleg halódott.

Ebben az időben Franciaország levegő után kapkodott és igyekezett összeszedni magát. Az új Németországban gyorsan bontakozott ki a nagyipar és vele együtt a létszámban is erős munkásosztály, míg Franciaországra továbbra is az volt jellemző, hogy a kis- és középvállalatokban dolgoztak továbbra is a munkások, és a kis műhelyek megszámlálhatatlan sokasága működött továbbra is az országban. Ezzel magyarázható, hogy a nemzetközi munkásmozgalom súlypontja áthelyeződött Németországba, aminek semmi köze ahhoz, hogy elméletileg mennyire volt vértettebb vagy sem a német munkásmozgalom.

1870-ig Franciaország volt nemzetközileg is a demokrácia központja és fő vonzereje, természetesen még inkább a szocialisták számára Európában, akik még mindig ezt keresik. Mára Berlin lett az új erők számára a fő vonzerő a nemzetközi szocializmus számára. Ám a január 25-i választáson elszenvedett szociáldemokrata vereség⁹ új helyzetet teremtett és egyúttal ekkor erősödött fel a nem-szocialista szellemiség befolyása Németországban. Kérdés, hogy mi lesz ezzel a szociáldemokráciával a Vogézek túlsó oldalán és ha a németek Amszterdamban¹⁰ oly erősen bírálták a franciákat a saját szempontjaik szerint, akkor kérdés, hogy otthon ők maguk mennyire lesznek erősek.¹¹ Míg Németországban a tömegpárt a választók szavazatainak egynegyedét tudja megszerezni, addig nálunk a jóval kevésbé népes párt csak a szavazatok egytizedét. Ám az ő, vagyis a német SPD ereje ebben is rejlik. Az SPD ereje részben abból is származik, hogy Németországban nincs más demokratikus párt, ők egy erős konzervatív párttal állnak szemben, és a császári hatalommal, a feudális és militarista erőkkel szemben. Németországban a parlamentarizmusnak csak karikatúrája létezik. És pontosan ezért, noha az SPD a parlamentben a legnépesebb párt, nagyon kevés az igazi ereje a kormányzattal szemben.

Mi Franciaországban háromszorta kevésbé vagyunk „népesek” és hat-szorta kevésbé vagyunk szervezettek és legalább tizenkétszer szegényebbek vagyunk, ámde nálunk itt vannak a radikál-szocialisták és a radikálisok. Ily módon sikerült megszabadulnunk a klerikálisoktól, és ugyanezen erővel tá-

⁹ Az 1909. januári ún. „hottentotta” választáson veszített az SPD a felkorbácsolt nacionalizmus miatt.

¹⁰ A II. Internacionálé amszterdami kongresszusa 1904-ben hozott felszínre német-francia sűrlődést. Lásd erről a II. Internacionálé kongresszusi jegyzőkönyvei, Budapest. 1989.

¹¹ A francia szocialista értelmiségiek körében, illetve egy csoportjukban ekkor erősödött fel az a félelem, illetve meggyőződés, hogy az SPD tehetetlen lesz a német kormányzattal szemben.

madjuk a kapitalistákat is. Nos, éppen itt van a veszély! Itt van a különbség, hogy a német illetve a francia szocialistáknak milyen a befolyásuk saját kormányaikra. Míg mi befolyásolni tudjuk a kormányunkat, ők hallgatnak, amikor ezt kellene tenniük a sajátjukkal szemben – a veszély az, hogyha mi nagyon engedelmesen hallgatunk az ő, vagyis az SPD tanácsaira. Elég ha arra utalok, hogy milyen volt a német szociáldemokraták magatartása a marokkói válság idején és milyen volt Jaurès-é.¹² Jaurès mindenesetre a béke érdekében hősiiesen dolgozott. S vajon a német szociáldemokraták ugyanígy tettek-e? Sajnálatos módon nem. És míg Jaurès a béke érdekében Berlinre és a német szociáldemokratákra próbált támaszkodni, addig a német párt vezetősége sőt az SPD eretnekei is alig mozdultak meg.¹³ Bár Bernstein¹⁴ és a mérsékelt reformisták voltak azok, akik megkísérelték, hogy ugyanazt tegyék, mint a franciák.

Forrás: Eugène Fournière: Internationalisme et pangermanisme. La Revue socialiste, 1909, 127–131. old.

Karl Kautsky¹⁵ levele Victor Adlerhez az osztrák szociáldemokraták 1909. szept. 19–24-én megtarott kongresszusa alkalmából (1909. szeptember 26.) (Részlet)

Kedves Victor!

Üdvözöllek a pártkongresszus sikere alkalmából. Ez felemelő és felfrissítő volt a lipcsei¹⁶ pártkongresszus után. Az osztrák szociáldemokrata párt a németet felülmúlta, a német párt elveszítette vezető szerepét az Internacionáléban¹⁷. Ezt már Stuttgartban¹⁸ észre lehetett venni. Ez a folyamat már Párizsban¹⁹ kezdődött meg...

Nos, számomra teljesen közömbös, hogy melyik nemzet vezet, a lényeges az, hogy előre haladjunk, az azonban nem közömbös számomra, ha egy nemzet elveszíti a vezető szerepét, ráadásul azért, mert az érintett nemzet visszafelé megy (rückwärts geht). Most pedig számomra úgy tűnik, hogy éppen ez a helyzet a Német Szociáldemokrata Párttal.

¹² Jaurès életútját lásd Évkönyv 1984, valamint Jemnitz János: Jean Jaurès, Akadémiai Kiadó, Budapest 1970.

¹³ A marokkói válságról és francia-német összefüggéseiről lásd magyarul: Jemnitz János: A háború veszélye és a II. Internacionálé (1911-14) Akadémiai Kiadó, Budapest 1966.

¹⁴ Bernstein életútját lásd Évkönyv 2003.

¹⁵ Kautsky életútját lásd Évkönyv 1979, és Victor Adlerét 1977.

¹⁶ A német párt lipcsei kongresszusát ugyancsak 1909. szeptemberében tartották.

¹⁷ A II. Internacionáléről van szó.

¹⁸ A II. Internacionálé 1907. évi stuttgarti kongresszusára utal.

¹⁹ A II. Internacionálé 1900. évi párizsi kongresszusára utal.

Nem szabad azt gondolnod, hogy pesszimista vagyok azért, mert most a revizionisták felülkerekedtek²⁰, ellenkezőleg, ez csak harcosabbá tett engem. Ám a valóságban nem a revizionisták kerültek felül, hanem a tehetetlenség és a kicsinyesség. Szomorú az, hogy tehetséges emberek lesznek alkalmatlanok és kicsinyesek, mihelyt vezető posztra kerülnek. A leglesújtóbb az, hogy az ember nem lát kivezető utat, amely egyszerű személyváltással, vagy a pártvezetés összetételének megváltozásával megtörténhetne. Az okok mélyen gyökereznek. Az egyik okot, úgy vélem, abban kell megtalálnunk, hogy a bürokrácia hatalmasodik el, amelynek során minden alulról jövő kezdeményezés elhal..., amelynek során csak a nem felelős tömegek kockáztatnak valamit, míg a vezető személyiségek nem egyszerűen a gyávaság, hanem amiatt nem tesznek semmit, mert nem látják át a helyzetet. Nem venném a bátorságot ahhoz, hogy tömegakciókra szólítsak fel²¹, csak akkor, ha ezek az akciók valóban a tömegek részéről, alulról indulnak el.

Németországban azonban a tömegeket arra nevelték, hogy mindig csak a felülről elhangzó parancsokra hallgassanak és várjanak.

Ám a felsők²² annyira el vannak foglalva és el vannak merülve a napi szükséges teendőkkel, hogy semmit sem látnak előre, és nem figyelnek semmire, ami kívül esik a pillanatnyi érdekeiken.

Ezt először a szakszervezeteknél lehetett megfigyelni, ám ugyanezt a politikai szervezeteknél is megfigyelhetjük. Mindezt azonban még csak tovább erősíti az általános stagnáció. Pillanatnyilag semmilyen vonatkozásban nem jutunk előre sem a szakszervezetek, sem a politikai párt, sem a helyi hatóságok frontján. Ezt jelzi a pártvezetőség újabb felhívása is. Ebben a felhívásban csak új előfizető és új párttagok megnyerésére hívnak fel. Ez az egyedüli, amit jelenleg fontos teendőnek tartanak. Természetesen ezt nem vonom kétségbe. Ez azonban nem mehet így sokáig. Az ellentétek itt, miképp másutt is, annyira kiéleződtek, hogy ezeket hosszú időn át nem lehet elkendőzni. Valamilyen eseménynek be kell következnie, amely a pillanatnyi erőegyensúlyt felborítja, és amely egy igazán erős mozgalmat elindít. A stagnáció időszaka nem lenne annyira szörnyű, ha ezt ugyanúgy jól kihasználnák, mint annak idején 1850–1860 között a tudás elmélyítésére, és arra, hogy felkészítsük magunkat a teendőkre. Ám éppen most vezetőink elvesztek és elvesznek az apró taktikai kérdésekben, illetőleg valamiféle gyakorlati siker elérésében, amit persze nem tudtak elérni.

Ezt a kicsinyességet csak valami nagy esemény törhetné át, avagy egy külső példakép. Éppen ezért örülök annyira Nektek és különösen Neked. Már régóta nem örültem annyira a Te beszédeidnek, mint most. Nálunk a jelenlegi hanyatlást csak még elmélyíti legjobb embereinknek a szenilitása²³.

²⁰ Itt a német pártban az 1909. évi marokkói válsággal kapcsolatos belharcokra utal. Ezekről bővebben lásd magyarul: Jemnitz János: A háború veszélye és a II. Internacionálé, Budapest, Akadémiai Kiadó 1966.

²¹ Kautsky itt Rosa Luxemburg és a baloldaliak kezdeményezéseire utal.

²² Kautsky itt a párton belüli vezetőkre utal.

²³ Kautsky itt feltehetően – elsősorban – Bebelre és Singerre gondolt.

Éppen ezért most félrehajítom a Die Neue Zeit²⁴ szerkesztését és megyek Ausztriába. Az a meglátásom, hogy ott most többet lehet tenni, mint itt. Itt azonban nagyon kétséges, hogy ki lenne az utódom²⁵.

Nem lennél hajlandó egy cikket írni az egész osztrák pártkongresszusról és az osztrák helyzetről? – ez nagyon jó lenne. Régóta nem közzöltünk semmi okosat Ausztriáról. Amióta a Der Kampf²⁶ megszületett, az osztrák pártnak minden értelmiségire szüksége volt otthon és így nem tudtak ilyen értelmiségeket exportálni.....

Jelenleg ilyen téma lenne a pártbürokrácia és a tömegkezdeményezés, a parlamentarizmus és a parlamentre gyakorolt külső nyomás.

Ami feltételezi, hogy ezek az erővonalak és szervezetek egymást nem gyengítik, hanem erősítik, miként a párt és a szakszervezetek, vagy az elmélet és a gyakorlat.....

Ilyen ember vagy Te, aki ezeket a dolgokat és erőket összefoghatná és rajtad kívül Adolf Braun, Austerlitz, Bauer, Renner²⁷

Itt Németországban nincsenek ilyen embereink. Még olyanok is, mint Liebknecht, Bebel és Auer²⁸ legjobb napjaikban is elsősorban parlamenti emberek voltak, utódjaik azonban elsősorban szakbarbárok (az eredetiben szakidióták – Fachidioten).

Amennyiben Tőled kapnánk egy írást, mely szemben áll ezzel a szakidiótizmussal, az nagyon szükséges lenne²⁹

August Bebel Victor Adlernek 1910. január 21. Berlin

(Erősen rövidítve)

Kedves Victor!

..... miután oly régen őrzöm egy leveledet³⁰, amelyet még Engelsnek írtál, most úgy érzem, végre meg kell szabadulnom tőle.

Úgy hiszem, hogy Neked Engelsel hosszabb levelezésed is volt, de nálam itt csak ez az egy leveled maradt fenn, és most, hogy az írások megjelentetése folyamatba kerül, kérlek, amennyiben vannak még leveleid, akkor értesítsél róluk

²⁴ A Die Neue Zeit bemutatását lásd Évkönyv 1983.

²⁵ Adler feltehetőleg a cikket megírta a Die Neue Zeit számára, de ezt nem ellenőriztem.

²⁶ Der Kampf, az Osztrák Szociáldemokrata Párt elméleti havi folyóirata 1908-tól jelent meg

...

²⁷ Adolf Braun életútját lásd Évkönyv 1988, Austerlitzét 1987, Bauerét 1981, Rennerét 1995.

²⁸ Bebel életútját lásd Évkönyv 1990, W. Liebknechtét 1975-76, és Auerét 1997.

²⁹ Adlert Luise Kautsky is üdvözölte. Luise Karl Kautsky felesége, akinek szintén nagy befolyása és széleskörű kapcsolatai voltak a nemzetközi munkásmozgalomban, Engels titkára is volt.

³⁰ Engels végrendelete szerint a Marx-Engels hagyaték egyik gondozója Bebel lett.

August Bebel Victor Adlernek 1910. augusztus 2.

..... Mi a mi anarchistáinkkal³¹ „készen leszünk” így vagy úgy, én úgy ítélem, hogy nálatok ez a helyzet sokkal rosszabb.

Attól tartok, hogy nálunk ismét belső erőpróbára kerül sor, de nem lesz nagy változás. ... ahogy a Leipz. Volks-Zeit.³² egy cikkéből látom, az illetők egy kis nyomdára tettek szert, amelyben ellenünk fordulnak, de velük leszámolunk

Az, hogy elmegyek-e Koppenhágába³³, még kérdéses ...

Mindenképp Magdeburgban³⁴ ott kell, hogy legyek és ebben az esetben lehet, hogy elmegyek Koppenhágába, noha ez duplán kényelmetlen lenne.

Victor Adler August Bebelhez 1910. augusztus 5.

Kedves August!

Örülök, hogy ilyen jól vagy ... én lennék az utolsó, aki erősen beszélnék rá, hogy feltétlenül jelen kell, hogy legyél Koppenhágában, mert a Te erődre ott feltétlenül szükség lenne, noha személyesen nekem nagyon szörnyűsége lenne, ha ott mi nem találkozhatnánk. Ráadásul nekem az egész kongresszus egyébként is púp a hátamon. Jó lenne, hogyha ettől megszabadulhatnék, de mindenképp ott kell hogy legyek, már a cseh események³⁵ miatt is, amelyekből nagyon kevés jó fog származni. A mi szakszervezeteink azt szorgalmazták, hogy az egységet óvjuk meg és nekem ebben a szellemben kell lépnem, s mindezt a legkevésbé agresszív módon kell megtennem.³⁶ Ám, hogy igazi erőpróbára kerülne sor, arról szó sem lehet. Legfeljebb a stuttgarti kongresszus³⁷ határozatának legenergikusabb megismétlésére, mármint arra, hogy a szakszervezeteknek egységeseknek kell lenni.

Nem hiszem, hogy a mi cseheink az Internacionálé színe előtt is megpróbálnák az álláspontjukat nagyon erőteljesen képviselni. Jelenleg zsákutcába kerültek és egyelőre nem találják belőle a kiutat.³⁸

A nemzeti szenvedélyek és érzések egyre brutálisabban jelentkeznek náluk, és ezek háttérbe szorítják még az osztályösztönt (Klasseninstinkte) is.

³¹ Itt Bebel nyilván az R. Luxemburg vezette baloldali ellenzékiekre gondol.

³² Leipziger Volkszeitung – a német baloldaliak napilapja volt.

³³ A II. Internacionálé 1910. évi kongresszusáról van szó.

³⁴ SPD 1910. évi kongresszusáról van szó.

³⁵ Ismeretesen a cseh szociáldemokraták többsége ekkor indul el fokozottan az önállósulás felé. (Lásd erről A. Nemece, B. Smeral életútjait az Évkönyv 1983, illetve 1980.)

³⁶ A szakszervezetek egységéről, illetve a cseh szakszervezetek különválásáról van szó.

³⁷ A II. Internacionálé 1907. évi stuttgarti kongresszusáról van szó. (E vitáról lásd bővebben Évkönyv 1982, illetve 2007, valamint a II. Internacionálé kongresszusi jegyzőkönyvei. Budapest, Kossuth 1989.)

³⁸ V. Adler e tekintetben némileg érthetően optimista volt. A szakszervezeti egységet nem tudták megtartani, a cseh nemzeti érzés és a divergáló erő tartósabb és erősebb volt.

A szerencsétlenség az az ő esetükben, hogy egyetlen ember sincs náluk, aki elég okos és elég erős lenne, és elég tekintélye lenne ahhoz, hogy a tömegek között ezt a demagógiát ellensúlyozza³⁹, és akinek elég bátorsága lenne ahhoz, hogy az igazságot saját emberei között megmondja⁴⁰. Saját félelmem az, hogy a mi német⁴¹ munkásaink végül is elveszítik a türelmüket.....

A csehek persze tudják, hogy az Internacionáléban senki sem fogja őket támogatni a szakszervezetek egységének szétszakítása kérdésében. Az ausztriai viszonyokat nagyon jól kell ismerni ahhoz, hogy valaki belássa, hogy mi miért nem engedhetünk nemzeti viszálykodásoknak. A cseh törekvések végül is olajat öntetnének a tűzre, amiben valami miatt itt is és ott is megégnénk. A csehek megkövetelik azt, hogy mi lépünk fel a német sovíniszták ellen, de azt nem látják át, hogy az ő sovínizmusukkal nálunk a német sovínizmus kezére játszanak..... a nemzeti autonómiát és mindezeket a kérdéseket háttérbe, a második sorba lehetne szorítani az osztály- és szociális kérdések mögé lehetne szorítani, azok mögé, amelyek a párt előtt állnak, ha most nem léptünk volna bele egy olyan periódusba, amelyben a politikai és szociálpolitikai stagnáció a jellemző. Jelenleg nagy áttörést nem lehet elérni, bármennyire szeretnénk is az egység megteremtése érdekében. Így a nemzeti kérdésben vagy egy nagyon fontos és a részletekre is kiterjedő megállapodásra kellene jutni, ami nagyon nehéz, szinte lehetetlen, noha ezek jelenleg rendkívül égetőek és fontosak ... Abban reménykedhetem, hogy az emberek végül is észre térnek, vagy a jó isten fog segíteni... és csak azt sajnálom, hogy már hiányzik belőlem az ifjúi erő, ám ugyanakkor egy sor nagyon tehetséges és fiatal ember tűnt fel, mindenekelőtt Otto Bauer, Renner, Seitz⁴², az újságírói fronton Austerlitz, Braun, így nincs rám annyira nagy szükség

Forrás: Victor Adler Briefwechsel mit August Bebel und Karl Kautsky. Gesammelt und Erläutert von Friedrich Adler. Wien 1954. (A jegyzetek szerkesztői jegyzetek.)

ADELHEID POPP:⁴³

Nőmunkásmozgalom Ausztriában

(Részlet)

A proletárnő-munkásmozgalom Ausztriában a választójogért vívott harc jegyében nagy lendületet kapott. Ami korábban elképzelhetetlen volt, mármint hogy a nőket politikailag meg lehet szervezni, az mostanra nemcsak le-

³⁹ Itt persze illő lenne Šmeralra gondolni.

⁴⁰ Adler itt nem utal, de utalhatna az Edmund Burian vezette pártra. Ám tény, hogy ez a párt alárendelt szerepet játszott.

⁴¹ Itt nyilvánvalóan az osztrák „németekről” van szó.

⁴² Seitz életútját lásd Évkönyv 2010.

⁴³ A. Popp életútját lásd Évkönyv 1997.

hetségessé, hanem szükségessé is vált. Ami meglepőnek tűnhet, de mégis így igaz, hogy egészen az utóbbi időkig Ausztriában nem volt politikai nőszervezet. Ugyanakkor az is igaz, hogy az utóbbi tizenöt évben a Szociáldemokrata Pártnak nem volt egyetlen olyan akciója sem, amiben dolgozó nők ne vettek volna részt. Részvételük többféle volt, ott voltak a tömeggyűléseken, és részt vettek a röpiratok terjesztésében is. A szakszervezetekben tevékenykedő munkásnők mindig támogatták a munkásmozgalom politikai célkitűzéseit is. Az, hogy ilyen hosszú ideig a nőknek nem volt külön szervezete, az részben a szakszervezeti vezetők akaratán múlott; úgy vélték, hogy nincs semmiféle ok külön nőszervezetek létesítésére, éppen elég, ha az össz-mozgalomban vesznek részt. Ám a szakszervezetek elsősorban az ipari munkások érdekét védtek, és ebből kimaradtak volna azok a nők, akik nem az iparban dolgoztak, ill. htb. dolgozó nők voltak. Az is felmerült, hogy nem szabad az erőket megosztani és minden erőt a politikai célkitűzésekre kell összpontosítani. Mára a helyzet teljesen megváltozott. A szakszervezetekbe szervezett munkásnők száma az 1892-es évi 2 216-ról 1907-re 48 000-re emelkedett. Minden iparágban, ahol munkásnők nagy számban dolgoztak, ráébredtek arra, hogy a szakszervezetek milyen segítséget nyújtottak és nyújthatnak nekik. Így ki-tűnt az, hogy a szakszervezetek valóban gátat vetettek a korlátlan kizsákmányolásnak.

Forrás: A.Popp: Die Arbeiterinnenbewegung in Österreich. Die Neue Zeit, 1909. II. köt. 19–20. old.

HENRIETTE ROLAND–HOLST⁴⁴

Választások Hollandiában.

(Erősen rövidítve)

Amikor visszapillantunk az 1909. június 11-én megtartott holland parlamenti választásokra, meg kell állapítanunk, hogy a választási harcot nem a szociális kérdések, hanem a vallási ellentétek uralták. Megállapítható, hogy mindkét polgári koalícióban akár a pártkoalíciók jobb akár balszárnyát tekintjük, amelyek a hatalomért harcoltak, ez a kérdés hatotta át gondolkodásukat. E koalíciók a szociális kérdéseket is teológiai okokra, vagy magyarázatokra vezették vissza. Ez vonatkozik az olyan kérdésekre is, mint az általános választójog, illetve a nyugdíjbiztosítás kérdése. Ez azt jelentette a szociáldemokraták számára, hogy rá kellett ébredniük Hollandiában a tömegek még mindig a teológia, vagyis a középkori gondolkodás befolyása alatt állnak, és ennek következtében itt a szociális ellentétek is vallási köntösben jelentkeznek. Ez a megállapítás azonban csak félig lenne igaz. Igaz lenne a tekintetben, hogy milyen alapon születtek meg és erősödtek meg a jelenlegi polgári pártok – ez igaz a XIX. század negyedére. Napjainkban azonban egy új erő lépett fel, amely szemben áll azzal, hogy ez a régi politikai rendszer to-

⁴⁴ Roland-Holst életútját lásd Évkönyv 1994.

vábbra is fennmaradjon: ez a félelem a fellépő szociáldemokráciától, az osztályöntudatra ébredő proletáriátustól, és ami ezzel együtt jár, ezt kísérte az a törekvés, hogy mindkettőt megfékezzék és gátolják. Így azután ez (vagyis a szociális ellentétek elleplezése) a liberális burzsoáziának ugyanúgy érdekében áll mint a keresztény középosztálynak és a nagy földbirtokosoknak. Mindkét nagy polgári koalíció több osztályból áll, mind a baloldali, mind a jobboldali, és hozzá kell tenni, hogy mindkét koalíció a munkások egy részét is magához tudta vonni.

Forrás: Henriett Roland-Holst: Die Wahlen in Holland. Die Neue Zeit, 1909. II. köt. 492–493. old.

MEHRING, FRANZ

A Reichstag feloszlatása

(Részlet) 1909. május

A polgári sajtó vezérszólama szerint a német belpolitikát sajnálatos szétesettség jellemzi. Azt azonban nem lehet állítani, hogy a baj felfedezése ezúttal az első lépés lenne már az orvosláshoz is. Csak néhány nagyon világosfejű gondolkodó fogadta el azt a javaslatot, hogy a legjobb az lenne, ha a népre bíznák a döntést, miután a parlament hosszú hónapok óta bebizonyította saját tehetetlenségét, és nem tudta a pénzügyi reformot keresztülvinni. Ezek a világosfejű gondolkodók jobbra az akadémiai körökből származnak. Kevés kivétellel a hivatalos pozíciókat elfoglaló professzorok, akik közgazdasági és történeti tantárgyakat oktatnak, a „szükségtelen demagógia” ellen szóltak fel az örökösödési adó kérdésében. Ezek a professzorok most ismét rájöttek arra, hogy a nemzeti érzésre hivatkozzanak, és végeredményben sok kerülővel ott vagyunk, hogy a junkerek birtoklási vágya jó talajra talált. Végeredményben a kancellár úr az, aki úgy érezheti, hogy maga mögött tudhatja a tudományt⁴⁵ is, csak akarnia kell, hogy a helyzet mindenható ura legyen. Így azután az említettek rábeszélnek a kancellárt a parlament feloszlatására, hogy azután a helyzetet világosabbá tegyék, és ne csak a junkerek hatalmát törjék meg, hanem a szociáldemokratákét is. Úgy gondolják, hogy a munkáspárt⁴⁶ a belső szétesettség állapotában van, amely kizárja, hogy nagyobb sikereket érhessen el. Úgy vélik, hogy a szociáldemokraták vezetői elveszítették a hitüket, hogy saját elveiknek megfelelően tevékenykedjenek. A parlament feloszlatása olyan jelszavakkal, hogy az állampolgárok fizessenek több adót, olyan helyzetbe hozná pártunkat⁴⁷, mint amikor a szelet kifogják a párt vitorláiból, és olyan veszélyt hozna magával, hogy a párt szimpatizánsai kö-

⁴⁵ Mehring a professzorokról természetesen ironikusan írt, miként a tudományról is.

⁴⁶ Mindkét esetben a Szociáldemokrata Pártról van szó.

⁴⁷ Ua.

zül többen a kormány képviselőire szavaznának. Vagyis nem is kellene több, mint az, hogy a kancellár úr ezt valóban akarja is.

Sajnos attól tarthatunk, hogy a kancellár úr viasszal tömi majd be a füleit, hogy ne hallja a szirének hangját. Milyen nagy örömmel venné, ha a professzorok számításai beigazolódni látszanának. Anélkül, hogy túlbecsülnénk szellemi képességeit, azt mégsem hisszük, hogy belemegy egy ilyen rizikós dologba. Amennyiben a Reichstag feloszlatására sor kerül, akkor a tömegek döntésére marad, hogy akarják-e ezt az újabb 500 millió márkás új adóterhet magukra vállalni. Csak úgy mellékesen feltesszük a kérdést, hogy vajon a tehetősebb osztályok mely részét viselnék ennek az új adóterhernek. És a tekintetben, hogy a tömegek miként vélekednek minderről, azt a kancellár úr nagyon jól tudja; különben nem próbálta volna megkísérelni, hogy ennek az új félmilliárdos adónak a terheit illetően a tömegeket némiként elvakítsa, és a keserű pirulát megpróbálja megédesíteni. A tömegek nem elég jól ismerik ezeknek az embereknek a lelkiületét, az új adónemet egy magas-rangú porosz egyházi pendítette meg a junkerek érdekében, és a Reichstag polgári pártjai erre rá is bólintottak, mármint arra, hogy a proletárok fizessék meg ezeket az adókat. A parlament feloszlatása végül is a szociáldemokrata párti szavazók arányát fogja megnövelni, amitől a junkerek joggal tarthatnak is majd.

Forrás: Franz Mehring: Auslösung des Reichstags? Die Neue Zeit, 1909. II. köt. 257–258. old.

GUSTAV BANG⁴⁸

A választások Dániában (1909)

(Rövidtve)

Az 1909. május 25-i dániai Folketing⁴⁹ választás ugyanilyen nehéz körülmények között zajlott le a Dán Szociáldemokrata Párt számára, mint Németországban a most lezajlott hottentotta választás⁵⁰. Ám az eredmény végül is nagyon kielégítő volt. A szociáldemokratákra leadott szavazatok száma erősen emelkedett, és pedig 77 000-ről 93 000-re, vagyis 25%-ról 29%-ra. Ugyanakkor azok a sikerek amiket a választás eredményei a földmunkások és a kisparasztkörökben jeleznek, azok szép jövőt ígérnek a párt számára. Ezen a választáson a legkülönbözőbb pártok a legkeményebb harcot folytatták ellenünk és érveléseiket mind nacionalista köntösbe bújtatták, s így próbálták az eddig közömbös embereket is a maguk számára megnyerni. Már hosszabb

⁴⁸ Gustav Bang életútját lásd Évkönyv 1997.

⁴⁹ A Folketing a dán parlament neve.

⁵⁰ Németország ebben az időben hódította meg Délnyugat-Afrikát, (a mai Ne.übiát) a hódítás közben a hottentották ellenállásába ütköztek, és a hódítás hatalmas nacionalista kampány közepette folytatódott, ami kihatott a parlamenti választásokra.

ideje kísérlet folyik arra, hogy az összes szocialistaellenes pártot egy konzervatív tömbbe fogják össze. Erre az alapot pontosan az erősödő szociáldemokráta párt nyújtja.

Forrás: Gustav Bang: Die Wahlen in Dänemark. Die Neue Zeit 1909. II. köt. 844. old.

JEMNITZ JÁNOS

A gyarmatosítás vitája a II. Internationálé 1910. évi koppenhágai kongresszuson

Az 1910. évi koppenhágai kongresszust két háborús krízis előzte meg. Az egyik Bosznia 1908. évi annektálása volt, amely a Balkánt, de egyben a török birodalmat is megrázta. A második az 1909. évi marokkói válság, amely már közvetlenül érintette a gyarmati kérdést. Hiszen Marokkó gyarmatosítását, újraosztását vetette fel, és ez ügyben sok nagyhatalom érdekei ütköztek: így elsősorban Franciaországé, Németországé, de Angliáé, Spanyolországé is. Mindez persze érintette az illető országok munkásmozgalmát, szocialista és munkáspártjait, a szakszervezeteket, a szocialista értelmiséget és a szocialista sajtót; a reagálások pedig minden esetben különbözhetnek, ütközhetnek és ütköztek is.

A kongresszus előtt az egyik legfontosabb előkészítő írás Kautsky⁵¹ tollából származott. Elsősorban a válságok háborús veszélyét és az azokkal kapcsolatos teendőket elemezte, ám ezeknek voltak olyan vetületei, amelyek a gyarmati kérdést is érintették. Ilyen volt a nemzetközi döntőbíráóságok és egyeztetések lehetősége.

Már a kongresszus előtt jelentkeztek zavaró mozzanatok. Brit relációban két ismert és a nemzetközi munkásmozgalomban számon tartott értelmiségi jelentetett meg olyan cikkeket, amelyek zavaróan hatottak a nemzetközi szolidaritással szemben. Igaz, mindketten, mind Henry N. Hyndman, mind Robert Blatchford⁵² elsősorban a brit nemzeti érzés, s a brit érdekek védelmében szólalt meg, de ez Blatchford esetében azonnal elkeveredett egy olyan bírálattal, hogy a brit sajtó és persze a szocialista sajtó túlságosan sokat foglalkozott az angol-búr háborúval, méghozzá „britellenes hangsúllyal”, illetve Egyiptom brit gyarmatosításával, avagy az indiai brit gyarmatosítással.

Kautsky említett cikkében – még az 1910. évi kongresszus előtt – rámutatott, hogy az angol, illetőleg a német munkásmozgalomban is újonnan jelentkező bizalmatlanság és a feltörő nacionalizmus egybeesik a két ország nagyhatalmi politikájával, mely egyben a világ újrafelosztására és a gyarmati tér-

⁵¹ Kautsky életútját lásd Évkönyv 1979.

⁵² Hyndman életútját lásd Évkönyv 1992, Blatchfordét Évkönyv 2001.

hódításra is irányul. Mindezt kiegészítendő meg kell jegyezni, hogy ez a bizalmatlanság és kritikai észrevétel a francia szocialisták körében is jelentkezett.

Eugene Fournière⁵³, a *La Revue Socialiste* szerkesztője még ugyanebben a szellemben jelentette meg még a havi folyóirat 1909. évi folyamában azt a „internacionalizmus vagy pángermanizmus” című cikkét⁵⁴, amelyben a bizalmatlanság mellett ugyanúgy figyelmeztet a német nagyhatalmi újraosztó és részben gyarmatosító törekvésre. Fournière ekkoriban nem volt az egyedüli a francia szocialista értelmiségiek között, aki így fogalmazott. Ezt tette Gustave Hervé⁵⁵ és Charles Andler⁵⁶ is – ami ugyancsak fordított visszhangot kapott német oldalon.

Visszatérve a brit munkásmozgalom kongresszus előtti reflexióra, meg kell emlékeznünk Harry Quelchról⁵⁷, aki a brit szocialista munkásmozgalom egyik veteránja, maga is kétkezi munkásból lett a *Justice* című brit szociáldemokrata hetilap és a *The Social Democrat* szerkesztője.

Quelch nem lett egyszerű brit nacionalista, mint az előbb említettek. Ő hangsúlyozta új írásaiban, hogy a brit birodalmi imperializmus rabolta ki a világot – és ennyiben ostorozta a brit gyarmati rendszert –, ám ekkor már ő is a német imperializmusban látta és láttatta egy lehetséges háború fő elindító erejét, amely egyben a gyarmatok új felosztására törekszik.⁵⁸ Az angol előzetes véleményeknél tartva, meg kell említeni, hogy a *Clarion* című eléggé elterjedt hetilap általában osztotta ezeket a véleményeket, ami nem csoda, hiszen a hetilapnak Blatchford volt a főszerkesztője és Ale Thompson a társ-szerkesztője és állandó vezércikk írója, aki nem kevésbé volt keményem brit nacionalista, mint Blatchford. Thompson egész cikksorozatban fejtette ki 1910 tavaszán fenti véleményét a „német kérdésről”.⁵⁹

Megjegyzendő, hogy *Clarionnal* szemben, de részben a Szociáldemokrata Föderációba Hyndman és részben Quelch révén beszüródő nézetekkel is (ugyanitt érzékeltetni kell, hogy SDF-ben voltak más vélemények is, amelyeknek az illetők, mint Theodor Rothstein, avagy John Askow a *Die Neue Zeit* hasábjain hangot is tudtak adni⁶⁰) szervezett erő az ILP (független munkáspárt)⁶¹ képezett. Az ILP több vezetője, többek között James Keir Hardie⁶²

⁵³ E. Fournière életútját lásd Évkönyv 2009.

⁵⁴ Fournière említett cikkének rövidített változatát lásd e kötet e fejezetében.

⁵⁵ Andler a párizsi egyetem germanisztikai professzora volt, így könyve egykor különösen nagy feltűnést keltett. (Róla magyarul bővebben Jemnitz János: A háború veszélye és a II. Internacionálé. 1911–1914. Akadémiai Kiadó, 1966.)

⁵⁶ Quelch életútját lásd Évkönyv 1983.

⁵⁷ *Social Democrat* 1909. június 15. 245. old.

⁵⁸ *Clarion*, 1910. április–június.

⁵⁹ Erről magyarul bővebben lásd: Jemnitz János és I. m.

⁶⁰ Az ILP megalakulásáról lásd Évkönyv 1993.

⁶¹ Hardie életútját lásd Évkönyv 1981, valamint Jemnitz János: James Keir Hardie, Budapest, Magyar Lajos alapítvány, 2007.

⁶² Erről magyarul lásd bővebben Jemnitz János: Keir Hardie: I. m.

révén mindig is internacionalista és nagyon határozottan antikoloniaista volt. Ez megmutatkozott egyébként Hardie állásfoglalásaiban az angol-búr háború, illetőleg a brit-indiai gyarmatosítás, avagy a dél-afrikai gyarmati rendszer bírálata idején is.⁶³

A kongresszus előtt persze még több írás jelent meg különböző országok szocialista pártjainak orgánumaiban, amelyek a gyarmati kérdéssel is foglalkoztak – a fő figyelem azonban ekkor már a háború veszélyére, illetőleg annak elhárítására irányult.

A koppenhágai kongresszuson magán viszonylag kevesebb vita zajlott le a gyarmati kérdéstről, hiszen a nagy elvi kérdéseket az 1900–1907 közötti kongresszuson, illetőleg magukon a kongresszusokon már megvitatták, és így csak az újabb történeti fordulóknak kapcsán tértek ki részint a török birodalom népeinek helyzetére, illetőleg a perzsa forradalom kapcsán a különféle nagyhatalmak gyarmatosító beavatkozásaira, azok elítélésére és a helyzet elemzésére. A török viszonylatban a kongresszus olyan határozatot hozott, amely különös jelentőséggel marasztalta el az orosz cári kormányok külpolitikáját⁶⁴, ugyanakkor nem említették, hogy a többi európai nagyhatalom ugyancsak imperialista külpolitikája mennyiben érintette és fenyegette ezeket a népeket – különös tekintettel arra, hogy már túl voltunk az 1908. évi annexió válságon, és megindult a török birodalom Balkánról való kiszorítása.

A török birodalom kapcsán a kongresszuson egyesek nagy reményeket fűztek a török forradalomhoz, az új alkotmányos berendezkedéshez. Egyesek részint mint osztrák részről, valamint az ekkoriban nagyon aktív szaloniki Szociáldemokrata Pártszervezet már az új török kormánytól vártak, szorgalmazták a szakszervezeti szabadságjogok tiszteletben tartását – ami ebben a régióban, ebben az időben, visszapillantva nagyon anakronisztikusan hat.

A Balkán kérdésében – amely tulajdonképpen, főként mai szemmel nem igazán gyarmati kérdés – ám az akkori konkrét viszonyok szerint mégiscsak az volt, különféle álláspontok ütköztek. A szalonikiek elsősorban a balkáni népek alulról való felszabadítását szorgalmazták⁶⁵, a franciák általában a török birodalom kereteinek fenntartása mellett a belső demokratizálás megvalósítását tekintették sürgető feladatnak. E mellett tört lándzsát több ízben Jean Jaurès is⁶⁶, míg magán a kongresszuson Paul Louis⁶⁷ ennél is tovább ment, és már a szocialista demokrácia megteremtését kívánta programba ik-

⁶³ A II. Internacionálé kongresszusi jegyzőkönyvei. 1889–1912.. Budapest, Kossuth Kiadó 1989.

⁶⁴ Lásd a kongresszusi jegyzőkönyvet, valamint a szalonikiek esetében önálló nagyobb tanulmányt; Georges Haupt: *La deuxième Internationale et l'Orient*.

⁶⁵ Jaurès életútját lásd *Évkönyv 1981* és Jemnitz János: *Jean Jaurès Akadémiai Kiadó, Budapest 1970*.

⁶⁶ Paul Louis életútját lásd *Évkönyv 1999*.

⁶⁷ Racovski ebben az időben a román párt egyik vezetője, élete és munkássága hosszú és nagyon bonyolult, magyarul még nem írták meg, franciául remek nagy kötetek jelentek meg róla.

tatni. A balkáni bolgár-román Cristian (avagy Krisztián) Racovski⁶⁸ (avagy Rakovszki) viszont úgy ítélte, hogy ez egy teljességgel időszerűtlen elhamarkodott követelés lenne a balkáni viszonyok között.

Ebben a vitában az Osztrák Szociáldemokrata Párt részéről Karl Seitz⁶⁹ szólalt fel. Seitz a franciákkal vagy legalábbis Paul Louis-sal szemben Racovskinak adott igazat, ám az osztrákokra jellemző kiegyenlítő és békítő módon hozzátette, hogy ez pillanatnyi, vagy legalábbis rövid időre szóló program, hosszabb távon persze a szociáldemokratáknak Louis módjára kell gondolkodni. Louis azonban kitartott eredeti álláspontja mellett, amivel szemben ismét a „legközelebből érintett” osztrákok vitatkoztak. Wilhelm Ellenbogen⁷⁰ kifejtette, hogy egy szocialista demokrácia a török birodalom keretei között jelenleg elképzelhetetlen, ám a demokrácia kialakítását már most meg kell követelni. Ebben a kérdésben a még közelebből érintett szaloniek – és az akkor éppen ott tartózkodó orosz származású Parvus–Helphand⁷¹ aki a szaloniek között nyilvánvalóan a szellemi hangadó volt – sürgették, hogy az Internacionálé nagy éllel éppen a cári kormány törökországi beavatkozási kísérleteit ítélje el, a belső demokratizálás feltételeit szorgalmazza – és ezután ők már tudni fogják, hogy az új feltételek között mit kell tenniük.

A kongresszus vitái ebben az esetben világosan tükrözték az eltérő véleményeket. Az osztrák szociáldemokraták jól kivehetően a realitás talaján mozogtak, a török birodalom kereteit meghagyva sürgették a belső demokratizálást, mások, így a francia szocialisták egy része, mint azt Louis megfogalmazta, ennél sokkal messzebb mentek.

Ennél a kérdésnél maradv a viták egy másik sora a török birodalom jövőjét érintette. Igen jellemző módon a nyugati nagyhatalmak pártjainak küldöttei a keretek fenntartását nem vitatták, és ismét a belső demokratizálódásban bíztak. Jellegzetes módon a szaloniek, illetőleg az örmény és a román delegátus fogalmazott meg olyan ellentétes véleményt, miszerint ez a minimális program, vagyis a demokratizálódás a jelen körülmények között az ifjútörök forradalom után is kilátástalan. Ugyancsak jellemző módon az osztrák szociáldemokrata küldöttek pedig csak a cári orosz beavatkozási kísérleteket ítélték el, és egy szót sem szóltak a Monarchia hasonló törekvéseiről, sőt térdhódításáról. A vitában részt vettek a bolgár tesznyákok küldöttei, akik ebben az esetben is határozottabban fogalmaztak és ők egyáltalán nem tartották fenntarthatónak a török birodalom kereteit. Vaszil Kolarov⁷², a tesznyákok küldötte, hangsúlyozta, hogy az ifjútörök forradalmat a Nyugaton túlértékelték, és az ifjútörökök egyáltalán nem képviselik a balkáni népeket. Kolarov ezúttal is

⁶⁸ Seitz életútját lásd Évkönyv ugyanezen kötetének másik fejezetében.

⁶⁹ Ellenbogen életútját lásd Évkönyv 1988.

⁷⁰ Parvus ugyancsak rendkívül összetett és több mint ellentmondásos életútját magyarul nem írták meg, németül nagy biográfia jelent meg róla.

⁷¹ Kolarov életútját lásd Évkönyv 1977.

⁷² Jemnitz János: A háború és a gyarmati kérdés a II. Internacionálé 1907. és 1910. évi kongresszusán. Akadémiai Kiadó. Budapest 1978.

megismételte a tesztyákok egyik alaptézisét, hogy a balkáni békét csak a balkáni népek szabad szövetsége és köztársasága biztosíthatja.

Ezúttal a kongresszus visszhangjáról nem szölok, ezt egy másik terjedelmesebb monográfiában megírtam.⁷³

Karl Kautsky⁷⁴ – G. V. Plehanovnak⁷⁵ Berlin, 1910. augusztus 19.

Kedves Plehanovom!

Nagyon örültem volna, ha fogadhattam volna Önt, de 25-én este ez nem lehetséges, mert ugyanezen a napon reggel már el kell utaznom Koppenhágába, minthogy a következő napon tartja ülését az Internacionálé Nemzetközi Szocialista Bizottsága.⁷⁶ Ezen részt kell hogy vegyek, mert Singert⁷⁷ kell helyettesítenem. 24-én viszont rendelkezésére állok. És számomra rendkívül fontos lenne Önnel beszélni.

az Ön Kautskyja

Karl Kautsky – G. V. Plehanovhoz Berlin, 1910. november 29.

Kedves Plehanov!

Gerzmark asszony Bécsből megküldte az Ön munkájának fordítását. Készen állok az Önnel való egyeztetésre, és a cikket szívesen fogadom.⁷⁸ A korrektúra javítása során felfedeztem, hogy a hölgy a neveket oroszról fordította. Néhány nevet ki tudtam javítani, de nem mindet. Kérem, vegye a fáradságot, nézze át a korrektúrát és javítsa Ön ki a neveket, elsősorban a pirossal aláhúzott helyeken... Az Ön kitűnő írása után ismét csak sajnálni tudom, hogy az Ön munkáiból csak azokat ismerem, amelyek német nyelven is megjelentek. Így nem tudom megítélni, hogy ezek közül melyek azok, amelyek ugyanolyan fontosak a német, mint az orosz közönség számára. Mindenesetre örülnék, ha minél gyakrabban adna cikkeket a Neue Zeit számára megjelentetésre....

Forrás: Filozofszko-lityeraturnoe naszlegijije G.V.Plehanova. Moszkva, 1973. II.kötet 185–186.old.

⁷³ Kautsky életútját lásd Évkönyv 1979, Plehanovét 1981.

⁷⁴ Ua.

⁷⁵ Az NSzB az Internacionálé vezető testülete periodikusan ült össze többször évente.

⁷⁶ Paul Singer életútját lásd Évkönyv 1974.

⁷⁷ A Neue Zeit számára írott cikkről van szó.

⁷⁸ Az 1909–10-es Kautsky–Luxemburg vitáknak nagy irodalmuk van, a vita részben a Die Neue Zeit hasábjain zajlott le, és alapkérdésekről volt szó. (A vita részben magyarul is követhető a Luxemburg válogatottakban, ill. más feldolgozásokban.)

G. V. Plehanov – Karl Kautskyhoz. **San Remo 1910. december 7.** *(Rövidítve)*

Kedves Kautsky!

Az Ön levele Olaszországban ért engem utol. Nagy örömet szerzett velem. Boldog voltam, hogy cikkem a francia drámáról tetszett Önnek. Sokszor gondoltam arra, hogy szorgalmasabbnak kellett volna lennem a Die Neue Zeit számára való közreműködésemben. De mit lehet tenni? Én főként az orosz dolgokról írok, és ez nem érdekes a német olvasó számára. Jelenleg Tolsztojról írok. Ha érdekli Önt, akkor lefordítom és elküldöm Önnek, és több más cikket is. Nagyon sajnálom, hogy nem láthattam Önt Koppenhágában. Az Ön Rosa Luxemburggal folytatott vitáját illetően teljesen az Ön véleményét osztom a legkisebb részletekig.⁷⁹

Nagy örömömről szólt, hogy az orosz taktika kérdésében véleményt cserélhetünk. Ne feledje, hogy engem ugyanolyan személyek bíráltak, mint Önt, és majdnem ugyanolyan érvekkel, mint Önt, valamint ugyanolyan szemrehányásokkal. Úgy vélem, hogy találkoznom kell Önnel. Csak hogy mikor és hol. Az egészségem utálatos állapota rákényszerít, hogy a telet Olaszországban töltssem el. Éppen ezért most nem tudok Berlinbe utazni. Ezért tavaszig várnom kell. Holnap vagy holnapután elküldöm Önnek a korrektúrát...

G. V. Plehanov – Karl Kautskynak **San Remo, 1910. december 14.**

Kedves Kautsky!

Én egy kissé megkéstem a cikkemmel. Az alaposabb átnézés után kiderült, hogy a fordítás mégsem kielégítő. Így tűnt nekem kezdettől fogva... Holnap elküldöm Önnek a Tolsztojról írott cikkemet.

Karl Kautsky – G.V. Plehanovnak **Berlin, 1910. december 15.**

Kedves Plehanovom!

Engem nagyon megörvendeztetett mindkét utóbbi időben megkapott levele. De először a munka és aztán az öröm. Megkaptam a korrektúrát és nagyon köszönöm azt a nagy munkát, amelyet magára vállalt. Régi történet: a fordítók és a ferdítők.

⁷⁹ Longuet életútját lásd Évkönyv 1986.

Jean Longuet⁸⁰ – G.V. Plehanovnak Paris, 1909. február 16.

Kedves Plehanov polgártárs! (citoyen)

Úgy vélem, jelenleg elkerülhetetlen, hogy a L'Humanité hasábjain valami magyarázatot adjunk az Azev⁸¹ ügyhöz. Örülnék, ha közölné velem az Ön véleményét e kérdésről, de az L'Humanité hasábjain közölni fogjuk az eszerek⁸² véleményét is. A továbbiakban felsorolnám, hogy milyen kérdésekről szeretnék Öntől felvilágosításokat kapni:

1. Mi a szociáldemokraták véleménye erről a nagy rendőri botrányról? Mi az Ön véleménye a mozgalomba beépített provokátorokról?

2. Mi lesz ennek az ügynek a következménye az elmélet és a taktika számára?

3. És mi lesz a következmény a cári kormány számára?

G. V. Plehanov – Jean Longuet-hoz 1910. április

Őszinte üdvözlét egész szocialista pártunk nevében az Önök nagy győzelmé alkalmából.⁸³ Éljen az Internacionálé.

MU-DZSONG KIM

A koreai munkásmozgalom a polgárháború és a diktatúra éveiben⁸⁴ (1910–1960)

(Erősen rövidítve)

A koreai munkásosztálynak nagyon sok tapasztalata és emléke van a múltból. Ezeket a tapasztalatokat és emlékeket részint a japán megszállás éveiből, a polgárháború, a felszabadítás és a diktatúra éveiből gyűjtötte össze. Ezek

⁸⁰ Azevet a cári rendőrség építette be az eszer mozgalomba, amit a mozgalom egyik vezetője, Rubanovics a francia emigrációban leplezett le. Az ügy nagy nemzetközi feltűnést keltett.

⁸¹ A szocialista-forradalmár irányzatról van szó.

⁸² A Francia Szocialista Párt 1910. évi nagy választási sikerét üdvözölte Plehanov. sorait a L'Humanité is közölte. Válogatta és jegyzetelte Jemnitz János.

⁸³ A koreai szerző előadása az ITH linzi konferenciáján (rövidítés).

⁸⁴ A japán megszállás elleni harcról és emlékeről írt az Évkönyvnek Narihito Ito. Évkönyv 2005.

az évek nagyon bonyolultak egy rövid összefoglalás számára. Egyaránt jelentettek frusztrációkat, reményeket, megaláztatásokat és dühöt is Korea munkásosztálya számára. A koreai munkások mindig új és új megszorításokkal és a kizsákmányolás új formáival találták szembe magukat, azután is, hogy megszabadultak a japán uralomtól. Ez azt jelenti, hogy a koreai munkások hosszabb-rövidebb lázadások után a japánok alatt nagyon hosszú, nagyon kegyetlen kizsákmányolást szenvedtek el.

A koreai munkások nagyon sok történeti korszakot éltek át 1910-től, így a japán megszállás és gyarmatosítás, a fasizmus, a nemzeti ellenállás, a nemzeti szétszakítottság, a koreai háború, majd az azt követő diktatúra éveit. Emiatt kettős rálátással emlékezhetek vissza ezekre a korszakokra és eseményekre, egyfelől az osztálytudat alapján, másfelől a nemzeti hovatartozás alapján. A fenti összefüggések alapján nehéz a dolgokat leegyszerűsíteni, és alkalmassint a koreai munkások osztálytudata még a tőke elleni harc során is torzulhatott.

A koreai munkásosztály még a XIX. század folyamán alakult ki, de csak a XIX. század utolsó harmadában, a külföldi tőke behatolása nyomán vált igazán népe ssé és nagyobb erővé. Mindez új szakaszba lépett akkor, amikor 1910-ben Japán formálisan is annektálta Koreát. Több lázadás tört ki a japán megszállás ellen, amit a japán hadsereg letört^A, és ezek természetesen erősen befolyásolták a koreai munkásokat is. A japán megszállás hosszú időszaka az egész koreai népre úgy hatott, hogy egyfelől egy nemzeti traumát éltek át, másfelől megerősödött egyfajta koreai nemzeti büszkeség és Japán-ellenesség. A japán megszállás korszakában elsősorban a vasúti, közúti szállítások és a kikötők munkásságának a létszáma növekedett meg, ill. az olyan üzemek dolgozóit, ahova közvetlenül japán tőke érkezett. A munkások javarészt falvakból érkeztek, vagyis első generációs munkások voltak, akik bányákban, kikötőkben, ill. az építőiparban dolgoztak. A koreai munkásokra ekkoriban erősen hatott, hogy alulfizetettek voltak, és a japán uralom alatt a kettős megaláztatást is érezniük kellett.

Forrás: Collective Memory of Civil War and Dictatorship of the Working Class in Korea (1910–1960)

1934 – 1935

Ausztria 1934

HEINZ FISCHER¹

Üdvözlő és beköszöntő beszéd a Bécsben a februári harcok 50. évfordulójára a Renner Intézetben rendezett konferencián (Rövidítve)

Hölgyeim és Uraim, a Renner Intézet nemzetközi részvétellel egy olyan témában rendezett konferenciát, amely ebben az országban minden politikailag érdeklődő embert nagyon erősen foglalkoztat. Az utóbbi időben több rendezvény és konferencia zajlott le, amelyek során érdemlegesen emlékeztek meg az 1934. februári napokról, amelyek bebizonyították, hogy még két nemzedékkel a februári napok után is milyen mélyen hat az emberekre 1934 emléke. Mind a parlamenti megemlékezés, mind a már említett egyéb konferenciák jócskán bebizonyították, hogy kik azok az emberek, akik méltán beszélhetnek e napokról és kik azok, akik jobb, ha hallgatnak.

Örülök annak, hogy ezen a konferencián minden jel szerint új tényeket vizsgáltnak meg és új összefüggéseket elemeznek. Az is öröndetes, hogy most először kerülnek elő az akkori Minisztertanács jegyzőkönyveinek adatai is. Egyúttal megragadom az alkalmat, hogy másokhoz hasonlóan visszautasítom azt a bevett osztrák gyakorlatot, miszerint a februári tragikus napokért a felelősséget egyszerűen egyenlő mértékben hárítsák mindkét oldalra.

Mindig lehet valamire magyarázatot találni, lehet a külső tényezőkre és hatásokra hivatkozni, ám a tény mégis csak tény marad, a fasizmus nem csak a munkásmozgalommal, hanem a demokráciával is szemben áll, s mindkettővel kegyetlenül leszámolt. Mindig is érdekelt és továbbra is érdekel, hogy a különböző történeti munkákban miként jelentették meg a szociáldemokráciát. Úgy is, hogy a szociáldemokráciában miként jelentkezett a forradalmi frázis, és az mennyiben ütközött, ha ütközött, a reformista gyakorlattal. Lehet a szociáldemokrácia történetét így is elemezni², ámde abban a korban az emberek gondolkodása és beszédstílusa is egészen más volt.

¹ H. Fischer ebben az időben 1984-ben az osztrák szociáldemokrata parlamenti frakció elnöke, később a parlament elnöke, jelenleg az Osztrák Köztársaság elnöke.

² Fischer nyilván Norbert Leser akkoriban igen befolyásos történész munkájára utal. Leser Renner és Bauer ellentétét hangsúlyozta és elemezte ily módon.

Tézisek:

A követelmény az, hogy az Internacionálé, azok a pártok, amelyek az Internacionálé tagjai, mostantól kezdve alaposan felülvizsgálják az álláspontjukat, arra az esetre, ha a háború mégis kirobbanna.

1. A szocialista pártoknak mindenképp el kell kerülni azt, hogy miként 1914-ben, egy háború kirobbanása meglepetésszerűen érje őket

2. A feltételek tökéletesen megváltoztak azóta, hogy a nemzeti szocializmus győzött Németországban, valamint létrejött az oroszországi forradalom után a Szovjetunió, valamint annak következtében, hogy számos ország szövetséget kötött az utóbbi országgal. Az Internacionálénak meg kell szabadulnia a régi hagyományos gondolatoktól, amik megbénítanak, és lehetetlenné tennék, hogy az új helyzetnek megfelelő álláspontra jusson.

3. Ahhoz, hogy tisztázzuk a legfontosabb kérdésekre kialakítandó választunkat, az Internacionálénak számot kell vetni azokkal a feladatokkal, amelyek az ő vállára nehezednek egy háború esetén. Ennek tudatában a téziseket aláírók a következő szöveget terjesztik elő:

Az itt vizsgált problémáknak a bonyolultságát és kiterjedtségét tekintve az aláírók nem tartják hasznosnak, hogy teljes egyhangúságra tartsanak számot valamennyi itt felvetett kérdés formulázásának minden részletében... Az aláírók leszögeznek, hogy a tézisekért a felelősség kizárólag őket terheli, és nem azokat a pártokat, amelyekhez tartoznak.

Lehetséges, hogy a mostani konferencia elsősorban majd a februári harcok és tragédia okaival, illetve következményeivel fog foglalkozni és ezekre vet új és jobb fényt. Én annak idején még nagy csendben hallgattam Rosa Jochmann³ előadását Floridsdorfban⁴.

Jochmann arról beszélt, hogy Otto Bauer⁵ és környezete miként érte meg ezeket a februári napokat, és miként gondolkodtak azon, hogy meneküljenek-e vagy sem.

Mindehhez nyilván lehet még további gondolatokat és elemzéseket fűzni, így nagyon tanulságos az a vita is, amit Jochmann és Bruno Kreisky⁶ folytatott ugyanezen 1934. februári napokról. Olyan benyomásom is van, hogy a külföldön is nagy irodalom keletkezett ezekről a napokról, amelyeket mi igazán, alaposan nem is tanulmányozunk.

Feladatnak látom azt is, hogy Dollfuss személyét és szerepét is alaposabban elemezzük, függetlenül attól, hogy ő is egy gyilkosság áldozata lett. Ez a feladat nem a politikusoké, hanem a történészeké.⁷

Még egy gondolat, nevezetesen ugyancsak érdemi feladat: az akkori igazságszolgáltatás gyakorlatának alapos elemzése.

³ Jochmann életútját lásd Évkönyv 2001.

⁴ Floridsdorf - Bécs egyik munkáskerülete.

⁵ Bauer életútját lásd Évkönyv 1981.

⁶ Kreisky életútját lásd Évkönyv 1991.

⁷ Ahogyan Fischer 1984-ben felvetette a Dollfuss problémát, ez furcsán ébreszt gondolatokat, ahogyan a Horthy-kérdés 1990 után felvetődött újra Magyarországon.

Én magam nagy érdeklődéssel olvastam az akkori 1934-es minisztertanács üléseinek jegyzőkönyveit, és hogy milyen beszélgetés zajlott le a kancellár és az igazságügy miniszter között.

Így beleütköztem egy-két konkrét személy esetében, akiket letartóztattak, hogy kérdéses volt már akkor is: az illetők mennyiben lépték át a legalitás határait, és ez volt az igazságügy miniszter problémája is.

FRIEDRICH ADLER, BAUER, DAN, DUNOIS ÉS ZYROMSKI

Az Internacionálé és a háború⁸

(Előszavából részlet)

„Ha a háború kitör, akkor nagyon késő lesz!” Ebben a formulázásban mondott el egy beszédet a volt német kancellár, Herman Müller⁹ egy beszélgetés során ugyanerről a kérdéstről, amelyről a véleményemet most én próbáltam kifejtetni még 1929-ben, nevezetesen arról, hogy milyen legyen az Internacionálé álláspontja egy háború esetén. Ezt a véleményt a Szocialista Internacionáléban egy elég széles kör osztja. Meg kell tenni mindent egy háború megakadályozására; ám ha ez a tragédia mégis bekövetkezik, akkor mindenféle kultúrvívmány egy gigantikus sírba kerül és ezzel együtt a nemzetközi szocialista munkásmozgalom minden eddigi eredménye is, ugyanúgy mint 1914-ben. Sok elvtársunk kétségbeesetten látja ennek a veszélynek lebecsülését, avagy azt, hogy ezzel egyfajta fatalizmussal néznek szembe, amennyiben ez a háború mégis kirobban Ez a tehetetlenség részben az 1914-bes tapasztalatokból is fakad, ill. abból, hogy egyesek fenn akarják tartani maguknak a szabad cselekvés lehetőségét a jövőre, arra, hogy háború esetén megint autonóm nemzeti politikát folytathassanak, így elkerülve azt, hogy alárendeljék magukat az Internacionálé érdekeinek.

Az itt közölt tézisek első ízben fogalmazzák meg megfelelő módon a jövő számára is azokat a feladatokat, amelyeket meg kell oldani.

I.

1. A hitleri Németország a legerősebb bástyája a fasizmusnak. Egy háború esetén a hitleri Németország győzelme azt jelentené, hogy egész Európát kiszolgáltatná a legbrutálisabb fasizmusnak. Fordítva, a hitleri Németország veresége egy háborúban kirobbantaná a forradalmat Európa legnagyobb or-

⁸ Müller a Német Szociáldemokrata Pártnak hosszabb időn át volt vezetőségi tagja.

⁹ A brosúra 1935-ben íródott, egy évvel az 1934. február bécsi-ausztriai harcok után. (Erről lásd Évkönyv 1974, 1984 és 2010.)

szágában, és ebben az országban érte el az ipari fejlődés a legmagasabb szintet. Ebben az esetben a szocializmus győzelme lehetővé válna egész Európában. Háború esetén a nemzetközi szocializmusnak legfőbb érdeke lenne a német fasizmus veresége és hogy a proletár forradalom Németországban ki-robbanjon.

2. A Szovjetunióban kisajátították a nagybirtokokat és a tőkéseket. Ugyanitt kiépítettek egy új államosított nagyipart, kollektivizálták a mezőgazdaságot és jelentősen megemelkedett az ország népének civilizációja. Ez a forradalmi átalakulás egyfajta terrorista diktatúra alatt ment végbe. Ám ezt a diktatúrát folyamatos fejlődés során fel lehetne számolni (progressivement liquidé). Fokozatosan fejlődhetne egy szocialista demokrácia felé, abban az esetben, ha a nemzetközi szocialista proletariátus képes lenne győzelmes ellenállást tanúsítani a fasizmussal szemben a kapitalista világban, és ugyanakkor a Szovjetunió a termelőerőinek a gyors fejlődése következtében leküzdhetné gazdasági nehézségeit és közben meg tudná emelni az emberek életszínvonalát és a néptömegek kulturális szintjét, és ily módon hozzájárulna, hogy az emberek tudatára ébrednének saját erejüknek és annak szükségességére, hogy nekik maguknak kell dönteniük saját sorsukról. Amennyiben a Szovjetunió ilyen irányba fejlődne, akkor az egész emberiség számára a kollektivistá társadalom prototípusát képeznék, és vonzó példát és nagy erőt adna a szocialista eszme számára.

A Szovjetunió veresége egy háború esetén egy ilyen fejlődésnek elejét venné, a szovjet kormány bukásához vezetne és üresen hagyná és kiszolgáltatná az ország hatalmas területeit a véres fehér ellenforradalom kénye-kedvének. Fordítva, a Szovjetunió győzelme megrendítené a nemzetközi kapitalizmust, megkönnyítené a nemzetközi szocializmus győzelmét, és jelentősen megemelné a Szovjetunió presztizsét mind Európában, mind Ázsiában.

3. A burzsoá demokráciák győzelme, vagyis Nagy-Britanniáé, az Egyesült Államoké, Franciaországé, egy világháború esetén megbuktatná az autokrata uralmat Németországban és Ausztria-Magyarországon.¹⁰ Ugyanakkor ezen országok győzelme a demokrácia sikerét hozná meg Közép-Európában. A három burzsoá demokratikus ország győzelme megfordítaná azt a tendenciát, amely 1918 után kezdődött meg a közép-európai országokban, és amely fokozatosan a demokrácia maradványának felszámolása irányába mutatott. A világháború bizonyosan a demokrácia győzelmét hozná meg, de kizárólag a burzsoá és kapitalista demokrácia győzelmét.

Csak néhány év kellene hozzá, hogy az osztályellentétek széttörjék a fiatal demokráciákat a közép- és kelet-európai országokban. Azokat a demokráciákat, amelyek 1918-ban születtek meg, fasiszta puccsok, avagy militarista diktatúrák döntötték meg.¹¹ Csehszlovákia kivételével a régió összes többi or-

¹⁰ Ez utalás a magyarországi, lengyelországi, romániai és jugoszláv rendszerekre.

¹¹ Mázr életútját lásd az Évkönyv ugyanez kötetének másik fejezetében.

szága az ellenforradalom áldozatául esett. Tizenöt évvel a forradalmak után a demokrácia mindent elveszített, amit korábban megszerzett. ...

Otto Bauer, Théodore Dan, Amédée Dunois, Jean Zyromski:¹² Préface de Frédéric Adler, suivie d'une lettre de H. N. Brailsford¹³ L'Internationale et la Guerre, Nouveau Prométhés, Paris, 1935.

EDUARD MÄRZ¹⁴/FRITZ WEBER

Az osztrák gazdaságpolitika a nagy gazdasági válság éveiben.

A polgári stratégia és a szociáldemokrata alternatíva

(Rövidítve)

Amikor az ágyúk eldőrdültek és azokat a munkásokat lőtték 1934. február 12-én, akik tulajdonképpen a polgári demokrácia utolsó maradványait védelmezték, a gazdasági válság csúcspontján már túljutottak.

Ausztriában a gazdasági termelés szintje 1929-ről 1933-ra 22,5%-kal esett vissza, az ipari termelés pedig ugyanezen idő alatt 38%-kal csökkent.¹⁵ A külkereskedelem még nagyobb arányban csökkent, és mindenütt általánossá vált a gazdasági protekcionizmus. Ez összefügg a pénzvilágnak és a pénzértékének összeomlásával.

Az ipari termelésen belül a hagyományos osztrák ipari export keretein belül a gépgyártás és a motorizált közlekedési eszközök kivitele az 1929-es szintről 20%-ra esett vissza.¹⁶

A legrosszabb helyzet a vasiparban volt, ahol a termelés 1932-ben a mélypontra, 8%-ra esett le. A válság nagyon lesújtó következményekkel járt, a munkanélküliség megugrásával és az 1934. februári napokban az összes dolgozóknak csak 45%-a kapott munkalehetőséget.

A még alkalmazásban állóknak egyharmada csak rövidített munkaidőben dolgozhatott. A munkanélküliség az iparágak szerint nagyon eltérő lehetett.

Különösen nagy volt az építőiparban, és súlyosabban érintette a fiatal munkásokat, mint a jól képzett szakmunkásokat. A fiatal nemzedékből számosan voltak, akik már nem is tanulhattak szakmát, és ezeknek a fiatal

¹² Otto Bauer életútját lásd Évkönyv 1981, Danét 2005, Zyromskiét 1996. Dunois a francia szocialisták egyik nagyon régi publicistája, Jaurès munkatársaként a l'Humanité szerkesztőségének volt tagja.

¹³ F. Adler életútját lásd Évkönyv 1979, Henry Noel Brailsfordét 1998.

¹⁴ Österreichs Volkseinkommen 1913–1963. Monatsberichte des Österreichischen Institutes für Wirtschaftsforschung, 14. Sonderheft, Wien 1965.

¹⁵ Österreichs Aussenhandel in der Zeit zwischen den beiden Weltkriegen, Bearbeitet vom Österr. Statistischen Zentralamt, Wien 1946. S. 24.

¹⁶ Monatsberichte des Österr. Institutes für Konjunkturforschung.

munkanélkülieknek számát és arányát statisztikailag nem is lehet kimutatni, mert már nem kerültek be a munkapiacra. Ugyanekkor 1930 és 1934 között a tanoncok száma egyharmaddal csökkent. A 18–25 éves korú fiatalok körében a munkanélküliség sokkal nagyobb volt, mint az átlagos. A gazdasági válság éveiben egyúttal rendkívül erősen visszaesett a munkanélküli segély, ami érintette a szakszervezeteket is.

A vásárlóerő visszaesése természetesen érintette a fogyasztási cikkeket gyártó iparágakat is, ami azután átterjedt a mezőgazdaságban, illetőleg a kereskedelemben foglalkoztatottakra is.

Ami a kereskedelmet és az üzletek bezárását illeti, a mezőgazdasági cikkeket árusító kereskedelemben a bezárások több mint 80%-ra rúgtak.¹⁷

A középosztályok deklasszálódása gazdaságilag már az I. világháború idején megkezdődött, de a gazdasági világválság éveiben elmélyült. Ez azután ezeket a középrétegeket „fogékonnyá” tette a fasizmus szirénhangjaira.

Ismeretes, hogy a nagy világgazdasági válság idején a kezdetben agrár és ipari válság átgyűrűzött a hitelválságba is. Jellegzetesen a nemzetközi bank- és hitelválság Bécsből indult ki.

1931. májusában a legnagyobb osztrák bank, a Creditanstalt kényszerült arra, hogy az összeomlás elől az államhoz forduljon segítségért. A Creditanstalt válsága azután átgyűrűzött a közép-európai bankokra, majd a hitelválság nemzetközi mértéket öltött.¹⁸

Ausztria gazdasági problémái az 1920-as években és az osztrák polgári gazdaságpolitika

A gazdasági világválság Ausztriát sokkal súlyosabban érintette, mint az az egyszerű számadatokból kitűnhetne. Az 1929–1933-ig eső időszakban Ausztriában egy sor személyes sorscsapás érintette az osztrákokat, és ez a folyamat tulajdonképpen már a régi Osztrák–Magyar Birodalom széthullásával kezdődött meg. A birodalom szétesésével az osztrák gazdaság egy fontos és tekintélyes része esett ki, amely a nagybirodalom gazdasági együttműködésére épült rá.

Jól ismert, hogy a régi monarchiában az egyik legiparosodottabb terület a jelenlegi Ausztria volt, míg az iparcikkekért a nyersanyagokat és a mezőgazdasági árukat a birodalom más területeiről kapta.

A háború után bekövetkezett terület átrendeződés következtében Ausztria elesett fontos nyersanyag bázisoktól, és az új államok mindenütt magas védővámokkal kísérleteztek, ami visszahatott az osztrák iparra.¹⁹

¹⁷ Lásd: Karl Erich Born, Die deutsche Bankkrise 1931. München 1967.

¹⁸ Ezt az alfejezetet terjedelmi okokból s mert nem az Évkönyvünk profilja, elhagytuk (szerk. megjegyzés).

¹⁹ Otto Bauer életútját lásd: Évkönyv 1981.

OTTO BAUER²⁰

Állásfoglalásai az osztrák gazdasági problémákhoz az 1920-as években

Otto Bauer egy kapitalista újság állásfoglalását idézte arról, hogy: „A Szociáldemokrata Párt azért szenvedett vereséget, mert nem ismerte fel a gazdasági szükségszerűségeket és azokat akadályozta.”²¹

Ezt a szemrehányást mind a mai napig még bizonyos szociáldemokrata körökben is fenntartják és igaznak vélik.²² E vélemény szerint Otto Bauer és az SPÖ vezetői egy marxista gazdasági determinizmus foglyai voltak és úgy vélték, hogy az összes adódó politikai problémákat a gazdasági fejlődés automatikusan oldja majd meg, és így a szociáldemokraták célkitűzései is majd teljesülnek. Az, amikor Bauer és az SPÖ visszautasította 1931-ben Seipel javaslatát egy koalíciós kormány megalakítására, e kritikások szerint²³ ugyancsak annak volt a jele, hogy az SPÖ elnöksége sterilen gondolkodott a helyzeten, ily módon az SPÖ-t is „részfelelősség” (Mitschuld) terheli a demokrácia bukásáért.²⁴

Valóban adva volt, hogy Otto Bauer marxistaként gondolkodott, ám a demokrácia talapján állt, de arra törekedett, hogy a kapitalista társadalmi rendből szocialista társadalomba vezesse át az országot. Ám ugyanezt a szocialista átforgalmazást Otto Bauer demokratikus úton és eszközökkel remélte elérhetni.²⁵ A szocialista társadalom és gazdasági irányítás víziója, ahogyan ezt Otto Bauer és Max Adler megfogalmazta, egyúttal tükrözte a forradalmi türelmetlenséget is. A valóságban ez a kérdés, hogy a társadalmi rendszert szocialista irányban lehet átalakítani, gyakorlatilag csak 1919 tavaszáig volt igazán napirenden, és volt igazán vitakérdés.

Abban a történelmi pillanatban éppen az SPÖ baloldali exponensei, mint Otto Bauer, Adler, Julius Deutsch²⁶ és Robert Danneberg²⁷ óvtak attól, hogy az osztrák munkáság bolsevik kísérletet kövessen.

²⁰ Der Aufstand der österreichischen Arbeiter, id.mű.

²¹ Mázr itt többek között a renneristák, így N. Leser véleményével vitatkozik. (Szerk. megjegyzés)

²² Ua.

²³ Mázr itt maga és Leser 1984. január és februári megszólalásaira utal.

²⁴ Mázr itt megint Leserrel vitatkozik, s megállapítja, hogy Leserhez hasonlóan polgári történetírók is az SPÖ 1926-os linzi programnyilatkozatát bírálták, azzal, hogy ez tette „lehetségessé”, hogy az SPÖ nemcsak demokratikus, hanem forradalmi eszközökkel is éljen.

²⁵ Deutsch életútját lásd Évkönyv 1984, Dannebergét pedig Évkönyv 1985. Leser elismert egyetemi történész professzor, aki maga is közel állt az SPÖ-höz, sőt egy időben (tudtommal) a párt tagja is volt. 1984-ben az ITH linzi konferenciáján 1934 is téma volt, Leser is előadó volt és ekkor IHV. M Turok bírálta legélesebben. Turokról lásd Évkönyv 2008.

²⁶ Uo.

²⁷ Ami Otto Bauer gazdasági elképzeléseit illeti, ezek több brossurában is olvashatók, többek között: Referaten auf Gewerkschaftstagen

A köztársaság első két évében, amikor az SPÖ koalícióban kormányzott az Osztrák Keresztényszocialista Párttal, akkor még az SPÖ-nek komoly befolyása volt az egész kormány politikájára.

Újabban elterjed egy olyan legenda, mintha az SPÖ egy örök nagy vesztes lenne. Az igazság az, hogy az SPÖ konstruktív ellenzéki párt volt, amely kész volt a tárgyalásokra a polgári kormánnyal, főleg a gazdasági válság éveiben. Ezt hangsúlyozni lehet a Creditanstalt válságával kapcsolatban is. A kérdés megértéséhez azonban nagy vonalakban fel kell vázolnom az SPÖ politikájának alakulását az első köztársaság idején.

Az infláció elszabadulása és a genfi gazdasági szanálás után a munkásság és az SPÖ előtt az a feladat állt, hogy valamiképpen óvják meg az eddig elért 1918-1919. évi szociális eredményeket, továbbá próbálják biztosítani a munkásság életszínvonalának további javulását. Senki sem látta tisztában, hogy a feladat megvalósításának milyen nagyok a korlátai, mint Otto Bauer. Bauernek számtalan írása jelent meg az osztrák gazdasági helyzet elemzéséről, ám véleménye ellentmondásosnak tűnik, és nagyon óvatosnak kell lenni, illetőleg Bauer maga is nagyon óvatos volt, hogy az SPÖ-nek minden lépése milyen társadalmi következményekkel jár.²⁸

Bauer nagyon fontosnak látta, hogy az osztrák valóságban, amely teli volt gazdasági és politikai válságokkal, fel-lefelé tendáló folyamatokkal, mindezek mögött ott áll egy még mélyebb gazdasági válság, amely még a régi Osztrák-Magyar Monarchia szétesése után következett be az osztrák gazdaság számára is. Ennek következtében történt, hogy az osztrák ipar 7/8-t veszítette el korábbi piacának, illetőleg nyersanyagforrásainak. Továbbá az osztrák exportöröknek versenyképessége azért is gyöngye volt, mert magas védővámok védték.

A gazdasági nacionalizmus, amely a két világháború közötti időszakban végig jellemezte Ausztriát, további okát képezte a gyengeségnek. Ezeket a gondolatokat fejtette ki Otto Bauer 1925-ben az osztrák iparban alkalmazott tisztviselők előtt: ez a kereskedelmi politika az, amely fő oka gyengeségünknek. Nem hiszem azt, hogy a kialakult helyzetben bármiféle csoda megoldás lenne. Én csupán azt hiszem, hogyha ezzel az örültséggel szembenézünk, akkor ez maga vezet el az orvosláshoz.²⁹

Miként Bauer kifejtette, a tapasztalatok azt mutatják, hogy a gyengeség az oka a nagyon kevés befektetés, az elavult technika és az üzemeken belüli rossz munkaszervezés. Nagyon erős, de igaz ítélet volt ez az osztrák ipar állapotáról: „Mi egy olyan iparral rendelkezünk, amely elveszítette régi piacait és nem tudott újakat szerezni, és amely nem is gondolhat arra, hogy a tömegtermelésre átálljon. Alapjában véve a mi nagyiparunk nem is nagyipar, hanem a kis kézműiparosok „üzemek” halmaza.”³⁰

²⁸ Otto Bauer, Die Wirtschaftskrise in Österreich. Ihre Ursachen - ihre Heilung 1925, Otto Bauer: Werke, 3.köt. 259. old.

²⁹ Ugyanott 264, ill. 261.old. valamint Wirtschaftsfragen 927. old.

³⁰ Ua.

A nagyon rossz befektetések helyzetére Bauer sokszor tér ki. Az alapokat abban látta, hogy az emberek elveszítették megtakarított pénzeiket az infláció idején.³¹ A polgári közgazdászok szerint Ausztria krónikus tőkeszegénységgel küzdött, az igazság azonban ennél bonyolultabb, és az osztrák nagybankok az 1920-as évek második felében mindig rendelkezésre álltak nyugati hitelkérőknek.

Ugyanakkor a bankok helyzete már a nagy 1929–1931-es gazdasági világválság előtt is veszélyeztetetté vált, mert csak drágán tudtak hiteleket adni. Ráadásul mindehhez külső gazdasági és pénzügyi tényezőket is számításba kell venni, így elsősorban az Angol Bank hatását és befolyását, amely diktátumokat adott az osztrák nagybankoknak...

Szociáldemokrata gazdaságpolitika: Genf és a Creditanstalt válság

Otto Bauer már 1921-ben, amikor szembe kellett néznie a nagy munkanélküliséggel, akkor erőteljes gazdasági-befektetési politikát sürgetett. A későbbiekben mind az SPÖ, mind a szakszervezetek, mind az Arbeiterkammer vissza-visszatért Otto Bauer ezen javaslataihoz.

Az SPÖ többszörösen rámutatott, hogy a Vörös Bécs milyen lakást és háziépítési politikát folytatott, ám a Bécsi Városháza mégsem szakított a szigorú gazdasági ortodoxiával. Ami ennek a politikának az összeomlását illeti az 1934. februári tragikus napok után, hozzá kell tenni, hogy Otto Bauer ugyanúgy félt az inflációs traumától, mint a polgári gazdaságpolitikusok. Megjegyzendő, hogy Ausztria igen súlyos inflációs válságot élt át, amely 1914-től egészen 1924-ig tartott, amikor is a pénz szanálása bekövetkezett.

A háború és az inflációs korszak egy újfajta réteget hozott létre a burzsoázián belül: a parazitákat és a spekulánsokat. Ugyanakkor a régi hivatalnokok és katonatisztek, miként a kereskedők egy része is elveszítette a korábbi szociális helyét és gazdasági biztonságát – sőt, ezt úgy élték meg, hogy ettől megrabolták őket.

A háború és az infláció így radikalizálta a középosztálybelieket. Ez jelentkezett azután először a Heimwehr képében, majd a náci horogkereszt jelentkezésében.

A háború és az infláció a munkásság számára is nagy áldozatokkal járt: 1918–1919-ig a munkáság zöme, az átlagfizetésűek az életszínvonal alatt éltek. Később a gazdasági fellendülés, illetőleg a külkereskedelem megélénkülése folytán a munkásság életszínvonala emelkedett, ám csak az 1914 előttiinek 50–60%-át érte el. Am 1921 ősztől egy újabb gazdasági visszaesés időszaka következett el, és a munkások életszínvonala is süllyedni kezdett. Ekkor, egy évvel azután, hogy az SPÖ kivált a koalíciós kormányból, Otto Bauer nagyszabású szanációs tervet terjesztet elő.³² Noha a terv részleteibe

³¹ Benedikt Kautsky, Löhne und Gehälter, in: Geldentwertung und Stabilisierung in ihren Einflüssen auf die soziale Entwicklung in Österreich. Münchenä-Leipzig 1925. 118.old.

nem tudok bocsátkozni, de az megállapítható, hogy Bauer sem a polgárságra, sem a munkásságra nem kívánt nagy és új terheket rakni. Noha ekkor a parasztság nagyobb hiteleket követelt, Bauer igyekezett az osztrák társadalom minden rétege számára nyújtani valamit. Bizonyos leegyszerűsítéssel azt lehet mondani, hogy Bauer terve az önsegélyezés gondolatára épült. Ahogy egy kitűnő gazdaság-történész, aki talán legjobban ismeri az osztrák gazdaság- és társadalomtörténetét a két világháború között, megállapította, hogy Bauer terve volt a legjobb, amit a szociáldemokraták nyújtottak mind a gazdaság, mind az osztrák társadalom számára.

Forrás: Eduard März/Fritz Weber: Österreichische Wirtschaftspolitik in der Zeit der grossen Krise. In: Der 12. Február 1934, Ursachen, Fakten, Folgen. Wien, 1984. 15-24. old.

VÁMBÉRY RUSZTEM

A gondolat bilincsei

(Erősen rövidítve)

„Az idő Nap-paripái sorsunk könnyű szekerét úgy ragadják el, mintha láthatatlan szellemek ostromoznák” – mondja Goethe az Egmontban.

Kevésbé költőien ugyan, de nem kevésbé öntudatosan hangzik, ha a történelmi materializmus vagy helyesebben ökonomizmus azt állítja, hogy a társadalmi élet törvényszerűsége gazdasági tényezőktől függ, hogy az eszméknek, a szivárványhoz hasonlóan, nincs önálló létük, hanem csupán visszfényei gazdasági tényezőknek, szóval, hogy az egész szellemi élet: költészet, művészet és tudomány voltaképpen csak a gazdasági jelenségek változó talaján. Végeredményben tehát az eszmények, vagyis a célkitűzéseinket megalapozó eszmék, amelyek az emberiséget mozgatják, gazdasági tényezőkből származnak.

Akár elfogadjuk a marx-i történelemmagyarázatot, akár nem, mindenestre ki kell békülnünk azzal a kellemetlen ténnyel, hogy a földön nincs örök igazság és Mereskovszkij Örök Kísérőinek halhatatlan eszméi is csak azzal a viszonylagos örökké valósággal mérhetők, mely az emberi értelem felfogóképességének megfelel.

„Az örökkévalóság? Jó uram, vajmi sokáig tart” – éneklí a longjumeau-i postakocsis Adamnak operájában...

Még két évtizeddel ezelőtt demokrácia, parlamentarizmus, szabadság és szabadságjogok az emberi haladásnak majdnem változhatatlan jelszavai voltak és ma fél Európa lelkesedik a gondolatért, hogy akármelyik kalandornak, aki saját ügyességével vagy követőinek korlátoltságával a fegyveres erőt meg-

szerezte, joga és képessége van arra, hogy sokmillió ember akarati tehetetlenségét saját önkényével pótolja.....

Forrás: Századunk 1935. május (97. old.)

HALÁSZ MIKLÓS

A csehszlovákiai választások

(Részlet)

Május 19-én háromszáz képviselőt és százötven szenátort választott a köztársaság polgársága.

Az utolsó választások 1929-ben zajlottak le. Azóta nagyot változott a világ úgy az ország határain kívül, mint belül. A szomszédos államok köröskörül szakítottak a parlamentáris demokráciával és azt nyílt vagy rejtett diktatúrával cserélték fel. E diktatúrák számára kényelmetlen a nem gleichschaltolt köztársaság szomszédsága s e kényelmetlenség súrlódásokat okoz...³²

A köztársaság belsejében is hatalmas változások mutatkoznak. A gazdasági krízis úgyszólván leterítette a márt amúgy is leromlott textil- porcelán-üvegipart s ezzel az ország egyik legkulturáltabb, legvirágzóbb része: a német-cseh iparvidék nyomor és munkanélküliség tanyája lett.³³

A németek táborában mélyreható rengések álltak be.³⁴

A választás fő érdekessége, hogy Henlein szudétanémet pártja a köztársaság legnagyobb pártja lett...³⁵

A német szociáldemokrata és az agrárpárt, e két kormányban ülő német párt súlyos tévesztésére mindenki el volt készülve, meglepetésként hatott azonban, hogy a katolikus német párt a Christlichsoziale Partei még a szociáldemokrata pártnál is gyengébb ellenállást tanúsított, pedig azt ellenzéki volta is fokozhatta volna.

A csehszlovák szociáldemokrata párt nagy-nehezen, a fölemelt választási quorum miatt külön fel nem lépett zsidó-párt szavazataival együtt tudta csak régi helyét megmenteni.³⁶

Forrás: Századunk 1935. június-július 177. old.

³² A szerző röviden áttekinti, hogy a cseh-lengyel, illetőleg a cseh-osztrák viszony miként romlott meg.

³³ A szerző pontos felmérést ad arról, hogy a cseh nagyburzsoázia politikai pártja milyen irányzatot követett, és miként lépett szövetségre a csehszlovák félfasiszta pártokkal.

³⁴ A szerző felvázolja a Henlein-mozgalom kibontakozását.

³⁵ A szerző pontos adatokkal rögzíti, hogy a választáson a Henlein vezette párt milyen sikert ért el. A továbbiakban kitér a szlovákiai helyzetre és a Hlinka-jelenségre. Adatokat közöl valamennyi párt választási eredményéről.

³⁶ Halász pontos és érdekes elemzést ad a vezető agrárpárt, a cseh nagyburzsoázia, illetőleg a nagybirtokos réteg politikájáról, ezek ütközéséről, gazdasági érdekeiről, szövetség kereséseikről, és mindezt történelmi dinamizmusukban ábrázolja. Kitér a magyar kisebbség helyzetére és politikájára is.

POLÁNYI MIHÁLY

Oroszország közgazdasága. Alapvető adatok, rendszer és szellem

(Rövidítve)

Az alábbiakban nyers vázlatát igyekszem adni Szovjet-országnak közgazdasági helyzetének, úgy amint az bennem többszöri látogatásom és a legfontosabb hivatalos adatok tanulmányozása alapján kialakult. Nem töreksem kimerítő részletességre, azt hiszem azonban, ez a vázlat is elegendő lesz arra, hogy értelmes következtetések alapjául szolgáljon.

A jelen pillanat több okból is kedvező arra, hogy leltárt vegyünk fel az orosz forradalom eredményeiről. Sztálin diktatúrája világos határvonalat jelent kommunizmus és szocializmus között: lényege az utóbbi megszervezése, míg az előbbit egy bizonytalan jövőre bízta.

Az utolsó egy vagy két év határozott gazdasági haladásából azt a meggyőződést meríthetjük, hogy ez a szocializmus a forradalomnak maradandó eredménye lesz.³⁷

I. A társadalom

A Szovjetunió 165 millió lakosa élesen elválasztható falusi és városi lakosságra. A városokban lakó 40 millió ember túlnyomó többsége állami fizetésből él.³⁸

Forrás: Századunk 1935.

SZÉCSY IMRE

A fasizmus alkonya

(Részlet)

„Mussolini letiporja Abesszíniát” – ígéri az egyik liberális lapunk s a másik liberális hozzáteszi, hogy ebben a háborúban természetesen minden rokonszenvünk a nemes olasz nemzet mellett lesz. Egyikben sem kételkedünk; mindössze azt szeretnénk megkérdezni, hogy tehát ez a háború Mussolini-

³⁷ Polányi rendkívül érdekes történeti áttekintést nyújt a „hadikommunizmus”, majd a NEP korszakáról, majd megállapítja, hogy ez 1928-ban az első 5 éves tervtől számítva ér véget, és hogy ez a magángazdálkodás hosszú periódusának tett pontot a végére.

³⁸ Polányi hosszabb cikkében pontos vázát rajzolja meg a szovjet társadalom különféle rétegeinek. (Szerkesztőségi jegyzetek.)

nak, vagy az olasz nemzetnek háborúja lesz-e? Az uszító sajtónak ez persze mindegy; neki csak a „letiprás” fontos, a nacionálszadista élmény, hogy valahol népek gyilkolják egymást. És mindegy lehet a hulláknak is, hogy a Haza vagy a Vezér parancsára rothadnak-e majd a kelet-afrikai hegyekben....

Forrás: Századunk 1935. augusztus 225.old.

G.D.H. COLE³⁹

A világgazdaság jelenlegi helyzete

(Erősen rövidítve)

Hogy áll a világgazdaság 1935-ben? Az utolsó évek krízisei után az országok többségében észrevehetően megjavult a gazdasági helyzet. ... és a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal a munkanélküliség csökkenéséről számol be azokban az államokban, ahol statisztikát vezetnek. ... és Franciaországnak,⁴⁰ Hollandiának és Belgiumnak nagyobb a munkanélkülisége, mint egy évvel ezelőtt. Az Egyesült Államokban, annak ellenére, hogy ott a munkanélküliség legmagasabb csúcjáról már jódarabot lejjebb csúszott, a munkanélküliek száma még mindig nyolc számjeggyel fejezhető ki⁴¹ és az ipari munkanélküliség mellett a mezőgazdasági területeken a farmerek, a parasztok és mindazon dolgozók hatalmas elszegényedése látható, akiknek élete a mezőgazdaságtól függ – persze a hitelezők kivételével, akiknek kamatigényeit mindenestre kiegyenlítik.

Mindazonáltal azonban a háborús riadalom és politikai megrázkódtatások ellenére kapitalista szempontból az egész világon a gazdasági helyzet valóságos javulása észlelhető. Nagy-Britannia vámfalai mögött elérte azt, hogy termelési és foglalkoztatottsági foka ugyanaz, mint a háború előtt volt – persze igen sok munkás egyetlen foglalkozása az, hogy munkát keres, és a munkanélküliek száma még mindig több, mint kétfélmillió.⁴² ... Skandinávia ugyancsak számottevően haladt előre. Svédországban az állam tervszerű kiadási politikája következtében, amelyet egy mérsékelt szocialista kormányzat irányít, majdnem prosperitás van ... Dél-Amerika is túljutott depressziója

³⁹ Cole életútját lásd Évkönyv 1989.

⁴⁰ Franciaországban a munkanélküliség nagy munkanélküli mozgalmakat indított el, feszültséget a munkások között: erről bővebben magyarul lásd: A Népfront Franciaországban. 1934–38. Budapest 1986.

⁴¹ Az USA-ban ekkor erősödik fel a CIO és zajlik le a General Motors híres 1935. évi sztrájkja. Ezekről részletesebben lásd Philip Foner írásait az Évkönyvben 1984–1985.

⁴² Nagy-Britanniában ezek a híres, hírhedt „fekete évek” és a nagy munkanélküli menetek korszakának vége. Ehhez lásd Wal Hannington és Ellen Wilkinson életútját 1997, ill. 1991. évi kötet.

mélypontján és Japán még megerősítette azt a helyzetét, amelyet alacsony termelési költségei következtében olcsó világszerte exportjával elfoglalt.

Sokkal rejtelmesebb a német helyzet és bizonyos mértékben az olasz is. ... Náci-Németország különböző módszerekkel valóban megvalósította azt, hogy a látható munkanélküliséget jelentős mértékben csökkentette. Ezt azonban az életszínvonal lényeges zuhanása kísérte ... Olaszország ugyancsak erősen leszállította a béreket, és hogy a munkaalkalmakat növelje, közmunkák becsvágyó terveit hajtotta végre ... Amerikában a Rooseveltt-kísérlet kétségkívül válaszüton van. Az elnök végre fölfedezte, hogy milyen nehéz az, ha a kapitalista virágzást olyan eszközökkel próbálja helyreállítani, amelyek a kapitalizmus érdekeivel ellenkeznek ... A bankárok most sokkal erősebbnek érzik magukat, hogy az elnökkel szemben ellenálljanak, mint azelőtt, amikor igen gyöngék voltak és a nyilvánosság felháborodása forrpontra volt velük szemben.⁴³ Rooseveltt elnök elérte, hogy nem kötelezheti őket arra, hogy a hitelkeretet tágítsák, ami a prosperitást emelné, hacsak nem adja meg nekik azt a bizalmat, hogy a profit motívuma a jövőben a régi módon érvényesülhet ... Egy korábbi szakaszban sokan voltak, akik Rooseveltt elnökben legalább is fél-szocialistát ünnepeltek és akik a „New-Deal”-től rövid időn belül a szocializmus felé irányuló világos fordulatot vártak. Most már mindenki előtt nyilvánvaló, hogy az elnök szándéka, akkor, amikor a kapitalista rendszeren annyit módosított, amennyit a profit-motívum erejében való hitével összeegyeztethetőnek tartott, egyáltalán nem arra irányult, hogy a kapitalista rendszert megszüntesse, sokkal inkább arra, hogy újból mozgásba hozza. Mi mást várhattak volna tőle? Az Egyesült Államokban a szocialista mozgalom igen csökevényes. Hiányzik gerince, a szervezett munkásság.

Forrás: Szocializmus, 1935, XXV. évf. (Minthogy a cikk magyarul is olvasható, így fokozottan rövidítettünk.)

CSÉCSY IMRE

Búcsúlevél Bernard Shawhoz⁴⁴

(Részlet)

Kedves G.B.S., kortársaim nevében köszönöm a cikket, amelyet arról írt legutóbb, hogy „mi az igazság az olasz-abesszin konfliktusban?”

Hogy mi az igazság, azt ugyan nem sikerült megtudnom, mert Ön ebben a cikkében, a megszokott pazarsággal ontva néha már halványabban csillogó ötleteit, mindenről ír, csak éppen az igazságról nem, de ezért bőven kárpótol

⁴³ Cole itt az 1931-1933-as évekre utal.

⁴⁴ Shawról az Évkönyv életrajzot nem jelentett meg, ám írásaiból részleteket adott az Évkönyv 2006. ill. 2009. évi kötetében.

bennünket az, hogy legalább ifjúkorunk bálványáról, magáról G.B. Shawról végre csakugyan megtudtuk az igazságot.⁴⁵

Forrás: Századunk 1935. október–november 342. old.

RUBIN LÁSZLÓ

A harmadik erő

(Részlet)

Közhely, hogy holnap a társadalomban csak burzsoák és proletárok lesznek. A két osztály közt hullámzó harmadikat valamelyik felszívja vagy elsöpri. A burzsoáziát aztán a proletárság lassan alámossa oly biztosan, mint málló partot a tenger.

E közhely örökéletűsége ellen próbálunk küzdeni régóta. A háború előtt hihető volt és hitté válhatott, mikor a szocialista párt létszáma lassan bár, de mégis napról napra emelkedett.⁴⁶

Az idő azonban napjainkban új utakat vájt és azon új típusok, új formák, új fogalmak, új helyzetek, új örvények nyíltak.

A nagytőkés és bérmunkás közt az iparosok kitermelték a szak-technikust, a kereskedők pedig a nemzetközi üzletembert. Mindkettő a gazdasági élet ormaira került. Tegnap a kisiparos és nagyiparos állt szemben, ma közösen is szemben állnak a mamut-trösztökkel. Tegnap a kiskereskedő és a nagykereskedő állt szemben, ma mindketten szemben állnak az óriási áruházzal is.⁴⁷

Forrás: Századunk 1935. február 20.old.

KECSKEMÉTI PÁL

A gondolatszabadság határai

(Részlet)

A közelmúlt eseményei gondolkodóba ejtik a politikai szabadság híveit. Úgy érzik a történelem részéről igazságtalanság érte őket: egyenlőtlen harcon

⁴⁵ Shaw ismeretes módon jó ideig Mussolinivel rokonszenvezett, aminek nagy kritikai irodalma van, Friedrich Adler és Modigliani vitázott vele az 1920-as évben (aminek szintén van magyar irodalma) és ez a vita folytatódott. Csécsy megdöbbenése és haragos írása ezzel is magyarázható.

⁴⁶ Rubin leegyszerűsített szocialista, illetve kommunista véleményekkel vitázik. Megjegyzendő, hogy Szabó Ervin már az itt említett időben figyelmeztetett a tercier réteg felduzzadására és annak fontosságára. (Szerk. megjegyzés)

⁴⁷ Rubin ezt követően sorolja fel az új rétegeket, majd vitázik a leegyszerűsített szocialista és általa még durvábban leegyszerűsítő kommunista nézetekkel.

buktak el. Mert a demokráciák gondolat szabadságot adtak az antidemokratikus áramlatoknak és ezek éltek is vele; számot tartottak a demokratikus államhatalom toleranciájára, de magukra nézve már nem tartották ezt a toleranciát kötelezőnek.

A demokráciának, ha egyszer felülkerekedett, megint vállalnia kellett a harcot, szabadjára engedni a bírálatot és népszavazások próbájára feltenni egész létét, krízisek, csalódások hangulatában; míg a diktatúra, ha egyszer győzött, végleg megsemmisíthette a demokrácia esélyeit: nem kellett újra kiállnia és bírálata alá bocsátani a maga eredményeit.

Forrás: Századunk 1935. június-július 162. old.

KASSÁK LAJOS

Napjaink átértékelése

(Munka 1934. Bíró Gábor könyvismertetéséből részlet)

.... Kassák Lajos „Napjaink átértékelése” című cikksorozatában ennek a folyamatnak⁴⁸ a megvilágítására törekedett.

Kassákot főképpen az különböztette meg a szocialista mozgalom aktív vezetőitől, hogy ő elsősorban a munkássággal vállalt közösséget, azok a mozgalommal és e kettőnek létérdekei a visszavonulás során gyakran nem estek egybe. ...

Ezzel járt természetesen, hogy mindig kívül is állt rajta, akkor is, amikor aktív résztvevője volt.

A mozgalmon belül mindig a szabad kritikai állásfoglalást képviselte de most megjelent cikkeiből kitűnik, hogy a mozgalmat élesebb szemmel látta, mint sokan magyar és külföldi szocialista kortársai közül. Most, hogy a nagy pártok meginogtak, kötelességének tartja, hogy felemelje tiltakozó szavát az ellen, ami – nézete szerint a mozgalom hibájából – sorstársait érte.

Önként kínálkozó kiinduláspont a német mozgalom veresége,⁴⁹ hiszen a magyar szocializmus mindig ennek a hatósugarába tartozott. „Harcot” vezettek – írja – anélkül, hogy számoltak volna államuk technikai fejlettségével, vagyoni elosztódásával, kulturális színvonalával és hatalmi rétegződésével.”

.....

Az osztrák mozgalom példát mutató hősiességgel, de kevés tisztánlátással bocsátkozott küzdelembe az egyre erősödő reakcióval.⁵⁰ Látszólagos egysége mögött a széthúzás erői buktak meg.

⁴⁸ A német vereségről lásd Évkönyv 1983, 2008–2009.

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ Az osztrák felkelésről és vereségről lásd Évkönyv 1984 és 2009.

A vereségsorozat harmadik láncszeme a Spanyolországban lejátszódott ütközet.⁵¹ Milyen naivítás: a munkások barikádot építenek, gázok és harci repülőgépek ellen, szembeszállnak a sorkatonasággal, pár fegyverrel a kezükben...

Forrás: Századunk 1935. március-április 84. old.

HISTORICUS:⁵²

A Labour és a liberálisok

(Részlet)

Míg Amerikában erős harmadik párt még nem tűnt föl a látóhatáron, addig Angliában a régi második párt, a liberális párt csaknem felmorzsolódott a konzervatívok és a Labour malomkövei között. Ez az angol időközi és közszépi választások egyik fontos politikai eredménye. Anglia mindjobban közeledik a kétpártrendszerhez: a munkáspárt igazi ellenfele a konzervatív párt. S a konzervatívok majd minden időközi választáson háttérbe szorulnak.

Forrás: Szocializmus 1935. január, 26.old.

HISTORICUS:

A luzerni pártkongresszus

A január végén tartott luzerni pártkongresszuson a svájci szociáldemokrácia programját revideálták. A programrevízióknak két fontos pontja volt. Az egyik: a proletariátus diktatúrájának kérdése, a másik: az ország védelmének problémája. Mindkét kérdést a német fasizmus veszedelme vetette föl. Mikor 1920-ban megalkották a svájci párt most érvényben levő programját, egészen más szelek fújtak. A tömegek azt hitték, hogy a szocialista társadalom megvalósítása a ma feladata. A kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet idejére a proletariátus diktatúráját követelte a pártprogram. Ma, amikor a demokrácia védelme van a napirenden, a párt túlnyomó többsége úgy látja, hogy ez a követelés félreértésekre adhat alkalmat és megzavarhatja a pártot a szabadságjogok védelméért folytatott küzdelméért....

Forrás: Szocializmus 1935. március, 122. old.

⁵¹ Az asztúriai felkelésről lásd Évkönyv 1984.

⁵² Historicus Rónai Zoltán egyik írói álneve. Ezt a rovatot a világ munkásmozgalma címmel ő gondozta és írta.

HISTORICUS:

Az Internacionálé és az abesszíniai háború

(Részlet)

A belga munkáspárt ötvenéves évfordulója alkalmából Brüsszelben tartotta a Szocialista Internacionálé végrehajtó bizottsága ülését. Ennek az ülésnek legfontosabb tárgya az olasz-abesszíniai háború kérdése volt. Az Internacionálé pártjai tudják, hogy az olasz fasizmus háborús kalandja könnyen kudarcra végződhetik. S tisztában vannak ennek a kudarcnak belső politikai következményeivel. Mégis, minden erővel a békét akarják fenntartani, mert az olasz-abesszíniai háború könnyen világháborúba torkolhat és a világháború következményei az európai kultúrára nézve kiszámíthatatlanok.

Forrás: Szocializmus 1935. szeptember, 424. old.

HISTORICUS:

Egységes akció, egységfront, népies front

(Részlet)

A Komintern hetedik kongresszusa új taktikának irányelveit szögezte le. Ennek a taktikának a legfontosabb elve az együttműködés fokozása a szocialista szakszervezetekkel és pártokkal. Dimitrovnak, a Komintern új titkárnak egyik első lépése a Szocialista Internacionálé titkárságához intézett sürgöny. Ebben a sürgönyben tárgyalások felvételét kérte a Szocialista Munkásinternacionálétól háborúellenes közös akció kérdésében.

Forrás: Szocializmus 1935. december, 539. old.

HISTORICUS:

A Komintern hetedik kongresszusának mérlege

(Részlet)

A Komintern első korszaka az orosz forradalom hőskorával esik egybe. A forradalmi hadsereg küzd az ellenforradalmi tábornokokkal és számít a világforradalom segítségére. Gyors világforradalom és a szociáldemokrácia táborainak rohammal való bevétele: ezen az alapon épült fel a 21 pont...

A Komintern negyedik korszaka kétségtelenül összefügg az orosz bel- és külpolitikának szükségleteivel. Belpolitikai szükséglet: a második ötéves terv békés kivitele. Ehhez kapcsolódó külpolitikai érdek: Oroszország védelme Japánnal és a lengyel-német szövetséggel szemben. Ezt a célt szolgálja nem-

csak a francia–orosz szövetség, hanem a francia népies front is és ezzel kapcsolatban a Harmadik Internacionálé újabb egységfront- és népiesfront-taktikája....

Az új taktika több ponton eltér a Komintern előbbi három korszakának felfogásától. Azt lehet mondani, négy fontos eltérés van a korábbi és az újabb taktika között. Az első: a demokrácia értékelése. A Komintern ma, ha nem is végleges, de jelentős átmeneti értéknek tartja a demokráciát. A fasizmus ellen elfogadhatónak tartja a korábban annyira lebecsmérelt koalíciós kormányban való részvételt. De a koalíciós kormányban való részvétel nemcsak a fasizmus ellen, hanem a háborús veszély ellen is indokolt... A harmadik eltérés a szociáldemokrácia értékelésének kérdésében van. Az egységfronttaktika ma nem úgy jelentkezik, mint a tömegekkel, hanem mint a pártok vezetőivel és a legfőbb nemzetközi szervekkel való egységfront. A negyedik különbség: elfordulás az egész világ egy kaptafára húzásától... Ha az újonnan elfogadott szempontokat a hetedik kongresszus következetesen vitte volna keresztül, akkor a Komintern fejlődésében valósággal forradalmi változás következett volna be...

Forrás: Szocializmus 1935. október, 450. old.

A brit szakszervezetek és az LP tegnap és ma

A BBC 2008. július 4-i adása nyomán

A késő esti adásban érdekes beszélgetést folytatott a BBC csatornáján Lord Delahue a hajdani Wilson¹ ill. Callaghan² kormányok tanácsosa, illetőleg Lord Parkinson a Thatcher kormány tanácsosa. A beszélgetés során arra reflektáltak, hogy a brit szakszervezetek napjainkban éles hangú nyilatkozatokat adtak ki a Brown kormány ellen. Ezzel kapcsolatban visszautaltak az 1970-es évekre, amikor a szakszervezetek és az LP kormányok ellentéte (és e mögött a szociális feszültség) buktatta meg a Callaghan kormányt. Az 1970-es évek nagy összecsapásainak valószínű csúcspontja volt az emlékezetes 1974. évi bányász sztrájk.³

A történeti visszapillantás során mindketten elégedetten szóltak arról, hogy az LP-nek is „javára szolgáltak” a Thatcher kormány szakszervezet ellenes, korlátozó rendszabályai. Mindehhez hozzátették, hogy a jelenlegi szakszervezeti kritika azért sem olyan „veszélyes”, mert azóta a szakszervezetek sokkal gyengébbek, soraik megritkultak, és az említett korlátozó törvények is gyengítik őket. Ennek ellenére a beszélgetés során az is kiderült, hogy az LP költségvetését napjainkban is 80–90%-ban a szakszervezetek fedezik. Ezek után a beszélgetők között is felmerült, hogy a szakszervezetek cserébe mit kérnek, illetőleg követelnek. Lord Delahue a beszélgetés során persze jelezte, hogy mint az LP javaslatára kinevezett Lord sem egykor, sem napjainkban az ő nézeteivel nem ért mindenki egyet az LP soraiban, illetőleg képviselői között. (A jelen és a közeljövő természetesen nyitott.)

Hallgatta és lejegyezte: **Jemnitz János**

A skóciai, glasgowi választás és hatása

A BBC 2008. július 27-i adása nyomán

John Schwarzmantel írta levelében a napokban, hogy a glasgowi választás nagyon kritikus, és ha az LP elveszíti ezt mindig is baloldali választókerü-

¹ Wilson életútját lásd Évkönyv 1996.

² Callaghan életútját lásd ebben a kötetben, az „Életutak” fejezetben.

³ Az 1974-es bányászsztrájkokról lásd Évkönyv 1974–1975.

letet, az visszaüthet Gordon Brown-ra. A BBC adás ezt a már tényként közölte és valóban a Skót Nemzeti Párt (National Part) nyerte azt el. A megszólaltatott számos elemző mind azt hangsúlyozta, hogy a vereség nagyon súlyos Brown számára, majd valamennyien azt vitatták, hogy a 2010. évi parlamenti választás előtt Brown-t leváltják-e vagy sem. A többség arra hajlott, hogy szemben a konzervatívokkal, ahol az ilyen helyzetben szokásos, az LP-ben nem az. Itt emlékeztettek Neil Kinnock esetére 1982 után.⁴

Hallgatta és lejegyezte: **Jemnitz János**

DIANE ABBOTT⁵

Ahhoz, hogy győzzünk, a politkának meg kell változni

(Rövidítve)

Ez év, vagyis 2008 nyarán különféle média spekulációk láttak napvilágot Gordon Brown jövőjéről. Bár nem kérdéses, hogy az utóbbi idők közvélemény-kutatói eredményei rosszat sejtettek. Ugyanakkor feltűnő, hogy a média mennyire Brown-t választotta ki, hogy démonizálja, mint az LP vezérét. Ám a tömeg-elégedetlenség okai messzebbre vezetnek Gordon Brown-nál. Ilyenek az energiaárak gyors emelkedése, az élelmiszer-árak emelkedése, a házépítések összeomlása és a hitelválság. Majd az LP sok egyszerű tagja számára meglepetésszerűen jelentkezett az év nyarán David Miliband⁶ a miniszterelnökségi posztra. David Miliband a kitűnő marxista történész, Ralph Miliband⁷ fia... sokunkat meglepett ez a jelentkezése. Tudva lévő, hogy Tony Blair köreihez tartozott és úgy tekintették, mint Blair örökösét. Ám David Milibandnek nincsenek gyökerei sem az LP-ben, sem a szakszervezetekben, és valószínűleg nincs sok követője az LP parlamenti képviselőinek köreiben sem.

Én nem hiszem, hogy David Miliband lesz az LP új vezére, még kevésbé azt, hogy ő lenne az a személy, aki vissza tudná állítani az LP népszerűségét. Az LP-nek nincs szüksége új vezérre. A tory párt múltja is bebizonyította 1997-ben, hogy a vezér-váltás nem gyógyír. Nekünk olyan politikára van

⁴ Kinnockról és az 1982-es választásról lásd Évkönyv 1982 – 1984.

⁵ Abbott egészségügyi nővér, jelenleg az LP parlamenti képviselője, a szocialista parlamenti csoport titkára. Írásait az Évkönyv sokszor közölte.

⁶ David Miliband jelenleg az LP kormány külügyminisztere.

⁷ Ralph Miliband életútját, munkásságát lásd Évkönyv 1995 és 1996

szükségünk, amely visszatükrözi az egyszerű párttagok véleményét. Emlékszem arra, amikor az 1990-es évek derekán az LP még kiállt a szabadságjogok mellett az országban és az igazság mellett külföldön. Jelenleg az iraki háború sok aktivistát fordított el az LP-től még Londonban is. Az egyetemi hallgatók többnyire LP szavazók voltak és 1997-ben a fiatalok szavazatai hozták meg az LP választási győzelmét. De most a lelkes fiatalok elfordultak az LP-től.

A szakszervezetek korábban sziklaszilárd LP támogatók voltak. Ám újabban az egyszerű szakszervezeti tagok jó része erősen csalódott az Új Labour szabadpiacos politikájában, amikor ráadásul ezt a politikát „behozták” a közösségi szektorba is (public sector), többek között az egészségügybe is... Sajnálatos módon a gazdagok és a szegények közötti szakadék az Új LP éveiben elmélyült és kiszélesedett.⁸ Senki nem tudja megérteni, hogy egy LP kormány miért von el pénzeket a gyengébben fizetettektől, hogy a gazdagabbaknak adókedvezményeket adjon. Olyan politikát kell alkalmaznunk, amely segít az embereknek. Meg kell hogy fékezzük a nagy górékat abban, hogy csökkentsék a béreket. Fel kell emeljük a minimál béreket, főként a fiatal munkások számára....

Forrás: Diane Abbott: To win, policy must change Socialist Campaign Group News, 2008. szeptember

ALEX CALLINICOS

Ideológia Gordon Brown „halál testamentuma” körül

(Rövidítve)

Kérdés, hogy volt-e már olyan kormánya Nagy-Britanniának, amelyet nem lengett volna körül olyan halál-óhaj, mint Gordon Brown körül.

Azt lehetett volna hinni, hogy Gordon Brown-nak van némi érzéke az önmegtartóztatáshoz – nála népszerűbbek megfelelő iróniával csak a nagy vilamos társaságok nagy tulajdonosai és vezetői.

A részleges helyhatósági választásokon elszenvedet súlyos vereség után Gordon Brown pártjának nehéz lesz visszaszereznie a brit választók bizalmát.

Van-e jobb módszer egy kormány népszerűségének megemeléséhez, mint hogy ezeket külön megadóztathassák? A múlt héten, amikor az LP kor-

⁸ A szociális olló kiszélesedéséhez lásd Artner Annamária írását az Évkönyv 2009-es kötetében. A szerző ezt a szomorú valóságot sok statisztikai adattal bizonyítja.

mánynak be kellett terjesztenie a maga „menekülési” gazdasági tervét, akkor végül is csak azt terjesztették be, hogy az olcsó lakásokra alacsonyabb bélyegadót vetnek ki – amit végül is elvetettek azzal, hogy ennek beszerzése csak merő időpocsékolás lenne.

Kitűnt, hogy ugyanazok a villamosági társaságok, amelyek részvényeseiknek 20 százalékos osztalék-emelést fizettek ki, visszautasították, hogy a kormány javaslatára valamilyen többlet-bérfizetést is adjanak. A társaságok világosan érzik Brown gyengeségét és megtagadják, hogy bármiben is segítsenek neki. Valamikor az 1997-es nagy választási siker⁹ után Gordon Brown még 5 milliárd font extra adót vetett ki a nagy társaságokra. Ám Brown valóban őszintén nem híve annak, hogy a piacot megszorítsák.

Az ideológiai megközelítés ill. gondolkodás e tekintetben világosan különbözik az utolsó tory kormányétól, amelyet még akkor John Major vezetett az 1990-es évek közepén. Annakidején a kormányon belüli meghasonlás az euroszeptikus jobboldaliak és a többiek között nagyon erősen politikai jellegű volt. Ám semmiféle ideológia különbség nem mutatkozik az Új Labour halál-agoniája esetén. Miféle ideológiai elvek különböztetik meg David Miliband-et és Ed Balls-t?

A történész Ross McKibbin érvel és támadja Tony Blair hajdani jelszavát „Mi az ami igazán működik” (What Works). „A jelenlegi politikai elit – állítja – sokkal jobban elszakadt a társadalomból avagy mindenféle elvtől és ideológiától, mint valaha bármely kormány az elmúlt 150 évben.” A jelenlegi neo-liberalizmus és a szabad piac szemlélet cementezi össze az összes jelenlegi politikust, s ez áll az Új LP politikusaira is, akik mind azt hangsúlyozzák, hogy abban a keretben kell gondolkozni, ami most lehetséges.

Ám Gordon Brown érdeke az, hogy különbségeket tüntessen fel az Új LP soraiban és megkülönböztesse az „igaziakat”. Így azután Charles Clarke azon javaslata, hogy változtassanak az LP vezetésén, Brown számára még hasznos is lehet. És ez az, amire Polly Toynbee is utal a cikkében a szombati *Guardian*-ben. „Annak feltüntetése, hogy a blairista csoport valamiféle összeesküvést sző, ez a brownisták nagy ütőkártyája. Azzal fenyegetik a szakszervezeteket, hogy amazok további privatizálásokat, bérlefaragásokat hajtanak végre, hogy ha Brownt és a brownistákat eltávolítják.” „A Blair és Brown közötti ideológiai különbséget hangsúlyozzák és dobják be a köztudatba, és ez ugyanolyan szégyen, mint mindig is az volt. Brown úgy tüntette fel, hogy ő ellenezte az egyetemeken a tandíjak bevezetését, a háborút¹⁰, a személyazonosság-igazolványokat, a Trident¹¹-et, az alapítványi kórházakat¹² és egy csomó olyan dolgot, amelyet jelenleg éppen ő támogat.” „Még ha meg is feledkezünk attól, hogy milyen gyorsan emelkedtek a lakásárak és a

⁹ A választásról lásd Évkönyv 1997 és 1998.

¹⁰ Nyilván az iraki háborút.

¹¹ A Trident a brit atomtöltettel ellátott rakéta.

¹² Nyilván a magán-kórházak.

háztulajdonosok által megkövetelt bérek ellenőrizetlenek maradtak, az állami és közösségi szektorban dolgozók bérei elmaradtak az infláció mögött. A szomorú igazság az, hogy Gordon Brown Blairt opponálta és nem Blair politikáját. Polly Toynbee azt állítja, hogy a szakszervezeti vezetőket ugyanakkor úgy tüntetik fel, hogy meg lehet félemlíteni őket azzal, mintha ők blairisták lennének. Az *Observer*¹³ idézi Derek Simpson, az egyik nagy szakszervezet főtitkárát, aki megtámadta David Miliband-et, hogy arrogáns. Ám a valóság másik oldala az, hogy Simpson attól tart, hogy Miliband az, aki a nagy szakszervezeti vezetőket Brown mögé tudja állítani. A valóság az, hogy a nagy szakszervezeti vezetők nyilatkoztak úgy, hogy Brown a nagytőke mögé állt, ám ugyanekkor senkit sem látnak, aki jelenleg felválthatná.

Forrás: Alex Callenicos: Ideology behind Gordon Brown's death wish' Socialist Worker, 2008. szeptember 13.

HAVAS PÉTER

A brit Munkáspárt 2008. évi konferenciája (Manchester, 2008. szeptember 20–24.)

A brit Munkáspárt 2007 júniusában Tony Blair helyébe új pártvezérminiszterelnököt választott, Gordon Brown-t, az addigi pénzügyminisztert.¹⁴ Úgy tűnt, hogy a Brown-kormány, amelynek tagjai egy kivétellel új miniszterek voltak, mind a közvélemény, mind a párt tagsága bizalmának birtokában sikeres startot vehet. A beiktatást követő események azonban nem voltak kegyesek Brownékkal szemben. Előbb a londoni és a glasgowi terrortámadások, két példátlanul súlyos árvíz és más természeti csapások, majd az állami apparátus súlyos hibái következtében elveszett adatbank hozták zavarba az új kormányt. Ezt követték az ennél súlyosabb események a Northern Rock-i bankcsőd és a választási kampánypénzek megsértésével kapcsolatos botrányok, amelyek egy miniszter lemondásához vezettek. Mindezek heteken-hónapokon keresztül foglalkoztatták a közvéleményt és a sajtót, tálcán kínálva a kormányellenes támadásokat a toryk számára.

¹³ Az egyik legbefolyásosabb brit hetilap. „A cikket Steve Parsons küldte meg az Évkönyvnek”.

¹⁴ E témában lásd az Évkönyv 2009-ben (83–115. oldal) megjelent összeállítást „A Tony Blair-évtized vége és Gordon Brown első fél éve” címmel.

A Brown-kormánynak a legnagyobb nehézséget, már a kormányzás első szakaszában, a kibontakozó pénzügyi válság jelentette. Magáért a bankcsődért – ezt ma már jól tudjuk – nem a Labour kormánya volt felelős, az már akkor az amerikai hitel-válság „terméke” volt, de kezdetben a kormány és feje igencsak bizonytalanok voltak a helyzet kezelésében, értékelésében, aminek kedvezőtlen optikája volt a közvélemény szemében.

2007 második felében még kevesen látták át a teljesen globálissá váló folyamatokat. Brown esetenként ellentmondásos nyilatkozatai alkalmat adtak a konzervatív ellenzéknek, hogy a Munkáspárt politikájának egykor legbiztosabb pontján, a gazdaság stabilitása kérdésében ejtsen sebeket. A teljes igazsághoz tartozik, hogy a Northern Rock államosításának lehetőségét, mint a válság kezelésének egyik eszközét, már 2007 második felében a Munkáspártban vetették fel. Ennek realizálása azonban sokáig húzódott, ami csak részben volt magyarázható azzal, hogy az ellenzék és a sajtó riogatta a közvéleményt, miszerint a Labour vissza kíván térni a '60-as – '70-es évek államosítási politikájához.

2008 tavaszától felgyorsult az a folyamat, amelyet a Munkáspárt és vezére bizalomvesztése határozott meg. A Labour szinte látványosan tovább vesztette támogatását a különböző szintű választásokon, így olyan parlamenti választókerületeket veszített el, amelyek ősidők óta munkáspártiaknak számítottak. A helyi választások országos képe különösen kedvezőtlen volt a Munkáspárt számára: a Labour csak 24%-ot, míg a konzervatívok 41, a liberális demokraták 23 százalékot értek el.¹⁵ A kormány több olyan törvényt szavaztatott meg, amely kedvezőtlen visszhangot váltott ki a közvéleményben. A 2008-as konferenciához közeledve gyakrabban vetődött fel Gordon Brown esetleges távozásának gondolata. Ezt követelte 12 munkáspárti képviselő nyilatkozata is.¹⁶

* * *

A kedvezőtlen előjelek ellenére *a konferencia az egység, a pártvezér-miniszterelnök melletti kiállítás jegyében zajlott le*. A felszólalók közül többen is a pártvezetés melletti lojalitás, a felzárkózás és összefogás szükségességét hangsúlyozták. A plenáris üléseken kívül azonban továbbra is hangzottak el vélemények, amelyek szerint Brown-nak távoznia kell, ha a Munkáspárt nyerni akar a választásokon. Ezt az álláspontot képviselte George Clarke, aki Blair több kormányának is tagja volt és Jon Cruddas, aki egy ideig Blair szűkebb csapatának is tagja volt, majd szembefordult vele, és úgy tűnik, hogy napjainkban egyre inkább a párton belüli baloldal prominens alakjává válhat.

¹⁵ NEC Annual Report 2008. Labour, 14. oldal. (A helyi választásokról lásd e kötetben Steve Parsons írását.)

¹⁶ Andrew Grice: Brown: I need more time. The Independent, 22 September 2008 1. old.

Az ún. fringe gyűléseken többen is bíralták Brownt és vonták kétségbe, hogy vezetésével a Munkáspárt választásokat nyerhet, de jelezték, hogy a Labour kényszerpályán van, mert ha Brown megbukik és új vezért választanak, akkor elkerülhetetlen lett volna a rendkívüli választás még 2008-ban, és annak esélyei a Munkáspárt számára minimálisak voltak. Nem is szólva arról, hogy jelenleg nincs olyan munkáspárti politikus, aki követhetné Brownt. A fiatal David Miliband, a jelenlegi külügyminiszter, aki ebben a minőségben szóba került, a konferencián igen súlytalan, gyenge beszédével csalódást okozott, és ha voltak is esélyei, azok egyelőre távol vannak a realitástól. Viszont ebben a vonatkozásban érdemes felfigyelni Alan Johnson egészségügyi miniszter személyére, akinek beszédét és szereplését a konferencián kiemelkedő tetszésnyilvánítás fogadta. Johnson közel állt Blairhez és most Brownhoz is, bár különböző minőségben, de évek óta tagja a munkáspárti kormányoknak. Manchesteri beszédének az volt a jellegzetessége, hogy elkötelezett maradt a Blair által megkezdett egészségügyi reform, de egyben egyértelműen deklarálta az NHS alapvető céljai iránti elkötelezettségét.

A konferencián a munkáspárti kormány nehézségei ellenére sokan utasították el a defetizmust, és lehetségesnek látták, hogy a párt megnyeri a negyedik választást is. Ezt a meggyőződést demonstrálандó a küldöttek lelkesen támogatták a párt vezetőinek, a kormány minisztereinek beszédeit. A konferencián nem volt egy olyan, a pártszervezetek által megfogalmazott határozati javaslat sem, amely a kormány politikáját támadta volna. A kormány és a párt végrehajtó bizottsága, még a vitát kiváltott „Robin Hood adó” mellett kiálló javaslatot sem utasította el (bár nem ért vele egyet, mert az a pénzügyminiszter szerint szétzilálná az adórendszert), hanem kompromisszumot kötött a benyújtott előterjesztéssel és azt visszautalta az Országos Politikai Fórumnak megfontolásra. Az igazsághoz tartozik, hogy ebben a témában, főleg a szakszervezetek képviselői jóvoltából e konferencián éles vita volt, és többen léptek fel a gazdagok profitjának erőteljesebb adóztatásáért nem csak az energia szférában, hanem más ágazatokban is. Ennek ellenére az illetékes szervezetek ugyancsak elfogadták a kompromisszumot, tekintettel a Munkáspárt egységének érdekeire.

Hasznosan szolgálta a párt egységét Gordon Brown ún. vezérbeszéde elsősorban azzal, hogy jól illeszkedett abba a helyzetbe, amely világos válaszokat igényelt a pártot ért kihívásokra. Ez volt az első olyan Brown program-beszéd 2007 júniusa óta, amely egyértelműen fejtette ki, fogalmazta Gordon Brown politikai vízióit. Ez többek között az adott helyzetben, a párt pozíciói számára azért volt fontos, mert alapját képezheti a pártot egyébként támogató, de az utóbbi időben elbizonytalanodó milliók visszatérésének a Labour szavazói közé. Nem volt közömbös a beszéd fogadtatása szemszögéből, hogy az Brown személyét is érintő érzelmi momentumokat is tartalmazott. Mindezt nagyszerűen alapozta meg, hogy Brown beszédét szokatlan, de hatásos

módon felesége, Sarah vezette fel egy pár közvetlen és igen emberi mondatot.

Gordon Brown politikai hitvallásként vázolta fel elképzeléseit az ország és a párt jövőjéről. Mondanivalójának központi gondolata az volt, hogy folytatni kívánja Blairrel együtt elkezdett piacbarát gazdaság- és pénzügypolitikáját, a megváltozott helyzet követelményeinek megfelelően. Brown emlékeztetett arra, hogy a 90'-es években az Új Munkáspárt azért volt sikeres, mert képes volt a változó helyzetnek megfelelően alkalmazni a Labour értékeit. Most az új helyzet ugyanezt kívánja. Beszédében kiemelte: „Mindig vállalkozás-, piac- és versenypárti kormány voltunk és maradunk. Hisszük, hogy az ötmillió kis és nagy vállalkozás dinamizmusa fontos az ország számára, de a változó és nyugtalan piac új megegyezést kíván, amelynek továbbra is piacbarátnak kell maradnia.” Hozzátette, hogy olyan megegyezésre van szükség, amelyben mind a piacnak, mind a kormánynak az emberek szolgáloinak kell lenniük és nem „irányító mesterének”. (Megjegyzés. Ezt a hasonlatot használták a megújuló Munkáspártban a 80-as – 90-es évek fordulóján, amikor módosították a piaccal kapcsolatos álláspontot, úgymond „A piac jó segéd, de nem jó mester”).

Brown továbbra is zöld utat kíván biztosítani a társadalom és a piac partneri viszonyának, de egyben nagyobb figyelmet szentelni a társadalom többségének helyzetére, érdekeire¹⁷. Ezt Alistair Darling pénzügyminiszter úgy fejezte ki, fokozottan szükség van a „méltányos (gazdasági és pénzügyi) szabályozás és a mindenki számára méltányos esélyek” elvének érvényesítésére.

Darling aláhúzta, hogy a prioritás a bankrendszer stabilitása és nem hagyott kétséget afelől, hogy a jövőben az államnak nagyobb felelősséget kell vállalnia ennek érdekében. Egyben megvédte a Northern Rock-i bankház államosítását 2007-ben, amelyet akkor a konzervatívpart és a sajtó támadott, de az azóta eltelt időszak eseményei igazolták ezt a lépést. Brown is úgy látja, hogy az államnak a globális piac és következményei szabályozása, kezelése érdekében nagyobb felelősséget kell vállalnia, beleértve a közös kockázatot a társadalommal és a piaccal egyaránt.¹⁸

A teljes képhez tartozik, hogy a konferencia utolsó napján lemondott Ruth Kelly közlekedési miniszter, aki köztudottan népszerű a pártban, és fontos tárcákat vezetett mind a Blair, mind a Brown kormányban. Kelly lemondását a plenáris ülésen közölte, de családi okokra hivatkozott (négy gyermeke van). Beszédében kiállt Brown mellett, döntése azonban kétségtelenül beárnyékolta az egyébként jó hangulatú tanácskozást.

A konferencia egyik jellegzetessége volt, hogy a párt vezetőinek a minisztereknek beszédeiben, hasonlóan a küldöttek felszólalásaiban nagy helyet

¹⁷ Text of speech by Gordon Brown MP Prime Minister and Leader of the Labour Party at the Labour Party Conference, Manchester, 23 September 2008. 4–6. old.

¹⁸ Text of speech by Alistair Darling MP Chancellor of the Exchequer at the Labour Party Conference, Manchester, 22 September 2008 2–8 oldal.

kapott a konzervatív politika kemény bírálata, és szembeállítására a munkáspárt törekvéseivel. Ez az eddigi konferenciákon is szokás volt, de nyilvánvalóan látszott, hogy 2008-ban másról és többről van szó. A Munkáspárt ugyanis felismerte, hogy a David Cameron által vezetett Konzervatív Párt stratégiájában változások vannak, Cameron igyekszik retorikájában többet foglalkozni a társadalom gondjaival, a szegénységgel, az állam szerepével, olyan kérdésekkel, amelyek hagyományosan nem tartoztak a toryk témái közé. Külön is feltűnő, hogy Cameron nagy figyelmet szentel az NHS, az Országos Egészségügyi Szolgálat problémáinak, és igyekszik önmagát az NHS hívének feltüntetni, holott aligha van olyan a szigetországban, aki ne emlékezne: a konzervatívok azt csak azért nem törték szét, mert az a britek millióinak vívmánya volt. Ezért érthető, hogy a munkáspártiak különleges gondot fordítanak annak értelmezésére, hogy bármilyen változásokat is ígérnek az utóbbiak, érdemi eltérés értékeikben és gyakorlatukban nem várható. A konferencia utolsó napján megemlékezést tartottak az NHS bevezetésének 60. évfordulóján, amelyen nagy hangsúlyt kapott, hogy az csak a háború utáni munkáspárti kormány politikájának feltételei között valósulhatott meg, s hogy az NHS-t a társadalom mindig a Munkáspárttal azonosította.¹⁹ Mindenesetre valószínűsíthető, hogy a következő választási kampányban az egészségügy, az NHS jövője központi helyet kap.

A Munkáspárt 2008-as konferenciája elsősorban a párt arculatának, követendő politikája tisztázásában játszott pozitív szerepet; ezzel hozzájárult a párt sorai rendezéséhez és egysége konszolidálásához. Gordon Brown jól sikerült beszéde ehhez megfelelő alapot biztosított.

A konferencia alapján nehéz lenne feltételezni, hogy az Új Munkáspárt stratégiájában és politikájában érdemi változások következnek be. A blairi politikában prioritása mindig a társadalom és a piaci erők partneri viszonyának volt. A jövőben változhatnak ennek a viszonynak a feltételei, de az még nem világos, hogy mekkorák lehetnek ennek arányai és mértéke. Továbbá jól tudjuk, hogy a blairi politikának mindig is voltak ellenzői a szigetországban, de Blairt személyisége, határozottsága és elkötelezettsége a reformok folytatása mellett a „harmadik út” fontos feltétele volt. Gordon Brownt ennek az útnak elhivatott híveként ismertük meg és a konferencia egésze ezt nem kérdőjelezte meg. A problémát nem is ebben látjuk, hanem inkább abban, hogy Gordon Brown pártvezéri pozíciója nem elég erős, és kérdés, hogy a reálnehezedő nyomásnak, elsősorban a szakszervezetek részéről, ellen tud-e állni.

* * *

A 2008-as munkáspárti konferencia utáni hetekben a brit politikát már egyértelműen a berobbant globális válság határozta meg. Ennek előszele,

¹⁹ A megvalósító személye sem mellékes: Aneurin Bevan (életútját lásd Évkönyv 1997). Az LP balszárnyának egyik elismert vezetője volt.

ahogy láttuk, már hónapokkal korábban érezhető volt, de akkor még élt az illúzió, hogy a válságot lokalizálni lehet. Az októberi események azonban egyértelművé tették a válság globális jellegét és közvetlen hatását a gazdaságra és a szociális szférára. Ebben a helyzetben igencsak fontos eseménynek nevezhető, hogy Brown átalakította kormányát, amelyben így helyet kapott Peter Mandelson és Margaret Beckett. Mindketten köztudottan Tony Blair szűkebb csapatának tagjai voltak, bár utóbbi később csatlakozott Blair Új Munkáspártjához, miközben Peter Mandelson neve összeforrott a „harmadik úttal”.

Mandelson visszatérése után a kormány külön nyilatkozatban fejtette ki szándékát a kis- és középvállalkozások mint olyan réteg támogatásáról, amely a leginkább ki van téve a válság következményeinek és amelynek „túlélése” egyben milliók foglalkoztatását is érinti. A kormány több milliárd font értékű csomaggal kívánja segíteni e réteg túlélését, tehát saját eszközeivel, a közkiadások terhére céltámogatást nyújt a bankszektornak. Ez a lépés kedvező visszhangra talált a közvéleményben, másrészt előrevetítette annak a stratégiának a körvonalait, amelynek segítségével közvetlenül kívánja védeni a brit piacot és társadalmat a globális nyomástól.

A 2008-as konferencia utáni fejlemények egyik leginkább figyelmet érdemlő momentum a Gordon Brown pozíciójának sokak szerint meglepő erősödése volt. Azóta, vagyis 2008. október első dekádjától kezdődően egy egészen más Gordon Brownt prezentált a brit politika számára. Kétségtelen, hogy ez egybeesett Peter Mandelson visszatérésével, ami hatással volt Brownra. A megfigyelők és szakértők arra is felhívják a figyelmet, hogy Brown példátlan aktivitással vetette be magát az említett napok folyamataiba. Operatíván és konstruktívan kezeli a bankválságot, komoly szakértelemmel építette ki a kormány rövid és hosszú távú bankkonszolidációs tervét, s ez jelentős mértékben javította megítélését és – ami sokak szerint nagyon fontos volt – önbizalmát. Ehhez járul, hogy a nemzetközi pénzügyvilág, beleértve az EU szerveit, kitüntetett módon fogadja Brown aktivitását, tanácsait és hozzáértését.

Ezt a trendet látszik bizonyítani a 2008. november elején tartott pótválasztás a skóciai Glenrothesban, amelyet a Munkáspárt megnyert, jelezve, hogy megkezdődött a Munkáspárt konszolidációja.

Irodalom

Gordon Brown: A Britain of fair chances. In: The House Magazine, September 22 2008, no 1273, 7-8. old.

Change direction or lose election (szerző megjelölése nélkül). In: Campaign Briefing 24 September 1. old.

John Harris: Instead of reviving New Labour, the party must now drop this Blairite rot. In: The Guardian, June 2 2008. 1-3. old.

JIM MORTIMER²⁰

A kollektív alku alapvető jog

(Rövidítve)

Az alkalmazottak joga arra, hogy kollektív tárgyalásokat folytassanak a munkáltatókkal az alkalmazás feltételeiről alapvető emberi jog. Az amikor egyéni alkut köt a foglalkoztatott a munkaadóval, az csak egyenlőtlenségre vezet. Egy olyan társadalom, amely nem törekszik arra, hogy a kollektív tárgyalások a valóságban érvényben maradjanak, olyan, amelyben a demokrácia megsérült. Az a tétel, hogy az államnak az ilyen tárgyalásoknál semlegesnek kell maradnia, hibás és nem veszi figyelembe a tényleges hatalmi viszonyokat. Minden lépést, amely arra irányul, hogy a munkafeltételeket megjavítsa, a munkások védelme érdekében, megfelelő nyugdíjak megvédésére, a munkahelyek megőrzésére és az egészségügy védelmére, kétségbe vonták és opponálták a munkáltatók körében. A gazdasági hatalom eszközével a dolgozók ellenében lépnek föl²¹

Forrás: Jim Mortimer: Collective bargaining is a fundamental right. Socialist Campaign Group News, 2008. szeptember

TONY WOODLEY²²

Az LP-nek meg kell változtatnia a politikáját

(Rövidítve)

Ami egyre nyilvánvalóbb lesz: az LP elvesztette orientációs képességét. Az LP legsúlyosabb választási vereségét szenvedte el a helyi választásokon²³, amelyek során még olyan városokat is elvesztett, mint Glasgow és Londont, ... Ha meg akarjuk nyerni a következő választást, akkor világossá kell tennünk az LP elveit és az egyenlőség és a szociális igazságosság alapjain kell

²⁰ Jim Mortimer korábban az LP főtitkára is volt, hosszú ideje a baloldali havi orgánium főszerkesztője.

²¹ Mortimer ezt követően felsorol több olyan munkáltatót, Robert Oqentől kezdve, akik a munkások érdekeit szem előtt tartották és kedveztek nekik.

²² Woodley a Szakszervezetek Egyesítéséért Mozgalom titkára, valamint a Szállítómunkás Szakszervezet (TGWU) főtitkára.

²³ A 2008. évi helyi választásokról lásd Steve Parsons írását e kötet másik fejezetében.

cselekednünk. Noha voltak jó lépések is, mégis alapjában újra meg kell hogy találjuk a helyes utat. A szociális problémákat igazából nem kezelték jól, így az adópolitikában sem, miként nem volt nagy lelkesedés a szociális olcsó házak építésének területén sem, valamint visszautasították azt, hogy megfélemezék a kapzsi olaj- és energia társaságokat, akik megtömték a zsebüket az egyszerű emberek rovására. Az ellenvéleményeket elnyomta a hangos retorika.

Az LP-nek vissza kell hódítania a választási sikerhez azt a támogató magot, amely most elhagyta. Az a tény, hogy az LP képviselők egy része megsza-
vazott olyan adókat, amelyek az embereket tovább terhelik a magas energia-
árakkal, elfogadhatatlan. Miként az is óriási ellentmondás, hogy a közszol-
gáltatásokban dolgozók nagy tömegei tiltakoznak a gyorsan elszabaduló inf-
láció ellen, ráadásul akkor, amikor további olyan évekkkel kell szembenézni-
ük, amikor bérbefagyasztás ill. bércsökkenés fenyegeti őket. Ráadásul olyan
lehetőség is felvetődik, hogy egy esetleges tory kormány még azt is megvon-
ja tőlünk, amit már egyszer megszereztünk. Volt miniszterek hangsúlyozzák,
hogy a legnagyobb biztosíték a következő választás elvesztéséhez az, ha az
egységet nem tudjuk megteremteni. Ezek azzal érvelnek, hogy annakidején
az 1990-es években a toryk megosztottsága vezetett a vereségükhöz.²⁴ Én tel-
jes mértékben az egység mellett állok, de nem olyan egység mellett, amely
a kapzsiaknak ad szabad teret. Ezt nem hiszem. Már kevesebb mint két év
van hátra a következő választásig. Ha a közvélemény-kutatások kedvezőtlen
trendje nem változik meg, tényleges problémáink lesznek. Nem lehet szelek-
tív amnéziánk a tekintetben, hogy a közelmúltban mit is értünk el...

Forrás: Tony Woodley: Labour must change policy direction. Socialist Campaign Group
News, 2008. szeptember

Vita a brit politikai helyzetről és Gordon Brownról

A BBC 2008. október 25-i adása nyomán

A vitában két újságíró vett részt, az egyik balról a *New Statesman* című
hetilap, a másik jobbról vagy a *Times* vagy a *Daily Telegraph* szemléírója volt.

A vita középpontjában az állt, hogy a gazdasági válság, főként a pénzügyi
kezelése nyomán Brown helyzete megerősödött. Míg egy hónappal korábban
mindenki a korai távozását siratta, most már úgy néz ki, hogy a 2009-es vá-
lasztásig ő vezeti az LP-t. A *New Statesman* újságírója hangsúlyozta, hogy ez

²⁴ A konzervatívok megosztottságáról lásd Évkönyv 1996–1998.

Brown részére mégsem jelent politikai megszilárdulást. Még akkor sem, ha Ted Cameron népszerűsége ugyanebben a hónapban visszaesett, amit befolyásolt egy orosz pénzügyi támogató botrányának kitudódása is. Az összképet az is zavarja, hogy Brown visszavette a kormányba Peter Mandelsohnt,²⁵ Tony Blair hajdani „királycsinálóját”, akit több botrány után kétszer is kiraktak a kormányból az EU parlamentbe. E jelek szerint megtörtént most a blairisták és a brownisták összeölelkezése (a cikkíró nem volt lelkes).

Hallgatta és lejegyezte: **Jemnitz János**

JIM MORTIMER

Darling pénzügyminiszter gondolatai

(Rövidítve)

A pénzügyminiszter nagyon dobravert interjúja, amelyet a *Guardian*-nek adott, kiváló képet nyújt arról a személyről, aki prominensen összekötötte sorsát az Új LP-vel (New Labour). Az újságíróban, aki az interjút készítette, a meginterjúvált láthatóan nagy benyomást keltett. Úgy ábrázolta, mint szerény, egyenes személyiséget. Mr. Darling, a pénzügyminiszter, az újságíró feljegyzései szerint, nem nevezte magát szocialistának. Darling kényelmetlennek érzi magát a politikai címkék szorításában. Ezt aztán alá is támasztja azzal, hogy Alistair Darling az interjúban elmondta, hogy miért is vált az LP támogatójává. Ő úgy vélte, hogy a toryk unfair (tisztességtelen) politikát folytatnak. Ők csak az egyik oldalért küzdenek és nem mindenkiért. A miniszter úgy ítélte, nincs semmi ok arra, hogy megemelje a szuper-gazdagok adóját, mert ez nem hoz sok jövedelmet. A cikkíró itt idézi a megszólaltatottat: „Engem nem zavar az, ha valaki nagyon gazdag.” Egy kérdésre válaszolva Darling miniszter kijelentette, hogy ő egyszerűen csak pragmatista... Az interjú további részében egyetlen csekélyke utalás sem történt arra, hogy Darling szocialista módon megértette volna a kapitalizmus természetét. Kiderült, hogy a legcsekélyebb jelét sem látta erre a jelenlegi pénzügyi válság kirobbanásának.

Forrás: Jim Mortimer: The thoughts of Chancellor Darling Socialist Campaign Group News, 2008 október

²⁵ Mandelsohnról és tőle az Évkönyv több írást is közölt az 1990-es években.

JOHN LANSMAN

Miként szavazták le a párttagokat a Politika Fórum²⁶ részéről

(Rövidítve)

Az elmúlt hónapban a Socialist Campaign Group News tudósított arról, hogy 200 CLP²⁷ tag progresszív többsége, körülbelül 4 000 javaslatot terjesztett elő az LP konferencia számára, amelyet a Policy Forum jobboldali többsége leblokkolt és nem engedett megvitatásra az LP konferenciáján²⁸. A szakszervezeti küldöttek többsége tartózkodott a szavazásnál a legtöbb fontos és kényes kérdésben, noha a szakszervezeteknek voltak olyan javaslatai, amelyek megerősítették képviselőiket a kormánnyal való tárgyalásukban... Így azután az egyes pártszervezeti javaslatok, amelyeket egyébként szakszervezetek is támogattak – de nem magán a konferencián – végül is a pártvezetés-szel szemben elbuktak.

Forrás: Jon Lansman: How party members were let down by the Policy Forum Socialist Campaign Group News, 2008 október

JEREMY CORBYN MP²⁹

A kormány politikája elidegeníti támogatóinkat

(Rövidítve)

Nem lehet eltekinteni arról, hogy jelenleg az LP súlyosan veszít népszerűségéből. A helyi választásokon elszenvedett vereségek³⁰ ... megmutatták, hogy a helyzet milyen rosszra változott. Még Londonban is, ahol Ken Livingstonet kétszer választották meg polgármesternek, most tory polgármestert választottak. A média teli van olyan írásokkal és véleményekkel,

²⁶ A Politika Fórumot Tony Blair hozatta létre, mintegy előzetes szűrőt, amely eldöntheti, hogy az egyes pártszervezetek, szakszervezetek milyen határozati javaslata kerülhet egyáltalán tárgyalásra a pártkonferenciákon

²⁷ Az LP választókerületi politikai szervezetei.

²⁸ (A jegyzetek szerkesztőségi jegyzetek.)

²⁹ MP – parlamenti képviselő, a 2008 tavaszi választási vereségről lásd Steve Parsons írását e kötet másik fejezetében.

³⁰ Uo.

amelyek Gordon Brown jövőjét vitatják, és bőségesen idéznek néhány LP képviselő véleményéből. Két dolog az, amelyet állandóan elfelejtenek megemlíteni. Az egyik az, hogy Gordon Brownt egy évvel ezelőtt ellenszavazat nélkül választották meg pártvezérnek, minthogy csak néhány képviselő volt amellet, hogy ellenjelöltes választás legyen... Itt az ideje, hogy a piac mohóságával szemben védelmet nyújtsunk az egyszerű embereknek és kiálljunk a privatizálásokkal szemben a közületi tulajdon mellett (public ownership). A média nagy előszeretettel hangsúlyozta, hogy csak kevés képviselő szavazott az iraki háború folytatása ellen, és hogy általában támogatták volna a közösségi szolgáltatásoknak a privatizálását. Kevés felszólalást hallottam, amelyek bírálták Brownt, sokkal többen csak a stílusát bíralták.

Forrás: Jeremy Corbyn MP: It is government policies thocht alianada suyposters. Socialist campaign Group News. 2008 október

ALEX CALLENICOS

Ellentmondások Gordon Brown gazdaságpolitikájában

(Rövidítve)

Egyre inkább erősödik az a vélemény, hogy a jelenlegi válságot az 1930-as évek válságához hasonlítják. Összegezve a pénzügyi világ hirtelen hanyatlásait, ahogy ezt a *Financial Times* megteszi, az újság már akkor figyelmeztetett, hogy a világ egy mély depresszió felé halad, amely emlékeztet az 1930-as évekbelire. Az újság emlékeztetett arra is, hogy a megjelenésük előtti öt napban a világban 80 000 munkahely szűnt meg. Az újságban ugyanakkor olyan fejléc is megjelent, hogy minél mélyebb a válság, Brown megítélése annál jobban emelkedik. A politikai időjárás drámaian megváltozott Nagy-Britanniában. Az elmúlt hónapokban Brown népszerűsége még emelkedett, és elterjedtek olyan hírek a közvélemény-kutatások alapján, hogy a következő parlamenti választások még 2009 április-júniusban lesznek megtartva. Brownnak sikerült ekkor a torykat védekezésbe szorítani.

Ezen a héten Alistair Darling³¹ bejelentette az ÁFA-csökkentést. Ezt a kormánykölcsönökkel, ill. a csúcsokon a jövedelem-adó erős növelésével kívánják fedezni. A szándék az egyúttal, hogy a szolgáltatásokat jól karbantarthassák. A toryk vezetői, így David Cameron visszatértek az 1990-es évek tory

³¹ Alistair Darling a jelenlegi LP kormány pénzügyminisztere.

jelszavaihoz, és labourista adóbombáról írtak és beszéltek. Ez visszatérés a régi thatcherista stílushoz. Annakidején Thatcher és kormánytagjai adókat emelt, vagyis pontosan az ellenkezőjét tette, mint amit most Gordon Brown és Alistair Darling tett. Cameron és a toryk jelenleg ismét a kormány költségvetési kiadásait akarják csökkenteni – e kérdés csak az, hogy mennyire elszigeteltek. A *Financial Times* egyik állandó gazdasági cikkírója 1981-ben még a toryk költségvetését helyesnek ítélte, most ugyanezt tette a Brown-Darling költségvetéssel kapcsolatban is, megjegyezvén, hogy a pénz honnan jön: legfeljebb a Bank of England több pénzt fog kibocsátani. Ám az a körülmény, hogy a *Financial Times* monetaristái ily könnyen rábólintanak a pénz felhígítására, mutatja legvilágosabban, hogy mennyire aggódnak. Ám az a helyzet, hogy az LP ill. a toryk ellentétes irányba lavíroznak - lépéseik mögött politikai számítások húzódnak. Cameron³² azzal számol, hogy a választásokra csak 2010-ben kerül sor, és az emberek az LP-t fogják megbüntetni a recesszióért. Brown úgy hiszi, hogy ha a bankokba most pénzt pumpál, akkor ez elégséges lesz ahhoz, hogy a válság kedvezőtlen hatását csökkentse, s így megnyerhesse a következő választást. Lehet, hogy ez így igaz. A brit politikai élet nagyon ingadozó és ingoványos, minthogy a politikai arénát két párt uralja, amelyeknek a szociális bázisa egyaránt összezsugorodott, s mindkettő a választók millióiért küzd, azokért a választókért, akik elvesztették már illúzióikat, általában is és mindkettővel szemben.

Brownnak nincsenek nagy összefüggő elképzelései. Azt lehet mondani, hogy a makro gazdaság terén keynesi elvek szerint próbálna politizálni, míg a mikro szinten a neoliberális gyakorlatot folytatná. Ezt kiegészítendő az Új LP szívesen felvenne gazdasági kölcsönöket, hogy további ösztönzéseket adjon a gazdaságnak. Ám politikájuk lényegileg igazán nem sokat változott.³³ Egyelőre olyan kormánnyal kell számolnunk, amely ha ad is valamit a szegényeknek az egyik kezével, a másik kezével visszaveszi azt.

Forrás: Alex Callinicos: Contradictions in Gordon Brown 's economic policy Socialist Worker, 2008. november 29. (A cikket Steve Parsons küldte meg az Évkönyvnek)

A sajtó megítélése az átalakított új Gordon Brown kormányról

(Rövidítve)

A *Financial Times* abszolút elismerően ír Peter Mandelson új miniszteri kinevezéséről, és hangsúlyozza, hogy Myners, aki ugyancsak újonnan került be az átalakított és kiszélesített kormányba, „megérti a City-t”. A *Times* szin-

³² David Cameron a Konzervatív Párt jelenlegi hivatalos vezére.

³³ A szerző ehelyütt felsorol néhány gazdasági intézkedést, amelyek a társadalom különböző rétegeit érintik.

tén pozitívan értékelte az új átalakítást, és lévén, hogy a *Times* konzervatív orgánus, megpendítette, hogy a „nemzeti egység”³⁴ kormányára lenne szükség, ám „negatívan írt Mandelsonról” és kérdésesnek ítélte, hogy a kormány hasznára lesz-e. A *Daily Mail* az átalakulást illetően negatívan írt, kiváltképpen annak a két új miniszternek esetében (egyikük Mynera), akik a pénztőke világból érkeztek az új kormányba. A konzervatív *Daily Telegraph* szintén Myners kinevezését helytelenítette, megemlítve, hogy olyan brit vállalatoknak juttatott pénzüsszegeket, amelyek tönkrementek, és amelyeket azután államosítani kellett.

Forrás: London 's Crisis Executive – The Judgement of the Press Lotta Comunista, 2008 November – Bulletin 2008 december

A nagy-britanniai válságról

(Rövidítve)

Európán belül úgy tűnik, hogy a gazdasági válság Nagy-Britanniát sújtja a legjobban. A *Financial Times* szerint ez a válság a legelső a „poszt-indusztriális korszakban”. Az 1980-as években a válság első korai éveiben az ipari válság Anglia északi ipari nagyvárosait, a Midland-et érintette: így a hajóépítő ipart, a vas- és acélipart, amikor is az üzemek egész sorát zárták be és a munkások százazrei veszítették el munkájukat. Észak és Közép-Angliában a munkásokat ismét sújtotta az 1991-es gazdasági visszaesés, amikor is a gépiparban foglalkoztatott munkások száma további egymillióval csökkent.

A jelenlegi gazdasági válságnak szembeűnő vonása, hogy az erősen sújtotta máris Londont és környékét, valamint Dél-Keletet. A Cityben foglalkoztatott dolgozók száma 35 ezerrel csökkent, az összes City-ben foglalkoztatott 10%-ával. Az előzetes jóslatok szerint Nagy-Londonban 187 500 munkahely fog megszűnni. E tények nyomán London gazdasági és pénzügyi befolyása és főleg centrum-szerepe elkerülhetetlenül csökkenni fog.

A gazdasági válság felveti majd, hogy milyen politikai erő, kormány tud megbirkózni az új kihívásokkal. Gordon Brown átalakította kormányát, oly módon, hogy bevette korábbi riválisát, Peter Mandelson, ³⁵ aki a legutóbb az Európai Bizottságban a kereskedelmi megbízott posztját látta el, így megerősítette a kormányban a blairisták befolyását. Hasonlóképpen a kormányban növelte azok számát, és súlyát, akik a gazdasággal ill. a médiával álltak szorosabb kapcsolatban. A managerek mellett megtalálhatók egyetemek képvisi-

³⁴ A nemzeti egység kormányának gondolatáról és a gondolat történeti múltjáról lásd Tony Benn írását e kötet másik fejezetében.

³⁵ Mandelson „királycsináló” volt Blair idején, pénzügyi botrányokért kétszer kellett miniszteri posztjáról lemondania, így került az Európa Bizottságba és most vissza a kormányba. A legkeményebb neo-liberális, az Új LP egyik eszmei szűlőatyja.

selői is. Az új kormány távol áll attól, hogy egy háborús kabinet képét alkossa és több mint kérdéses, hogy miként birkózik majd meg a különböző érdekcsoportok ellentéteivel. Az új kormánynak 23 tagja van, és a kormányban az LP belső áramlatai furcsán vannak képviselve. A Gordon Brown hívek közé tartozik Alistair Darling, a pénzügyminiszter (Nagy-Britanniában a miniszterelnök után ez a második legbefolyásosabb poszt), valamint Ed Balls, aki a gyermekekért és családokért felelős miniszter. A blairistákhoz számolják David Miliband-et, a külügyminisztert, Jack Straw-t, az igazságügy-minisztert és Jacqui Smith-t, a belügyminisztert. E csoporthoz tartozik persze Peter Mandelson, akit miniszteri rangban felelőssé tettek a pénzügyi, és a szélesebb értelemben vett gazdasági reformokért. A fentiek mellett még további miniszterek tartoznak a blairistákhoz, akiknek egy része az utóbbi években szintén megváltozott. Brown az utóbbi időben többször is bejelentette egy Gazdasági Tanács megalakulását, most e tanácsnak 19 tagja lesz, akik hetenként kétszer tanácskoznak. A tanácsnak számos miniszter lesz tagja, természetesen a pénz- és a külügyminiszter és többen mások. E tanácsnak továbbá számos államtitkár, ill. minisztériumi főtisztviselő lesz a tagja.

Kétségtelen, hogy az Új LP kormány szorosan függ a City-től és a szélesebben vett pénzügyi világtól. Ezt egyértelművé teszi maga a Brown csoportosulás is. E csoportban fontos szerepet játszik Lord Myners, a *Guardian* szerkesztőségének volt elnöke, továbbá olyan gazdasági tanácsadók, mint Lord Malloch Brown, aki Soros György Quantum Fund társaságának volt az alelnöke, amit az Afrika és ázsiai ügyek miniszteri posztjával bíztak meg.³⁶

Forrás: London's Crisis Executive, Lotta Comunista, 2008 november, Bulletin, 2008 december

Vadsztrájkok Angliában

(2009. január 31 – február 1.)

Nagy-Britanniában a rádióhírek szerint különböző helyeken robbantak ki vadsztrájkok a külföldi munkások alkalmazása ellen. A szakszervezetek reagálásáról nem hallatszott hír, Gordon Brown miniszterelnökként elítélte a sztrájkokat. A sztrájkolók „brit munkahelyeket brit munkásoknak” jelszóval sztrájkoltak. A dolog emlékeztet a 150 évvel ezelőtti megmozdulásokra, amelyek egyik felhajtóereje voltak az I. Internacionálé megalakulásának. (Jelenleg a dolognak sokféle összetevője és felhangja van.)

Hallgatta és lejegyezte: **Jemnitz János**

³⁶ A cikk a továbbiakban pontos névsort ad azokról a személyekről, akik most az új kormányban kaptak helyet, és a legszorosabban kötődnek a brit pénzügyi világhoz.

A FRANCIA MUNKÁSMOZALOM

A Francia Szocialista Pártról

A RFI a késő esti – éjjeli adásában egy mostanában megjelent történeti-szociológiai munka szerzőjével folytattak párbeszéd során kitért a Szocialista Párt szinte minden problémájára. A szerző nagy nekifutással egészen 1920-tól, a híres Tours-i szakadástól¹ indított, megjegyezvén, hogy akkor a Francia Szocialista Párt teljesen elveszítette az ipari munkásság támogatását a Kommunista Párt (PCF) megalakulásával. (Ez persze némi leegyszerűsítés.) A könyv és a beszélgetés azonban nem a múltról, hanem a jelen helyzetről szólt. A szerző reflektált az olyan kérdésekre, hogy ez a párt, amely látszólag és egyfelől válságban van, főként, ami a párt felső vezető garnitúráját illeti, most mégis meg tudta nyerni a helyi választásokon a legtöbb nagyvárost, és a legerősebb pártként került ki a megmérettetésből. A szerző hangsúlyozta a PS beágyazottságát ezeken a helyi szinteken; azt is, hogy a PS középvezetői is innen kapják még fizetésüket is, így élhetnek a helyi orgánumok is. Majd felvetődött az ipari munkássághoz való viszonya. A szerző szerint Franciaországban ma is 30 százalékára tehető az ipari munkásság létszáma, de ez igen bonyolult kérdés, hogy ez a munkásság politikailag hova tartozik. A szerző persze megismételte a szokásos refrént, hogy ez a munkásság mennyire tagolt szociológiailag is, politikailag pedig elismételte a napjainkra, azt hiszem, már alaposan elavult megfigyelést, hogy a munkásság többsége Le Pen Nemzeti Pártjára szavazott (de ez körülbelül 5 évvel ezelőtt volt így, ha egyáltalán így volt). Az azonban valószínű, és sok más forrásból is igazolható, hogy ez munkásság (részben még bányászok) sok esetben olyannyira bizalmatlan minden politikussal szemben (sok tapasztalatot szerezhettek), hogy egyáltalán nem szoktak elmenni szavazni. Ez azonban nem változtat mélyen szocialista és egalitárius alapállásukon. Így a Szocialista Párt bázisa jócskán értelmiségi és középosztályi. Ám ez persze mindjárt felveti ismételten azt a kérdést, hogy mi a párt bázisa, és ugyanakkor a párt vezetői kiket próbálnak megszólítani. Ez minden esetben sokkal szélesebb társadalmi közeget – más kérdés, hogy az ilyen megszólításoknak mekkora a sikere. A szerző hangsúlyozta, hogy a PS az 1980-as évek előtt még gyenge párt volt, és szinte pillanat alatt lett a baloldal vezető nagy pártja az 1981-es nagy választási győzelem után. Az abszolút jelenről szólva már sokkal bizonytalanabbá vált, és inkább a már az eddigiekben jelzett ellentmondásokat hangsúlyozta, így a közljövőre már nem adott semmiféle jóslatot.

Hallgatta és lejegyezte: **Jemnitz János**

Forrás: Az RFI 2008. március 21-i adása nyomán.

¹ A Tours-i kongresszusnak nagy irodalma van, az Évkönyvben is többször érintettük: az 1980-as kötetben hosszabban, ill. az 1995-ösben..

Politikai fordulat?

A hosszas vitában két résztvevő történész/politológus azt hangsúlyozta, hogy egy mintegy húsz éves történeti folyamat valószínűleg végéhez ért. A korszak elején az emberek politikai visszahúzódása volt jellemző, így a választásokon is nagyon nagy volt a távolmaradók aránya és a politikai pártokból való kiábrándulás. Most amikor különféle kormányzati lépések, a lakosság mindennapi életszínvonalát fenyegetik, Franciaországban a politikai aktivitás felerősödött. Két általános kihívásra emlékeztettek, az egyik a globalizáció, a másik a messzi külföldön végrehajtott katonai intervenciók, amelyek ugyancsak nagy pénzeket emésztenek fel. Ez utóbbiak nyomán vélték a politikai inga balra-lendülését, illetve vélték annak magyarázatát. Ebből magyarázták azt is, hogy a szocialista párt felső szintű zavara ellenére a szocialisták a legutóbbi községi választásokon ilyen nagy sikert érthettek el.

Forrás: Az RFI 2008. március 28-i adása nyomán.

Hallgatta és lejegyezte **Jemnitz János**

A Sarkozy modell és a francia szociális átstrukturálódás

(Rövidítve)

Gazdaságilag nem olyan fontos, de a francia különleges nyugdíjazási rendszer most politikai vizsgakérdéssé vált. A *Le Figaro*² szerint Sarkozy volt az első, aki vette a bátorságot, szemben a múlt vezetőivel, hogy hozzányúljon a francia nyugdíjrendszerhez. Ezzel egyszer és mindenkorra levetette magáról azt a vélekedést, mintha ő a szabadságjogok útját választotta volna. Margaret Thatcher lehetett a példakép, aki annakidején az angol bányászokkal szemben lépett fel³, ugyanúgy, ahogy most Sarkozy a francia vasutasokkal került szembe. A kormány sikere ugyanezt az összehasonlítást hívja, idézti föl. A francia vasutasok nem jöttek ki olyan rosszul ebből az összeütközésből, mint annakidején az angol bányászok. Ez a francia újságok szinte általános ítélete. Sarkozy ebben a kérdésben visszafogott volt, s csak azt hangsúlyozta, hogy mibe került ez a küzdelem. Továbbá Sarkozy jelezte, hogy a kormány továbbra is kész tárgyalni, valamint azt, hogy a munkások számára is lehetőséget nyújt, hogy kikerüljenek egy zsákutcából. Mindenesre a kormány ki akart kerülni egy nagyobb erőpróbát, miközben a nagyon is elkötelezett *Le Figaro* is jelezte azt a problémát, hogy Sarkozy mennyiben tart ki továbbra

² Az 1974-es brit bányász-sztrájkról lásd Évkönyv 1974. 1975. 1984.

³ Az UMP a kormányzó párt neve.

is a reform végrehajtása mellett. Ez ismét felveti a reform kérdését a nagyon érzékeny francia valóság talaján, ahol a szakszervezetek nagyon gyengék, s a magánszektorban szinte egyáltalán nem léteznek. Továbbá a 2006-ban elfogadott munkaiügyi törvény szerint a bérkérdésekben a munkáltatók kötelesek a szakszervezetekkel kötni a megállapodásokat. A Sarkozy által megemlíttet reformok során nem tehetik meg, hogy ezeket a parlament által elfogadott törvényeket egyszerűen figyelmen kívül hagyják.

Ami a színtalpak mögötti erők mozgását illeti, a *Le Monde* úgy véli, hogy Sarkozy leblokkolja a sztrájkellenes erők törekvését, amelyre az UMP⁴ pártban igen sokan készek lettek volna, ezt megkövetelni. A vasutasstrájk alkalmából a CGT főtitkára, Bernard Thibault segítséget nyújtott a vasutasoknak, és részben emiatt a *Le Monde* úgy jellemezte, mint aki az ellensúlyt képezi az Elysée⁵-vel szemben. Ilyen módon ő abban a tekintetben is ellensúly, hogy más modellt kínál, mint Sarkozy modernizációja. Thibault így az egész szakszervezeti és munkás-blokk képviselőjét látja el. Thibault tulajdonképpen reformista felfogást képvisel, és ő az, aki maga köré tömörítette a szakszervezeteket elhagyó „hitehagyottakat” (trade union deserts). Más szavakkal Thibault egyúttal egy Sarkozysíttett CGT-t képvisel. Mindezzel nem akarjuk túlértékelni, mert a CGT már nem játszhat kulcs-szerepet a reformok meghozatala körül. Sarkozy választását valószínűleg más általánosabb okok határozták meg.

A vásárlóerőt illetőleg hosszú idő óta fennáll egyfajta rés a statisztikai adatok és a közvélemény kutatások felmérései között, ami állandó heves vitákra adott és ad okot. Az elszegényedés képzetét, amely a közvélemény felmérésekben jutott kifejezésekre, nem ellensúlyozzák különféle makro statisztikai adatok. Kialakult egyfajta általános konszenzus a diagnózist illetően. Azzal, hogy eltemették a kohabitációt⁶, Sarkozy családi körülményei nem változtattak az egy főre jutó jövedelmeken, de nagyon lényeges, hogy az emberek kiadásai nőnek, amit a statisztika nem mindig hoz felszínre. Ezeket a körülményeket a béremelések sem ellensúlyozzák.

Bőségesen megmaradnak azonban a pszichológiai tényezők. A bagett ára felment, és a személyi számítógép ára csökken, az emberek azonban minden nap esznek kenyeret. Az emberek által megkapott fizetések erodálódtak, például a mobil telefonok használata során, amely mára szinte kötelezővé vált. A fogyasztás tételeinek növekedése sokkal gyorsabb, mint a vásárlóerőé. Minden francia statisztika szerint minden francia számára ez a hiány legfontosabb tényezője. A vásárlóerő miniszterelnöke (vagyis Sarkozy) nem tud mit kezdeni ezekkel a magyarázatokkal napjainkban. Ezért nyúlt a nyug-

4 Az Elysée a köztársasági elnök rezidenciája.

5 A kohabitáció a francia politikai gyakorlatban mindig az esetet jelentette, amelyben a köztársasági elnök baloldali volt, de a miniszterelnök jobboldali vagy fordítva.

6 N. Sarkozy az elmúlt két hétben jelentette be a „szigor” fokozását, és a feleslegesnek ítélt állami alkalmazottak mintegy harmadának elbocsátását.

díjrendszerhez, amelynek minden tétele jelenleg vita tárgya. Mindez három hónappal azután történik, hogy Sarkozy és pártja a községi választásokon vereséget szenvedett. Az elnök újra bejelentette, hogy az állampénztár üres, így azután nem lesznek karácsonyi ajándékok. Ugyanakkor Sarkozy elhíresült szlogenje, hogy „dolgozzatok többet, hogy keressetek többet” *travailler plus pour gagner plus* most egyre keményebben hangzik el, és ültetődik át a valóságba. Ez érinti a korábban kivívott 35 órás munkahetet is, amelyet Sarkozy és sokan mások mindig is támadtak, mint tarthatatlant, és a heti munkaidő hosszát kívánják emelni. Ezt a törekvését a francia „nagy-sajtó” szintén felkarolta. A vásárlóerő elleni fellépés egyik leginkább rizikós lépése az elkövetkező öt évnek. Már csak azért is, mert a béremelések kérdése új követeléseket indíthat el az állami alkalmazottak körében.⁷ A még mindig magas fogyasztás alkalmat ad arra, hogy a külföldi versenytársak is betörjenek a francia piacra. Mindezzel együtt a csalódás igen nagy a franciák körében, és több mint kérdéses, hogy a francia állam rendelkezik-e olyan eszközökkel, hogy a kívánatos bevételi forrásokat megszerezze.

Ugyanakkor az újságok megjegyzik, hogy másik kijelentése, miszerint ő „egyezséget köt a néppel” egyfajta gazdaságpolitikán alapszik, és éppen ez a gazdaságpolitika vált kérdésessé – legalább is a tények alapján. Robert Rochefort, aki az életszínvonal alakulását elemzi, és annak a gazdasági tanácsnak tagja, amely rendszeresen jelentéseket készít az elnöknek, megjegyezte, hogy ez a „gazdasági partnerség”, amelyet Sarkozy szárnyra bocsátott, lényegében ugyanaz, és ugyanolyan bizonytalan, ahogyan azt Ségolène Royal az elnökválasztási kampány során is ugyanúgy megtette. Sokkal nagyobb szükség lenne a közvetlen eszmecsere a néppel, s a társadalmi változásokat nem lehet felülről jövő döntésekkel befolyásolni.

Forrás: The „Sarkozy Model” Faces the Test of Social Restructuring. Lotta Comunista, 2007. december; Bulletin, 2008. március.

A francia baloldal fölényes győzelme a községtanácsi választásokon

Már a március 9-én lezajlott községtanácsi választások első fordulója is a baloldal fölényét mutatta. A jobboldal ekkor azt hangoztatta ugyan, hogy csupán helyi és nem országos sikerekről van szó, azonban tény, hogy olyan ismert jobboldali város, mint Rennes, ahol 31 évig jobboldali polgármester volt mindig, most egy PS-est választott. Versailles új baloldali polgármesternője már az első fordulóban győzött, 55,8 százalékkal. Bár Toulouse csupán

⁷ Aubry-ról aki többszörösen megválasztott lille-i polgármester, az Évkönyv mind az elmúlt két évben, mind korábbi köteteiben többször is írt.

„rózsaszín” város volt az első fordulóban, mivel a PS jelöltje 38 százalékot, a jobboldalé 42 százalékot ért el, a végén a baloldal nyert 51 százalékkal.

A PS eddig nem remélt városokban is nyert, mint Strasbourg, Rouen, Lyon hangoztatta a TV5 reggeli híradása.

A március 16-i második fordulóban pedig 49,5 százalékkal győzött a baloldal, míg 47,5 százalékkal veszített a jobboldal. A baloldal ezzel visszavágott a 2001-es vereségéért.

Számos más meglepetéssel is szolgált az idei választás, így:

Toulouse: 1937. óta jobboldali volt a polgármestere, most baloldali lett

Strasbourg: 58 százalékkal győzött a baloldal

Metz: évtizedek óta jobboldali polgármestere volt, most baloldali győzött

St.Étienne: ugyanígy baloldalra szavazott

Périgueux: 40 év után 50,5 százalékkal győzött a baloldal, ráadásul a Sarkozy kormány kulturális miniszterét ütötte ki a nyeregből

Amiens, Reims: baloldali polgármesterre szavazott

Montreuil viszont kommunista helyett a Zöldek képviselőjét választotta

Peau: az egyik legnagyobb meglepetés: a PS magát François Bayrou-t, az UMP vezetőjét buktatta meg, aki kijelentette: „baloldali hullám tanúi vagyunk, amely Franciaország instabilitását bizonyítja”. Mire Corinne Haik, az *Express* kommentátora aTV-5 adásában azon nyomban kijelentette: „ez nemcsak Bayrou bukása, hanem szövetségeséé, a MODEM-é, és magáé az elnöké is”.

Lille: Bartine Aubry⁸ 66,5 százalékos óriási fölényrel ismét győzött.

Párizs: Bertrand Delano (PS) újráválasztásakor kétmondatos nyilatkozatot adott: „Minden franciák polgármestere leszek. Munkára fel!”

*François Hollande*⁹, a PS főtitkára – megyéjében ismét bizalmat kapott – győzelme alkalmából így nyilatkozott: Mivel a városok többsége a baloldalra szavazott, ebből az elnöknek le kell vonnia magatartását illetően a következtetéseket, a választási kampánya idején tett ígéreteit is, pl. amit a vásárlóerő növeléséről hangoztatott.

Ségol ne Royal: győzött körzetében s kijelentette: a baloldal mostani sikerét a 2012-es elnökválasztás zálogaként tekinti.

A helyzetmagyarázók közül France-Olivier Gsbert, a *Le POINT*¹⁰ igazgatója, *földrengésnek* minősítette a baloldal sikerét, hozzáfűzve, hogy ez „nemzeti szavazás, szankció Sarkozy ellen”. Szerinte S. Delano és S. Royal a 2012-es elnökválasztás baloldali jelöltjei, akik mellé esetleg M. Aubry is kapcsolódhat.

A tények ismeretében F. Fillon miniszterelnök megpróbálta a baloldal győzelmét kisebbiteni, kijelentve: 2001-ben a jobboldal győzött, most a baloldal részben javított az eredményén. Még hozzá annyira javított a baloldal,

⁸ Hollande a PS főtitkára: róla az Évkönyv öt előző év kötetében többszörösen írtunk, írásait rendszeresen közzöltük.

⁹ A *Le Point* befolyásos francia periódika, nem kifejezetten baloldali.

¹⁰ A cikk pontosan felsorolja a PS által meghódított nagyvárosok neveit.

hogy a megyék kétharmad része is rá szavazott s ezzel újabb 9 helyet szerzett.

Forrás: TV-5 2008. március 10. és március 16.

Közli és jegyzetekkel ellátta **Havel Józsefné Sziki Vilma**

CAROLINE MONNOT

A francia jobboldalt megbüntették a 2008. márciusi helyközi választásokon.

(Erősen rövidítve)

Az első forduló után a másodikon a baloldal jelentősen tovább erősítette pozícióit a helyi és a tartományi választásokon. A választók a 2008. március 16-i második választási fordulón a kohabitáció¹¹ új formáját hozták létre. Ettől kezdve Sarkozy a különféle községtanácsokban és tartományi tanácsokban ellenzéki többséggel került szembe. A 21 département-ből (megyéből) húszban jött létre 2010-ig baloldali többség. A Szocialista Párt (PS) húsz francia nagyvárosból tizennégyben szerzett többséget.¹² A baloldal 101 megyéből 51 megyében került többségbe.¹³ A jobboldal csak három nagy városban ért el sikert: Marseille-ben, Bordeaux-ban és Nizzában. (Marseille-ben a jobboldal jelöltje csak hajszálnyival nyert, az arány 51 volt a 49-hez. Ez utóbbi parányi siker jogosította fel a jobboldalt arra, hogy azt mondhassa: nem szenvedtek súlyos vereséget. Lehetséges, hogy ugyanúgy mint annakidején a 2004. évi regionális választáson, amikor a PS sikeres volt, utána a PS vezetői körében élesen felszínre kerültek a személyi ellentétek. A PS vezetői körében túl sok a győztes. Delano ismét győzött Párizsban, ugyanígy S. Royal, Hollande, valamint Aubry Lille-ben. Hollande a párt főtitkáraként nyomban kijelentette, hogy az ország elnökének meg kell hallgatnia a franciák üzenetét.

Forrás: La droite sanctionnée... Le Monde, 2008. március 18.

Franciaország nyugdíjasai az utcán

Ismeretes, hogy Nicolas Sarkozy 25 százalékkal ígérte megemelni választási kampánya során a nyugdíjasok jövedelmét, öt éves működése végére. Azonban a 2008-ra beigért 5 százalékos növekedés helyett csupán 2 szá-

¹¹ A cikk felsorolja a megyéket, ahol a baloldal többségbe került.

¹² Lang a Mitterrand-korszak (vagyis az 1980-as évek) nagy kulturális minisztere volt, 2007 után egyike azoknak a PS vezetőknek, akik az új elnöktől fontos megbízatást kaptak, amelyet Lang el is fogadott.

¹³ Jospin-ről és miniszterelnöki korszakáról lásd Évkönyv 2005.

zalékos, egyes szakszervezetek szerint alig 1,1 százalékos az emelés. Ez bőszítette fel a francia nyugdíjasokat, akik a mai napon országszerte „védjük és erősítjük jogunkat” és „azonnali értéknövelést a nyugdíjasoknak” jelszavakkal vonultak az utcákra. Egy átlag francia nyugdíjasnak ugyanis 1 512 eurót visz havonta a postás, és csupán 17 százalékuk kap ennél többet. A jelenlegi áremelések mellett érthető a követelésük.

François Chérècuc, a CFDT főtitkára ezen a napon a „4 igazság” című adásban mondta el véleményét a kialakult helyzetről.

- Helyesli-e a kormány javaslatát a 60 éves kortól való nyugdíjazásra?
- Igazságtalannak tartom – válaszolta -, mivel aki, mondjuk 16 éves korától dolgozott, annak 55 éves korában kellene nyugdíjba vonulnia.
- Igaznak tartja-e a munkanélküliség erőteljes csökkenését, amit a kormány állít?
- 2007 végén újra emelkedett, mivel több gyárban – így a SIMBA játékgyárban, az Arcatelben és másutt – elbocsátások voltak, mivel az üzemekben modernizáció, gépesítés folyik. A minimális bér alatt a bérből élők 10 százaléka dolgozik.

A mai napon kerül sor a szakszervezetek és a vállalati vezetők tárgyalására. Rossz benyomást kelt a vezetőség szavahihetősége. Azt kellene elérni, hogy a szakszervezetek és a bérből élők elképzelései közelebb álljanak egymáshoz – mondta befejezésül a CFDT főtitkára.

Forrás: A Francia Televízió 5-ös csatornájának 2008. március 6-i adása nyomán.

Hallgatta és lejegyezte **Havel Józsefné Sziki Vilma**

Jack Lang¹⁴ a TV5-ben

A nemzetközi politika kapcsán kérdezték tőle:

- Az USA-ban 2009-ben új elnök lesz. Mi várható Irán ügyében? – kérdezték.

J.Lang válasza: Bárki legyen az USA elnöke, meg fogja találni a dialógus hangját mind Iránnal, mind Szíriával a gazdasági, a katonai, a kulturális kérdések kapcsán.

- Közeledik a PS kongresszusa. Felszólal? – kérdezték. Fizeti a tagdíjat? JospinÅ azt írta – folytatták az érdeklődést – hogy a PS-t jól ismerő, a kultúrához, a gazdasági kérdésekhez jól értő személyiségnek kell lennie a PS vezetőjének. Ki ez? Kit javasol? – faggatták.

J.Lang válasza: Pillanatnyilag nincs erre válaszom. Most a 2012-es elnök-választási programunk előkészítése a fontos.

¹⁴ Aubry régebben is a PS vezetői közé tartozott, jelenleg is, régebben is Lille polgármestere, 2008-ban újraválasztották. Az Évkönyv az elmúlt évben több írását is közölte. Ez persze Jospinre és az általa írt cikkek közlésére is igaz.

- Újabb rákérdezés: Martine Aubry?Ä

J.Lang válasza: - Jó ötlet. Ő egy kollektív szellemiség.

- Mi marad és mi lesz a 68-as szellemből? – érdeklődtek.

J.Lang: A szabadság, az internacionalizmus, a szociális mozgalmak – választotta -.

Mire a műsorvezető, Jean-Pierre Elkabbach megjegyezte: Ma úgy beszélt, mint a pápa húsvétkor: béke, kiegyezés.

Forrás: A Francia Televízió 5-ös csatornájának 2008. március 23-i adása nyomán.

Hallgatta és jegyzetelte **Havel Józsené Sziki Vilma**

Laurent Fabius (PS képviselő) a TV5-ben

A „Nagy találkozás” szokásos vasárnapi műsorában ezen a héten L.Fabius volt miniszterelnök válaszolt a szerkesztők kérdéseire.

Mindenekelőtt arra emlékeztették, hogy előre megjósolta: a Sarkozy kormány deficités lesz. A szép ígéretek hazugságok voltak? – kérdezték.

L.Fabius válasza: Természetesen. 2007-re hipotéziseket készített a kormány a pénzügyi büdzsét illetően. Közben a vásárlóerő csökkent, a benzin ára, az alapanyagok ára meg emelkedett. A nemzetközi pénzügyi krízis itt van. A kormány meg azt mondja, minden o.k. Hallgatnak, mint Csernobil esetében. 2007-ben írásban tettem fel kérdéseimet a kormánynak. Ha évente 3 százalékkal növelik az életszínvonalat, öt év alatt az ígéretek már hamisak. Mit akarok ezzel mondani? Egyrészt az elnökválasztási kampány alatt hazugságokat mondtak, másrészt a kormány semmit sem javasol, ezért ezt nekünk kell megtennünk.

Kérdés: N. Sarkozy szerint gyorsítani kell a reformot. Egyetért ezzel? Vagy újra kell kezdeni?

L.Fabius válasza: Mi a változtatás tartalma? Növelni a munka részesedését, ami most 38 százalék.

Közbevetett kérdés: Nem a munkaidőt kell növelni? (Ezzel a kormány javasolta vasárnapi pót-munkaidőre utaltak a kérdezők.)

L.Fabius válasza: Nem, mert az 55. életévüket betöltötteknek is lehetőséget kell adnunk arra, hogy tovább dolgozhassanak, különben csak a munkanélküliek száma nő majd. Ebben a szakszervezeteknek van igazuk. Nem kellene az ideológiai előítéletek. A kis fizetésűeket, a kis vállalatokat kell segíteni. A nevelés kérdése, a kórházak helyzete sem rendezett. *És mit csináltak az eltelt 10 hónap alatt?*

1. Megsértettük a németeket, Sarkozy más irányban keres partnereket. Ők visszautasították az Afganisztánba több katonát küldő kérést.

2. Mi viszont elvállaltuk azt. Egy ilyen döntés veszélyes.

3. Gesztusokat teszünk az USA-nak a NATO-ba belépéssel, amit de Gaulle 1967-ben elutasított.

4. Eközben nyomorognak a kis franciák.

És mindezek után azt hallom, hogy rendben vagyunk. Pedig a ciklus egyre negatívabb lesz.

- . -

Három nappal e nyilatkozat után – április 2-án ismét L.Fabiust kérték a mikrofon elé a „4 igazság” című reggeli műsorba.

– Igaz-e, hogy a Nemzetgyűlés tegnapi, Afganisztánról szóló vitájában Ön a baloldal nevében tűrhetetlennek nevezte a Sarkozy kormány részéről újabb ezer francia katona küldését? – kérdezték.

L.Fabius válasza: Igaz. Mivel ez a döntés a de Gaulle-i doktrina teljes megváltoztatását jelenti. Az elnökválasztási kampányban még azt ígérte N.Sarkozy, hogy nem lesz változás az afgán ügyben. Természetesen az együttműködés hagyománya most is létezik, pl. kórházat építünk Afganisztánban, azonban más dolog a harcokban részt vállalni.

Forrás: A francia TV-5 2008. április 2-i adásának nyomán.

Közli és jegyzetelte **Havel Józsefné Sziki Vilma**

Sarkozy ostromozza az „értéken” alapuló politikát

(Erősen rövidítve)

Franciaországban a sajtólármával kísért elnökválasztási hullám véget ért, és Sarkozy ötévi elnöklése megkezdődött. Ami Sarkozy első nyolchónapos elnökségét illeti, ha bizonyos elfogult írásokat nem számítunk, akkor az ítéletek erről az időszakról meglehetősen egybevágnak.

Ha figyelembe vesszük, hogy a kormány hányféle kerületen kezdeményezett: a garantált közlekedési forgalom minimuma, az egyetemek működőképessége, valamint azok a problémakörök, amiket a közeljövőben kell rendezni, így: a munkaerőpiac, ennek bírósági és törvényi kapcsolatai, valamint annak az Attali-vezette kormánybizottságnak az értékelése, amely a gazdasági növekedés lehetőségeit volt hivatva felderíteni, valamint a szakszervezetek pénzügyi támogatásának kérdése és az államháztartás reformja – ha mindezt figyelembe vesszük, akkor a kormány lendülete valóban figyelemreméltó. A reformok közül egy sem oly radikális, mint azt néhányan gondolták, s ugyancsak néhányan vitatták. Ám az kétségtelen: a felvetett és megindított reformok azt tanúsítják, hogy a dolgok valóban mozgásba jöttek Franciaországban.

Ami vitathatatlanak tűnik, az eddig elfogadtatott adókedvezmények valószínűleg meggyorsíthatják az eddigelé elég lassan fejlődő gazdasági növekedést. Ami a nemzetközi helyzetet illeti, az nem kínál sok reményt az optimizmusra, minthogy az olaj és a nyersanyag árak megugrottak, és mindez jócskán veszélyezteti azt, amit Sarkozy még mint elnökjelölt megígért, hogy a fogyasztás értékálló, sőt javuló lesz. Ez volt az első súlyos csapás, amit Sarkozynek el kellett szenvednie, és amely majd megmutatja a hatását a most elkövetkező franciaországi községi választásokon.¹⁵

E választás, mint ismeretes, 2008. márciusában történik majd meg, s érdekes azt olvasni, hogy a francia sajtó mily erőteljesen hangsúlyozza, hogy Sarkozynek most kell majd először igazán szembesülni azzal, amit korábban megígért, és az „álmaival”.

Az emberek vásárlóértéke nyilvánvalóan csökkent és minthogy „az államkincstár üres”, így az ellentmondásos helyzetet csak reformokkal lehet orvosolni – állította az elnök és kormánya. E tekintetben persze a *Le Figaro*¹⁶ azt írta, hogy: „teljes gőzzel előre”. Sarkozy elnök persze nagy hangon bejelentette, hogy barátait váltani¹⁷ fogja és az ellenzéket teljes zűrzavarba taszítja. Ennek során Simone Veilt¹⁸ bízták meg azzal, hogy kidolgozza a terveket a nők egyenjogúságának érdekében.

A Nobel-díjas Amartya Sen és Joseph Stiglitz, mindketten közel álltak a baloldalhoz, kaptak megbízatást arra, hogy a technikai fejlődés problémáit kezeljék, és mindezt nem egyszerűen a CDP gondolati keretei között. Mindez abban a gondolatrendszerben született meg, amelyet a jelenleg élő legnagyobb, baloldalhoz közelálló francia filozófus, Edgar Morin¹⁹ fogalmazott meg a „progresszív civilizációs haladás” jegyében.

„A pozitív lustaság”²⁰

Rómában, a Lateráni Szent János bazilikában Sarkozy több főpap jelenlétében szólt, és dicsérte a „pozitív lustaságot”. Franciaországnak fel kell karolnia a „pozitív lustaságot”, amely nem áll szemben a vallással. Az a tény, hogy Sarkozy a keresztény gyökerekről kiemelten és pozitívan szólt, valamint arról, hogy a papok közvetíthetik az értékeket – mert a tanárok „mindig haboz-

¹⁵ A helyközi választásról az Évkönyvnek ugyanebben a fejezetében mlékezőnk meg.

¹⁶ A *Le Figaro* ismeretesen a francia nagypolgárság rangos, patinás jobboldali napilapja.

¹⁷ Sarkozy valóban néhány vezető szocialistát vont be kormánytisztiségebe, így B. Kouchner külügyminiszterré tette, és J. Langot fontos kormánybizottság élére állította, miként Attalit is.

¹⁸ Simone Veil régi baloldali, a Népfront idejében még szinte anarchista színekben tevékenykedett. Sok írása jelent meg magyarul is.

¹⁹ Fejtő Ferenc feltehető végrendelete szerint Morin tartotta a búcsúbeszédet párizsi temetősekör.

²⁰ Az olvasónak emlékezetébe ötlhet Paul Lafargue híres írása: „A lustaság dicsérete”. Magyarul in: Paul Lafargue: Válogatott filozófiai írások. Kossuth Könyvkiadó, 1972.

nának feláldozni életüket, és a karizma éppen a reménységből ered” – ez a deizmus nagyon hamar átment az elnöki aktivizmus dicséretébe.

.....

Langyos európaiság

Feltűnő, de nem meglepő, hogy Sarkozy egyedüli sikere az európaiság terén az volt, hogy leküzdötte a francia „Nem szavazatot”²¹, ami együtt jár azzal, hogy viszonylag kis államot óhajt fenntartani, amelynek jogkörét és erejét ő maga balanszírozná. Ebben részint az hajtja, hogy ő is szeretné, ha Európa kikerül a jelenlegi zsákutcából, és hogy Franciaországot kivezesse stratégiai válságból. Catherine Chatignoux, a *Les Echos* kommentátora azt írta, hogy Sarkozy a lisszaboni szerződés lényegét kísérelte megtartani, és a különféle „díszítő elemeket” dobta ki, illetőleg áldozta fel, hogy kielégítse a nép ellenkező szenvedélyeit és véleményét. Az újságíró szerint ez mindenképp nagy kár, jele a politikai akarat hiányának, ami egyben jelezte, hogy engedményeket tett a történelem nyomásának, és egyúttal megváltoztatta a hagyományos egyensúlyt a bővítés és a megszilárdítás között, és egyértelműen engedményeket tett a legkisebb erőfeszítés irányába.

A francia újságíró visszautalt a Balkánra, és ezen belül a koszovói kérdésre. Ehelyütt megállapította, hogy az egyedüli módszer, amellyel Franciaország és az EU kezelhetné mind a Balkánt, mind a koszovói kérdést, az lenne, ha valamennyi balkáni országot, beleértve Szerbiát is, bevonnák az EU-ba, és ily módon e régiót kivonnák az USA-Oroszország keresztútzból.

Forrás: Lotta Comunista, 2008. január, Bulletin, 2008. április (A Bulletin Emilió Gianni küldte meg az Évkönyvek.)

Martine Aubry lille-i győzelme ismét visszahelyezi őt az országos politika élére

- 66,56 százalékos győzelmével rekordot ért el -

Március 16-án vasárnap, az UMP községtanácsi választási jelöltjének, S.Huyghe-nek utolsó mondata hangzott volna el a lille-i polgármesteri hivatalban, amikor óriási ovációval köszöntötték Martine Aubry-t, a város PS polgármestert, egyben és újbóli jelöltjét és kíséretét.

²¹ A francia-holland „Nem szavazat” az EU alkotmánytervezetével szemben 2006-ban következett be. Lásd erről Évkönyv, 2007–2008.

A rossz nyelvek szerint M.Aubry egy zsarnok, aki képtelen összefogni egy csapatot. A valóságban ennek ellenkezőjét bizonyította be, amikor hat baloldali politikai csoportot egyesített. 66,56 százalékos győzelme rekord: jobb, mint Roger Salengro²² 1935-ös eredménye „egy olyan korban, amikor a nők nem szavaztak” – és jobb Pierre²³ Mauroy 1977-es 55,4 százalékos győzelménél.

Aubry asszony sajnálja a szavazók 55,58 százalékos távollétét, de nem csodálkozik, mert „annyi kritikát kaptam, hogy „nem szereti a lille-iket”: erre a 66 százalék a válasz! Remélem, sikerült kialakítanom egy bizonyos politikai hitelességet.... Nem olyan vagyok, aki felkelve, reggelenként újabb trükkökön töri a fejét, ami tetszene választóimnak. Ez a nagy siker is bizonyítja, hogy van még helye az igaz politikának.”

Forrás: Le Monde, 2008. március 18.

Geoffroy Deffrennes

Figyelmeztetés

(A községtanácsi választások megbüntették a jobboldalt)

(Rövidítve)

„A PS az első helyi hatalom” – így kezdődik a *Le Monde* elemző cikke a községtanácsi és megyei választásokról.

Ha a baloldal tiszta győzelme bőven táplálja a helyi hatalom tekintélyét, akkor világos, hogy ezzel az ország figyelmeztető üzenetet intézett Nicolas Sarkozynek. A tartózkodási arány különösen magas a jobboldalon, erősíti a duzzogás érzését a választók egyik pártjában, amely 2007. májusában az Elysée-be vitte győztesét. Tehát eljött a kiábrándulás ideje, ha nem a csalódásé. De ugyanakkor a felszólításé is kötelessége teljesítésére a régi meggyőző jelöltnek (lévén ezért győző), és aki ténvútra tévedt elnök lett.

Csupán kilenc hónap telt el, és N. Sarkozy népszerűsége mesteri szóbeli fölényén nyugodott, amit a reformok voluntarista mintájában kellett begyakorolnia: a tétlenség iránti megvetésben, a szeszélyes cselekvésben, hogy működésbe hozzon egy gazdaságában, az állami és a szociális ügyekben elavult és meszesedésben szenvedő országot. Ő készen állt, politikai tőkéje nagy volt.

²² Salengro Lille polgármestere és az 1936-os Blum kormány belügyminisztere volt, akit végül öngyilkosságba kergettek. Lásd erről magyarul bővebben: Jemnitz János: Léon Blum politikai életrajza, Budapest 1993.

²³ Mauroy a PS egyik vezetője, volt miniszter ill. miniszterelnök, az Évkönyv több írását közölte. (Egyidőben a Szocialista Internacionálénak is elnöke volt.)

Az ország visszafogta lélegzetét. Sikerül-e neki és milyen ütemben?

A politikai remény, amelyet N.Sarkozy 2007. májusában keltett életre, a beszéd, az ígéretek és az értékek összefüggésén alapult. A vásárlóerő jelöltje hallgatható, sőt sokaknak hihető elkötelezettsége a „többet dolgozni, többet keresni” téma. S íme januárban jókívánságok helyett azt hallják a franciák, hogy üresek a kasszák.

Kisebb lenne a rossz, ha az államfő nem tette volna mindenek középpontjába önmagát: csak az ő szava az egyedül hihető, az ő akciója az egyedül érvényes. Úgy tűnik, hogy alábecsülte a franciák fáradtságát.

Valójában a franciák nem kérik Nicolas Sarkozytól, hogy változzon meg. Ellenkezőleg. Azt kérik tőle, hogy az legyen, amit ígért: aktív elnök, reformprogramjának erős támasza.

A figyelmeztetés nem elutasítás. Ellenkezőleg. Meg kell értenie az elnöknek, hogy választói és azon felül az egész ország inkább kételkedik, semmint bukását kívánná.

Forrás: Le Monde, 2008. március 18. E.F.

Közli **Havel Józsefné Sziki Vilma**

A PC 3 vesztesége elhomályosítja tiszteletreméltó mérlegét

(Rövidítve)

A PC a községtanácsi választásokon három nagy veszteséget szenvedett el. Dominique Voyet (Zöldek) Montreuil-ben aratott győzelmet a távozó kommunista Jean-Pierre Bard-al szemben, Aubervilliers-ben Jacques Salvador (PS) nyert Pascal Beaudet (PC) ellenében, így Seine-Saint-Denis kerületben a kommunisták két nagy bástyájukat veszítették el. Calais (Pas-de-Calais) 37 éven át volt kommunista vezetés alatt, most azonban a 2001-es megválasztott Jacky Henin, akit a Nemzeti Front támogatott akkor, most is megtarthatta volna, azonban visszavonta a listáját. Így az UMP támogatásával a jobboldali Natacha Bouchart követi a polgármesteri posztot.

Ezeknek a városoknak az elvesztése, amelyek a kommunista önkormányzat szimbólumai voltak, kissé elhomályosítják Marie-George Buffet²⁴ pártjának inkább pozitív mérlegét. A 9 000-nél több lakosú városokban, a 30 000-

²⁴ A PC főtitkára.

nél nagyobb létszámú 28 városban (szemben a 2001-es 86 és 28 városszámokkal), a Kommunista Párt relatív stabilitást könyvelhet el.

A baloldal előrelépései az első forduló után megerősítést nyertek.

Forrás: Le Monde, 2008. március 18.

Közli és jegyzetelte **Havel Józsefné Sziki Vilma**

A szociális politika lelassulóban

(Részlet)

A szocialisták az Európai Tanács ülését választották arra, hogy negyedévenként találkozzanak az államfők és a kormányfők Brüsszelben – március 13-14-től kezdődően –, hogy az unión belüli szociális kérdésekről a vitákat elhárítsák.

A támadást az Európai Parlament szociális csoportjának az elnöke, Martin Schulz indította el a bizottság elnöke, José Manuel Barroso ellen, akinek a „tétlenségét” „elfogadhatatlannak” minősítette.

Ezek a polgárok azt akarják – M.Schulz szerint –, hogy a kizsákmányolás, az igazságtalanság, a bizonytalanság és a kitoloncolás ellen történjen intézkedés. A szocialista európai képviselők csoportjának vezetője kéri az Európai Tanácsot, hogy „vállaljon felelősséget” és hozzon intézkedéseket, hogy ezzel megerősítse az egységesítést és a szociális védelmet, biztosítsa a „minimális szociális normák” tiszteletben tartását, és növelje a közszolgáltatás szerepét.

Forrás: Le Monde, 2008. március 14.

Közli **Havel Józsefné Sziki Vilma**

„A likvidátor” címmel megjelent Pierre Moscovici²⁵ új könyve

Az ismert PS képviselő, Pierre Moscovici a május 13-i „4 igazság” című reggli műsorban nyilatkozott a Sarkozy kormányt bíráló, most megjelent új könyvéről, „A felszámoló”-ról („Le liquidateur”).

Kijelentette, hogy nagyon aktív az új francia külügyminiszter, B.Kouchner²⁶, aki az elnök külpolitikáját valósítja meg és ez igen zavaró.

– Atlantista, az USA-t támogató az elnök? – kérdezte Françoise Laborde szerkesztő.

²⁵ Hosszú időn át a PS külpolitikai titkára volt.

²⁶ Kouchner ismert szocialista politikus volt, akit Sarkozy 2007. márciusi elnökké választása után nyert meg magának, és tett külügyminiszterré. A cím róla szól.

- Nem - válaszolta P.Moscovici -, új konzervatív politikát valósít meg. Az elnök még soha nem mondta ki, hogy ki kell vonni a francia csapatokat Afganisztánból, így Kouchner sem.

Május 17-én, a TV-5 délutáni híradásában közölte, hogy Ségolène Royal tegnap a párizsi XX. kerületben bejelentette: a PS főtitkári posztja jelöltjeként tekinti magát.

Erre reagálva Pierre Moscovici kijelentette, megismételve május 13-i nyilatkozatát az ügyben: „nincs szükség Bertrand Delano Párizs polgármestere és Segolène Royal közötti versengésre”.

*Forrás:*A francia televízió 5. csatornájának 2008. május 13-i adása nyomán.

Hallgatta, lejegyezte és jegyzetelte **Havel Józsefné Sziki Vilma**

Párizs polgármestere „A bátorságról” című könyvéről

Bertrand Delano ²⁷, Párizs szocialista polgármestere nemrégiben megjelent új könyvéről „A bátorságról” („De l’audace”) nyilatkozott a „Nagy találkozás” című vasárnapi TV-5 műsorban.

Kérdés: Nem sürgeti az Ön naptári beosztását Ségolène²⁸ Royal?

B.D. válasza: Minden elképzelés (idéje) érdekel, az övé is. Más jelöltek is vannak a PS főtitkári posztra, én ebből nem csinálok problémát.

Kérdés: Nem megy messzire könyvében azzal a kijelentésével, hogy „az ember lehet szocialista és liberális is?”

B.D. válasza: Nagybetűvel írva! Ugyanis 35 éve vagyok PS tag, liberális és szocialista. Egy dolog aggaszt azonban ezzel kapcsolatban: a PS 30 éve a liberális oldalon áll és most mégis a jobboldal az, amely ezt kiaknázza.

Kérdés: A PS megújítása?

B.D. válasza: 1920-ban születünk. Magasra emelem a PS zászlaját. François Mitterrand is liberális és szocialista volt.

Közbeszólás: Vagyis szocialista és liberális?

B.D. replikája: Ahogy akarja!

Kérdés: Új elem könyvében a XXI. századi liberalizmus.

A polgármester válasza: A gazdasági helyzetről beszéljünk: verseny van. Állami intervencióra van szükség, szociális és liberális csapatra. Holnap jelentem be, hogy az egyetemek és a magánvállalatok közreműködésével kutatási alapot javasolok létrehozni. Eddig 2,1 százalék volt a kutatási alap, most 15 milliárd eurót javasolok, mint ahogyan azt a nagy államok teszik. Ezt fogom a következő PS kongresszuson is előterjeszteni.

²⁷ Párizs szocialista polgármestere, akit 2008-ban másodszor is megválasztottak.

²⁸ 2007-ben a PS köztársasági elnökjelöltje volt, kampányáról bővebben lásd Évkönyv 2008.

Kérdés: Hírek szerint minden PS áramlat Ségolène Royalt támogatja a 2012. elnökválasztásra, aki azt vallja, hogy nem fér meg együtt a szociális és a liberális elgondolás.

B.D. válasza: Tiszteletben tartom a véleményét. Amint a sokszínűségről beszélünk, intelligensebbek leszünk.

Kérdés: François Hollande?

B.D. válasza: Hollande kvalitásait el kell ismernünk. S.Royal-al kapcsolatban ugyancsak elismerem a kvalitásait, de azért lehet egyéni véleményem és tehetek egy kis különbséget.

Kérdés: Ön jelöli ki, hogy kik legyenek a PS elnökjelöltjei? Vagy az elnökjelöltséghez nemcsak a PS főtitkári poszton át vezet az út?

Befejezésül a polgármester így válaszolt: Három dolog szükséges ehhez:

1. világhosság, 2. alkotói készség, 3. bátorság, amint a könyvem címe is jelzi.

Forrás: A francia TV-5 csatornájának 2008. május 25-i adása nyomán.

Hallgatta, lejegyezte és jegyzetelte: **Havel Józsefné Sziki Vilma**

Olivier Besancenot²⁹, a trockista szélsőbal szóvivője a TV5-ben

Michel Drucker, az „Éljen a vasárnap” című kedvelt szórakoztató műsor vezetője, meglepő módon Olivier Besancenotot hívta meg ezen a vasárnapon.

A másfélórás műsorban az LCR szóvivőjének egész életpályáját megismerhette a néző, 1974-es születésétől kezdve, napjainkig. Megjelenését óriási ovációval fogadta a stúdió közönsége.

Louvier-ben született, pedagógus családban, már 14 éves korában a baloldal elkötelezettje volt. Alain Krivine³⁰, a trockista szélsőbal Európai Unió-beli képviselője 1999-ben fedezte fel, mint fiatal militánst. 2002-ben indult az elnökválasztáson, amikor 4,2 százalékot kapott, 2007-ben ugyancsak indult, ekkor 4,2 százalékot ért el. Azonban már nem kíván elnök lenni, marad az a militáns, aki érzékeny a francia társadalom mélyén húzódo problémákra.

Ezért hívta meg műsorába két gyári munkás harcostársát, akik őszintén beszámoltak a Reynolds ceruzagyár egyéves harcáról, hogy fennmaradhassanak, azonban ez nem sikerült.

²⁹ Az LCR (a Ligue Communiste Revolutionnaire) trockista áramlat jelenleg legbefolyásosabb vezetője és szónoka jelenleg is postásként dolgozik.

³⁰ Krivine az egyik francia trockista áramlat legrégebbi vezetője, többszörös köztársasági elnökjelöltje volt. Több írását közölte az Évkönyv is.

– Magát az zavarja, hogy a nagy vállalati patrónusok jövedelmét az elnök jelentősen emelte, a munkásokét meg nem? – vetette közbe M. Drucker, nagy derűtlenség közepett.

Forrás: A francia TV-5 csatornájának 2008. május 18-i műsora nyomán.

Forrás: Le Monde, 2008. március 14.

Hallgatta, lejegyezte és jegyzetelte **Havel Józsefné Sziki Vilma**

RAGHU KRISHNAN – ADRIAN THOMAS:

Az ellenállás a neoliberalizmussal szemben Franciaországban

(Rövidítve)

Jelenleg mindenki arra figyel, hogy Nicolas Sarkozy a jobboldal jelöltjeként győzött a 2007. évi elnökválasztáson Franciaországban³¹. A meghatározó és uralkodó média, elsősorban Nagy-Britanniában és az USA-ban úgy kommentálta ezt a győzelmet, mint óriási esélyt arra, hogy keresztül vigyék a neoliberális reformokat. Ám ugyanebben a médiában ezt úgy tüntetik fel, hogy ezzel véget is ér az a korszak, amely tele volt belső ellentmondásokkal, küzdelmekkel, és amelyet a hanyatlás és stagnálás jellemez. Ugyanezek az emberek abban bíznak, hogy Sarkozy keresztül tudja vinni a szabadpiacos reformokat, bármilyen ellenállásba ütközik is, akár még a lakosság konzervatív rétegeiből is. Ám mind az elnökválasztás, mind a parlamenti választás fel erősítette és felszínre hozta az emberek millióinak tiltakozását, akik azután az utcákon tüntettek a neoliberális reformok ellen az utóbbi években – ezek után nagyon korai lenne a neoliberális reformok győzelméről beszélni Franciaországban.

Sarkozynek két nagy nehézséggel kell szembenéznie. Az első az ellenállás terjedése a neoliberális reformokkal szemben, valamint a neoliberalizmus tételeinek eróziója világméretben. Tanulmányunk első részében azt vizsgáljuk meg, és mutatjuk ki, hogy ez az ellenállás miként erősödik meg, ill. alkalmanként hogyan gyengül meg Franciaországban. Elsősorban arra koncentrálunk, hogy ez a küzdelem hogyan erősödött fel az 1995-ös év végétől. A második nehézség abban rejlik, hogy mi is volt a jellege Sarkozy választási győzelmének. Sarkozy, amikor látta a neoliberalizmussal szembeni érzések erejét, akkor meglovagolta a konzervatív, populista és idegengyűlölő szennvedélyeket. Győzelmének egyik fő jellemzője éppen az volt, hogy elködösítse a gazdasági és szociális problémákat és ily módon megszerezze el elhódítsa a tömegeket Jean-Marie Le Pen Nemzeti Frontjától. Így szemben a ha-

³¹ Erről részletesebben lásd Évkönyv 2008.

gyománys, több évtizedre visszatekintő jobboldal erőitől, Sarkozynek sikerült magát úgy feltüntetni, mintha ő „kívülálló” lenne, olyasvalaki, aki Franciaországot meg tudja védeni a válságtól, valamint a különféle belső és külső fenyegetésektől.

Valóban, bizonyos: nagyon aggasztó, hogy egy ilyen ember költözhetett be az Elysée palotába³², akinek ráadásul rendelkezésére áll a parlamenti többség támogatása is. Ámde ennek ellenére az már kérdéses, hogy több lehetősége lesz-e, mint az előző köztársaság elnököknek, arra, hogy szétverje a korábbi jóléti állam tartóoszlopait, amelyek még állnak. Mindannak ellenére állnak, hogy erősen megrepedeztek négy évtized neoliberais reformjai után, amelyeket egyaránt indítottak baloldaltól³³ és jobboldaltól. Ezek a tartós pillérek a következők voltak: az erős nyugdíjrendszer, az egészségügyi szolgáltatás és az oktatás, kollektív szerződések viszonylag hosszú időn át érvényesülő rendszere, továbbá, hogy a munkások nagy része különböző további ingyenes szolgáltatásokhoz is juthatott. Ezek a pillérek most mind határozott támadásoknak vannak kitéve Sarkozy populista szövegei és megígért akciói által, amelyeket a „törvény és rend” nevében óhajt foganatosítani. Ugyanakkor ott állnak a munkások, nyugdíjasok és a középosztályúak azon milliói, akik Ségolène Royal-ra szavazták.³⁴

Sarkozy jövője és sikere attól függ, hogy továbbra is sikerül-e a francia lakosságot a „törvény és rend”, a „nemzeti öntudat” ill. a „morális hanyatlás” körül polarizálnia. Ezeket a kérdéseket Sarkozy meglepő virulenciával tudta megjeleníteni elnöki kampányának mások korszakában. Sikerében igen jelentős tényező volt a 2005. decemberi zavargások sora, amelyek Franciaország nagyvárosainak kül- és elővárosaiban robbantak ki, és amelyeknek határozott szociális tartalmuk volt. Ezek voltak a legnagyobb szociális zavargások 1968. májusa óta.³⁵ Ezeket mai szemmel visszapillantva úgy is lehetne értékelni, hogy ezeket maga Sarkozy provokálhatta ki, amikor éppen belügyminiszter volt, és amikor ki akarta golyózni vetélytársát, akit Jaques Chirac jelölt ki utódjának, nevezetesen Dominique Villepint, aki akkor az ország miniszterelnöke volt.

Ám ugyanakkor indokolt azt is alaposan megvizsgálni, hogy ezeknek a zavargásoknak a külvárosokban mi is volt a szociális oka. A harag kitörésének az volt a mélyebb oka, hogy ezek az emberek húsz éven át szenvedtek a bal- és jobboldali kormányok neoliberais uralma alatt. Ugyanehhez hozzájárultak a baloldal hibái is, amikor is nem tudtak ellenpéldát nyújtani a jobb- és a szélsőjobboldal kísérleteivel szemben, akik etnicizálták és kriminalizálták a szociális konfliktusokat.

³² A köztársasági elnök székhelye.

³³ Utalás a Mitterrand korszakra, ezen belül a „szigorú”, ill. a Jospin korszakra. Ez utóbbiakról lásd Évkönyv 1982-1986. 2003.

³⁴ Az 1968. májusi francia napokról lásd Évkönyv 1978.

³⁵ Erről lásd Évkönyv 2006.

Ezeket a szempontokat szem előtt tartva írjuk meg cikkünk második részét a legszegényebb külvárosok helyzetéről. Ezekben a külvárosokban nagyon lényegesen megváltozik a fehér és a nem-fehér lakosok aránya. Ebben az esetben külön megemlítendő a színes és bevándorolt fiatalok aránya.

A normalizáció bukása Franciaországban

2005–2006-ban Franciaországot háromszor is a neoliberalizmussal szemben kirobbant ellenállás rázkódtatta meg. Az első 2005-ben az volt, amikor a franciák „Nemmel” szavaztak az Európai Alkotmány betervezett szövegére³⁶, a második a francia külvárosokban lezajlott lázadások sora 2005. október-novemberében, a harmadik pedig az a tüntetés-sorozat, amelynek aktivistái a diákok voltak 2006. február-áprilisban, akik az új munkatörvények ellen tiltakoztak. A megmozdulások hátterében a társadalom széles rétegeinek romló szociális helyzete állt, amely jelezte a francia „szociális modell” lassú kimúlását. Ez a szociális modell a II. világháború után kezdődő „30 éves di-csőséges” korszak idején épült ki, amikor is a gaullisták és a kommunisták kompromisszumot tudtak kötni egymással.³⁷

Megjegyzendő, hogy ekkor ez a modell az újjáépítésre irányult a kapitalista rendszer keretei között és nem annyira arra, hogy kialakítsa „a francia utat a szocializmushoz”. Ezt a rendszert azután szociális mozgalmak kérdőjelezték meg 1968-ban, ugyanakkor bizonyos szociális stabilitást nyújtott a munkásosztály számára. Ez a korszak egyúttal lehetőségeket kínált a bevándorlók számára is. Az utolsó 25 év folyamán a francia gazdasági és politikai elit eljutott odáig, hogy ezt a szociális modellt leépítse, azon az alapon, hogy csak így lehet Franciaországot „normalizálni” és modernizálni, egyúttal így lehet Franciaországot is felcsatlakoztatni az Európa atlanti főáramlatához, amit a lakosság nagy része erőteljesen opponált. Ezt Franciaországban mind a közép-balon, mind a közép-jobbon sokan opponálják a 1980-as évektől, és ez a magatartás és felfogás visszavezethető a régi jakobinus hagyományokhoz. Mindehhez hozzájárul, hogy Franciaországban mind az erős államnak, mind visszaautásításának erős gyökerei vannak. Ráadásul ez színeződik a bal- és a jobb ellentétével, ami újabban ötvöződik az új technokraták megjelenésével és azok elutasításával. Ez újabban úgy is megjelenik, hogy az értelmiségiek egy része elutasítja, hogy az ország túlságosan hasonuljon az angolszász világhoz. A francia „kivételesség” egyik jele volt a gaullizmus ill. az erős kommunista párt együttélése és mindkettőnek jelenleg is vannak hívei. Az európai integráció felgyorsulásának idején ennek a francia „kivételezettségnek” vége szakadt és ez egyaránt meggyengítette, sőt szinte véget vetett mind a gaullizmusnak, mind a francia kommunizmusnak.

³⁶ Erről lásd magyarul bővebben Évkönyv 2006–2007.

³⁷ Franciaország koalíciós kormányában ekkor kommunista volt az iparügyi miniszter.

Ám amikor az EU Alkotmány tervezete Franciaországban népszavazásra került, akkor népi visszautasításra talált az EU Alkotmány neoliberais szelleme.³⁸ A liberális áramlattal szemben a baloldaliak olyan jelszavakkal érveltek és küzdöttek, hogy „nemet mondunk a liberális Európára”.

Az EU Alkotmány tervezete végeredményben neoliberais gazdaságpolitikát vázol fel. Az, hogy ezt a francia választók 55%-a utasította el, minden várakozást felülmúlt. A francia média óriási többsége és valamennyi nagy párt³⁹ hevesen támogatta a tervezet elfogadását. Ezzel szemben az a tábor, amely a „Nem”-et szorgalmazta, nagyon heterogén csoportokból állt össze, és nagyon kicsiny volt a parlamenti képviselöete. A referendummal kapcsolatos eredmény jól rávilágított arra a szakadékra, amely a francia nép többsége és a politikai elit között tátongott. A „Nem” blokk aktivistái különféle szociális csoportosulásokból, a PCF-ből, a különböző szélsőbal trockista csoportosulásokból, valamint a PS és a Zöldek egy részéből kerültek ki. A legnagyobb francia szakszervezet, a korábban kommunista orientációjú CGT szintén a „Nem” mögött állt, ámde a kampányban aktívan mégsem vett részt, mert a CGT sem volt egységes. A szélsőjobb és a közéjobb jobbszárnyán elhelyezkedők szintén a „Nem” mellett szálltak síkra, de az ő állásfoglalásukat, ahogy a tömeg-média jellemezte, a „xenofóbia” határozta meg. Ám végeredményben a „Nem” szavazók döntő többsége azért tett így, mert lépésüket szociális megfontolások határozták meg, így a munkanélküliségtől való félelem és a további elvérzés a szociális garanciák hiányában. Vagyis a szociális megfontolások voltak messze uralkodók, nem pedig a nacionalizmus. A „Nem” referendumot a politikai elit úgy fogadta és úgy tüntette fel, hogy az valóságos csapás, amelyet az elmaradott tömegek okoztak, és amely Franciaországot elszigeteli. Néhány nappal a referendum után a konzervatív történész, René Remond azt mondta, hogy ez az eredmény ugyanolyan rossz, mint München⁴⁰ volt. A politikai elit egyébként is úgy ítélte meg, hogy az EU legnagyobb előnye az, hogy mentesítve van mindenféle tömegbefolyásolástól és népszerű óhajoktól.⁴¹

Forrás: Raghú Krishnan - Adrian Thomas: Resistance to neoliberalism in France. In: Socialist Register 2008. 295-298. old.

³⁸ A francia „Nem” szavazásról részletesebben lásd Évkönyv.2007.

³⁹ Ami a PS-t illeti, a párt nem volt egységes, és egyes vezetöi is a Nem-et szorgalmazták. (Szerk. megjegyzés)

⁴⁰ Utalás az 1938. évi müncheni egyezményre.

⁴¹ Az írás még hosszan folytatódik, mi csak az elejét tudtuk átvenni.

A PC főttkára a TV-5-ben

Marie-George Buffet-t, a PC főttkárát ezen a reggelen a „4 igazság” c. műsorban arról kérdezte Roland Sécard szerkesztő, hogy mi a véleménye a Sarkozy kormány tegnapi döntéséről, a minimálbér (SMIG) összegének fel-emeléséről?

Buffet válasza: Ez Sarkozy üres zseb politikája, mivel dolgozónként csupán 8 centimes-mal emelték meg a minimálbért. 1 700 euro havi jövedelemből nehéz megélni. Pedig nemcsak az egyén, hanem az ország érdeke is azt kívánja, hogy emelkedjék a minimálbér, különben nincs növekedés. Ezért ez a mostani intézkedés – hazugság.

- Mi a benzinár csökkenéséről a véleménye? Mellette van?

Buffet válasza: Persze. A kevésbé tehetősekre kell gondolnunk, akik a külvárosokban élnek, és sokat kell utazniuk a munkahelyükre. A magas üzemanyagárak elsősorban őket sújtják. Mindennek emelkedik az ára, csupán a fizetések nem.

- Végül a baloldal helyzetéről érdeklődött a szerkesztő. Mi várható?

Buffet válasza: Jövő héten kedden találkozik a baloldal, szép találkozó lesz. Az egyesült baloldal megteremtése a cél, de ehhez a PC-nek, ezen belül az Országos Titkárságnak is meg kell újulnia.

Forrás: A francia televízió 5. csatornájának 2008. június 24-i adása nyomán

Hallgatta és lejegyezte **Havel Józsefné Sziki Vilma**

François Hollande erősen baloldali nyilatkozata

A francia rádió megszólaltatta Hollande-ot az ír voksolás „Nem” eredménye nyomán. Hollande egyike volt azoknak, akik kijelentették, hogy nem csodálkozik az eredményen, az EU mindent megtett ennek érdekében. Nem tett semmit a kétféle ár-robbanás (olaj, élelmiszer) kezelése érdekében. Hollande hozzátette, hogy elég volt a jobboldal agresszív támadásából.

Ezúttal nem érintette az EU Bizottságának azt a nyilatkozatát, hogy a heti munkaidőt „rugalmasan” 60-65 órára lehetne emelni. (Az I. világháború után a Nemzetközi Munkaügyi Hivatalnak – BIT – 1918-as létrejöttékor a 48 órás munkahetet és a 8 órás munkanapot már „törvénybe iktatták”. Ráadásul a javaslat úgy hangzott, hogy a munkáltatók és az egyes dolgozók megállapodása nyomán lehetne ezt elfogadtatni. (Vagyis a kollektív szerződéseket temetnék el.)

Forrás: Az RFI 2008. június 15-i adása nyomán.

Hallgatta és lejegyezte **Jemnitz János**

A szociális gondok Franciaországban

Az RFI vendége volt Laguillere, valamint egy fiatal szociológus. A késő esti adásban Laguillere volt a felvezető, és a minapi nagy francia szakszervezeti demonstrációk után azt hangsúlyozta, hogy a kapitalista „kínálattal” szemben a dolgok javítása attól függ, hogy megemelik-e a béreket, a nyugdíjakat és nagyobb jogokat és lehetőségeket adnak-e az önkormányzatokban. Megemlékezett arról, hogy a fiatalokat (jelentős részük munkanélküli) szembefordítják a nyugdíjasokkal. Mindezt az állítást, elemzést és követelést a tudományos kutatóintézetben dolgozó szociológus is osztotta – további adatokat szolgáltatva. Kettejük között nem volt vita.⁴²

Forrás: Az RFI 2008. június 27-i adása nyomán.

Hallgatta és lejegyezte **Jemnitz János**

A Humanité ünnepe

Marie-George Buffet, a PC főtitkára nyilatkozott ezen a reggelen a szeptember 12-13-án, Courneuve-ben sorra kerülő hagyományos Huma ünnepéről, melynek jelszava: „Újrakezdeni a párbeszédet!” („Renouer le dialogue”).

A műsorvezető közben kijelentette, hogy a baloldálnak nincs új eszméje. Válaszul a főtitkár asszony elmondta, hogy szeptember 27-én az összes baloldali szervezet részvételével tanácskozást rendeznek, amely visszavágás-riposte lesz Sakrozy elnöknek. Ugyanis a kormány mindenről beszél – hangzottatta –, csupán a fizetések rendezéséről nem.

Egyébként az Huma ünnepség kulturális szemle is, a hagyományoknak megfelelően.

Végül megkérdezték, hogy az október 10-én kezdődő PC kongresszuson jelölteti-e újból magát főtitkárnak?

Buffet röviden így válaszolt: „még átgondolom”.

Forrás: A francia TV-5 2008. szeptember 11-i adása nyomán

Hallgatta és lejegyezte **Havel Józsefné Sziki Vilma**

⁴² A globális kapitalizmus világában a problémák is úgy tűnik, globálisak. Az Évkönyv 2009. évi kötetében, valamint ebben a kötetben számos írás szól különböző országok vonatkozásában ugyanerről.

A rocardisták Delano mellett

– Michel Rocard⁴³ és hívei Párizs polgármestere mellett elkötelezettek –

La Rochelle-ből visszatérve, vegyes érzelmekkel vagyunk telve. Mindenek előtt a szomorúság fog el bennünket, látva a PS nyári egyetemének résztvevőit, megfosztva munkájuktól, amely gyakran figyelemre méltó.

De mint mindig, harcolni kell. Mert mi mélyen ehhez a párthoz kötődünk. Mert mi tudjuk, mint jelent napjainkban adni magunknak egy történelmi esélyt, a szociáldemokrácia nagy hangját hallatni a francia baloldal szívében, egy vállalt és merész reformizmusét – Jaurès⁴⁴-ét. Ha nem akarunk csupán Franciaország „legnagyobb helyi pártja” lenni, egyszerre kell határozottan ellentmondanunk a köztársaság elnökének, de ugyanakkor dolgozni és javasolni. 2012-ben a franciák nem a legügyesebb manővrozót fogják választani közülük, hanem a gazdasági és szociális szerződésről határoznak, amit mi javasolunk nekik, és a magatartásunk hitelességéről döntenek.

Ehhez az kell, hogy bizonyos számú feltétel együtt legyen, és pedig mielőbb. Mindenek előtt mondjunk igazat. Ne titkoljuk el gazdasági és szociális helyzetünk súlyosságát. Úgy tekintsünk a világra, mint amilyen, vagyis egyre jobban veszélyeztetett és instabil. Röviden szólva beszéljünk arról a kapitalizmusról, amely igen súlyos gazdasági, ökológiai és emberi válság feltételeit teremtette meg.

Meg kell mondani a franciáknak, hogy ezek a valóságos tények mást igényelnek, mint a tegnapi receptek szajkózását.

Azután összefüggőnek is kell lennünk. Ha hisszük, hogy azért, hogy súlyunk legyen a globalizációban, hogy biztosíthassunk egy világméretű törvényes rendezést, akkor erősen támaszkodnunk kell az Európai Unióra, tehát a nehézségek ellenére világosan újra meg kell erősítenünk, hogy Franciaország jövője feloldhatatlanul Európa jövőjéhez van kötve.

Nem kell elhínteni azt az illúziót, hogy azt is el tudja osztani az ember, amit nem termelt meg. Ne titkoljuk el, hogy nekünk kell derékon kapni az iparleépítés problémáit, a deficitünk kezelését, nekünk kell javasolni a kisgyerekek, a szegény családok, az egyetemisták, a kutatók, a városainkban és elhanyagolt falvainkban elfeledett fiatalok ezrei számára nélkülözhetetlen beruházásokat. Tehát bátran kell részt vállalni e nehéz témákban, elkötelezetten, konkrétan, az energia minden formájának mesteri felhasználásával, ideértve a nukleáris energiát, végül az állam reformját és a közszolgálat kérdését is.

⁴³ Rocard 1981-ben Mitterrand oldalán a második számú vezető, később francia szocialista miniszterelnök, majd a PS reformista irányzatának egyik vezetője.

⁴⁴ Jaurès életútját lásd Évkönyv 1984., valamint Jemnitz János: Jean Jaurès. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970.

Végül legyünk hűek önmagunkhoz. Mindezekben a pontokban a szocializmus és a demokrácia keretén belül dolgoztunk, amelyen közösen alakítottunk ki: rendszeresen haladtunk előre a javaslatokkal, konkrétan Dominique Strauss-Kahn jelölésének pillanatában, akinek nagy ívű intellektuális orientációi mindig a mieink is.⁴⁵

A PS újjászervezéséhez szükségünk van annak élén egy olyan vitathatatlan személyiség jelenlétére, aki magabiztos, meghallgat másokat év vitatkozik, de meg is oldja a kérdést. Csupán egyetlen hangra van szükségünk, aki meggyőződéseink kifejezője, nem pedig tíz szóvivőre, akik a kakofóniát szervezik. Arra van szükségünk, hogy ez szeptember 13-tól működjön, amikor az országos tanács kialakítja a többség pólusát, vagyis egyszerűen szükség van a személyes részvételre és egyetlen karmesterre.⁴⁶ Ennek érdekében mindazokat hívjuk sorainkba, akik elfogadják a szocializmus és demokrácia eszméit, segítik és máris támogatják a Bertrand Delano vezette vállalkozás intézkedéseit. Mert újra megtaláltuk közreműködésében azokat a pontokat, amelyek a legfontosabbak számunkra: elkötelezettség Európa iránt, a gazdasági versenyképesség és a szociális igazság közötti felbonthatatlan kötelék.

Michel Rocard volt miniszterelnök, európai képviselő

Alain Bergounioux, a PS országos titkára

Dominique de Nayves, ügyvéd

Michel Destot, Grenoble képviselője és

Polgármestere

Cathrine Tasca, Yvelines szenátora

Forrás: Le Monde, 2008. szeptember 11.

Közli és jegyzetelte **Havel Józsefné Sziki Vilma**

A baloldal vártnál nagyobb előretörése a szenátusban

Ötven éve nem volt ennyire sikeres a baloldal a szenátusi választáson, mint most: 23 szenátoruk lesz, miközben a jobboldal (UMP) veszít, de azért egyelőre többségben marad – jelentette ki az TV-5 reggeli adásának szerkesztője.

François Hollande, a PS főtitkára röviden jellemezte a siker okait. Elsősorban jelöltjeink jól felkészültek, minőségileg megfeleltek. Másodszor a leg-

⁴⁵ D. Strauss-Kahn egyik jelöltként indult a PS-en belül a 2007. évi köztársasági elnökjelölti posztért. A jobbszárny jelöltje volt, nem választották meg.

⁴⁶ Az egyszemélyes karmesteri poszt sorsa 2008. október végén még nem dőlt el, több jelölt volt.

utóbbi községtanácsi választásokon elért országos eredményeink a forrása mostani szenátusi sikerünknek.⁴⁷

Forrás: A TV-5 2008. szeptember 22-i adása nyomán

Hallgatta és lejegyezte Havel Józsefné Sziki Vilma

Ségolène Royal a „4 igazság” c. műsorban

A PS a jövő héten fog ülésezni. Nem érzi úgy magát, hogy be van kerítve Martine Aubry⁴⁸ és Bertrand Delano⁴⁹ által? – kérdezték. Lesz-e elnökjelölt a PS-ben? – folytatták.

S. Royal röviden válaszolt: Nem egyedül indulok.

Forrás: A francia TV-5-ös csatornájának, 2008. október 28-i adása nyomán

Hallgatta és jegyzetelte Havel Józsefné Sziki Vilma

A PS 2008. novemberi kongresszusa

A kongresszuson abszolút biztos befutóként Segolè Royalt választották meg. Úgy tűnik, még egy forduló hátra van, még ebben a hónapban. Az RFI minden esetre már egyedül csak Royalt szólaltatta meg. Royal keményebb szocialista hangot ütött meg, a gazdasági válsággal szembenézve határozottabb szociális politikát követelt, és amellet, hogy persze Sarkozyt bírálta, még erőteljesebben támadta Barrosot, aki mintegy Portugáliát is tönkretette, jelenleg az Európai Bizottság élén a szociális igazságosság követelményét teljesen elhantolta, és az Európai Parlamentben a szocialista kisebbség véleményével nem törődik. Ez ellen európai összefogást hirdetett.

Forrás: Az RFI 2008. november 14-i adása nyomán

Hallgatta és lejegyezte **Jemnitz János**

A Francia Szocialista Párt (PS) 2008. novemberi kongresszusáról

A francia rádió rögzítette, hogy vasárnap 16-án a PS kongresszusa véget ért anélkül, hogy főtítkárt választottak volna. (A választás egy héttel eltoló-

⁴⁷ E választásokról lásd Évkönyv 2009 és 2010.

⁴⁸ Aubry a PS régi vezetőségi tagja, volt miniszter, Lille polgármestere – írásait lásd Évkönyv 2005-2009.

⁴⁹ Delanoë Párizs polgármestere. Írásait lásd Évkönyv 2005-2009.

dott.) Három jelölt állt versenyben: S.Royal (aki a legtöbb szavazatot kapta), Martine Aubry és egy férfiú. Delano visszalépett Aubry javára. A rádióadás nyomán úgy tűnik, Royal nyit a centrum felé is (amit e párt vezére, Bayrou is jól fogadott. Aubry ezzel szemben minden szocialista egységét szorgalmazta, sürgette a kapcsolatok elmélyítését a szakszervezetekkel, valamint azokkal a civil szervezetekkel, amelyek készek egy szocialista platform támogatására. Ennyiben hangsúlyosan nem vonult félre Royal javára⁵⁰.

Forrás: Az RFI 2008. november 16-i adása nyomán

Hallgatta és lejegyezte **Jemnitz János**

A PS 2008. novemberi új vezetése

Martine Aubry, az új megválasztott főtitkár „indulása” első napjaiban máris átszervezte a PS belső apparátusát. Új, erős nőszervezeti titkárságot és egy ökológiai szervezetet hozott létre. A vezetésbe bevonta a harmadik főtitkár jelöltként indul fiatalabb, még határozottabban baloldali jelöltet. S.Royal hangsúlyosan távolmaradt a vezetéstől.

Forrás: Az RFI 2008. november 7-i adása nyomán

Hallgatta és lejegyezte **Jemnitz János**

A PS főtitkárválasztás 2008. novemberében

A francia rádió késő esti adásában rápillantást adott a francia Szocialista Párt új főtitkárának megválasztására. Késő este még úgy tudósítottak, hogy S.Royal a győztes, de M.Aubry is 47%-ot kapott, vagyis fej-fej mellett haladnak, és a szavazatokat még nem számolták végig. Mindkét hölgyet behozták a „mikrofonba”. Royal arról beszélt, hogy a PS-t meg kell újítani és fiatalítani⁵¹. Aubry hangsúlyozottan balra fordulásról beszélt, hogy azonnal kapcsolatot kér az összes szakszervezettel, és meg kell újítani a kapcsolatokat az összes szocialista párthoz.

22-én reggelre kiderült, hogy Aubry győzött, mindössze 40 szavazattal. Royal először új szavazat ellenőrzést sürgetett, majd 22-ére kiderült, hogy

⁵⁰ Tehát nem véletlen, hogy Royal jelenleg Délről jön, míg Aubry Lille polgármestere és hangsúlyosan a mindig is kemény, történetileg erős baloldali szocialista Nord megyét és szervezeteit képviseli.

⁵¹ A „fiatalításról” nekem sajnos eszembe jut, hogy ezt annak idején Rákosi is, Kádár is meghirdette, amikor meggyengültek és a „fiatalok” egyik esetben sem „jöttek” nagyon be.

harmadszori új választást is; a „vereségbe” láthatólag nem nyugodott bele. A döntés a PS elnökségének kezében van.

Forrás: Az RFI 2008. november 21-i adása nyomán

Hallgatta és lejegyezte **Jemnitz János**

A PS új főtitkárának megválasztása – bonyodalmakkal

A nagy reményekkel várt november 14-15. között megtartott 75. reimsi kongresszus nem hozta meg az új főtitkár kijelölését, amelyet november 20-ára terveztek bejelenteni.

Ugyan Ségolène Royal áll november 14-én még az első helyen 29,4 százalékkal, a többi jelölt azonban – Martine Aubry, Bertrand Delano, Benoît Hamon (európai képviselő) szintén versenyben áll.

November 15-én, a reimsi kongresszus első napján Pierre Mauroy⁵² szenátor, a PS öregje jelent meg a képernyőn, és méltatlankodva csak ennyit mondott: „incroyable”, vagyis hihetetlen, ami most történik.

A műsorvezető ekkor megjegyezte: „ez a reimsi kongresszus nem nagyon hízelgő. Vagyis: még nem lehet tudni, merre megy a PS. Eredményhirdetés: november 20-án várható.

Hétfőn, november 17-én reggel, a „Négy igazság” című műsorban váratlanul Vincent Peillot európai PS képviselő bejelentette: „Reims bukás” (écheç). Mától – az ő vezetésével – a PS új csapatot alkot.

François Laborde műsorvezető ekkor közbevetette: „ez nem egy képzeletszülte csapat?”

– Nem – erősítette meg kérdezett –, itt mindenki egyetértő csapattá alakult, Moscovici-tól⁵³ kezdve Aubry-ig, és jövő vasárnap tartanak újabb küldöttgyűlést, amit S.Royal nem tagadhat meg (aki időközben a TV-5 előtt jelentette ki, hogy a fiatal generációval kíván új csapatot alkotni.

A november 17-i hétfői párizsi lapok a reimsi kongresszus után ilyen címekkel jelentek meg: „Egy hosszú, szerelem nélküli hétvége”. Aznap este, a 20,30-kor kezdődő híradásban a TV-5 meglepő hírt közölt: „fordulat a PS-ben” (tournant a PS). Ekkor B.Dálno⁵⁴ állt a mikrofon elé és erőteljes hangon közölte: „Martine Aubry mellett vagyok, mert ő az egyetlen, aki alkalmas a főtitkári posztra”. Majd Aubry közölte a nézőkkel: remélem főtitkár leszek”.

⁵² Mauroy 1981 után a Mitterrand-korszak első szocialista miniszterelnöke (lásd Évkönyv 1981-83), később a Szocialista Internacionálé elnöke.

⁵³ A PS hosszú időn át külügyi titkára, rövid ideig ő is főtitkárjelöltként indult 2008-ban.

⁵⁴ A PS elnökségének tagja, Párizs másodsorú megválasztott polgármestere, több cikkét és állásfoglalását közölte az Évkönyv 2008. és 2009. évi kötete.

Végül S.Royal is szóhoz jutott, mondván: „a PS elvesztette az önbecsülését (honneur). Azok viselkednek így, akik nem akarnak kezét nyújtani az ifjú generációnak”.

Majd november 18-án, a reggeli műsorban a TV-5 közölte a PS elnökjelölteinek pillanatnyi sorrendjét, ami természetesen a döntésig még módosulhat. Ezek szerint:

1. Martine Aubry
2. Benoît Hamon
3. Ségolène Royal

Ezen a napon, a TV-5 esti 20,30 órás híradásában már „generációs konfliktus” címszóval kezdte a Martine Aubry-val készített interjút.

- Most mi van? - kérdezte a műsorvezető a PS első számú főtitkár jelöltjétől.

Martine Aubry válasza: hétfőn, november 24-én minden PS tag részvételével - Ségolène Royal-t is beleértve - összejövetelt tartunk. Sürgős a teendők a jelenlegi krízishelyzetben, így egyetlen párttag sem hiányozhat.

- De mi a program? - kérdezte sietősen a szerkesztő.

Martine Aubry válasza: Új modell kell. Igazságosabb elosztást várnak tőlünk a franciák, perspektívát a fiataloknak, nyugodt, biztos megélhetést az öregeknek és új programot Sarkozy elnök igazságtalan rendelkezéseivel szemben. Ezt fogjuk megvitatni a hétfői összejövetelünkön.

A műsorban egy villanásnyira megjelent Ségolène Royal is. Röviden megnyit mondott: „jelenleg anti-Royal van”.

November 22-én, szombat reggel végre jelenthette a TV-5: péntek éjjel egy órákor Martine Aubry lett a győztes. Ebbe azonban nem nyugodott bele sem Ségolène Royal, sem hívei.

Forrás: A francia televízió 5. csatornájának 2008. november 14.-15.-17.-18-i adása nyomán

Közli és jegyzetelte **Havel Józsefné Sziki Vilma**

A PS főtitkár-választáshoz

Ségolène Royal az új fordulat jegyében manifesztumot intézett a PS elnökségéhez és a PS tagjaihoz. Ebben harmadik választást és tisztázást sürgeti ezt a manifesztumot az elnökség 25-re, vagyis egy nappal az elnökség összehívott ülése előtt adta ki. (Teljesen új, azt hiszem ismeretlen módszer a PS életében - eddig a tények, majd meglátjuk a következményeket.)

Forrás: Az RFI 2008. november 24-i adása nyomán

Hallgatta és lejegyezte **Jemnitz János**

A PS főtitkár-választásának utórezgései

2008. november 25-én a PS elnöksége és a választás számláló-bizottsága megerősítette, hogy Martine Aubry lett az új főtitkár, mégpedig helyesbítve, nem 42, hanem 120 egynehány szavazattal. Royal nyomban sajtótájékoztatót hívott egybe, ezen hangsúlyozta, hogy a maga 49%-os eredménye nagy siker, amit a pártapparátussal szemben vívott ki. Az RFI szerint a PS tagsága szívesen fogadta, hogy Aubry lett az új főtitkár, de Royalt, vagy Dominique Strauss-Kahnt látná szívesen két év múlva új köztársasági elnökjelöltnek.

A Kossuth adón Keleti Miklós „állandó franciaországi tudósító és kommentátor” hozzátette, hogy Aubry „az apparátus” embere volt; Royal a „modernizáló”, aki a centrum felé keres kapcsolatokat, míg Aubry balfelé. (Keleti nyilvánvalóan kettősen is hazabeszél, ami nagyon szép, főként ha valaki nem emlékszik, hogy Keleti legalább 30-40 éve dolgozik a rádiónál, s egészen másként is beszélt.)

Forrás: Az RFI ill. a Magyar Rádió adása nyomán

Hallgatta, lejegyezte és kommentálta **Jemnitz János**

Martine Aubry és Ségolène Royal megbeszélése

Ezen a napon a TV-5 rövid hírből közölte, hogy első tanácskozását tartotta meg M.Aubry és S.Royal. A képernyő előtt megjelent S.Royal is és a következőket jelentette ki: „Rendelkezésre állunk”. A közös munka szükségességét hangsúlyozta, amelyet a tagság kíván tőlünk, tehát „dogozunk”.

A TV-5 azt is híriül adta, hogy jelenleg a franciák 47 százaléka pesszimista a jövőt illetően, és a legutóbbi adatok szerint két millió ötvenezer a munkanélküliek száma.

Forrás: A francia TV-5 csatornájának 2008. november 29-i adása nyomán

Közli **Havel Józsefné Sziki Vilma**

A gazdasági válság Franciaországban és a reagálások

A gazdasági válság és a munkanélküliség terjedése miatt Sarkozy köztársasági elnökként egyfelől új pénzügyi intervenciókat, másfelől ezen túlmenő munkaalkalom teremtő állami kezdeményezéseket hirdetett meg. A bejelen-

tésekre az első válasz Martine Aubry-tól, a PS új főtitkárától érkezett, aki a pénzügyi ráfordításokat túl kicsinyeknek ítélte. Hasonlóképpen nyilatkoztak a két legnagyobb francia szakszervezete vezetői is.

Forrás: Az RFI 2008. december 5-i adása nyomán

Hallgatta és lejegyezte **Jemnitz János**

Megalakult Franciaországban a Baloldali Párt

Jean-Luc Mélenchon szenátor elhagyta a PS-t, és megalapította a Parti de gauche-t, vagyis a Baloldali Pártot.

Ennek okairól érdeklődött tőle a „Négy évszak” c. reggeli műsorban Françoise Lagarde szerkesztő a szenátortól.

Kérdés: Kikkel kíván összefogni?

Válasz: Jó látni, hogy sorainkban mindazok a baloldaliak ott találhatók, akik az igazság szellemét kívánják megvalósítani. Számos szakszervezet, neves közgazdászok, a PC és Olivier Besancenot⁵⁵ pártja és más baloldali érzelmű szervezetek – a trockisták is – velünk tartanak. Alapot képezünk és remélem sikerül elérnünk, hogy az Európai Unió tavaszi választására már ütőképes baloldallal rendelkezünk.

Szigorúan szükség van a baloldalra. Kiindulópontunk az élet minőségének a megőrzése. Természetesen O.Besancenot pártjával nem mindenben egyezik a véleményünk, de itt kell megjegyezni, hogy az ő pártjának az információja a nyilvánosság előtt rossz.

Kérdés: Elnök lesz, vagy főtitkár?

Válasz: Ez nem lényeges. Az eszme a fontos. Ma éjjel az Európai Unió főtitkára Barroso mondta, hogy „fertőző” az Európai Unió. Ezen szeretnénk változtatni.

Forrás: A francia TV-5 csatornájának 2008. december 1-i adása nyomán

Közli és jegyzetelte **Havel Józsefné Sziki Vilma**

Megalakult a PS új vezetősége

Martine Aubry, a PS főtitkára ezen a napon a TV-5 esti adásában jelentette be, hogy megalakult a párt új vezetősége, amelyben számos fiatal, köztük 19 nő vesz részt. A PS szóvivője Benoît Hamon⁵⁶ lett.

⁵⁵ Az egyik kis francia trockista párt sűrűn szereplő vezéregyénisége.

⁵⁶ Benoît Hamon a PS novemberi főtitkár-választásakor a harmadik jelölt volt, és a harmadik helyen futott be. Végül visszalépett és ő is Aubry-t támogatta a kettős jelöléskor.

Mint Jeff Wittenberg újságíró megjegyezte: Ségolène Royal csapatából egyetlen tagot sem választottak meg, maga Royal nem is vett részt a vezetőség megválasztásán.

M.Aubry a TV-5 említett adásában hangsúlyozta, hogy a PS kapuja mindenki számára nyitott.

December 8-án reggel pedig Ségolène Royal jelentette ki a TV-5 adásában, hogy nemcsak nem vett részt az alakuló ülésen, de továbbra is képviseli a PS tagoknak azt az ötven százalékát, akik rá szavaztak.

Ezek szerint - jegyezte meg a műsorvezető - tovább tart a PS kebelén belüli vita.

Forrás: A francia televízió 5. csatornájának 2008. december 6-8-i adása nyomán

Közli **Havel Józsefné Sziki Vilma**

A PS helyzetéhez

A francia rádió késő esti adásában hosszú húsz percben mutattak be egy kerek-asztal beszélgetés során egy új könyvet és szerzőjét, amely a Francia Szocialista Párt jelenlegi helyzetéről szól. A közép-ifjú szerző (hangjáról ítélve) szintén a PS megfiatalításának szükségességét hangsúlyozta és kijelentette, hogy a PS 1983. óta⁵⁷ válságról válságra haladt. Ez folytatódott Jospin⁵⁸ alatt és után is, egészen a 2008-as megosztottságig. A kerekasztalnál egy ifjú hölgy többszörösen ugyancsak a megfiatalítást szorgalmazta, valamint a „dinoszauruszok” távozásának időszerűségét.. A beszélgetésen részt vett Pierre Moscovici⁵⁹ is, aki a pártegység megteremtését és ennek lehetőségét taglalta, és kijelentette, hogy ő a maga részéről a vezetőségből kiválik, csak a párt-választmánynak marad tagja, ill. a PS parlamenti képviselője.

Forrás: Az RFI 2008. december 26-i adása nyomán

Hallgatta és lejegyezte **Jemnitz János**

Alan Krivine⁶⁰ Franciaország új Antikapitalista Pártjáról

(Rövidítve)

Alain Krivine a Ligue Communiste Révolutionnaire (LCR – Kommunista Forradalmi Liga⁶¹) nevében írt a *Socialist Worker* számára arról, hogy új pár-

⁵⁷ Az 1983-as fordulatról lásd Évkönyv 1984.

⁵⁸ A Jospin korszakról lásd Évkönyv 2005.

⁵⁹ Moscovici hosszú éveken át a PS vezetőségi tagja, külügyi titkára volt, 2008-ban még egyike volt a főtitkár-jelölteként indulóknak.

⁶⁰ Krivine az egyik legismertebb francia trockista vezető, időnként volt parlamenti képviselő is, az Évkönyv többször közölte írásait.

⁶¹ Ismeretes, hogy a trockisták általában így írtak a szakszervezeti vezetőkről.

tot fognak alakítani, amelyet már most Új Antikapitalista Pártnak neveznek. Krivine megemlékezett arról, hogy az új párt megalakítását számos és sokféle megbeszélés és egyeztetés előzte meg, ez több mint 400 helyi szervezetet érintett Franciaországban. Ez az emberek tízezreivel való beszélgetést jelentett, amely kifejezésre juttatta azt a haragot, amit ezek az emberek éreztek Sarkozy elnök neoliberális politikájával szemben. Az előzetes gyűlésekbe bekapcsolódtak a Zöldek, a kommunisták, a szocialisták, a forradalmi szocialisták, a nőszervezetek, a faji megkülönböztetések ellen küzdők – vagyis különböző csoportosulások képviselői. Alain Krivine szerint a tárgyalások és az új párt előkészítése új lendületet adott a baloldalnak Franciaországban. Krivine azt is hangsúlyozta, hogy az előkészítésbe olyan emberek is bekapcsolódtak, akik korábban soha nem voltak egy párt vagy szervezet tagjai. Eltart majd egy ideig, amíg az új párt formái kialakulnak, ill. a párt szóhasználat is kiformalódik. A fiatalokkal való találkozások során felmerült az a kérdés is, hogy ne legyenek-e inkább valamelyik szakszervezetnek a tagjai. Ugyanakkor sokan attól is tartottak, hogy a szakszervezeti vezetők a múltban elárultak minket.⁶² Az LCR a közelmúltban nyílt levélben fordult tagjaihoz, amelyben leszögezték: „Mi új mozgalmat kívánunk elindítani, amely nagyobb és szélesebb, mint korábban a mi pártunk volt”. Noha az új párt hivatalosan még nem alakult meg, Franciaország politikai életében mégis már jelen van. „Amikor a rádióban vagy a TV-ben valamilyen politikai vitaműsort indítanak, akkor már mindig meghívnak minket”. A legismertebb aktivista, aki az LCR részéről ezeken részt vesz, az Olivier Besancenot⁶³, aki jelenleg is postás; az LCR részéről Franciaország egyik elnökjelöltje volt és jelenleg is az. Besancenot rendszeresen részt vesz a különféle politikai vitákon és a média rendezvényein.

Martine Aubry a PS főtitkára a január 29-i sztrájk nyomán

A január 29-i sztrájk, amely mindenképp új jelenség volt Sarkozy elnöksége alatt, és már reflexió volt a gazdasági válságra és a munkanélküliségre. A PS erre szintén reagált. Aubry hangsúlyozta, hogy a kormány részéről hatalmas összegeket fordítottak a bankok megmentésére, a kis- és középvállalatok nem kaptak segítséget, így a munkanélküliség nem csökkenhet.

Forrás: Az RFI 2009. január 29- adása nyomán

Hallgatta és lejegyezte **Jemnitz János**

⁶² Ua.

⁶³ Besancenot szerepléséről az Évkönyv 2009-es kötetében a francia fejezetben több írást olvashat az érdeklődő.

A francia demokrácia kérdőjelei – újra

Az RFI-ben megszólalt Laurent Fabius, Franciaország kormányának többszörös minisztere és miniszterelnöke abból az alkalomból, hogy a köztársasági elnök és a francia kormány alkotmánymódosítást terjesztett a parlament elé az interpellációs időnek, illetve a beterjesztett törvényjavaslatok vitaidejének megrövidítésére. A PS és az ellenzék ezt hevesen bírálta. Fabius a parlamentben nagy zaj közepette jelentette ki, hogy ez az ellenzék lehetőségének szűkítésére irányult, és ez az iskolai reformmal, illetőleg a média megreformálásával együtt mindenütt az autoritás növelését szolgálja és az ellenzéki hangok elnyomását célozza. (Az ellenzék minden bizonnyal nehezen akadályozhatja meg a szándékot -, kérdés, hogy mekkora többségi szavazat kell a reformok elfogadásához.)

Forrás: Az RFI 2009. január 13-i adása nyomán

Hallgatta és lejegyezte **Jemnitz János**

Az LCR⁶⁴ szóvivője a TV-5-ben

- Olivier Besancenot-t, az LCR, a baloldali párt szóvivőjét arról kérdezte a „4 igazság” c. műsor szerkesztője, Roland Sécard, nem sajnálja-e, hogy a kormány még nem közölte, mikor lesz tárgyalás a múlt csütörtöki országos sztrájk után a megmozdulás vezetőivel?

O.Besancenot válasza: semmilyen formában nincs nosztalgiam ez iránt. A lezajlott országos tiltakozás az 196-os sztrájkra emlékeztetett. Filon kormányfő kijelentette, hogy „tartjuk továbbra is magunkat a reformokhoz”. Sarkozy elnök meg azt mondta, hogy „pedagógiát kell alkalmaznunk a sztrájkolókkal szemben”.

A szerkesztő ekkor megkérdezte: És mit szól Fillon „fellendítés” politikájához?

A válasza: Ez lázító, a tömegek demoralizálásához vezet. A minimális munkabérnek (SMIG) 300 eurónak kell lenni. A lakosság 45 százaléka ezer eurónál kevesebből él.

Forrás: A francia TV-5 csatornájának 2009. február 3-i adása nyomán

Hallgatta és jegyzetelte Havel Józsefné Sziki Vilma

Ma megalakult az LCR utódja, az NPA

Mától NPA a neve, vagyis Új Antikapitalista Párt (Nouveau Parti Anticapitaliste) az LCR-nek, amely az „Építsünk együtt” jelszót írta zászlájára.

⁶⁴ LCR: Forradalmi Kommunista Liga – az egyik francia trockista szervezet.

A TV-5 hosszan mutatta a kongresszus népes tagságát – köztük Krivint⁶⁵, akik közül többen elmondták, hogy ők nem trockisták, csupán a kormány tömegeket sújtó reformintézkedései ellen kívánnak fellépni.

- Február 7-én, az esti 20,30 órás híradásban ismét megszólaltatták O.Besancenot-ot, megkérdezve: Ki a vezetője az NPA-nak?

O.B. válasza: Több szóvivője lesz a pártnak, én csak egyik vagyok a sok közül. De mindenütt ott leszünk, az állami és a magánszektorban egyaránt.

Újabb kérdés: A PC és a PS-ből kilépett Jean-Luc Mélenchon, a Baloldali Párt megalapítója. – Számíthat-e Önökre, vagy egyedül küzdenek majd a kapitalizmus ellen?

O.B. válasza kitérő: Júniusban ismét választások lesznek az Európai Unióban, mi erre készülünk.

Utolsó kérdés: Mi a céljuk? Megszerezni a hatalmat?

O.B. válasza: A gazdagok ellenőrzése. Ők felfelé haladnak, mi meg lefelé.

- . -

Rövid hír: A munkásharc⁶⁶ szóvivőjének, Laguillere⁶⁷ asszonynak a lemondását január 7-én adta hírül a TV-5. Utódja: Nathalie Arthaud.

Közli és jegyzetelte Havel Józsefné Sziki Vilma.

⁶⁵ Krivin a francia trockista szervezetek egyik legrégebbi, jól ismert alakja, az Évkönyv az elmúlt évtizedekben több írását közölte.

⁶⁶ Lutte Ouvrière.

⁶⁷ Laguillere többször volt köztársasági elnökjelölt is, néhány megszólalását és írását az Évkönyv is közölte.

OLASZORSZÁG – AZ OLASZ MUNKÁSMOZGALOM (2008 – 2009)

PETER SCHWARZ

A „baloldali” pártok összeomlása a 2008. áprilisi olasz választáson, amely Berlusconi újabb sikerét hozta

(Rövidítve)

Másfél évvel azután, hogy Berlusconi kiesett a hatalomból, a média jócskán hozzásegítette, hogy harmadszor is miniszterelnök legyen. A legutóbbi választáson pártja (PDL – Szabadságpárt) abszolút többséget szerzett a parlament mindkét házában, a szenátusban is. A leadott szavazatok 47 százalékával Berlusconi győzelmet aratott fő riválisával, Walter Veltronival szemben, aki csak a szavazatok 38 százalékát kapta meg.

A parlamentben Berlusconi 430 mandátumot szerzett, míg Veltroni csak 241-et. A Kereszténydemokraták (UDC), ez a párt közel áll a Vatikánhoz, és külön maradt mind a két fő csoportosulástól, a parlamentbe 36 képviselőt tud küldeni. A szenátusban Berlusconinak 171, Veltroninak 130 és az UDC-nek 2 helye lesz. A választásokon a részvétel 80 százalékos volt, vagyis 3 százalékkal kevesebb, mint a legutóbbi választáson. Olaszországban a választásokon való részvétel kötelező, ámde ha valaki mégsem megy el, azt nem követi retorzió.

A választás nem csupán meghozta a többséget a jobboldal számára, hanem egyúttal új politikai struktúrát is hozott létre, amely az amerikai rendszerre emlékeztet, s igen kedvező a burzsoá jobboldali pártoknak. Olaszországban húsz politikai pártnak volt parlamenti képviselete is, ám a 2008. évi választás után csak hat térhetett vissza.

Ami Berlusconi tömbjét illeti, ez két nagy politikai pártból áll, a Forza Italia-ból, illetőleg és a Gianfranco Fini által vezetett posztfasiszta Nemzeti Szövetségből. Ezt a blokkot erősíti az Északolasz Liga, illetőleg a lényegesen kisebb jelentőségű Autonóm Szövetség (Mpa – Movimento per Autonomia).

A választás előtt Veltroni vezette a Demokratikus Baloldali Pártot (amely a volt Kommunisták Párt örököse – PCI) és a Keresztény Demokrata (Margherita) és néhány más kisebb csoport alkotta szövetséget. Ez a szövetség az USA Demokrata Pártjára emlékeztet, és hasonlóképpen tőkésbarát gazdasági programot tűzött maga elé. Ennek a szövetségnek egyetlen szervezett tömörülés lett

a partnere, az „Értékek Itáliája” (Italia dei Valori), amelyet az ismert volt bíró, Antonio di Pietro vezetett, aki emlékezetesen nagy szerepet játszott a korrupció ellen indított hadjáratban. Ez utóbbi csoport 5 százalékos eredményt ért el a Veltroni vezette blokkon belül.

A Szivárvány Baloldal összeomlása

Veltroni visszautasította, hogy a Prodi-vezette korábbi pártkoalíció baloldali pártjaival együttműködjön. Ezek a baloldali pártok a választáson összefogva külön indultak. Ez a szövetség részint a Kommunista Újjáalakulás (RC – Rifondazione Comunista) pártból, a Zöldekből, illetve az Olasz Kommunista pártból (PdCI), valamint a Baloldali Demokratákból (SD), akik leszakadtak a korább jelzett, Veltroni-vezette Demokratikus Baloldal pártból. A Baloldali Szivárvány rendkívül súlyos vereséget szenvedett a választáson. Ez a szövetség csak a leadott szavazatok 15 százalékát tudta megnyerni. A választás előtt a közvélemény-kutatási felmérések már csak 7 százalékot jósoltak ennek a szövetségnek. A Baloldali Szövetség csak 3 százalékot ért el – így nem tudott bejutni a Parlamentbe.

Korábban az R. C. a parlament mindkét házába mintegy 40 képviselőt küldhetett – jelenleg azonban sajnos egyikbe sem tudott egyetlen képviselőt se küldeni. A Repubblica című újság a választás eredményéről úgy emlékezett meg, hogy az valóságos „földrengést” okozot Itáliában.

A korábbi baloldal veresége még kegyetlenebbnek tűnik, ha visszapillantást adunk arról, hogy ez miként következett be korábbi „biztos” baloldali „bástya”-területein. Így Toscanában 2006-ban az R. C. a szavazatok 8,2 százalékát szerezte meg, és ugyanakkor a Zöld baloldaliakkal, illetve a PDCI-vel együtt 13,4 százalékot. Jelenleg, 2008-ban a „Szivárvány” a szavazatoknak mindössze 4,5 százalékát kapta. Reggio Emilia tartományban a „Szivárvány” szavazatainak aránya 2006-ról 2008-ra tízről három százalékra esett vissza. Róma körzetében 13-ról háromra, Umbriában pedig 13 -ról 3,5-re.

A PCI 17 évvel ezelőtti összeomlása óta az RC kísérte meg a baloldaliak (zömében kispolgárok) összefogását a burzsoá kormányokkal szemben. Az RC ezeket a kormányokat élesen támadta, mígnem 2006-ban szintén tagja lett a Prodi vezette baloldali jellegű koalíciós kormánynak. Időről időre azal védte és magyarázta saját opportunizmusát, hogy mégiscsak a „kisebbit rosszat” kell választani a jobboldallal szemben. Ez a fajta politizálás katasztrofális eredményeket hozott. Az RC és szövetségesei végül is elvették a lehetőséget a munkásosztály elől, hogy megtalálja a maga saját, igazi hangját. Ehelyett az RC beletántorgott Prodi és elődeinek támogatásába.¹

¹ Az állítás nyilván túlzás. Az Évkönyv 2007-től 2009. évi számában több cikket is közlünk az RC Bulletinjéből, amely világosan tanúsítja a kritikát. A brit szöveg nyilvánvalóan a hagyományos trockista gondolkodást érzékelteti.

A „Szivárványos Bal” nem tudott semmiféle komolyabb külső támogatást szerezni. A két év után elszenvedett súlyos vereség azt tanúsítja, hogy nem tudta megoldani az országnak sem a gazdasági, sem a szociális problémáit. Olaszország gazdasági helyzete rohamosan rosszabbodott. Az OECD jelentése szerint az olasz GDP ebben az évben alig növekedett, az olasz külkereskedelem volumene visszaesett és a bérek stagnálnak. Az átlagolások helyzete oly rossz, hogy sokaknak még a napi egy pasztára sem jut pénzük. A fiatalok többségének oly bizonytalan és rossz a helyzete, hogy nem tudnak családot alapítani. A választási harc során a kiélezett fő kérdés a bérek stagnálása és a gyorsan növekedő infláció volt.

A nápolyi szemébtobrány azt tanúsította, hogy az olasz politikai elit mennyire működésképtelen és korrump, hogy kizárólag saját személyes előnyeikre gondol. Ezeket a problémákat Berlusconi és stábja ügyesen kihasználta, noha ugyanezekkel a bajokkal annak idején Berlusconi kormánya sem tudott megbirkózni.

Az, hogy a választáson a baloldal ilyen súlyos vereséget szenvedett, jó-részt annak köszönhető, hogy a kiábrándult baloldali választók nem mentek el szavazni. Mások azért mentek el és szavaztak Berlusconira, mert úgy vélték, hogy Berlusconi jobban megbirkózik majd a nagy problémákkal, mint a reménytelenül megosztott Prodi-kormány.

Egy nagyon instabil kormány

A fent vázolt helyzetből az Észak-Olasz Liga jól profitált. Annak ellenére, hogy korábban súlyos válságon ment keresztül, most ugyanez a Liga a gazdagabb Észak-Olasz régióban eddigi legjobb eredményét érte el, és a párt meg tudta kettőzni képviselőinek számát a parlament mindkét házában.

Megjegyzendő, hogy noha Berlusconi győzött, a reá szavazók száma kisebb volt, mint két évvel ezelőtt. Az északi régióban az ipari munkások egy része, akik korábban balra szavaztak, most szintén az Észak-Olasz Ligát választották. A nagyon is iparosodott Lombardiában a Liga megszerezte a szavazatok több mint 30 százalékát. Borítékolt ellentétek mutatkoznak, hiszen a Liga nagyobb autonómiát követel az Észak-Olasz régióknak, és Liga vezére, Umberto Bossi a választási harc során kijelentette: „Elegünk volt a parazita Rómából”.

A Prodi-kormányból való kiábrándulás nyomán az ilyen kijelentések támogatókra találhatnak különféle rétegekben. A Liga és a központi kormány közötti ellentétek nem újak, ezek jócskán hozzájárultak a korábbi Berlusconi-kormány 1995-ös bukásához. A Corriere della Sera szerint a Liga adóreform törekvései csak el fogják mélyíteni a szakadékot az észak és a dél között. A svájci Neue Zürcher Zeitung szerint a Berlusconi-kormány nem fogja rendbehozni az olasz gazdaságot, ellenkezőleg, valószínűleg hosszabb stagnálást hoz létre, ha nem egyenesen recesszióba taszítja az országot. Mindez – írja a svájci újság – lehetetlenné teszi majd, hogy Berlusconi beváltsa majd

azokat az ígéreteit, amelyeket a választási harc során tett. Berlusconi választási sikerét a Financial Times német kiadása olyan szalagcím alatt közölte, hogy „Olaszország tragédiájának harmadik felvonása”. Ez a lap is megállapította, Berlusconi soha sem fogja vállalni, hogy a különféle gazdasági nehézségekkel igazából megküzdjön.

A mindebből következő szociális konfliktusok előre megjósolhatóak.

Forrás: World Socialist Web Site, 2008. április 18.

PHIL RUSHTON

Levél Olaszországból, 2008. május

(Rövidtve)

Szerkesztői bevezető

2008. áprilisában lesújtó csapás érte Olaszországban a baloldalt. Phil Rushton azt vizsgálja és tárja fel, hogy melyek voltak a baloldal vereségének okai, és miként is lehetne a baloldalt újraépíteni.

Az olasz választás eredményei egész Európában megrázták a baloldaliakat. Valóban megdöbbenő, hogy Silvio Berlusconi visszakerülhetett a hatalomba, még hozzá nagyobb parlamenti többséggel, mint korábban. Olaszország jelenlegi belügyminisztere egy fasiszta lett: Ignazio La Russa. A csapás ugyanolyan súlyos volt a baloldal, a Rifondazione², a Zöldek és a Kommunisták számára. Ugyanilyen súlyos a Szivárvány Baloldal Koalícióra. A három baloldali párt azt remélte, hogy a választáson a szavazatok 15%-át nyerhetik el, ehelyett 3 százalékot kaptak.

A választás eredményei nyomán azonnal érezhetőek voltak a következők. A munkáltatók szervezetének vezetője azonnal általános támadást indított a szakszervezetek ellen: kijelentette, hogy a szakszervezetek nem képviselnek senkit, hogy csak a pénzek elherdálását jelentik, és nem képviselik a munkásokat jobban, mint a tulajdonosokat. A radikális baloldal jelenleg a zűrzavar állapotában van.

Az RC történetileg ismert vezetője, Fausto Bertinotti ugyanúgy lemondott, mint az RC főtitkára, Franco Giordano. Részben önkritikát gyakoroltak, amikor mindketten arról beszéltek, hogy az RC szavazatokat vitt el a közéről. Ugyanekkor a kommunisták arról beszéltek a médiában, hogy a közép-bal kampánya olyan halovány és üres volt, hogy azt alig lehetett megkülönböz-

² Az RC-ről bővebben lásd Évkönyv 2007–2009. (Az Évkönyv rendszeresen közölt cikkeket az RC Bulletinjéből.)

tetni Berlusconiétől. A közép-bal annakidején, minthogy rendelkezésére állt a média, megszövegezhette volna, hogy melyek a dolgozók gazdasági érdekei a közeljövő számára.

Ez a gazdasági bizonytalanság adott alapot ahhoz, hogy az Észak-Olasz Liga a munkások figyelmét elfordíthassa az igazi gazdasági okokról, és ehelyett a bevándorlók ellen lovagolhassa meg. Így történhetett meg, hogy az RC hibát követett el, amikor nem a munkások munkahelyi problémáira fordított gondot, hanem ehelyett a választásokra irányította a figyelmüket. Ekkor az Észak-Olasz Liga volt az, amely jobban ráébredt a helyzetre és figyelmeztetett arra, hogy a munkahelyek veszélyeztetése nem használ sem a munkásoknak sem a tulajdonosoknak. Ám ami igazán a baloldal összeomlását meghozta, az az a teljesítmény volt, amit kormányzásuk idején nyújtottak. Miként a korábbi Berlusconi kormány hadügyminisztere kijelentette, míg a jobboldali kormány csökkentette a hadügyi kiadásokat, a bal-közép nemcsak növelte, hanem megkétszerezte azokat. Ráadásul a balközép visszautasította, hogy a korábbi Berlusconi kormány munkás- és bevándorló ellenes intézkedéseit visszavonja és megváltoztassa. Így azután a balközép aktivistái már akkor demoralizálódtak, amikor a választási kampány még el sem kezdődött.

Nos, most mi a helyzet, amikor az Egyesült Baloldal összehívta tanácskozását olyan zászló alatt, hogy kialakítsák a plurális baloldalt? Ekkor Nichi Vendola, aki Bertinotti után az RC vezetője lett, nagy tapsot kapott beszéde után, noha hangsúlyozta, hogy őt is szoros szálak kötik a korábbi vezetőkhez. A balközép korábbi szociális minisztere, Paolo Ferrero, a választás után jelentette ki, hogy a baloldal azért veszített a választáson, mert nem tudott megfelelni azoknak a várakozásoknak, amelyek a 2006. évi választásokat áthatották.³

Az antikapitalista baloldalnak megvoltak a maga jelöltjei a választáson a Sinistra Critica (a Kritikus Baloldal) szervezet jelöltjei révén. Ez a szervezet az utóbbi időkben felbontotta az együttműködést az RC-vel. A Sinistra Critica a választásokon csupán a szavazatok egy százalékát tudta megszerezni, ám világos állásfoglalásai révén bebizonyította, hogy a továbbiakban is építeni lehet rá. Ám ehhez az szükséges, hogy még élesebben fogalmazzák meg javaslatukat.

Noha a Sinistra Critica minden nagyobb országos küzdelemben hallatta hangját, mégis úgy tűnik, nem tudott világos programot nyújtani a mozgalom számára. Ez nagy szégyen, hiszen a kérdések elég világosan fel voltak vetve, a lehetőségek adva voltak: ilyen volt a privatizálás, a környezetszennyezés, amely ellen sok ezren tiltakoztak. Így a feladat továbbra is az, hogy világos stratégiát dolgozzanak ki a baloldal számára.

Forrás: Phil Rushton: Letter from Italy, Socialist Review, 2008 május.

(A Socialist Review a Brit Szocialista Munkáspárt – SWP – havi orgánuma. A szerző a baloldal – a Sinistra Critica – nápolyi aktivistája. Az írást Steve Parsons küldte meg az Évkönyvnek.)

³ A 2006. évi választásról lásd Évkönyv 2006–2007.

A balközép római nagygyűlése

Az RFI 2008. október 25-i adása nyomán

Rómában a balközép rendezvényére, amelynek sorsa több mint kérdéses volt (főként a részleges és nagyon pontatlan magyar előzetesek alapján) a Circus Maximusba végül is 250 000 ember ment el – a szám persze örök-ké vitatott – ez az RFI adata. A nagygyűlés szónoka Walter Veltroni, a tavaszi választás nagy vesztese volt, aki hangsúlyozta, hogy az új helyzetben Berlusconi sem a szociális problémákat, sem a gazdasági válságot nem tudja kezelni.

Hallgatta és lejegyezte: **Jemnitz János**

Berlusconi újabb szemesztere aláhúzza az európai egyenlet ismeretlenjeit

(Erősen rövidítve)

Mint a párizsi „Figaro” írja, Silvio Berlusconi nagyon nehéz helyzetben tér vissza a hatalomba. A globális krízis egész Európában bonyolult helyzetet teremtett, és ehhez Rómában hozzáadódnak az olasz »hanyatlás« sajátos tényezői. Az európai politikai képlet átalakult: Berlusconinak talán könnyebb lesz megérteni magát Nicolas Sarkozyvel, Angela Merckellel és Gordon Brownnal, ám szüksége van arra, hogy ezúttal elfogadja az európai játékszabályokat.

A Figaro a jobbközéphez közeli mérsékelt irányzat tolmácsolója Párizsban, támogatta Sarkozy politikai csatáját. A nagy nemzetközi lapok közül a legpontosabb az új olasz kormány politikai irányultsága ismeretlenjeinek felmérésében – talán mert Európa politikai problematikája részben a francia elnökség számára is talány volt, és az is maradt.

A kérdés stratégiai magja Európa és a világpiac viszonya. A gazdasági erőter és a kontinentális hatalmi erők a nemzeti államok régi rendszerének eszközöket nyújtottak a liberális előjelű ciklus globális viszályainak megközelítéséhez. Mario Monti – az EU korábbi konkurencia-biztosa, Itáliában az „Európai Párt” kulcsfigurája – a Corriere della Serában azt írta, hogy a globalizáció visszafordíthatatlan jelenség, és hatékonyabb irányítást követel a közhatalmak, illetve a nemzetközi koordináció részéről, elkerülendő a protekcionizmus visszatérésével kapcsolatos ütközéseket.

A liberalizmus löketei és a protekcionizmusra való hivatkozások politikai dialektikája minden hatalom számára állandó tényezőt jelentenek, amelyek a választási összecsapások szakaszaiban hangsúlyozottabbá válnak. Monti

szemléletében azonban megjelenik az európai politikai ciklus sajátos vonása, amely az Unió hatalma különös történetéhez kapcsolódik:

„Az Európai Unió tagországainak figyelembe kell venniük egy fontos aszimmetriát. Ami egy országot versenyképesebbé tehet, az nagymértékben a saját kezében van. Ugyanakkor a protekcionista szándékokat – ha egy ország nem akar kilépni az Unióból – csak a közösségen belüli harc árán érvényesítheti, ahol lehetséges elköteleződni a teljes nyitás, a protekcionista bezárkózás politikája iránt, vagy – kemény irányvonal, de hosszú távon ígéretes – egy olyan politika iránt, amely felhasználja Európa súlyát a piacok korrekt működése globális szintű szabályainak megerősítésére.”

Megjegyzendő: Monti számára a három opció – a teljes liberalizáció, a protekcionista bezárkózás, avagy a kontinentális hatalmak általi szabályozott nyitás – ma már az európai belpolitikát illető döntések. Mi több, a volt biztos intézményi keretek közötti kapcsolatrendszerévé, illetve kutatóintézetekkel és néhány nagy napilappal együttműködve ennek az európai politikának aktív alakítói közt foglal helyet. Utóbbi kezdeményezései, mint részvétele az Attali Bizottságban, szemléltetik a vonalát, miszerint úgy tűnik – tengelyében Németországgal, összeköttetésben az Európai Központi Bank-kal (EKB) és a brüsszeli hatalommal – befolyásolni kívánja Róma, Párizs vagy Madrid, azaz az európai kötöttségekkel szemben történelmileg legcsökönösebb Dél-Európa orientációját. Összefüggés van azonban az Unió európai politikai irányvonal és annak a hatalmi viszonyokra történő külső kivetítése között, ami abban rejlik, hogy az európai erő képes-e nemzetközi síkon érvényesíteni a súlyát a globalizációs standard, a globalizációs nyitások tárgyalóasztalánál. Monti írja: „Európa nincs kellően képviselve a nemzetközi kapcsolatokban, mert nem szerelte fel magát az egyszólamú külpolitikai hang beszédének hatalmával. Ott, ahol erre képes az EU, világszinten elismerik, kezdve az Egyesült Államokkal. Az euro fokozatosan erősödik, mint a globális sík nagy és szilárd pénze, ma már képes akár a dollár helyettesítésére is, de mindenképpen lépést tart vele.” Az európai antitröszt mindinkább az a standard, amire más országok hatásági hivatkoznak. Ha Európa egyesül a külpolitikában, akkor az új intézményi szerződés által újtárra indított folyamatban tiszteletet fog kivívni, pusztán amiatt, hogy érvényesíti a súlyát, amint monetáris hatalmával ezt már elérte, nemkülönben a konkurencia európai szabályozásával is. Releváns, ahogyan Monti észrevételezi a német intézményi építkezés áthelyeződését a pénzviszonyokba, a konkurencia területére és az európai hatalmi szerkezetbe. A német liberális iskola „Ordnungspolitik”-ja, a maga szociális piacgazdasági következményeivel – most, amikor az angolszász liberalizmus „Washingtoni Konszenzusa” a globális krízisben megtört⁴ –, premier plánban tér vissza a nemzetközi elméleti és politikai vitákba.

Giulio Tremonti – írásunk elkészültekor az új Berlusconi-kormány kinevezett kincstárügyi minisztere – visszautasította az államiság és a protekcioniz-

⁴ A szerző nyilván Tony Blair „bukására” utal. Erről bővebben lásd Évkönyv, 2009.

mus vádját, melyeket többek között az olasz urnákból kipattant jobbközép többséghez való viszonyában igencsak savanyú Financial Times hangoztat. Tremonti szerint – tekintettel az EU-kötelésekre – nincs helye a nemzeti jellelű protekcionizmusnak, bár az EU-nak saját védelme érdekében, és a WTO-megállapodások tiszteletben tartása mellett alkalmaznia kellene az USA-ban bevezetett kereskedelempolitikát. Ami az államiság vagy a „colbertizmus” vádját illeti, az angliai Northern Rockot és az amerikai Bear Stear-t megmentő állami akció után nem szerepel sem Európa, sem Amerika büntető törvénykönyvében. Mario Monti februárban a EKB-hez közeli frankfurti Pénzügyi Tanulmányi Központban ugyancsak a szabályozás európai hatalmának lehetőségét interpretálta azonosan. Ha az USA képes megállítani a nem kívánatos tőkék behatolását, Európának is tudnia kell megtenni ugyanezt. Mások miért védhetik meg közvetlenül nemzeti érdekeiket, és Európa miért nem teheti ezt? A polemizáló Tremonti kapcsolatot keres a globalizáció táplálta bizonytalanság szociális pszichológiájával, amint az kitészik a „merkantilizmus” elleni pamfletjének címéből („Félelem és remény”). Nem állítható tehát, hogy Tremonti miniszter a liberalizmus adagolásában nagyon távol lenne az európeér Mario Monti szónoklatainak fő vonalától. Az új politikai idény európai egyenletének kinyíló ismeretlenje részletesen visszatükrözi a „berlusconizmus” erejét és gyengeségeit, amelyek felmerültek 2006-ban, öt-éves kormányzásának lejártakor is. Pillanatnyilag két észrevételt tehetünk.

Az egyik: Északon a jobbközép választási zsákmánya adott, és megerősített most már 15 év fejleményeivel, bár feszültség keletkezhet Umberto Bossi Ligájának erőteljesebb újbóli színrelépéséből. Megkerülhetetlen politikai tényezőről van szó, amely nyilvánvalóan nyomasztólag hat az olasz politikában, de amely nem befolyásolhatja az európai viszonyok lényegét.

A másik: az európeér establishmentnek a Corriere della Serában felismerhető hangja már egy éve közvetíti az északiak rossz hangulatát. Kampányát „A kaszt” című röpirat szimbolizálta, amellyel elítélték a közkiadások parazita prédálását. A mi értékelésünk szerint, Milánó kondicionálni óhajtotta a kormányt, egyúttal meg akarta akadályozni, hogy az északi pocak és az adózási tiltakozás terepe kizárólag Berlusconi hatáskörébe tartozzék. A dolgok végeztével viszont azt kell mondanunk: a Corriere megrázta a fát, de a gyümölcsöt a Liga és a Lovag szedte össze. Kicsiben megisméltódott 1994.

Forrás: Lotta Comunista 452. sz. 2008. április, Bulletin 2008. május.

A jobbközép megkerülhetetlen választási zsákmánya Északon

Az április 13–14-i parlamenti választás számainak egyes dinamikai mellbe-
vágók.

Egy elpárolgott párt

Bizonyára drasztikus a maximalista baloldali csoportosulás („Szivár-
vány”) választói erejének megharmadolása: két év alatt 3,9 millióról 1,1-re
esett vissza. A 2,8 millió szavazat részben a Demokrata Pártba áramlott, más-
felől viszont jelentős mértékben elveszett a tartózkodásban. Walter Veltroni
pártja valójában megerősítette az Olajfa 2006-os eredményét, de ha mérlegre
kerül, hogy a Radikális Pártal bővült a tömörülés, ez nettó veszteség. A nem
szavazók tábora – idevéve a valódi tartózkodókat és a fehéren vagy érvényte-
lenül urnákba dobott cédulákat – 1,9 millióval nőtt. Másik kiemelkedő adat
az Északi Liga növekedése: majdnem megduplázta szavazóit, két év alatt 1,6-
ról 3 millióra jutott, és ezzel a Szabadság Pólusának arányait ismét módosí-
totta, miközben merített a tartózkodók köréből is. Az érvényes szavazatokat
tekintve súlya 4,1-ről 8,3 százalékra nőtt és országosan a harmadik párttá
lépett elő. Veneto régiójában csak pár ezer szavazat választja el az első helyen
levő Berlusconi-féle párttól.

E dinamika következménye a Szabadság Pólusa körüli koalíció sikere,
amely az érvényes szavazatok 46,8 százalékával közelíti az abszolút több-
séget, és kilenc százalékponttal előzi meg a Demokrata Párt koalícióját. A
százalék-küszöb mechanizmus miatt a parlamenti körkép egyszerűsödött is.
Csak hat párt jutott a parlamentbe. A Szabadság Pólusa, a Liga, a jobbközép-
hez tartozó, Raffaele Lombardo vezette autonóm mozgalom, a közép-balon
a Demokrata Párt, az Értékek Olaszországa, valamint középütt a keresztény-
demokrata unió (UDC) különítménye. Nincs képviselése sem a maximalista
baloldalnak, sem a szocialista pártnak, sem a szélsőjobbnak.

A nagyon is szembetűnő változások azonban a választói dinamikát te-
kintve kevésbé megrendítőek annál, amint azt néhány kommentátor láttatni
akarja. Induljunk ki a választói gyűjtőmedencékből.

A választói gyűjtőmedencék dinamikája

Két évvel ezelőtt, a 2006-os választások mérlegénél jeleztük a két gyűj-
tőmedence egyenértékűségét, ami Itáliában véget vetett a jobb-közép tra-
dicionális előnyének. Meghatározható volt az úgymint a múlt nemzetközi
csoportosulásai lezárulásának, illetve az olasz politikai tömbök újrakombi-

nálódásának következményeként, ami aztán folytatódott a Demokrata Párt megszületésével.

A minden egyes választási forduló jellemző ingadozások ellenére a jelenlegi szavazást ezzel az értékeléssel egybeesően értékelhetjük, számba véve, hogy a tartózkodás növekedése jórészt a közép-bal gyűjtőmedencéjéből származik, és hogy az újjászületett centrista párt (UDC) összeszedte a két nagy gyűjtőmedencéből kiszökött szavazatokat (saját exponenseik értékelése szerint szavazataik kétharmada a jobb-középről és egyharmada a közép-balról eredet). Ezt a dinamikát az alábbi táblázattal jeleníthetjük meg:

Tartózkodó, nem szavazók növekedése	2006	2008	A mi számításunk
Tartózkodók, nem szavazók növekedése		1,9	
Közép-bal	19,0	15,9 0,7	18,5
Centrum		2,0	
Jobb-közép		18,2 1,3	19,5

(A szavazat-milliók a parlamenti választásokon.)

Amint látható, az előny némileg a jobb-középen van 1,05-el az 1-hez: az lényegében egy megerősített döntetlen, a múlt sokkalta kiegyenlítetlenebb erőviszonyához képest.

A Liga részleges választási szerzeménye

A kommentárok másik központi témája a Liga szavazatainak megkettőződése, ami azonban kicsit hosszabb távlatban vizsgálva nem kiemelkedő áttérés. Végére is arról van szó, hogy a Liga visszaszerezte az 1996-hoz viszonyítva 2001-ben elvesztett voksait. Sőt, csupán részleges visszaserzésről beszélhetünk, mintegy kétharmados arányban: 1,6 milliós nyereség a 2,3 milliós akkori veszteséghez képest. Az 1996-os választások a Liga számára a még ki nem egyenlített maximumot eredményezték: a jelenlegi 8,3% majdnem egyötöddel alacsonyabb az akkori 10,1-nél. A Szabadság Pólusában tömörült pártok belső erőviszonyai ugyanakkor numerikusan nem az akkori színvonalon határozhatók meg: 1996-ban 3,6 társuló szövetséges szavazat esett minden Liga-szavazatra, ma 4,5.

Az Északi régiók

Végül még egy jelentős megjegyzés: a jobb-közép Észak-Olaszországban tartani tudja a súlyát, a másik oldal pedig képtelen kibillenteni abból. Az utóbbi két évben a helyzet nem javult, sőt, ha lehet, Walter Veltroni pártja számára, a különböző autóbuszos körutak és kampányok ellenére, tovább romlott.

A három nagy északi régióban – Piemont, Lombardia és Veneto – a Demokrata Párt koalíciója 3,9 millió szavazatot gyűjtött, míg az ellenfele 6,3-at. Két év leforgása alatt 1,52-ről 1,61-re romlott a veszteségi arány. Lombardiában – az európai imperializmus neuralgikus centrumában, ahol az országos választói testület 16 százaléka koncentrálódik – a demokrata párti koalíció 14 százaléknyi a Szabadság Pólusa koalíciójának 20 százalékaival szemben. Az adat visszaköszön Észak valamennyi régiójában, ami a Demokrata Pártot változatlanul a toszkán-emiliai dimenzióba, a centrális négyszögbe (Emilia, Toscana, Umbria, Marche) utalja. Ebben a térségben⁵ szavazatainak 24 százalékaival a Demokrata Párt választói ereje csak kissé haladja meg a lombardiai százalékot (17).

Silvio Berlusconi és szövetségeseinek északi zsákmánya megkerülhetetlen tényező.

Forrás: Lotta Comunista 452. sz. 1008. április, Bulletin 2008. május

Az olasz dolgozók tiltakozása 2009. február 13-án

Az RFI és több rádió február 13-i adása nyomán

Rómában és több más városban hatalmas tiltakozó gyűlésre és felvonulásra került sor, amelynek során szakszervezetek és egy sor más szervezet ezúttal együtt tiltakozott az ellen, hogy Berlusconi nem tudja kezelni a gazdasági válságot, és nem tesz semmit a dolgozók érdekében – leszámítva az autópárt. (A francia akciók mellett alighanem ez volt a legjelentősebb eddigi tiltakozás Nyugat-Európában.)

Hallgatta és legyezte: **Jemnitz János**

⁵ Ez volt az a térség, amit hajdan a „Vörös Övezet”-nek hívtak.

SZAKSZERVEZETEK: MÚLT ÉS JELEN

BART VAN DER STEEN

A holland szakszervezeti mozgalom százéves történetéhez III.

(Az előző, II. részt az Évkönyv 2008. évi kötetében közöltük)

A munkások harcos áramlata 1945 és 1948 között megerősödött és általában a munkások nagy csoportjai túlmentek azon az áron, amit az NVV¹ hajlandó volt megfizetni a hatalomnak vagyis a kormányoknak. Így az eddig országosan elismert NVV-től különvált szakszervezet, az Eenheidavakcentrale (EVC) ekkoriban megerősödött és taglétszáma 176 900-ra emelkedett. Ezt a szakszervezetet hivatalosan nem ismerték el. Két vadsztrájk robbant ki Rotterdamban, mely teljes munkaleállásra vezetett. (Rotterdam Európa legnagyobb kikötője, Hamburg csak a második.) A szociáldemokraták azonban érzéketlenek maradtak e munkás és szociális mozgalmak ellenére, és keményen kitartottak eddigi politikájuk mellett.² A szociáldemokraták szerint az alacsony bérekért nem a politikai kompromisszumokat lehet okolni, mivel ezek gazdasági szükségszerűségek következményei. Szerintük ezekre amiatt is szükség volt, hogy külföldi befektetőket nyerjenek meg, és így tegyék a kikötőt és az ipart versenyképpessé. Ily módon lehetett Hollandia háború utáni újjáépítését is finanszírozni, beleértve a szociális biztonság egész hálózatát. Egészen 1970-ig mindenféle sztrájk, ill. ipari akció ellenőrizetlen maradt (vagyis a sztrájkok vadsztrájkok maradtak). A munkásmozgalom harcosságának csökkenése az 1940-es évek végén pontosan azzal magyarázható, ahogyan ez az újjáépítés előrehaladt. Ám ez az újjáépítés azon az áron történhetett meg, hogy a bérek alacsonyan maradtak – és ennek a folyamatnak megítélése mind a mai napig vita tárgya. Vannak történészek, akik ezt a korszakot egyértelműen az általános nemzetközi gazdasági fellendüléssel magyarázzák – ezek ugyanakkor megjegyzik, hogy a gazdasági növekedés Hollandiában nagyobb is lehetett volna, ha a bérek magasabbak és a vásárlóerő nagyobb lett volna. A magyarázatokhoz hozzátartozik, hogy a militáns szakszervezetnek, az EVC-nek minden lépését gáncsolták. Az EVC nem hallathatta szavát. Az elismert szakszervezetek pedig nem voltak hajlandók együttműködni az EVC-vel. Az

¹ Mindkét kérdésre vonatkozóan lásd a szerző írásának korábban közölt részeit, valamint az Évkönyv holland témájú más írásait az SDAP-ra vonatkozóan, köztük Troelstra életrajzát, Évkönyv 1985.

² Az NVV a legnagyobb holland szakszervezeti tömörülés.

EVC így nagyon elszigetelődött, és nem tudott semmiféle pozitív eredményt felmutatni.

Míndez magyarázza, hogy az 1950-es években Hollandia miért volt olyan ország, amelyben kevés sztrájk indult, és kevés ipari konfliktus keletkezett. Amikor a háború utáni gazdasági boom odavezetett, hogy az 1960-as években munkaerőhiány lépett fel, akkor nyomban a munkás militáns mozgalom új fellendülése kezdődött meg. Ez a mozgalom ezúttal is a hivatalos szakszervezeteken kívül indult el.

Az 1960-as évek elején mind a munkáltatók, mind az alkalmazottak szembe kerültek; igyekeztek megkerülni a kormány bérbefagyasztásait, és illegálisan magasabb béreket fizettek ki. Az 1960-as évek végén újabb vadsztrájkok robbantak ki, és azt követelték, hogy a kormány vessen véget bérszabályozó politikájának. Az igazi fordulatot 1970-ben a dokkmunkások és a hajóépítő munkások sztrájkja hozta. Ez a sztrájk több mint két héten át tartott és Rotterdam egész kikötőjét megbénította. Ez a vadsztrájk nagy sikerrel zárult, és az egész országban további sztrájkmozgalmat indított el a magasabb béreért.

A radikalizmus az 1970-es években és később

Az 1970-es évek sztrájkjai nagy erjedést váltottak ki a szakszervezeti mozgalomban is. Részint amiatt is, mert az új helyzetben a bérek megállapítását illetően azok már nem egyszerűen a szakszervezetek és a kormányok közötti; ill. a munkáltatókkal való tárgyalások nyomán születtek meg, hanem a helyzet keményebb magatartást és hozzáállást követelt meg. Ehhez hozzátartozik, hogy az alkalmazottak jó része elutasítóan viseltetett a szakszervezetekkel szemben. Az új helyzetben nagyon fontossá vált, hogy a szakszervezetek megerősítsék elismertetésüket. Az FNV-nek alkalmazkodnia kellett az alkalmazottak kívánságaihoz és határozottabban kellett fellépniük. Ám ez a fordulat a szakszervezetek magatartásában attól a hagyománytól, amikor még békésen tárgyaltak és közvetítettek, afelé, hogy agresszívan lépjenek fel, számukra sem volt könnyű. Az 1973-as olajválság után következő korszakban a szakszervezetek számára még nehezebbé vált, hogy offenzív politikát folytassanak. A szakszervezeteket defenzívába szorították és a gazdasági nehézségekre való tekintettel rákényszerültek, hogy ismét egyfajta együttműködő stratégiát keressenek.

1982-ben új egyezmény jött létre a szakszervezetek, a munkáltatók ill. a kormány között (az Akkoord van Wassenaar). A szakszervezetek lemondtak a bérkövetelésekről és elfogadták a rövidített munkahetekben való alkalmazást is, a munkáltatók ezzel egyidejűleg elfogadták és ígéretet tettek arra, hogy több munkást fognak alkalmazni. Ez az egyezmény a szakszervezetek számára azt jelentette, hogy jókora jóakaratot tételeztek fel az alkalmazottak

részéről. Az 1980-as évek első felében a szakszervezeti tagság megcsappant. Az alkalmazottak körében a szervezettség még inkább visszaesett. Van der Velden³ szerint a szakszervezeteknek ez a meggyengülése jócskán az 1982-ben aláírt szerződésnek volt tulajdonítható, minthogy ezzel a megállapodással kezdődött meg a szakszervezetek „önkorlátozása”. Ez a fajta magatartás elhúzódott egészen az 1990-es évek végéig. A sztrájkok száma meredeken csökkent, és csak az 1990-es évek második felében kezdett emelkedni. Noha a gazdasági helyzet az 1980-as évek közepétől javult, a bérek tovább csökkentek, és a munkanélküliség továbbra is magas maradt. Mindez csak az 1980-as évek vége felé változott. A szakszervezetek tevékenysége ebben az egész korszakban az 1980-as évek közepétől az 1990-es évek végéig nagyon alacsony szinten mozgott, és jócskán arra korlátozódott, hogy a szociális biztonsági háló további megszorításai és csökkentései ellen tiltakozzanak. Még az 1990-es években is, amikor a holland gazdaság felvirágzott, a holland szakszervezetek tartózkodtak arról, hogy agresszív bérköveteléseket támasszanak. A szakszervezetek attól tartottak, hogy ellenkező esetben ők terhelnék meg és akadályoznák a gazdasági felvirágzást. Ily módon az 1980-as és 1990-es évek a holland szakszervezeti mozgalom sötét fekete korszakát képezik.⁴

BILLY HAYES⁵

A szakszervezetek körében növekszik az aggodalom a kormány politikáját illetően

(Rövidítve)

Ez évben a TUC kongresszus annak jegyében ülésezett, hogy azon tapasztalható volt a növekvő aggodalom az LP kormány politikáját illetően. Így nagy vita bontakozott ki a közalkalmazotti szektorban dolgozók bérezése körül. A két százalékos béremelési befagyasztás demoralizálólág hat a munkásokra. Az infláció hatása aránytalanul súlyosan érinti a munkásokat, azokat, akik alacsony ill. középszintű béreket kapnak. Ezeket a munkásokat kétszeresen sújtják, egyfelől a növekvő élelmiszerárak révén, másfelől a bérlefaragások folytán. Így azután sok szó esett arról, hogy a szakszervezeteknek összefogott akciókat kell kezdeményezniük. Kiderült, hogy néhány szakszervezet mindenképpen hajlamos arra, hogy ezt megtegye.

³ Van der Velden holland történész, aki a holland szakszervezeti mozgalom hosszú korszakát dolgozta fel, s akinek megjelent könyvére Van der Steen erősen támaszkodik. (A kötet címét lásd Van der Steen írásának előző részében.)

⁴ A szerző írásának folytatását lásd az Évkönyv következő 2011. évi kötetében.

⁵ A szerző a CWU (vagyis az egyik közalkalmazotti szakszervezet főtájkára).

Az, hogy a munkások vásárlóerejét csökkentik, nem kivezető út a recesszióból, ellenkezőleg, csak elmélyíti a gazdasági problémákat. Egyhangúlag elfogadtak egy olyan határozatot, hogy nagy tüntetést szerveznek a kormány bérlpolitikája ellen.

Forrás: Billy Hayes: TUC's mounting concerns over government policy. Socialist Campaign Group News, 2008 október

A francia pedagógus szakszervezetek és pedagógusok tiltakozása

Az RFI 2008. október 19-i adása nyomán

Párizsban 80 000-es tömegtüntetés zajlott le, részint azért, mert ebben az évben 15 000 pedagógust bocsátottak el, részint, mert további elbocsátásokra kerülhet sor. Valamennyi pedagógus-szakszervezet összefogott a tiltakozás érdekében – amelynek sorsa persze bizonytalan. Ám a 80 000-es létszám, amelyet így a média is visszaigazolt, tekintélyes szám a párizsi utcákon.

Hallgatta és lejegyezte: **Jemnitz János**

Sztrájkok Belgiumban

Az október 24-i 13.30-kor kezdődő híradásában, a Francia Belga Rádió TV a Sérain-Férmallt vasműről azt közölte, hogy 2009 februárjáig technikai szünetet tartanak.

November 8-án, ugyancsak az RTBF adta hírül, hogy azon a napon Waterloo-ban, a Carrefour üzletház dolgozói sztrájkolnak. Mint szakszervezeti képviselőjük közölte: általában 25 százalékkal csökkent a fizetésük és a munkakörülményeik sem megfelelőek. Ezenkívül követelik, hogy a Carrefour üzleteibe szakszervezeti bizalmiakat helyezzenek el.

Forrás: A franciaországi TV Belgiumból átvett 2008. november 8-i adása nyomán.

Közli: **Havel Józsefné Sziki Vilma**

Ma sztrájkolnak a francia pedagógusok

November 20-án egész napos sztrájkot tartott az oktatók 70 százaléka Franciaországban a kormány iskolai reformja ellen, amely az oktatók ezreinek elbocsátását írja elő.

Ezen a napon tízezer gyermek nem volt iskolában – jelentette a TV-5. Az elbocsátások miatt a „minimális szolgáltatást” sem tudták biztosítani számos intézményben.

A TV-5 nézői a Bastille előtt felvonulók ezreit láthatták, amint „A profok öngyilkossága” feliratú plakátok alatt tiltakoztak tanárok és tanítványok a kormány reformja ellen.

Forrás: A francia televízió 5. csatornájának 2008. november 20-i adása nyomán.

Közli: **Havel Józsefné Sziki Vilma**

Ismét sztrájkolnak a közszolgálati TV dolgozói

A Nemzetgyűlés – a hírek szerint – ezen a napon dönt a közszolgálati TV privatizálásáról, amelynek a következtében elveszti függetlenségét.

- Valóban veszélyben a közszolgálati TV? – kérdezte a szerkesztő.

- Igen – válaszolta egy tévés –, mert a privatizálás a világban betöltött helyünket nem engedi, hogy megtartsuk.

Megszólalt a kérdéssel kapcsolatban az „Új antikapitalista párt” vezetője, Olivier Besancenot is, a „Négy igazság” című reggeli műsorban. Kijelentette: a közszolgálati tévé magánosítását a Sarkozy kormány szorgalmazza, ráadásul a teljes gazdasági válság idején akar liberalizálni.

Forrás: A francia televízió 5. csatornájának 2008. november 25-i adása nyomán.

Közli: **Havel Józsefné Sziki Vilma**

A CGT szövetségi titkára a 35 órás munkaidő megszüntetéséről

Marys Dumas, a CGT szövetségi titkára nyilatkozott ezen a reggelen a „4 igazság” című adásban, részben a CGT-t ért méltatlan támadásról az ULM és Sarkozy pártja részéről, részben a 35 órás munkaidő megszüntetésének várható negatív következményeiről.

Az acéliparban botrányos hírek kerültek napvilágra, miszerint a szakma vezetősége a sztrájkok letörésére „fekete pénzeket” használt fel és ebből – állítólag – a CGT is részesült.

Mary Dumas kijelentette: Az ULM részéről ez stratégia volt a CGT ellen. Közismert, hogy a CGT pénzügyi bevételeit a fizetésből élők tagdíjai és az önkéntes felajánlások képezik. Időközben pedig a vétkes ULM vezetők ellen bírósági eljárást indítottak.

A CGT szövetségi titkára a 35 órás munkaidő megszüntetéséről kijelentette: más megszavazni és más ezt bevezetni az üzemekben. Ezzel a rendelkezéssel nem csupán a 35 órás munkaidőnek lett vége, de elvesztek az ünnepnapok is, miközben 17 plusz munkanapot akasztottak a dolgozók nyakába. Ezért tiltakozott a CGT a bevezetése ellen.

Forrás: TV-5 2008. július 25.

Hallgatta és lejegyezte: **Havel Józsefné Sziki Vilma**

A CGT főtitkára a TV-5-ben

Ezen a reggelen Bernard Thibault, a CGT főtitkára a „4 igazság” című műsorban válaszolt Olivier Gelzi szerkesztő kérdéseire.

Megjegyezte, hogy a világgazdaságot erősen kritizálják a szakszervezetek, mivel a „pénzre helyezik a hangsúlyt”. Egy kicsit jobban támogassanak bennünket is, ne csak a többieket – jegyezte meg.

Bejelentette, hogy október 7-én hat francia szakszervezet óriási felvonulást rendez, amelyhez a világon milliók fognak csatlakozni, tiltakozva a gyárak bezárása, a munkahelyek elvesztése ellen, szemben a globalizációval.

Megengedhetetlennek tartotta, hogy a nemzetközi hírű Renault gyár is kénytelen bezárni a buszrészlegét. Erről konferenciát is kívánnak rendezni.

A posta, egyes kórházak és vasútvonalak magánosítása ellen is fellépnek, mivel ezzel is számos munkahely szűnne meg, és az elnökválasztáskor begírt életszínvonal emelés elmarad. Közpénzek kellene – hangsúlyozta befejezésül.

Forrás: A francia TV-5-ös csatornájának 2008. szeptember 25-i adása.

Hallgatta és lejegyezte: **Havel Józsefné Sziki Vilma**

A gazdasági válság – a francia autóipar és a munkások

Az RFI 2009. január 27-i adása nyomán

A francia kormány ötmilliárd eurós kölcsönt nyújt a francia autóiparnak, amelyben kétmillió munkás munkahelyét remélik így biztosítani. A kormány-kölcsönnel egyidejűleg a kormány azt is hangsúlyozta, hogy az állami vállalatoknál biztosítani kívánják a munkások participációját is. (A participáció elég ködös fogalom és hogy ezt miként képzelik és főleg, hogy ez miként valósul meg, ez erősen a jövő zenéje.)

Hallgatta és kommentálta: **Jemnitz János**

2,5 milliós tömegsztrájk a francia utcákon

1929 óta a legnagyobb krízist éljük meg most – ismerte be a TV-5 nézői előtt Brice Hortefeux munkaügyi miniszter január 29-én, az országos sztrájk napján. Bár a déli hírek „nem fekete csütörtök”-ről beszéltek, azt sejtetve ezzel, hogy a beharangozottnál jóval kevesebben jelentek meg) a rendőrség egymillió sztrájkolóról adott hírt, ám a hivatalos közlés a 2,5 milliót ismerte el), így a 18 órás hírek már a „harag napjáról” (jour de colère) számoltak be: a párizsi menet négyórás volt, a Köztársaság téri közvetítéskor a riporter „szörnyű nagy tömeg”-ről beszélt. Az egész országban 70 százalékos volt a munkabeszüntetés, de Bordeaux-ban, Lille-ben és Marseille-ben a 77 százalékot is elérte. Összegezve: az ország lakosságának kétharmada a sztrájk mellett volt.

A Bastille téren Martine Aubry, a PS főtitkára kijelentette: azért vagyunk ma itt, mert nem akarjuk ezt a politikát. Az emberek nem tudnak kijönni a fizetésükből, a kormány pedig nem siet a segítségükre.

F.Chèreque, a CFDT szakszervezet főtitkára hozzátette: ha ma a franciák milliói az utcán vannak, ez azért van, mert félnek a munkanélküliségtől, a jövőtől.

„Le kell leplezni a kormányt”, „800 euróból nem lehet megélni”, „Sarkozy, megölsz engem”, ilyen plakátokkal vonultak fel a „kis franciák”.

Ritkán fordult elő eddig, hogy a magánszektor is csatlakozott a sztrájkolókhoz, de most számos cég, így a Schneider gépkocsi gyár is felvonult.

A kormány válaszként azt üzentte a szakszervezeteknek, hogy Sarkozy elnök februárban az összes szakszervezet képviselőit fogadja, hogy megegyezzenek a reform programjáról.

A TV-5 január 30-án reggel erre reagálva, leadta Bertrand Thibaultnak, a CGT főtitkárának a nyilatkozatát, amelyet az „Önök ítéljék meg” feliratú óriás plakát előtt adott. Kijelentette, hogy Sarkozy elnök nyugodtan beírhatja naptárába a szakszervezetekkel való találkozási időpontját, de könnyen meglehet, hogy erre hamarabb kerül sor.

A TV-5 tárgyilagosan közölte: a szakszervezetek győztek ezen a csütörtöki napon.

Forrás: A francia TV-5 csatornájának 2009. január 29-30-i adása nyomán

Közli: **Havel Józsefné Sziki Vilma**

Általános sztrájk Franciaországban

„Fekete csütörtök”, „Válság mindenütt”, „Azoknak, akik kételkedtek benne, a sztrájk megmutatja magát” – ilyen és hasonló címekkel jelentek meg a január 28-i szerdai francia lapok, előre jelezve a másnap sorra kerülő országos sztrájkot, amely a dolgozók 70 százalékát viszi az utcára.

Természetesen a francia kormány és pártja – az UMP – „minimalizálni” szeretné az országos megmozdulást, amely nemcsak a közszolgáltatási szférát érinti, hanem a magánszektor is. A helyzet komolyságát jelzi, hogy Sarkozy elnök lemondta csütörtökre tervezett afrikai útját, majd egy afrikai mondást idézett elhatározása igazolására: „jobb átkelni a folyón anélkül, hogy a krokodillal konzultálnánk”. Azonban ezt a „konzultálást” nehezen ússza meg a jobboldali kormány. Ugyanis a sztrájk előtti napon, a CGT főtitkárát, Bernard Thibault-t kérdezte a „4 igazság” c. műsorban Roland Sécard szerkesztő: a csütörtöki sztrájk valóban jelentős?

B.Thibault válasza: Ez szakmaközi sztrájk lesz, ami nemcsak a közszolgáltatási szektort érinti, hanem a magánszférát is, a bankokat, a kereskedelmet, a vegyipart, az autógyárakat stb. A kormánynak valamit kellene tennie, mert a lakosság 70 százaléka – még a nyugdíjasok, a munkanélküliek tömegei is – ha csak egy órát, egy félnapot, de mindenki sztrájkol a munkanélküliség, a vásárlóerő csökkenése és a reformok ellen.

- De a kormány azt mondja – vetette közbe a szerkesztő – hogy már válaszolt ezekre a követelésekre.

Mire a CGT főtitkára erélyesen így válaszolt: Akkor hogyan lehetséges, hogy a kormány olyan vállalatoknál is folytatja az elbocsátásokat, amelyek eredményesek? Mire fordítja a kormány a közös pénzeket? A SMIG-nak (a minimálbér) a szakszervezetek szerint 1,600 eurónak kellene lennie, míg

például az acéliparban a kormány még soha sem egyezettette a szakszervezetekkel a béreket.

- Nehéz napra számíthatunk – jegyezte meg erre befejezésül a szerkesztő.

Forrás: A francia TV-5 csatornájának 2009. január 28-i adása nyomán

Közli: **Havel Józsefné Sziki Vilma**

A francia szakszervezetek szervezte általános sztrájk

Több rádióforrás is hírül adta, hogy 2009. január 29-én Franciaországban ritka módon valamennyi szakszervezet összefogásával általános sztrájkot hirdettek. A sztrájk, amely hatvan nagy városra terjedt ki, tiltakozásnak ad hangot a válság nyomán történő elbocsátások, és természetesen a munkafeltételek romlása ellen. Ez eddig a legnagyobb akció azóta, hogy N. Sárközy lett a Franciaország elnöke.

A sztrájk napjáról és sikeréről szokás szerint teljesen ellentmondásos beszámolók és hírek születtek. Olyanok is, hogy a metró és a vonatok is működtek, de késésekkel. Az, hogy a sztrájk kiterjedt a postára, valamint a középiskolai tanárookra, az csak részint új, annyi azonban bizonyos, hogy Sárközy a sztrájk nyomán nyomban felajánlotta a tárgyalások megkezdését. (A jövő persze a francia munkahelyeket illetően ugyancsak átláthatatlan.)

Hallgatta és lejegyezte: **Jemnitz János**

Emlékeztető

Az Európai Szakszervezeti Szövetség 2008. október 7-re hirdetett meg, hogy Európa valamennyi országában a szakszervezetek nagygyűléseken és felvonulásokon tüntessenek és követeljék a tisztességes munkát és a tisztességes bért.

A kommentátornak persze feltűnik ez a jelző, ami elég homályos, de azért mindenki értheti, hogy miről van szó. Négy-öt évtizeddel ezelőtt aligha kellett ilyen megmozdulást megszervezni. A mostani válság-periódusban pedig minden jel szerint többszörösen is szükség lesz a „munkakövetelésre”. (A szerk.)

DOKUMENTUMOK

TONY BENN¹

Szégyen, méltánytalanság 1931-ben és most

(Rövidítve)

Az az érv, hogy meggondolhatnánk: ismét szükség lenne egy Nemzeti Kormány létrehozására², és ennek kellene megbirkóznia a gazdasági válsággal, ahogyan ezt a kérdést felvetették, a legvilágosabb bizonyítékát nyújtja arra, hogy a kapitalizmus és a demokrácia összeférhetetlen. Természetesen nem a Nemzeti Kormány létrehozása, nem az új érv – Ramsay Mac-Donald, aki akkor az LP-beli miniszterelnök volt, ezt az irányvonalat követte 1931-ben, amikor csatlakozott a torykhoz és a liberálisokhoz, és amikor meghirdette azt a választást, amelyet 51 parlamenti képviselő élt túl³. A Nemzeti Kormány egészen 1940-ig élt tovább és jócskán felelős volt a szenvedésekért, amelyeket a nagy gazdasági visszaesés idején éltek át, amikor tömegessé vált a munkanélküliség.⁴ Ekkor vált ki Oswald Mosley az LP-ből és alakította meg új pártját, a Brit Fasiszta Uniót (British Union of Fascists), amely a zsidókat tette meg bűnbaknak, ugyanúgy, ahogy jelenleg néhány parlamenti képviselő teszi ugyanezt a bevándoroltakkal. Ez a politika folytatódott Stanley Baldwin alatt, aki tulajdonképpen kezdeményezte a hírhedt „megbékéltetési” politikát Hitlerrel,⁵ és ez a politika csak 1940-ben ért véget, amikor Winston Churchill vezetésével felállt az új koalíció, amelyben az LP is részt vett.

Az 1930-as években a MacDonald-féle politikával szemben az LP tovább élt, az 1935-ös parlamenti választáson parlamenti képviselőt jelentősen megerősítette, majd a 30-as évekről a tanulságokat levonva, 1945-ben dolgozta ki azt a programját és kiáltványát, amelynek alapján azután elérte a nagy választási győzelmet, amelynek alapján megszületett az NHS⁶, amelynek alapján államosították a villamossági, a gáz-, a víz-, és a közlekedési iparágat. Ez képezte azután az alapját egy széles társadalmi megegyezésnek, amely elhúzódott egészen

¹ Tony Benn a hajdani sokszoros LP miniszter és pártvezetőségi tag, írásait az Évkönyv az 1980-as évektől rendszeresen közli.

² Ennek óriási irodalma van. Többek között lásd Évkönyv 1981.

³ E választásról lásd Évkönyv 1981.

⁴ A munkanélküli mozgalmaknak és a munkanélküliségnek nagy történeti irodalma van. Lásd ehhez Wal Hannington életútját, Évkönyv 1997 és Ellen Wilkinsonét Évkönyv 1991.

⁵ E kérdésnek óriási irodalma van, még magyarul is.

⁶ Nemzeti Egészségügyi Szolgálat (National Health Service), amelynek révén az LP kormány az egészségügyi szolgáltatást ingyenessé tette.

1979-ig, Margaret Thatcher megválasztásáig.⁷ Thatcher elindított egy ellenforradalmat a demokrácia ellen, hogy megtörje a szakszervezetek erejét, megfojtassa a helyi önkormányzatokat, és elindítsa a privatizálási programját – amelynek révén Thatcher a piacot kívánta visszahelyezni döntési pozícióba. Tony Blair politikája is azon alapult, hogy ahhoz, hogy választási sikereket érjen el, ilyen politikát kell követnie, s nem meglepő, hogy M. Thatcher is úgy nyilatkozott, hogy az Új LP⁸ létrehozása volt a „legnagyobb tette”.

Ebben az értelemben a jelenlegi válság a demokrácia válsága, minthogy a piac átvette a hatalmat a parlamenttől. Mind Bush elnöknek, mind a miniszterelnöknek⁹ csak az a szerep jutott, hogy megmagyarázzák a válságot és védjék azt a rendszert, amely végeredményben megbukott.

Amennyiben megalakulna egy új nemzeti kormány, az egyenes támadás lenne a demokráciával szemben. Nem lenne meglepő, ha a BNP¹⁰ lenne az egyedüli párt, amely hasznot húz a válságból ugyanúgy, mint annakidején Mosley tette, amikor hajdanán megtalálta a maga bűnbakját. A munkásmozgalom ellenzékbe kerül majd, és a különböző kis baloldali csoportok, amelyek oly sok időt fecséreáltak el azzal, hogy egymás ellen harcoltak, rá kell hogy ébredjenek: együtt kell működniük ezzel a mozgalommal ahhoz, hogy tényleges alternatívát nyújtsanak.

Forrás: Tony Benn: A disgrace in 1931 and now. The Guardian, 2008. december 11. (Tony Benn írását Steve Parsons küldte meg az Évkönyvnek.)

ERIC J. HOBSBAWM

A jelenről, a múlttól és a baloldaltól

Eric Hobsbawm 2009. február 5-i levele Jemnitz Jánoshoz

(Részlet)

Nem hiszem, hogy a baloldal valamiféle előnyt tudna húzni a kapitalizmus jelenlegi válságából. Bizonyos fokig a dolgok engem az 1930-as évek elejére emlékeztetnek. A baloldal akkor, kevés kivétellel nagyon gyenge volt, vagy azzá vált Hitler felemelkedésének következtében. Rövid távon Skandinávia és az USA kivételével a fő haszonélvezők a szélsőjobboldaliak voltak. A fő különbség a jelen és a múlt között az, hogy akkor a baloldaltól volt egy alternatív gazdasági programja – a tervgazdálkodás –, míg jelenleg nincs ilyen programja. Az is világos, hogy a baloldali mozgalmak hagyományos szociális bázisa, az ipari munkásosztály összehasonlíthatatlanul gyengébb, mint

⁷ Erről többek között Évkönyv 1979–1980.

⁸ Az Új LP-ről lásd Évkönyv 1995-től 2009-ig; ugyancsak ebben az időben lásd Tony Benn több kritikai írását az Évkönyvben.

⁹ A miniszterelnök nyilván Gordon Brown.

¹⁰ A BNP a Brit Nemzeti Párt, amelyet Tony Benn fasisztának jelzett.

annakidején volt a fejlett ipari országokban. Így azután a politikai kilátások nagyon elbátortalanítóak. Másfelől a gazdasági neoliberalizmus elmélete és gyakorlata oly mértékben tökéletesen összeomlott, hogy egészen bizonyos, hogy a világgazdaságban elkerülhetetlen lesz, hogy változtatásokat és lépéseket tegyenek. Csak remélni lehet, hogy ennek során elkerülhető lesz oly nagy nemzetközi konfliktusoknak a kirobbanása, mint a II. világháború volt.

TONY BENN

2008. májusi levele Jemnitz Jánoshoz

(Részlet)

Jelenleg legtöbb időmet az foglalja le, hogy az országot járom és gyűléseken mondok beszédeket a békéről, illetőleg szakszervezeti gyűléseken, amelyekben a jelen problémáival foglalkozom.

A dolgok nagyon rosszul állnak a New Labour számára. Éppen most vesztettük el a londoni polgármesteri posztot¹¹; ugyanúgy nagyon súlyos vereséget szenvedtünk el a helyközi és a pótválasztásokon.¹² Az emberek megvannak rémülve a világgazdasági helyzettől és a megrémült emberek elcsúszhatnak jobbra, ahogy az azt láthattuk az olasz választáson.¹³

SEUMAS MILNE

A kommunizmus lehet hogy halott, de nyilvánvalóan nem eléggé

(Rövidítve)

A történelem körüli vitáknak olyan a kicsengése, mintha a globális kapitalizmusnak nem lenne alternatívája. Tizenöt évvel azután, hogy a kommunizmusról hivatalosan kinyilatkozatták, hogy halott, a szelleme úgy tűnik, hogy ismét bejárja Európát. Az elmúlt hónapban az Európa Parlament ismételtelen elítélte a volt kommunista totalitáriánus rendszereket, egy sorba helyezve azokat a náciizmussal, és sajnálkozva afölött, hogy egy sor országban még mindig léteznek kommunista pártok. Most Róran Lindblad, a svéd konzervatív párt képviselője még tovább kívánt menni, amikor azt szorgalmazta, hogy

¹¹ Mindhárom kérdésről lásd e kötet más fejezeteit.

¹² Uo.

¹³ Uo.

az európai kormányok indítsanak antikommunista kampányt, egyúttal azt követve, hogy az iskolai tankönyveket vizsgálják felül, valamint a múzeumok anyagait, és ez a javaslat majdnem megszerezte a kétharmados többséget. Tegnap megkönnyebbült, amikor megtörtént a kommunizmus első nemzetközi elítélése, de mindjárt bejelentette, hogy javaslatát a következő hónapban ismét elő fogja terjeszteni a parlamentben.

Jó évet választott az ellenkampányának megindításához: 50 éve volt, hogy elhangzott Hruscsov híres beszéde Sztálin leleplezéséről, illetőleg az ezt követő magyarországi felkelés, ami bizonyára kezdetét jelentheti a kommunizmus további kiátkozásának. Ennek alapjait jól lefektették, a Szovjetunió összeomlása után bekövetkező történelem újraírásokkal¹⁴, amikor is a kommunista vezetőket mind úgy ábrázolták, mint valóságos szörnyetegeket, akik olyanok voltak, mint Hitler, vagy még túl is tettek rajta, és a kommunizmust, illetőleg a fasizmust úgy ábrázolták, hogy ezek voltak a történelem legszörnyűsebb és legvéresebb korszakai.

Az utóbbi időkben az újabb bestseller Mao életrajza volt, amelyet Jung Chang és Jon Halliday írtak. Ez elé George W. Bush írt előszót, a kínai szakértők viszont a legrosszabb és legfélrevezetőbb Mao életrajznak ítélték.

Elégé paradox módon, jelenleg Európában nincs egyetlen kommunista vezetésű ország, sem Moldován kívül¹⁵, mégis a kommunista ellenes támadások még szenvedélyesebbek és szélsőségesebbek lettek. És ez vezethetett arra, hogy az utóbbi időben az Európa Bizottság olyan nyilatkozatot tett, amelyet tett. Lindblad a Bizottság nevében fogalmazta meg úgy: „a kommunista ideológiának olyan elemei, mint az egyenlőség és a szociális igazságosság, még napjainkban is sokakat félrevezetnek”, és „a kommunizmus iránti nosztalgia még napjainkban is továbbél”. Lehetséges, hogy Lindblad és jobboldali társai számára az igazi probléma Kelet-Európa, ahol úgy vélik többen, hogy a kommunizmus nem eléggé halott – és úgy vélik, hogy az lenne csak a kielégítő, ha éjszaka a keresztútnál eltemetnék.

Ide tartozik az a napjainkban nagyon divatos értékelés, amely egyenlőséget tesz a fasizmus, és a kommunizmus között. Ez morálisan is és történetileg is képtelenség. A sztálini kegyetlen terror ellenére, a Szovjetunióban nem volt Treblinka, vagy Bor, nem létesültek olyan koncentrációs táborok, amelyeket egyenesen azzal a céllal hoztak volna létre, hogy milliókat pusztítsanak el. És nem a Szovjetunió indított el egy olyan háborút, amely több mint 50 millió ember életébe került; a Szovjetunió volt az, amely döntő szerepet játszott a német hadigépezet felmorzsolásában.

Lindblad és az Európa Tanács tényként elfogadja azokat a számításokat és állításokat, amelyek a legmagasabb számokat mondják azokról, akiket a kommunista rendszerekben öltek meg (a legtöbbet az éhínségek során¹⁶).

¹⁴ A fordító még jól emlékszik arra az 1956-os viccre: „Mától minden másképp volt.”

¹⁵ Az utalás némiképp meglepő, lehet hogy ez Dnyeszter-Moldovára utal? (Szerk. megj.)

¹⁶ Milne nyilvánvalóan az 1920-21-es nagy ukrajnai éhínségre utal.

Ezeket a legvadabb állításokat tartalmazza a most kiadott, a kommunizmusról szóló Fekete Könyv¹⁷, amely jellegzetes módon alulbecsüli azoknak a számát, akiket a Hitler korszakban gyilkoltak meg. Azok az adatok, amelyek most a szovjet archívumokból kerültek elő, önmagukban is elég ijesztőek (799 455 embert végeztek ki 1921. és 1953. között¹⁸, és a koncentrációs táborokba kerültek száma a mélyponton elérte a 2,5 milliót) – anélkül, hogy belekeverednénk az ideológiailag túlfűtött inflációs számításokba.

Akárhogyan is, nehéz megmagyarázni, hogy miért alakult ki ez a nosztalgia a volt kommunista országokban a kapitalizmus restaurációja iránt. Ezek a számok nem adnak magyarázatot arra, hogy a kommunista rendszerek miként tudtak megújulni 1956 után, ill. hogy a nyugati világ vezetői miért tartottak attól, hogy a kapitalista világot le tudják rohanni, még jóval az 1960-as évek után is. Minden hibájuk és brutalitásuk ellenére a kommunista rendszerek a Szovjetunióban és másutt Kelet-Európában meg tudták valósítani az iparosítást, a tömegoktatást, a munkahelyek biztonságát (ill. a munkához való jutás biztonságát), és nagy előrehaladást tettek a társadalmi és a nemek közötti egyenjogúság terén. Mindez összeegyeztethető az igazi belső idealizmussal és elkötelezettséggel, amelyek még a poszt-sztalinista korszak kritikus filmjeiben és könyvekben olvashatók és láthatók, amiként azt Andrzej Wajda Márványemberében és Robakov „Arbat gyermekei”-ben rögzítették.

Ezen rendszereknek a léte hozzájárult ahhoz, hogy a nyugati világban megszülettek a jóléti államok, lökést adtak a gyarmatokon a nemzeti felszabadító mozgalmaknak, és ellensúlyt képezett a Nyugat világ-dominanciájának.

Egyszerűbb lenne átvenni az Európa Bizottság tételét a kommunista állami bűnök elítéléséről, hogyha ugyanilyen élesen és határozottan elítélték volna a gyarmati rendszerek véres bűneit, (ezek a rendszerek végül is csak az 1970-es években értek véget). Ezek a rendszerek rasszista despotizmusra épültek fel, és uralták a világot Sztálin éveiben is. Miközben alig van kapcsolat a fasizmus és a kommunizmus eszméi között, sokkal erősebb az összefüggés kolonializmus és a nácizmus között. A Lebensraum (életter) és a koncentrációs táborok terminológiáját először a német gyarmatosítók találták ki és használták Dél-Nyugat Afrikában (a jelenlegi Namíbiában), amely valóságos genocídium volt ... és ez a hagyomány, és a személyes kapcsolatok egészen a náci pártig húzódtak.¹⁹

Forrás: Seumas Milne: Communism may be dead, but clearly not dead enough. The Guardian, 2006. február 16.

¹⁷ Az olvasónak eszébe juthat a hetven évvel korábbi, hitleri fasizmust leleplező Barna Könyv.

¹⁸ 1953 ismeretesen Sztálin halálának éve.

¹⁹ A szerző ezt követően adatokat közöl a belga-kongói, a brit indiai és a francia algériai gyarmatosítás során meggyilkoltokról. Milne közgazdász professzor, baloldali orgánumok rendszeres publicistája. A Tribune-ban megjelent írásából még az 1980-as évektől közzöltünk részleteket és ezt követtük egészen az utolsó évekig. Az írást Steve Parsons küldte meg az Évkönyvnek. A jegyzeteket Jemnitz János készítette.

LEO PANITCH – COLIN LEYS

Előszó

(Rövidítve)

Valamivel több mint húsz éve, 1964-ben jelent meg a Socialist Register első száma, majd az 1980-as években hoztuk meg azt a belső határozatot, hogy ezt követően minden további kötetünknek egy külön kijelölt közös témát választunk. A kötetek tartalmát illetőleg az volt közös, hogy minden kötet társadalmi, szociális mozgalmak ill. eszmék történetét mutatja be. Így a kommunista és szocialista pártok, valamint a munkásmozgalmak történetét, valamint az újonnan kialakuló szociális mozgalmakét, továbbá a nemzeti mozgalmakét, ill. a baloldali nemzeti mozgalmakét a harmadik világban. E témák ismétlődtek kötetünkben. Jelenleg ez a tematika és topográfia megváltozott, minthogy ma, napjainkban túlságosan is bonyolult lenne mindezt egy szocialista kihívás szempontjából vizsgálni. Mindenek ellenére, hogy mintegy harminc évvel ezelőtt hangzott el, ill. öntötték formába a neoliberais ellenforradalom gondolatait, és egy évtizeddel azután, hogy az USA imperializmus újra nagyon felerősödött – ezekkel a kihívásokkal szemben a kesztyűt fel kell venni. Így a Register 44. kötete ennek a feladatnak próbál eleget tenni.

A jelenlegi konjunktúrát azzal lehet definiálni, hogy felhalmozódnak a belső ellentmondások, amelyek jelenleg fenyegetik, ill. azzal kell hogy szembenézzon mind a neoliberalizmus, mind az imperializmus, hogy egyre világosabb lesz: a jelenlegi kapitalista globalizáció hulláma nem emel meg minden csónakot, és az USA imperializmus sem tudja az egész világra mindenütt ráerőltetni a maga akaratát. Az a nagy várakozás, amellyel a neoliberais trend és az USA imperializmus is nyitott, azzal, hogy ez a nagy amerikai évszázad, mindkét vonatkozásban kiderült, hogy kimerült. A neoliberais gondolkodás ugyanúgy erősen megmaradt, mint az USA imperializmus is, ám mindkettővel szemben egyre erősebb az ellenállás, amely lehet reakciós, lehet haladó, sőt alkalmasint még szocialista jellegű is.

A különös az, hogy miközben ez az ellenállás fokozódik, mégis igen sok értelmiségi van, magas pozíciókban is, akik azt próbálják magyarázni, ill. terjeszteni, hogy a neoliberalizmus és az imperializmus jóindulatú (benevolent and beneficent). Ez tulajdonképpen újfajta kiadása annak a régi tételnek, hogy a gyarmatosítás tulajdonképpen „civilizációs missziót teljesít”²⁰, és ezt a gondolatot ily módon újra rehabilitálják. Így például Gordon Brown, aki jelenleg Nagy-Britannia miniszterelnöke, 2005-ben kijelentette, hogy „túl va-

²⁰ E tételt többek között Eduard Bernstein, Hendrik van Kol fogalmazta meg legvilágosabban, (de nem egyedül) a II. Internacionálé 1900. 1904. 1907. és 1910. évi kongresszusain (ennek magyarul is jelentős irodalma van, többek között: A II. Internacionálé kongresszusi jegyzőkönyvei, Budapest 1989. Bernstein életútját lásd Évkönyv 2003.

gyunk már azon az időn, amikor Nagy-Britanniának még ismételten mentegőznie kellett gyarmatosító történetéért... mivel Nagy-Britannia terjesztette el a türelem, a szabadság, a polgári jogok és kötelességek értékeit a világ más részein is”. Amikor napjainkban megemlékezhattunk a rabszolgaság eltörlésének 200. évfordulójáról, akkor ismét azt hallhattuk, hogy ebben milyen nagy szerepet játszott a brit állam, miközben hallgattak arról, hogy Afrikában az emberek miként lázadtak fel és küzdöttek a rabszolgaság ellen. Így történt ez annakidején Haitiban is, ahol szintén lázadások törtek ki az európaiak rabszolga-kereskedelme ellen. Ugyanígy napjainkban az a küzdelem, amely az újgyarmatosítás ellen zajlik, világos fényt vet arra, hogy mennyire meghamisították a történelmet e tekintetben a múltban, és ez a hamisítás folytatódik a jelenben is.

A jelen kötetben pontosan ezekre a kérdésekre próbáltuk összepontosítani a figyelmünket, főként az Afrikában, a Közel- és Közép-Keleten és Latin-Amerikában – de nemcsak ott. Ez a két régió az, ahol ezek az ellentmondások legjobban kiéleződtek, és amelyek a gyenge pontjai a „birodalomnak”²¹. E kötetben megkíséreltük az erős tendenciákat bemutatni, valamint ezek gyengeit is, legyenek ezek akár az uralkodó tendenciák, akár az ellenálláséi.

Forrás: Leo Panitch – Colin Leys: Preface. In: Socialist Register, 2008, Merlin Press, London, 2007. IX-X. old.

JOHN MANNING

1917 öröksége

(Rövidtve)

Mielőtt túlságosan elmélyednénk a párt és az emberek elidegenedésének folyamatába egy olyan rendszerben, amely egyre kevésbé hasonlít a demokráciára, néhány kérdést fel kell tenni: Vajon az I. világháború akkor és úgy ért volna véget, ha Lenin nem ragadta volna ki a háborúból Oroszországot? Vajon Hitlert megverték volna-e a Szovjetunió nélkül? Vajon az USA 1945 utáni térhódítását megállították volna-e ott, ahol az megtörtént, a Szovjetunió nélkül?

Forrás: A Socialist History Society 2008 áprilisi Newsletter. Levelezési rovat.

²¹ Birodalomon a nyugat-európai és amerikai irodalomban az USA által megszállt, irányított területeket értik.

SEUMAS MILNE

Grúzia az USA egypólusú világjának a temetője

(Rövidítve)

Oroszország ellenállása a Kaukázusban lerántotta a függőnyt az idősebb Bush új világrendszeréről²² – nem idő előtt.

Ha bármiféle kétely támadt afelől, hogy a nemzetközi sakkjátszma szabályai a javukra megváltoztak, akkor az utolsó néhány nap eseményei ezeket eloszlaták. Hétfőn Bush elnök azt követelte, hogy az orosz parlamenti döntést, amely szerint elismerik Dél-Oszétia és Abházia függetlenségét, vonják vissza. 24 órán belül Bush megkapta a választ: Medvegyev elnök bejelentette, hogy Oroszország elismeri a két volt grúz terület függetlenségét. Az orosz üzenet félreérthetetlen volt. A háborút, amelyet augusztus 7-én a dél-oszétiai grúz támadás robbantott ki – a háború eredménye vitathatatlan – US valamennyi titánja bármit is mond és tesz, már nem lehet visszafordítani. Ezek után David Milibandnek, a brit külügyminiszternek kijevi pózolása, miszerint ott egy „orosz agresszió elleni koalíciót” kovácsoljon össze, egyszerűen számárságnak tűnt.

Az utolsó hónap kaukázusi eseményei az egész nemzetközi helyzetben fordulópontot hoztak. Az 1914. augusztusával²³ való összehasonlítás egyszerűen nevetséges, és még az új hidegháborúról való szöbeszéd is idejétmúlt és túlfeszített.²⁴ Semmilyen mozzanat nem hasonlítható össze azokkal az eseményekkel, amelyek elvezettek az I. világháborúhoz.... Ami azonban bizonyos, az USA elképzelése az egypólusú világról már a múlté, és az idősebb Bush elképzelése az új világrendről, amelyet 1991-ben hangoztatott a Szovjetunió haldoklása idején, már szintén nem tartható ... Húsz éven át, amíg Oroszország a „katasztrója”²⁵ éveit élte, Kína pedig a gazdasági hatalom házáat építette, az USA példa nélkül álló és felelősségre vonás nélküli világhatalmi helyzetben volt, arrogáns módon követelte magának és szövetségeseinek a jogot, hogy megtámadjon és uraljon más országokat, nem zavarta a nemzetközi jog, sem a nemzetközi intézmények, egyre több országot rántott bele a maga katonai szövetségének körébe. Jelenleg Oroszország az olajdollárok birtokában megállást parancsolt ennek az expanzióknak...

Forrás: S. Milne: Georgia is the graveyard of America's unipolar world. The Guardian, 2008. aug. 28. (A cikket Steve Parsons küldte meg az Évkönyvnek.)

²² Milne írásait az Évkönyv rendszeresen közölte az elmúlt harminc évben, annakidején még a Tribune-ből.

²³ Az I. Világháború kirobbanásának hónapja.

²⁴ Medvegyev elnök 2008. október 2-án Merkel kancellár asszonynak hangsúlyozta, hogy nincs visszatérés a hidegháborúhoz.

²⁵ Korabeli ironikus utalás Gorbacsov „peresztrojkájára”.

JOHN SCHWARZMANTEL

A brit politikai helyzetről és Gordon Brownról

John Schwarzmentel 2008. április 5-i levele Jemnitz Jánoshoz

(Részlet)

Mellékelten küldök Neked egy Le Monde cikket, amely abból az alkalomból jelent meg, amikor Sárközy látogatást tett Londonban.

Elgondolkoztatónak tartom azt az epizódot, amikor a Le Monde újságírója feltette Gordon Brownnak azt a kérdést, hogy ő magát baloldalinak tartja-e, akkor Brown pillanatnyi gondolkodás után azt felelte, hogy ő magát a balközépen helyezi el, ami nagyon patétikus válasz. Nem volt benne annyi bátorság, hogy kijelentse, hogy ő baloldali politikus. Brown ráadásul kijelentette, hogy ő a balközép embere. Egyetértek Hobsbawmmal, hogy Brown jócskán csalódást keltett.²⁶

A legutóbbi közvélemény-kutatások azt mutatják, hogy a konzervatívok vezetnek. Mindenesetre egy éven belül nem lesznek új parlamenti választások, ez lehetőséget ad a jelenlegi LP kormánynak, hogy javítson helyzetén. Ami engem illet, én nem nagyon reménykedem ebben. A legközelebbi erőpróba a következő 2008. május elsejei községi választások lesznek – ez persze nagyon is szimbolikus dátum. Mindenesetre meglátjuk, hogy mi történik ezen a választáson. Ugyanekkor Londonban is erőpróbára kerül sor, ahol Ken Livingstone²⁷ szembekerül a konzervatívok jelöltjével, Boris Johnsonnal.

GERD CALLESEN

A politikai és munkásmozgalmi trendekről

Callesen 2008. április 4-i levele Jemnitz Jánoshoz

(Részletek)

Ami az osztrák helyzetet illeti, azért nem írtam róla korábban, mert csak két hete történt meg, hogy a két nagy koalíciós párt (SPÖ és ÖVP) kiegyezett,

²⁶ Hobsbawm értékelését és levelét lásd az Évkönyv 2009. évi kötetének „Dokumentumok” című fejezetében.

²⁷ Ken Livingstone London régi baloldali labourista polgármestere, írásait az Évkönyv az 1980-as évektől rendszeresen közölte.

és összeborult azzal, hogy úgy mennek tovább, ahogy tudnak. Ebben nagy szerepe van annak, hogy mindkét párt felismerte: egyikük sem tudna megnyerni egy választást – sem egyedül, sem kisebb partnerekkel. Valószínűleg ha most kerülne sor egy választásra, ebből a legtöbb hasznot a Freiheitliche Partel (FP - Szabadság Párt) húzná, sőt lehetséges, hogy Jörg Haider új pártja is bekerülne a parlamentbe. A Zöld Párt viszont stagnál, így valószínű, hogy ismét az FP lenne a harmadik legnagyobb párt. Mindenesetre az elkövetkező hónapokban nem lesznek új választások; hogy mi lesz a nyár után, azt mindenki csak találgathatja. Folytak vizsgálatok, de egyik párt sem érdekelt abban, hogy nyilvánosságra hozza azt, amit felső szinten félhivatalosan eldöntenek. Nekem úgy tűnik, hogy a dolgok ismét függönyök mögött dőlnek el, minthogy minden pártnak éppen elég sok takargatnivalója van. Egy parlamenti bizottság már dolgozik, de ez feltehetőleg csak a következő év áprilisára fejezi be munkáját.

Ami Dániát illeti, az események fontosabbnak látszanak,²⁸ ott a Dán Szocialista Párt a választáson jól szerepelt, 13 000 új tagot szerzett és a választásokon 5% szavazatot kapott. A régi Szociáldemokrata Párt a közvéleménykutatások szerint és a választáson is komoly vereséget szenvedett. Ami a Dán Szocialista Néppártot illeti (SPP), ez a párt nemcsak a szociáldemokratáktól, hanem a jobboldali Dán Néppárttól is szerzett szavazatokat. Megjegyzendő, hogy a Dán Néppártnak szintén elég jelentős támogatói köre van a dán munkások soraiban, főleg a tanulatlan munkások körében.

Úgy hiszem, hogy ez a tendencia folytatódni fog, és a szavazók nem fogják a szélsőjobbot választani.

Ugyanez a tendencia érvényesül Németországban; a LINKE szavazatokat szerzett, amelyeket különben a szélsőjobboldal kapott volna meg. Hogy mi történik a következő választáson, azt senki nem tudja. Ahogy egy barátom említette, a szociáldemokratáknak nincsen elképzelése, víziója arról, hogy a társadalom miként alakul át, és egyszerűen lecserélhető szimpla párttá alakultak. Ez a folyamat már hosszabb idő óta megkezdődött, ami Dániát illeti, legalább az 1970-es évek óta. De úgy vélem, ez igaz a többi szociáldemokrata pártra is. A választók is új irányba mennek, de egyszerre indulhatnak meg jobb és bal felé. A jelen általános tendencia inkább a konfrontáció, és nem az összebékülés felé mutat. Túl korai még egy végleges ítélet meghozatala, de úgy vélem, hogy ez az, ami ténylegesen történik.

²⁸ A dán választásokról lásd részletesebben Steve Parsons írását e kötet másik fejezetében.

JOHN SCHWARZMANTEL

Megjegyzések Gordon Brown-ról és helyzetéről

John Schwarzmantel levele Jemnitz Jánoshoz (2008. május 18.)

(Részlet)

Mint tudhatod, az utolsó községtanácsi, walesi és londoni választás katasztrofális volt a Labour számára. Jelenleg mindenki Gordon Brownt támadja, és hírek terjedtek el arról, hogy pozíciója is inog, noha igazi riválisok egyelőre nem tűntek fel. Egy összefüggésben sajnálom Gordon Brownt, minthogy kétségtelenül sokkal intelligensebb, mint Tony Blair és Brownnak igazi gyökerei voltak a munkásmozgalomban, míg Tony Blairnek sohasem voltak. Ugyanakkor Brown, úgy tűnik, nem tud meggyőző és radikális üzenetet megfogalmazni arról, hogy az általa vezetett kormány mit is akar tenni, és ennek következtében olyan benyomást ébreszt, hogy nincs igazi víziója és jövőképe. És ha arra gondolunk, hogy ezután egy konzervatív kormány alakul Cameron vezetésével, akkor ez a jövő több mint aggasztó. Ez része lenne annak az elsöprő hullámnak, amely egész Európát elborítja és jobbfelé mozog. Erről tanúskodik az igazán szörnyűséges (horrible) Berlusconi győzelme Olaszországban. Egyelőre azonban még két év van valószínűleg a következő választásig, és addig még sok minden történhet.

A baloldaliak összefogásának szükségességéről

Az RFI 2008. augusztus 24-i adása nyomán.

A francia rádió adásában egy baloldali, hangsúlyozottan keresztény középkorú hölgy beszélt arról, hogy Franciaországban minden baloldalinak össze kellene fognia a szocialistáktól kezdve más áramlatokig a nyomor és a szegénység ellen. Az illető hozzátette, hogy ez tulajdonképpen 1968 üzenete is volt, valamint külön kihangsúlyozta, hogy ebbe az összefogásba sokmindenki beletartozna. Megjegyezte, hogy Rousseau és Voltaire is, sőt még Marxt is említette, megjegyezvén, hogy noha tudja, hogy Marx ateista volt, de valamennyien a humanitás és a szolidaritás alapján álltak. Hozzátet-

te, hogy ennek az összefogásnak a közeli megvalósulásában ő sem hisz, de ez nem változtat azon, hogy erre ne lenne szükség.²⁹

Hallgatta és jegyzetelte Jemnitz János

A Szocialista Internacionálé vezetőinek találkozása az Egyesült Nemzetek Szervezetében, ill. kiáltványa a gazdasági válságról. 2008. szeptember 26.

(Rövidítve)

A gazdasági válság, amely napjaink nagy kihívása, állt előtérben a Szocialista Internacionálé elnökségének ülésén, amely ülését az ENSZ New York-i székházában tartotta meg 2008. szeptember 26-án. Nagyon is nyilvánvaló, hogy a jelenlegi világméretű pénzügyi válságnak a világ szociáldemokrata mozgalma számára súlyos figyelmeztető jelei vannak, ahogy a Szocialista Internacionálé számtalanszor megállapította korábbi alkalmakkor. A korábbi gazdaságpolitikának a középpontjában laissez-faire politika állt, amely az elmúlt harminc évben uralkodó volt, minden erkölcsi felelősség nélkül. Ebben az időszakban a felelőtlen kapzsiság kéz a kézben járt a politikai management-el. Ebben az időben hiányzott mindenfajta szabályozó mechanizmus. Ebben a rendszerben néhány ember döntött a pénzügypolitikáról, ami azután az állampolgárok millióit érintette, és ebben a korszakban a politika és a felelősségre vonhatóság egyszerűen megszűnt.

A spekuláns piac hegemoniája, amely együtt járt a nem-szabályozott pénzügyi rendszerrel vezetett el a tarthatatlan politikához, amely nem a gazdasági növekedésen alapult, hanem azon a gondolaton, hogy a pénz szüli a pénzt.

A globális szociáldemokrata mozgalom számára ezek döntő pillanatok, amikor a prioritásokat és az alternatívákat világosan le kell szögezni, és ezt kell a politikai agendák középpontjába kell állítani, mert csak így juthatunk ki ebből a válságból. Ez nem a változás korszaka, hanem a korszak megváltozása. A pénzügyi, gazdasági, szociális és ökológiai aggályokat mind integ-

²⁹ Tudnivaló (de Magyarországon úgy tudom, kevesen tudják), hogy Franciaországban jelenleg is élő és elég elterjedt egy hangsúlyozottan baloldali katolikus napilap /!/, La croix (A kereszt) címen- Nem kell hangsúlyozni, hogy nálunk a rádióban nem lehet hallani hasonló megközelítéseket.

rálunk kell egy progresszív politikai térképbe, amelynek az emberek sorsát kell első helyre állítani.

Egy új paradigma és valódi megoldás, amelynek a globális partnerség alapjain kell nyugodnia, amely az észak és a dél, valamint a regionális dimenziók partnerségét is magába foglalja. Figyelembe kell vennünk a nemzetközi kiterjedésű jelenségeket, mint a növekvő élelmiszerárakat, az egyre növekvő energia költségeket és a természeti csapásokat. Le kell küzdenünk a gazdasági és szociális egyensúlytalanságokat, és választ kell adnunk az emberek szükségleteire; így egészségügyi szükségleteikre, a szociális biztonságra, az oktatásra és a munkára. Ennek biztosítására koherens politikára van szükség, nem pedig ad hoc politikára. Az utóbbi volt jellemző elég hosszú ideig a fejlődő országokban.

A neoliberais politika összeomlása kétfajta kihívást támaszt, amin túl kell hogy jussunk. Az első, hogy a válságra nem lehet olyan válaszokat adni, amelyekről kiderült a múltból, hogy rosszul voltak megalapozva, másodsor, ez az összeomlás nem fogja automatikusan azt eredményezni, hogy progresszív politika erősödik meg. Ugyanígy azt is eredményezheti, hogy egy szélsőjobboldali politika erősödik meg³⁰, amit a félelem és a szociális marginalizálódás is kiválthat. A Szocialista Internacionálé éppen ezért a globális felelősség jegyében előre tekint és van víziója. Így szorgalmazza a szabályozó módszerek alkalmazását a profithajhászással, a privatizálásokkal és a veszteségek szocializálásával szemben. Ehhez fogja megnyerni az emberek bizalmát, amit támogatható kormányok politikája támaszt alá. Ezt szolgálná egy globális pénzügyi rendszer kialakítása is.

A Szocialista Internacionálé elnöksége konkrét lépéseket vár az ENSZ-től is a globális bizonytalanság enyhítése és a szegénység leküzdése terén.

Forrás: Socialist International leaders address global financial crisis in meeting at United Nations. (A kiáltvány szövegét Gerd Callesen küldte meg az Évkönyvnek.)

GERD CALLESEN

Széljegyzetek az osztrák választáshoz és az SPÖ helyzetéhez

(Részlet)

... Utolsó levelemben azt kérdezted, hogy mi van az SPÖ balszárnyával. Nincs ilyen balszárny. Igaz, az öregek között vannak olyanok, akik ismét felfedezték, hogy ők balra állnak az SPÖ-től, ám jelenleg ők már nyugdíjasok

³⁰ A kiáltvány nem utal rá, de az olvasónak eszébe juthat az 1929-32-es nagy gazdasági világválság, amelyet az 1930-as években a szélsőjobboldal és a fasizmusfelelősödése követett.

és nincs sem befolyásuk, sem felelősségük. Ez a helyzet szinte mindenütt, és az SPÖ még mindig balra áll a többi szociáldemokrata párthoz képest. A párt új elnöke legalábbis érdeklődik a munkások helyzete és érdekei iránt, miközben az Európai Bizottság új támadásokat intéz a munkások jogai ellen. Az említett elnök jelentette ki a választás után, hogy az Európai Bizottság túl sokat beszélt a piac szabadságáról, és túl keveset a munkások jogairól. Valószínűleg több hónapot vesz majd igénybe, amíg az új kormány feláll. Az egyetlen valószínűség az SPÖ és az ÖVP koalíciója. Az SPÖ nagyon úgy tűnik, ezt is akarja, az ÖVP esetében a helyzet nem ilyen egyszerű. Ha ez a koalíció nem jön létre, akkor szó lehet az SPÖ és a Zöldek szövetségéről és akkor bizonyára két éven belül új választást kell majd tartani...

Forrás: Gerd Callesen, 2008. október 7-i levele Jemnitz Jánoshoz.

Rálátás az angol politikai helyzetre 2008. novemberében

John Schwarzmantel levele 2008. november 23-án Jemnitz Jánoshoz

Az újságokat átlapozva, ezek arról írtak, hogy Gordon Brown jól vizsgázott a pénzügyi válság kezdetén, valamint a már érződő gazdasági válsággal kapcsolatban. Úgy tűnik, az a feltételezés, hogy már a következő évben kerül sor a parlamenti választásra, most nagyobb hitelt kapott, én azonban szkeptikus maradtam a tekintetben, hogy lesz-e előrehozott választás.

HÁTTÉR

IMMANUEL WALLERSTEIN¹

Kuba visszatért!

A világgazdasági és pénzügyi válság napról-napra súlyosbodik. Folytatódnak a politikai és katonai összecsapások az egész Közel-Keleten. Egymást követik Obama elnökségének globális előrejelzései. Mindeközben nagyon csekély figyelmet szentel a világ egy 2008. decemberi fontos geopolitikai fejleménynek: Kuba visszatért!

Négy sikeres latin-amerikai találkozó zajlott le a brazíliai Salvador de Bahiában. Itt tartotta találkozóját a Mercosur, az Unasur, a Grupo del Rio (Riói Csoport), és megtartották Latin-Amerika és a Karib-térség első csúcstalálkozóját is (CALC). A találkozók kezdeményezője Luiz Inácio Lula da Silva brazil elnök volt, „hőse” pedig Kuba. Lula „ideológiai hurrikánnak” minősítette a történeteket.

Nézzük hát, mi történt. A *Mercosur* egy közöspiaci konstrukció, amelyet Brazília, Argentína, Uruguay és Paraguay hozott létre, majd csatlakozott hozzá Venezuela is. Ennek az öt országnak az elnökei kijelentették, hogy átvesszik Bolíviának mindazokat az exporttermékeit, amelyek kedvező árszabását az USA 2008 szeptemberében törölte, azzal a hamis indoklással, hogy a bolíviai kormány nem tett eleget kötelezettségeinek a drogkereskedelem elleni küzdelemben. Az ötök döntését jóváhagyta az *Unasur*, amely tizenkét délamerikai ország uniója (megfigyelőként jelen van benne Panama és Mexikó is). Ennél is fontosabb: az *Unasur* jóváhagyta a brazil javaslatot, hogy hozzanak létre közös Dél-Amerikai Védelmi Tanácsot. Az *Unasur* ülésén ezt a javaslatot már 2008 májusában előterjesztették (amitől persze az USA vezetése nem volt boldog). A brazil külügyminiszter, Celso Amorim most „kellemes meglepetésként” üdvözölte a döntést. Elmondta: ez megtestesíti a „Latin-Amerika a latin-amerikaiaké” eszmét, amely kerek elutasítása a Monroe-elv klasszikus jelszavának, miszerint „Amerika az amerikaiaké”.

Az igazi fő eseményre azonban 2008. december 16-án került sor, az ún. Riói Csoport találkozóján. A Csoport egy 1986-ban létrehozott latin-amerikai fórum. 2008-ban 22 ország volt a tagja, amelyek ezúttal egyhangúan elfogadták Kuba tagságát. Mexikó elnöke, Felipe Calderón, aki az ülésen elnökölt, állva, ováció közepette üdvözölte „Kuba testvérnépét”, amelyet a jelenlévő Raul Castro elnök képviselt. A fórum ezután elutasította az USA Kuba elleni gazdasági embargóját, és ennek haladéktalan megszüntetését követelte.

¹ Wallerstein ismert, nagyon befolyásos német történész, egyik átfogó írását az Évkönyv is közölte.

Calderón és Raul Castro külön találkozót is tartott, azzal a szándékkal, hogy a két ország kapcsolataiban leküzdjék azokat a problémákat, amelyeket Vicente Foxnak, Calderón elődjének a lépései gerjesztettek. A találkozó után Raul azt nyilatkozta, hogy a kapcsolatfelvétel most „pompás” volt. Mindketten bejelentették, hogy 2009-ben kölcsönösen hivatalos látogatást tesznek egymás országaiban.

Ennél is fontosabb esemény volt a 33 dél-amerikai és karibi ország *elnökeinek a csúcstalálkozója*, amelyre most először került sor. Csupán három elnök nem jött el személyesen, de mentségükre fölhozható, hogy küldtek helyetteseket: Kolumbia Álvaro Uribét, Peru Alan Garcíát, El Salvador pedig Elías Antonio Sacát. Ezek a kormányok az utolsó biztos hívei az Egyesült Államoknak Latin-Amerikában.² Brazília mindent megtett a lehető legszélesebb részvétel érdekében: katonai repülőgépeket küldött a szegényebb közép-amerikai és karibi országokba az elnököknek a találkozóra való eljuttatása érdekében. Ennek a találkozóknak a különlegessége egyfajta kirekesztésben volt. Sem az Egyesült Államokat, sem Kanadát, sem az egykori gyarmatosító hatalmakat, Spanyolországot és Portugáliát nem hívták meg. Ecuador elnöke, Rafael Correa úgy jellemezte a mai helyzetet, hogy a találkozó eredményeképpen Latin-Amerikában véget ért a bábkormányok kora.

A 33-ak találkozójának az időzítése nem volt véletlen. Amerika ötödik hagyományos csúcstalálkozóját Trinidadba tervezik, 2009 áprilisára. Ennek a találkozóknak a struktúráját még Clinton építette föl 1994-ben. Ugyanazok az elnökök és miniszterelnökök kapnak meghívást, akik a 33-akhoz is, azzal a különbséggel, hogy jelen lesz még kettő (az Egyesült Államoké és Kanadáé), viszont egyvalaki nem kap meghívást – Kuba. Obamának ott valószínűleg szembe kell majd néznie azokkal az egyezségekkel és javaslatokkal, amelyeket a brazíliai találkozóknak megszavaztak. Az első, hogy be kell vonni Kubát, mégpedig azzal, hogy visszavonják felfüggesztését az Amerikai Államok Szervezetének (OAS) tagságából. Lula továbbá kijelentette, hogy Kuba és az Egyesült Államok kapcsolatának megjavítása felé az első lépést az USÁ-nak kell megtennie, azzal, hogy megszünteti az embargót. A második, hogy felülvizsgálja a kívül lévő nemzeti adósságokat. Ecuador máris fizetési moratóriumot jelentett be, mondván, hogy 28 év adósságtörlesztés után még mindig ugyanazzal az összeggel tartozik. „Ez lehangoló történet” – mondta Correa elnök. Raul Castro kijelentette, hogy kész közvetlenül tárgyalni Obamával. „Ha akar velünk beszélni, akkor fogunk is. Egyre nehezebb elszigetelni Kubát”. Lula ennél is kicsit messzebb ment az Obamának szegezett kihívásban. Azt mondta: Obama elnöksége csak akkor lehet valóban történelmi, ha felszámolja a Kuba elleni blokádot. Időközben Latin-Amerika – amely az Egyesült Államok hátsó udvara volt – egyre szélesebben nyit más világhatalmak felé. Oroszország, Kína és Irán növelték szerepüket Latin-Amerikában.

² El Salvadorban azóta választások zajlottak le, amelyeket a baloldali Farabundo Martí Felszabadítási Front nyert. (Szerk. megj.)

Az utolsó belépő Franciaországé. Nicolas Sarkozy elnök december 22-23-án látogatott el Brazíliába. A két ország nem csak arról állapodott meg, hogy növelik kereskedelmi kapcsolataikat, hanem katonai kérdésekben is eredményre jutott. Franciaország segíteni fog a brazil haditengerészetnek, hogy öt „új generációs” tengeralattjárót építsen.

A kubai, az ecuadori és a brazil labda most mind Obama térfelén van. Áprilisig tudunkra kell hoznia, milyen irányba továbbítja őket.

Forrás: http://www.venezuelai-szolidaritás.org/Kuba_visszater.html 2009.01.30.

KATE HUDSON³

A NATO expanziója áll Grúzia agressziója mögött

(Rövidtve)

A globális politikai egyensúly az utóbbi hetekben jelentősen megváltozott. Az USA politikai és katonai befolyásának további térhódítása – amely elérte és behatolt a korábbi Szovjetunió területeire – most Oroszország részéről visszacsapást szenvedett el. Ellentétben azzal, amit általában a média sugall, a legutóbbi grúziai eseményeket, amelyek az egyensúly megváltoztatására vezettek, nem lehet mereven pusztán elszigetelt regionális epizódnak tekinteni. Sokkal inkább az USA hidegháború utáni expanziójának következményei. Amikor a hidegháború befejeződött 1991-ben, a Varsói Szerződés felbomlott, a NATO azonban, vagyis egy nukleáris fegyverekkel rendelkező katonai szervezet, amely „első csapás” politikát folytat, nem oszlott fel. Ellenkezőleg, a NATO fő motorja volt az USA kelet-európai politikájának oly módon is, hogy ezeket az országokat saját érdekkörébe vonta.⁴ Ahogyan ezek a kelet-európai országok elfogadták a „szabadpiacos” gazdaságpolitikát és a többpárti demokráciát, az USA nagyon gyorsan saját érdekkörébe vonta ezeket az országokat és beléptette őket a NATO-ba. A legutóbbi USA erőfeszítések, amelyek arra irányultak, hogy Grúziát is betagolják a NATO-ba, és az a támogatás, amelyet Szakasvili elnöknek adtak – mindez elvezetett azokhoz a tragikus eseményekhez, amelyek most a Kaukázusban bekövetkeztek.

³ Kate Hudson a CND-nek több év óta elnöke, az Évkönyv rendszeres cikkírója és a Nemzetközi Tanácsadó Testület tagja.

⁴ Emlékezzünk Donald Rumsfeld, a volt USA hadügyminiszter hírhedt kijelentésére, amikor megdicsérte a kelet-európai „új demokráciákat”, hogy jobbak, mint az elfáradt régiék – lévén, hogy Franciaország és Németország nem támogatta az iraki háborút.

A NATO expanziója első szakasza még 1999 márciusában kezdődött. Ekkor léptették be Magyarországot, Lengyelországot és a Cseh Köztársaságot a NATO-ba. Tíz nappal ezután az új tagok szembe találták magukat az új helyzettel, amikor a NATO hadat üzent Jugoszláviának.⁵ 2004 márciusában egy új hullám keretében a balti országokat, Észtországot, Lettországot és Litvániát, Szlovéniát, Szlovákiát, Romániát és Bulgáriát vették fel a NATO-ba. Nemcsak arról van szó, hogy három volt szovjet köztársaságot tagoltak be a NATO-ba, hanem ráadásul közülük kettő, Lettország és Észtország, éles összeütközésben állt Oroszországgal az ottani nagy orosz kisebbség sorsa miatt.

A mostani grúz események az USA hidegháború utáni expanziójának következményei

Az említett idők után az USA a NATO további területi kiterjesztésére törekedett: Ukrajnában és Grúziában. Ezzel egyidejűleg az utóbbi években mind Ukrajnában, mind Grúziában politikai orientációs változások következtek be – mindkét országban az ún. „szín-forradalmak” keretében (az ukrainai narancs és a grúzai rózsák forradalma). Az említett forradalmak a két országban nyugati orientációs kormányokat segítettek a hatalom élére... Jól ismert és elismert tény, hogy a nyugati országok pénzelték és nevelték ki ezekben az országokban a hatalomra jutottakat. És ezek az országok nemcsak Oroszország hátsó udvarát képezik, hanem mindkét országban jelentős az orosz ajkú kisebbség. Ahogyan Dimitri K. Simes, a Nixon Centre elnöke, az ismert és befolyásos *Foreign Affairs* hasábjain írta tavaly: „A Bush adminisztráció ukrainai politikája – nevezetesen az, amivel megosztja Ukrajna lakosságát, lévén, hogy Ukrajnát be kívánja vonni a NATO-ba és e célból támogatja a Juscsenko pártokat, kiváltotta Oroszország aggodalmát és ott úgy vélik, hogy az USA új területigyarapításokra törekszik.”

Az USA emellett új rakéta-telepítéseket hajtott végre Lengyelországban ill. kiegészítő radar telepítéseket a Cseh Köztársaságban. Mindez természetesen növelte Oroszország aggályait, továbbá új katonai bázist épített ki Koszovóban, valamint Irakban, Közép-Ázsiában és Afganisztánban. Amint a legutóbbi események bizonyították, Grúzia volt az a pont, ahol Oroszország visszacsapott, és fellépett az USA további katonai térhódításának megakadályozására ... 2005-ben Grúzia Szakasvili alatt a NATO „társult tagja” lett és területeit átengedte a NATO katonáknak és kiképzőknek...

Forrás: Kate Hudson: NATO expansion is behind Georgia's aggression. Socialist Campaign Group News, 2008. szeptember (A lapot Kate Hudson küldte meg az Évkönyvnek.)

⁵ A NATO jugoszláviai háborújáról lásd Évkönyv 1999, 2000. Emlékezzünk a Balkán Békebizottság által kezdeményezett tömegtüntetésre a háború ellen – ami persze nem változtatott a magyar kormány külpolitikáján.

NYIKOLAJ BUHARIN–INESSZA JAZSBOROVSKAJA

Lengyelország: a baloldali erők válsága – avagy újjászületése?

A 20. század végén, a 21. elején a lengyel társadalomban erősödött a kiábrándulás a rendszerváltás eredményeiből, amelyek alapja az ország korszerűsítésének neoliberais víziója volt. Ennek a programnak a megvalósítását a Szolidaritás szabadelvű szárnya (elsősorban Tadeusz Mazowiecki, Leszek Balcerowicz, Bronisław Geremek⁶, Adam Michnik) irányította, amelyet a lengyel politikai küzdőtéren a Szabadság Uniója (Unia Wólności – UW), és a Lengyel Egyesült Munkáspártból (PORP) kinőtt Demokratikus Baloldal Szövetsége (Związek Lewicy Demokratycznej – ZLD) képviselt, az utóbbi Aleksander Kwaśniewski, Leszek Miller és Józef Oleksy vezetésével. Ezek a politikai erők hozták létre – a Lengyel Népköztársaság és a Harmadik Köztársaság után – a piacgazdaságot és a demokratikus jogállamot. Végbement a lengyel külpolitika nyugati irányváltása is: az ország a NATO, majd az EU tagjává lett. Az átalakulás velejárlaként megjelent a munkanélküliség, a társadalmi egyenlőtlenség, terjedt a szegénység, sőt a nyomor szférája. 2003-ban a munkanélküliség 20%-os volt; a szociális minimum alatt élt a lakosság 59, a fiziológiai létminimum alatt 12%-a. Lengyelországban a családi jövedelmek egyenlőtlenségének a szorzója Kelet-Közép-Európában a legmagasabb, 0,518 volt (1988-ban 0,278); ugyanez Magyarországon 0,318, Szlovákiában 0,388, Csehországban 0,253.

A gyors társadalmi-gazdasági átalakulások *a társadalmat a változások nyerteseire és vesztesekre osztották*, és olyan beteges szociális-gazdasági, illetve politikai jelenségek megjelenésére vezettek, mint a nagyarányú korrupció, a klientelizmus, a hatalommal való visszaélés. Mindezekre a hatalom birtokosai kevésbé figyeltek, úgy vélve, hogy ezek az átmenet elkerülhetetlen velejárlói. Az eredmény: a lengyelek zöme kezdett úgy gondolni saját hazájára, mint a sikertelen átalakulás, az igazságtalan társadalom országára. A szociológiai kutatások szerint 2003-ban csak a megkérdezettek 6,1%-a tekintette sikeresnek az átalakításokat, ez az arány 2005-ben 7,4, 2007-ben pedig 10,3% volt. Azt „abszolúte nem sikerült” álláspontját 57,4, 46,7, illetve 40,1% vallotta. Nem volt véleménye vagy azt nem kívánta kifejteni 36,5, 45,9 és 49,6%.

Mindezekért, a rendszerváltás ellentmondásos folyamatáért *a lengyel liberálisok és a szociáldemokraták nagy árat fizettek*. A Szabadság Uniója a lengyel értelmiség csekély jelentőségű és a politikai életben keveset számító pártjává (Partia Demokratyczna) lett. A korrupció és a kormány működésében mutatkozó más patológikus jelenségek aláásták Leszek Miller balközép

⁶ Geremek életútját lásd az Elhunytak rovatban. Évkönyv ... (2008–2009)

kormányát (2001–2004), végső soron pedig a kormányzó Demokratikus Baloldali Erők, és a harmadik Lengyel Köztársaság tekintélyét.

2003-ban az ország baloldali erői súlyos válságba kerültek. 2004 március végén a ZLD-ből kivált a balközép politikusok egy csoportja, Marek Borowski az élen, és létrehozta a Lengyel Szociáldemokrácia (SDP) pártját.

A ZLP úgy próbálta leküzdeni a válságot, hogy megfiatalította a párt vezetését, és új, következetesen baloldali eszmei arculatot igyekezett ölteni. Hevesen vitatták a párt hitelvesztésének az okait. 2005 májusában a párt vezetésébe a hetvenes évek közepe után született, a LEMP-pel már semmiféle kapcsolatban nem álló politikusokat választottak. Az elnök Wojciech Olejniczak lett, aki 29 évesen Leszek Miller kormányának a mezőgazdasági minisztere lett, és jól mutatkozott be ezen a poszton. Főtítkárrá az azonos életkorú Grzegorz Napieralskit választották. A ZLD azt hirdette, hogy *viszszatér a baloldali értékekhez*. Az UW-től eltérően a ZLD-nek sikerült megőriznie szavazóinak a „kemény magját”, amelynek tagjai zömmel még a népi Lengyelországban szocializálódtak, és a politika hullámvásáraitól függetlenül szilárdan a pártra szavaztak.

2005-ben azonban a lengyel társadalom hangulatának a módosulása a politikai erők elrendeződésének az éles változását hozta. A választók támogatása a konzervatív erők irányába fordult. Ilyen volt a Jog és Igazság (Prawo i Sprawedliwość – PS) pártja, amelyet Jarosław Kaczyński vezetett, és a Polgári Platform (Platforma Obywatelska), Donald Tusk-kal az élen. Mindkét párt vezetői olyan politikusok, akik az 1980-as évek végének és a korai 1990-es éveknek nem voltak számottevő szereplői. Bár a Szolidaritásból jöttek, nem kötődnek közvetlenül ennek a hagyományaihoz. Ezek a pártok gyűjtötték be a Harmadik Köztársaság viszonyaival elégedetlen szavazókat, akik a korszerűsítésnek és a változtatásoknak az addigitól eltérő programját hirdették. A PS-t vezető testvérpár, Jarosław és Lech Kaczyński bedobta a „Negyedik Köztársaság” jelszavát, amelyről annyit mondtak, hogy a Harmadik szöges ellentéte lesz. A PS tipikusan lengyel párt, amely a hagyományos patrióta és katolikus értékeket állítja politikája tengelyébe (Isten, Haza, Becsület, az élet és a házasság védelme). Egyik alapeszméje az is, hogy Lengyelország Európa teljesen egyedi országa, amelynek életét nem lehet külföldi mintákhoz igazítani, amelynek a korszerűsítés számára alkalmas sajátos útján kell járnia. A Kaczyński-fivérek szerint a Harmadik Köztársaságnak éppen az a baja, hogy a Nyugat szerencsétlen, periférikus utánczata; modernizációs programja nem más, mint „Lengyelország feloldása Európában”, ami megengedhetetlen. A korszerűsítésnek, éppen ellenkezőleg, erősítenie kell az ország szuverenitását. A PS nemzeti-konzervatív eszmeiségét populista szociális jelszavakkal ötvözi, ami a jelek szerint vonzza az egyszerű lengyel választót. Ez magyarázza, hogy a ZLD híveinek jelentős része is átáramlott hozzá. A gazdasági életben a nacionál-konzervatívok az állami szerep növelésének a hívei. Nyil-

vánvaló, hogy ez a szavazótábor az átalakulás veszteseiből állt össze. De a Polgári Platform sem tekinti magát egyértelműen liberális erőnek. Nyíltan kijelenti, hogy világnézete konzervatív, míg a gazdaság kezeléséről liberális nézetei vannak.

A Szejm (parlament) 2005. szeptemberi választásain a Jog és Igazság kapott mindenki másnál több szavazatot (26,99%). Ezen az alapon két évig gyakorolta a hatalmat. A ZLD-re a választók 11,31%-a szavazott, ami a pártot 55 képviselői helyhez juttatta. A kormány feje Jaroslaw Kaczyński lett; a köztársasági elnöki posztra pedig a 2005. októberi elnökválasztáson általa jelölt ikertestvérét, Lew Kaczyńskit választották.

A nemzeti-konzervatív erők kormányidőszakát a szabadelvű értelmiségiek és a baloldaliak úgy élték át, mint a demokrácia erős korlátozásának, a hatalomgyakorlás tekintélyuralmi módszereinek a korszakát. Az ország volt elnöke, Kwaśniewski, akit ebben egyaránt támogatott Lech Wałęsa, illetve a liberális politikusoknak és a kulturális élet jeles személyiségeinek egész sora, 2007 nyarán elhatározta, hogy társadalmi mozgalmat indítanak a demokrácia védelmére. Nagyjából ezzel egy időben szétesett a PS vezette kormánykoalíció. Döntés született idő előtti parlamenti választás kiírásáról 2007 októberére.

Az ország demokratikus erői előtt az a feladat állt, hogy megakadályozzák az SP újabb győzelmét. A vezető baloldali pártok: a ZLD, a PSD, a Munka Uniója (Unia Pracy - UP, az egykori Szolidaritás egyik szárnya) Baloldaliak és Demokraták (Lewic i Demokraci - LD) néven szövetkeztek. Az új blokk kampányának eszmei-politikai vezetője Kwaśniewski lett. Ez azonban nem bizonyult sikeres döntésnek, az egykori köztársasági elnök megromlott lelki állapota miatt. Így az LD, amely a szavazatok több mint 20%-ára számított, csak 13,15%-ot ért el. A választás mégis tiltakozó szavazássá változott a Jog és Igazság pártjával szemben. Még a jobban szituált választók műveltebb része is helyette a Polgári Platformot ajándékozta meg voksával. Ez olyan jelszavakkal rukkolt elő, mint a „visszatérés a normalitáshoz” a bel- és külpolitikában; az EU integráció folytatása; egyfajta „gazdasági csoda” ígérete (Lengyelország négy év alatt utoléri Írországot). Rá szavazott az értelmiség nagy része, az üzletemberek, a nagyvárosok lakói, az ifjúság. A fiatal és a középső korosztályok azért szavaztak rá, mert európaiaknak akarják érezni magukat, és a korszerűsítést éppen hogy a nyugati országok mintájára képzelik el. A Jog és Igazság Pártját a lakosság szegényebb rétegei támogatták, a kis- és közepes városok lakói, a falvak népe, a nyugdíjasok.

A Polgári Platformnak a választók 41,51%-ának a szavazatai jutottak. Ez a párt a Lengyel Parasztpárttal (Polskie Stronnictwo Ludowe - PSL) alakíthatott kormányt. Az új Szejmben a különböző baloldali pártoknak a Baloldaliak és Demokraták listáján megválasztott képviselői egynevű frakciót alakítottak. Ebben a frakcióban a Demokratikus Erők Szövetségének az arculata jócskán föloldódott. A Szövetség fiatal vezetőit bosszantották a De-

mokrata Párt és Lengyelország Szociáldemokráciája padsoraiban ülő „öreg arcok”. Olejniczakot és Napieralskit egyre erősebben befolyásolta Sławomir Sierakowski, a *Krytyka Polityczna* c. baloldali folyóirat főszerkesztője, aki formálisan egyik baloldali párthoz sem tartozik. Köré tömörült a fiatal baloldaliak több csoportja, egész Lengyelország területéről. Sierakowski meggyőzte a Szociáldemokrata Baloldali Erők Szövetsége vezetőit, hogy szakítsanak a szociál-liberálisokkal. 2008 márciusában a Szövetség bejelentette, hogy az LD keretében kimerült a lehetőség a demokrata párttal folytatott együttműködésre. Amint Borowski fogalmazott: „a Demokratikus Baloldali Erők Szövetségében azok véleménye erősödött meg, akik szerint a Szövetségnek radikális pártként kell meghatároznia magát; akkor észre fogják venni, és megnő a baloldali erők szerepe. Hasonló távolodás mutatkozott a másik oldalon: április 1-jén a Demokrata Párt három képviselője kilépett az LD frakciójából. Később ennek a pártnak az egyik vezetője, a valaha a Szolidaritásból indult Jan Lityński is úgy nyilatkozott, hogy a baloldaliakkal kötött szövetség hiba volt. Április közepén az LD frakcióját a lengyel Szociáldemokrácia 8 küldötte is elhagyta. Így vált teljessé a széles értelemben vett lengyel baloldal második szakadása. A maradék 42 képviselő létrehozta a Baloldal nevű parlamenti frakciót.

A lengyel politikai élet balszárnyán az erők új átcsoportosulása kezdődött. A nagy hírközlő eszközök fórumán vita bontakozott ki a baloldal válságáról. Némely lengyel elemzők viszont úgy vélekednek, hogy nem válságról van szó, hanem az ország baloldali erőinek újjászületése kezdődött meg.

Eközben a Demokratikus Baloldali Erők Szövetsége még inkább balra tolódott. Már nem kívánja centrista vagy balközép párt szerepét játszani. Gyakorlatilag már nem is posztkommunista párt, noha az elemzők egy része úgy véli, kommunista múltja továbbra is hat a Szövetség gondolkodásmódjára és tevékenységére. 2008. május végén, a Szövetség IV. kongresszusán a párt új vezetőjévé 231 szavazattal Napieralskit választották, Olejniczakkal szemben, akire 210-en szavaztak. Eszerint a párt csaknem fele arra a következtetésre jutott, hogy előző vezetője háromévi tevékenysége során lényegében nem tudta megerősíteni a párt helyzetét a társadalomban. Az új vezetőt keményebbnek, egyenesebbnek és céltudatosabbnak tartják. A lengyel megfigyelők többsége szerint viszont Napieralski megválasztása a Szövetség tovább balratolódásáról tanúskodik. Az új vezető, megválasztása után, a lengyelekre jellemző ambíciózus kijelentést tett: „A mi programunk egy olyan Lengyelország, amelyben mindenki megtalálja a helyét, amely szabad, mint a mai Spanyolország és gazdag, mint Skandinávia.” A párt öt célt tűz ki maga elé. Az első helyen a szociális célok állnak, általában minden, ami a munkával kapcsolatos. A második és a harmadik az ingyenes egészségvédelem és oktatás. A negyedik az európai integráció erősítése. Végül az ötödik „a történelmi igazság érvényre juttatása”.

Napieralski új koncepciót dolgoz ki a baloldali párt mibenlétéről, amely egyszerre alkalmas arra, hogy megszilárdítsa a „kemény magot”, miközben új hívek is toborozhatók vele. Azt ígéri, hogy az ő vezetésével a szövetség egyszerre lesz baloldali és demokratikusabb, miközben jobban kidomborodik szövetség-jellege is.

Mindazonáltal az ismert posztkommunisták többsége körében a Szövetségnek ez a „helyváltoztatása” éles bírálatot váltott ki. A baloldali politikusok egyike, Włodzimierz Cimosewicz 2008. augusztus 9-én kijelentette, hogy a szövetség „Balra át!”-ja „elvi horderejű tévedés”, és a pártnak a politikai élet peremére szorulásához vezethet. Más balközép szereplők szerint a Szövetség hanyatló, balos szervezet. Miller viszont támogatja Napieralskit. Csatlakozott hozzá Oleksy is, akinek az a véleménye, hogy ha Napieralski és Olejniczak le tudják küzdeni egymással szembeni előítéleteiket, akkor van esélyük rá, hogy újjáélesszék a lengyel baloldalt. A baloldali értelmiség többsége, úgy tűnik, megértette, hogy ha a Szövetség széthullik, akkor a baloldal mint politikai erő lengyel földön megszűnik létezni.

Az utóbbi hónapokban a szövetség Napieralski irányításával nagy aktivitást fejt ki, következetesen harcol programjának a megvalósításáért. Jerzy Urban, az ismert publicista, a *Nie* című hetilap főszerkesztője, aki az 1980-as években Wojciech Jaruzelski sajtótitkára volt, dicséri az új pártvezetőt: „Gyorsabban vált vezetővé, mint elődei közül bárki”. A Szövetség minden bel- és külpolitikai kérdésben hallatja a véleményét, a Szejmben pedig ezek tárgyalásakor törvény és rendelet-tervezetekben mutatja be és ajánlja elfogadásra megoldási javaslatait. Napieralski eközben időnként súrolja a politikai kockázat lengyel mérce szerinti szélső határait. 2008 júliusában például, egy Lech Kaczyński köztársasági elnökkel való váratlan találkozása alkalmával kijelentette: „Visszatérünk a politikai NB I-be!” A Szövetség vezetői azt remélik, hogy a társadalom fölfigyel konstruktivitásukra és következetességükre, és ez idővel növeli majd befolyásukat a lakosság körében. Nem kizárt persze, hogy addig még eltelik néhány év, vagy a populista konzervatívok újabb térhódítása idéz elő újra balsikert.

A balközép terepet eközben a Lengyel Szociáldemokrácia próbálja betölteni. Elnökük, Borowski 2008. augusztus 1-jén lemondott, bár ő maradt a párt Politikai Tanácsának (Rada Polityczna - egyfajta pártválasztmány) vezetője. A Demokrata Pártban 2008. októberében vita kezdődött egy új balközép párt alakításáról. A hírközlők szerint az új balközép-liberális párthoz olyan neves személyiségek is csatlakoznának, mint az ismert liberális Andrzej Olechowski, a szociáldemokrata Włodzimierz Cimosewicz és Dariusz Rosah.

Mindenesetre a baloldali erők újjászerveződése, ha megindult is, még kezdeti szakaszában van. 2009-ben helyt kell állnia az Európai Parlament választásain, 2010-ben pedig az elnökválasztás fogja megmutatni, valóban sikeres-e ez a folyamat.

A Kaukázus és a Balkán

(Rövidítve)

Trockij figyelmeztetett arra, hogy ha a szellemet fogságba ejti a múlt, akkor az hajlamossá tesz a megmerevedésre. Szabály szerint azokat, akik a megismétlődéseket várják, az új dolgok hirtelenül és meglepetésszerűen érik. Paradox módon, a legutóbbi évtizedekben a televízió terjedésével, illetőleg a politikának a televízió szűrőjén át való bemutatásával további zűrzavar támadt, és egyúttal tág tere nyílt a manipulációknak. Ily módon az ésszerű magyarázatok között nagy rés keletkezett, és ily módon hamarabb alkotjuk meg a véleményünket, mielőtt azokra még igazán reflektálhatnánk. Ennek egyik oka, hogy tényekkel operálunk, anélkül, hogy ismernénk ezek történeti hátterét. Így rabjává leszünk a televíziós társaságok beállításainak.

A globalizáció egyik mítosza az volt, hogy a határok eltűnével meggyengül majd az állami ellenőrzés és a megfelelő ideológiák befolyása. A Washington által terjesztett és elfogadtatott ukrainai „narancsos forradalom” és a grúziai „rózsák Forradalma” olyan illúziót keltett, hogy a nem-erőszakos forradalmak győzhetnek. Ez azért is sikerülhetett, mert a gerjesztett nemzetközi közvélemény is ezt támogatta. Várható volt, hogy az imperialista törekvések elérik ezt a régiót is. A megfagyott konfliktus eldöntetlen maradt, amikor a Szovjetunió felbomlott, és most szakadt fel újra, amikor az államok „raison”-ja ismét megkövetelte a magáét.

Azt mondják, hogy a dolgok mintha visszafordultak volna a XIX. századi gondolkodásba, de ez kettős tévedés. Egyfelől mert a realpolitika sohasem halt ki, másfelől, mert a XIX. századi győztes burzsoáziát a XX. századi imperializmus követte. A XIX. században a nemzeti szuverenitást és önrendelkezést hangsúlyozta a burzsoázia, és amennyiben ellentmondások jelentkeztek, akkor azokat mindig erőszakkal oldotta meg. Ám a XX. századi imperializmus végén, egyfelől a dekolonizációval, másfelől a kapitalizmus globális szétterjedésével minden nemzeti kérdés másodlagos lett az osztály-konfliktusok mögött, és mindez új összefüggésben, az inter-imperialista harc közepette. Így a Balkánon Moszkva az, amely védelmezi a szerb szuverenitást és Washington Koszovo nemzeti önrendelkezését. Ezzel szemben a Kaukázusban Moszkva védelmezi Dél-Oszétia önrendelkezését és Washington Grúzia szuverenitását. Grúziában a rózsák elhervadtak és helyükbe tankok léptek. A tájékoztatás is mindkét oldalról irányított, és mindkét oldalról démonizált, ami egyúttal az emberek fanatizálását is szolgálja.

Itt jelentkezik az európai imperializmus, ahogyan azt Sarközy, Merkel és Berlusconi képviseli, és itt lenne szükség a dolgok marxista elemzésére. Négy évvel ezelőtt az ukrainai események hasonló erő-ütközéseket és számításokat világítottak meg, mint a jelenlegi grúziai válság, ám a jelenlegi erősebb és magasabb szinten ütközteti a stratégiai téteket, így ezek érintik a Moszkva-

Kijev kapcsolatokat is. Oroszországnak vitális érdeke, hogy Ukrajnát befolyása alatt tartsa. Pontosan ezért Európa lemondott a további ukrainai terjeszkedésről, ám az USA továbbra is kijátssza az ukrán nemzeti önrendelkezés kártyáját. Az az európai törekvés, hogy az USA-t vissza- és távoltartsa, és ugyanakkor ne rontsa meg kapcsolatait Oroszországgal, hosszú távú stratégiai cél. Ez a politika visszatekint Rapallo⁷-ra, és persze hogy érinti a gáz- és olajellátás kérdéseit.

Forrás: The Caucasus and the Balkans. Lotta Comunista, 2008. július-augusztus, Bulletin, 2008 szeptember

KEN LIVINGSTONE⁸

A venezuelai szociális haladást támogatva

(Rövidítve)

Vannak országok, amelyeknek a híreit a média csak torzítva közli. És vannak olyanok is, amelyekről egyenesen hazudnak. Az én caracasi utam keményen bizonyította, hogy Venezuela az utóbbi kategóriába tartozik. Az az állítás, hogy ebben az országban diktatúra uralkodna, egyszerűen nevetséges. Az utóbbi időben az elnök elveszítette azt a referendumot, amelynek során olyan alkotmány-tervezetet kívánt elfogadtatni, amely több választást tartott volna, mint a világ bármely más országában, és amelynek során Caracast elborították az olyan falragaszok, amelyek a Chávez-ellenes jelölteket népszerűsítették. Nos nem, a diktatúra Szaud-Arábiában él, amelynek vezetőjét természetesen üdvözlötték Londonban.

Amikor részt vettem egy Chávez melletti választói gyűlésen, amelyet helyi választóköri körzetben tartottak, semmi jele nem volt a siker bizonyosságának, miként az alkotmány-tervezet referendumánál is lehetséges volt a vereség. Miként Nagy-Britanniában is, a helyi választásokon elsősorban arról volt szó, hogy gyakorlatilag miként lehet az emberek életét jobbá tenni. A caracasi választások is világosan arról szóltak, hogy az országnak milyen kérdésekkel kell szembenéznie valamint arról, hogy milyen haladást ért el az utóbbi években. Caracas nyugati középső részén a régi elitnek és a felső középosztálynak

⁷ Utalás az 1922. évi rapallói egyezményre (ennek nagy magyar történeti irodalma született).

⁸ Livingstone hosszabb időn át az LP vezetőségének tagja ill. Nagy-London polgármestere volt. Az Évkönyv az utóbbi három évtizedben rendszeresen közölte frásait.

a házai jobban festenek, mint London kiemelt jó körzeteiben. Ezeket a házakat azután körülveszik azok a milliók, akik szegénységben élnek – nagyon lepusztult külvárosokban, nyomornegyedekben, a hegyoldalokban, ahol hiányzik minden alapvető infrastruktúra. A korábbi adminisztrációk korában ezeket a negyedeket az akkori térképeken nem is jelölték.

Mindez magyarázza a bűnözés elterjedtségét, és bizonytalanná teszi a gazdasági hatékonyságot. Mindezt a Chávez-i adminisztráció most próbálja orvosolni, illetőleg biztosítani.

Ez volt a következménye a korábbi rendszerek gyakorlatának, amikor az olajkitermelés tízmilliárdos profitja külföldre áramlott, e rendszerekben az elit érdekeit védték, és nem törődtek a szegények millióival. Ez a rendszer megváltozott. Sok helyen megtett látogatásaim során láthattam, hogy a közszolgáltatások javulása során az egészségügy mennyiben segített a milliókon, beleértve a fogkezeléseket. Az Unesco adatai szerint az írástudatlanságot felszámolták az országban. Az oktatást más területeken is gyorsan fejlesztették. Jelenleg az egyik fő prioritás éppen az, hogy Caracasban kiépítsék az alapvető infrastruktúrát. Így a metró és a vasút közlekedést kiterjesztik az említett szegények lakta régiókba is. Törekednek a környezetvédelem kiépítésére is.

Venezuelának mindig meg voltak az anyagi forrásai, most viszont meg van a politikai akarat is, hogy városait világszínvonalra emelje. Mindezt gyorsan kívánja, és gyorsan kell megtennie.

Londonban megoldották London belterületének közlekedését, beleértve még a busz-közlekedést is a „dugók” nélkül, most erre tesznek kísérletet Caracasban is. Ezért hívott meg engem Chávez elnök Caracasba, én pedig kész vagyok arra, hogy londoni tapasztalataim alapján további tanácsokat adjak Caracas számára.

Forrás: Ken Livingstone: Backing Venezuelan social progress. Socialist Campaign Group News, 2008 szeptember

A BAL előretörése Németországban

Németországban érlelődik az újraegyesítés óta folytatott politika válsága. A gazdaság hosszú stagnálása és rövid „fellendülése”, amely nem hozott javulást a munkanélküliségben és a széles néprétegek életszínvonalában, majd ismét stagnálásba fordult, egyre nyilvánvalóbbá teszi a politika csődjét. A keleti tartományok gazdasági lerohanását nem ellensúlyozták az állami költségvetésből juttatott százmilliárdok sem, azok nagy része visszaáramlott a nyugati nagytőkéhez. A nagytőke ismét világpolitikai játszmába kezdett, a tőke kivitel hatalmas méreteket öltött, leépítenek, bezárnak németországi

gyárakat. A megszorító gazdaságpolitikai intézkedésekhez fűzött ígéretekben egyre kevesebben hisznek, a politikából való kiábrándulás, új utak keresése jellemzi a közgondolkodást.

A múlt év nyarán a keleti tartományokban jelentős politikai erőt képviselő Demokratikus Szocializmus Pártja (PDS) és a szociáldemokrata pártból balra leszakadó, erős szakszervezeti bázissal rendelkező *O. Lafontaine* vezette csoport egyesüléséből létrejött a BAL párt (die Linke), amely képessé vált új baloldali alternatíva felmutatására. A BAL szembe fordult a követett neoliberais gazdaságpolitikával, az állami tulajdon privatizálásával, a szociális megszorításokkal, a reálbérek csökkenésével, a munkanélküliséggel, és egyúttal ellenzi Németország részvételét külföldi katonai akciókban az USA oldalán.

Az év elején a nyugati tartományokban lezajlott választások azt mutatják, hogy a BAL le tudja küzdeni a nyugaton élő előítéleteket, és megjelenik a nyugati községekben, városokban és tartományokban, mint mellőzhetetlen politikai tényező. Sorozatban bejutott a tartományi parlamentekbe Brémában. Alsószászországban, Hessenben és február 24-én Hamburgban is. Ez utóbbi siker különösen értékes, mert az összes többi párt szélsőséges rágalomhadjárata és durva választási kampánya ellenére jött létre.

A BAL nem zárkozott el a Német Kommunista Párttal (DKP) való együttműködéstől. Hessenben a párt listáján egy kommunista képviselő is bejutott a parlamentbe, akit a helyi TV behúzott egy ügyetlen nyilatkozatba. Ez különösen éles antikommunista kirohanásokra készítette a jobboldalt. A hamburgi választásokat megelőző csütörtökön a német Bundestag ülésén szabaddemokrata kezdeményezésre egyórás külön napirendben próbálták felelősségre vonni a BAL parlamenti frakcióját, láthatólag azonban ez sem akadályozta meg a következő választásokon a sikert.

A hamburgi tartományban az addig parlamenti többséggel rendelkező, egyedül kormányzó CDU támogatottsága 42,6 százalékra esett vissza, koalícióra kell lépnie – a jobboldali beállítottságú – zöldekkel, akik szintén szavazatvesztéssel kerültek ki a választásokból. A BAL a szavazatok 6,4 százalékával erős frakciót tud alakítani a tartományi parlamentben, a tartomány egyik városában közös listán kommunista képviselő is befutott.

A március 2-ai bajor tartományi választások eredménye is pozitívan értékelhető. Megtört a keresztényszocialisták évtizedek óta tartó fölényes és biztos sikere. A tartományban a BAL sok helyen először állított jelöltet, és bár a végleges eredmények még nem ismertek, de legalább 35 mandátumot szereztek a városi és községi önkormányzatokban. Münchenben két, Nürnbergben három képviselővel.

A BAL párt létrejötté hatással volt a kereszténydemokratákkal együtt kormányzó Szociáldemokrata Pártra, amelynek tavalyi kongresszusán a baloldali irányzat győzött, és a párt politikájának balratolódását helyezte kilátásba, de a BAL-lal továbbra sem akarnak együttműködni. A BAL társelnöke, Lafontaine is úgy véli, a szociáldemokrata párt jelenlegi politikája alkalmat-

lan az együttműködésre. A hamburgi és a bajor választásokon a szociáldemokraták javítottak korábbi eredményeiken, összességében azonban osztoztak a CDU/CSU sorsában, ők is visszaestek.

A tartományi választásokon elért sikerekkel a BAL országos párttá vált. A tartományi parlamentekben elfoglalt képviselőhelyek számát tekintve a harmadik legerősebb párt lett, jelentős különbséggel megelőzve a zöldeket és a szabaddemokratákat. A sikerek ellenére a pártra még nehéz küzdelmek várnak, részben politikai céljainak a napi politikában való érvényesítésében és a baloldali összefogás megerősítésében, részben a vele szemben még megnyilvánuló és ellenfelei által szított előítéletek leküzdésében.

(Forrás: <http://www.jungewelt.de/archiv/index.php?styp=simple&and=Vorstoss+der+Linke+in+Deutschland&search=Suchen+Junge+Welt+die+Linke> honlapja)

Az algériai privatizálásokról

Az RFI 2008. július 26-i adása nyomán

Buteflika, az Algériai Köztársaság elnöke nyilatkozott arról, hogy a privatizációk akár nemzeti alapon történtek, akár a multik révén, nem hozták meg az eredményt az algériaiaknak, sem az algériai gazdaságnak, csak a harácso-lás folyamatát erősítették fel.

Hallgatta és lejegyezte **Jemnitz János**

A 90 éves Mandela kritikus ítélete az afrikai helyzetről

A BBC 2008. július 17-i adása nyomán

Az idős Mandelát születésnapja alkalmából kérdezte meg a BBC riportere, hogy mi a véleménye a „Mandela utáni” afrikai helyzetről. Nelson Mandela aki ismeretesen évtizedeket töltött börtönben és a felszabadult Dél-Afrika első elnöke lett (27 éve), most azt hangsúlyozta, hogy a helyzet „kiábrándító”. Ott van az AIDS, amely másfél millió embert vitt el, a hatalmas munkanélküliség, a rossz oktatás, az óriási korrupció és a be nem tartott ígérek. Mindehhez hozzájárulnak a feladatokra nem alkalmas vezetők. Dél-Afrikán kívül Mugabe-ról és rendszeréről mondott lesújtó ítéletet. Úgy tűnik, jelenleg nem is vár javulást.

Hallgatta és lejegyezte **Jemnitz János**

Kalkuttai diagnózis

A BBC 2008. április 16-i adása nyomán

A kalkuttai tudósító ugyancsak arról számol be, hogy az élelmiszerárak hihetetlenül gyorsan emelkednek. Ez olyan reakciót vált ki a kalkuttai lakosság jó részéből, hogy amennyiben ez a tendencia folytatódik, akkor már arról beszéltek, hogy gyermekeiket ki kell venni az iskolából, és munkába kell állítani, hogy családjaikat felszínen tudják tartani. Vagyis visszatér a délkelet-ázsiai gyermekmunka, amit Indiában, mindenesetre Kalkuttában a közép-rétegeknél egyszer már sikerült felszámolni. Egyelőre kevés reménykeltő jel mutat az ellenkezőjére.

Hallgatta és lejegyezte **Jemnitz János**

A társadalmi különbségek fokozódása napjainkban

A BBC 2008. május 24-i adása nyomán

A későesti adásban a BBC teljes órát szentelt India jelenlegi fejlődésének és problémáinak. A belső felvezető riporter mellett egy angol India-szakértő és egy USA-beli ugyancsak egyetemi India-kutató vitázott. A sok konkrétum mellett az USA-beli hölgy hangsúlyozta, hogy az elmúlt 25 év gazdasági haladásának és változásainak volt egy olyan nagyon nem mellékes társadalmi következménye, hogy a szegények és gazdagok közötti szakadék Chilében ugyanúgy elmélyült, mint az USA-ban vagy Nagy-Britanniában, és ez a folyamat most feltehetően újra meglódul majd Indiában is.⁹

Hallgatta és lejegyezte **Jemnitz János**

A munkások harca a világban

Az utóbbi évtizedben a kínai munkáltatóknak a vas- és acéliparban abszolút „szabad kezet” adtak a munkaidők és a munkafeltételek kezelésében az állam-kapitalizmus korában. Ez az utóbbi idők alásüllyedésének kora, amely

⁹ Ez a tendencia Európa legtöbb országában ugyanígy kimutatható lenne helyenként, mint Oroszországban, de nálunk is a szakadék még nagyon gyorsan mélyült el, Angliát illetően pedig lásd Artner Annamária statisztikai adatokkal alátámasztott írását az Évkönyv 2009-es kötetében.

nemcsak a munkahelyeket érinti, hanem a szociális intézményeket is, amelyek korábban biztosították a dolgozókat, hogy lakáshoz juthattak, ingyenes egészségügyi szolgáltatásokhoz és megfelelő nyugdíjhoz.

Ez a korszak 1994-ben ért véget; ahogy John Knight és Lina Song, a kínai „munkaerő helyzetéről Kínában” („Labour Market in China”) című könyvükben, amely 2005-ben jelent meg, kifejtették: ez az év jelentette a törést, amikor 50 millió embert bocsátottak el az állami vállalatoktól, akik közül nem mindenki került ki a legiparosodottabb kínai területekről, amelyeket „Kék Kínának” neveznek. Az elbocsátottakat nem kezelték megfelelően, nem biztosították számukra a továbbképzést. 150 évvel a nagy angol ipari forradalom után egy új Manchester épült ki Kínában a korábbi rosszul fizetett agrármunkások „hátán”, akik jobbára fiatalok is voltak – ez a folyamat a munkások között heves tiltakozásokat és robbanásokat váltott ki a „régiek” és az „újak” között. Ezek az összeütközések sokszor nagyon hevesek voltak.

Az 1994. évi Munkatörvény

Ami világos kereteket nyújt a munkaerőpiac számára, az az 1994. évi munkatörvény, aminek egyértelmű kihatása volt az elkövetkező évekre. E törvény lehetőséget ad a tömeges elbocsátásokra abban az esetben, ha egy vállalat csődbe megy, illetőleg ha komoly gazdasági nehézségei adódnak. Ez a törvény egyúttal a vállalatoknak minden tekintetben teljes ellenőrzési jogot biztosít a dolgozói fölött. A törvény teljesen átrendezte a bérek és fizetések rendszerét is. Korábban ezt nemcsak készpénz alapon rendezték, hanem különböző juttatások formájában is, elsősorban a lakáshoz való juttatás formájában.

Forrás: Lotta Comunista 2007 december, Bulletin 2008 április.

A SZOCIALISTA ÉS MUNKÁS SAJTÓ TÖRTÉNETÉBŐL

The Socialist Review 1908

Amikor a II. Internacionálé A havonta megjelenő periódika az ILP¹ elméleti folyóirata volt. Kezdetben James Keir Hardie² volt az orgánium főszerkesztője, később ezt az ILP belső helyzetének és vitáinak nyomán Hohn Bruce Glasier³ vette át tőle.

A folyóirat 1908. márciusi első száma (amely feltünteti, hogy az első évfolyam első számáról van szó): mindenekelőtt egy szerkesztőségi cikket tartalmaz, amely felvázolja az új folyóirat felfogását és arculatát.⁴ A szerkesztők (ekkor feltehetőleg Hardie) hangsúlyozzák: a brit modern szocialista mozgalom kezdetén, az 1880-as évek első felében „sok szó esett arról, hogy egy olyan folyóiratot hozzanak létre, amelyben minden szocialista irányzat megszólalhat és vitázhat is egymással”. Ezt követően a cikk kiemeli Henry H. Champion és Annie Besant⁵ személyét, akik egy ilyen 1884-es vállalkozásnál nagy szerepet játszottak.⁶ A fábiánusok a maguk orgániumát, a *The Practical Socialist*-et 1886-ban bocsátották újtjára – e folyóirat-kezdeménnyezéseket mindig nagyon erősen befolyásolta a szerkesztők politikai felfogása. Ám e folyóiratok 1887 és 1889 között kihaltak. Itt Hardie (?) megemlékezik a *To-Day*-ről is, amelyben tudvalevőleg Eleanor Marx és Edward Aveling⁷ játszott nagy szerepet, írtak bele rendszeresen, ám Hardie érthető okokból az ő nevüket nem említi. (Az okokat az érdeklődő olvasó felfedezheti Hardie életútjában.) Hardie ugyanitt megemlékezik a korai keresztény-szocialista periódikákról is. Az egész korszakot végül is úgy jellemzi, hogy „ebben az időben a brit szocialista mozgalom nem óhajtott magának folyóiratot, ebben az időben a mozgalom csak pamfletekre és hetilapokra volt éhes”. A legnagyobb sikert a fábiánusok tudták felmutatni orgániumukkal, de nekik is nagy pénzügyi gondjaik voltak. Ebben az időben jelent meg 1884-ben a *Justice*, a Szociáldemokrata Föderáció (SDF)⁸ orgániumaként. 1887-ben jelentette meg Hardie a *Miner*-t, majd 1889-ben rövidebb időre, majd 1893-tól tartósan a *Labour Leader*⁹-t. Ebben az évtizedben jelent meg Robert Blatchford¹⁰ *The Clarion* című hetilapja is, amely igen jól terjedt, és

¹ Az ILP megalakulásáról lásd Évkönyv 1993.

² Keir Hardie életútját lásd Évkönyv 1981, valamint Jemnitz János: James Keir Hardie Budapest, Magyar Lajos Alapítvány 2007.

³ Bruce Glasier életútját lásd Évkönyv 1984.

⁴ The Review Outlook.

⁵ A. Besant életútját lásd Évkönyv 1997, Championét pedig 2008.

⁶ A részint marxista szemléletű *To-Day*-ről is. A *To-Day* ismertetését lásd Évkönyv ...

⁷ Eleanor Marx életútját lásd Évkönyv 2005, Avelingét 2004.

⁸ Az SDF-ről magyarul lásd Évkönyv 1981-1985.

⁹ A *Labour Leader*-ről lásd Évkönyv 1989 és 1993.

¹⁰ Blatchford életútját lásd Évkönyv 2001.

a kései sajtótörténészek szerint is nagyszerűen szerkesztett lap volt. Ezek az orgánumok együttvéve jó rálátást nyújtanak a különféle brit szocialista iskolák korabeli felfogására. A *Commonweal* a William Morris¹¹-hoz közelálló befolyásos hetilapja volt, amelyben Morris sokáig minden számban nagy cikkeket írt. Ez a lap 1889-ben halt el.¹²

Ám azóta a mozgalom jellege megváltozott. „Elsősorban már nem agitációra van szükség, ami annakidején az utcasarkokon folyt a nyáron és kisebb zárt helyiségekben a télen”. A mozgalom már nem szorul be néhány nagy ipari városba. „És nem is valamiféle különlegesség az értelmiségiek számára.” Az ILP-nek jelenleg egyedül is nyolcszáz szervezete van. Az ILP vezetőinek beszédei ugyanolyan nagy feltűnést keltenek, mint a nagy történeti pártokéinak. „A szocializmus a közérdeklődés homlokterébe került.” A mozgalom minden osztályból s a társadalom minden ranglétrájáról tud szerezni magának híveket. Ezek elsősorban szocialista-szociális reformerek. Jelenleg bármiféle gyakorlati reform, még inkább a szociális felelősség valamiféle megnyilvánulása elképzelhetetlen anélkül, hogy annak ne lenne köze a szocialista mozgalomhoz és gondolkodáshoz.

Ezt követően a szerkesztőségi bevezető cikk aláhúzza, hogy mindennek tudatában kiáltó rágalom az, amikor a szocializmusról különféle sajtótermékekben és rölapokban azt lehet olvasni, hogy a szocializmus hadat üzent a vagyonnak, a családnak és a vallásnak.¹³ Ám ugyanakkor az is igaz, hogy ezek a durva támadások végeredményben mégis hozzájárulnak magának a szocializmusnak a terjedéséhez. Ezt a szocialista mozgalmat nem lehet úgy jellemezni, hogy az csak a „bérből élő osztályok támogatására szorítkozik”, noha elsősorban ezeket szólítja meg. A szocialista mozgalomnak magával kell ragadnia az „értelmiségi demokratákat is”. Így szélesebb koalícióra van szükség, mind a *Review*, mind a szocialista mozgalom számára. A mozgalomnak akkor voltak sikeres évei, amikor politikai akciókba is be tudtak kapcsolódni¹⁴, és amikor középosztálybéli embereket is meg tudtak nyerni az újonnan létrejött LP¹⁵, és így a szocialista mozgalom számára, és így a szocialista mozgalom Angliában nem szűkölt le egy „dogmatikus, obskurantista” szektára. Ám egy középosztály jellegű szocialista társadalom kialakítása szintén „abszurdítás”¹⁶.

Az első számban jelent meg James Ramsay MacDonald¹⁷ A szocializmus és az LP című cikke is.¹⁸

¹¹ Morris életútját lásd Évkönyv 1984.

¹² A *Commonweal* bemutatását lásd Évkönyv 1985.

¹³ Ilyen mondatot Marx vagy Engels csak ironikusan írt le (lásd a *Brumaire*-t).

¹⁴ Utalás az 1906-os parlamenti választásra és körülményeire, valamint a Labour Party (a Munkáspárt) megalakítására. Minderről magyarul lásd Évkönyv 1975–76 és 1981.

¹⁵ Uo.

¹⁶ The *Review Outlook*.

¹⁷ J.R. MacDonald ekkor az LP csúcsvezetői közé tartozott, később az LP „vezére” (Leader) lett.

¹⁸ Socialism and the Labour Party.

Noha Nagy-Britanniában a szocialista mozgalom – írta – „mindenekelőtt politikai jellegű volt, és mentes volt mindenféle anarchista avagy forradalmi szocialista hatástól és várakozásoktól,” és kétségtelen sikeres is volt, de megjegyzendő, hogy elsősorban a politikához fűződő kapcsolata miatt lett az-za.¹⁹ Mégis ennek nem mindig tulajdonítottak kellő figyelmet és elismerést. MacDonald ehelyütt történeti visszapillantást nyújt, visszanyúlva egészen az I. Internacionálé napjaiig, megjegyezvén, hogy az ekkori első kongresszusokat „a viták jellemezték, az állam-szocialisták, Proudhon²⁰ mutualistái és Blanqui²¹ anarchistái között”²².

Amikor a II. Internacionálé megalakult, akkor „a régi viták újraéledtek az Internacionálé első kongresszusain. Az 1896. évi londoni kongresszuson ez a vita sokakban valóságos dühöt váltott ki. Ezt tükrözte az a küzdelem, amit az anarchista szekciókkal kellett vívni”.²³ Itt MacDonald többek között Nieuwenhuis²⁴ felszólalására utal, majd nagy elégedettséggel rögzíti, hogy ekkor az anarchistákat végleg kiszorították az Internacionáléból. Mint MacDonald hangsúlyozza, a szocialisták elfogadták, hogy a jövőben az államnak szerepe lesz, és a parlament alkotta törvényhozásnak ugyancsak fontos helye lesz.

„Minden ország munkásmozgalmának ki kell alakítania saját módszereit, és butaság lenne Spanyolországra ráerőszakolni a német módszereket és Németországra az angolokéi.” 1896-ban az angol munkásmozgalom „még az európai munkásmozgalom védutó soraiban volt, mostanra viszont már az elővéd részét képezi. Mindenki számára a nemzetközi munkásmozgalomban világhosszra kellett válnia, hogy az utóbbi két évben az angol munkásmozgalom olyan eredményeket ért el, „amelyet a kontinensen sem becsülhetnek le”²⁵.

Az SR ebben az első számában néhány addig még publikálatlan Marx és Engels levelet is közzétett.

Az első számban G.R.S. Taylor írt hosszabb cikket az olaszországi munkás és szocialista mozgalomról. Ugyancsak ebben a számban anonim írás jelent meg a brit élelmiszerhelyeztről, az élelmiszerek hamisításáról és ár-

¹⁹ MacDonald itt az 1906-os parlamenti választás LP sikerére utal, amely a Liberális Párttal való szövetség keretében történt.

²⁰ Proudhon életútját lásd Évkönyv 1984.

²¹ Blanqui életútját lásd Évkönyv 1980, valamint August Blanqui: Válogatott írásai. Gondolat Kiadó, 1968.

²² MacDonald itt történetileg teljes félreértésben van, Blanqui egyáltalán nem volt anarchista. Lásd erről Blanqui írásait, valamint a „Válogatott, hosszabb bevezetőjét Blanqui életútjáról.

²³ A londoni kongresszusról lásd Évkönyv 1996, és: A II. Internacionálé kongresszusai. 1889–1912, Kossuth Kiadó, 1989.

²⁴ Nieuwenhuis életútját lásd Évkönyv 1998.

²⁵ Visszautalás a parlamenti sikerre és a liberálisokkal való koalícióra – MacDonald politikai véleménye nyilván ütközött Bebelével és a németekével. MacDonald e sorai is azt jelezték, hogy ő a liberálisokkal való szövetség kialakítására orientálódott, és így az LP jobbszárnyán helyezkedett el.

ról. A szám cikket közöl Kautsky²⁶ tollából is a belga parasztság helyzetéről.²⁷ Az első számban foglal helyet Philip Snowden²⁸ cikke és a brit munkanélküliségről.²⁹ A munkanélküliség problémáját két részre lehet osztani: Egyfelől azt kell vizsgálni, hogy miként lehet segíteni a munkanélkülieken, másfelől azt kell elemezni, hogyan lehet megszüntetni a munkanélküliségnek még az okait is.

Az SR 1908. augusztusi szerkesztőségi cikke megállapította, hogy az előző hónapban, vagyis július folyamán tartott két tömeggyűlés és demonstrációt a nők választójogáért jelentős ugyan, de „ennek fontosságát nem szabad túlbecsülni”³⁰. Többen azt jelezték, hogy ezt már majdnem elérték.³¹

Ugyanez a szerkesztőségi cikk jelezte, hogy a liberális kormány 1910. végén és 1911. elején újra az urnák elé fogja szólítani a brit népet, és az új ciklus előtt feltehetőleg új reformtörvényt fog előterjeszteni. Ennek a reformnak kellene tartalmaznia a nők választójogának megadását.³² Az ILP sohasem tért ki az elől, hogy „ebben az ügyben felelősséget vállaljon”. A cikk e gondolatot azzal folytatta: „kétségtelen, hogy az általános felnőtt választójog megteremtése a demokrácia feltétele.”³³ Ám a nők jelenlegi jogi-politikai helyzetében a választójog megadásának hiánya az egész demokrácia hiányát jelzi. Éppen ezért a nők választójogának megadása „különleges kezelést igényelhet”. A szükséges reform elmulasztása a választásra jogosultak körében csak a reakciós ellenzéket erősítheti meg.³⁴

James Keir Hardie³⁵: Michael Devitt, című írásában a demokrata Hardie megállapítja, hogy minden történeti szereplő megítélésénél nagyon gondosan kell eljárni, az illetőt pontosan kell belülről megismerni. Devitt esetében pedig nagy elismeréssel ír szellemi képességeiről és tartásáról.³⁶

Drew Roberts: A szocializmus felé³⁷ címmel azt taglalja: Mi magyarázza, hogy „a szocializmus az egyedüli kivezető út?” Roberts a kérdés felvetését azzal folytatja, hogy „az alsóbb osztályok” jelenlegi, vagyis XX. század eleji helyzetüknél fogva „eleve hajlanak arra”, hogy a szocializmusban lássák

²⁶ Kautsky életútját lásd Évkönyv 1979.

²⁷ Kautsky: The Belgian peasantry.

²⁸ Snowden életútját lásd Évkönyv 1989.

²⁹ Snowden: The Unemployed Problem.

³⁰ A női választójog kérdése ekkoriban vált égetővé, de azt az erősödő suffragette mozgalom ellenére is csak 1918 után adták meg.

³¹ Uo.

³² Ez ügyben az LP-ben és a szakszervezeti mozgalomban is voltak ellentmondások, Hardie ez ügyben kisebbségbe is kerülhetett. (Lásd erről magyarul részletesebben Jemnitz János: Keir Hardie. Budapest 2007.

³³ Uo.

³⁴ The Socialist Review Outlook 1908. augusztus.

³⁵ Hardie életútját lásd Évkönyv 1981.

³⁶ Keir Hardie: Michael Devitt. The Democrat. Devitt az ír Home Rule mozgalom egyik korai nagyja, Marx és Engels is nagyra becsülték, sokat is írtak róla.

³⁷ Drew Roberts: Towards Socialism. SR 1908. augusztus.

a legüdvözítőbb, az egyedüli megoldást mind saját sorsuk, mind általában mindenki javára megoldást. Ám jól szituáltak, ugyancsak helyzetükből eredően, elutasítják a szocializmust. Ám az egyszerű szociális helyzetből nem lehetne megmagyarázni, hogy művészek, mérnökök és püspökök miért „állnak a szocialista zászló alá”. Roberts ezt követően hosszabban tépelődik azon, hogy ez az egység miként is jöhetett létre, a szocializmus gondolata és vonzereje miként erősödhetett így meg, többek között miként ragadhatta magával az olyanokat is mint ő – a keresztényszocialistákat.³⁸ Roberts ezt követően azt taglalja, hogy a keresztényszocialisták a társadalmi egyenlőtlenségek és köztük a nők egyenlőtlensége miatt fordultak a szocializmus felé, és lettek az adott társadalmi rend bírálói.

G.H. Perris ugyancsak az SR augusztusi számában írt cikket az európai nagyhatalmak képviselői éppen akkoriban tartott békekongresszusáról. Ez a 17. hivatalos békekongresszus volt, és mint a cikkíró hangsúlyozta, a béke ügye mostanra „fájdalmasan vonzóvá vált”. Perris e megállapítással nyilvánvalóan arra utalt, hogy 1908-ra a háborús konfliktusok és a még nagyobb konfliktusok veszélye egyre nyomasztóbbá vált.³⁹

Az SR 1908. szeptemberi szerkesztőségi cikke⁴⁰ állapítja meg, hogy most, amikor a folyóirat átlép a második évfolyam megjelenítésébe, úgy vélik, hogy elérkezett az idő annak megállapítására, hogy az SR megjelenítése nagy siker volt és a szocializmus hirdetése nagyobb vonzerőt keltett, mint annak idején, a folyóirat megjelenítésekor ők maguk gondolták. A szerkesztők úgyszólván fogadalmat tesznek arra, hogy az SR a továbbiakban is gondos elemzéseket fog közölni, intellektuális elemzéseket közöl, az értelmiségieket is megkísérli továbbra is meggyőzni, miként ezt eddig is tette.

Az SR szeptemberi számában Katherine Bruce Glasier⁴¹ foglalkozik azzal, hogy a szocializmus ellenfeleinek táborában sokan milyen jelszavakkal és retorikával kívánják befolyásolni és szembeállítani az embereket a szocializmus ügyével.⁴² A szocializmus ellenfeleinek hívó szava (a szerző szerint is természetesen elsősorban a tehetősek számára) a tulajdon és az otthon védelme volt.

Az SR-ben időről időre nemzetközi kitekintést adó cikkek is megjelentek, szinte természetesen az őket közelebbről érinti Dél-Afrikáról, Johannesburgból, valamint egy cikk a francia szocialista párt egyik értelmiségi elit publicista teoretikusától, Albert Thomastól⁴³, a franciaországi helyzetről. Thomas,

³⁸ Megjegyzendő, hogy a keresztényszocialistáknak Nagy-Britanniában már az 1880-as években volt önálló orgánumuk, a *The Christian Socialist* címmel. Az irányzat tovább élt. A folyóiratban protestáns tiszteletsek is írtak.

³⁹ G.H. Perris: *Apropos of the Peace Congress*.

⁴⁰ *The Review Outlook*.

⁴¹ Katherine Bruce Glasier John Bruce Glasier felesége volt. K.B.G. a brit szocialista nőmozgalom egyik nagy pionírja, egykor nagy befolyása volt, általában szerették.

⁴² Katherine Bruce Glasier: *Socialism and the Home*.

⁴³ Albert Thomas életútját lásd *Évkönyv 1978*.

aki a francia pártban ugyancsak a reformista jobbszárnyon állt, ezúttal az 1908. tavaszi francia községi választásokról író érzékkel azzal nyitotta sorait, hogy Nagy-Britanniában azok, akik a francia eseményeket szemmel tartják, a francia választások híreit nem fogadhatták nagy örömmel. Thomas megállapította, hogy noha az SFIO jó propagandaeszközökkel élt, és sok helyen előre is tudott törni, a nagyvárosokban azonban ezt nem tudta elérni, mert részint a Radikális Párt, részint a különféle színezetű konzervatívok összefogtak a szocialisták ellen. Thomas szerint az SFIO-nak már ezt az új helyzetet kell értékelnie. Így Lyonban, St.Étienne-ben és Toulouse-ban a szocialisták a képviselő testületekben még mandátumokat is veszítettek.⁴⁴ Thomas megjegyzi, hogy Clemenceau és az általa vezetett Radikális Párt támadást indított a szocialisták ellen, és ennek során „bizonyos sikereket el is ért”.⁴⁵ Mivel magyarázható ez a vereség? Nem magyarázhatjuk egyszerűen „a szocialisták belső vitáival és viszályaival”.⁴⁶ A szocialistáknak ez az egységes pártja, amely 1905-ben megszületett⁴⁷, szilárd, szilárd párt volt, és a „Független” Szocialisták, „akik jobban ragaszkodtak saját méltóságukhoz, mint elveikhez, nem tudták, hogy miként csatlakozzanak ehhez a párthoz”. Ebben a múltjuk befolyásolta őket. „A Függetlenek így megszűntek létezni a Szocialista Párt számára⁴⁸”. Az a kísérletük, hogy új pártot alakítsanak, tökéletesen meghiúsult, és a kongresszus, amit rendeztek, „teljes érdektelenség mellett zajlott le.”

J.M.⁴⁹ A toryizmustól a szocializmusig⁵⁰ című cikke egy érdekes váltást indokol meg.

„Néhány évvel ezelőtt léptem ki a Konzervatív Pártból – írja – és egyenesen haladtam a szocializmus felé. Nem volt középút a számomra. Sem a liberalizmusban, sem a radikálisok⁵¹ között nem találtam magam számára üdvözítő megoldást.” Nem volt ígéretes számomra sem a gerinctelenség, sem a „fattyú individualizmus”. Azóta „minden lépés csak visszaigazolta döntésem bölcsességét”.

Jemnitz János

⁴⁴ Albert Thomas: The Political Position of the Socialist Party in France.

⁴⁵ Thomasnak ez az értékelése keményen ütközött MacDonald törekvésével, persze a brit és a francia helyzet is eltért egymástól.

⁴⁶ A Szocialista Pártban 1907-ben a II. Internacionálé stuttgarti kongresszusa előtt heves viták zajlottak le. Erről bővebben magyarul lásd Jemnitz János: A háború és a gyarmati kérdés a II. Internacionálé 1907. és 1910. évi kongresszusán. Budapest, Akadémiai Kiadó 1979.

⁴⁷ Az SFIO megalakulásáról, az egyesülésről lásd Évkönyv 1980.

⁴⁸ A Függetlenek között volt Alexandre Millerand, Aristide Briand, Renée Viviani, vagyis többszörös miniszterek és miniszterelnökök.

⁴⁹ A szerző igazi nevét nem tudtam felderíteni.

⁵⁰ J.M.: From Toryism to Socialism. SR 1908. szeptember.

⁵¹ A brit radikálisok nem alkottak külön pártot, a Liberális Párt balszárnyán külön csoportként tevékenykedtek az egész XIX. század folyamán, és mindig is nagy szerepük volt, ami áthúzódott a XX. századra is.

ESEMÉNYEK, ÉVFORDULÓK

Jean Jaurès születésének 150. évfordulójára

(Emlékeztető)

Némiképp furcsán érzem magam, amikor belevágok ennek az emlékeztetőnek a megírásába. Még csak 2008. decemberét írunk, Jaurès ténylegesen 1859-ben született, de ez az emlékeztető már csak az Évkönyv 2010-es kötetében fog megjelenni.

Annakidején, a 100. évfordulón is én voltam az egyedüli Magyarországon, aki a centenáriumi alkalmából több folyóiratban (Történelmi Szemle, Párttörténeti Közlemények, Acta Historica) tanulmányokat jelentetett meg Jaurès-ről. Ez utóbbira akkor Franciaországban is felfigyeltek, lévén hogy a keleti blokkban ekkor Magyarországon kívül csak a lengyeleknél írtak Jaurès-ről. (Jó néhány évvel később a helyzet változott. 1970-ben én jelentettem meg az első könyvet 1945 után Magyarországon Jaurès-ről). 1945 előtt Fejtő Ferenc, Jordáky Lajos és Lator László írtak róla.) Az Évkönyv megjelenése után pedig, a születése 125. évfordulóján, 1984-ben ugyancsak én emlékezhettem meg róla. Most e rövid emlékeztetőben lehetetlennek tűnik számomra, hogy ne úgy írjak róla, hogy mondanivalója és életpályája mennyire eleven és tanulságos napjainkban. Annakidején mint a „béke hőserő” avagy mártírjáról írtak – a háborúk ma is fájdalmasan élnek, és Jaurès egészen bizonyosan megint másképpen szólna ezekről, mint akár a szociáldemokrata típusú pártok vezetői közül sokan (itt a neveket hosszan lehetne sorolni). Annakidején emlékezetes volt, hogy milyen élesen foglalt állást a kolonializmus ellen, a neokolonializmus pedig sok formában ma is tovább pusztít. (Az Észak-Dél problémáit és veszélyes ellentmondásait utoljára Willy Brandt állította élesen elénk. Napjainkban ill. az utóbbi évtizedekben, amikor a nemzetközi szociáldemokrata mozgalomban is annyira hívó szóvá vált a centrumba törekvés, és oly sokan fordultak szellemileg is antiszocialista irányba, nem árt emlékeztetni arra, hogy Jaurès előbb volt befutott egyetemi tanár és beérkezett polgári demokrata képviselő, és ezután lett szocialista, ő így jobbról, vagy legalábbis a bal-centrumból érkezett, és lett úgy szocialista, hogy soha nem fordult vissza a centrum felé. (Egy nagyon rövid idejű blokk-politika kivételével, aminek fenntarthatatlanságát ő is átlátta.) Jaurès nagy-ívű pártvezér lett, akinek volt ereje ahhoz, hogy magához vonjon értelmiségieket, egyetemi tanárokat (pl. Alexandre Bracke avagy Luciane Herr¹, embereket a külügyből

¹ Bracke életútját lásd Évkönyv 1986.

(Francis de Pressense²), miközben ő volt az, aki a legjobban szót tudott váltani a szocialistáktól eltávolodó CGT-vel, a szakszervezetekbe tömörülő munkásokkal³. Jaurès megszólította a fiatalokat, külön az egyetemi ifjúságot, de eszébe nem jutott, hogy meghirdesse a párt vagy a pártapparátus „fiatalítását”, ami mindig csak slogan-nek bizonyult. Volt ereje ahhoz, hogy 1904-ben napilapot alapítson (*l'Humanité*⁴), amely életében nem is szűnt meg. (Persze ekkoriban Európában sok helyen jelentek meg szocialista napilapok – 150 évvel később erre már csak nosztalgiával gondolhatunk.) Jaurès nagy parlamenti politikus és debatter volt, szónoki képességei általánosan elismertek voltak, ezt még az ellenfél táborából sem vitatták (ennek sokféle egykori illusztráció a bizonyítéka). E parlamenti tevékenysége mellett naponta írta újságcikkeit, nemcsak az *Humanité* számára, vett részt a Szocialista Internacionálé kongresszusain⁵ ugyancsak nagy hatással – más nagy nemzetközi rendezvényeken és közben volt még ereje ahhoz is, hogy többkötetes munkában szerkessze a francia szocialista mozgalom történetét, a nagy francia forradalom napjaitól. (A francia forradalmat tárgyaló fejezetet ő maga írta.) Fantasztikus lendülete, munkabírása volt, személyes tisztaságát soha senki nem vonta kétségbe. Ha úgy tetszik, a sok szuperlatívusz ebben az esetben, úgy hiszem, teljesen jogos. Megemlíthető még, hogy alapképzettsége nyomán filozófiai, teoretikai vitákra is kész volt, a francia szocialista mozgalmon belül ugyancsak kész volt a vitákra, de igazi ellenségei nem voltak, legalábbis nem ő tekintette az illetőket ellenségeknek. Nagy példa, ami sokszorosan szembetűnő, ha arra gondolunk, hogy mekkora hiány mutatkozott a hasonló nagyságú szocialista vezetőkben a XX. század utolsó harmadában és ez a hiány mintha nem tűnne el a XXI. század kezdetén sem. E hiányt észlelve az évforduló alkalmából – mint minden hasonló esetben – a lehető legjobb, ha e nagy előfutárok írásait és megszólalásait újra fellapozzuk és példájukon elgondolkozunk. Jaurès

Még valami. Jaurès egyike volt azoknak, akik a XIX. század végén és a XX. század legelején sokszor figyelmeztettek arra, hogy még az olyan országokban is, amelyekben a polgári demokrácia győzött, sőt leghamarabb győzött, a végrehajtó hatalom fölébe került a parlamentnek. A bankokrácia ismeretesen már Balzac korában szép eredményeket mutathatott fel a média és a korrupció terén. Ám ekkor valóban valami új kezdődött és a „támadás” elhárítására Jaurès nagy erőfeszítéseket tett – ez a helyzet is valószínűleg csak romlott egy évszázaddal később.

Jemnitz János

² De pressense életútját lásd Évkönyv 2005.

³ E témának hatalmas irodalma van – főként franciául.

⁴ A II. Internacionálé kongresszusi jegyzőkönyvei 1889–1912. Budapest, Kossuth Könyvkiadó 1989.

⁵ Jack Londonról minden valamire való lexikon írt.

JEMNITZ JÁNOS

100 éve jelent meg London Martin Eden című könyve

Mintegy 100 éve, 1909-en jelent meg Jack London⁶ híres Martin Eden című könyve. Az én generációm ifjú korában még szinte mindenki olvasta, és még a következő nemzedék elég nagy részében is olvasták ezt a munkát, amely ismeretesen igen nagy részt Jack London saját önéletrajza. Sajnos, az újabb nemzedékek, erős a gyanúm, ezt a könyvet már nem ismerik, s lévén, hogy a kötet második kiadása is már több mint harminc éve jelent meg, a fiatalok már csak könyvtárakban és antikváriumokban találhatják meg. A könyvről magáról nem írok, mert sok szálon fut. Egykor a mű ismerete része volt az általános műveltségnek, az első kiadása pedig még az azóta elfelejtett „munkáskultúrának” is. Jó lenne, ha e kötet ismét általánosan olvasott mű lehetne.

JOHN PILGER

Ne felejtse el Jugoszláviát

(Rövidítve)

Szerkesztőségi bevezető: John Pilger, a *New Statesman* számára írott egyik utolsó írásában tért ki Jugoszlávia felbomlásának történetére a hágai bíróság főügyészenek megjelent memoárja alapján, valamint a legutóbbi kaukázusi eseményekre.

Jugoszlávia szétverésének titka egyre jobban válik ismeretessé, és ezzel együtt az is, hogy a modern világot mennyire uralja a rendőrállam. A Hágai Nemzetközi Bíróság előző főügyésze, Carla Del Ponte, ebben az évben jelentette meg memoárját: „A vadászat: Én és a háborús bűnösök”. Jócskán figyelmen kívül hagyott könyv – legalábbis Angliában –, sok igazságot tár fel a nyugati intervencióról, amely Koszovó térségében zajlott le, és amelynek azután utórezgése volt a Kaukázusban. A bíróságot végeredményben az USA állította fel és vezette tévútra. Carla de Ponte-t akkor tették meg főügyésznek, amikor Jugoszláviát darabokra szedték (dismembered) az 1990-es években. Ragaszkodott ahhoz, hogy a NATO bombázza Szerbiát 1999-ben Koszovó miatt, ami miatt több százan haltak meg kórházakban, iskolákban, templomokban, parkokban és a televízió épületében. Lerombolták a gazdasági infrastruktúrát, beleértve hidakat is. „Ha nem akarok ügyészi indítvánnyal fellépni

⁶ Cook dokumentumait, beszédeit és életútját lásd Évkönyv 2008.

a NATO tisztviselői ellen, akkor le kell hogy mondjak.” Ez szégyenletes volt. Washingtoni és londoni nyomás alatt ezt a vizsgálatot megszüntették.

Az olvasók emlékezhetnek arra, hogy a szerbeket azért ítélték el, mert „genocidium” bűntettét követték el, elsősorban Koszovóban, az albánok ellenében. David Scheffer, aki az USA rendkívüli nagykövete volt a háborús bűntettek kivizsgálására, azt állította, hogy 225 000 14 és 59 év közötti albán férfit öltek meg. Tony Blair holokausztról beszélt, és a II. világháború szellemének újraéledéséről. A Nyugat heroikus szövetségese a Koszovói Albán Felszabadító Hadsereg (KLA) volt. Az egykori brit külügyminiszter, Robin Cook⁷, ekkor kijelentette, hogy bármikor felhívhatják telefonon. A bombázás után a Nyugatról vizsgálócsoporthoz indultak, hogy feltárják a koszovói „holokauszt”. Az FBI kudarcot vallott, egyetlen tömegsírt sem tudott felfedezni, üres kézzel tértek haza. A spanyol vizsgálóbizottság ugyanilyen eredménnyel járt, vezetőjük dühösen jelentette ki, hogy ez a háborús gépezetnek volt a reklámfogása.

Egy évvel később Del Ponte bírósága beterjesztette a végső számot a koszovói albán halottakról: 2 788. Ez a szám mindenkit tartalmazott, nemcsak az albánokat, hanem azokat is, akiket a KLA a másik oldalon, tehát szerbeket és romákat ölt meg. A „holokauszt” nyilvánvaló hazugság volt. Bebizonyosodott, hogy csak a NATO támadásához kerestek ürügyet.

És ez nem minden, mondta el Del Ponte könyvében. A KLA a szerbek százait rabolta el, és szállították el őket Albániába, ahol veséjük, illetve más testrészeiket vágták ki. Ezeket azután eladták más országokban. Carla Del Ponte elmondta, hogy éppen elég bizonyíték gyűlt össze a koszovói albánok háborús bűntetteiről, hogy vádat emeljenek, ám a vizsgálatokat szőnyeg alá söpörték, így a bíróság vizsgálata kizárólag arra szűkült, hogy a szerbek milyen háborús bűntetteket követtek el. Ugyancsak elmondja a könyvben, hogy a hágai bíróság elszörnyedt a koszovói albánok miatt, és mindezt az ő nevében tette azután a NATO, amikor megtámadta Szerbiát. Így amikor Tony Blair a háborús vezér győztes diadalútján járt Koszovóban, a KLA 200 000 szerbet az etnikai tisztogatás jegyében tüntetett el az országban.

Ez év februárjában (2008-ban) az USA elismerte Koszovó függetlenségét, amelynek nincs önálló gazdasági élete, amelyet különféle gengszter-csoportok urálnak. Részint a drogkereskedelemből élnek, csempészetből és nőkereskedelemből. Ám egy szempontból ez biztos befektetés: az USA számára biztos támaszpont, és miként azt egy EU-s emberi jogok biztosa megállapította, ez az amerikai támaszpont egyfajta kisebb támaszpont. Del Ponte-nak egy svájci diplomata mondta a svájci kormány nevében, hogy jobb lenne, ha a memoár kötetét nem jelentené meg.

Jugoszlávia egyedüli módon független és soknemzetiségű ország volt; ha nem is volt teljesen tökéletes szövetség, mégis egyfajta hídként szolgált a hidegháború napjaiban. Ám az egységes Németország megszületése után

⁷ Eisner életútját lásd Évkönyv 1992.

Németország gazdaságilag egyre inkább behatolt és befolyásolta Horvátországot és Szlovéniát. Majd az európai országok 1991-ben Maastricht-ban találkoztak, és titkos alkut kötöttek. Németország elismerte a független Horvátországot és ezzel Jugoszlávia sorsa megpecsételődött.

Washingtonban úgy döntöttek, hogy Jugoszláviától a Világbank megtagadja a nemzetközi kölcsönöket, és a már elhaló NATO-t újraélesztették. 1999-ben Franciaországban tárgyalások kezdődtek Koszovó sorsáról és a szerbeket megpróbálták rákényszeríteni, hogy fogadják el Koszovó NATO megszállását és a „szabad piacgazdálkodást”, vagy pedig rákényszerülnek az önfeladásra. Ez tökéletes előjáték volt ahhoz a vérfürdőhöz, ami azután Irakban és Afganisztánban következett.

Forrás: John Pilger: Don't forget Yugoslavia <http://www.johnpilger.com/page.asp?partid=500> 2009-07-04. (A cikk eredetileg a New Statesmanben jelent meg. Az írást Steve Parsons küldte meg az Évkönyvnek.)

Megemlékezés a Bajor Tanácsköztársaság 90. évfordulójáról

A hamburgi *Die Zeit*, vagyis alapjában egy inkább konzervatív beállítottságú hetilap, emlékezett meg az 1919-es bajor munkásmozgalmi eseményekről – olyan hangnemben, ami nálunk kívánatos lenne, de nagyon szokatlan (sajnos). A megemlékezés azzal kezdődik, hogy az olvasónak emlékezetébe idézi: Kurt Eisner⁸ meggyilkolása (a magyar olvasók nagy zömének ez a név valószínűleg már ismeretlen) indította el Bajorországban „a drámai eseményeket”. Ezt követően a cikk megemlékezik a Bajor Tanácsköztársaság eseményeiről és szereplőiről, többek között Erich Mühsamról és Ernst Tollerről⁹. (A cikk érdemi felidézését és ismertetését némi késéssel 2011-es Évkönyvben tudjuk közölni.)

Forrás: Mord in München. *Die Zeit*, 2009. február 19. (Az írást Pach János juttatta el az Évkönyvnek.)

⁸ Toller életútját lásd Évkönyv 1993. A Bajor Tanácsköztársaságról annakidején Tokody Gyula közölt írást Évkönyv 1979.

⁹ Gyilas életútját lásd Évkönyv 1999.

Garcia Lorca – a spanyol polgárháború továbbélése

Az RFI 2008 november 7-i adása nyomán

A spanyol kormány indítványa nyomán a spanyol bíróságok újra elővették a régi elsőfokú bírósági vizsgálatot Garcia Lorca egykori 1936 évi meggyilkolása ügyében. Vagyis a polgárháború utóhatásai máig is nagyon érezhetők.

Hallgatta és lejegyezte: **Jemnitz János**

JEMNITZ JÁNOS

Dilas (Gyilasz), Milovan: Az új osztály

Gyilasz¹⁰ híres könyve az „új osztályról”, mintegy ötven évvel ezelőtt, 1957-ben jelent meg New Yorkban, miközben a szerző, a jugoszláv kommunista párt volt vezetője, éppen három éves börtönbüntetését töltötte Jugoszláviában. (Magyarul a kötetet „zárt” kiadásban jelentette meg a Kossuth Kiadó). A könyv minden fordulóban nagy érdeklődést váltott ki – mára azt hiszem, már eléggé elfelejtették. Magát a könyvet, de nem a megállapításait, amelyeket az újabb történeti irodalom is jócskán használ (ilyen vagy olyan névvel). Magát a jelenséget az 1920-as évek legelején már a „munkásellenzék” is felismerte, és bőven ír erről Alexandra Kollontaj híres brosúrájában, amelyet 1921-ben publikált és a munkásellenzékéről szólt. Később pedig Leo Trockij¹¹ sokszor írt erről szovjet vonatkozásban, így egyik legismertebb munkájában is, az 1937-ben kiadott „Az elárult forradalom: Mi is az a Szovjetunió és merre tart?” könyvében.

STEVE PARSONS

A 2007. évi dániai választásról

A dániai miniszterelnök, A.F. Rasmussen döntése szerint két évvel az esedékes parlamenti választások megtartásának ideje előtt előzetes választásokat tartottak 2007-ben. Erre elsősorban amiatt került sor, mert úgy érezte, hogy támogatása csökkenőben van. Rasmussen kormánya jobboldali ko-

¹⁰ Trockij életútját lásd Évkönyv 2004.

¹¹ Tony Blair „korszakának” végéről lásd Évkönyv 2009.

alíció jegyében alakult a Venstre Liberális Pártból, amelynek támogatója a gyengébb Konzervatív Párt volt. Ez a kormány Dániában annak a trendnek jegyében alakult meg, amely Skandináviában már néhány éve uralkodóvá vált. E pillanatban csak egyetlen régió van ezekben az országokban, ahol a szociáldemokraták még kormányon vannak; ez az ország Norvégia, ahol a Munkáspárt áll az ország élén. Rasmussen kormánya az egyik kivételes koalíció élén áll ebben a nagy régióban, amely vállalta, hogy támogatja az USA által indított iraki háborút. Rasmussennek nem kellett igazán akkora politikai árat fizetnie, mint Tony Blair-nek ezért a politikáért.¹² A valóságban persze Rasmussen lojális partnernek bizonyult Bush és az USA neokonzervatív politikusai számára. Ez azt is jelentette, hogy Dánia lehetőséget adott az USA számára, hogy Grönlandot is támaszpontul használhassa iraki és afganisztáni hadifoglyok szállításához, továbbá, hogy ezeket a hadifoglyokat megkínózhassák – ám mindez a jelenlegi, 2007. évi választáson nem játszott igazán politikai szerepet.

A statisztikai adatokat áttekintve, főként hogyha ezeket összevetjük az előző, a 2005. évi parlamenti választás eredményeivel¹³, a Liberális Párt a szavazatok 26,9 százalékát szerezte meg, ami azt jelentette, hogy 46 képviselőt juttatott be a parlamentbe. Ez azt jelentette, hogy a szavazatok 2,8 százalékával kaptak kevesebbet, és 6 képviselővel kevesebb kellett megelégedniük.

Ennek ellenére a Liberális Párt maradt az ország legnagyobb pártja. Ezt a vezető helyét a Liberális Párt 80 év után vette át a Szociáldemokrata Párttól, elsőként a 2001. évi választáson. A Konzervatív Párt helyzete alapján nem változott, változatlanul a szavazatok 10,4 százalékát kapta, ez egyúttal azt jelentette, hogy ezúttal is 18 képviselőt juttathatott be a parlamentbe. Ugyanekkor az ultrajobboldali Néppárt, amely élesen bevándorló-ellenes hangot üt meg – és amely párt ugyancsak támogatást nyújtott a jobboldali koalíciónak – ezúttal 13,3 százalékról 13,9 százalékra tudta emelni támogatóinak arányát. Ez a párt 1 képviselővel erősödött, jelenleg 25 képviselője van a parlamentben, ily módon ez a harmadik legnagyobb párt az országban. Mindennek következtében e három pártnak 89 parlamenti képviselője van, ami eggyel kevesebb mint a parlamenti többség, ám ugyanakkor a jobboldali koalíció számíthat még egy újonnan alakult kisebb párt, az Új Szövetség (New Alliance) egy képviselőjének támogatására, amely közel áll a Liberális Párthoz.

Visszapillantva a 2001-es választásra¹⁴, amikor még a kisebb középpártok, így a Radikális Párt, nagyobb szerepet játszhattak a mérleg nyelveként a jobb- és balpárti koalíció között – ez a korszak véget ért azzal, hogy a Dán Néppárt tört előre, amely a szavazatok 10 vagy még több százalékát tudta

¹² A 2005. évi választásról lásd Steve Parsons írását, *Évkönyv 2006.* – Az új miniszterelnöknek nincs köze elődjéhez, a szociáldemokrata Poul Nyrup Rasmussenhez.

¹³ A 2001-es parlamenti választásról lásd Steve Parsons írását az *Évkönyv 2002.* évi kötetében.

¹⁴ Kinnock 1989. után néhány éven át, 1985-ig volt az LP vezére, annak idején az *Évkönyv* elég sokat foglalkozott vele és közölte nyilatkozatait.

megszerezni. A jobboldali koalíció így kormányt tudott alakítani anélkül is, hogy támogatást kellene kapnia a centрупártoktól. A 2007-es választásnak új jelensége volt, hogy egy új párt indult és jutott be a parlamentbe, az Új Szövetség, amelynek egy nagyon ambiciózus vezére tűnt fel, Naser Khader, aki egyébként szíriai származású. Ő oly módon is új szint képvisel, hogy mint mérsékelt muzulmán, elfogadja a modern nyugati, így dán politikai értékeket, abban az időben, amikor Dániában amúgy is válság robbant ki e körökben a Mohamed karikatúrák miatt. Sokan azok közül, aki korábban a Liberális Pártra, illetőleg a Konzervatív Pártra szavaztak, a Rasmussen kormányra, a későbbiekben szomorúan látták, hogy a Néppárt befolyása mennyire megerősödött – már csak azért is, mert a Néppártnak Európában kifejezetten rossz megítélése volt. Mindehhez hozzájárult a bevándoroltak helyzete, akik közül sokakat lágerekbe zártak, pszichológiai vizsgálatoknak vetették alá őket, sok esetben gyerekeket is.

Egy időben az Új Szövetség (New Alliance) kétszer annyi szavazatot szerzett, ám hamarosan nagyon sokat veszített a támogatásból, jórészt azért, mert a párt nem tudott következetes és koherens programot kialakítani. Ez röviiesen nagyon nyilvánvalóvá vált; ez kapcsolatban volt az adózás nagyon erős megkurtításával, ami ráadásul összefonódott azzal, hogy támogatást nyújtottak ahhoz, hogy a jelenlegi miniszterelnököt a kormányon megtartsák. Jelenleg a választáson mindössze 2,8 százalék szavazatot tudtak szerezni, ami azt jelentette, hogy 5 képviselőt juttathattak a parlamentbe, az 5-ből 2 azóta kivált a pártból, és most csupán rövid idő kérdése, hogy e párt szinte teljesen megszűnjön.

Noha a Szociáldemokrata Párt vezetői az ellenkezőjét állították és állítják, a választás nagy vereség volt a számukra. Ez a választás volt az első, amely egy blairista nő vezetésével zajlott le (a neve Helle Thorning-Schmidt). A dán Szociáldemokrata Párt irányvételére nyilvánvalóan nagy befolyást gyakorolt a brit Új Labour irányvétele, és ezen belül is a pártra nagy befolyást gyakorolt Neil Kinnock¹⁵ lemondása az Európai Unióban betöltött előkelő posztjáról. A Szociáldemokrata Párt választási kampányát lefékezte a pénzhiány, ami annak következtében állott elő, hogy a szakszervezetek anyagi támogatásukat drasztikusan lecsökkentették. A Szociáldemokrata Párt és a szakszervezetek közötti különbség sokkal inkább stílusban, mint a lényegi kérdésekben nyilvánult meg. Tény az, hogy mindkettejüknek a politikája nem sokban tér el a jelenlegi kormányétól. A Szociáldemokrata Párt ugyan erőteljesen hangsúlyozta választási kampánya során, hogy elkötelezett a jóléti állam megvédése mellett, ám ugyanakkor visszariadt attól, hogy az ehhez szükséges adózást is megkövetelje (vagyis egyszerre követelték a torta megőrzését, de meg is szerették volna enni)¹⁶. Nem történt semmiféle kísérlet arra, hogy igazi kihí-

¹⁵ Magyar közmondással: A kecske is jóllakjon és a káposzta is megmaradjon.

¹⁶ A dán szociáldemokrata Rasmussen vezette kormány tevékenységéről lásd Steve Parsons korábbi áttekintését az Évkönyv 2006. évi kötetében.

vással szegüljenek szembe a neoliberális gazdaságpolitikával. Már csak azért em, mert a Szociáldemokrata Párt vezére, Poul Nyrup Rasmussen volt az, aki ezt tulajdonképpen bevezette, beleértve a privatizálásokkal, ami érintette a médiát, természetesen a televíziót. Ő volt az, aki lehetővé tette a nemzetközi tőke számára, hogy felvásárolják a dán infrastruktúrát.¹⁷ A szociáldemokrata kormány volt az, amely elfogadott egy távlati tervet, amely 2010-ig terjedt volna, és amely kifejezetten a magánszektort részesítette volna előnyben a közösségi szektorral (public sector) szemben. Ekkor kialakult egyfajta ellenzék, amely opponálta azt a tervet, amely szerint csak 24 éven felüli dán fiatal házasodhatott volna nem EU-s országbeli partnerrel. Ez is mutatta, hogy a Szociáldemokrata Párt igyekezett megfelelni a jobboldali nyomásnak és közvélemény formálásnak.

Nem sokkal a választás előtt a dán kormány is követte azt az Európa-szerte ismert példát, hogy Irakból visszarendelje csapatait, s azokat átdobja Afganisztánba. A Szociáldemokrata Párt nem tett semmiféle kísérletet arra, hogy opponálja az iraki háborút, már csak azért sem, mert eredetileg a szociáldemokrata Rasmussen-kormány fogadta el annak támogatását.¹⁷ Ráadásul a párt jelenleg is kritikátlanul támogatja azt, hogy Dánia is részt vegyen és belebonyolódjon az afganisztáni háborúba. Ugyanakkor a dán Szociáldemokrata Párt ultra-európai irányvonalat fogadott el, és mindenben követi az EU döntéseit.

Ami a külpolitikai kérdéseket illeti – és amennyire az a dán közvéleményt foglalkoztatja –, a Szociáldemokrata Párt és a jelenlegi jobboldali koalíciós kormány politikája között nem sok a különbség, talán azzal az egyedüli kivétellel, hogy a szociáldemokratáknak rossz véleménye van a Bush-kormány inkompetens külpolitikájáról. Ennek az egybeolvadásnak volt azután a következménye, hogy a Szociáldemokrata Párt 0,3 százalékot és 2 mandátumot veszített a 2005. évi parlamenti választások óta. Megjegyzendő, hogy már a 2005. évi választási eredmény is katasztrofális volt (amit Parsons akkori áttekintésében kellőképpen hangsúlyozott és bizonyított is). Jelenleg 45 képviselőjük van a parlamentben és a szavazatoknak mindössze 25,5 százalékát szerezték meg, amely egy évszázad óta a legalacsonyabb szint, amit a Szociáldemokrata Párt elért.

A mostani, 2007. évi választásnak egyedüli pozitív eredménye az volt, hogy a Szocialista Néppárt (SF=Det Socialistiske Folkeparti) jelentős mértékben megerősödött, és ezzel megfordította azt a tendenciát, melynek során általában gyengült, és ezt úgy érte el, hogy a fiatalok körében szerzett szavazatokat. Ennek következtében az SF 7 százalékkal több szavazatot kapott, mint 2005-ben és így választóinak arányát 13 százalékra tudta emelni, így képviselőinek számát megkétszerezte, és jelenleg 23 képviselője van a parlamentben. Mindez annak következménye, hogy sokan fordulnak szembe a jelenlegi kormány gazdasági és szociális politikájával, továbbá kiábrándul-

¹⁷ U.o.

tak a Szociáldemokrata Párt egyre inkább jobboldali irányultságából. Mindehhez hozzájárul, hogy az SF kritikusan szólal meg az EU-ról is, és a környezeti problémák gyakorlati megválaszolását illetően az EU válaszáiról. Az SF eredményeihez hozzájárul az is, hogy a dán televízióban akadt egy nagyon népszerű műsorvezető, aki hozzájárult az SF megszólalásainak alátámasztásához. Az SF sikereit az is magyarázza, hogy végeredményben elfoglalta azt a kiürült helyet, amit a Szociáldemokrata Párt jobbra fordulásával szabadon hagyott.

Az EU-val szembeni opposíció teljesen megszűnt, és noha az SF határozottan elítéli azt, hogy Dánia is belebonyolódott az afganisztáni háborúba, ezt nem elvi alapon teszi, mint az imperializmus határozott visszautasítását, hanem elsősorban azért, mert ez a háború a gyakorlatban teljesen áttekinthetetlen és végeláthatatlan. A választás előestéjén Villy Sovndal azt mondta egy interjúban, hogy szocialistaként a termelési eszközök köztulajdonát nem tekint a privatizálásokkal kapcsolatban nagyon fontos kérdésnek. Más kérdésekben azonban, mint a felmelegedés ügyében, sokkal határozottabb volt.¹⁸

Az SF-től balra a Vörös-Zöld Egységlista (Red-Green Unity List Enhedslisten) a választásba bizonyos zavarodottsággal lépett be. A párt néhány tagja nyíltan hangsúlyozta elkülönültségét a párt által elfogadott határozatoktól és irányvonalától, amelynek jegyében e párt egy fiatal muzulmán hölgyet, Asmaa Abdol-Hamid-ot mint az Egységlista egyik fő vezetőjét és jelöltjét szerepeltette. Néhány fiatal ezt azzal opponálta, hogy a vallásnak, illetve a vallási kérdéseknek nincs semmi köze a szocializmushoz. Hozzáfűzték, hogy a hölgynek negatív hozzáállása van a homoszexualitás kérdésében, és a saria jegyében hozott ítéleteket nem itéli el. A kérdést tovább bonyolítja, hogy a hölgy a muzulmán kendőt viseli a fején, és a már említett Dán Néppárt nyilatkozatot tett arról, hogy amennyiben megválasztanák, a parlament ülés-termében ezt nem viselhetné. Elég szerencsétlen módon ez a konfliktus, ami a hölgy körül a Vörös-Zöld Egységlista pártban kirobbant, jól tükrözi az általános hangulatot, ami az egész országban kialakult a muzulmán bevándorlókkal kapcsolatban. Mindez kihatott arra, hogy az Egységlista a választáson 2 százaléknál kevesebb szavazatot kapott. Jelenleg 2,2 százalék szavazatot kapott, 1,2 százalékkal csökkent szavazatainak aránya, aminek következtében az egységlistás képviselők száma 6-ról 4-re csökkent.

Mindent összegezve a jobboldali koalíció győzött, de csak a Dán Néppárt segítségével tudja biztosítani parlamenti többségét. Dánia részt fog venni az un. „terrorellenes” háborúban, és a muzulmán-ellenes hisztéria még fokozódni fog.

Ami a szakszervezetek helyzetét illeti, itt is megfigyelhető a taglétszám csökkenése, de ami pozitív jelenség, az a militáns hangulat jelentkezése. Ez

¹⁸ Sajnos az elvek felhígulása és az e fajta pragmatikus hozzáállás nem dán sajátosság, Európa-szerte a szociáldemokrata, illetve a magukat szocialistának jelző pártokban elég általánossá vált.

utóbbi többek között a közalkalmazottak körében mutatkozik – és az osztályszolidaritás a legjobb ellenszer a rasszizmus terjedése ellen.¹⁹

PAUL MITCHELL

Szocialista győzelem Spanyolországban - másodsorra

(Rövidtve)

Spanyolországban a Spanyol Szocialista Munkáspárt (PSOE), amelyet jelenleg José Luis Zapatero vezet, Zapatero kormányra jutása óta megnyerte a második parlamenti választást is, amikor is megkapta a szavazatok 44%-át. Az ellenzéki jobboldali Néppárt a szavazatok 40%-át szerezte meg. A PSOE-nak a 350 képviselőből álló parlamentben 169 képviselője van, ötten több mandátumot szerzett meg mint 2004-ban. Zapatero azt mondta „A spanyol nép világosan beszélt, és egy új új korszak kezdődik meg”. „Erős kézzel fogok kormányozni, de nyitott leszek ... Mindenkire fogok gondolni, de mindegyikük előtt azokra, akik segítséget szereznek”.

A siker ellenére Zapaterónak hét mandátum hiányzik ahhoz, hogy megnyerte volna az abszolút többséget. Így két lehetőség kínálkozik: vagy sikerül szövetségest találnia, vagy ugyanúgy, mint az elmúlt négy évben, kisebbségben kormányoz és alkalomról alkalomra talál támogatókra. Az elmúlt időszakban Zapateró a Katalán Köztársasági Baloldali Pártra (ERC) támaszkodott, valamint a spanyol kommunista ihletésű Egyesült Baloldalra (IU), amely hatalmon is tartotta. Minthogy ezek a szövetségesek meggyengültek, lehet hogy Zapaterónak szót kell majd értenie a katalán polgári nacionalista párttal, a Konvergencia és Unióval, amely a 2008. évi választásokon 11 mandátumot szerzett. Zapateró kijelentette: más kisebb pártokkal is kapcsolatba lép, hogy megegyezésre jusson velük, ám hozzátette, hogy a szövetségi megállapodások kérdése még nem érett meg.

A média azon töpreng, hogy a Néppárt élén a választás után, amelyen végeredményben a Néppárt is 400 000 új szavazatot nyert el, a helyén mard-e a párt vezére Mariano Rajoy. Maga Rajoy a különféle kérdésekre kitérően válaszolt, például hogy vállalja-e ismét a megmérettetést Zapateróval szemben a következő 2012. évi választáson.

Noha a PSOE támogatottsága általában visszaesett a választás előtt, mégis az tartotta meg a kormány élén, hogy a munkások mégis reá szavaztak, mert annyira gyűlölik a Néppártot (PP). Ugyanaz az érzés söpörte el az Aznar kor-

¹⁹ Steve Parsons ezt az áttekintést az Évkönyv számára még 2008. februárjában küldte meg.

mányt²⁰ is 2004-ben egyfelől, mert az a kormány neoliberais gazdaságpolitikát folytatott, másfelől mert Aznar teljes támogatást nyújtott az USA iraki háborújához. Ennek ellenére a PP szorosán a PSOE sarkában haladt az elmúlt években, részint mert mögötte állt az egyház és a hadsereg egy része, és a PP állandóan azt hangsúlyozta, hogy a PSOE végeredményben „államcsíny” révén jutott hatalomra. Rajoy folyamatosan zsarolta és provokálta a kormányt azzal, hogy a PSOE túl nagy autonomiát adott a nemzetiségeknek, és hogy tárgyalásokat kezdett a baszk szeparatista ETA-val, támadta a PSOE szociális politikáját, és fellépett Franco és a francoizmus védelmében. Ily módon, mint azt a választás előtt független értelmiségiek is megállapították, a PP-nek nagyon erős szélső jobboldali image-a alakult ki a spanyolok körében. Egy PP-s képviselő jegyezte meg, hogy a nép sokkal inkább centrista, mint a PP.

A spanyol egyház nagyon erősen támadta Zapateró szociális politikáját, valamint azt, hogy megkönnyítette a válásokat, elismerte a meleg házasságokat, és hogy fakultatívvá tette az iskolákban a vallásoktatást. Ám ugyanezek a kérdések nagyon népszerűek voltak a spanyol nép nagy többségének a körében, főként a fiatalok nem kívánták, hogy az egyház teljes mértékben rátegye a kezét mind nyilvános, mind magánéletükre.

Ha igaz is az, hogy az elkövetkező négy évben a kormánynak elsősorban gazdasági kérdésekkel kell foglalkoznia (a gazdaság rendbetételével), mégis a kormánynak új szociális reformok bevezetésére is gondolnia kell. Egy másik hírlapíró azt írta: „sokan a spanyolok közül azt remélték, hogy a PP végleg elhallgat, minthogy a PP volt az, amely Spanyolországot belerángatta az iraki háborúba a spanyolok akarta ellenére.” Ez volt az oka annak, hogy a PSOE 40 000 új szavazatot tudott megnyerni magának.

A választásnak azonban olyan új eredménye is támadt, hogy a PSOE és a PP a parlamentből kiszorított több kisebb pártot. A választáson a nemzetiségi pártok, valamint az IU erősen veszítettek szavazataikból. Az elmúlt 2004. évi választáson 38 mandátumot szereztek, jelenleg csak 27-et. A spanyol választási rendszer bünteti a kis pártokat. A PSOE 11 millió szavazat után a parlamentben 169 mandátumot kapott, míg az IU egymillió szavazat után csak két parlamenti helyet szerzett meg. Baszkföldön a konzervatív Baszk Nemzeti Konzervatív Párt (PNV) elveszítette szavazatainak egynegyedét, így a hat képviselőből csak egy helyet veszítettek el. A kisebb Baszk Szolidaritás Párt szavazatainak 40 százalékát veszítette el – ez a párt 2004-ben még 80 000 szavazatot kapott. A baszkföldön az ETA és a, politikailag általa, illetőleg részben a kommunisták által is támogatott Batasuna visszaesett, és mind ez, mind pedig az, hogy a Baszkföldön meggyilkoltak egy szocialista városi tanácsost és aktivistát, ami nagy felháborodást váltott ki, mindez hozzájárult a „baszk nemzetiek” visszaeséséhez.

²⁰ A 2004. évi választásról lásd Évkönyv 2004 és 2005.

Ebben a régióban egy új baloldali párt is alakult 2007. szeptemberében – Haladás, Demokrácia, Unió néven (UyD), – ez a párt több mint 300 000 szavazatot kapott és egy képviselőt küldhet a Cortesz-be.

Katalóniában a konzervatív CiU mintegy 10%-át veszítette el a korábbi szavazatainak, ám ennek ellenére 10 helyett 11 képviselőt küldhet a parlamentbe. Ugyanekkor a Baloldali Köztársasági Katalán Párt (ERC) amely hárompárti szövetséget kötött a választás előtt a PSOE katalán testvérpártjával, valamint a katalán zöldekkel, sokkal nagyobb, katasztrofális vereséget szenvedet. A párt több mint 50 százalékát veszítette el 2004-ben megkapott szavazatainak, és jelenleg kevesebb mint 300 000 szavazatot kapott és 8 képviselőjéből ötöt veszített el. Így azután a PSC (a Katalán Szocialista Párt) egyedül mégis a legjobb eredményt érte el, megszerezte a szavazatok 45 százalékát és a katalán parlamentbe 25 képviselőt küldhet. Több katalán politikus azt hangsúlyozta, hogy a PP-től való félelem, illetőleg a szavazástól való tartózkodás egyaránt a szocialistáknak kedvezett Katalóniában. A baloldali nemzeti pártok visszaesése mutatja, hogy ezekben a régiókban a burzsoázia és a kispolgárság elveszítette érdeklődését ezen pártok iránt, és gazdasági osztályérdekeik hangsúlyozásával elszigetelődtek ők maguk is e régiókban.

A választás az IU számára is nagy vereséget hozott, mert országosan a szavazatoknak csak 4 százalékát tudta megszerezni, amire nem volt példa 1982 óta. Az IU szintén szavazatainak több mint egynegyedét veszítette el. Az IU egy vezetője ugyancsak azzal magyarázta a vereséget, hogy a választók szinte csak a két nagy pártra szavaztak. Az IU vezető, Llamazares elismerte, hogy a kommunisták is visszaestek a választásokon, de ugyanakkor az IU-t is okolta, amely versenytársként lépett fel, és amely szerinte túlságosan besorolt a PSOE mögé, és pozíciókat remélt megszerezni a kormányzatban. Az IU elveszítette Valenciában egyetlen képviselőjét, Barcelonában két volt képviselőinek egyikét, Madridban ugyancsak két volt képviselőjének egyikét, és Llamazares maradt az IU egyetlen képviselője Madridban. Az IU ezek után csak laza szövetségként élhet tovább, és gyengén képviselheti saját véleményét.

Egy nappal a választás előtt Zapatero felhívással fordult az IU választóihoz és egyúttal elítélte a szociális igazságtalanságokat. Ezek után az IU sok választója a PSOE-ra szavazott, mint a „kisebb rosszra”.

Sok munkás és fiatal az elkövetkezőkben valószínűleg csalódní fog. Jesus Caldera szocialista munkaügyi miniszter ugyanakkor kijelentette, hogy a költségvetési többlet lehetővé teszi bizonyos szociális reformok végrehajtását. Ez több mint kétséges.

Forrás: Socialist Web Site 2008. március.

Háttér a 2008. márciusi spanyolországi választásokhoz

(Rövidítve)

Spanyolország 2008. márciusában új parlamentet választott. A választáson a Szocialista Párt (PSOE) a Néppárt (PP) kihívásával kellett hogy szembenézzon. A PSOE vezetője, a szocialista kormány miniszterelnöke, José Luis Zapatero, a 45 éves kasztíliai ügyvéd, és a PP élén az 53 éves galíciai magas rangú köztisztviselő, Mariane Rajoy. Ez kemény összeütközés volt, amelyben még az egyház is szembe fordult a kormánnyal.

A püspökök csatája

A spanyol püspökök régi harcukat folytatják, de nagy tévedés lenne, ha harcukat pusztán a régi spanyol polgárháború idejéből vezetnénk le, vagy pusztán a vatikáni instrukciókból eredeztetnénk. Az olasz reakcióktól eltérően a spanyol püspökök a Zapatero-izmus valóságával kerültek szembe. Madrid valamikor és még napjainkban is a katolicizmusnak egyfajta fellegvára, és ugyanakkor a püspökök szembekerültek azzal, hogy a Zapatero-kormány egyfajta áttörést valósított meg Európában mind az egyneműek házassága, mind az abortusz elfogadtatása terén, ami anatómia a Vatikán számára.

A polarizáció és a baloldal zűrzavara (eredeti alcím)

A baszkok, a galíciaiak, a navarriak mind súlyosan veszítettek a 2008. márciusi választáson, parlamenti képviselőik tekintélyes részét is. A katalánok szintén veszítettek, de a parlamentben mégis meg tudták tartani tíz képviselőjüket. Az azonban félreérthetetlen, hogy a baloldal e szövetségesei körében egyfajta földcsuszamlás történt. A PSOE²¹ növelni tudta képviselőinek számát, annak ellenére, hogy kisebb szakadás következett be az Unión Progreso csoportjával, amely mintegy 300 000 szavazatot és egy képviselőt vitt el a párttól. Ugyanakkor az Izquierda Unida (az Egyesült Baloldal²²) a szavazatainak egy negyedét veszítette el, és öt képviselőjéből hármat. Az IU veresége e választáson a párt súlyos belső válságához vezetett. A sajtó ezt a válságot túl is hangsúlyozta, és azt húzta alá, hogy a PSOE maradt az egyedüli baloldali párt, már csak azért is, mert a PSOE nyerte át az IU-t otthagyo szavazatokat. Az IU kapitány nélküli hajó maradt. Az IU-ban végtelen konferenciákra, tanácskozásokra és pártból való kizárásokra került sor.

²¹ A PSOE, a Spanyol Szocialista Párt, megalakulásáról lásd Évkönyv 1979.

²² Az IU több kommunista pártból és radikális baloldali szervezetekből alakult szövetség. (A cikk pontosan felsorolja ezeket.)

A jelen helyzetben mindenfajta maximalista programmal induló baloldali párt elbukott ezen a választáson, és a továbbiakban az a helyzet nagy belső ellentmondása, hogy a pártok és szervezetek továbbéléséhez állami anyagi támogatásra lenne szükségük.

Amikor a szavazatokat összeszámlálták, a sajtó azt hangsúlyozta, hogy Spanyolországban is kialakult a kétpárti váltógazdálkodás. Ez egyúttal már arról is tanúskodik, hogy Spanyolországban a tőkés soraiban is kialakult egyfajta békés megértés mindkettő iránt. A két nagy napilap azonban egyedül álltak, az *El Pais* ill. az *El Mundo*, egyik az egyik párt, másik a másik párt iránt elkötelezetten, amikor osztották ugyanezt a véleményt. A katolikus *ABC* és a katalán *La Vanguardia* szintén osztották ezt az ítéletet. Olyannyira, hogy az utóbbi elment odáig, hogy megpendítette egy nagykoalíció létrehozásának a lehetőségét, továbbá a király, Juan Carlos, az új parlament megnyitásakor szintén a dialógus megteremtését sürgette, különös tekintettel a megkezdődő gazdasági világválságra. Ugyanekkor tény, hogy az antiterrorista küzdelemben a PSOE és a PP valóban szintén egyfajta egyetértés megteremtésére törekszik. Zapateró választás után első beszéde szintén erről az irányultságról tanúskodik, egyfajta nyitottságról a megegyezésre és az osztályütkezések elkerülésére Zapateró a PP-t felkérte az együttműködésre a külpolitika és főként az EU problémáit illetően. Ez az irányultság magába foglalja azt is, hogy Zapateró kormánya továbbra is kész csapatokat küldeni Afganisztánba. Zapateró a spanyol regionális kérdésekben és főként az ETA ügyében szintén együttműködésre kérte a PP-t, és négy parlamenti bizottság elnöki székét átengedte a PP-nek. Mindez egyfajta új felfogást tükröz a spanyol politikában. A PSOE-nek ismeretesen nincs többsége a parlamentben s a kisebbségi kormányzás fenntartásához arra van szüksége, hogy kiegyezzen vagy egy párttal, vagy egy regionális csoporttal. A jelek szerint Zapatero az első variációt fogadta el. Ez az első eset a spanyol politikában a II. világháború óta, hogy ilyen furcsa együttműködés létrejön. Az *El Mundo* szerint Zapateró is és a PP is rá van szorítva erre az összehangolódásra, és ezt tudják is.

Forrás: Madrid Pushed Towards Wider Agreements. Lotta Comunista, 2008. május. Bulletin 2008. szeptember

STEVE PARSONS

A 2008 évi időközi és helyi választások Nagy-Britanniában²³

A 2008. május 1-i időközi és helyi választások Nagy-Britanniában sok feljegyzés megállapítása szerint „katasztrofális eredményt hoztak az LP számára”, „megelőző vereség Gordon Brown²⁴ számára”, és az Új Labour²⁵ halála.

Összesítve 137 angliai helyi tanácsban és az egész wales-i tartományi parlamentben az LP 331 tanácsosi posztot és további 9 helyi tanács ellenőrzését veszítette el. Egy újságíró elemzésében hátrapillantott és megállapította, hogy az LP már 2007-ben közel volt a visszaeséshez, amit alig került csak el. (Így az LP-től elfordultak azok a lojális LP-szavazók, akiket az LP a konzervatívoktól 1997-ben hódított vissza.) A jelenlegi választási eredmény azt jelzi, hogy az LP választói támogatottsága egyértelműen leolvad. Ez volt az LP legrosszabb választási eredménye az utóbbi 40 évben. Az arányokat illetően az LP a harmadik helyre csúszott vissza a Liberális Demokrata Párt mögé és mindössze a szavazatok 24%-át tudta megszerezni (a 2007-es eredményhez képest 3%-kal esett vissza) – ugyanakkor kiábrándító volt az is, hogy a liberális demokraták a szavazatok 25%-át nyerték el most. A Konzervatív Párt 4%-kal növelte szavazatainak arányát, amely most 44%-ra emelkedett. A konzervatívok egyúttal 12 tanácsot hódítottak el az LP-től.

Az LP végeredményben mélyebbre süllyedt a megszerzett szavazatok tekintetében a korábbi nadirnál, amelyet egykor Michael Foot²⁶ alatt élt meg. Ez a korábbi mélypont akkor következett be, amikor az LP-ban megtörtént az emlékezetes szakadás és vezető LP-s politikusok alakították meg az SDP²⁷-t.

Még a hosszú ideig nagyon sikeres és személyesen is kitűnő image-el rendelkező londoni polgármester, Ken Livingstone²⁸ sem tudott ellenállni az események sodrásának és megbukott fura konzervatív riválisával, Boris Johnson-nal szemben. Megjegyzendő, hogy Livingstone veresége kisebb volt, mint amit az LP másutt szenvedett el.

²³ Steve Parson az áttekintést az Évkönyv számára írta.

²⁴ Brown jelenleg Nagy-Britannia LP-s miniszterelnöke.

²⁵ Az Új LP elnevezés Tony Blair-től ered 1995–97-ben. Erről lásd Évkönyv 1996–1998, valamint Tony Benn írásait ugyanerről az Évkönyvben.

²⁶ Foot az 1980-as évek elején az 1982-es választás idején volt az LP vezére. Erről lásd Évkönyv 1982–83.

²⁷ A brit SDP megalakulásáról, amelyet David Owen és Shirley Williams valamint Roy Jenkins vezetett nagy reményekkel és nagyon gyors összecsuklással, lásd Évkönyv 1982–1986.

²⁸ Ken Livingstone-ról az Évkönyv többször is megemlékezett választási sikerei kapcsán és az elmúlt két évtizedben számos írását is közölte.

Az LP „leolvadását” megerősítette az az új pótválasztás, amelyet néhány héttel a helyközi választások után tartottak meg Crewe-ben és Nantwich-ban. Ezt a választási körzetet nagyon biztos LP-es erősségnek tartották, amelyet a korábbi LP-s parlamenti képviselő több mint 34 éven át biztosan „birtokolt”. A konzervatívok itt nagy diadalt arattak, amikor 17,6%-kal kaptak több szavazatot, mint az LP.

A Konzervatív Párt emelkedőben van és noha lehet, hogy a következő parlamenti választást csak két év múlva fogják megtartani, úgy tűnik, a konzervatívok ezt megnyerhetik.

Az LP visszaesését nem lehet egyszerűen azzal magyarázni, hogy a két évenként megtartott időközi helyi választásokon általában a kormányzó párt szokott veszíteni vagy visszaesni. Jelenleg inkább arról van szó, hogy általános az elégedetlenség az Új LP-vel, Blair örökségével²⁹, valamint a szabadpaci fundamentalizmussal ill. az iránta való szinte vallásos rajongással szemben. Azok, akik azt hitték, hogy amikor Gordon Brown átveszi az LP és a kormány vezetését, akkor ez egyúttal az LP újra-orientálódását fogja magával hozni a kormány politikájában is, nagyon hamar „meg lettek fosztva illúzióktól”³⁰. Brown azonban egyértelművé tette, hogy a legkisebb engedményt sem teszi az LP kritikusai javára, akik abban bíztak, hogy legalább az Új LP legszélösebb rossz lépéseit és tetteit felszámolja.

Gordon Brown legelső lépéseire tartozott, miután miniszterelnök lett, hogy befagyasztotta az USA kérésére azt a korábbi ígéretét, hogy a brit csapatokat visszavonják Irakból, elutazott Washingtonba és Bush társaságában felcsatlakozott, ígéretet tett a „Terror elleni háború” támogatására.³¹ Miután kijelentette, hogy Nagy-Britannia „különleges kapcsolata” az USA-hoz ugyanolyan erős marad, mint valaha, Brown csatlakozott Bush-hoz és kijelentette, hogy Nagy-Britannia támogatni fogja az Irán elleni szankciók fokozását. Brown megerősítette, hogy bárki is lesz az USA új elnöke, és az illető katonai akciót kezd Irán ellen, akkor Nagy-Britannia ugyanúgy támogatni fogja, mint azt iraki ill. afganisztáni akciói idején tette. Brown folytatta Blair politikáját a tekintetben is, hogy visszautasította egy olyan vizsgálat megindítását, amely azt tisztázta volna, hogy milyen körülmények között indult is meg az Irak elleni háború. Alig vette át Brown a kormány-elnökséget, az új költségvetés benyújtásakor a vállalatok nyereségadóját 30%-ról 28%-ra csökkentette, és azzal büszkélkedett, hogy ez a legalacsonyabb nyereségadó a számottevő országok között. Ugyanakkor 2%-kal csökkentette a jövedelemadókat is. Ezek a lépések és döntések az ország szegényebb lakosságát még szegényebbé teszik. Ez azután már sok volt több LP-s parlamenti képviselő számára is, akik fellázdáltak és nem adták szavazataikat Brown javaslataihoz. Ez

²⁹ Blair „tíz évről és Gordon Brown első félévéről” lásd Évkönyv 2009 önálló fejezetét.

³⁰ U.o.

³¹ Brown azóta Afganisztánba is új csapatokat küldött. Lásd erről ugyanebben a fejezetben részletesebben.

a lázadás, ami nem sokkal az időközi és helyközi választások előtt történt, kényszerítette rá Brownt, hogy néhány előterjesztését visszavonja. Ám ezek csak időleges visszalépések voltak Brown és a kormány neoliberais politikájában, amely az Új LP egész politikájának mozgatóerejét képezi. Amikor az állami autoritáriánizmus kérdése vetődik fel, akkor Brown ugyanúgy kéréletlen.

Egy héttel a választás után Brown keresztül erőszakolt egy törvényt, amely szerint 28 napról 42 napra emelkedik az idő, amíg valakit előzetes letartóztatásban lehet tartani. A törvényjavaslat ellen szavazott 36 baloldali illetve „régii” LP-s képviselő, és a javaslatot Brown csak az Ulster-i protestánsok képviselőinek segítségével tudta elfogadtatni (az ulsteriek támogatását Brown azzal vásárolta meg, hogy 1.4 milliárd font kiegészítő támogatást biztosított Észak-Írország számára). Ráadásul a konzervatívok a javaslat ellen szavaztak, és ebben az esetben a helyzet keserű iróniája az volt, hogy a konzervatívok léphettek fel úgy, hogy ők a hagyományos brit szabadságjogok képviselői. A kormányzat arra hivatkozik, hogy a terrorista veszély miatt volt ennek elfogadtatására szükség, ám ily módon Nagy-Britannia lett a világon az az ország, ahol szinte a legdrágóbb rendszabályokat vezették be. (Jól megfigyelhető egy tendencia, miszerint a vélemény-szabadságot is csorbítani igyekeznek, főleg ami a tömegtüntetéseket illeti.)

S ha az Új Labour valóban halott, ezt senki nem mondta meg Brownnak. Jelenleg hallatszanak olyan morgolódások az LP képviselőinek soraiban, miszerint hajlanának arra, hogy a legközelebbi választások előtt új vezetőt válasszanak, ám ebből nem következik az, hogy az ellenzékiek készek lennének az LP politikáját is megváltoztatni, avagy felvizezni.

A választásokat követő időben világossá vált, hogy az LP vezető köreiben nem figyeltek fel arra, hogy a brit társadalomban nő az egyenlőtlenség.³² 1998 óta most vált először világossá, hogy a nyugdíjasok között sokan élnek a szegénységi küszöb alatt és ezeknek aránya növekszik (a növekedés 300 000 2006-07-ben). A szegénységi küszöb alatt élő nyugdíjasok száma jelenleg 2,5 millióra rúg. A gazdagok és a szegények közötti szakadék még jobban elmélyül. A legszegényebb háztartások jövedelme – az összlakosság 20%-a – 1,6%-kal csökkent 2005/6-ról 2006/7-re. Ugyanezen idő alatt a leggazdagabbak jövedelme 0,8%-kal emelkedett. 1997-től kezdődően napjainkig³³ a leggazdagabb réteg – az összlakosság 20%-a – jövedelme 40,9%-ról 42,6%-ra emelkedett. Ugyanezen idő alatt az említett legszegényebb réteg jövedelme 7,7%-ról 7,2%-ra csökkent.

Gordon Brown több ízben is büszkélkedett azzal, hogy a kormány eredményeket ért el a gyermek-szegénység csökkentésének terén. Az adatok azonban másról tanúskodnak és arról szólnak, hogy újabb leszakadás ré-

³² Ebben az összefüggésben lásd Artner Annamária sok statisztikai adat alapján készült írását az Évkönyv 2008. évi kötetében.

³³ 1997 a „Blair évtized” kezdete.

vén további 100 000 gyermek szorult a szegénységi küszöb alá. A legújabb statisztikai adatok szerint (<http://www.dwp.gov.uk/asd/hbai/asp/>) a gyermek-szegénység Nagy-Britanniában a különféle háztartási befizetések előtt 2,8 milliót tesz ki, a befizetések után ez a szám még tovább nő 3,8 millióra. Ez azt jelenti, hogy a gyermek szegények aránya az összes gyermekéhez képest 22% illetve 30% között ingadozik.³⁴

A választási eredmények nyomán a radikális és környezetvédő újságíró George Monibot nagyon maró cikket jelentetett meg a következő címmel: „Ez a kormány a legjobboldalibb a II. világháború óta. Az a lehetőség, hogy a 2010. évi választáson konzervatív kormány alakulhat, nagyon is aggaszt engem, de nem jobban annál, mint az, hogy ez a háborús bűnösökből álló kormány egy további fordulóra juthat a kormány élére.” A szerző ezt követően pontosan és részletezően sorolja fel, hogy az LP kormány kül- és belpolitikájában miért tekinthető a legreakciósabbnak, M. Thatchert is túlszárnyalva.

Az újságíró e tekintetben felidézi az LP kormány felelősségét az iraki háború támogatásáért, és azért, hogy valójában szabotálja a békés megoldást, ugyanakkor lefékezi azt, hogy betiltsák a láncbombák alkalmazását, továbbá kaput nyitott annak is, hogy tovább gyártsák a nukleáris rakétákat. Egyúttal továbbra is egybefűzi az angol katonai programokat az USA-éval, méghozzá úgy, hogy a britet alárendelt helyzetben tartja. A brit kormány is ellenáll annak, hogy az IMF-et átalakítsák. Nem törődik azzal, hogy nő a bebörtönzöttek száma, valamint, hogy csökken a munkahelyek száma a deregulációk révén, és igazából nem néz szembe a korrupció terjedésével sem. Ugyanekkor ijesztő volt a szociális lakások építésében bekövetkező visszaesés (a thatcheri időszakban évi átlagban 46 600 szociális lakást építettek, míg ez a szám a blair-i években 17 300-ra zuhant vissza).

Monibot írásának egy részét érdemes pontosan idézni, minthogy az újságíró azoknak a nem-keveseknek véleményét írta le nagyon pontosan, akik az LP szavazói lehettek volna. Monibot azt írja: „Az LP kormány mindenképp a reményeket ölte meg. Végeredményben elfogadta a thatcher-i diktátumot, miszerint nincs alternatívája a piaci fundamentalizmusnak. Ez azt jelenti, hogy az emberi jólétet alárendelik az üzleti tőkés érdekeknek. Az LP kialakított egyfajta monokultúrát, amely megöli a lelkesedést...” (George Monibot, *The Guardian*, 08.05.20.)

A fenti sorok is tanúskodnak arról, hogy miként növekedett meg az általános elégedetlenség, amely megmutatkozott abban is, hogy milyen alacsony volt a választásokon a szavazói részvétel. A választásra jogosultaknak mindössze 35%-a adta le a szavazatát.

Az új helyzetben, amikor a konzervatívok, úgy tűnik, sokkal inkább törődnek mind a szociális egyenlőtlenség növekedésével, mind a környezetvédelmi kérdésekkel, akkor az LP baloldali kritikussai számára nagyon meggyőző a lehetőség arra, hogy megszólalhassanak és hangot kapjanak. A radi-

³⁴ A gyermek-szegénység adatai a dickensi korszakra emlékeztetnek.

kális és az LP keretein kívül tevékenykedő baloldaliak a választásokon nem tudtak javítani helyzetükön, szemben azzal, ahogyan egy-két évvel ezelőtt álltak. Így nem következett be áttörés a londoni városi tanács tagjainak megválasztásakor sem.

Úgy tűnik, nem sok változott a *Respect*³⁵ táborában sem, amióta megtörtént az a szakadás midőn George Galloway parlamenti képviselő és hívei szembekerültek a Socialist Workers Party-val (Szocialista Munkáspárttal³⁶).

A wales-i nacionalisták, Plaid Cymru, balról bíralták az LP-t - és ez a párt új szavazatokat nyert Dél-Wales-ben, ám ugyanakkor szavazatokat veszített Észak-Wales-ben. Wales-ben kiéleződtek a viták a kis helyi iskolák fenntartása avagy összevonása körül. A Wales-i helyzetet bonyolítja, hogy pl. Swansea-ben az LP jelöltjével szemben egyszerre állított ellenjelöltet a Wales-i Szocialista Párt, a Kommunista Párt és a Balpárt. E pártok szavazati arányai az elsőt 5,5%, a másodiké 3,5% és a harmadiké 1,7% volt. Mindaddig, amíg ezek a pártok nem tudnak egyezsége jutni, és egy választókeretben közös jelöltet állítani, nincsen reményük arra, hogy nagyobb eredményeket érjenek el.

A Zöldek ugyancsak kevés eredményt értek el és mindössze 5 új tanácsosi posztot tudtak megszerezni. Végeredményben a Zöldek összesen 116 tanácsossal rendelkeznek. Jellegzetes módon nem tudták megerősíteni helyzetüket a Londoni Városi Tanácsban - mindössze két tanácsosuk van, akiket most újraválasztottak. Miként a múltban³⁷, a Zöldek most is szembekerültek a különböző baloldali pártokkal. Londonban a Zöldek ugyanekkor második körben hajlandóak voltak Livingstone-ra szavazni.

Noha a Zöldek között vannak szociális, sőt szocialista Zöldek is, és jónéhányuk aktívan részt vett az iraki háború elleni tiltakozásokban - mégis a jellemző az volt, hogy a zöldek törekedtek arra, hogy elhatárolják magukat a baloldaliaktól. A Zöldek egyik szószólója hangsúlyosan kijelentette: „Amennyiben a Zöldek kifejezetten kinyilatkoztatnák, hogy ők baloldaliak, az nagyon veszélyes lenne a mozgalomra”. (Socialist Worker, 2008. április 19.) Mindezt összegezve a közeljövőben nem látszik semmi jele annak, hogy a Zöldek készek lennének együttműködni a nem-LP-s baloldaliak bármely pártjával.

A választási tanulságok zárásaként megemlítendő, hogy a brit náci párt, a British National Party (Brit Nemzeti Párt) 130 714 szavazatot szerzett Londonban. Ez a párt 5,33%-ot szerzett meg, vagyis lényegesen többet, mint az utolsó 2004-es választáson, amikor 4,71%-ot nyert el. Ily módon egy új tanácsosi posztot szereztek a Londoni Városi Tanácsban, ahol összesen jelenleg 10 tanácsosuk van. Országosan 57 tanácsosi poszttal rendelkeznek. A jelenlegi iszlám- és bevándorló-ellenes hangulatban, amikor ezt a szemléletet és po-

³⁵ A *Respect*-ről lásd Parsons írásait az Évkönyv 2007-2009 kötetében.

³⁶ A párról többször szoltunk marginálisan, Parsons írt róluk, de külön tanulmány nem jelent meg az SWP-ről az Évkönyvben.

³⁷ A Zöldekről s állásfoglalásaikról lásd Parsons említett áttekintéseit.

litikát sem az Új LP, sem a konzervatívok nem vállalják fel, ezzel az érzelmekeltéssel a BNP a fehér munkások körében is új tagokat és rokonszenvezőket tudott szerezni. Ez figyelmeztető jel a baloldal számára és nyilvánvaló, hogy a baloldaliaknak új kampányokat kell indítani a rasszizmus és a nácizmus ellen.

A választások nyomán azonban talán még ennél is fontosabb, hogy szocialista alternatívát lehet és kell kidolgozni. Az a régi lózung és értékelés, miszerint a baloldaliaknak az LP-t kell támogatni, és az LP-re kell szavazni, különben csak a konzervatívok javára veszítenek – ez a megközelítés egyre inkább diszkreditálódik.

(A cikkhez adott jegyzetek mind szerkesztői jegyzetek.)

Reflexiók 2008. május 1. történetéhez

Az RFI 2008. május 1-i adása nyomán

Az RFI közölte az Európai Szakszervezeti Szövetség főtitkárának aznapi nyilatkozatát. Ebben hangsúlyozta, hogy Európában harminc millió munkás él a nyomorszint alatt, és negyven millió munkás csak részidőben dolgozhat. Hangsúlyozta, hogy az Európa Bank tisztán monetáris politikát folytat és semmit nem tesz a foglalkoztatás érdekében.

Hallgatta és lejegyezte **Jemnitz János**

2008. május 1. történetéhez

Az RFI 2008. május 2-i adása nyomán

A francia rádió összképet adott a lezajlott május 1-ről, megállapítván, hogy Dzsakartától Rómáig, Moszkvától a német városokig a szakszervezetek nagy felvonulásokat szerveztek és vezettek a mindenütt tapasztalható drágaság és drágulás ellen. A CGT és a CFDT közös nyilatkozatot adott ki ugyanilyen értelemben. Ismeretes, hogy Németország nagyvárosaiban május elsején lezajlottak az utóbbi időben szokásossá vált összecsapások szélsőbaloldaliak és szélsőjobboldaliak között. Isztambulban a hírek szerint több mint ötszáz embert tartóztattak le, minthogy Törökországban változatlanul tilosak a május 1-i felvonulások és tüntetések.

Hallgatta és lejegyezte **Jemnitz János**

A budapesti Kossuth adóban egyedül Gázsó Ferencnek volt érdemi mondanivalója a jelenleg kialakult munkás-szociális világról. Egy „fiatal” történész május 1-je történetét összefoglalva (több hibával) a jelent illetően csak az anarchista és zöld baloldaliak megmozdulásait ítélte érdemlegesnek. Süket és vak maradt a tekintetben, hogy a való világ nyomása alatt a nagy tömegek és a nagy szakszervezetek szintén megmozdultak.

Hallgatta és lejegyezte **Jemnitz János**

Új alkotmány Ecuadorban és tervezet Hondurasban

Ecuador elnöke terjesztette be az új alkotmányt, amely az ország elnökének nagyobb hatalmat ad, míg a parlamentét szűkíti. A változásnak van szociális vetülete, az elnök a szegényeknek óhajt segíteni, ahogy tette ezt eddig is, a külföldi nagy monopóliumok megadóztatását, alkalmasint államosítását hajtotta végre. A BBC kommentátora erős pejoratív hangsúllyal hozzáfűzte, hogy az elnököt „sokan” (!?) Chávez „bábjának” tekintik. (Vagyis a történelem itt nyilvánvalóan nem állt meg.) Hondurasban 2009. júliusában a hadsereg puccsot hajtott végre, hogy megakadályozza a népszavazást az alkotmányról, amely lehetővé tette volna a baloldali Manuel Zelaya elnök újraválasztását.

A BBC 2008. szeptember 28-i adása, majd a későbbi híradások nyomán

Hallgatta és lejegyezte **Jemnitz János**

GERD CALLESEN

A nagykoalíció tovább folytatódik

(Erősen rövidítve)

Hosszú, kéthónapos huzavona után az SPÖ és az ÖVP végül is egyetértett abban, hogy a nagykoalíciós kormányzásnak folytatódnia kell. Sem a kormány, sem a program lényegileg nem különbözik a megelőző nagykoalíciós kormánytól. Néhány miniszteri posztot kicseréltek egymással, az SPÖ átengedte az igazságügyi miniszteri posztot, és megkapta ehelyett a Munkaügyi és Szociális Ügyek Minisztériumát. A kormány új elnöke az SPÖ jelenlegi elnöke, Werner Faymann lett. A Munka- és Szociális Ügyek minisztere az osztrák szakszervezeti szövetség eddigi elnöke, Rudolf Hundstorfer lett. Ily módon az ellentétet az SPÖ és a szakszervezetek között újra áthidalták. Az

SPÖ ily módon újra nagyobb gondot fordít saját választói bázisára. Ez nem jelenti azt, hogy balra fordulás történt és nem lesznek ennek ilyen következményei. Fel lehet tételezni, hogy az SPÖ visszatér régi hagyományaihoz és egyensúlyozni, kiegyenlíteni törekszik majd.

Világos, hogy ily módon az SPÖ feladta, hogy a két jobboldali párttal, az FPÖ-vel és a BZÖ-vel próbáljon új kormányt alakítani, noha ezt a párt több vezető politikusa, többek között Schüssel, volt kancellár is ezt szorgalmazta. Az új helyzetben valószínűleg az ÖVP nem lesz a kormány belső ellenzéke, mint a megelőző kormányban. Ez azt sejteti, hogy az új koalíciós kormány kitöltési teljes ciklusát és a következő választásokra csak 2013-ban kerül majd sor.

GERD CALLESEN

A 2008 évi osztrák választások

A 2006. októberi választások után, szinte pontosan két évvel ezelőtt jött létre Ausztriában a nagykoalíciós kormány. A kormányt alkotó két párt, a szociáldemokrata SPÖ és a konzervatív-katolikus ÖVP most mindketten szavazatokat veszítettek. Az ÖVP legkevesebb 8%-ot veszített és így az SPÖ egy kicsivel nagyobb lett, mint az ÖVP és ily módon az SPÖ adhat az ország élére új kancellárt (miniszterelnököt). Néhány hónappal ezelőtt kormányprogramot alakítottak ki, tulajdonképpen ez nem is okozhatott volna nehézségeket, hiszen mindkét pártnak éppen elég tapasztalata volt a korábbi koalíciós időszakokból. Ám nagyon hamar kiderült, hogy egyik párt sem készült igazán arra, hogy a másikkal együtt alakítson ki kormányprogramot. Az ÖVP tulajdonképpen arra készült, hogy ismét a régebbi koalícióját folytathassa a szélsőjobboldali FPÖ-vel (a Szabadságpárttal). Az SPÖ által delegált gyenge miniszterelnök, Németországtól eltérően nem rendelkezett semmiféle vízióval, a miniszterek igazán a felelősök, a miniszterelnök csődöt mondott és az év nyarán a pártkongresszuson leváltották mint pártelnököt és miniszterelnököt. Ezt követően átláthatatlan viták közepette, miközben az SPÖ tagsága körében eszközölt közvélemény-kutatás adatai szerint kevesebb mint 20% támogatta, az ÖVP bejelentette, hogy felmondja a koalíciót. Ugyanekkor az új választások időpontját is kiúrták szeptember 28-ra. Az ÖVP minden bizonnyal arra számított, hogy valamennyit vissza tud hódítani a 2006 októberében elszenvedett veszteségeiből ám a végén még csak további kb. 8%-ot veszített és a szavazatok 26%-át nyerte el (mindenesetre figyelemreméltó, hogy 2006 és 2008 között az ÖVP 42%-ról 26%-ra esett vissza).

Ez az adat arra figyelmeztet, hogy a választók nincsenek megelégedve a pártokkal, így választásról választásra a rájuk adott szavazatok mind kevesebben lesznek, ám a választók elégedetlenségüknek nem tudnak érvényt

szerezni. Az emberek szeretnék, ha újra visszakerülhetnének azon szociális viszonyok közé, amelyeket egyszer már megismerhettek. Egyelőre még nem tudtak eredményesen szembeszállni a kapitalista viszonyokkal, egyelőre keresnek és a választók nem adják igenlő szavazataikat. Ráadásul ami új, az egyúttal homályos és nem világos a jövő.

A koalíció bukásához végül is egy levél adta a végső lökést, amelyet Werner Faymann, az SPÖ elnöke és az egykori kormány elnöke írt, amelyben állítólag egy gyökeres fordulat óhaját vetette fel az eddig folytatott Európa-politikában. Ez akkor az SPÖ két vezetőjének együttes kezdeményezése volt, anélkül, hogy ezt akár az SPÖ pártvezetősége, akár parlamenti frakciója elfogadta és támogatta volna. A levélben állítólag felvetették, hogy az EU politikát illetőleg népszavazást kívánnak tartani.³⁸ Amihez tudni való, hogy az osztrák lakosság az EU-val szemben nagyon is szkeptikus. Ez az állítólagos levél két nagyon elterjedt bulvárlapban is megjelent. Megjegyzendő, hogy Ausztriában egyetlen párt sem szorgalmazza az EU-ból való kilépést, noha a két szélsőjobboldali és idegengyűlölő párt az FPÖ és a BZÖ (az utóbbinak a minap elhalálozott Jörg Haider volt a vezetője) az EU szervezetének alapos reformját szorgalmazta. A levél mégis olyan benyomást keltett, mint-ha mindketten, Werner Faymann és a korábbi pártvezér és miniszterelnök Gusenbauer határozottan EU-ellenesek lettek volna.

Hozzáteendő, hogy a kormánnyal szemben nagyon nagy volt az elégedetlenség és világos volt, hogy sokan ellene fognak szavazni ill. nagy lesz azoknak a száma, akik egyáltalán nem mennek el szavazni. Ennek megfeleltek azután a választási adatok. A választáson résztvevők száma ugyanúgy, mint 2006-ban, 79% volt, ugyanakkor Bécsben a választók aránya 65%-ra esett vissza, ami azután visszahatott arra, hogy az SPÖ meggyengült. A helyzet magyarázatához tartozik, hogy a választáson 10 párt vett részt, amelyek közül két párt úgy indult, hogy nagy valószínűséggel nem tudja átlépni a 4%-os parlamentbe jutási küszöböt. Így is történt.

Ezek után meglepetés volt, hogy a BZÖ, amely korábban kizárólag karintiai regionális párt volt, megkapta a szavazatok 10,7%-át, ezzel a Zöldeket az ötödik helyre szorította vissza - ez utóbbi párt 10,4%-ot kapott.

Az SPÖ nagyon hamar arra összpontosította a választási kampányát, amely a lakosságot foglalkoztatta és ezt ügyesen ki is használta, mind az ÖVP mind a Zöldek ellenében. Az SPÖ 29,3%-os eredményt ért el és ezzel kivívta magának a jogot, hogy ő állíthasson új kormányelnököt.

A szélsőjobboldali pártok

Az SPÖ azonban nem tudta megakadályozni a szélsőjobboldali pártok nagyon erős és meglepő előretörését. A választók egy semmiképp nem le-

³⁸ Ne feledjük el, hogy 2007-ben a francia és a holland, 2008-ban az ír EU népszavazás meg-
rázó „Nem” eredményt hozott az EU alkotmánytervezet ügyében.

becsülendő része biztosan jobboldali meggyőződésű, ám sokféle ok játszott szerepet abban, hogy a választók jobbra szavaztak. A legnagyobb szerepet azonban bizonyára a nagykoalícióban való csatlódás alkotta. A két párt 2006-os eredményéhez képest mekkettőzte választói számát, az akkori 15%-ról most 28%-ra. Ebben szerepet játszott, hogy az FPÖ a választás során nagyon erősen szociális, szinte szocialista hangot ütött meg és demagógiát folytatott. Ez megfelelt a kispolgároknak és a munkanélkülieknek. Állítólag olyan bevándoroltak is rájuk szavaztak, akik már megszerezték az osztrák állampolgárságot, de nem kívánnak újabb bevándoroltakat látni. Általában azonban az „új-osztrákok” vagy a liberális párt, vagy a Zöldek, vagy az SPÖ követői. Mintegy kétharmaduk ezekre a pártokra szavazott. Jelenleg a két szélsőjobboldali párt képviseli az osztrák fasizmus „szociálforradalmár” változatát.³⁹ Az örök opportunistá Jörg Haider azonban arra törekedett, hogy a BZÖ-t kormányképes koalíciós partnerre tegye és beléptesse a koalícióba és éppen ezért mérsékeltebbé tette. A két párt valósággal a harmadik „áger” lett az SPÖ, illetőleg a katolikusok mellett. Ez a harmadik tömb történetileg örökösé lett azoknak „német-nacionalistáknak”, akik a Németországhoz való csatlakozást szorgalmazták. 1945 után azonban kialakult a saját osztrák öntudat. Jelenleg azonban Ausztria nem kivétel, ahol a szélsőjobboldali pártok ennyire erőre kaphattak. Így Olaszországban, Magyarországon és Svájcban, vagyis a szomszédos országokban hasonló pártok még nagyobb eredményeket is elértek és elérnek. Az EU-ban legalább 8-10 olyan ország van, ahol hasonló jellegű pártok vagy már benn vannak a parlamentben vagy keresik az utat a parlamentbe. A jelenlegi világgazdasági válság ezt a folyamatot, vagyis a szélsőjobboldali pártok keletkezését és térhódítását minden bizonnyal fel fogja gyorsítani.

Mi történt a politikai spektrum balszárnyán?

A liberális napilap, a *Der Standard* főszerkesztőnöje lapjában aláhúzta, hogy az SPÖ „újra felfedezte az osztályharcot, ami összefügg azzal, hogy az SPÖ harcol a drágaság ellen”. A szerkesztőnő azzal folytatta, hogy az SPÖ Európa-politikájának említett lehetséges változása azt jelenti, hogy az SPÖ átveszi és átvette az FPÖ irányvonalát. (Der Standard 2008. szeptember 27., 28.) Mindez azért érdekes, mert azt mutatja, hogy a dolgok hogyan tükröződnek vissza a liberális fejekben.

Mindenesetre Werner Faymann, az SPÖ új elnöke és a lehetséges új miniszterelnök, úgy beszélt, hogy felkarolja a munkásság ügyét. Egyúttal hangsúlyozottan felvette a kapcsolatot a szakszervezetekkel és a szakszervezeti szövetség vezetőjével. Egyúttal hangsúlyozta, hogy az EU-ban a szabad piaccgazdaság a munkások jogainak megcsorbításához és helyzetük romlásához

³⁹ Ne feledjük el az ausztriai 1930-as éveket, a jobb- és szélsőjobboldal uralmát, amelynek magyarul is hatalmas irodalma van (többek között az Évkönyvben is).

vezetett. A szociális jogok az EU-ban sok kívánni valót ébresztenek és az elégedetlenség nyílt ellenállásba csaphat át. Ezek kemény igazságok és ezekről Európában egy szociáldemokrata politikus sem feledkezhet meg. Másfelől azonban Blair követői, akik a neoliberais kurzushoz tartják magukat, változatlanul erősen kézbent tartják a hatalmi posztokat. Az SPD-ben ugyancsak kisebb szépség-operációkra kerül sor és ez így is marad a 2010. évi parlamenti választásokig. A francia PS pedig nem tudja, hogy tulajdonképpen mit is akar, az olasz szocialista párt pedig egyszerűen már nem is létezik. A Faymann által elmondottakat át kellene fordítani politikai tettekké és csak ezután lehetne hinni neki. Faymann kijelentései azonban bizonyára hozzájárultak, hogy az SPÖ veszteségei csak 6%-ra szűkültek (2006-ban az SPÖ már 1,2%-ot veszített). Mégis, néhány csalódott munkás mindennek ellenére újra az SPÖ-re szavazott. Az a kérdés, hogy az SPÖ és a szakszervezetek közötti kapcsolat, amely a BAWAG ügy⁴⁰ miatt jócskán meggyengült, lévén, hogy a szakszervezeteket az ügy súlyosan érintette, most nyitott kérdés, hogy ezt a kapcsolatot újra fel lehet-e erősíteni. Nagy kérdés, hogy újra létrejön-e egy, a szociáldemokraták által vezetett tömegmozgalom.

A KPÖ 2006-ban szavazatokat nyert, amelyeket most ismét elveszített. Jelenleg ismét 0,8%-on áll. Ezt részben vissza lehet vezetni a választási harc jellegére, másfelől arra, hogy a KPÖ-nek nem volt sem világos választási politikája, sem világos víziója.

Ugyanakkor az is világos, hogy a kis KPÖ-ben nagyok az ellentétek és ezzel magyarázható az is, hogy a párt vezére a választási harc során nem nagyon akart megszólalni, még akkor sem, amikor erre a rádióban és a TV-ben lehetőséget kapott. Még Steier tartományban, ahol a KPÖ-nek hagyományosan régi bázisa volt a munkások körében⁴¹, most csak nagyon kevés szavazatot kapott. Hogy a KPÖ-nek milyen lesz a sikere a 2013. évi választáson, az egyelőre még rejtély. Az azonban bizonyos, hogy elvtelen szövetségre nem fog lépni.

Az év tavaszán a kisebb trockista csoportok és más baloldali szervezetek arról tanácskoztak, hogy egy új baloldali pártot kellene létrehozni. E csoportok jól látták, hogy ha ilyen párt nem alakul meg, a jobbratulódás még erősebb lesz. A példa a német LINKE volt. Ám Ausztriában ehhez hiányoznak a feltételek. A KPÖ visszautasította, hogy e csoportokkal kapcsolatba lépjen és a baloldali szociáldemokraták – ha egyáltalán vannak ilyenek – hűek maradtak a pártjukhoz. Így ez a baloldali kísérlet ezen a választáson kevés sikert hozott és végeredményben e proteszt szavazók csak 0,1% választót tudtak megnyerni.

⁴⁰ A BAWAG ügyről Callesen hosszabban írt az Évkönyv 2009 évi kötetében.

⁴¹ Ehhez lásd Ernst, Walter Fischer életútját: Évkönyv 2000, 2001.

JOSÉ PABLO FEINMANN

Mire megy ki a játék Argentínában?

Az országot most két, egészen különböző dolog foglalkoztatja. Az egyik, hogy az Egyesült Államok haditengerészete Déli Parancsnokságának IV Flotája partjaink előtt cirkál. Erről később még szólnunk. A másik, hogy három nyílt levél kering, legjobb, legtekintélyesebb értelmiségi koponyáink és művészeink aláírásával. Ez utóbbiak az interneten olvashatók. Nem tudom, mekkora lesz a hatásuk, de aki tájékozódni akar róluk, annak elmondom: olyanokról van szó, akik a legtöbbet tették országaink kultúrájáért, és összeálltak, hogy nyíltan lerántsák a leplet támadásról a demokratikusan megválasztott kormány ellen, amelyet szeretnének megvédeni.⁴² Mert arról van szó, hogy továbbra is demokráciában élhetünk vagy nem. Akik korábban a haladás ügyében utaztak, a nevüket másféle listákon is olvashatták. És megnézhetik, ki az, akit elszigeteltek, és ki az, aki elhallgattattak közülük az egyenirányított beszéd médiadandárjai, amelyek meghatározott hatalmaknak dolgoznak.

Sajnos, ezeknek a leveleknek kicsi a hatékonysága. Egyszerű ennek a mechanizmusa. Az egyik TV-csatorna jól kiképzett riportere például kimegy egy kormányt támogató tüntetésre, „véletlenül” lát egy munkást, és megszólítja: „Ki hozott ki ide?” Aztán kimegy egy *cacerolazóra*⁴³. A háttérben szeméthalom. Közeledik egy lányhoz vagy egy fiúhoz, és megkérdezi: „Miért jöttél ide?” A néző vagy hallgató emlékezetében a szemét rögzül és az, hogy az Elnök⁴⁴ hívei a megmozdulásokra nem „mennek”, hanem „viszik őket”. Az ilyenek nincs saját akarata. Adnak neki egy pár kolbászt és már itt van. A szakszervezetek kövér vezetőinek a kezéből eszik. Vagy talán nincsenek itt ezek a vezetők? No lám.

Ezzel szemben a „teflon-fiú” vagy „teflon-lány”⁴⁵, aki az Acassussóból vagy Recoletosból jön, az autonóm öntudat megtestesülése. Szabadon adta le a szavazatát az ügyre, amelyért harcol. Senki nem vásárolhatja meg. Világos eszű és művelt. A polgári szabadság mintaképe. Ez átmegy a képernyőn, mert középosztályunk nagy részének (és a felső részének) a rasszista beállítódását fejezi ki. No meg a magas vásárlóképességű rétegeket, amelyek, mint ez régi hagyományuk, most ismét egy peronista kormánnyal szállnak szembe, bár ez a kormány csak igen kis mértékben nacionalista és népi. Viszont abba a szörnyűségbe keveredett, hogy érvényesíteni akarja az állam

⁴² A szerző itt hosszú névsort közöl az aláírókról.

⁴³ Cacerolazo – a tüntetők gyakorta alkalmazott módszere: hatalmas lábasokkal, konyhadényekkel és merőkanalakkal vonulnak, iszonyú zajt csapva. (A szerk.)

⁴⁴ Az Elnök⁴⁴ – Cristina Fernández Kirchner, Argentína 2007-ben megválasztott, a nem peronista baloldal által is támogatott baloldali peronista elnöke.

⁴⁵ „Teflon-fiú” stb. – jómódú aranyifjú vagy lány, aki Buenos Aires felsorolt jómódú negyedeiből jön.

beavatkozását az elosztásba, és más hasonló borzalmakra készül. Ha ezt nem tenné, a düh, amellyel szembe kell néznie, nem volna ennyire mélységes.

Mi történik hát az országban? Nem olyan bonyolult ez. Vita folyik az említett peronista programról. A IV Flotta ezért és nem másért kering partjaink mentén éppen most, ez nem véletlen. Figyelmezteti az országot és rajta keresztül egész Amerikát, hogy a világ globalizálódott. Hogy az Egyesült Államok konfliktusai közvetlen kapcsolatban vannak a birodalommal. Szomorú, hogy Thomas Shannon, az USA külügyminisztériumának a nyugati félteke ügyeivel foglalkozó, ide látogató államtitkára udvariasan felhívja az Elnök nő figyelmét: a IV Flotta nem fog behatolni Argentína tengeri és folyami felségvizeire. Goromba megnyilatkozás. Mégis, mit képzelt, mit gondol az argentin kormány? Hogy az USA tengeri flottája fölhajózik a Paraná folyón, és ott tartja meg esedékes gyakorlatát? Azt pedig ne higgyék, hogy eközben az államtitkár úrnak nem volt ideje tárgyalásokat folytatni az ellenzék jó néhány vezetőjével. „Uraim, mondhatta nekik, mikor szabadítanak meg már bennünket ettől a terrorista kormánytól? Vagy nekünk kell ezt megtennünk?”

Mindaz, ami eddig történt, arra irányult, hogy aláaknázzák a kormány hatalmát. Meggyengítsék, diszkreditálják, megfosszák kormányzó képességétől. Az agrárius-tömegkommunikációs blokk számára ez nagyon irritáló kormány. Az, hogy éppen peronista, nem izgatja annyira. Ennél is több: nagyon jól tudják, hogy Argentínát ma kizárólag a peronizmus képes kormányozni. Ám a peronizmust azt jellemzi, hogy ez csak egy apparátus, a hatalom eszköze. Nincs ideológiája, de vannak álarcai. Vannak hatalmi csoportjai, különböző vezérekkel, nagyon kevés ideológiával. Miért ne? Bush sem ideológiai okokból, hanem energetikai érdekektől hajtva tartózkodik Irakban. Cristina Fernández a peronizmus olyan arca, amelyet az agrár-média hatalom emberei nem akarnak megtűrni. Ám minthogy nemrégiben nagyarányú választási győzelmet aratott, rákényszerülnek erre. Viszont megtehetik, hogy ezt a lehető legkisebb mértékben tegyék. Sokat nyernek, ha sikerül kikezdeni az Elnök nő arculatát, ha be tudják bizonyítani neki, hogy a hatalom más szektorai kiragadhatják a babaruhát a kezéből, ha sikerül fellázítani ellene az országot, éhínséget kiváltani, bomlasztani a közellátást, útzárakkal venni körül, bemutatni, hogy fegyverek vannak, és területeket foglalnak el büntetlenül, ahogyan ezt korábban még soha sem tehettek. A cél egyértelmű: a „montonero-páros”⁴⁶ minél előbb tűnjön el, töröljék le a fényképről. Nem követelik, hogy mindenki távozzon, csak hogy „ők” tegyék ezt. És velük az „övéik”, ezek az átkozott terroristák.

Elképzelhető, hogy sikerül Cristina számára kormányozhatatlanná tenni az országot. Ezt elérhetik például újabb falusi *puebladákkal*⁴⁷ minden tarto-

⁴⁶ A „páros” Cristina Fernándezre és férjére, Néstor Kirchnerre, az ország előző elnökére utal. A „montonero” a hatvanas-hetvenes évek argentinai ultrabal terroristái voltak, akikkel a férjnek állítólag ifjúkorában kapcsolata volt.

⁴⁷ Pueblada - községek elfoglalása.

mányban. A Buenos Aires-i középosztályt megőrzítő rendbontásokkal. És a média hatalmával, amely Rendet követel, és ha ez nem megy, akkor valakit, aki majd megteremti. Zárjuk ki a katonai puccskísérletet, ma nem erről van szó. A nemzetállamok puccsizmusa halott. Az Egyesült Államok ma közvetlenül tartja kézben ezeket a dolgokat. S ha kijelöl valakit, az jelentéktelen, és általa maradéktalanul ellenőrzött személy lesz. Kissinger nem azért fog jönni, hogy tanácsokat adjon. Azért, hogy rendelkezzen.

A dolog főképpen arra megy ki, hogy átrendeződést váltson ki a peronizmuson belül. Hogy azok a peronisták, akik oda sodródnak, ahol a nagyobb hatalmat érzik, úgy érezzék, el kell hagyniuk az elnöknőt támogatók sorait. Mi az, amit nem tűrnek a Kirchnereken? Természetesen elsősorban az állami beavatkozást. A gyűlöletes „korlátozásokat”, a jövedelmek újraosztásának igen enyhe kísérletét. De leginkább azt, amit „montonerizmusnak” neveznek. Meg kell fékezni, mondják, a katonák üldözését.⁴⁸ Le kell törölni a térképről Hebe de Bonafinit, akinek a képe tűrhetetlen számukra. Se ora Carlottót is, akármilyen jól nézzen is ki. És „A Május tér Anyáit”, akik felforgató fiakat szültek.⁴⁹ Ezek a fiúk csak azt kapták, amit kerestek, és ezt a periódust le kell zárni. Olyan peronistákat akarnak, akik egyszer és mindenkorra véget vetnek a kutakodásnak az emberi jogok megsértői után. Ki akarnak lépni a Mercosurból is⁵⁰. Nyíltan elhatárolódnak Cháveztől és Evo Moralestől. Ha Brazília továbbra is úgy viselkedik, mint egy feltartóztathatatlanul terjeszkedő kapitalista nagyhatalom, akkor legyünk a szövetségesei. És vissza akarnak térni az Egyesült Államokkal való hús-vér szövetséghez (bár ezt a rossz emlékű kifejezést most nem használják, noha olyasvalaki mondta, aki nagy szolgálatokat tett nekik).⁵¹ Szóval, elég a montonerókból, a szetentistákból, a június 16-i bombázás áldozatainak akcióiból! Vagy talán az ESMA Múzeum igazágtalan lépése Videla tábornokkal szemben⁵² nem tűrhetetlen? Nem, ez a népség veszélyes, megbízhatatlan. Soha nem lehet tudni, meddig mehet el.

El kell tehát távolítani a „montonerókat” a kormányból, Kirchnert pedig a Justicialista Párt⁵³ vezetőségéből. Ennek a tervnek az ugródeszkája Miguens úr és a másik három keresztes vitéz, vagyis a *Falvak Társasága* (Sociedad Rural), amely első ízben adja ehhez nyíltan a maga arcát, ahelyett, hogy katonák mögé bújna, ahogy azelőtt mindig tette.

⁴⁸ Az utóbbi évben vádemelésekre került sor több, a diktatúrák éveiben rémtetteket elkövetett főtiszt ellen.

⁴⁹ Az anyák mozgalma (Madres de Plaza de Mayo) azokat tömöríti, akik fiait a diktatúrák éveiben minden jogi eljárás nélkül nyomtalanul „eltüntettek”, és időnként Május terén gyűlnek össze, követelve, hogy tárják föl fiaik sorsát.

⁵⁰ Mercosur – dél-amerikai országok egy nagy csoportjának az Egyesült Államok részvétele nélkül alakított gazdasági közössége.

⁵¹ Videla diktátor szavai.

⁵² A múzeum vezetői eltávolították a Videlát ábrázoló festményt a múzeum előcsarnokából.

⁵³ A peronisták osztályközi gyűjtőpártját nevezik így.

Itt van azután a *média-hatalom*, amely egyet követel világosan: nem szabad hozzányúlni a rádiótörvényhez (Ley de Radiofusión). És kimondja, ki léphet ennek az annyi gyűlöletet kiváltó kormánynak a helyébe. Ez természetesen nem lehet más, mint Duhalde⁵⁴. Július 11-én Jorge Bustival találkozott, szélesen mosolyogva. Létre kell hozni egy hatalmi tengelyt, amely a peronizmuson belül szemben áll Kirchnerrel; erre jutottak összejövételükön. Ám Duhalde saját maga nem adja az arcát, megvan erre az embere, Reutemann. A többi csak szócséplés, bár jól működik.

Lehetséges, hogy Cristina Fernández sokakat irritál. Lehet – nekem valaki így mondta –, hogy ezek az emberek „sokakban gyűlöletet ébresztenek”. Azért mondta, mert neki így mondták, de az üzenet „átmegy”. A Kirchnernek – úgymond – „provokálnak”. Dölyfösnek látják őket. Meneteket és ellenmeneteket vezényelnek. Kedvezményeket osztogatnak. De ha elolvasnák az értelmiségiek levelét, látnák, hogy bennünket egyáltalán nem lelkesít minden, amit ez a kormány tesz. Csak tudjuk: *anélkül, hogy baloldaliak lennének, tőlük balra nincs semmi*. Jobbra pedig a Duhalde által manipulált peronista apparátus, Reutemannal, mint az elnök álarcával.

Nem új dolog, hogy a kormányban létezik korrupció. Hogy ez szemben áll minden elvünkkel. Nem jó az a szemlélet, hogy „raboljanak csak tegyék a dolgukat”. De azért ne felejtjük el: mindenki más többet lopott, és többet lopna. A politika – sem nálunk, sem másutt – nem megy a pénz, mint a meggyőzés, a nyomás vagy a fenyegetés eszköze nélkül. Lehet ezt nem elfogadni. Ám ez a kormány – amely mellesleg valóban demokratikus – mindig is jobban fog hajlani az átláthatóságra, mint egy másik, amelyet a romlott peronista apparátus által vezérelt duhaldizmus manipulál. Ha kihúzzák alóla a talajt, tudjuk, mi következik: az, ami minden ilyen esetben; az osztracizmus, a szöges fordulat, a legrosszabb. Az egyetlen alternatíva, amelyet a kormányt meggyengíteni akarók szembe tudnak állítani vele, az *a peronizmus egy másik változata*, egy sokkal jobboldalibb, annyira, hogy az már félelmetes. Mindezek előtt azért, mert szabad utat nyit az obskurantista gyűlöletnek, napjaink dühödt keresztes lovagjainak. És a Falvak Társaságának, amely támogatta és ösztönözte a genocidiumot, amelyet nem lehet vígan semmisnek tekinteni, azzal, hogy „megváltoztunk”. Ha már megtörténtek a borzalmak, nincs visszaút.

Forrás: José Pablo Feinmann: Lo que está en juego. *Contratapa* (Buenos Aires), 2008. július 13.

⁵⁴ Duhalde – mérsékelt peronista politikus, a Kirchnernek előtt Argentína elnöke.

A világgazdasági recesszió visszahatásai a munka világra

Az RFI 2008. november 7-i adása nyomán

A legutóbbi jelentések szerint az USA-ban valamennyi nagy autógyárnál, így a General Motorsnál, a Chryslernél és a Fordnál is nagy-létszámú elbocsátásokra került sor (ismeretes, hogy hasonló leállásokra és részleges elbocsátásokra került sor már Európában is).

Ugyanekkor Argentínában a baloldali beállítású Kirschner kormány a magánnyugdíj pénztárakat államosította, pontosan azért, hogy a nyugdíjasok számára a nyugdíjak értékállóságát biztosíthassa.

Hallgatta és lejegyezte **Jemnitz János**

A gazdasági válság és hatása a munkásvilágra

A gazdasági válság persze majd minden európai országban meghozta a maga „eredményeit” A kivétel Németország és azon belül is csak a valószínűleg legszervezettebb munkásréteg, a vasasok, akik kiharcoltak egyedül béremelést.

Franciaországban a közalkalmazottak s ezen belül a pedagógusok kerültek leginkább veszélybe, jelentősek az elbocsátások, de ugyanígy az autóiparban is, és sztrájkokat folytatnak az Air France-nál is ugyancsak az elbocsátások ellen. Hasonló a helyzet Olaszországban is, Romániában pedig a pedagógusok tüntetnek az elmaradt és megígért béremelésükért, amely fedezné az inflációt.

Az RFI és a BBC 2008. november 9-12-i adásai nyomán

Hallgatta és lejegyezte **Jemnitz János**

ÉLETUTAK

Ablett, Noah (1883–1935)

1883. október 4-én született az angliai Rhondda megyében, bányászcsaládban. Szüleinek tizenegy gyermeke volt. Saját szavai szerint szegénységben nőtt fel. Elemi iskoláinak befejezése után ő is bányában kezdett dolgozni. Tizennyolc éves kora előtt súlyosan megsebesült, és ugyanekkor kapcsolódott be a szakszervezeti mozgalomba. Rövid időn belül szocialistává lett. Mint később megírta, Blatchford¹ és Marx írásai tettek rá a legnagyobb hatást. Olvasmányainak hatása már 1907 körül jelentkezett. Ekkor történt, hogy a munkások számára fenntartott oxfordi Ruskin College-ban folytathatott tanulmányokat. Amikor befejezte tanulmányait, szakszervezetben dolgozott, és egyúttal forradalmi szocialista lett. (Vagyis a korabeli terminológia szerint szindikalista.) Mind ismeretei, mind egyénisége alapján őt tekintették Ruskin College legkiemelkedőbb neveltjének az 1914 előtti korszakban. Egyik megalapítója lett a Plebs League²-nak 1908-ban, majd 1909-ben az LP mellett a Central Labour College-ban tevékenykedett. Ablett nagyon sok téren és szinten tekintette fő feladatának a marxizmus terjesztését a bányászok szervezetiben.

1911-ben a Bányász Szakszervezet Végrehajtó Bizottságának tagjává választották. Ugyanebben az évben nagyon nagy szerepet játszott azokban a vitákban, amelyek az 1911. évi nagy bányász-sztrájkhoz kapcsolódtak. A sztrájk végén heves viták robbantak ki a szakszervezet vezetőségében, és Ablett volt a baloldali militáns ellenzék vezető alakja³.

Oxfordban külön kis kört alapított fiatal munkásokból, akikkel a politikai és szakszervezeti kérdéseket együtt tanulmányozták. Ennek a körnek, ill. más kisebb szervezeteknek sikerült 1911. októberében leváltania a régi típusú bányászvezetőket a szakszervezet éléről. Ebben a forrongó légkörben írta meg nagy visszhangot keltő brosróját, a The Miners' Next Step (A bányászok következő lépése) címen, amely 1912-ben jelent meg névtelenül, de ismeretes volt, hogy egyik szerzője ő volt. Ez a broszúra a forradalmi szindikalizmus kitűnő összefoglalója volt. Ám Ablett forradalmi szindikalizmusa nem fedi teljesen az ismert francia CGT=vezetőket. Ablett a híres Dél-Wales-i bányász-szakszervezet vezetőségének tagja volt, amikor a bányászok küzdöttek a minimálbérékért. Egész életében hű maradt e követelés megvalósításának céljához.

¹ Blatchford életútját lásd Évkönyv 2001.

² A Plebs League a Magyar Munkásolvasótárhoz hasonló szervezet volt a megfelelő kiadványokkal.

³ A bányász-sztrájkokról lásd Évkönyv 1986, valamint Cole, Morton és Ben Tillet írásait.

1914-ben az I. világháború kitörése után Ablett nem változtatott politikai meggyőződésén. 1915-ben egyik vezetője volt a híres, nagy port felkavaró dél-walesi bányász-sztrájkknak.⁴ 1917-ben tagja volt a háromtagú küldöttségnek, amely a bányászokat képviselte a híres 1917. június 3-i, Leedsben megtartott konferenciának. Ez egyszerre volt háborúellenes, állt szemben az antant-szocialisták konferenciáival⁵, és fogalmazott meg határozott szociális követeléseket. Ugyanebben az évben részt vett azon a konferencián is, amely a munkások romló életkörülményeivel foglalkozott és adott ki nyilatkozatot (Commission of Enquiry into Industrial Unrest).

1921-től 1926-ig Nagy-Britannia bányász-szakszervezetének vezetőségi tagja volt. Annak ellenére, hogy kiváló képességei és erős egyénisége volt, magasabb posztokat mégsem ért el. Noha a dél-walesiek jelölték az országos bányász-szakszervezet titkári posztjára, erre a helyre más választottak meg. Kiváló szónok volt, és kitartó militáns egészen élete végéig.

Az 1926. évi brit általános sztrájk napjaiban⁶ Ablett ismét elsőrendű szerepet játszott. A nagy sztrájk idején egyik beszédéért, annak „lázító” voltáért börtönbüntetésre ítélték. Ez után azonban fokozatosan más vezetők kerültek az első vonalba.

1935. október 31-én rákban halt meg, gyermekeit özvegye nevelte tovább.

Irodalom:

Dictionnaire biographique du mouvement ouvrier international
Paris I. köt., 1979.

Jemnitz János

Barker, George (1858–1936)

1858. március 13-án született Staffordshire megyében. Nyolcéves korában kellett munkába állnia. Először egy tejfeldolgozó üzemben volt kifutó, két évvel később már bányász lett. 1876-ban, tizennyolc éves korában, be kellett vonulnia, és hét évet szolgált a hadseregben. Amikor visszatért a bányába, már szocialistaként határozottan fellépett a régi típusú szakszervezeti vezetők ellen. 1911-ben Barker néhány barátjával együtt a dél-walesi bányászok küldötteként lett Nagy-Britannia Bányász Szakszervezetének vezetőségének (végrehajtó bizottságának) tagja.

⁴ Erről magyarul bővebben lásd Jemnitz János: A nemzetközi munkásmozgalom az I. világháború éveiben. (1914–1917) Budapest, Akadémia Kiadó 1975.

⁵ A Leeds-i és az antant konferenciákról magyarul bővebben lásd Jemnitz János: A szocialisták és a háború. 1914–1918. Kossuth Könyvkiadó, 1969.

⁶ Az 1926. évi általános sztrájkknak nagy irodalma van. Magyarul ehhez lásd bővebben Jemnitz János: Az 1926. évi angol általános sztrájk előzményeiről. Akadémiai Kiadó 1962.

1909-ben a munkásokat továbbképző oxfordi Ruskin College-ban Barker az ottani Labour College egyik megválasztott vezetője lett. A továbbiakban is mindig támogatta a Ruskin College-ot, mind pedig a munkások tájékoztatására és különféle kiadványok megjelentetésére alakult Plebs League-et.

1912-ben Barker egyik szerzője volt az abban az évben és még 1911-ben is lezajlott bányász-sztrájk kapcsán megjelenő híres brosrának, a The Miners' Next Step-nek (A bányászok következő lépése). Ez a brosrúra jellemző volt az akkori forradalmi szindikalisták gondolkodására, s ez a mozgalom és áramlat tovább élt egészen 1920-ig.

1920-tól 1929-ig Barker az LP parlamenti képviselője volt. Ismételten megválasztották Dél-Wales-ben. Felfogása ekkoriban már jelentősen „mérséklődött”.

Hatvannyolc éves korában, 1936. október 28-án halt meg.

Irodalom: Dictionnaire biographique du mouvement ouvrier international. Grand-Bretagne. Paris I. köt. 1979.

Jemnitz János

Bignami, Enrico (1844–1921)

A korai olasz munkásmozgalom alakja Lodiban született szegény sorsú családban, ahonnan útja a republikánus Mazzini köréhez és a szabadságharcos országegyesítő Garibaldi csapatához vezetett. 1868-ban alapította a La Plebe nevű újságot, amely 15 éves fennállása alatt számtalan elkobzást, betiltást ért meg, ám az idők során hasábjain az olasz és a nemzetközi szocializmus különböző áramlatainak szerzőitől közölt írásokat – többek között Jules Guesde-től,⁷ Engelstől, Turatitól,⁸ Cafierótól⁹ és másoktól.

A lap a szocializmus evolucionista irányzatának fő fórumává vált. Bignami is ehhez a mozgalmi vonulathoz tartozott: sikraszállt az általános választójogért, az állandó hadsereg eltörléséért, a progresszív adózásért és a női emancipációért. (A differenciálódás még markánsabb lett a Párizsi Kommunéval vállalt szolidaritást tekintve, mivel az I. Internacionáléről eleinte megalapozatlan dezinformáló híryanagok jelentek meg. Ezt azonban rövid időn belül felváltotta a londoni Főtanáccsal való kapcsolatfelvétel és az Engelsszel folytatott levelezés, illetve együttműködés, az Internacionálé hiteles dokumentumainak közzététele és propagálása. „A Plebsz” az Internacionálé és

⁷ Lásd Évkönyv 1995. szám.

⁸ Lásd Évkönyv 1982. szám.

⁹ Lásd Évkönyv 1996. szám.

Bakunyin¹⁰ vitájában elhatárolódott ez utóbbtól, és állást foglalt a proletariátus politikai pártjának és politikai akciójának fontossága mellett, hangsúlyozva azt is, hogy a pártnak különböznie kell minden más politikai tényezőtől.

1875-ben a La Plebe szerkesztősége Milánóba költözött, és Bignami kezdeményezésére kampányt indított valamennyi szocialista orientációjú csoportosulás egyesítése érdekében, továbbá hogy mint egységes politikai formáció fogadták el a „legális” harc módszereit. Ha az evolúció-revolúció, valamint az anarchizmus kérdéseiben zajló vitákban koherensen képviselte nézeteit, és azon az úton haladt, amely az Olasz Munkáspárt megalakulásához vezetett 1882-ben.^{11 12}

Fontos előzmény ebben a folyamatban Andrea Costa¹³ szakítása az anarchista mozgalommal (1879): híres levele („Romagnai barátainak”) éppen a La Plebe-ben jelent meg azok után, hogy több anarchista akció és kísérlet kudarcba fullt.

A munkáspárt létrehozatala után Bignami nagy energiákat fektetett a munkakamarák (a szakszervezetek intézményei) megszervezésébe. A 19. század végén ezzel párhuzamosan intenzív a könyvkiadói tevékenysége a szocialista irodalom terjesztésében. Az 1898-as éles politikai harcok után, az antiszocialista intézkedések elől menekülve Svájcba szökött. 1899-ben parlamenti mandátum megszerzésére tett kísérlete sikertelen – következésképp véglegesen Luganóban telepedett le – és kereskedelemmel kezdett foglalkozni: elektrotechnikai eszközöket importált Olaszországba Svájcból, ami anyagilag stabilizálta a helyzetét. Luganói házában rendszeresen találkozott vezető értelmiségiekkel és politikus barátaival. 1906-ban útjára bocsátotta a Coenobium elnevezésű filozófiai folyóiratot, amelynek rangját olyan szerzők adták meg mint Giovanni Gentile, Giuseppe Prezzolini, Romolo Murri, André Gide, Miguel de Unamuno.

A líbiai háború (1911),¹⁴ majd a növekvő európai háborús veszély ismét a politika felé fordították Bignami érdeklődését. Természetesen háborúellenes pozíciókat foglalt el, változatlan szocialista meggyőződését pedig áthatotta mélyeséges humanizmusa. Fiatalos hevületű pacifizmussal irányította filozófiai lapját, melynek szerzői köréből néhányan távoztak, ám jelentektek olyan színvonalúak, mint Romain Rolland, vagy Filippo Turati.¹⁵ Utóbbi apropóján elmondható, hogy Bignami egyértelműen ragaszkodott az olasz szocializmus reformista hagyományához.

¹⁰ Lásd Évkönyv 1975/76.

¹¹ A párt megalakulásáról lásd Évkönyv 1982.

¹² Bignami Engelssel folytatott levelezéséről, illetve Marx és Engels írásainak közléséről lásd: E. Ianni írásait Évkönyv 2008–2009. kötetében.

¹³ Lásd Évkönyv 2004-es kötet.

¹⁴ A tripoliszi háború munkásmozgalmi vonatkozásairól lásd Jemnitz János: A háború veszélye és a II. Internacionálé (1911–1914), Budapest, 1966.

¹⁵ Turati életútját lásd Évkönyv 1982.

1914-ben kezdeményezte a „semleges országok ligájának” szervezését. Bár a jelentős európai visszhang és kvalifikált személyiségek támogatása ellenére a kezdeményezés nem hozott konkrét politikai eredményt, ő személy szerint tovább folytatta pacifista akcióját, 1915-ben csatlakozott a zimmerwaldi konferenciához.¹⁶ Mind erkölcsi, mind politikai ítéleteinek háborúellenessége, a háborús felelősségek pontos meghatározása indította arra a következtetésre, hogy a háború tragikus tapasztalata nyomán forradalmi helyzet állt elő.

Meggyőződése, a háború következményeiről alkotott véleménye alapján politikai szimpátiája élete alkonyán az „orosz megoldás” preferenciáját mutatta.

1919-ben írta levelében Turatinak: „a háború ásta szakadékot semmilyen zsákmány se tudja kitölteni. A földrajzi térképek semmilyen módosítása se tudja majd késleltetni a csalárd csődjüket előállító uralkodó osztályok likvidálását... a maguk oldalán mindennel – hatalommal, pénzzel, fegyverekkel, iskolákkal, a klérussal – rendelkező kormányok és oligarchiák nem voltak képesek egyébre, mint ebbe a pokolba vinni bennünket; nem tudtak mást, mint a felfegyverzett embereket egymás ellen, egymás torkának ugratni, rommot romra halmozni. Az ilyen kormányoknak és oligarchiáknak ezért el kell tűnniük...”

Pankovits József

Irodalom:

Leo Valiani: *Storia del movimento socialista*, Firenze, 1951.

Gastone Manacorda: *Il movimento operaio italiano attraverso i suoi congressi*, Roma, 1971.

Franco Della Peruta: *Democrazia e socialismo nel Risorgimento*. Roma, 1965.

Ernesto Ragionieri: *Socialdemocrazia tedesca e socialisti italiani (1875-1895)*, Milano, 1961.

Ernesto Ragionieri: *Il marxismo e l'Internazionale*, Roma, 1968.

Franco Andreucci-Tommaso Detti: *Il movimento operaio italiano*. Dizionario biografico (1), Roma, 1975.

Brown, George (1914–1985)

1914. szeptember 2-án született Londonban. Egy kamionvezető fiaként született, aki a szállítómunkás szakszervezet (T.G.W.U.) aktív tagja volt. George Brown tizenöt éves korában kezdett el dolgozni elemi iskoláinak befejezése után. Kezdetben tisztviselőként egy kis hivatalban dolgozott, majd két évvel később a londoni West End-en egy nagykereskedésben lett eladó. Ugyanekkor a késő esti órákban a munkás-továbbképző központ előadásain tanult tovább. Ebben az időben már érdeklődött a politika iránt, s részt vett az utcai vitákban.

Öt évvel később Brown feladta állását és a T.G.W.U. észak-londoni szekciójában kezdett el dolgozni. 1922-ben már egy ismert LP-s politikus parlamenti képviselőtéért vívott harcába kapcsolódott bele. Később az LP egyik londoni

¹⁶ A zimmerwaldi konferenciának óriási irodalma van – még magyar nyelven is.

ni kerületének titkára és egyúttal az LP ifjúsági szervezete (Labour League of Youth) országos vezetőségének tagja lett. 1938-ban kísérelte meg ő maga is, hogy az LP parlamenti képviselője legyen. 1940-tól 1945-ig, a II. világháború éveiben a koalíciós kormány mezőgazdasági minisztériumában dolgozott.

Brown parlamenti karrierje az LP 1945. évi nagy választási sikerekor kezdődött. Brown Derbyshire munkáskerületében választották meg s ennek a választókerületnek maradt többszörösen újraválasztott képviselője 1970-ig. 1945 után az új LP kormányban a munkaügyi miniszter parlamenti titkára lett 1945- és 1947 között. Később fél éven át Hugh Dalton¹⁷ mellett lett ugyancsak parlamenti titkár (Dalton ekkor pénzügyminiszterként dolgozott). 1947-ben még parlamenti titkár, majd 1947 és 1951 között már közmunkaügyi miniszter.

1951-ben a választáson az LP megbukott, s az új konzervatív kormány alatt Brown igen aktív ellenzéki szerepet játszott. Sokféle kérdésben szólalt fel a parlamentben, többek között védelmi ügyekben is. Ekkor az egyik sajtómágnás a befolyásos brit napilapnál, a *Daily Mirror*-nál kínált fel neki állandó tiszteletbeli helyet, ami egyúttal politikai befolyását is növelte. Brown meggyőződéses híve volt a létrejövő Európai Uniónak, így ő képviselhette Nagy-Britanniát a strasbourg-i Európai Konzultatív Tanácsban 1951 és 1953 között. 1955-től 1964-ig, rövid megszakítással, 8 éven át Brown az LP árnyék-kormányának tagja volt. 1960 és 1964 között Brown ismét Strasbourgban képviselte Nagy-Britanniát. Ekkor a megszülető Európai Bizottságnak ő lett az alelnöke. 1960. novemberében Brown az LP „vezér-helyettese” (az LP vezetőjét leader-nek nevezik). Brown Gaitskell¹⁸ mellett lett vezér-helyettes, és került ily módon szembe Harold Wilson¹⁹-nal. Az új vezér megválasztásakor Brown vereséget szenvedett, és Wilson lett az LP vezére.

1964-ben az LP újra kormányt alakíthatott Wilson vezetésével. Brown az új kormányban a gazdasági tárcát irányította. 1966-tól Brown Wilson kormányában külügyminiszter lett. Többször ellentétbe került Wilsonnal, és 1968. márciusában ő maga mondott le miniszteri posztjáról. Kritikus állásfoglalásai nyomán az LP-ban rendkívül elszigetelődött (az LP jobbszárnyának vezetőjeként tartották számon). 1970-ben elvesztette parlamenti képviselői helyét is. Ugyanebben az évben elfogadta, hogy a Lordok Házának tagjává jelöljék. 1970-től a Lordok Házában sokszor megszólalt, és rendkívül mérsékelt irányzatot képviselt. Brown 1971-ben publikálta önéletrajzát *In my Way* címmel (amiből azután Frank Sinatra alkotta meg a maga híres dalát). 1976-ban lépett ki az LP-ból, amelynek 45 éven át volt tagja. Brown 1985. június 2-án halt meg.

Jemnitz János

¹⁷ Dalton életútját lásd Évkönyv 1987.

¹⁸ Gaitskell életútját lásd Évkönyv 2009.

¹⁹ Wilson életútját lásd Évkönyv 1996.

Cousins, Frank (1904–1986) I.

1904. szeptember 8-án született Nottinghamshire grófságban. Gyermekkorát Yorkshire-ban, Doncaster-ben töltötte, iskoláit tizennégy éves koráig folytathatta. Ekkor kellett bányába leszállnia „gyermekmunkásként”, és hat éven át dolgozott a mélyben. Ezt követően egy szénkereskedőnél dolgozott, azután kamionos lett, majd szállítómunkásként dolgozott. Harmincnégy éves korában 1938-ban lett a szállítómunkás szakszervezet fizetett alkalmazottja (Transport and General Workers’ Union – T.G.W.U.) – ennek a szakszervezetnek ekkor Ernest Bevin²⁰ volt a „gazdája”. 1944-től emelkedett ki a szakszervezeti ranglétrán, és 1948-tól lett a T.G.W.U. egyik titkára. 1955-ben a T.G.W.U. főtitkár-helyettesének választották; ugyanennek az évnak a végén az akkori főtitkár, Arthur Tiffin halála után ő lett a T.G.W.U. főtitkára. Ugyanekkor a Munkaügyi Minisztérium tanácsadója és 1956-tól 1964-ig és 1966-tól 1968-ig a T.U.C. Főtanácsának (General Council) tagja, egyben a nemzetközi szakszervezeti szállítómunkás szakszervezetének 1958-tól 1960-ig és 1962-től 1964-ig ő az elnöke, a brit gyarmatok Munkaügyi Minisztériumának is tanácsadója volt 1957-től 1962-ig.

Cousins meggyőződéses szocialista volt és a brit szakszervezeti mozgalomban a baloldal egyik legismertebb vezéralakja. Egyúttal a nukleáris leszerelés meggyőződéses híve és a C.N.D-nek (Campaign for Nuclear Disarmament) lelkes támogatója volt. Azzal, hogy Bevin és Arthur Deakin²¹ hosszú főtitkársága után Cousins lett a T.G.W.U. főtitkára, ezzel az egész brit szakszervezeti mozgalom akkori balratolódásának adott nagy lökést.

1964-ben, amikor az LP Harold Wilson²² vezetésével alakíthatott új kormányt, Wilson a kormányban Cousins-nak – noha nem volt parlamenti képviselő – miniszteri posztot adott, nevezetesen a technikai fejlesztés (Minister of Technology) feladatát bízta rá. Miniszteri megbízatása mellett megmaradt a T.G.W.U. vezetőjének. 1965-ben egy pótválasztás során Észak-Angliában (Midlands) megválasztották parlamenti képviselőnek. Baloldali meggyőződése folytán 1966-ban már éles ellentétbe került az LP vezetőségével és perze a kormány politikájával, a jövedelmek és az adózás kérdésében. Ekkor, 1966. júniusában lemondott miniszteri posztjáról, és teljes energiájával szakszervezeti munkáját folytatta. 1966. decemberében parlamenti képviselői tisztről is lemondott. 1969-ben szakszervezeti vezetői posztjától is megvált. A hatvanas évek szakszervezeti balrafordulásában Cousins mellett ott állt Jack Jones²³, a vasasok egyik vezetője, ugyancsak tagja, valamint az akkor

²⁰ Bevin életútját lásd Évkönyv 1981.

²¹ Deakin életútját lásd Évkönyv 1990.

²² Wilson életútját lásd Évkönyv 1996.

²³ Jack Jones életútját lásd Évkönyv 200.., önéletrajzát szintén ismertetem az Évkönyvben.

még erős bányász-szakszervezet több vezetője, akik közül Skinner és valamivel később Arthur Scargill vált nagyon emlékezetessé.²⁴

1986. június 11-én halt meg.

(Steve Parsons hosszabb Cousins életrajzát az Évkönyv következő, 2010 évi kötetében közöljük.)

Irodalom:

M.Steart: Frank Cousins: A Study, London, 1968.

D.Goodman: Brother Frank: the man and the union, London 1969.

Grande-Bretagne, Paris, 1979. I. köt.

Dictionnaire Biographique du mouvement ouvrier international.

Jemnitz János

Crossman, Richard (1907–1974) I.

1907. december 15-én Chigwell-ben született Essex grófságban, nagyon polgári és konzervatív családban. Apja magas beosztású tisztviselő volt, fiát már középiskolába az elit magániskolába, Winchester-be küldte. Ezt követően szinte „természetesen” Oxfordban tanult tovább. Tanulmányainak végzetével azonnal Oxfordban maradhatott mint társprofesszor a New College-ban. Crossman már ekkor baloldali nézeteket vallott és Oxford városi tanácsában ő vezette az LP csoportját. 1932-ben hagyta el Oxfordot, és lett Londonban a Kingsley Martin²⁵ vezette *New Statesman and Nation* című, az LP-hez közelálló, nagyon rangos és olvasott hetilap egyik szerkesztője és szerzője. Ugyanekkor a munkás továbbképző egyetemnek (Workers' Educational Association) oktatójaként is dolgozott.

A II. világháború kirobbanása után Crossman, aki jól tudott németül, a BBC-nél, és egyúttal a háborús állami propaganda hivatalnál is dolgozott.

1945-ben a nagy „földcsuszamlás” idején Crossman-t is megválasztották parlamenti képviselőnek Coventry-ben. Parlamenti pályáját egészen 1974-ig folytatta. Crossman meggyőződéses cionistaként határozottan opponálta Ernest Bevinnek²⁶, az LP kormány külügyminiszterének a palesztinai kérdésben folytatott politikáját. 1947-ben Crossman egyik hangadója lett a Keep Left csoportnak és a híres brosrának ő az egyik szerzője.

Az Attlee kormány „bukása” után, amikor Hugh Gaitskell²⁷ vette át az LP vezetését, Crossman lett az árnyékkormány nyugdíjügyi témájának vezetője. Minthogy Crossman változatlanul a baloldali irányzat képviselője, sőt egyik

²⁴ Skinner-ről és Scargill-ról az Évkönyv többször is írt, az 1970-es és az 1980-as években, sőt később is.

²⁵ Martin életútját lásd Évkönyv 1997.

²⁶ Bevin életútját lásd Évkönyv 1981.

²⁷ Gaitskell életútját lásd Évkönyv 2009.

vezetője maradt, megbízatását sokan ellenezték, ezért 1960-ban erről le is mondott.

1963-ban, amikor Gaitskell meghalt, Crossman egyike volt azoknak, akik legerőteljesebben támogatták, hogy Harold Wilson legyen az LP új vezére. Amikor Wilson 1964-ben az új LP kormány miniszterelnöke lett, Crossman lett az új kormány építésügyi minisztere. (Ministry of Housing and Local Government). 1966-tól 1969-ig, miközben a szűkebb kormány, azaz a kabinet tagja maradt, egyúttal ő lett a parlament (House of Commons) elnöke. 1969-ben a Szociális Minisztérium minisztere lett (Social Services). 1970. júniusában az új parlamenti választás nyomán konzervatív kormány alakult. Ekkor Crossman visszatért a *New Statesman* szerkesztőségébe, amelynek ekkor két éven át ő lett a főszerkesztője. Ekkor már súlyos beteg volt és a rák következtében 1974. április 5-én meghalt.

Crossman hosszú élete során mindvégig egyetemi előadó maradt. Publicisztikájában, amely ugyancsak állandó volt a *New Statesman* hasábjain, egyszerű adott történeti és politológiai elemzéseket, nagyobbrészt a mindenkori jelenről és a közeljövő várható fejlődési lehetőségeiről.

Irodalom:

Crossman írásai:

Plato to-day. London, 1937.

Government and the Governed. London, 1939.

PalestineMission. London, 1947.

The God that failed. London, 1950. (Hat tanulmány a kommunizmusról)

New Fabian Essays. London, 1952.

Planning for Freedom. London, 1965.

The Diaries of a Cabinet Minister (1964–1970). London, 1975–1976.

(a napló két kötetben jelent meg)

Crossman életéről a Dictionnaire du mouvement ouvrier international, Grande-Bretagne. Paris, 1979. I. köt.

G.D.H. Cole: A History of the Labour Party from 1914., London, 1948.

Jemnitz János

Leipart, Theodor (1867–1947)

Theodor Leipart a Német Szakszervezeti Szövetség, az ADGB (Allgemeiner Deutscher Gewerkschaftsbund) elnöke volt a weimari köztársaság életének döntő éveiben, 1921-től 1933-ig.²⁸A történelemben úgy íródott be a neve, mint aki nagyon is felelős azért, hogy a tragikus 1933-as évben megkísérelt hozzáidomulni a hitleri Németország rendszeréhez. Ez igen jellegzetes volt Leipart egész életére, mintegy fémjelezve mind felemelkedését, mind lehanyatlását, és ami egyúttal mutatta a német szakszervezetek erejét és gyengeségét is.

²⁸ Leipart 1932–33-as tevékenységéhez lásd Dittman naplójegyzeteit, ill. a Gewerkschaftszeitung bemutatását az Évkönyv 2005., 2009. évi kötetében.

1867. május 17-én Mecklenburg nagyhercegségben, Neubrandenburgban, igen szegény családban született. Nagyon töredékes önéletrajzában, 1945-ben írt arról, hogy szülővárosa erősen mezőgazdasági jellegű volt. A valóságban Neubrandenburgnak 7 000 lakosa, és ipara is volt. Leipart a 12 gyermek közül a családban a hetedik gyermek volt – ebben az időben a munkáscsaládok körében egyáltalán nem volt ritka a sok gyermek. Egy ifjúkori barátjának az apja vállalta magára iskolai költségeinek fedezését, így azután testvéreivel szemben a népiskola után polgári iskolába is járhatott. Ez az iskola is 14. éves korban ért véget, ám képesítette a gazdasági és kereskedelmi életbe való belépésre.

Szívesen lett volna kertész. Hagyatékában fennmaradt egy 12 éves korából való növénygyűjtemény. Továbbtanulását azonban szülei nem tudták fizetni, és ezúttal nem akadt más, aki ezt vállalta volna. Az anyjának a férfirokonságában többen is voltak faesztergályosok, és hozzá is közel állt, hogy ezt a példát kövesse. 1881-től 1885-ig Hamburgban tanulta ki ezt a szakmát, amelynek végén a kor szokásainak megfelelően ő is „valcolni” indult, de kizárólag Észak-Németországban. Ő nem tett nagyobb utakat, mint kézmunkás kortársai. 1886-ban már visszatért Hamburgba, ahol a helyi esztergályos szakszervezet elnöke lett, és megszerezte első sztrájk-tapasztalatait. Később Leipart az esztergályosok szakmai lapjának a szerkesztője lett, ám ezt a lapot akkor még nem maga a szakszervezet fizette, hanem egy magánkiadó adta ki. 1891. márciusában már egész Németország faesztergályos szakszervezetének lett az elnöke. Ezen a poszton a híres és befolyásos Carl Legien²⁹-nek lett az utóda. (Mint ismeretes, Legien az egész Német Szakszervezeti Szövetség elnöke volt.). Leipart életútja ebben a vonatkozásban szinte lélegzet-elállító, hiszen alig tíz évvel azután, hogy megkezdte esztergályos-tanoncéveit, 24 éves korában már egy egész szakszervezet elnöke lett. Számára ez valóban hivatássá lett. Egyaránt foglalkozott szociális kérdésekkel, és a szakma dolgozóinak szakmai problémáival. Abban a vitában, amely abban az időben a német szakszervezetekben és a szociáldemokrata mozgalomban kieleződött, hogy egy iparágban és egy gyárban egy szakszervezet működjön, Leipart inkább a tradicionalistákhoz tartozott. Nem tartozott azok közé, akik lelkesen felkarolták az „egy iparág, egy szakszervezet” gondolatát és így szembehelezkedett azokkal, akik a fa-esztergályosokat be kívánták csatlakoztatni a „famunkások” egy szélesebb szakszervezetébe. Ennek ellenére 1893-ban a famunkások szakszervezetének másod-elnökévé választották, 1908-ban pedig ő lett a szakszervezet elnöke. Ebben a minőségében hozzájárult, hogy ez a szakszervezet nagy befolyásra tegyen szert, és sok irányban gondoskodjon tagjai érdekeiről. A szakszervezeti jegyzőkönyvek sokszorosan tanúskodnak arról, hogy Leipart maga mennyire szorgalmas, óvatos, körültekintő volt. Nagyon is igyekezett, hogy szoros kapcsolatot tartson szakszervezetének tagjaival, és nagyon igyekezett a szakszervezet gazdasági erejének növelésére, a

²⁹ Legien életútját lásd Évkönyv 1986.

szakszervezeti takarékoskodásának növelésére, amely egyben a sztrájkalap megerősítését is jelentette.

A szakszervezet elnökeként gondoskodott arról, hogy a szakszervezet lapja ezután saját költségükön jelenjen meg, továbbá hogy évkönyvet is megjelentessenek, és egy olyan kiadványt is, amely a szakmai továbbképzést segítette, ill. ismereteket adott – ugyanúgy, ahogyan ezt a vasas szakszervezet is tette. Ez érintette azt is, hogy munkanélküli támogatást is biztosítottak.

Németországban, az ország nagy kiterjedése miatt különféle bértarifák léteztek ugyanazon szakmában még inkább a szakmák között. Így ez megoszthatta a szakszervezeteket is. Leipartnak saját szakszervezetén belül is a bértarifák kérdésében sok vitapartnere volt. (A bértarifa kérdésekben a szakszervezetek alkalmasint még munkáltatóikkal is együtt mehettek, ill. mindenképp közös tárgyalásokat kellett folytatniuk.) Leipart közleményben leszögezte, hogy a tarifa-megállapodások nem végleges szerződések, amelyek csak alapul szolgálnak arra, hogy a munkafeltételeket tovább javíthassák.

Több szakszervezeti vezetővel szemben Leipart világosan látta, hogy a szakszervezeteknek kulturális feladatai is vannak. A munkásokat felvilágosították, hogy a gépek elterjedése csak munkájukat és életüket kell hogy megkönnyítse, és nem őket kell, hogy sújtsa. Jól érzékelt és érzékeltette a munka humanizálásának feladatát.

Leipart szociáldemokrata volt, de másképpen, mint Bebel.³⁰ Bebelrel szemben nem hitt a kapitalizmus nagy „összeomlásában”, amely után azonnal megszületne az új szocialista társadalom. Ezzel szemben a hosszantartó küzdelemben hitt, amelyet napról napra kell megvívniuk az élet- és munkafeltételek javításáért. Az általános politikai sztrájkot nem támogatta,³¹ úgy ítélte meg, hogy az egyfelől Németország határain belül nem lehet sikeres, és ha, akkor ahhoz a politikai szervezetnek, vagyis a szociáldemokrata pártnak a támogatása és ereje szükséges.

Az I. világháború idején Leipart a párt és a szakszervezetek akkori politikáját támogatta és segítette a német kormány háborús politikáját is. 17 éves fia önkéntesnek jelentkezett a hadseregbe, majd még 1914. decemberében elesett a fronton. Leipart mélyen hallgatott, és csak találgatni lehet, hogy fia elvesztése hogyan hatott rá. Egyik fiának írott levelében Leipart mentegette a német kormány háborús politikáját, beleértve még Belgium megszállását is, amely „elkerülhetetlen kötelessége volt” az országnak. Egyetlen szóval sem tiltakozott a német hadsereg belgiumi kegyetlenkedése, ill. belgák Németországba hurcolása ellen.

³⁰ Bebel életútját lásd Évkönyv 1990.

³¹ Az általános sztrájk kérdéséről a II. Internacionáléban 1904-től zajlottak viták, 1907-ben ezek még élesebbek lettek, és a német szakszervezetek a német baloldaliakkal (R. Luxemburg, C. Zetkin) szemben általában elutasítóak voltak. (Lásd erről a II. Internacionálé kongresszusi jegyzőkönyvei 1889–1912. Budapest, Kossuth Kiadó 1989.)

Amikor 1916–1917-ben az SPD kettészakadt, és megalakult az USPD³², az óvatos Leipart nem akart állást foglalni. A *Holzárbeiter* című újságban megírta, hogy a kettészakadással a német szociáldemokraták „nehéz napokat” élnek meg, de lavírozott megkerülte, hogy egyenesen egyesülésre hívjon fel. Lavírozott. Egy évvel később az 1917–18-as tömeg-sztrájkok idején Leipart már határozottabban fogalmazott, és a sztrájkokért már a német kormányt tette felelőssé, mert a kormány nem válaszolt a munkás-követelésekre és nem reagált a katasztrofális élelmezési helyzetre, sőt éhezésre. A munkások elégedetlensége robbanásszerű volt, és Leipart átlátta, hogy ezzel a szakszervezetek nem fordulhatnak szembe.

Az 1918. novemberi németországi forradalom³³ idején Leipart a Német Szakszervezeti Szövetség vezetőivel, így Legiennel együtt Stegerwald-al a keresztény szakszervezetek vezetőjével keresett kapcsolatot, és így tárgyaltak a munkáltatókkal. Leipart radikálisabb követelésekkel lépett fel, mint korábban gondolta, nemcsak egységes közös intézményt kívánt felállítani a munkáltatókkal, hanem egyúttal azt is követelte, hogy fogadják el a nyolcórás munkanap bevezetését és az egész országra kiterjedő egységes tarifa-rendszert. Míg a munkások köréből sokan követelték a gyárak azonnali szocializálását, Leipart ezt csak fokozatosan gondolta megvalósíthatni, a gazdaság megélnéklésével. A munkástanácsok kérdésében ugyanolyan tudathasadásos kettős álláspontot foglalt el, mint a többi szakszervezeti vezető. Úgy vélte, hogy a politikai kérdésekben a munkástanácsoknak szerepük lehet, és ezekben kész is volt részt venni, a gazdasági kérdésekben azonban hangsúlyozottan úgy ítélte, hogy csak a szakszervezeteknek lehet szavuk. A tagság nagy meglepetésére 1919-ben Leipart lemondott a „fások” elnökségéről. Ekkor ugyanis a tagság legalább egyharmada 1919. évi konferenciájukon nagyon kritikusan bírálta őt és a szakszervezetet az I. világháború idején folytatott politikájukért.

Leipart ekkor megjegyezte, hogy egy szakszervezeti elnöknek az egész tagság bizalmát kell élveznie – és ezek után mondott le. Noha a Német Szakszervezeti Szövetségben társai megpróbálták rábírní, hogy a lemondást vonja vissza, Leipart 1919 nyarán lemondását újra megerősítette. Ezután lett Württembergben munkaügyi miniszter. Leipartnak nem sok ideje maradt arra, hogy bebizonyítsa, mit tehet annak érdekében, hogy a munkaviszonyokat javítsa egy olyan „országban”, amelyben a kisipar az uralkodó. 1920. júniusában tartományi választásra került sor, és minisztersége ezúttal megszűnt.

1921-ben az ADGB (Német Szakszervezeti Szövetség) Berlinbe hívta és felkérték, hogy az akkor meghalt Legien helyett vegye át az ADGB elnöki posztját. A meghívást senki nem opponálta. Még Robert Dissmann, a német vasas szakszervezet elnöke is, aki egyébként baloldali szemléletű volt, mégis,

³² Az USPD megalakulásáról magyarul is nagy irodalom született, lásd többek között Jemnitz János: A szocialista pártok és a háború. 1914–1918. Kossuth Kiadó 1969.

³³ Az 1918. novemberi német forradalomnak óriási irodalma van, még magyarul is. Az Évkönyv is megjelentetett erről írásokat (1988., 1993.)

a többi szakszervezeti vezetőhöz kapcsolódva, a döntést elfogadta. Leipartot 1922-től kezdődően minden szakszervezeti kongresszuson újraválasztották.

1924-ig az ADGB-t falhoz szorították. Egymást követték a jobboldali támadások és a különféle puccsok (a Kapp-puccs), amelyek alapjaiban rázkódtatták meg az egész weimari köztársaságot. A Ruhr vidék 1923. évi francia-belga megszállása az egész országot gazdaságilag megbénította és a hiper-infláció a német lakosság széles rétegeit tette tönkre. A szakszervezetek tagságuk százalékait veszítették el, a kommunista kisebbséggel folytatott heves harcok és viták pedig tovább gyengítették őket. Gazdaságilag a szakszervezetek csődközeli helyzetbe kerültek. Nagyon kicsi volt a mozgásterük és ezt Leipart is jól átlátta. Jelentősebb belső ellenállással harcolva Leipart csatlakozott a „nemzeti egységfrontoz”, amely tiltakozott a Ruhr-vidék megszállása ellen. Ez a munkás-ság számára nem volt kifizetődő. A megszállás és az infláció leküzdése után Leipart „egy halom törött edényt” örökölt. Így még a nyolcórás munkanap is, amelyet az 1918. novemberi forradalom után vezettek be – elűszött. A munkásszervezeteket is újra kellett felépíteni. Az 1920-as évek végére minden erősen megváltozott. Az ADGB addigra újra megerősödött és újra 4,9 millió tagot számlált. A munkanélküliek helyzetét illetően az ADGB nagy sikert ért el, amikor a kormánnyal egyfajta megegyezést sikerült elérnie – ennek következményei még évekkel, sőt évtizedekkel később is jól érezhetők voltak.

Leipart gyakori vendég, tárgyalópartner és beszélgetőtárs volt a szociáldemokrata köztársasági elnöknél, Friedrich Ebertnél³⁴, sőt még Hindenburgnál, illetve a Hindenburg-korszak miniszterelnökeinél is. Az ADGB elnökének egyre többet kellett általános gazdasági kérdésekkel is foglalkoznia, és erről Leipart maga az 1928. évi hamburgi kongresszuson azt mondta, hogy³⁵: „Mi tudatában vagyunk annak, hogy a mi nagy mozgalmunk a gazdasági életre is nagy befolyással van.” Leipartnak ez a törekvése, hogy a munkafeltételek javítását összehangolja az adott gazdasági feltételekkel, egybeesett a nemzetközi életben és munkaszervezésben a „taylorizmus” megjelenésével. Mind ezt azután lerombolta az 1929-ben kezdődő világválság, ami azután beletorkolt a Weimari Köztársaság hosszú agóniájába.

Leipart többször kijelentette, hogy a Szakszervezeti Internacionálét tulajdonképpen a németek találhatták volna ki. Mindenesetre 1919-ig a „fások” nemzetközi szervezetének Leipart volt az elnöke. Egyszermind Leipart volt az, aki a nemzetközi szakszervezeti mozgalomban a baloldali szemléletű és befolyásos Edo Fimmen³⁶ életét megkeserítette. Leipart befolyását a nemzetközi mozgalomban az is növelte, hogy a német szakszervezetek harcolták ki a legjobb munkafeltételeket, és a nemzetközi mozgalomban sokan felnéztek rájuk.

³⁴ Ebert életútját lásd Évkönyv 1999.

³⁵ Protokoll der Verhandlungen des 13. Kongresses der Gewerkschaften Deutschlands. Hamburg, 1928. szeptember 3-tól 7-ig, Berlin, 1928.

³⁶ Fimmen életútját lásd Évkönyv 1981.

1929-ben egy súlyos autóbaleset következtében Leipart majd egy évig kiesett a munkából, és amikor 1930. júliusában visszatérhetett berlini íróasztalához, már nem volt a régi.

1930-ban a gazdasági világválság már nagyon elmélyült. A munkanélküliek száma megugrott, a nemzeti szocialisták befolyása és tagsága megnőtt. Ebben az évben a nácikra hatmillió ember szavazott a választáson. Leipart mindezt nagy aggodalommal látta. Mindezek alapján két következtetést vont le a szakszervezeti mozgalom számára: az ADGB lépjen föl a munkahelyek megtartásáért, részint a munkaidő megrövidítése révén is, és álljon készen arra, hogy minden politikai párttal együttműködjön. Ilyen alapon támogatta Leipart a Schleicher kormányt. Meg volt győződve arról, hogy csak a szakszervezetek tudnak segíteni a munkások élethelyzetén. Ám Leipart ebben az időben már kész volt szakítani a szociáldemokrata hagyományokkal. Ekkor bízta meg egyik helyettesét Franz Josef Furtwänglert, hogy keressen kapcsolatokat a nemzeti-szocialisták „baloldali” vezetőivel, egyúttal a baloldali forradalmi csoportokkal is.

A történeti irodalom szerint az a vélemény, hogy Leipart az autószerencsétlenség után nagyon legyengült volna, és ezután a munkatársainak már nem tudott volna ellenállni, nem tartható a kísérlete, hogy minden politikai csoportot mintegy koalícióba gyűjtsön (mármint amelyek munkás-kérdésekkel foglalkoznak), túl későn történt. 1933. január 30-án Hitler már birodalmi kancellár lett, és Leipart mindent egy kártyára tett fel. Annak érdekében, hogy a szakszervezeteket megmentse, kész volt túl nagy engedményeket tenni a náciknak. Így eltúrta, hogy munkatársai már nagyon is a nemzeti-szocialista szóhasználatnál, sőt gondolatokkal éljenek. Mindez semmit sem segített, 1933. május 2-án a szakszervezeti házakat és otthonokat megszállták, magát Leipartot le tartóztatták, és a szakszervezeteket pedig betiltották és szétverték.

Leipart, miután a börtönből kiszabadult, nagyon visszavonultan élt berlini otthonában. Laza kapcsolatot tartott fenn Wilhelm Leuschnerrel, az ADGB volt alelnökével, aki a későbbiekben résztvevője lett a híres 1944. július 20-i Hitler-ellenes összeesküvésnek, valamint néhány más régi barátjával. Leipart az illegális tevékenységhez túl öreg volt, és minden erejét igénybe vette egyszerű létfenntartása. A II. világháború végét Berlinben élte meg. Még üdvözölte az SPD és a KPD egyesülését, amelyből azután a SED (Német Szocialista Egységpárt) megszületett. Leipart már nem élt elég hosszán ahhoz, hogy tragikus tévedését felismerje. 1947. márciusában halt meg.

Irodalom:

Leipart írásai:

Carl Legien. Berlin 1929. (Új megjelenés Köln, 1981.)

Die Kulturaufgaben der Gewerkschaften. Berlin, 1932.

Leipart und Breitscheid³⁷ über die Notverordnung. Berlin, 1931.

Willy Buschak

³⁷ Breitscheid életútját lásd Évkönyv 1974.

Lensch, Paul (1873–1926)

1873. március 31-én született Potsdamban. Magas beosztású kormánytisztviselőnek volt a fia, a berlini egyetemen végzett jogot. Ezután Strasbourgban egy szociáldemokrata lapnál működött mint újságíró, majd a lap szerkesztője lett. Ezt követően a *Leipziger Volkszeitung*-nál az 1914 előtti korszak egyik legbefolyásosabb és radikálisabb szociáldemokrata napilapján dolgozott, amelynek akkor Franz Mehring volt a szerkesztője. Lensch ebben az időben a radikális baloldalhoz és Rosa Luxemburg szellemi irányzatához tartozott. 1914, azaz az I. világháború kirobbanása után az elsők között volt, akik az SPD balszárnyáról hirtelen átlendültek a párt szélső jobbszárnyára, az ultranacionalisták közé.³⁸ 1914. augusztus 3-án még egyike volt annak a tizennégy képviselőnek (Lenschet Szászországban választották meg képviselőnek), akik meg kívánták tagadatni a honvédelmi költségvetés megajánlását. Lensch alig néhány hónappal később már több írásban is fejtette ki azt a véleményét, hogy a német hadsereg győzelme egyúttal a marxizmus győzelmét is jelentené. Azt is fejtegette, hogy a brit imperializmussal szemben, amely egyúttal hanyatló és lemaradó helyzetbe került az új, erősebb, fiatalabb Németországgal szemben. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy Németország sikere egyben a haladás sikere. Ami a német császári autokrata berendezkedést illeti, azt a háború során majd a német munkásság és a szocialisták fogják demokratizálni. (Ez az ismert „háborús szocializmus” – Kriegssozialismus tézise volt.) Ebben az időben Cunow-hoz és Haenisch³⁹-hez került közel, és alkottak közös frakciót. Valamennyien rendszeresen publikáltak a Német Szakszervezeti Szövetség orgánumban, a *Sozialdemokratische Artikel-Korrespondenz*-ben, majd hamarosan a valamivel később megjelenő, Helphand-Parvus által szerkesztett magas színvonalú, ám a német „ultrák” szerkesztette folyóiratban, a *Die Glocke*⁴⁰-ban.

Az I. világháború után rendkívüli professzornak nevezték ki a berlini egyetemen. Lensch ezután a Stinnes üzem szolgálatába szegődött és 1922-től 1925-ig ő lett a Deutsche Allgemeine Zeitungk főszerkesztője. 1922-ben már kizárták az SPD-ből.

Lensch 1926. november 17-én Berlinben halt meg.

Irodalom:

Lensch írásai:

Die deutsche Sozial-Demokratie und der Weltkrieg. 1915.

Lenschnek több írása is megjelent külön kiadványokban (lásd erről Jemnitz János idézett munkáit) valamint a már említett folyóiratokban megjegyzendő, hogy Lensch 1914. előtt publikált a Die neue Zeit-ben is, majd később a Sozialistische Monatshefte-ben.

³⁸ Lensch pálfordulásához lásd Jemnitz János: A nemzetközi munkásmozgalom az I. világháború éveiben. 1914–17. Akadémiai Kiadó 1975.

³⁹ Cunow életrajzát lásd Évkönyv 1987, Haenischét 2004.

⁴⁰ A Die Glocke-hoz lásd Jemnitz János: Fordulat a világháború és a nemzetközi munkásmozgalom történetében. 1916–1917. Akadémiai Kiadó 1983.

Lenschról hatalmas német nyelvű irodalom született.
Dictionnaire Biographique du mouvement ouvrier international l'Allemagne, Paris

Jemnitz János

März, Eduard (1908–1987)

1908. december 21-én Lembergben (Lvovban) született. Apja órásmester volt. Az első világháború napjaiban gyerekként érkezett Bécsbe. Tanulmányait Bécsben kezdte meg, majd a Bécsi Világkereskedelmi Főiskolán szerzett diplomát. Ugyanekkor mindig is érdekelte az irodalom, és még főiskolás korában csatlakozott a szocialista mozgalomhoz. März egyik alapító tagja volt egy baloldali szellemiségű színész kabaré társulatnak („Rote Spieler”), mert ugyanúgy mint sok sorstársa, Ernst Fischer⁴¹, Fritz Jensen, Elias Conaetti⁴² és mások, az 1930-as évek elején radikalizálódott és csatlakozott az Osztrák Kommunista Párthoz. Az ausztrofasizmus éveiben, 1934–1938 között a bécsi főiskolán, Ottakring-ben⁴³ tanított, ám marxista felfogása miatt hamarosan elmozdították tanári állásából, és tanítási tilalommal sújtották. Zsidó származása miatt Ausztria hitleri megszállása után nehezen élt meg és volt maradása Ausztriában. Munkaadója segítségével Törökországon át emigrált az USA-ba. Itt a haditengerészetnél szolgált, majd a Harvard Egyetemen folytathatta tanulmányait és szerzett PhD diplomát. Egyik legbefolyásosabb és reá nagy hatást gyakorló tanára Joseph Alois Schumpeter volt. März több USA egyetemen is oktatott, majd amikor USA-ban bekövetkezett a McCarthy korszak, hazatért Ausztriába. Kezdetben az Osztrák Közgazdasági Intézetben (Institut für Wirtschaftsforschung) kapott állást.

März ebben az időben már kilépett a kommunista pártból, és az SPÖ (Osztrák Szocialista Párt) keretein belül a marxista baloldali csoportosulásban talált helyet. 1957 és 1973 között a bécsi Munkakamaránál (Arbeiterkammer) ő építette ki és vezette a közgazdasági tudományos részleget. Egyike lett az alkalmazottak legbefolyásosabb gondolkodóinak az osztrák Sozialpartnerschaft talaján. Szoros kapcsolatban állt néhány miniszteri posztot is betöltő közgazdással, de olyan szabad gondolkodású baloldaliakkal is, mint Theodor Prager.⁴⁴

März folytatta tudományos munkásságát is. Feltehetően politikai okok miatt egyetemi habilitációja függőben maradt. Ennek ellenére 1971 és 1973 között a Salzburgi Egyetemen professzorként oktatott. Később a Bécsi Egyetemen is tiszteletbeli professzor lett.

⁴¹ Ernst Fischer életútját lásd Évkönyv 2000.

⁴² Elias Canetti izgalmas önéletrajza magyarul is megjelent.

⁴³ Ottakring Bécs egyik híres munkáskertülete.

⁴⁴ Prager ugyancsak közgazdász volt, londoni emigrációban maradt, és a régi osztrák marxista felfogáshoz maradt hű.

März munkatársával együtt feldolgozta a Creditanstalt történetét; ezt a munkát a bankok története standard történeti feldolgozásának tekintik.

Nem sokkal halála előtt még olyan kritikai írásokat jelentetett meg, amelyekben régebbi pályatársairól írt, többek között Canettiről is.

1987. július 9-én, Bécsben halt meg.

Irodalom:

März írásai:

- Die Marx'sche Wirtschaftslehre im Widerstreit der Meinungen. Win, 1959.

- Österreichische Industrie- und Bankpolitik in der Zeit Franz Josephs I, Wien, Frankfurt, Zürich 1963.

- Joseph Alois Schumpeter: Forscher, Lehrer, Politiker. Wien, 1983. (A könyv angol kiadása; University Yel, 1992.)

(Az életrajzot Gerd Callesen küldte meg az Évkönyvnek.)

Jemnitz János

Most, Johann (1846–1906)

Augsburgban született 1846. február 5-én. Középosztálybeli katolikus családban. Könyvkötőnek tanult és rengeteget olvasott. Ifjúkorában, már huszonegy éves korában köztársasági és ateista lett. 1867-ben szocialista lett a svájci Lanos Chaux-de-Fonds-ban. Ez a város az I. Internacionálé idején jelentős szerepet játszott, a jurai órás kézművesek jól szervezett és anarchista beállítottságú mozgalmának egyik központja volt, ahol *James Guillaume*⁴⁵ is tevékenykedett, befolyást gyakorolt. Most 1863 és 1868 között megfordult Németországban, Olaszországban, Ausztriában és Svájcban. Mindenütt dolgozott is, végül Berlinben telepedett le, ahol ekkor megjelentette a szocialista Freie Pressr orgánumot. 1870-ben elítélték és egy időre bebörtönözték.

1874-ben képviselővé választották a Reichsrat-ba mint szociáldemokratát. 1877-ben felség sértésért (nyilván írásai miatt) elítélték és bebörtönözték, szabadulása után 1878-ban Angliába emigrált. Emigrációja egybeesett a Bismarck-féle szocialista ellenes Kivételes Törvény elfogadásával.

Londonban Most megalapította *Freiheit* című újságját 1879. januárjában. Az újságot német nyelven jelentette meg, kezdetben szociáldemokrata, később forradalmi szocialista majd még később anarcho-kommunista szellemenben. (Mostnak ill. a *Freiheit*-nek ebben az időben volt bizonyos hatása a magyarországi munkásmozgalomra is.) 1880-ban a Német Szociáldemokrata Párt Wyden-i kongresszusán⁴⁶ Mostot már anarcho-kommunista nézetei miatt zárták ki a pártból. A *Freiheit* továbbra is megjelent cikkeit Most és barátai

⁴⁵ Guillaume életútját lásd Évkönyv 994.

⁴⁶ A Wyden-i Kongresszusról lásd Évkönyv 1980.

jól szerkesztették és írták, és a lap egyszerre fejtett ki propagandamunkát és teljesített oktatási feladatokat is.

A londoni német klub lelkesen támogatta Mostot és a *Freiheit*-et. A német munkások egy kis csoportja a lapot elég nagy példányban, illegálisan terjesztette Németországban és Ausztriában.

1882. december 2-án a németajkú amerikai szocialisták egy csoportjának meghívására megérkezett New Yorkba. Ez egyúttal azt is jelentette, hogy a *Freiheit* szerkesztését és megjelentetését áttelepítette New Yorkba. Ez egyúttal Most amerikai életpályájának a kezdetét is jelentette, ahol azon-nyomban ő is egyik szorgalmazója lett a nyolcórás munkanap kivívásáért indított mozgalomnak. Élénk tevékenységet fejtett ki, sok előadást tartott, miközben tovább szerkesztette lapját. Megjelentetett egy kifejezetten antiklerikális munkát, a „Vallás pestise” címen, amely igen sok nyelven jelent meg. Az USA-ban 1883-ban éles küzdelem zajlott az US Socialist Labour Party (Az USA Szocialista Munkáspártja) és az anarchisták között, amely belső szakadásokhoz vezetett, amiben Most-nak is jelentős része volt⁴⁷ 1884-ben adta ki *Freie Gesellschaft* című munkáját, amelyben ugyancsak anarcho-kommunista felfogását terjesztette. Most nem hitt felfogásának evolúciós úton történő megvalósításában, és a forradalmi megoldásokban bízott. Nézetének hirdetése miatt, s mert a nép felfegyverzését szorgalmazta, 1886. május 11-én (tehát mindjárt a chicagói május elseje és a chicagói anarchisták bebörtönzése⁴⁸ után) letartóztatták. Egy évi börtönbüntetésre ítélték, és a Blackwels Islandre vitték büntetése letöltésére. Szabadulása után megírta itteni tapasztalatait *Die Hölle von Blackwels Island* (A Blackwels Island-i pokol) címen. 1887. áprilisában szabadult. Időközben barátai segítségével továbbra is meg tudta jelentetni a *Freiheit*-et és ebben megjelentek saját újabb cikkei is.

Most ugyancsak bekapcsolódott az anarchista vádlottak védelmébe, majd a Justizmord ítéletek elleni küzdelembe, amelyről számos írása jelent meg a *Freiheit*-ben. Amikor egy anarchista megölte Mac Kinley elnököt, Most ismét védelmébe vette az anarchistát, ezért ismét vád alá helyezték, és újabb egyévi börtönbüntetésre ítélték. Csak 1903 áprilisában szabadult. A *Freiheit* huszonöt éves fennállásának évfordulóját 1904 júniusában ünnepelhette meg. Most életének ebben az időszakában furcsa, és számára bizonyára megrázó módon szembekerült az új, fiatal, Oroszországból Amerikába emigrált anarchistával, Emma Goldmannel, aki saját élettörténetében örököltette meg ezt az összeütközést volt szellemi vezérével, Mosttal. Most ekkor már egészségileg megtört, beteg lett, és Cincinnati-ban, 1906. március 17-én halt meg.

Jemnitz János

⁴⁷ Erről bővebben írt Morris Hillquit „History of Socialism in the United States” című munkája (erről bővebben ugyanennek a kötetnek másik fejezetében).

⁴⁸ Lásd Évkönyv 1986 és Jemnitz János: A május elseje születése. Kossuth Könyvkiadó 1986.

Pisacane, Carlo (1818–1857)

Nápolyi arisztokrata család sarja. Nyolcéves korában árvaságra jutva előbb katonai középiskolába, majd a városi nemesség ifjainak katonai elit-képzőjébe (Nunziatella) került és reményteljes karrier előtt állt. Ezt egy szerelmi románccal kapcsolatos kaland törte meg 1846-ban, amikor október 12. és 13. éjszakáján súlyosan megsebesült: állítása szerint tolvajok támadták meg, ám a rendőrség megszellőztette viszonyát Dionisio Lazzari, gazdag nápolyi kereskedő feleségével, Enrichetta Di Lorenzóval, akit 1847 februárjában meg is szöktetett. A romantikus epizód nem a nőcsábász virtigli katonatiszt személyiségéről, hanem bizonyos társadalmi kapcsolatok és viszonyok, szokások, erkölcsök, a társadalmi együttélés ellentmondásaira fogékony fiatalember lázadó – szerelmével együtt lázadó – hajalmairól árulkodik. A pár Livornóba, innen Marseilles-be, később Londonba, illetve Párizsba vetődött. A külföldi tartózkodások állomásain C. P. megismerkedik az olasz emigráció forradalmáraival, például Mazzinivel, s nem utolsó sorban a nagy európai városokban terjedő modern szociális tanokkal. Hogy megélhetési gondjait enyhítse, belép a francia idegenlégióba: Oránban teljesít szolgálatot 1848 márciusáig. Értesülve a '48-as forradalmi hullámról, leszerel, Milánóba megy, ahol részt vesz a harcokban harctéri sebesülést szenved, majd a forradalmi hullám elültével Svájcba menekül. 1849-ben a Római Köztársaság ügyének szolgálatába állítja fegyverét, katonai szaktudását – ez utóbbi kapcsán vitája támadt Garibaldival. A köztársaság bukása után Marseillesbe emigrált. Különböző fordulatok és helyszínek váltakozása során (Genova, Lugano, London) érdeklődése és intellektuális érlelődése egyre jobban a szociális problematikára irányult. 1850 és 1857 között Genovában találjuk, kapcsolata Mazzinivel és mozgalmával elmélyül. Együttal sokat olvas, tanulmányokat folytat, és maga is két jelentősebb műben rendszerezi tapasztalatairól alkotott reflexióit, valamint társadalmi és politikai nézeteit, amelyek a korai olasz forradalmár szocialista mozgalom forrásvidékébe épültek be.

1851-ben jelent meg (német fordításban is ismert) „Az Olaszországban 1848–49-ben megvívott háború” című munkája. Valamivel később írta – de csak halála után adták ki – „A történeti-politikai-katonai tanulmányok Olaszországról” című könyvét. Az elsővel vette kezdetét – mint életrajzírója, Cesare Vetter megállapította – a Risorgimentóról szóló olasz szocialista történetírás, ugyanakkor Pisacane egybe tudta forrasztani a politikai-katonai és a gazdasági-szociális tematikát. Politikusként és a harcokban részes szerzőként vonta le következtetését, mely szerint a félsziget 1815 utáni küzdelmeinek fő okozója a gazdasági és társadalmi hatalomra már szert tett, s ezek után kifejezetten politikai hegemóniára törő burzsoázia aspirációja. Törekvésének lényege pedig nem más, mint a kíméletlen kizsákmányolás megszervezése, ami az ellentétes érdekű osztályok harcát eredményezte Itáliában is. Következtetéseinek ez a vegytiszta summázata későbbi megfogalmazású, de a burzsoá-el-

lenes beállítottság markánsan és egyedülállóan jelent meg nála – ez a pozíció nem jellemezte a korabeli Risorgimento szocialista irodalmát. Igen éles kritikát alkalmazott a „hatalmasra növesztett rothadt kormányzati gépezet” ellen, felállítva tézisének az elmaradott olasz társadalomnak a polgári-demokratikus fázis megkerülésével történő lehetséges perspektívájáról, amely átmenetet képezhet a szocialista társadalomba.

A másik könyv legjellegzetesebb és legérdekesebb tanulmánya a forradalomról szól („Tanulmány a forradalomról”). Pisacane az olasz társadalmat a „kapitalisták és tulajdonosok”, illetve a „munkások és bérlők” (értsd földbérlők, parasztok) osztályára bontva szemléli és e két osztály ellentétét gyógyíthatatlannak véli – hacsak nem forradalmi úton. A társadalmi gazdagság – írta Pisacane, miként írhatná jelen időben is egy új Pisacane – együtt jár közvetlen előállítói fogyasztásának csökkenésével; „a munkás nyomora nő a szociális gazdagság, az ipari termelés tiszta növekedésével”. A kor körtünetének megfelelően kizárta a kapitalista gazdaság civilizatórikus vagy progresszív fejlődési lehetőségét – szemlélete egybeesett a 19. század közepének európai politikai kultúrájában ható iparelles vonulattal, katasztrófavízióval. Pisacane okkal-joggal győződött meg arról, hogy ahol a burzsoázia, mint a tőke tulajdonosa gazdasági hatalmát egyesítette a politikaival, ott a dolgozó osztályok életszínvonala rosszabbodott, miközben a „szabadság” csalfa ígéretnek bizonyult, a megélhetés abszolút függetlensége és a képzés, a nevelés eszközei távolról sem voltak biztosítva „mindenkinek”, hanem csak a privilegizáltak szűk körének.

Nincsenek pontos kutatások arra vonatkozóan, hogy Pisacane felismeréseihez kik nyújtottak fogódzókat, ám nem nehéz felfedezni Blanc,⁴⁹ Sismondit, Fourier⁵⁰ vagy Proudhont⁵¹ befolyását, amit ő olaszosított, olasz viszonyokra hangszerelt. Főként abban a rá jellemző kinyilatkoztatásban lehet észrevenni az olasz sajátosságokkal való – személyes sorsát egyébként igazoló – domesztikációját, amelyben az olasz parasztságra utal, mondván, hogy Itáliában akkor győz a forradalom, amikor a paraszt önként felcseréli a kapát a puskával.

Nemcsak írt és ábrándozott erről, cselekedett, tetteibe ültette át tévesnek bizonyuló hipotézisét. Néhány barátjával együtt fundálta ki és mintegy 30 társával hajtotta végre 1857 nyarán a délolasz tengerparti Saprinál forradalmi vállalkozásnak szánt partraszállását, amit a „Szabad szó” nevű illegális újságban igyekezett előkészíteni (1856 augusztusa és 1857 áprilisa között mindössze 12 szám látott napvilágot) és sikerét megalapozni. Június 28-án a Cagliari nevű hajó harmincfős forradalmár különítménye – miután 300 Ponza szigetén fogvatartott „politikait” kiszabadított – Sapri partjaihoz érve megkezdte akcióját, azt remélve, hogy a valóban kizsákmányolt és nyomorgó földbérlő parasztok tömegestől csatlakoznak hozzájuk és „elindítják” a forradalmat.

⁴⁹ Blanc életútját lásd Évkönyv 1986.

⁵⁰ Fourierről lásd Engels és Bebel írását magyarul is.

⁵¹ Életútját lásd Évkönyv 1984.

Hamarosan csalódnuk kellett, mert forradalomra a környék parasztjai teljességgel készületlenek voltak. Magára hagyták Pisacane „élcsapatát”. A hatósági erő ellentámadása felmorzsolta őket, és maga Pisacane vagy öngyilkos lett vagy (biztosan nem tudni) megölték.

Tragikus példája fennmaradt a történelmi emlékezetben (szájhagyományban, irodalmi és filmművészeti feldolgozásban), a későbbi anarchista, szocialista forradalmár áramlatok pedig előfutári rangon kezelték publikált írásait, a szocialista mozgalommal vállalt identitásáról tanúskodó levelezését.

Irodalom:

Opere complete di Carlo Pisacane a cura di A. Romano, Milano, 1957–1964.

Sabino Cossese: La spedizione di Sapri, Bavri, 1969.

Franco Della Peruta: I democratici e la risoluzione italiana, Milano, 1958.

Franco Andreucci-Tommaso Detti: Il movimento operaio italiano, Dizionario biografico (4), Roma, 1978.

Pankovits József

Seitz, Karl (1869–1950)

1869. szeptember 4-én született Bécsben egy hatgyermekes fakereskedő ötödik fiaként. Apja 1875-ben meghalt. Anyja az akkori nagy gazdasági válság során feladta az üzletet, majd egy kis textilkereskedést nyitott, amiből gyermekeit is eltartotta. A gyerekek azonban mégis árvaházba kerültek. Karl jó tanuló volt, de középiskolába már mégsem kerülhetett. Szabónak tanult, ám a zárdaház liberális igazgatója hozzásegítette, hogy ösztöndíjat kapjon, és Sankt Pöltenben tanulhatott tovább. 1888-ban az iskolában olyan beszédet tartott az akkori kleriko-feudális tanügyi rendszer ellen, amely miatt rossz pontokat szerzett, és csak az árvaház említett liberális igazgatója segítette hozzá, hogy Bécsben állást kapjon egy iskolában.

1888-tól 1896-ig több iskolában volt tanító. Hamar rá kellett jönnie, hogy a szegénység megbénítja az oktatás által nyújtott ismeretek érvényesülését. 1890-ben, már tudatos szocialista forradalmárként, Victor Adler⁵² köréhez csatlakozott. Hamarosan megalkotta a tanítók egy liberális csoportját, amelyből 1896-ra épült ki igazi szakszervezet, amelynek ő lett az elnöke. A klerikális városi önkormányzat többször is felelősségre vonta és rendreutasította. Seitz ennek ellenére kitartott a tanszabadság és amellet, hogy a közép- és felsőoktatást meg kell nyitni a dolgozó osztályok gyermekei számára. 1898-ban az említett szervezet olyan programot fogadott el, amely követelte az ingyenes oktatást, valamint a szükségét szenvedők anyagi támogatását is, továbbá községi ingyenes gyermekjátékszótérek létesítését.

⁵² Victor Adler életútját lásd Évkönyv 1977.

1901-ben Seitzet a bécsi Floridsdorf munkáskerületben megválasztották parlamenti képviselőnek. 1902-ben pedig Alsó-Ausztria tartományi parlamentjébe is (Landtag) beválasztották. Ettől kezdve Victor Adler jobbkezéként tevékenykedett.

Seitz a parlamenti harcok kitűnő ismerője lett. Felszólalásai nagy népszerűséget szereztek neki. 1906-ban a belpolitikai válság nyomán Beck miniszterelnök javaslatot tett olyan kormány létrehozására, amelyben a szociáldemokraták is részt vennének, és Seitz-et hívta meg miniszternek. Seitz azonban ezt még azután is visszautasította, hogy a császár maga fogadta kihallgatáson.

1907 után Victor Adler oldalán Seitz a szociáldemokrata parlamenti csoport egyik vezetője lett. Az I. világháború napjaiban a „honvédő” irányzat egyik hangadója és a párt jobbszárnyának egyik vezetője.⁵³ Ügyes parlamenti politikusként eközben a dolgozók érdekeit is képviselte a militarista kaszttal szemben. Seitz továbbra is Victor Adlert támogatta, aki ekkor már betegeskedett. 1917-ben részt vett a szocialisták stockholmi béketárgyalásain.⁵⁴ 1918. januárjában a parlament alelnökének választották.

1918. októberében a forradalom⁵⁵ nyomán megszülető háromtagú ideiglenes államtanácsnak az egyik tagja. 1919. márciusában a létrehozott ideiglenes alkotmányozó nemzetgyűlés az elnöke, ám ezt a posztot a többség hiányában hamarosan feladta. Ugyanebben az évben ő lett az Osztrák Szociáldemokrata Párt elnöke és ezt a posztot megtartotta egészen 1934-ig. 1923-ban Bécs polgármestere lett, és ezt a posztot mintegy évtizeden át töltötte be. Polgármesterségéhez tartozott, hogy Jakob Reumann örökségét folytatva megeremtette a lehetőségeket a Vörös Bécs nagy lakásépítkezéseinek befejezéséhez. 1934. február 12-én⁵⁶ letartóztatták. Egy évvel később szabadult, miután nem találtak főügyészt ellene.

1938. márciusában Seitz megtagadta, hogy helyeslő nyilatkozatot írjon alá Ausztria hitleri Anschluss-áról. 1944. júliusa, a Hitler elleni merénylet után Seitz-et ismét letartóztatták, és a Ravensbrück-i koncentrációs táborba került, ahonnan 1945. májusában szabadult.

Seitz súlyos betegen tért vissza Bécsbe, 1945. június 23-án újra elfoglalta az osztrák párt, az SPÖ elnöki tisztjét. 1945-től haláláig az Államtanács tagja volt. 1946. március 21-én nagy feltűnést keltő beszédben fordult az Ausztriát megszálló négy hatalomhoz, és kérte, követelte, hogy Ausztriában biztosítsák a szabadságot és a demokráciát.

1950. február 3-án halt meg Bécsben.

⁵³ Erről, az osztrák párt akkori helyzetéről magyarul bővebben lásd Jemnitz János: A nemzetközi munkásmozgalom az I. világháború éveiben. 1914–17. Akadémiai Kiadó 1975.

⁵⁴ A stockholmi konferenciáról lásd Martin Grass írásait az Évkönyv 1977, 1982-es kötetében és más monográfiákat.

⁵⁵ Az osztrák 1918-as forradalomról Otto Bauer írt összefoglaló monográfiát. Az Évkönyvben lásd Hans Hautmann írását. Lásd még Kerekes Lajos: Ausztria története.

⁵⁶ Az 1934. évi osztrák harcokról és megtorlásokról lásd Évkönyv 1974, 1984 és 2010.

Irodalom:

Seitz írásai:

Herr Dr. Lueger in der Klemme. 1901.

Volksschule oder Pfaffenschule. 1902.

Krieg und Absolutismus, Friede und Recht. Wien, 1917.

Arbeiter oder Soldaten. Wien, 1917.

Quatre lettres (1929-1934) K. Kautsky (ezek a levelek az IISG amszterdami intézet archívumában található.)

Írások Seitzről:

Franz Blaha: Karl Seitz, der Mann des Volkes, der Mann des Herzens, Wien 1945.

Rudolf Neck: Karl Seitz, Staatsoberhaupt. Wien, 1963.

Dictionnaire Biographique du mouvement ouvrier international. L'Autriche, Paris, 1971.

Jemnitz János

ELHUNYTAK

Aubrac, Lucie (1912–2007)

A francia ellenállás legendás alakja 1912. június 29-én született a burgundiai Máconban. Eredeti neve Lucie Bernard (az Aubrac nevet az ellenállásban vette fel). Szülei, mint annyian a városban és a környékén, szőlő- és bortermelésből éltek. Kitűnő tanulmányai eredményeként felveszik a tanítóképzőbe, de mivel nem hajlandó elfogadni az internátus merev szabályait (többek között a kötelező egyenruhát), inkább Párizsba megy, ahol egy ideig éttermi mosogatóként keresi kenyerét.

Az 1930-as években a kommunista ifjúsági szervezet tagjaként (1937-ig) részt vesz minden antifasiszta demonstráción. Miután kiváló eredménnyel elvégzi a Sorbonne-on a történelem és a földrajz szakot, Strasbourgba nevezik ki tanárnak. Itt találkozik ez nála két évvel fiatalabb mérnökkel, Raymond Samuella, akivel 1939-ben házasságot köt. Katona férje a francia-német konfliktus elején fogságba esik, de Lucie-nek rövidesen – 1940. augusztusában – sikerül kiszabadítania. Lyonba menekülnek. Oda tartva találkozik egyik strasbourg-i kollégájával, aki bemutatja a vichystákkal és a nációkkal szemben ellenállást már szervező Emmanuel d’Astier de la Vigerie¹ újságírónak. A találkozás meghatározónak bizonyul: ettől kezdve a fiatal házaspár élete összeforr az ellenállással. Röplapokat, újságot nyomtatnak és terjesztenek, majd fegyveres akciókban is részt vesznek. Közben Lucie az egyik neves lyoni leánygimnáziumban tanít, ahonnan 1943-ben menesztik, nem nagyon titkolt „gaulle-ista szimpátiája” miatt.

Férjét a lyoni rendőrség 1943. márciusában letartóztatja, de néhány hét után elengedi: kisstílusú feketézőnek hitték. (Igaz, a fogva tartás alatt felesége felkeresi az ügyészt, és megfenyegeti: bosszút áll, ha máskor nem, amikor de Gaulle visszatér. Vakmerő tettei nem érnek véget. Lyonban és Saint-Étienneben a kórházból menekít ki – magát orvosnak álcázva, társait pedig náci egyenruhába bújtatva – ellenállókat, köztük a későbbi kommunista vezetőt, Maurice Kriegelt.²

Június 21-én újra letartóztatják férjét a Lyon melletti Caluire-ben, ezúttal Jean Moulin³ és az Ellenállás több vezetője társaságában. Éppen az Ellenállás egységének a megteremtéséről tanácskoztak volna. Egyetlen ember kerül el

¹ 1900–1969. A kommunistákkal szorosan együttműködő nagyszerű, egykor nálunk is jól ismert író, újságíró.

² Életére ld. Évkönyv 2008.

³ 1899–1943. Radikális párti politikus, de Gaulle megbízza, hogy egyesítse az Ellenállás csoportjait. A koncentrációs táborba tartó vonaton, 1943. július 3-án belehal a Gestapo embereitől elszenvedett kínzásokba.

a letartóztatást, René Hardy⁴. Később a gyanú majd rá terelődik, hogy ő az áruló. (Mind a mai napig nem derült ki egyértelműen, hogyan szerzett tudomást a Gestapo a találkozóról.)

Lucie Aubrac június végén személyesen keresi fel a későbbi „lyoni hóhért”, Klaus Barbie-t⁵. Teherbe esett lánynak adja ki magát (egyébként valóban terhes), és kéri, hogy a külvilág szégyenének elkerülése végett házasságot köthessen Raymond-nal. Klaus Barbie ajtót mutat neki, ám Lucie tovább próbálkozik, és egy másik német tiszt enged a könyörgésnek: lehetővé teszi, hogy találkozzon a börtönben a leendő apával. A találkozó alatt férje tudtára adja, hogy akció készül a letartóztatottak kiszabadítására. S valóban: 1943. október 21-én fényes nappal, Lyon egyik forgalmas sugárútján Lucie Aubrac és csoportja 14 ellenállót szabadít ki – köztük férjét. (Az Egyesült Államokban 1944-ben képregényt adnak ki a bravúros tettről, 1997-ben pedig Claude Berri filmrendező készíti filmet róla). Az akciót – öt hónapos terhesként – ő vezeti. Hónapokig bujkálnak, mígnem 1944. február elején Londonba menekítik őket. Megérkezésük után néhány nappal megszüli Catherine nevű lányát. A keresztapaságot de Gaulle vállalja.

A háború után tagja az ideiglenes nemzetgyűlésnek és a Pétain felett ítélkező bíróságnak, valamint felügyeli – de Gaulle megbízásából – a megyei felszabadító bizottságokat. Egyetlen politikai párthoz sem kötelezi el magát, a miniszteri felkéréseket is visszautasítja. Egyetlen alkalommal, a kommunista Waldeck Rochet⁶ kérésének tesz eleget, hogy szerepeljen az egységes ellenállás nevű listáján 1946-ban. A listáról három jelöltet választanak meg, ő a negyedik helyen szerepelt.

Aktívan vesz részt a békemozgalomban, különösen a stockholmi felhívást követő atomháború ellenes kampányban. Rövidesen azonban elhagyja a mozgalmat, miután megtapasztalta, hogy azt tulajdonképpen Moszkvából irányítják. Nem lesz antikommunista és szovjetellenes, de függetlenségét, autonómiáját nem hajlandó alárendelni semmilyen szervezetnek. („Nem szeretem az apparátusokat” – nyilatkozza egyik interjújában.) Ám minden nemes ügyért harcoló mozgalom, szervezet támogatói között megtalálható. Élharcosa az emberi jogoknak, a női egyenjogúságnak, a gyarmati háború elleni küzdelemnek éppúgy, mint a rendezetlen helyzetű bevándorlók ügyét felkaroló kezdeményezésnek.

Nyugdíjba vonulásáig tanít, majd fáradhatatlanul járja az iskolákat – amelyek közül sok még az életében az ő nevét veszi fel-, és meséli, magyarázza az ellenállás egyetemes értelmét, értékeit.

⁴ 1911–1987. A francia államvasutak alkalmazottja. Azzal vádolták, hogy ő fedte fel Klaus Barbie-nak a Caluire-i találkozó helyét és idejét. Bizonyítani azonban nem tudják, ezért a bíróság felmenti. A háború után sikeres szépíró.

⁵ 1913–1991. A háború után egy ideig amerikai szolgálatban működik, majd Bolíviában telepedik le. 1983-ban kiadják Franciaországnak, ahol életfogytiglani börtönre ítélik.

⁶ W. Rochet életútját lásd Évkönyv 1985.

1997-ben egy lyoni újságíró és amatőr történész könyvében (Aubrie, Lyon 1943) kétségbe vonja az Ellenállásban játszott szerepét. Azt sejteti, hogy ő és férje is felelősek Jean Moulin letartóztatásáért. Ez megviseli, de meg is sokszorozza energiáját. Igazából az háborítja fel, hogy a könyv szerzője – és vele mások is – be akarják sározni az Ellenállást. Nyilvános vitákat szervez és beperli a szerzőt, akit a bíróság rágalmozás vétségében el is marasztal.

Visszaemlékezéseit több könyvben tette közzé. Számos kitüntetés, köztük a Becsületrend birtokosa. 2007. március 14-én Issy-les-Moulineaux-ban hunyt el. Katonai tiszteletadással búcsúztatták az Invalidusok udvarán, a köztársasági elnök, a miniszterelnök, több miniszter és a politikai pártok vezetőinek jelenlétében. Jacques Chirac gyászbeszédében kivételes személyiségnek nevezte, akinek távoztával az „Ellenállás egyik ragyogó csillaga hunyt ki”.

Forrás

L'Humanité, Le Monde, Le Figaro 2007. március 16, 17, 18.

<http://www.luciedetouslestempr.com>

Művei

La Résistance (naissance et organisation), Paris, 1945.

Ils partiront dans l'ivresse, Paris, 1984.

Cette exigente liberté, Paris, 1997.

La Résistance expliquée a mes petits-enfants, Paris, 2000.

Róla szóló vagy tetteit bemutató filmek

L'Armée des ombres, 1969 (rendező: Jean-Pierre Melville)

Boulevard des hirondelles, 1993 (rendező: Josée Yanne)

Lucie Aubrac, 1997 (rendező: Claude Berri)

Lucie de tous les temps, 2003 (dokumentum film, rendező: Julie Perron)

J. Nagy László

Césaire, Aimé (1913–2008)

Elhunyt az úgynevezett harmadik világ kiemelkedő, nemzetközileg ismert entellektüelje, akinek elismert költői munkássága szerves része politikai tevékenységének. A 17. század óta Franciaország birtokában lévő Martinique szigetén, Basse-Pointe városában született. A sziget lakói a 17–18. században Afrikából elhurcolt, a kávé-, cukornád- és kakaóültetvényeken dolgozó rabszolgák leszármazottai. Közéjük tartoztak Césaire családjának tagjai is. (A rabszolgaságot 1848-ban, a II. Köztársaság idején törölték el.) A család jónak mondható, konszolidált anyagi körülmények között élt. Az apa állami alkalmazott, az anya pedig szabónő volt. A családban a nagyszülőkig visszanyúlóan hagyománya volt a kulturális érdeklődésnek. A nagyapa volt a sziget első fekete bőrű tanítója. A nagyanya pedig – ellentétben korának szokásaival – tudott írni és olvasni, és unokáit is megtanította erre.

Aimé Césaire az elemi iskolát szülővárosában végezte, a gimnáziumot pedig állami ösztöndíjasként a sziget fővárosában, Fort de France-ban. 1931-től

- ugyancsak ösztöndíjasként - a híres párizsi Nagy Lajos líceumban tanul. Négy évvel később sikeresen felvételezik a humán tudományok elitiskolájának számító École normale supérieure-be. Itt találkozik és köt barátságot az ugyancsak költő politikussá lett Léopold Senghorral⁷ (1906-2001), aki később a független Szenegál első államfője lesz 1960-tól 1980-ig. Ők ketten voltak a kezdeményezői az *Étudiant noir* (Fekete egyetemista) c. újságnak, amely a frankofón afrikaiak kulturális identitás-keresésének és önkifejezésének a fóruma volt. A lap hasábjain jelent meg először a *négritude* kifejezés, amelyet Senghor így határozott meg: „a néger-afrikai kollektív személyiség”. A *négritude* nem szándékozott politikai mozgalommá lenni, ám az afrikai identitás kialakítása során akaratlanul is szembekerült a gyarmatosítóval, s így segítette az antikolonialista mozgalom formálódását.

1939-ben visszatér Martinique-re, és volt gimnáziumában tanít. 1941 és 1943 között az általa alapított *Tropiques* (Trópusok) c. irodalmi folyóiratot szerkeszti. Ebben az időszakban találkozott a rövid ideig ott tartózkodó André Bretonnal, akinek hatására közeledett a szürrealizmus felé.

Aktív politikai tevékenysége a világháború után kezdődött. 1945-ben belépett a Francia Kommunista Pártba (PCF), amelynek színeiben Fort de France polgármesterévé választották. Ezt a tisztséget - mindig megnyerve a választásokat - egészen 2001-ig töltötte be. A francia képviselőháznak is tagja volt 1993-ig. Kezdetektől azért küzdött, hogy a sziget elnyerje a megye státust. Emiatt élénk vitái voltak a Martinique teljes függetlenségéért fellépő independentistákkal.

1947-ben egyik alapítója a *Présence africaine* c. társadalomtudományi folyóiratnak. Egy évvel később megjelentette a *négritude* költészetét bemutató „A madagaszkári és néger költészet antológiája” c. könyvet. Nagy visszhangot váltott ki 1950-ben megjelent „Előadás a gyarmatosításról” c. írása, amelyben a náciizmus és a kolonializmus közötti rokonságot taglalta. Ez az írása 1998-ban szerepelt a francia középiskolai érettségi kérdései között.

1956-ban, elsősorban a hruscsovi titkos beszámoló hatására, szakított a PCF-el. Október 24-én Maurice Thorez-hez, az FKP főtitkárához írott levelében indokolta meg döntését. Nem a marxizmust, nem a kommunizmust ítélte el, „hanem azt a módot ahogyan bizonyos személyek a marxizmust és a kommunizmust felhasználták”. Úgy véli, hogy a gyarmati népek helyzete és harca különleges, bonyolult „sőt egészen más természetű, mint a francia munkás harca a francia kapitalizmus ellen, és semmiképpen sem tekinthető úgy, mintha része, mozzanata volna az utóbbinak”. Álláspontja - tágabb értelemben - felfogható a nemzetközi kapcsolatokban ekkortájt megjelenő önálló, autonóm politikai erőként egyre markánsabban fellépő harmadik világ lényege megfogalmazásának.

⁷ Senghor a harmincas évektől nemcsak nagyon elismert „fekete” politikus és költő, hanem teoretikus is, akinek írásait francia folyóiratok rendszeresen közzölték.

Egy ideig távol tartotta magát a PCF-től, a független képviselők között (1978-ig), majd a szocialisták csoportjában (1993-ig) foglalt helyet. 1958-ban megalapította a Martinique-i Haladó Pártot, amely utóbb együttműködött a kommunistákkal.

Szépírói és politikai munkásságában 1956 után erőteljes hangsúlyt kap a múlt feltárása, a kulturális, történelmi sajátosságok megjelenítése. E célból 1972-től évente „afrokaribi” kulturális fesztiválokat szervez. Megírja a haiti-i függetlenség 18. század végi kivívójának, a rabszolgából lett hadvezér-politikusnak. Toussaint Louverture-nek az életét. Drámát szentel a haiti-i király, Kristóf életének. Az aktív politikai élettől 2001-ben vonult vissza, de hangját – ha a helyzet úgy kívánta – hallatta. Így pl. 2005-ben hevesen tiltakozott az ellen a – végül is visszavont – törvényjavaslat ellen, amely kötelező középiskolai tananyagká kívánta tenni a franciák „pozitív szerepét” Észak-Afrikában a gyarmati korszakban.

Még életében, 2007-ben, róla nevezték el a sziget nemzetközi repülőtérét.

2008. április 20-i temetése sokkal inkább volt kulturális, mint vallási jellegű. A szertartáson, a Fort de France-i stadionban tízezrek vettek részt. Közöttük a politikai pártok magas szintű képviselői mellett, több miniszteri társaságában a köztársasági elnök is. Franciaország is tisztelettel emlékezett meg róla. Nicolas Sarkozy találoán jellemezte őt olyan személyiségnek, aki minden elnyomott nép reményét szimbolizálta.

Főbb művei

Cahier d'un retour au pays natal, Paris, 1939.

Corps perdu (Picasso metszeteivel), Paris, 1950.

Esclavage et colonisation, Paris, 1948.

La tragédie du roi Christophe, Paris, 1963.

Discours sur le colonialisme, Paris, 1950.

Discours sur la négritude, 1987.

Toussaint Louverture, Paris, 1962.

Césaire-ről

L'Humanité, Le Figaro, Le Monde, 2008. április 17, 18.

Europe, 832-833. sz. (1998)

Marton Imre: Eszmék és téveszmék a harmadik világban. Kossuth Könyvkiadó 1969.

Ezredvég, 2008. szeptemberi sz.

J. Nagy László

Gutiérrez Díaz, Antoni (1929–2007)

Katalónia földközi-tengeri partvidékén, Premi de Marban született értelmiségi családban, 1929. január 19-én. Jó középiskola után felsőfokú tanulmányait a Barcelonai Egyetem orvoskarának gyermekgyógyászati szakán végezte. Első ízben még egyetemista korában tartóztatták le 1953-ban, egy po-

litikai megmozduláson való részvételéért. A barcelonai Szent Pál kórházban (Hospital de Sant Pau) kezdett dolgozni. Szakorvosi oklevelét Finnországban nyerte el, az újszülöttek gyógyítása ágban. 1959-ben José Agustín Goytisolo, a Magyarországon is ismert regényíró hozta össze José María Jaén kommunista orvossal, általa lett tagja Katalónia Szocialista Egységpártjának (Partit Socialista Unificat de Catalunya - (PSUC), a katalán kommunisták illegális szervezetének. A párt utóbb hírnévre szert tett, több mint 60 tagot számláló „értelmiségi szervezetébe” küldték, amelyet akkoriban vaskézrel vezetett Manuel Sacristán filozófus.⁸ A szervezet egymástól elszigetelt sejtekből állt.

1962 karácsonyának előestéjén Pere Ardiacának, a párt egyik vezetőjének súlyos konspirációs mulasztása folytán Gutiérrezt lefogták. Ez volt az az időszak, amikor a madridi carabancheli börtönben halálos végű, nemzetközi visszhangot keltő golgotáját járta Julián Grimau, az SKP KB végrehajtó bizottságának tagja.⁹ Az ő kivégzésének a hírére vette föl „Guti”, ahogy rabtársai elnevezték, a *Juli* mozgalmi nevet (a spanyol Julián keresztnév katalán változata).

Spanyolországban a politikai ügyeket akkor még katonai bíróságok tárgyalták. Gutiérre is a Szélsőséges Tevékenységek Nemzeti Katonai Különbíró-sága elé került. A tárgyaláson a félelmetes hírű, súlyos hadirokkant Enrique Eymar Fernández hadbíró elnökölt. „Gutit” 1963. március 14-én nyolc év börtönre ítélték. A burgoszi börtönbe került, amelyben többnyire kommunista foglyokat őriztek. Három évet húzott le a letartóztatottak százaival telezsúfolt büntető intézetben. A haditanács előtt tanúsított nyugodt elszántsága, amelyet a barátai által fölkért védő, Josep Solé Barber (később a PSUC tevékeny tagja) is dicsérő szavakkal illetett, nemkülönben a burgoszi foglyok körében kifejtett sokirányú tevékenysége (oktatta, tőle telhetően gyógyította is társait, tartotta bennük a lelket) felkeltette személye iránt az SKP hazai illegális vezetőinek az érdeklődését. A három évet azzal az elszántsággal töltötte rács mögött, hogy kiszabadulva folytatja küzdelmét a rendszer felszámolásáért.¹⁰ Szabadlára kerülése után Gregorio López Raimundo PSUC-főtitkár jobbkeze, és a külföldön tartózkodó Santiago Carrillo SKP főtitkár kedveltje lett.

1969-ben, a rendszer elleni mozgalmak fölélenkülése és egyes terrorcselekmények nyomán kihirdetett rendkívüli állapot miatt mély illegalitásba vonult. 1973. október 28-án, azon a napon, amikor Johann Cruyff kapusként debütált a Barçában (amely a politika mellett másik, kevésbé üldözendő szenvedélye volt), újra letartóztatták. Nem a stadionban, hanem a Santa María Medianera de todas las Gracias parókiájának épületében a barcelonai

⁸ A kiváló gondolkodó (1925–1985) elsőként tette ismertté pártjában Antonio Gramsci eszméit. (Francisco Buey: *La sinistra spagnola e Gramsci*. Rinascita, 1986. augusztus 30.)

⁹ Grimau életútját lásd az Évkönyv 1986. évi kötetében.

¹⁰ Szabadulásához hozzájárult, hogy 1963-ban, a Grimau-ügy keltette nemzetközi felháborodás hatására a kormányzat megszüntette a katonai bíróságok illetékességét politikai bűnügyekben, és helyettük létrehozta a Társadalmi Rend Védelmének civil különbíró-ságait (TOP).

Sants kerületben, ahol az Assamblea de Catalunya, az illegális demokratikus katalán nemzetgyűlés állandó bizottsága tartotta titkos ülését. A történelemkönyvek lapjain is szereplő esemény megannyi hőse, a 113 letartóztatott a parókiából egyenesen a zárkákban landolt (a férfiak a barcelonai Mintabörtönben, a nők a Wad-Ras fogházban). „Guti” itt elemében volt, kihasználta korábbi tapasztalatait, nyugtatta a lefogottakat. „Nyugalom – mondta – ezek félnek tőlünk”.

A demokratikus átmenet sikere és a baloldal megerősödése nyomán, az 1977. júniusi választás után Gutiérrezt López Raimundo bevonta a PSUC végrehajtó bizottságába és titkárságába. „Guti” tagja lett a tartományi előautonómia keretében a veterán republikánus Josep Tarradellas által vezetett Generalitatnak (a helyi kormánynak) is. A PSUC és Tarradellas közötti politikai súrlódások dacára a „presidentét” vonzotta a modora, csak arra akarta (hasztalan) rávenni, hogy nyakkendőben járjon.

A PSUC 1977. október 30–31-i IV. kongresszusán, ahol López Raimundo a korának megfelelőbb elnöki tisztségbe vonult vissza, „Gutit” a PSUC főtitkárává választották.¹¹ Feszült időszak volt ez a párt és az SKP történetében is; viharos polémia folyt a Carrillo által az év elején könyvből meghirdetett „eurokommunizmus”¹² eszméi körül – Gutiérrezt Carrillót támogatta. Pártbeli ellenfelei, akik alaposan beásták magukat a PSUC titkárságába, nem bocsátották meg neki, hogy kitartóan támogatta a pártba nemrégiben visszatért *Bandera Roja* csoport embereinek (Jordi Solé-Tura, Jordi Borja, Lali Vintró, Alfons Comín) gyors előrelépését a vezető szervezetben.¹³ A autonómiát végső formájában megeremtő 1980-as helyi választás után, amikor a PSUC kimaradt a Generalitatból, a régiek ezt kihasználták, hogy kihúzzák alóla a széket. „Guti” élete végéig úgy vélte, hogy ez több PSUC-vezető azon kísérletének a része volt, hogy aláássák az eurokommunista SKP-t. Ám ő elhódított egy egyéni mandátumot, amelyet 1987-ig a választásokon ismételten megőrzött.

Az új helyzetben se szűnt meg a nemzetközi munkásmozgalom fórumain is képviselni és védelmezni az SKP és a PSUC belülről és kívülről egyaránt támadott álláspontját. Feltűnést keltett az osztrák szocialisták elméleti-politikai folyóiratának 1983 végén vele készített ilyen célú és tartalmú interjúja.¹⁴ A PSUC azonban – az SKP-hoz hasonlóan – elkerülhetetlenül kettészakadt: 1980. január 3–5-én lezajlott V. kongresszusán nem hosszabbították meg a főtitkár mandátumát. Helyébe Francisco Frutos, López Raimundo elnöki tisztségébe pedig Pere Ardiaca lépett.¹⁵ A „maradék” PSUC 1986-ig Gutiérrezt

¹¹ Mundo Obrero, 1977. november 3.

¹² Santiago Carrillo: „Eurocomunismo” y Estado. Critica, Barcelona, 1977.

¹³ A „banderas rojas” közül Solé-Tura hamarosan az SKP nevében a cortes alkotmányozó bizottságának tagja lett, a mai spanyol alkotmány egyik atyjaként emlegetik. Később átigazolt a szocialistákhoz, akik katalóniai elnökükké választották.

¹⁴ Bojan Gorbušek: Interview mit Antoni Gutiérrez Díaz. KP Spaniens, aus und vorbei? Die Zukunft, 1983. december (12) sz. 22–24. old.

¹⁵ Népszabadság, 1980. január 7.

vezetésével működött tovább. A kommunista pártideológia és pártszervezés megcsontosodott formáival való szembe fordulása nem jelentette, hogy lemondott volna a *kapitalizmus keretein túlmutató perspektíváról*. A pártalakítás 50. évfordulóján, 1986-ban elhangzott beszédében így érvelt: „Minden bizonnal építenünk kell a múltban lerakott alapokra, de magának az építménynek újnak kell lennie. A baloldal ebben a folyamatban meg fogja érteni, hogy változtatnia kell stílusán, létformáján, szerkezetén. Ez az önkritika képességét is követeli, de úgy, hogy ne keverjék össze a vereségeket a hibákkal. A valóság nagy pontosságú ismeretére van szükség, hogy felismerjük a fő problémákat, és arra a képességre, hogy a társadalom szövetéből következő megoldásokat javasoljunk, hogy össze tudjuk kapcsolni az erőteljes napi akciókat azzal a stratégiai távlattal, amelynek egy igazságosabb új társadalom kivívását kell jelentenie.”

Végig kellett néznie, ahogy a meghasonlott párt vezetőinek egy része átigazol más baloldali vagy balközép katalóniai kormánypártokba, főleg a PSC-be (a szocialisták tartományi szervezetébe). Ez után a katalán kommunisták nagy múltú pártja – jóval azelőtt, hogy a berlini fal leomlott, és eltűnt a Szovjetunió – az ő javaslatára átalakult: életre hívta a Kezdeményezés Katalóniáért és Zöldek (Iniciativa per Catalunya-Verds – ICV) szervezetét. Személye és a „kemény mag” révén a párt gerincét a kommunisták alkották. Ám a változással egy időben Gutiérrez az a feladatot tűzte pártja elé, hogy bontson le minél több korlátot, amely addig elválasztotta a katalán nemzeti baloldaltól és balközéptől, a környezetvédők progresszív szárnyától. Így vált az ICV a katalán életben és a Katalán Gyűlésben tartósan jelen lévő, erősödő, majd a 21. század elejének baloldali tartományi kormánykoalícióiba is bevont erővé. Gutiérrez a mozgalom megrázkódtatásai közepette is úgy érezte, és ezt ki is mondta: *inkább az ökoszocializmus, mint a szociáldemokrácia*. Igyekezett minél többféle kritikus fejet maga köré gyűjteni (különböző szociális rétegekből, politikai véleménycsoportokból, lakóhelytípusokból). Kezdetől elsősorban a választott és a civil szervezeteket próbálta minél erőteljesebb spontán tevékenységre ösztönözni: a Katalán Gyűlést, a Katalán Kultúra Kongresszusát, a Munkásbizottságok nagy baloldali szakszervezetét, a szabadságjogokért, az amnesztiáért, az autonóm státusz és szerszerű, az alkotmány határában belüli erősítéséért való fellépéseket. Mindamellet minden év július 23-án összejött barátaival a barcelonai „Pi” bárban és kávéházban, hogy kocintson kedves, elárvult *Peseú*-ja születésnapján.¹⁶

Az ICV vezetésében sem alkudott meg olyan lépésekkel, amelyeket helytelenített. 1996-ban elhagyta az elnöki tisztséget, mert nem értett egyet a Rafael Ribó főtitkár sugalmazta irányvonal több elemével. 1998-ban azonban ismét bekapcsolódott a Politikai Bizottságba, amelynek 2004-ig tagja maradt.

¹⁶ 1936-ban ezen a napon hozták létre négy katalán munkáspárt képviselői a PSUC-ot. „Peseú” – a PSUC beceneve tagjai körében. Erről lásd Rafael Vidiella: A katalán munkáspártok egyesülése (1936). Évkönyv 1975/76. 150–156. old.

Gutiérrez egyetlen alkalommal járt csak a Szovjetunióban, a pártjaik közötti vita egyik csúcspontján. Néhány órás, vendéglátóival, az SZKP vezetőivel folytatott heves vita után elégedetlenül utazott haza. Vonatkoztatási pontja egyre inkább az Olasz KP által kidolgozott „történelmi kompromisszum” szellemisége volt. Az eurokommunizmus szó helyett viszont szívesebben használta a „szocializmus szabadságban” kifejezést.

Közben élénken részt vett pártja tevékenységében. Indult és ismételten képviselői helyet szerzett az Európai Parlament választásain (1987–1999). Az EP Régiók Bizottságának elnöke, a petíciós bizottság tagja volt, sőt: egy periódusában (1994–1999) az EP Közgyűlésének alelnöki tisztségét is betöltötte. Egyik fontos törekvése volt a katalán nyelv, kultúra európai elismertetése.

Rendkívüli erőfeszítéssel dolgozott azon, hogy az előző évtizedek spanyolországi bűneinek, mulasztásainak és torzulásainak az átmenet első lendületével még meg nem szüntetett maradványait minél előbb eltávolítsák. Felszólalásait, programbeszédeit a „Salut i bon treball!” (Üdv nektek és jó munkát!) szavakkal zárta. Sokszor hangoztatta, hogy „másféle globalizációra” volna szükség. Tanácsaival támogatta és védelmezte a „tinelli paktum”¹⁷ alkalmával keletkezett, a katalán baloldal és a progresszív katalanisták erőiből alakult helyi kormányzatot – „legalábbis amikor engedték neki”, jegyezte meg halála alkalmából némi iróniával Salvador Milá, a Generalitat környezetvédelmi táncsosa (tartományi minisztere).

2006. szeptember 30-án Santiago de Compostelában súlyos szívroham érte. A közeli conxóí, onnan pedig a barcelonai Mutua de Terrassa kórházba szállították, ahol kóma állapotában igyekeztek helyreállítani szív működését és normális légzését. Október 6-án hunyt el, 77 éves korában. Már nem tudott róla, hogy október 3-án a katalán kormány a Generalitat Arany Érdemrendjével tüntette ki „Katalónia szolgálatában álló állampolgári és politikai életútja” elismeréseképpen, és „azért a munkájáért, amelyet a demokráciáért és a nemzeti intézmények visszaállításáért végzett”. Számára mindig elsődleges munkásmozgalmi múltját és jelenét az indoklás külön nem említette. A kitüntetés átadására végül november 10-én került sor a Generalitat palotájának Sant Jordi (Szent György) termében. A halála körüli diszkrét „csendes birkózás” nem volt véletlen: „Guti” és a katalán nacionalizmus egyes, általa egyébként Franco-ellenes múltjuk miatt nagyra becsült vezető képviselői között nem is nagyon kendőzött feszültség húzódott, a katalanizmusnak az utóbbi években fölerősödött etno-nacionalista kinövéséi miatt.

Alig két héttel a halála előtt, a barcelonai „Senyor Parellada” étteremben, barátai körében, utoljára szolgálták föl neki megszokott „Guti-tálját”. A pincér is „Guti úrnak” szólította. Az asztalnál a népszerű katalán költő és dalos, Xavier Ribalta legújabb, maga megzenésítette verseit adta elő. Az egyiknek

¹⁷ A tinelli paktum a katalán szocialisták, a Katalán Köztársasági Baloldal (Esquerra), az ICV és a katalán keresztény centrum (Civ) által kidolgozott tartományi kormányprogram, amely lehetővé tette közös kormányalakításukat, és azt, hogy hosszú ideig közösen kormányozzanak.

címe így szól: „A szabadság különös dolog”. A nekrológok egyike ezt idézte, hozzátéve: „Ezért élt és harcolt Guti”.

* * *

A kormány nyilvános, ünnepélyes temetésre készült, de családja elhamvasztatta és szűk körű gyász-szertartással temette el. Ám az ICV az ő emlékének szentelte a katalán választási kampány 2006. október 23-i központi nagygyűlését, novemberben pedig ennek a jegyében rendeztek nagy megemlékezést. Az ICV elnöke, Joan Saura így méltatta: „Ahogyan Katalónia modernkori történetét nem lehet megírni a PSUC nélkül, ugyanúgy a PSUC története sem írható meg Guti nélkül”. A Generalitat elnöke (tartományi miniszterelnök), a szocialista Pasqual Maragall egy gironai (Gerona) rendezvényen úgy jellemezte a szerepét, hogy „Antoni Gutiérrez Díaz mindenki másnál inkább testesíti meg Katalónia ellenállását a fasizmusmal szemben, nevéhez fűződnek a legfontosabb kezdeményezések a fasizmus elleni harcban, amelyek sokunkat vezettek az aktív politika útjára, ahelyett, hogy a csüggedés és a lemondás vett volna erőt rajtunk... Nélküle nagyon nehéz lett volna átlábolni a fasizmus sötét évein”.

Az SKP egykori vezetője, az akkor 91 éves Carrillo „a diktatúra elleni merész és intelligens harcos”-ként jellemezte. Valamennyi párt, a jobboldali ellenzék nagy pártja, a Néppárt kondoleáló távirata is elismerő szavakkal emlékezett meg róla.

Harsányi Iván

Irodalom:

http://es.wikipedia.org/wiki/Antoni_Guti%C3%A9rrez

<http://www.lukor.com/not-por/0610/06140550.htm>

Antonio Gutiérrez Díaz, 'Guti', en estado muy crítico tras sufrir un infarto, el Periodico.com, 2006. szeptember 29

Fue vicepresidente del Parlamento Europeo. Fallece en Barcelona el histórico dirigente del PSUC y de la ICV Antoni Gutiérrez Díaz. El Mundo, 2006. október

<http://www.elmundo.es/elmundo/2006/10/06/espana/1160136309.html>

Los restos mortales del histórico dirigente del PSUC fueron incinerados hoy. La Vanguardia.es, 2006. október 7.

Andreu Mayayo (historiador): Adiós a un protagonista de la Transición. El Camarada 'Juliá'. Dioma=idtipus. PK=46&i - el Periodico.com, 2006. október 7.

Salvador Mil : „Salut i bon treball”. El 'Guti' era uno de los últimos políticos gramscianos: cultura, capacidad de análisis y tarea colectiva. Uo.

Cristina Buesa: 'El Guti', veterano dirigente del PSUC, muere a los 77 a os. Uo. La clase política catalana homenajea a „Guti” en la entrega de la Medalla de oro de la Generalitat el 10 de noviembre de 2006.

Rakowski, Mieczysław (1926–2008)

A kiváló lengyel politikus, történész és közíró, Mieczysław Franciszek Rakowski 1926. december 1-jén született, közepes anyagi helyzetű, de művelődni igyekvő parasztszaládban, a Bydgoszcz városához közelfekvő Kowalewko faluban. A család napilapot járatott.

Rakowski munkás életét a II. világháború éveiben kezdte, a poznaí vasúti műhelyben, esztergályosként. 1945-ben önkéntesként vonult be a lengyel hadseregbe. Łódźban politikai tiszti iskolát végzett. 1946-ban belépett a Lengyel Munkáspártba (Polska Partia Robotnicza – PPR). Miután a PPR 1948 végén egyesült a Lengyel Szocialista Párttal (Polska Partia Socialistyczna – PPS), és létrejött a Lengyel Egyesült Munkáspárt (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza – PZPR), az egyesült párt központi apparátusába került. Innen a LEMP pártfőiskola szerepét játszó Társadalomtudományi Intézetébe küldték, ennek elvégzése után pedig (1955–1957-ben) a központi bizottság propaganda osztályára helyezték.

Az 1956 utáni „olvasás” éveiben az elsők egyikeként készítette el és védte meg kandidátusi értekezését (1957), majd vált az új történelmi szakaszban a lengyel politikai publicisztika egyik vezető figurájává. Először a *Polityka* című hetilap helyettes főszerkesztőjének posztját töltötte be, amelyet a LEMP KB az 1956 utáni reformista hangulatok kordában tartásának céljával hozott létre. Utána 23 éven át volt a lap főszerkesztője. Volt ereje, tudása és akarata ahhoz, hogy ezt a hetilapot a kritikusan gondolkodó lengyel értelmiségiek legnépszerűbb, nyitott és haladó szellemű orgánumává fejlessze.

1958–1961-ben a lapszerkesztés mellett a Lengyel Újságírók Szövetségének vezetője is volt. Miközben az „olvasás” hagyatéka körül kiélezett harc folyt, ő következetesen védte az új irányvonalat, és a legszabadelvűbb baloldali politika elismert képviselőjévé nőtt.

Felső szintű politikai pályafutása 1964-ben kezdődött. Ekkor választották be póttagként a LEMP KB-ba, majd 1975-ben a KB rendes tagjai sorába is (ezt a tisztségét 1990-ig töltötte be). 1972-től 1989-ig a szejm (nemzetgyűlés) képviselője is volt. Mivel önmagát nyíltan a szocializmus megreformálása következetes híveként határozta meg, ismételen összetűzésbe került a LEMP KB első titkárával, Władisław Gomulkával. Az ő távozása után a párt élére került toleránsabb Edward Gierek viszont hallgatólagos támogatásban részesítette.¹⁸

1981-ben könyvet publikált „A Köztársaság a ’80-as évek küszöbén” címmel.¹⁹ Ebben élesen bírálta a fennálló rend alapintézményeit, gyengeségeiket, azokat a vonásaikat, amelyeket mostanában a „pártállam” hibáiként aposztrofálnak (a funkciók megkettőződése, a hatáskörök fedései stb.). Tíz évvel később, „Hogy is történt ez” című újabb könyvében elemezte a politikai szituáció alakulását az országban az előző évtizedekben előfordult szociá-

¹⁸ Gomulka életútját lásd az Évkönyv 1984., Gierekét 2003. évi kötetében.

¹⁹ M. F. Rakowski: Rzeczpopolita na progę lat osiemdziesiątych. Warszawa, 1981.

lis-politikai krízishelyzetekben. Bírálóival polemizálva rámutatott a fennálló politikai rendszer sötét oldalaira. „Az állambiztonság szervei – írta – állammá váltak az államban, és e mellett a megállapítás mellett kitartok. Ha meg kellene neveznem, kire hárítom a felelősséget számos visszasságért, amelyeket nem támogattam, a Rakowecki utcára mutatnék.”²⁰

Az 1980-as évek kezdetén, amikor létrejött a Solidarność szakszervezet, Rakowski párbeszédbe bocsátkozott vele, a politikai rendszer megreformálásának a szándékával. 1980 nyarán a *Politykában* cikket jelentetett meg „Tiszteljük a partnert” címmel. Ebben elismerte a Szolidaritást követő dolgozók sztrájkharcának jogosságát, és kifejezte készségét a párbeszédre velük.

1981 februárjában Wojciech Jaruzelski tábornok, miniszterelnök, aki nagyra becsülte Rakowski újságírói és politikusi képességeit – attól a szándéktól vezetette, hogy kiutat találjon a válságból, és rendezze a viszonyt a már tömeges társadalmi-politikai mozgalommá terebélyesedett Szolidaritással –, felajánlotta neki a miniszterelnök-helyettesi tisztséget kormányában. Később, egy újságírókkal folytatott beszélgetésében Rakowski így emlékezett erre: „Minél inkább közeledtünk a ’80-as évekhez, annál gyakrabban jelent meg feljegyzéseimben az a tétel, hogy ezt a rendszert nem lehet megreformálni. Mégis, amikor 1981-ben a kormányfó helyettesévé lettem, ismét megpróbálkoztam a megreformálásával.” Mint mondta, annak a szükségességéből indult ki, hogy mindenképpen meg kell előzni a polgárháború kirobbanását az országban, és a szovjet hadsereg megjelenését Lengyelországban.²¹

Miután 1981. december 13-án bevezették a rendkívüli állapotot Lengyelországban, Rakowski kulcsfontosságú, de rendkívül kényes feladatot kapott. Neki kellett kialakítania a hatalom viszonyát az új, kormányt támogató szakszervezetekkel és a bennük tömörült dolgozókkal. 1983 augusztusában viharos találkozó zajlott le Rakowski és a gdański Lenin Hajógyár munkásai között. Jelen volt Lech Wałęsa is. De ebben az időszakban bizalmatlanul kezelte őt a LEMP konzervatív apparátusa és a szovjet vezetők is.

Miniszter-helyettesi pozíciója mellett ő irányította a Minisztertanács szociálpolitikai és az ifjúság ügyeivel foglalkozó bizottságát is. Fokozatosan igyekeztek őt a politika második vonalába szorítani. 1985–1988-ban a szemj helyettes szóvivője, illetve szociális és gazdasági szakbizottságának az elnöke volt. 1987-től a Gazdasági Kezdeményezéseket Támogató Összlengyel Tanács élén is állt.

1987 októberében terjedelmes elemzést terjesztett elő a szocializmus országaiban mutatkozó krízishelyzetről, de ennek nagy nehezen elért megvitatása a párt- és gazdasági aktíva előtt nem hozta meg a várt eredményt. Rakowski ezt a vitát totális vereségként fogta föl – senki sem volt képes meg-

²⁰ M. F. Rakowski: *Jak to sie stalo*. Warszawa, 1991. – Ebben az utcában működött a Belügyminisztérium, amelynek a keretébe tartoztak az állambiztonsági szervek is.

²¹ *Gazeta Wyborcza*, 2002. november 24.

ragadni alapgondolatait, és nem került sor a legfőbb elvi kérdések vizsgálatára sem.

Az 1985-ben indult szovjet peresztrojka fokozatosan jobb körülményeket teremtett a lengyel politikai élet szabadabbá tételéhez. Az ország gyökeres reformok küszöbén állt. Rakowskit, aki a pártban liberálisnak és a reformok ismert hívének számított, újra számításba vették a párt és a kormány vezető tisztségeire. 1987-ben beválasztották a LEMP Politikai Bizottságába (1990-ig volt tagja), 1988-ban pedig a Lengyel Népköztársaság miniszterelnökévé emelték. Első számú feladata a gyökeres gazdasági reform bevezetése volt. Erőfeszítései nyomán törvények születtek, amelyek utat nyitottak a magánvállalkozások szabad fejlődéséhez, miközben bizonyos keretekben lehetővé tették az akkori párt- és állami elit számára, hogy bekapcsolódjon az állami vállalatok privatizációjába.

Arra is kísérletet tett, hogy az ellenzék képviselőinek a bevonásával készítesse kabinetjét. Ám a kormánynak az a döntése, hogy nyomós gazdasági okokból bezárják a gdański Lenin Hajógyárat (a Szolidaritás bölcsőjét), eltávolította tőle az ellenzékét. Ezt a lépést később legnagyobb politikai hibájának ismerté el. „Az életemben valaha elkövetett legnagyobb hibák egyike kétségtelenül az volt, hogy túlságosan későn vettem irányt az ellenzékkel létesítendő szoros kapcsolatokra. Ezt a legnagyobb ostobaságok közé lehet sorolni. Én akkor meg voltam győződve róla, hogy lehetséges Lengyelországot a reformok útjára vezérelni más erők felhasználása nélkül.”²²

Sikeresebbeknek bizonyultak a gazdaság piacos irányú átalakítására tett lépések: az állami vállalatok kommercializálása, a gazdasági tevékenység liberalizálása és a szabad valutaátváltás. A további reformok szükségességét átlátva Rakowski 1988. december 11-én ezt írta naplójába: „Egyre inkább meg vagyok győződve arról, hogy a rendszer, amely Lengyelországban a II. világháború után létesült, történelmi léptékű vereséget szenvedett. Másikkal kell felcserélni, amely egyszerűen termékenyebb. Fölmerül azonban a kérdés: végre tudják-e hajtani ezt azok, akik az előzőt kiépítették. És ezzel kapcsolatban komoly kétségeim vannak. Majd azonnal pontosított: „Én a rendszer működését bírálom... De a szocialista eszmék álltak hozzám közel mindezekben az években.”²³

A LEMP vezetésében a „kerekasztal” eszméjét védő Rakowskit, mint „liberálist” a pártban a „betonfejűek” nem támogatták: a Szejm 1989. június 4-i választásaira készülve nem is vették föl a képviselőjelöltek listájára. Jaruzelskinek a Lengyel Népköztársaság elnökévé választása után mégis Rakowski lett a LEMP utolsó főtitkára, egészen a párt 1990. január 27-i önfeloszlatásáig. Ő mondta ki a még mindig egymillió tagot számláló párt története után pontot tevő, 1990. január 28–29-i XI. kongresszus utolsó ülésén

²² Niech zyje Mieczyslaw Rakowski//Kurjer Wilenski. Dziennik Polski na Litwie. 2008. november 11. - Litvániában megjelenő lengyel nyelvű lap.

²³ Uo.

a szakramentális szavakat: „Vonjátok le a zászlót!” Ezután a kongresszus átalakult az új párt, a Lengyel Köztársaság Szociáldemokráciája (SdRP) alakuló kongresszusává, amelynek Rakowski a párt 1999. évi önfeloszlatásáig tagja volt. Utána 19 éven át, egészen haláláig főszerkesztője volt a *Dziś* (Ma) című újságnak, a baloldal vezető lapjának.

2008. november 8-án hunyt el, rosszindulatú daganatos betegség következményeként.

Amint az egyik vezető baloldali politikus, Jerzy Urban mondta: „Rakowski olyan volt, mint Nestor, hihetetlenül tisztelték; amikor belépett a terembe, az mindig ovációt váltott ki. Vitathatatlanul beírta a nevét Lengyelország legújabb kori történetébe.”²⁴

Az állandó intenzív politikai tevékenység nem akadályozta meg, hogy néhány könyvet írjon. Sok-sok éven át, 1958-tól egészen a LEMP főszerkesztéséig naplót vezetett. Ezeket 1998 és 2005 között tíz kötetben kiadták „Politikai napló 1958–1990”²⁵ címen. Ez lényegében a Lengyel Népköztársaság történetének elemző krónikája. Jerzy Urban, a *Nie* (Nem) című hetilap főszerkesztője – aki az 1980-as években a kormány sajtótitkára volt, a TVN 24 televíziós csatorna egyik 2008. december 8-i adásában így beszélt róla: „Ez történelmi dokumentum, amelyet még nem értékelnek kellően Lengyelországban, külföldön pedig nem is ismernek... Ez az egyetlen, napról napra haladó, aprólékos leírás a reális szocializmus mindennapjairól, egyszersmind egy hihetetlenül becsületes ember és politikus vívódásainak tanúságtétele, aki csikorgó fogakkal írt az értelmetlen dolgokról, a tehetetlenségről, a gonoszágokról, amelyekben bővelkedett a Lengyel Népköztársaság rendszere.” Valóban, a „Politikai napló”-ban számos alkalommal, mint valami refrén, ismétlődik a felkiáltás: „Micsoda borzalmas rendszer!” Urban értékelő megjegyzéseiből viszont különös figyelmet érdemel alábbi megállapítása is: „Mindezzel egy időben úgy érezte, hogy kötődik hozzá [a fennálló rendhez – a szerző betoldása], és igyekezett kimutatni azokat a pozitívumokat, amelyeket ugyancsak észrevett.” Rakowski naplófeljegyzései a Népköztársaság történetének legerjedelmesebb és legértékesebb forrásai.

A Lengyel Köztársaság volt elnöke, Aleksander Kwasniewski ugyanazon a napon a TVN 24 egy másik adásában így értékelte Rakowski történelmi szerepét: „Kivételes jelentőségű, nagy erényekkel megáldott személyiség volt, nem csak a politikában, de Lengyelország legutóbbi évtizedeinek társadalmi életében is. Rendkívüli intelligencia birtokában volt; aggódott országa sorsáért. Ember, aki létrehozott egy össztársadalmi méretekben jelentős hetilapot, amely lap olyan emberek egész nemzedékeit formálta, akik Lengyelországról korszerűen, a józan ész talaján állva gondolkodtak.” A temetésen ugyancsak Kwasniewski állapította meg: „Közülünk sokakat ő formált. Hálásak vagyunk neki a Politykáért, amely olyan volt, mint egy friss fuvallat. Úgy marad meg

²⁴ Polityka.pl – a Polityka hetilap internetes kiadása.

²⁵ M. F. Rakowski: Dzienniki polityczne. I–X. köt. Warszawa, 1998–2005.

bennünk, mint az az ember, aki a fordulat nehéz döntéseinek társszerzője volt, 1981. december 31-é és a 'kerekasztalé'. A valóságban az európai baloldali gondolat képviselője volt, a baloldaliságot korszerűen, szociáldemokrata módon értelmezte.”²⁶

Utolsó útjára kísérve őt, Jaruzelski, egy másik volt elnök így búcsúztatta: „Velünk maradsz. Megmarad hatalmas örökséged, könyvek egész tára, naplód, interjúk és nyilatkozatok, de mindenekelőtt te magad, ahogyan az emberekben élsz, a mi szívünkben, azokéban, akik most itt vannak, és azokéban is, akik nincsenek itt.”²⁷

Inessa Jazsborovszkaja

Suret-Canale, Jean (1921–2007)

Elsősorban Afrika történetének kutatójaként ismert. Szakmai tevékenysége azonban soha nem volt ellentmondásban politikai elkötelezettségével, aktivitásával. Nem csupán megírta (a francia) Afrika történetét, de alakította, formálta is.

Párizsban született, jómódú családban. Kiváló tanulmányi eredményeivel két utazási ösztöndíjat elnyerve lehetősége nyílt, hogy Dahomeybe (1938) és Indokínába (1939) látogasson. Ekkor fedezte fel az addig csak tankönyvek-ből ismert „civilizációs küldetés” valóságát.

1939-ben, az érettségi idején belépett a kommunista diákszervezetbe. Az ország német megszállása után nyomban csatlakozott az ellenállókhoz. Annak a háromtagú sejtnek, amelynek ő is tagja, a magyar Marton Imre (utóbb ugyancsak kiváló Afrika-kutató) volt a vezetője. (Ekkor kötött vele életre szóló barátságot.) 1940 szeptemberében náciellenes plakát ragasztása közben tetten érték, letartóztatták és három havi börtönre ítélték. Szabadulása után Toulouse-ba ment, és újra bekapcsolódott az ellenállásba.

A háború befejezése után sikeres tanári vizsgát tett, és 1949-ig Szenegál fővárosában, Dakarban tanított. A kommunista diákszervezet egyik megalapítója, majd titkára lett. Aktívan politizált az akkor még baloldali Afrikai Demokratikus Tömörülés (RDA) nevű szervezetben. Tevékenységét a gyarmati hatóságok „felforgatónak” minősítették, és „visszaküldték” Franciaországba. Vidéken, majd Párizsban tanított, ahol tagja lett a kommunista értelmiségi folyóirat, a *Nouvelle Critique* szerkesztőbizottságának. 1958-ban publikálta *Fekete Afrika története* c. nagyívű munkájának első kötetét. A könyv megjelenése tudománytörténeti esemény volt, hiszen akkor még a történész establishment zöme úgy vélekedett, hogy „Afrikának nincs történelme”.

²⁶ Gazeta Wyborcza, 2008. november 11.

²⁷ Dzis, 2008. 12.sz.

1959-ben, az egy évvel korábban függetlenné vált Guinea államfőjének, Sekou Tourénak a meghívására az afrikai országba megy, ahol tanít, tankönyvet ír, segít megszervezni az oktatási rendszert, és szakfolyóiratot (Recherches africaines) indít. Két év múlva viszont kénytelen visszatérni Franciaországba, mert ha nem teszi, elveszti közalkalmazotti státuszát. A nemzeti kutatóközpontban (CNRS) dolgozik. Itt írja meg Afrika történetének 2. és 3. kötetét. 1974 és 1978 között az algériai Oran egyetemén tanít, majd visszatérve a Sorbonne Paris VIII-n.

1987-ben, nyugdíjba vonulása évében, megvédte doktori értekezését Tőkebehatolás Afrikába címmel. Ugyanebben az évben a Lipcsei Egyetem díszdoktorává avatták.

1967 és 1972 között a Francia Kommunista Párt központi bizottságának rendes tagja volt. 1997-ben visszavonult a Gironde megyei La Roquille-ba, ahol 2007. június 23-án elhunyt. Élete végéig aktívan vette részt a közéletben, számos cikke jelent meg a *l'Humanité*-ben. Történésztársai nagy tudású kollégaként, meggyőződésében szilárdan kitartó, melegszívű emberként őrzik emlékét.

Művei:

Afrique noire. 1-3. k. Paris 1971–1973.

Afrique et capitaux. 1-2. k. Paris 1993.

La République de Guinée, Paris 1980.

Les groupes d'études communiste en Afrique noire, Paris, 1994.

Magyarul: A négerkereskedelemtől a neokolonializmusig. Kossuth Könyvkiadó, 1983.

Forrás: l'Humanité, 2007. június 26.; Outre-Mer Revue d'Histoire, 2008. 1. sz.

J. Nagy László

A MUNKÁSMOZGALOM TÖRTÉNETÍRÓI

Fejtő Ferenc, a munkásmozgalom történetírója II.

Késői megjegyzések egy kései életrajz alapján

Fejtő Ferencről az Évkönyv 2009. évi kötetében már rövid „egyéni hangon” írt „búcsúztatót” közöltem – ezúttal kizárólag, ugyancsak rövidebb terjedelmű megjegyzéseket közlök 1990-ben megjelent önéletrajzának alapján. (Budapesttől Párizsig. Magvető Kiadó, 1990) Közhely, hogy minden önéletrajz szubjektív. Ennek az önéletrajznak szerzője ezt egyáltalán nem is tagadja. Amikor Fejtő ezt a könyvet megírta, tudtommal semmiféle segédeszközt ehhez nem használt, emlékezetére hagyatkozott, és a könyv rengeteg pontatlanságot és tévedést tartalmaz. Persze a könyv nagyon jól van megírva, nagyon sok értékes információt nyújt, a különböző korszakok megjelenítése általában igaz – miközben az is jellemző, hogy nagyon esetben visszavetített értékelésekkel találkozhatunk, a szerző későbbi benyomásai, ismeretei alapján ítélezik. Az általánosítások után mindjárt belevágok abba, hogy mi az, ami tetszett, mi az, ami nagyon nem tetszett, és melyek azok a helyek, személyek, akiről és amelyekről Fejtő tévedéseket rögzített.

Részletkérdés, de nekem nagyon tetszett, hogy Fejtő végre helyre tette Agárdi Danzinger Ferenc személyét, aki az 1930-as években oly fontos szerepet játszott sok baloldali orgánus könyvismertetéseinek szerzőjeként, de még inkább sokak felvilágosításában, többek között József Attilának és Fejtő Ferencnek is. Fejtő jól eleveníti meg Agárdi személyiségét – sajnos ez a későbbiek jócskán elhalványul. (Márkus László írt róla nekrológot a Századok számára, ami soha nem jelent meg – a magam részéről is tudnék róla többet is írni, de ez nem az a hely.) Ugyancsak kitűnőnek tartom, ahogy Fejtő József Attiláról, a Szép Szóról, Hatvanyról, Ignotusról ír, róluk és persze a Szép Szóról mindig teljes odaadással. Ugyanakkor, s itt kezdődnek a mínuszok, meglepő, hogy Monust főtítkárnak teszi meg (ismételten), és miközben elismerően ír róla, azt is hozzáteszi, hogy „közel állt az ausztromarxizmushoz”, holott nyilvánvaló, hogy Mónus indulásakor még Kautsky befolyása volt az ő esetében erősebb, később azonban a legnagyobb hatást rá Otto Bauer és az osztrák ausztromarxisták gyakorolták. (Erre magyar szociáldemokraták, akkor, amikor Fejtő ezt az önéletrajzát írta, ugyancsak sokszor és büszkén tettek nyilatkozatokat.) Számomra még inkább fájó volt, ahogy Károlyiról írt minden nagybecsülése ellenére, főként mikor olyan sorral találkozhattam, amikor összefoglalóan és leegyszerűsítve le tudta írni, hogy „hűséges úti-

társ” volt (321. old.). Ennek érdembeli ellenpontozására, azt hiszem, itt nincs szükség kitérnem, erre könyvek és elsősorban Károlyi írásai, levelei és napló-részletei állnak rendelkezésre.

Az Évkönyv profiljának megfelelően itt a magyar részeket és szereplőket elhagyom, és áttérek a nemzetközi munkásmozgalom megelevenítésére. Fejtő, ha nem tévedek, e vonatkozásban elsősorban a franciákról ír – ami igazán érthető. Azonban „félhorvátként” kitér horvát szereplőkre is, akik közül leginkább Miroslav Krležával való találkozását említeném meg, amit örömmel „olvastam”, nem utolsó sorban azért, mert manapság már Krležát is, azt hiszem, többnyire elfelejtették.

A franciák között Fejtő természetesen elsősorban az írókról szól. A nem franciák között többször szerepel a könyvben Koestler, aki örök vita tárgyát képezheti és képezi is, számomra az ő esetében inkább Simone de Beauvoir jellemzése volt a meggyőző. (A mandarinok). A franciák között megemlékezett Camus-ról és Sartre-ról – az utóbbiról már inkább negatívan, sőt erősen negatívan (a francia baloldaliak nem így írnának és írnak róla). Részint még korábról, az 1938 előtti korszakból emeli ki André Gide-et, elsősorban a „Visszatérés Oroszországból” című könyve alapján, no meg saját akkori könyvismertetése miatt, amelyet visszapillantva is nagyon méltóan ír. Ebben az esetben megint csak jelentkezett a kései Fejtő, akinél nemcsak a sztálinizmussal, hanem az egész kommunista mozgalommal való leszámolás, „túljutás” is nagyon markánsan állandóan visszatér. Ez a 30-as években így valószínűleg ennyire nem volt éles, ezt Fejtő csak részben érzékelteti. A 30-as évekre visszapillantva megemlékezik a *Vendrediről*, amely nagyon befolyásos irodalmi-politikai hetilap volt¹, ám Fejtő erről nagyon keveset ír, ezt csakis Gide vonatkozásában említi, a hiány azonban jellemző. Ugyanis a *Vendredi* népfrontos összefogás jegyében született, és élt, amelyben Gide sok politikai cikket jelentetett meg, de amelyben radikálisok és szocialisták mellett kommunisták is sűrűn írtak.

Még bántóbb és teljesen érthetetlen, ahogy Fejtő Déat-ról és Dordioet-ről ír, visszavetítve tulajdonképpeni háború alatti szerepüket az 1930-as évekre, holott mindkettőt kizárták, az előbbit a Szocialista Pártból, az utóbbit a kommunista pártból. Ez talán a kisebb hiba (de a hiba megint csak nyilvánvalóan abból ered, hogy Fejtő csak emlékezetére hagyatkozott). Sokkal súlyosabb – és szerintem igen jellemző –, ahogyan a kései Fejtő a marxizmusról, a marxizmus meghaladásáról és e témában az 1930-as évek első felében lezajlott vitákról ír. Ez érinti Fejtő pár évvel későbbi párizsi ismerőseit, de mégis csak tudnia kellett volna, hiszen Mónus alatt ő a *Szocializmus* hasábjain 1934-től rendszeres szerző volt (megjegyzendő, hogy a *Szocializmus*ról, illetőleg az ott megjelent cikkeiről szinte egyáltalán nem ír), hogy az új „neoszocialisták”, többek között éppen Déat élesen szembefordultak nemcsak a kommunisták-

¹ A *Vendrediről* részletesebben lásd Évkönyv 1989.

kal, a Szovjetunióval, hanem a marxizmussal, a szocialista pártvezetéssel és Léon Blum-mel is, és éppen ezért a pártból ki is zárták őket. Így ez az irányzat aligha érdemelne olyan elismerést, mint Fejtő könyvéből kitűnhetne, a történeti összefüggéseket és a tényeket nem ismerőket félre is vezetheti. Végeredményben ugyanez igaz De Man esetében is (elég, ha Vandervelde² megjelent naplójegyzeteit fellapozzuk).³ Megjegyzendő, hogy Deman könyve, önkényes magyar fordításban „Túl a marxizmuson”, az egész szocialista munkásmozgalmában nagy visszhangot és baloldalról persze sok kritikát kapott. (Ebben francia szocialisták is jeleskedtek, és persze a belgák is.)

A háború utáni korszakra áttérve, részint megint csak magyar alapon, de mégis csak nemzetközi összefüggésben jegyzendő meg, hogy Fejtő a már említett kései visszapillantó jegyében többször is egy sorban említi a fasizmust és a szovjet rendszert, illetőleg a kommunizmust. Ez az azonosítás az 1930-as években biztosan nem volt élő, a totalitarizmus fogalom „made in USA” jóval 1945 után kelt, és nálunk természetesen csak az 1980-as évek után terjedt el, sőt vált fél- vagy teljesen hivatalossá (Franciaországban persze hamarabb) – de ettől még nem lett igaz és történetileg helytálló. Mindez nagyon élesen a Lukácsról írt soroknál ütökzik ki (315. old.)

Mindenki számára fontosak voltak az 1948-49-es évek. Károlyinak, ismeretesen ekkor kellett a második emigrációt választania, Fejtő pedig valamivel korábban tette ugyanezt. A léghört nagyon jól írja le, természetesen már elsősorban a párizsi magyar követség légkörét, illetőleg a francia értelmiségiek reakcióit. Ugyanekkor az alapjában igaz kritikái mellett ezeket az oldalakat belengi az antikommunizmus egyfajta fejtői értelmezése, ami ekkor is már nála mérce lett, e késő memoárjában pedig még inkább azzá vált. Így nagyon szigorú, elítélő értékelést ad Bendáról, nem törekszik arra, hogy Bendát és másokat belülről is láttassa. A *L'Esprit* esetében, azt hiszem, a magyar olvasók zöme tájékozatlan. Ez a folyóirat már az 1930-as években, a francia népfront idején is a baloldali katolikus orientációt képviselte, végeredményben támogatta a népfrontot (természetesen a lap akkori és később megmaradt szerkesztői is), szemben a Vatikánnal és a francia klérus hivatalos álláspontjával. A háttér nélkül nem eléggé érthető, hogy a folyóirat és szerkesztői milyen dilemmákkal kerültek szembe az említett években. És a Rajk-per kapcsán, amit Fejtő valóban kitűnő könyvvel „leplezett le” azonnal. (E lapokon jelenik meg Pierre Courtade – abszolút fekete, Jókais színekben, Fejtőnek tudnia kellett, hogy Courtade később kritikussá és ellenzékivé vált, vagyis a valóság ebben az esetben is bonyolultabb a tiszta fekete színeknél.) (332. old.). Ugyanez áll André Wurmserre is, aki, az egykori magyar politikai zsargonnal és viccekkel élve, „mindig a párttal együtt tévedt”, ám az kétségtelen,

² Vandervelde életútját lásd Évkönyv 1991!

³ A SFIO-ban lezajlott vitákról lásd magyarul bővebben Jemnitz János: Léon Blum. Politikai életrajz. Budapest, 1993.

hogy kitűnő zornaliszta és publicista volt, Fejtő nyilván éppen ezért emlékezik meg róla külön is, de Wurmser egész életét megint csak nem elemzi, csak feltűzi a szegysntáblára. (332.old.). Malraux ebben az esetben pozitívan jelenik meg Fejtő könyvében – Malraux esetében az olvasónak sok minden eszébe juthat –, amire itt persze nem lehet kitérnem. Martinet külön politikai nagyság, néhány írását az Évkönyv is közölte (egyébként egy időben Franciaország budapesti követe volt). Kanapa⁴ ugyanilyen szellemben íródott meg a könyvben, holott Kanapáról elég jól tudott különleges helyzete és szerepe a francia és a nemzetközi kommunista mozgalomban, de Fejtőnek persze jogában állt egy memoárban mindent csak egy színben láttatni, ha ez nem is jellemző a legjobb memoárookra. Ugyanezekon lapokon s ugyanebben az összefüggésben emlékezik meg Fejtő Roger Garaudy-ról. Garaudy esetében ugyanazok a gondolatok ötlenek a fejembe, hiszen Garaudy sem ekkor, sem „eretnek” korában nem volt két sorral leírható személyiség. (Kár, hogy Fejtő a három francia kommunista értelmiségiről nem írt az utókor számára többet – személyük megemlézése így minden esetben csupán negatív maradt.)

Némi szomorúsággal kellett „olvasnom” azokat az oldalakat, ahol Fejtő Tito Jugoszláviájáról és Titóról ír. A megközelítések ebben az esetben is rendkívül leegyszerűsíthetők, minden bizonnyal szintén későn keltek és számomra érthetetlen, hogy Fejtő, aki ismerhette ezt az országot, noha kései cikkeiben nagyon markánsan jelentkezett mind a horvát-elem, mind a „kommunizmus” elutasítása, mennyire történetietlen. Ugyanezt éreztem Krleža roppantul leegyszerűsítő, tömör jellemzésénél is (362. old.), hiszen Krleža ennél vitathatatlanul többet érdemel, Malraux esetében Fejtő biztosan nem így járt volna el. Ugyanitt tűnik fel Gyilas is, akiről Fejtő úgy ír, hogy „Titónál messzebb akart menni” – ez a félmondat így nem csak furcsa, hanem egy történeti munka oldalain, finoman szólva is nem sokat mond, hiszen Gyilas írásai magyarul is megjelentek, amelyek egykor méltán nagy port kavartak, napjainkra, azt hiszem, már ezeket is jócskán elfelejtették (ám mindhárom személyiség vitathatatlanul nem a „futottak még” kategóriába tartozik).

A francia találkozásairól írva Fejtő viszonylag kiemelten foglalkozik Mend s-France-szal. Egyfelől elismerően, másfelől mint politikusról némi lekicsinyléssel, a „moralisták” táborába süllyesztve. Azt hiszem, az ő alakja a magyar történeti irodalomban eléggé elhanyagolt. Ennél mindenesetre többet érdemel, és neki is hosszabb a történeti múltja, ami Fejtő soraiból nem tűnik ki. (Úgy vélem, pozitívabb elismerést is érdemel, nemcsak morális tartása, hanem sok tette, írása és kiállásai révén.)

Fejtő könyvében jócskán érthetően visszatérően esik szó Marxról és a marxizmusról, egyszer még az 1930-as évekre visszapillantva (ezekről már szót ejtettem), majd később szinte összefoglalóan az 1950-es, 60-as évekből, ezek az oldalak jócskán elsomorítóak, Fejtő kései gondolataira bizonyára

⁴ Kanapa életútját lásd Évkönyv 2007.

jellemzőek, ám amit Marxról és a marxizmusról ír – ezekre szokták azt mondani, hogy „felejtethők”. (393-396. old.)

A magyar olvasók egy része számára meglepő lehet, hogy a hajdani baloldali szociáldemokrata Fejtő hogyan jutott el 1958-ban az algériai harcok, puccs és De Gaulle hatalomra kerülése, az V. Köztársaság kezdetekor De Gaulle hívei közé. Ám ez tény, ezt Fejtő könyvében magyarázza, és abban nem téved, hogy e tekintetben szembe került baloldali barátaival, és ebben a kérdésben Fejtőt a történetírás visszapillantva sem fogja „balról” igazolni. E fordulat jelentős volt és még hosszú ideig tartott, amíg Fejtő visszatért a szociáldemokrata reformisták szellemi irányvonalába. Fejtőnek az „algériai” sorai elég szerencsétlenül megfogalmazottaknak tűnnek – és itt most még nagyon enyhén fogalmaztam. (Tulajdonképpen érthetetlenek, és valószínűleg ismét a kései évtizedek ráakódásai is megterhelik.) (399. old.)

Végeredményben Fejtő memoárja ténylegesen jól tükrözi Fejtő szellemiségének lényegi átalakulását, amelyben minden bizonnyal az 1948-49-es korszak és személyes sorsának teljes fordulata játszott óriási szerepet, és amely az említett 1950-es évektől kezdve szinte egyértelműen vezetett a Raymond Aron-barátságig, és mint ő maga írja, a jobb- és baloldali „kiábrándultak” közösségéig, amelynek szellemi tartalmát Fejtő maga a liberalizmusban jelöli meg. (433. old.) Úgy tűnik, nagyon kevés igazán baloldali barátja maradt, és baloldali szellemiségű, tehát francia szocialista orgánumoknál és szervezeteknél mintha egyáltalán nem játszott volna szerepet, s ez a hiátus jó ideig jellemző maradt nála. Souvarine⁵ neve a magyar olvasók zömének valószínűleg nem mond semmit. Hajdani kommunista vezető, remek tollú publicista, aki még az 1920-as években jelentette meg az egyik legelső, nagy terjedelmű Sztálin életrajzot. Ezt követően markáns antikommunista lett. Ugyanez igaz Annie Kriegelre⁶ is, aki ugyancsak nagy volumenű történeti munkákat írt később, de nagy politikai fordulata a kommunista szél-balról a kritikus antikommunistaságig ugyancsak jellemző volt. (Ennél az oldalnál ismétlődik meg Fejtő könyvében a fekete és a vörös totalitáriánizmus teljes azonosítása – erről már többször szót ejtettem. Szomorú a leegyszerűsítés. (434. old.)

A könyvében külön fejezetet kapott „A szociáldemokrácia vége?” című téma. Fejtő itt maga jelzi, hogy a kérdéskörrel önálló könyvet írt. E könyvnek a behatóbb elemzésére az Évkönyv 2009. évi kötetében érintőleg már kitértem, ám igazi, alaposabb áttekintésére és kritikai soraim leírására már csak a 2011. évi kötetben térhetek vissza. Itt, terjedelmi okoknál fogva Fejtő memoárjának „kritikai átolvasását és szemlélését” be kell, hogy fejezzem.

Jemnitz János

⁵ Souvarine hosszú és igazán fordultatos életútjáról lásd Évkönyv 1995.

⁶ Annie Kriegel, leánykori nevén Még Annie Bessként, ifjú kommunista vezető volt, rámenős balos kiadásban. Pár évtizeddel később már befutott történészként és férje neve után Annie Kriegelként lett jól ismert történész és nemcsak kiábrándult, hanem éles tollú antikommunista is. (Párizsban én is találkoztam vele.)

Susanne Miller (1915–2008) I.

Ilse Fischer: Emlékezés

Susanne Miller kilencven éves korában írta meg önéletrajzi visszaemlékezéseit. Az írásnak Miller a következő címet adta: „Így élnék még egyszer” (So würde ich noch einmal leben). A történetírás és a munkásmozgalom történetének írása több volt Susanne Miller számára, mint valami egyszerű akadémiai tudományos feladat teljesítése. Mint fiatal lány Bécsben az 1934. évi februári munkásfelkelés⁷ áldozatait segítette. Ebben az időben Miller már Londonban egy vegetáriánus étteremben dolgozott, már mint emigráns. Miller ide már úgy került, hogy tagja volt az ISK-nak (Internationaler Sozialistischer Kampfbund – Nemzetközi Szocialista Harci Szövetség), amely harcot hirdetett a náci uralom ellen. Eközben kezdte írni a német szociáldemokrácia történetének feldolgozását. Bármit is tett, elhatározásait mindig politikai és morális elvek motiválták.

Susanne Miller 1915. május 14-én Szófiában született zsidó polgári családban. Susanne ezt követően Bécsben növekedett fel, ahol is humán gimnáziumba járt. A családi konzervatív befolyástól korán felszabadult és saját útját járta. Ami különösen befolyásolta ezekben a bécsi ifjú éveiben, az a háború utáni óriási ínség volt, amikor az emberek hosszú sorokban várakoztak arra, hogy egy meleg levest kapjanak.⁸ A család néhány év után Szófiába költözött, ahol Susanne 1929-től a német gimnáziumba járt, itt ismerkedett meg a göttingeni filozófus Leonard Nelson írásaival. Nelson 1926-ban az ISK egyik alapítója volt, és Kant kritikai filozófiai álláspontján állt, az etikai szocializmus álláspontját képviselte. Az érettségi után Susanne az anglisztika, történelem és filozófia tárgyait vette fel az egyetemen Bécsben. Itt élte meg 1934 februárját és a Dollfuss-puccsot. Ekkoriban az Osztrák Gyermekebarátok Szövetségén keresztül az USA és az angol kvékerek juttattak el támogatásokat a munkás-felkelés áldozatainak, és ebben Susanne Miller is támogatást nyújtott. Susanne Miller nagy együttérzéssel viseltetett a munkáscsaládok iránt és ezt az érzést Otto Bauer⁹ írta le a legemlékezetesebben.¹⁰ Ekkor Susanne Miller tanulmányai kiegészítéséül néhány hónapra baby-sitterként Angliába ment, és egy jóléti intézménynél dolgozott, miközben megismerte London szegény-negyedének életét és körülményeit.

⁷ Az 1934-es osztrák, bécsi munkásfelkelésről lásd Évkönyv 1984 és 2010. E felkelésnek hatalmas történeti irodalma van, még magyarul is (Lásd az Évkönyv hasábjain Julius Deutsch, Ernst és Walter Fischer, és Karl Seitz életútját.)

⁸ A bécsi ínségnek szintén nagy irodalma van, lásd többek között Eric Hobsbawn önéletrajzát.

⁹ Bauer életútját lásd Évkönyv 1981.

¹⁰ Susanne Miller ekkoriban találkozott Justus Pállal, beszélgetéseikről számunkra írt visszaemlékezéseit lásd Justus Pál. Budapest, Magyar Lajos Alapítvány, 2008.

A hitleri csapatok 1938 márciusi ausztriai bevonulása, az Anschluss után Susanne Miller már nem tért vissza Bécsbe. Angliában kapcsolatba lépett az angol baloldali szocialistákkal, és ugyanekkor szintén felvette a kapcsolatot az ISK Angliába emigrált tagjaival. Életének egyszerű fenntartása végett, meg azért is, hogy támogathassa a Hitler-ellenes német emigrációt, tovább dolgozott a már említett vegetáriánus étteremben.

A háború alatt Londonban ill. London egyik elővárosában élt, egy olyan lakhelyen, amely tulajdonképpen az ISK alapította „kommuna” volt. Későbbi visszaemlékezéseiben is hangsúlyozta, mennyire hálás azért, hogy a német Blitzkrieg éveit a fenyegetett Angliában élhette át, és személyesen így tudta igazán átérezni és megcsodálni „az angol nép hősiességét”.

Londoni évei hozzájárultak, hogy a különböző országokból Angliába és Londonba emigrált szocialistákkal megismerkedhessen – tudvalévő, hogy ekkor Londonban alakult meg a Szocialista „Kis-Internacionálé”¹¹. Ebbe a csoportosulásba és a Kis-Internacionáléhoz tartoztak a lengyel zsidó Bund¹² azon tagjai, akik túléltek a varsói gettófelkelést. E csoportosulásnak két tagja, az egyik Viktor Alter¹³, a másikuk Henryk Ehrlich¹⁴, akiket később a Szovjet-unióban meggyilkoltak, és akiknek emlékére Susanne Miller az évtizedekkel később létesített Zsidók Történeti Múzeumában emléklakettet helyezett el.

A háború éveiben a német és a brit szocialistákkal való találkozások, eszmecserék és konferenciák nyomán kirajzolódott a háború utáni új Európa és új Németország kiépítésének a terve. Susanne Miller részt vett a találkozókön, ezeken sokszor tolmácsolt ill. a háború utolsó éveiben ő szerkesztette Willi Eichler¹⁵ által kiadott *Mitteilungsblätter-t* (Beszámoló Lapokat). Susanne Miller ekkor lett a német szociáldemokrata emigráció, és ezen belül az ISK csoport vezetőjének, Willi Ehrlichnek az élettársa.

Az ISK a háború végén feloszlatta magát. Az ISK tagjainak többsége ekkor újra csatlakozott a német SPD-hez. Így tett Susanne Miller és Willi Eichler is. Mindketten Kölnbe költöztek 1946-ban, amikor Eichler lett a *Rheinische Zeitung* (Rajnai Újság) főszerkesztője. Susanne Miller számára új, izgalmas és lázas tevékenység kezdődött az SPD-ben. A közép-rajnai választókerület pártszervezetének vezetőségi tagja lett, miként ugyancsak vezetőségi tagja lett az SPD nőszervezetének. Aaschenben a három ország nőszervezetének találkozóján egyike volt azoknak, akik a német szervezetet képviselték. Ezen a találkozón Susanne Miller ő elnök volt, referátumot is tartott és fordítóként is szerepelt. Nagy szerepet játszott az SPD oktatási munkájában is.

¹¹ A Kis Internacionálének nagy történeti irodalma született – főleg németül (többek között Willy Buschak, Neugebauer és mások írtak róla).

¹² A Bund-ról Gelbard írt monográfiát, és egy rövidebb írást az Évkönyv számára is.

¹³ Mindketten az említett Bund vezetői voltak, Ehrlichnek komoly szerepe volt az 1917-es orosz forradalmakban is. Róluk ugyancsak Gelbard írt.

¹⁴ Ua.

¹⁵ Eichler életútját lásd Évkönyv 1997 (a kis életrajzot Thomas Meyer az SPD egyik fiatal csillaga és szerkesztője írta, aki közel állt és tisztelője volt Susanne Millernek).

Amikor Eichlert bevásztották az SPD vezetőségébe, Susanne Miller vele együtt Bonnba költözött. Susanne Miller ekkor az SPD központjában dolgozott Eichler segítőtársaként. Az 1950-es években fő feladatuk az új pártprogram kidolgozásának előkészítése volt. 1954-ben Eichlert választották meg annak a bizottságnak az elnökéül, amelynek ezt az új programot kellett kidolgoznia. Susanne Miller lett e bizottságban a jegyzőkönyvvezető, és éppen ezért a bizottság minden ülésén részt kell hogy vegyen, és végül is ez a bizottság határozott úgy, hogy az SPD-nek újfajta gondolkodásra kell áttérnie. Ez a munka fejeződött be azzal, hogy 1959-ben az SPD godesbergi kongresszusán elfogadta az új pártprogramot¹⁶.

Ekkor Susanne Miller negyvenöt évesen vágott bele ismét egyetemi tanulmányainak folytatásába. Azt eleve eldöntötte, hogy olyan kutatásokba fog belekezdeni, amelyek a történetírásban nagyon elhanyagoltak voltak: így a korai szociáldemokrata mozgalom programjainak feldolgozását tűzte ki célul maga elé. 1963-ban szerzett diplomát Karl-Dietrich Bracher-nél. Disszertációjának témája „A szabadság problémája a szocializmusban. Szabadság, állam és forradalom Lassalle¹⁷ szociáldemokrata programjában – egészen a revizionizmus vitáig”. Susanne Millernek ez a disszertációja hamarosan a német szociáldemokrata történetírás egyik klasszikusává vált. Hasonlóképpen nagyon sikeres munkájává lett az az 1974-ben megjelent monográfia, amelyet Heinrich Pothoff-fal együtt írt: „Kleine Geschichte der SPD” (A Német Szociáldemokrata Párt rövid története¹⁸, és amely számos kiegészítést és új kiadást ért meg (A közös munkában Susanne Miller írta meg az SPD korai, 1914 előtti történetét.) Susanne Miller az SPD-nek abban a történeti munkacsoportjában dolgozott, amely a parlamentarizmus és a pártok történetével foglalkozott, e témakörben különféle tanulmányokat és kiadványokat, valamint monográfiákat jelentetett meg („Burgfrieden und Klassenkampf” – „Osztálybéke és osztályharc”¹⁹) (1974) („Die Bürde der Macht” – „A hatalom terhe”) (1978). A következő években nagyon sok tanulmányt tett közzé a munkásmozgalom történetéről. E tanulmányai során az SPD története és a német általános történelem kulcskérdéseit is érintette. Ezek között olyan témák is szerepeltek, mint a marxista elmélet és a gyakorlat viszonya, a szociáldemokraták szerepe az I. világháború éveiben²⁰, a pártszakadás²¹, az 1918. novemberi német

¹⁶ A Godesbergi programról lásd Évkönyv 1984. A program elfogadásának az SPD-n belül volt erős baloldali ellenzéke is. (Lásd Wolfgang Abendroth Évkönyv 1988)

¹⁷ Lassalle életútját lásd Évkönyv 1975/76. (Persze Lassalle esetében az érdeklődőnek ajánlatos újra elövenni Franz Mehring Marx életrajzát. Lassalle több írása magyarul is megjelent.

¹⁸ E könyvből az Évkönyv több részletet közölt, utoljára Pothoff írását 1932-33-ról. Évkönyv 2009.

¹⁹ A „Burgfrieden” című könyvből részleteket majd az Évkönyv 2011. évi kötetében fogunk közölni.

²⁰ Erről S. Miller elsősorban a „Burgfrieden” című könyvében írt hosszabban.

²¹ Az USPD megalakulásáról Miller ugyanebben a könyvében írt. Magyarul ugyanerről bővebben lásd Jemnitz János: A szocialista pártok és a háború. -1914-1918. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1969.

forradalom, valamint a weimari köztársaság első éveinek története. Nagyon sokszor tért vissza munkáiban annak a kérdésnek vizsgálatához, hogy az egyes embereknek mekkora a szerepe és felelőssége a politikában. Sok írásában foglalkozott barátainak munkáival, ill. személyes sorsával, kiváltképpen azokéval, akikkel az ellenállásban és az emigrációban találkozott. Susanne Miller élete későbbi éveiben is nagy tisztelettel szólt és viseltetett a Nelson-kör szellemiségéről és etikai alap-hozzáállításáról. „Visszapillantva bizonyos meglepetéssel lehet rögzíteni, ám egész életemben soha sem gondoltam arra, hogy ettől a körtől és szellemiségüktől eltávolodjak, még kevésbé arra, hogy szakítsak velük”. Ezt Susanne Miller emlékirataiban megerősítette.

1982-től 1990-ig elnöke volt az SPD Filozófiai és Politikai Akadémiájának, ez volt az egyedüli olyan testület, amely annakidején Leonard Nelson kezdeményezése alapján született meg, ez a szervezet a II. világháború után született újjá.

Peter Glotz javaslatára az SPD pártvezetősége 1981-ben Susanne Millert bízta meg az SPD Történeti Bizottságának vezetésével. Ezt a munkáját, vagyis a Bizottság vezetését 1989-ig látta el. Ez a bizottság különféle vitákat indított, a vitáknak fórumokat biztosított, publikációkat jelentett meg a nagy vita- és harci kérdésekről – mindez mind a párton belül, mind kívül nagy visszhangot keltett. Az SPD egy másik fontos bizottsága, amely szintén a pártvezetőség mellett működött és működik, és amely az alapértékek érvényesítésével foglalkozik, szintén meghívta tagjai közé. Susanne Miller társadalomtörténeti kutatásai során gondosan tanulmányozta, ill. részt vett azokon a vitákon, amelyek egyfelől az SPD-ben lezajlott politikai, teoretikai kérdéseket érintették, ill. amelyek az SPD és a SED²² közötti kapcsolatokkal foglalkoztak. Miller igyekezett gondoskodni arról is, hogy a DDR-ben (az NDK) munkálkodó ellenzékieket ellássák olyan papírokkal, amelynek alapján munkásságukat folytathassák, ill. az NSZK-ban konferenciákon részt vehessenek. Ez a kísérlet azonban a DDR vezetői döntése nyomán meghiúsult.²³

Susanne Miller élete során mindig határozottan antikommunista álláspontot képviselt. Számára a munkásmozgalom és az abban való részvétel életforma és tartalom kérdése volt, és szerinte a kommunisták ennek az élet-tartalomnak az „idegeit” tépték szét. Számára ugyanakkor nagyon fontos volt a kelet-európai országok kutatóival való találkozás és eszmecsere. Így az egyik ilyen konferencia, amely számára mindig rendkívül fontos volt, az ITH konferenciák egész sorozata volt, amelyet évenként Linzben rendeztek meg. Ezek a konferenciák, amelyeket 1964-től rendeznek meg, annakidején, amikor a vasfüggöny még állt, mindkét oldalról érkeztek a munkásmozgalom

²² A SED – Sozialistische Einheitspartei Deutschlands – a Német Szocialista Egységpárt az NDK-ban működött 1946-tól, az akkori kommunista és szociáldemokrata pártok fúziója nyomán.

²³ A DDR-ből átszarmazott történészek közül legismertebb Hermann Weber, akinek több írását az Évkönyv is közölte, és akinek életútját és munkásságát valamelyest ismertette.

történései. Ezeken a konferenciákon élénk viták zajlottak le, mind a múlt, mind a jelen kérdéseiről.

81 éves korában, 1996-ban Susanne Miller még egy új funkciót vállalt el: Heinz Putzrath halála után ő vette át annak a bizottságnak az elnöki posztját, amely az üldözött szociáldemokraták múltjával és helyzetével foglalkozott. Ez azután hozzájárult, hogy Susanne Miller egyaránt foglalkozott és segítette mind a volt NSZK, mind a volt DDR területén élő üldözött szociáldemokraták történetének megismerését, és ez a bizottság mindkét területtel egyaránt foglalkozott.

Susanne Miller évtizedeken át legszorosabban kapcsolódott a Friedrich-Ebert aAapítvány munkásságához. Szemináriumokat vezetett, különféle rendezvényeken beszámoló előadásokat tartott, 1999-ig a Friedrich-Ebert alapítvány tiszteletbeli docense, és évtizeden át az oktatási bizottság tagja volt. Különleges fontosságot tulajdonított az Izraellel való kapcsolatoknak, ő maga is többször látogatta meg Izraelt, ott fellépett annak érdekében, hogy a zsidó ill. arab diákok és tudósok között jó emberi kapcsolatok alakuljanak ki. Így a Haifa-i egyetem német baráti társaságának lett pártoló tagja.

Susanne Miller minden társadalmi kérdés és jelentkező problémára iránt nagyon érzékenyen nyitott szemmel és fülekkel reagált. Susanne Miller 93 éves korában 2008. július 1-én halt meg Bonnban.²⁴

CLAUDIE WEILL²⁵

Találkozásaim Susanne Miller-rel

Viszonylag sokan voltak történészek abból a nemzedékből, amelyből Susanne Miller is származott – és akik részben még élnek – és akik megírták visszaemlékezéseiket, önéletrajzukat. Többségük azonban kommunista volt. Susanne Miller, aki szociáldemokrata volt, sőt aki a szociáldemokrata pártapparátusban is dolgozott, kivételt képez. Amikor késői éveiben interjút készítettek vele, akkor önéletrajzi írása még megkaphatta saját imprimaturáját, aláírását. (Az emlékirat az alábbi címmel jelent meg: Susanne Miller: So würde ich noch einmal leben. Bonn, Dietz Verlag, 2005.) Egyfelől felhalmozott sok funkciót, amit az SPD-n belül töltött be a II. világháború után, és együttműködött olyan személyiségekkel, akikről memoárjában emléket állított.

Mínthogy Szófiában született, diákként Bécsben tanult, magyar ismerősei és rokonai voltak, így a többnyelvűség eleve adott volt számára. Később megtanult franciául, és Nagy-Britanniában való tartózkodása alatt angolul is. Politikai szocializálódása az emigráns német szociáldemokraták körében, az ISK-ban következett be, és az ISK-hoz Susanne Miller hű maradt. Memoárja

²⁴ Az Évkönyv következő 2011. évi kötetében térünk vissza Susanne Miller munkásságának bemutatására.

²⁵ Claudie Weill az Évkönyv rendszeres szerzője, volt párizsi egyetemi tanár.

azonban nem ad teljes képet erről az internacionalista útról és tevékenységről. Számomra örökre úgy marad meg, mint aki legszorosabban kapcsolódott az ITH-hoz és konferenciáihoz. A berlini fal leomlása sok területen hozott változásokat, így az ITH-ban is, amelyben ő változatlanul hangsúlyozta a Kelet és Nyugat párbeszéd fontosságát, noha ez szintén változott 1988-89 után.

Az SPD-ben egyike volt azoknak, akik leginkább sürgették a német külföldi kapcsolatok megerősítését. Ő maga is többször vett részt nemzetközi konferenciákon, és messzebb nézett a német határoknál. Noha nem mindig voltam vele egy nézeten, és memoárja meg is magyarázza, hogy ezeknek mi is volt a gyökere, ugyanúgy a kommunizmus megítélése kérdésében, mint 1968, a nőmozgalom megítélésében. Ugyanakkor kétségtelen, hogy Susanne Millerre kevésbé hatott a hidegháború, és szelleme szabad maradt. Csak a linzi konferenciákon találkozhattam vele, kivéve azt a konferenciát, amelyet a II. Internacionálé megalakulásának 100. évfordulójára Budapesten közös barátunk, Jemnitz János (és Harsányi Iván) szervezett²⁶, ahol jól összebarátkoztunk.

Megjegyzendő, hogy Párizsban nem rendeztek hasonló konferenciát, noha az Internacionálé 1889-ben ott alakult meg. Miller közel állt Willy Brandt²⁷hoz, aki oly nagy szerepet játszott a Szocialista Internacionálé életében. Willy Brandt szorgalmazta, hogy ilyen megemlékezésre sor kerüljön, és erre próbálta rábeszélni a Francia Szocialista Pártot, ám a PS túlságosan el volt foglalva azzal, hogy az 1789-es forradalom bicentenáriumát szervezze.

S. Miller is foglalkozott a judaizmus problematikájával, amelyet az ITH Linzben is tárgyalt (de Miller a memoárjában a dátumot tévesen adja meg); ez 1997-ben, a Bund²⁸ megalakulásának századik évfordulóján történt. Az igazi megemlékezés a Varsói konferencián zajlott 1997-ben, amit Feliks Tych²⁹ kezdeményezésére rendeztek meg. Noha zsidó családban született, vallási és zsidó hovatartozása soha nem foglalkoztatta, s erről nemigen beszélt, ám ugyanakkor Izraelben az egyetemeken sokszor megfordult. A memoárban nagy elismeréssel ír Willi Eichlerről, aki egyszerre volt a mentora és élettársa.

²⁶ Az 1989-ben megrendezett budapesti konferencia anyagának megjelentetésére már nem került sor. A konferencián S. Miller is előadást tartott.

²⁷ Willy Brandt életútjáról és korszakáról lásd Évkönyv 1993. (Brandt sok írása megjelent magyarul is.)

²⁸ A Bund történetéről A. Gelbard írt remek összefoglalót, amelynek egy részét az Évkönyv is közölte, miként a könyvről is ismertetést adott.

²⁹ Tych az Évkönyv Nemzetközi Tanácsadó Testületének tagja, régebben többszörös szerzője, nemzetközileg jól ismert varsói történész.

Moore, Bill (1911 - 2008)

Moore Scunthorpe-ban született, korán elveszítette szüleit – édesanyja nem sokkal a szülést követően halt meg, apja az Ypern-i fronton vesztette életét. Ösztöndíjasként végezte iskoláit, végül az oxfordi Oriel Collegeben, történelemből diplomázott. A béke elkötelezettje volt fiatal korától, aktivistája volt az 1935-ös Béke Szavazásnak (Peace Ballot), amelyet Lord Cecil szervezett, s mintegy 11 millió aláírással a mozgalom legsikeresebb akciója lett. Még ebben az évben belépett a kommunista pártba, 1936-tól a Sheffield-i Béketanács titkára.

1940 októberében behívták, öt és fél évet volt a hadseregben – oktatóként szolgált a páncélosoknál. 1946-tól tanárként dolgozott, kommunista színekben indult a helyi választásokon. 1976 ment nyugdíjba, s lett a CPGB Történelem Csoportjának elnöke. Visszavonulásakor, 90. születésnapján emlékközzel tisztelegtek munkássága előtt. 2008 nyarán halt meg Sheffieldben.

Moore a brit munkásmozgalom történetéről nagy empátiával írt, és sok emlékével gazdagította irodalmát. Történetíró volt, aki életének sok évtizedén át a CPGB militánsa és, rossz zsargonnal, „közép-kádere” volt. Sem történelmi múltját, sem életpályáját itt nem tudjuk megörökíteni – erre később remélhetően még visszatérhetünk. Részemről először Linzben találkozhattam vele, ahol jól elbeszélgettünk a brit munkásmozgalomról. Később Angliában találkoztam vele, ahol több Keir Hardie munkával ajándékozott meg, e könyveket nagy haszonnal dolgozhattam fel Hardie életrajzomban, s a képek egy része is az ő ajándékából kerülhetett át könyvembe. Angliában az élő múlttal találkozhattam vele.

Bill Moore néhány évtizeddel korábban maga is megjelentetett cikkeket a Sheffield-i munkásmozgalom történetéről. Ezek az írások akkor az *Our History* című periódikában jelentek meg, amelynek Monty³⁰ és Moore is szerkesztője volt, a periódika a kommunista történészek közlönye volt.

1989-90 körül, amikor a CPGB agonizált, Moore egyike volt azoknak, akik a párt önfeloszlása ellen voltak.

Késői magányos öregkorában, betegen, nehéz éveket élt meg, ahogyan ezt June Cohen, Monty felesége elmesélte.

Jemnitz János, Székely Gábor

³⁰ Monty Johnstone életútját lásd Évkönyv 2009.

Rotstejn, Fjodor (Theodor) Aronovics (1871–1953)

A nemzetközileg ismert orosz szocialista, egyszersmind a brit munkásmozgalom tevékeny harcosa, publicista, történész és diplomata a leghitelesebb források szerint Kovnóban (Kaunas) született. (Mások Baltát, illetve Poltavát jelölik meg születési helyeként.) Apja gyógyszerész volt. Egy évfolyamot járt gimnáziumba, de mivel megbízhatatlan elem hírébe keveredett, hogy magasabb végzettséghez jusson, kivándorolt Nagy-Britanniába. Ám Londonban nekiült, hogy kritikus elemző munkát írjon Gibson angol történész „A római birodalom hanyatlása és bukása” című könyvéről. Öt évet dolgozott ezen a British Museum-ban, de könyve végül nem készült el, mert elfogyott a pénze a megélhetésre. Emiatt 1896-tól Pétervárra küldözgette az írásait, Pavlenko „Kiváló emberek élete” című sorozata számára. Orlov álnéven ő írta Cicero, Szókratész és Platon életrajzát.

Hamarosan megnősült. 1895-től 1911-ig a Szociáldemokrata Föderáció tagja volt³¹ (1907-től Szociáldemokrata Párt), 1901-től 1906-ig végrehajtó bizottságában is működött. 1911-ben csatlakozott az újonnan létrejött brit Szocialista Párthoz, amelynek a balszárnyán helyezkedett el. Mindazonáltal a hazai mozgalommal sem szakította meg kapcsolatait: 1901-ben az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspártba is belépett, ahol a szakadás után a bolsevikok csoportjához csatlakozott.

Közben írásokat közölt Nagy-Britannia, Oroszország, Németország és az USA marxista sajtójában. Csupán a brit *The Social Democrat*-ban 21 cikke jelent meg. Publikált a *Justice*, a *The Call*, és más lapok hasábjain is. A liberális, még Charles Darwin által indított *Daily News* munkatársa, az első világháború éveiben pedig az ugyancsak liberális *Manchester Guardian* tárcaírója lett.

A világháború után Rotstejn fontos szerepet játszott Nagy-Britannia Kommunista Pártjának (CPGB) a megalakításában. Egyidejűleg Lenin és a bolsevikok különböző megbízatásait is teljesítette. Ennek kapcsán kényes ügybe keveredett. 1907-ben Lenin kérésére kölcsönt vett föl J. Faith nagyiparostól az OSZDMP(b) londoni V. kongresszusának a lebonyolítására. A forradalom veresége után a bolsevikok a pénzt nem tudták határidőre visszafizetni. Lenin arra kérte Rotstejnt, nyugtassa meg a tőkést azzal, hogy amikor Oroszországban győz a forradalom, a pénzt vissza fogja kapni.³² Az idő azonban múlt, és Faith azzal fenyegetőzött, hogy ha nem kapja meg a pénzt, az ügyet bíróságra viszi. Az 1917-es fordulat, majd 1921 után, amikor létrejött a diplomáciai kapcsolat a két ország között, a visszafizetést nem lehetett a végtelenségig tovább halogatni. Mégis: csak 1926-ban, már Faith halála után született meg

³¹ Az SDF megalakulásáról lásd Évkönyv 1981–1983.

³² Lásd Lenin 1908. január 29-i levelét (Lenin Összes Művei, 34. kötet.)

az utasítás a pénz visszatérítéséről. Egyike volt ez azoknak a ritka eseteknek, amikor a bolsevikok kiegyenlítették egy váltót.

London Herzen³³ óta mindig az orosz politikai emigráció egyik központja volt. A 20. század elején mintegy ötezren éltek ott. Ebben a körben Rotstejn igen népszerű volt. Mint már meggyökerezett kivándorló, sokaknak segített abban, hogy megteremtsék egzisztenciájukat a brit fővárosban. Köztük volt Maxim Litvinov³⁴, Ivan Majszkij, Pjotr Kerzsencev,³⁵ J. Petersz is.

Az első világháború kitörése után Rotstejn a brit hadügy- és külügyminisztériumban is dolgozott. Amikor azonban megkezdődött a Szovjet-Oroszország elleni intervenció, szembeszállt ezzel: az „El a kezeket Oroszországtól!” mozgalom szervezője lett. 1920-ban szovjet békeküldöttség érkezett Angliába. Amikor ennek tagjai hazatértek, Rotstejn velük együtt Moszkvába látogatott. Ám Lloyd George kormánya nem engedélyezte, hogy visszatérjen Angliába.

A moszkvai Külügyi Népbiztosságon (NKID) állt munkába. 1920 októberében Moszkvába érkezett H. G. Wells. Lenin kérésére Rotstejn készítette el a programját. Utazgatott vele a városban, bemutatta neki a nevezetességeket. Részt vett Lenin és Wells híres beszélgetésén is. (Lásd Wells „Oroszország sötétben” c. könyvét.)

1921-1922-ben az Oroszországi Szocialista Föderatív Szovjetköztársaság teheráni diplomáciai főmegbízottja volt.³⁶ Ő készítette el, majd látta el kézjeggyével azt a szovjet-iráni szerződést, amelyben Szovjet-Oroszország Perzsia javára lemondott összes ottani háború előtti orosz érdekeltségéről (Perzsa Leszámítóló és Hitelbank, vasutak, feldolgozó üzemek a Kaszpi tenger déli partján). Visszatérvén az NKID osztályvezetője, egyben a *Mezsdunarodnaja Zsizny* című, tekintélyes külpolitikai folyóirat főszerkesztője lett.

1937-ben, Litvinovhoz hasonlóan elkerülte a főbelövést, feltehetően az európai szocialistákhoz és kommunistákhoz fűződő szerteágazó kapcsolatai miatt. Ám az NKID-ből, általában a külügyi apparátusból eltávolították.

Élete hátralévő részét Rotstejn tudományos munkával töltötte. 1939-ben a Szovjet Tudományos Akadémia tagja lett. Ennek előzménye volt: már a korai években tagja volt a Szocialista (1924-től Kommunista) Akadémiának, elnökségi tagja társadalomtudományi tagozatának (RANION).³⁷

* * *

³³ Herzen életútját lásd Évkönyv 1987.

³⁴ Litvinov életútját lásd Évkönyv 1975-76.

³⁵ Kerzsencev kitűnő bolsevik történész lett, többek között a Párizsi Kommunőről írt nagyobb és gondos monográfiát. Majd pedig több írása, egyebek között önéletrajza, magyarul is megjelent.

³⁶ Ez a rang 1940-ig a nagyköveti tisztségnek felelt meg.

³⁷ Roszsijszkaja Akagyemija Naucsno-Isszledovatyal'szkih Insztyitov Obscsesztvennih Nauk.

Abban a szerencsében volt részem, hogy élete utolsó éveiben ismerhettem Fjodor Aronovicst. Fehérszakállú alacsony öregember volt, aki rendkívül élénken reagált az élet minden megnyilvánulására. Nagyon bántotta, hogy a tudományos közélet nem tanúsít figyelmet iránta, de hálás volt, ha hivatkoztak tudományos teljesítményeire.

1953. szeptemberében halt meg Moszkvában. Mindkét fia Angliában maradt. Andrew (1898. szeptember 26 - 1994) Oxfordban tanult. Fiatalon maga is egyik alapítója volt a CPGB-nek. Egy időben a TASZSZ angliai tudósítójaként dolgozott. Több könyvet írt a Szovjetunió politikai életéről és gazdaságáról; nagy számú orosz marxista szöveget fordított angolra, többek közt Plehanov és Lenin írásait. Másik fia, Eugene a kémia professzora.

Irodalom

Fjodor Rotstejn írásai:

The decline of British Industry: its cause and remedy. London, 1903.

Ocserki po isztorii rabocsevo dvizensenija Anglii. Moszkva-Leningrád, 1925.

From Chartism to Labourism. London, 1929.

Dve pruszszkije vojni. Moszkva-Leningrád, 1945. A 2. kiadás címe: Iz isztorii Pruszszko-germanszkoj imperii. Moszkva-Leningrád, 1948.

Zahvat i zakabalenyije Egipta. (Két kiadásban.) I. kiad.: Moszkva 1959.

Mezsdunarodnije otnosenijija v konce 19. veka. Moszkva-Leningrád, 1960.

Julij Mador

BESZÁMOLÓK

1968 globalitása – negyven év távlatából

Az ITH 44. Linzi Konferenciája (2008. szeptember 11-14)

A konferencia témája az 1968-as események értelmezése, globális perspektívába helyezése volt. A szervezők tudatosan törekedtek arra, hogy az előadások a világ nyugaton (és pl. Magyarországon) kevésbé ismert területeit is reflektorfénybe állítsák, illetve az egykori események hosszabbtávú hatásait is figyelembe vegyék.

JEMNITZ JÁNOS

40 év távlatából

A résztvevők száma hasonló volt az eddigiekhez, összetételük viszont jelentősen megváltozott. Alig voltak a régi „öregemből”, és a referátumokat is a fiatal doktoranduszok tartották. A nemzeti összetétel is változott: amennyiben ezúttal voltak olaszok, angolok, valamennyien új arcok voltak.

A konferencia nyitó főreferátumát egy sussex-i brit egyetemi előadó tartotta: Kees van der Pijl. Pijl előadását azzal kezdte, hogy ő ebben az időszakban éppen tisztként szolgált a brit hadseregben, így a dolgokról nincsenek közvetlen élményei. Előadásának lényeges eleme nem is ez volt, hanem egy olyan, nálunk szinte teljesen ismeretlen vagy alig ismert összefüggés hangsúlyozása, hogy noha 1968 akkor sok mindent megváltoztatott, ezt követően azonban bekövetkezett az ellenakció, és végeredményben ezután következett be a neoliberalizmus és a globalizáció győzelme, amely jócskán elsöpörite 1968 sikereit.

A konferencia összegezését teljesen szubjektíven írom meg, s pusztán azt említem meg, ami számomra érdekes volt. A konferencia szinte alig emlékezett meg – mindenesetre külön referátum nem hangzott el róluk – sem a párizsi, sem a németországi eseményekről. Ellenben az első napon egy indiai doktorandusz – aki New Yorkban tanul – tartott kiváló előadást egy számunkra ismeretlen területről: arról, hogy 1968 milyen hullámokat keltett Indiában (és ezt az előadást nem is lehet összegezni egy-két mondatban, hiszen óriási ország megannyi széteső szociális és kulturális mozgalmáról volt szó).

Egy másik előadó, az ugyancsak fiatal prágai Hannes Lachmann tartott előadást a prágai tavaszról, amiben viszont nehezen lehetett felfedezni új

mozzanatok, legfeljebb azt, hogy a prágai tavasznak mintha csak egyetlen főszereplője lett volna: Dubček. Az előadás számunkra érdekes része az volt, hogy legalább egyharmad részt a magyar összefüggésekről és reflexiókról szólt. Említette az akkori gazdasági reformot, amelyet Kádár és a magyarok féltettek. Kádárról óvatosan beszélt, megemlítette, hogy kezdetben a Népszabadság is együtt-érzően írt a prágai folyamatokról, a fordulat a hivatalos magyar visszhangban később következett be. A pozitív magyar visszhangnál a „korculás” filozófusokat említette, ezek közül is név szerint egyedül Heller Ágnes. Az előadóval többen is vitakoztak. Kádár személye is vita tárgya lett, és többen kiegészítő kérdéseket tettek föl. Azt a negyednapos vitát végül is félbevágták. A jellegzetes az volt, hogy a teremben már alig emlékeztek arra, hogy az 1968 szeptemberi linzi konferencián még ott volt és beszámoló áttekintést adott a prágai és csehszlovák eseményekről Milan Hübl¹ ez a (a generációváltásból és az emlékezet hiányából ered, Hübl annakidején az eseményeket és az összefüggéseket izgalmasabban mondta el).

A konferenciának nagyon érdekes színfoltja volt Devi Sacchetto előadása, aki a Velence közeli Porto Marghera kikötőmunkásainak sztrájkjáról, sőt ennél összetettebb megmozdulásáról szólt. Devi hangsúlyozta, hogy e sztrájk során a kikötőmunkások akciója alulról indult el, a hivatalos szakszervezetek ellenére, alulról alakították ki a maguk munkástanácsát. Egy ideig győztek, majd természetesen elbuktak, de a kísérletnek az országban nagy visszhangja volt akkor, és az előadó negyven év múltán is teljes együttérzéssel beszélt erről a kirívó kísérletről.

A berlini Boris Kanzleiter előadásának fő címe úgy hangzott, hogy az új baloldal és a jugoszláviai munkástanácsok, a jugoszláv „autogestion” nagy kísérletének összefüggéseiről szólt. Nagyon jól kiérlelt előadás volt, a téma minden része különben önálló nagy előadást is megérdemelt volna. Kanzleiter általában beszélt arról, hogy a nyugat-európai új baloldal közül sokan nagy érdeklődéssel, sőt teljes odaadással írtak és szóltak erről a jugoszláv kísérletről (nem részletezte, hogy kik, hol és mikor). Nagyobb gonddal szólt arról, hogy ezekben a munkástanácsokban is egy idő után a hangadók a manager-ek lettek, s így a munkások részvétele fokozatosan megfogyatkozott. Megemlékezett a híres *Praxis* körül tömörülő belgrádi értelmiségiek csoportjáról, majd előadásának végén hangsúlyozta, hogy napjainkban ez az emlék már a messzi történelmi múlt, aminek nem látszik, hogy most lenne bármiféle öröksége.

Voltak jelzett latin-amerikai előadók, akik közül végül is nem mindenki jött el, noha szó esett Latin-Amerikáról, ugyanúgy mint az akkoriban lezajló kínai „kulturális forradalomról”. Számomra úgy tűntek, hogy ezek a témák csak marginálisan jelentkeztek.

Megemlékendő, hogy volt egy esti vitanap is a linzi egyetemen 1968 globális jelentőségéről és hatásáról, ám ezen nem vettem részt, nem tudok róla

¹ Hübl életútját lásd Évkönyv 1993.

mit írni. Az abszolút szubjektív összefoglalót ezekkel a sorokkal zárom, és nem tudok arról sem írni, hogy a fő szervezők a konferencia utolsó óráiban a tanulságokat miként foglalták össze.

KONOK PÉTER

Áttekintés a konferenciáról

Bevezető áttekintést a Sussexi Egyetemről érkezett Kees van der Pijl professzor tartott, aki bőven kitért az egykori események és a mai baloldali- és protesztmozgalmak kapcsolataira.

Marcel van der Linden (IISG, Amszterdam) és Angelika Ebbinghaus (Bréma) bevezetőjét követően Avisek Ganguly (New York) tartott előadást az indiai '68-ról. Ezt David Mayer (Bécs) Latin-Amerikáról, valamint a szintén bécsi Suzanne Weigelin-Schwiedrziknek a kínai „kulturális forradalomról” szóló előadása követte.

A nemzetközi kitekintés a bostoni Samantha Christiansennek a kelet-pakisztáni diákmozgalmakról és azok nemzetközi összefüggéseiről szóló előadása folytatta, majd Hannes Lachmann heves vitát kiváltó előadása egy kevésbé egzotikus témában, a Prágai Tavaszról és annak visszhangjáról a magyar társadalomban.

A páduai Devi Saccheto a Porto Marghera-i (Olaszország) autonóm, „rank-and file” munkástanács történetéről beszélt. Őt a Warwickból érkezett Gerd Rainer Horn követte, aki 1968 lehetséges értelmezéseiről beszélt.

Másnap Paul Benedict Glatz (Berlin) nyitotta meg az előadások sorát, aki az NSZK-ban és Nyugat-Berlinben állomásozó amerikai katonák, az onnan dezertálók és a vietnámi háborúval szemben szerveződő csoportok kölcsönhatásairól beszélt. A potsdami Christoph Kalter a nyugati radikális baloldal „harmadik világról” alkotott képét elemezte, különös tekintettel Frantz Fanon percepciójára, míg a berlini Boris Kanzleiter azt elemezte, hogy miként alakult a jugoszláviai „önigazgatás” és „újbaloldal” sorsa.

A konferencia utolsó paneljában a berlini Max Henninger előadása azt a folyamatot mutatta be, ahogy a tekintély- és hatalomellenes lázadás fegyveres terrorizmussá alakult Németországban és Olaszországban az 1968-as forradalmi fellendülés után. Peter Birke (Hamburg) pedig az 1968-as események hatásait tekintette át a kultúra és a modernizációba vetett hit területén. Végül a Bochumból érkezett Ilse Lenz a nőmozgalmak és 1968 kapcsolatáról tartott előadást, amelynek külön érénye volt, hogy kitért a nálunk kevésbé ismert Dél-Koreára és Japánra is.

Emlékezés Paul Robeson-ra

2008. januárjában Detroitban kiállítást rendeztek Paul Robeson emlékére. A kiállítás során hangsúlyozták, hogy a kitűnő, feledhetetlen (nálunk alig lehet hallani már a hangját) énekes és művész és politikai aktivista² annakidején az 1930-as években hozzájárult Detroitban az autógyárakban alkalmazott munkások megszervezéséhez. Robeson annakidején ugyanúgy fellépett a detroiti templomokban, mint a helyi színházakban és tízezrek előtt szabadtéri előadásokon, ahol a gyári munkások hallgathatták. Tevékenyen részt vett a munkások ügyének támogatásában. Amikor a McCarthy korszakban Robesont letiltották a fellépésektől, a detroiti templomok továbbra is nyitottak voltak számára és kiálltak mellette. Most azért is elevenítjük fel művészi örökségét, mert ez hívó szó az új generációk számára is. Robeson hitt abban, hogy egy művésznek állást kell foglalni, és választania kell a rabszolgaság és a szabadság között. Ezt hangsúlyozta Robeson nyomán a kiállítás szervezője is, megjegyezvén, hogy a kiállítás három hónapig tart nyitva.

Forrás: People, s Weekly World, 2008. február 9-15.

MATTHEW WORLEY

Togliatti a londoni Marx-házban

(Rövidítve)

2008. október 15-én a Marx-házban visszatért a történeti múlt. Az alkalom az volt, hogy „terítékre került” Aldo Agosti régen várt nagy monográfiájának bemutatója és megbeszélése. A könyv Palmire Togliatti³ életéről szól. A könyv egy sorozat részeként jelenik meg az I.B. Tauris kiadónál; szerkesztője Matthew Worley. A megbeszélésen sokan jelentek meg, a jelenlévők között ott volt Eric Hobsbawm és Donald Sassoon is. Noha előzetesen nem jelentek meg leírt szövegek a találkozóra, a megbeszélésen Agosti és Sassoon egyaránt nagyon érdekes előadást tartott Togliattiról. Togliatti hosszú pártvezetési múltja nagy vonalakban eléggé ismeretes, sokat írtak róla. Agosti mostani előadásában érdekesen foglalkozott azzal az örök problémával, hogy miközben Togliatti mindig is „hű maradt” a Szovjetunióhoz, jól ismerten nem volt kritikátlan, és egyúttal egyik megfogalmazója és kikovácsolója volt az Olasz KP (PCI) elért nagyfokú függetlenségének. Agosti könyve valóban jó összegezést ad erről a nagyon gazdag életútról.

Forrás: Matthew Worley: Togliatti at Marx house Socialist History Society, Newsletter, 2008 november.

² Robeson életútját lásd Évkönyv 2001.

³ Togliatti életútját lásd Évkönyv 1994. Agosti könyvének több részletét az Évkönyv is közölte.

Történelmi materializmus konferencia Londonban

(Rövidítve)

Egy résztvevő számol be arról, hogy Londonban 2008 novemberében az egyik hétvégén 500 ember részvételével tartottak konferenciát. A beszámoló szerint nyilvánvaló, hogy noha a szervezők és előadók neve is vonzhatta az embereket erre a tanácskozásra, mégis a döntő körülmény az ez év őszén meginduló gazdasági világválság. Ahogy a rádió négyes csatornáján Jeremy Hardy is hangsúlyozta, mind mostanáig rengeteget hallhattunk a piac nagy-szerűségéről, és hogy ez miként teremt munkaalkalmakat, ennek most egy csapásra vége szakadt.

Ám most, amikor a munkaalkalmak elvesznek s az emberek tömegesen munkanélküliek lesznek, ezt úgy tűntetik fel, mintha egyszerű véletlen történt volna. Ugyancsak Hardy állapította meg, hogy noha mind ez ideig a kapitalizmus nagy-szerűségéről beszéltek, most a gyakorlatban derül ki, hogy „mégsem múlkodik”. A kommentátor és az előadók sem mulasztották el, hogy visszautaljanak Marx írásaira.

Forrás: <http://histomatist.blogspot.com/> 2008. november 15.

A gazdasági válság hatása az olasz munkásságra

(Rövidítve)

Az Istituto per lo Studio del Movimento Operaio Internazionale 2008. november 21-én jelentést adott ki arról, hogy a gazdasági válság miként érinti Olaszországot és az olasz munkásságot.

E jelentés megállapítja, hogy a másfél évvel ezelőtt kezdődött gazdasági válság az utóbbi két hónapban mélyült el igazán. A jelentés egyik célja, azon túl, hogy elemzi a valós helyzetet, az, hogy támogassa az olasz szakszervezetek tájékozódását, hogy azok azután konkrét feladatokat tűzhessenek ki. A jelentés megállapítja, hogy az emberek életükben többnyire csak egyszer kerülnek hasonlóan súlyos helyzetbe, valamint azt, hogy a munkásokkal sok esetben rendkívül önkényesen járnak el. Felhívja a figyelmet arra, hogy a jelenlegi válság előtt hasonló helyzet csak az 1929–33-as nagy gazdasági világválság idején alakult ki. A jelentés ezt követően azt vázolja fel, hogy annak idején a nagyhatalmak helyezte és egymáshoz való viszonya, mennyiben

volt más, mint jelenleg. Az elemzés egyik érdekessége, hogy a Szovjetuniót egyértelműen államkapitalista rendszernek minősíti. Jellemző vonása, hogy a gazdasági helyzet jelen alakulását is Marxot idézve, Marx gazdasági elemzései alapján jellemzi.

Forrás: The economic Crisis and its Effecta in Italy Lotta Comunista 2008 november – Bulletin 2008 december

STEPHANE BUSSARD

A Marshall-segély filmjeinek tanulsága

Az 1947. évi Marshall segélynek, amelyet az USA adott Nyugat-Európának, és amely a tömegtermelés beindítását lehetővé tette, olyan mellékterméke is volt, hogy olyan filmeket gyártottak és jelentettek meg, amelyek az új demokratikus értékeket és a szabadpiacot népszerűsítették. „A magam részéről nem tudom, hogy engem és a háború utáni kisemberek millióinak nemzedékét mennyire lelkesítették és keltettek bennük újfajta öntudatot ezek a filmek.” Fél évszázad távolából most, amikor az amerikai ENSZ nagykövet Genfben újra bemutatta őket, némiképp meglepőek a tekintetben, hogy az USA miként próbálta befolyásolni Európát.

Forrás: Stéphane Bussard: La leçon des films du plan Marshall. Le Temps (Genève), 2008. december 23.

KÖNYVISMERTETÉSEK

Francesco Barbagallo: Enrico Berlinguer

Carocci editore, Roma, 2006. 9-558.pp.

Chiara Valentini és Giuseppe Fiori nem sokkal Berlinguer halála után a '80-as évek derekán-végén már letettek az asztalra egy-egy életrajzi feldolgozást, Barbagallo újabb évtizeden át kutatva, és gyűjtve anyagát elmélyültebb és dokumentáltabb művet publikált. Nem mulasztotta el füzetesen számba venni a kommunista vezető tevékenységére vonatkozóan különböző visszaemlékezéseket, a hallatlanul kiterjedt sajtóanyagot, ám ami igazán történetírói rangra emeli könyvét, az az, hogy alapos munkát végzett a pártarchívumi iratok között, Berlinguer tárgyalásairól, a párt vezető testületében elfoglalt állásfoglalásairól szóló feljegyzéseket és más dokumentumokat nézett át. A számos történelmileg értékelt és a szerző által ismertetett esemény, fordulat, vitás szituáció közül ezúttal két olyan mozzanatot emelünk ki, amelyek pregnánsan megvilágítják a berlingueri politika fontos és jellemző vonásait.

Az egyik nemzetközi jelentőségű – kapcsolódik Berlinguernek 1976. februárjában Moszkvában, az SZKP XXV. Kongresszusán elmondott felszólalásához és a felszólalását követő megbeszéléseihez. Ismeretes, hogy a kongresszusi pódiumról elhangzott azt olasz párt irányvonalában már évek óta (1968. óta megingathatatlan következetességgel) képviselt álláspont a szocializmusban megvalósítandó demokratikus szabadságjogokról: „az összes kollektív és egyéni szabadságjogról”, a vallásszabadságról, a tudományok, a művészet és a kultúra szabadságáról. Felszólalása és a kongresszus után az olasz főtitkárt – egyedül a delegációból – Brezsnyev találkozóra hívta, melyen szovjet részről Szuszlov¹ és Ponomarjov is jelen voltak. A szovjet vezetők megköszönték az olasz delegáció részvételét a szovjet pártkongresszuson (a francia és a spanyol delegációk az eurokommunizmus címszava alatti viták miatt távol maradtak), de szót sem szóltak Berlinguer felszólalásáról, hanem általánosságokban forgó beszélgetést erőltettek a nemzetközi helyzetről, a két párt közötti kapcsolatokról. Berlinguer válaszában kifejtette, hogy a kapitalizmus és a szociáldemokrácia válsága, az USA tekintélyének csökkenése – összefüggésben vietnámi kudarcával – lehetővé teszi a szocializmusra hivatkozó erők nagyobb mérvű kezdeményezését, ugyanakkor az egyes kommunista pártok maximális önállóságát. A politikai pillanat – állapította meg Berlinguer – nem olyan, mint régebben, amikor a Szovjetunió és a szocializmus pozíciói ostrom alatt álltak, védekezésre kényszerültek; a változás a kongresszuson nem volt érzékelhető, a küldöttek beszédeit a régi ostromállapotra jellemző hangsúlyok uralták. (Otthon az olasz pártvezetőség előtti

¹ Szuszlov életútját lásd Évkönyv, 1984.

beszámolójában arra utalt, hogy Fidel Castro hatalmas tapsot kapott – ellenében az ő felszólalásával – mert szónoklata illeszkedett a kongresszus hangulatához, másrészt a Szovjetunióról csak dicsőítő terminusokat használt. A továbbiakban Berlinguer kísérletet tett arra nézve, hogy a szovjet vezetőktől kicsikarjon valamiféle olyan megnyilatkozást, amit a kongresszus fórumán nem akartak vagy nem tudtak megtenni, ami kedvező és biztató jel lehetne a nyugati kommunista pártok küzdelméről, akárcsak valamilyen gesztus megtétele is hasznos – mondta –, mert ez összhangban van a szovjet békepolitikával, a gazdasági építés sikereivel, a demokrácia fejlődésével. Brezsnyev tegyen gesztust és személyesen nyilatkozzék a szovjet demokrácia állapotáról, mire Berlinguer Szaharovval és a másképp gondolkodás problémájával ríposztzott. Érveit Szuszlovék félrelökték, mondván, a szovjet nép indignálódva figyeli a másképp gondolkodás jelenségét.

Az epizód egyike azoknak, amelyek 1981-ben – a sok-sok és süket-párbeszéd, vita után – a lengyelországi események kapcsán Berlinguert az SZKP-val való hivatalos kapcsolatok megszakítására ösztönözték.

A másik epizód alapvetően belpolitikai jellegű, azonban széles felületen érintkezett a nemzetközi kontextussal, mindenesetre Berlinguer életrajzában megkülönböztetett helyet foglal el. Az 1976-os, júniusi választásokat követő időszokról van szó. Az urnákba dobott voksok százalékos megoszlása, mind a Keresztény Demokrácia (DC), mind a kommunista párt (PCI) választói súlyának növekedése (35%-ról közel 39-re a DC, 33,4 százalékról 34,4-re a PCI) napirendre tűzte a Berlinguer javasolta és Aldo Moro által is pártfogolt „történelmi kompromisszum” megvalósítását, azonban a megvalósítás szakaszairól mindkét párt vezető-csoportjában eltérő vélemények sorjázak. Barbagallo rámutat, hogy maga Moro közvetlenül 1976-ban még nem látta elérkezettnek az időt a kommunisták kormányzati szerephez juttatásának, amit a történelmi kompromisszum ténylegesen jelentett volna. A kormányrautás előszobája a párt tartózkodó parlamenti szavazása egy ún. szükségkormányról, vagy a szükségkormány külső támogatása másképp (a parlamenti többségbe való belépéssel (mindkét megoldás később realizálódott)).

Berlinguernek saját pártjában is szembe kellett néznie ezeknek az elgondolásoknak az ellenzőivel, akik között olyan súlyú egyéniségek hallatták hangjukat, mint Luigi Longo, a párt elnöke vagy Giancarlo Pajetta,² a párt külpolitikájáért felelős vezetőségi tag. Longo szerint a tartózkodás lényegében a kormányalakítással megbízott és egyszínű kereszténydemokrata – kormányban gondolkodó Andreotti támogatását jelentette volna, amit a párttag-ság és a párt szavazói nem értenének meg. Pajetta a pártvezetőség vitájában – idézi a szerző – a tartózkodás fejében rendkívül kemény feltételeket kívánt diktálni Andreottinak, amivel Berlinguer nem értett egyet: éppen a mély ülő gazdasági és politikai válság okán. Álláspontját azzal is megindokolta, hogy

² Longo életútját lásd Évkönyv, 1982., Pajettaét Évkönyv, 1992.

egy másik típusú válsághelyzetben – 1945/46-ban a háború után – Togliatti³ vezetésével a párt már bizonyította, képes a pártérdeket alárendelni az ország érdekének.

A szükségkormány támogatásának kockázatát Berlinguer teljes egészében magára vállalta és politikai erejét mutatta, hogy végül megszerezte a párt vezetése többségének támogatását. Nem a személyes felelősségére róható fel az, hogy az 1976-ban a kormányzati részvételtől konkrétan elkezdett és 1978-ig tartó viták eredményeként megszülető egyszínű (kereszténydemokrata) a kommunisták által támogatott Andreotti-kormány beiktatása előtti órákban 1978. március 16-án reggel 9 órakor az ügy mellé 1978-ra már kételyek nélkül csatlakozó Morót a Vörös Brigádok elrabolták és akciójukkal feje tetejére állították az országot, meghiúsítva a történelmi kompromisszumot is. Végképp nem tartozik Berlinguer felelősségének körébe az sem, hogy a történelmi kompromisszumot sem az USA, sem a Szovjetunió nem fogadta tetszéssel. Az USA határozottan ellenezte a NATO-tag Itália kormányában a PCI jelenlétét, a szovjet vezetők pedig ideológiailag aggályosnak vélték a kommunista védjegy mellett fejlődő olasz politikai pluralizmust.

A „történelmi kompromisszum” kimenetelét és Moro sorsát érintően Barbogallo idézi Moro közeli munkatársát, a kereszténydemokrata főtitkár-helyettes Giovanni Gallonit (közlését lásd a *Critica marxista* 2004/4. számában), akivel Moro elrablása előtt néhány nappal megosztotta információit, melyek szerint amerikai és izraeli titkosszolgálati ügynökök épültek be a Vörös Brigádokba, és erről nem tájékoztatták az olasz társszervezeteket. Ideje volna ezekről a körülményekről végre a világos és beszédes információkat illetékes helyekről a nemzetközi közvéleménnyel is tudatni.

Pankovits József

*Willy Buschak:*⁴ *Über uns flog die Wolke der Hoffnung schnell*

Klartext Verlag, Essen, 2007, 239 old.

(Willy Buschak: Hamar repültek el fölülünk a remény felhői)

Miként a kötet német alcíme világosan jelzi, a szerző e kötetében a spanyol polgárháború, valamint természetesen a Spanyol Köztársaság korszakának teljes német bibliográfiáját ismerteti. Miként Buschak e kötet előszavában megírja, a kötetnek volt egy előtörténete: mintegy húsz évvel ezelőtt, a

³ Togliatti életútját lásd Évkönyv, 1994.

⁴ Buschak az Évkönyv nemzetközi tanácsadó testületének tagja, régebben rendszeres szerzője, remélhetőleg e kötettől kezdve ismét az lesz.

spanyol polgárháború kirobbanásának ötvenedik évfordulójára Bochumban rendeztek egy nagy kiállítást, amely alkalomra egy alapos katalógust is megjelentettek. A katalógus akkor is részint Buschak tollából született, már csak azért is, mert Buschak akkor még a bochumi egyetemnek volt előadója. Ezt a munkát egészítette most ki, és jelentette meg könyvformában a Bochumhoz lépésnyi közelben lévő Essenben.

A könyv belső tagolódása a következő: Buschak az első fejezetben az egykori periodikákat sorolja fel, ezen belül is külön kiemeli azokat, amelyek a spanyol köztársaságiakkal rokonszenveztek. A második alfejezetbe azok az újságok kerültek, amelyek Franco oldalán álltak. Majd egy harmadik alfejezetben sorolta fel azokat a lapokat, amelyek a két tábor között semlegesek maradtak.

Egy újabb nagy fejezetbe kerültek az életrajzok, naplók és önéletrajzok. Ezt a fejezetet a szerző kronológiailag tagolta, így értelemszerűen az első alfejezet 1939-el, a Spanyol Köztársaság bukásával zárul, a második rész 1940-től dolgozza fel az írásokat. A harmadik alfejezet dolgozza fel az életrajzokat és önéletrajzokat.

A harmadik nagy rész tartalmazza a megjelent dokumentumköteteket és szöveggyűjteményeket. Egy újabb, negyedik részben található meg a feldolgozások. Ebben a részben a szerző tartalmi alapon tagolta a feldolgozásokat. Így az első alfejezet a polgárháború előtörténetének írásait, a második a katonai összefüggések elemzéseit öleli fel. Ezt az utóbbi alfejezetet Buschak további részekre tagolja, így ebben az olvasó megtalálhat olyan címet, amely alatt olyan írásokat sorol fel, amelyek az általános katonai kérdéseket tárgyalják, majd egy olyat, amely a Nemzetközi Brigádokkal foglalkozik, és egy további, amely kifejezetten Guernicára koncentrál, és persze egy olyan részt is, amely a Kondor Légióval kapcsolatos.

Az ismertetett mozzanatok után Buschak könyvében egy olyan újabb részben csoportosította a feldolgozásokat, amely fejezet már címében is egyfajta kihívást jelent és külön nagy érdeklődésre tarthat számot. E fejezet címe: A polgárháború politikai és szociális történetét feldolgozó írások bibliográfiája. A szerző e résznél ugyancsak belső tagolást eszközölt: az első alfejezetbe sorolja az e kérdésekkel foglalkozó általános írásokat, a második helyre teszi (a modern idők jegyében) a nők szerepével foglalkozó írásokat (igaz, helyesbítve a nők szerepe valóban meglepően nagy volt – szinte korszaknyitány). Egy újabb alfejezet mutatja be azokat az írásokat, amelyek a spanyol polgárháború nemzetközi jelentőségét és összefüggéseit elemzik. Majd egy újabb fejezettel találkozhatunk, amely a spanyol polgárháború korszakának pártjaival és szakszervezeteivel foglalkozó feldolgozásokat sorolja fel. Egy újabb nagy rész mutatja be azokat az írásokat, amelyek már a polgárháború további kisugárzását és következményeit elemzik. Ez a rész ismét újabb alfejezetekre tagolódik, így megtalálhatjuk benne e probléma általános írásait, majd egy

olyan alfejezetet, amely részben a menekülés, részben a koncentrációs táborok történetével foglalkoznak.

A szorosán vett történeti munkák bibliográfiája után Buschak e kötetben további érdekes fejezetet csatolt a spanyol polgárháború lírájából, illetve szépirodalmi prózai alkotásairól. (Ez utóbbiba beletartoznak a színdarabok is.) Buschak ehelyütt külön megkülönbözteti a német szerzők alkotásait. Újabb nagyobb fejezet foglalkozik e témakörhöz kapcsolódó filmalkotásokkal. Külön fejezet tárgyalja a rádióadások történetét, valamint egy újabb a képzőművészeti alkotásokét. Buschak még további izgalmas fejezetekben mutatja be ennek az „örök” témának történetét, így további fejezeteket olvashatunk e korszak zenéjének, illetve fotóinak alkotóiról, és alkotásairól.

A könyv ismertetője, aki jó hatvan éve olvasgatott és írt a témában, még soha nem találkozott ennyire átfogó, világos, jól tagolt bibliográfiával. Magától értetődik ezek után, hogy e könyvet mindenki jól használhatja – kinek-kinek érdeklődése szerint.

Jemnitz János

Mich le Cotta: „Az V. köztársaság titkos füzetei”

Mitterrand elnöksége idején, Michèle Cotta a Francia RTV elnöke volt, jelenleg ismert író és újságíróként könyvet írt az V. köztársaság vezetőiről, amely a Fayard kiadónál⁵ jelent meg.

A „Négy igazság” című reggeli műsorban az írónő nem csupán Mitterrand, Giscard d’Estaing, Chirac elnökökről emlékezett meg, hanem a PS vezetésében bekövetkezett változásról is szólt.

Így: Chirac 1995-ben mondta, hogy nem Jacques Delors-tól,⁶ az apától fél, hanem a lányától, Martine Aubry-től, aki most learathatja a morzsákat.

Forrás: A francia televízió 5. csatornájának 2008. november 27-i adása.

Havel Józsefné Sziki Vilma

⁵ A Fayard régi, patinás kiadó.

⁶ Delors Mitterrand első kormányának gazdasági csúcsminisztere, majd az Európa Bizottság egyik legbefolyásosabb szereplője az 1980-1990-es években.

Hüttner, Berndt-Oy, Gottfried-Schepers, Norbert
(Hg.): *Vorwärts und viel vergessen. Beiträge zur
Geschichte und Geschichtsschreibung neuer sozialen
Bewegungen.*

AG Spak Bücher, Neu-Ulm, 2005.

(Berndt Hüttner-Gottfried Oy-Norbert Schepers (szerk.): *Tanulmányok az új
szociális mozgalmak történetéhez és történetírásához*)

Ez a gyűjteményes kötet azokba a vitákba nyújt betekintést, amelyek mostanság az NSZK legutóbbi harminc évében működött új szociális mozgalmairól a velük rokonszenvező akadémiai körökben zajlanak. Különböző megközelítéseket mutat be: (ön)reflexiókat ezek autonóm, feminista, „globalizmuskritikai”, diskurzuspolitikai és más mozgási mezőről. Már a kötet első tanulmánya is hangsúlyozza: az ilyen sokoldalúság konfliktusforrás is lehet. Imma Harms, „saját múltunk «vitrinizációja»” ellen irányuló polemikus írásában kifejti, hogy a tiltakozási formák értelmezése és értékelése, főleg ha egykori résztvevők szemével történik, vitatható és vitatott is lehet. Ez különösen az ellenzéki impulzusok értékelésére vonatkozik „egy világban, amelyben az idegenség naponta összecsap a fejünk fölött”. (26. old.) A konjunktúra, amelyet a *visszaemlékezés* műfaja az ezekben az években átélt (a mozgalmi politika bizonyos irányzatairól, például Joschka Fischer szerepéről az Új Baloldalon), ezt az „idegenséget” inkább erősíti, kiváltképpen ami az egykori aktivisták, férfiak és nők egész generációjának individuális kirekesztési stratégiáját és „a meggyőződés összeomlását” illeti. Harms követelése, hogy „foglaljanak el tudatosan *szubjektív* álláspontot és keressék az ellentmondásokat” (25. old.), mégis (egyelőre?) inkább deklarativnak tűnik. Ugyanúgy feltűnik ez az írását követő két tanulmány esetében, amelyek lényegében egy emancipatorikus témájú egyetemi kutatás kéznél lévő anyaga-ira szorítkozik. *Sebastian Haunns* harcban áll két álláspont között. Egyrészt megértést mutat az új szociális mozgalmak iránt, amelyekben a hivatalos intézmények keretében nem kezelhető társadalmi konfliktusok felszínre kerülhetnek. Másrészt úgy véli, hogy ezek a mozgalmak „egy történelmi törésvonal antagonisztikus cselekvői” (úgy tűnik, inkább erre hajlik). (37. old.) *Dirk Lange* viszont úgy látja, hogy az új szociális mozgalmak „elfeledett” elemeinek felélénkült kutatásában a „mindennapok történetének politizálódásáról” van szó. Mindkét írás rámutat a kutatási kezdeményezések felélénkülésére, az előző évek dekonjunktúrája után. Míg Haunss a Tilly és Touraine utáni (túlnyomórészt szociológiai) mozgalomkutatás kritikus aspektusait hangsúlyozza, Lange az oral history-nak az 1980-as években tapasztalt mélyrepülésére teszi a nyomatókat. Mindenekelőtt, a szubjektivizálás helyett, éppen azt ajánlja, hogy ezt a feltáró munkát szabadítsák meg individuális jellegétől

(„dezindividualizálják”), és inkább a mozgalmak Alf Lüdtke által propagált „öntörvényűségére” kérdezzenek rá.

Ezekhez a javaslatokhoz kapcsolódik a könyv második része, amely az egyes új szociális mozgalmak „mozgalomtörténetével” foglalkozik. *Ilse Lenz* és *Brigitte Schneider* az új nőmozgalmak nemzetközi méretű elemzését célzó kutatási tervvel áll elő, kiemelten az NSZK-ban. A kiindulópont a „tiltakozó megmozdulások” kvantitatív kutatása lenne, a sajtó tudósításainak a tükrében. (57. old.) Tisztázásra szorul azonban az a körülmény, hogy a „tiltakozó mozgalmak” száma éppen 1989 után emelkedik, egy olyan szakaszban, amikor Lenz és Schneider szerint az új nyugatnémet nőmozgalom már maga mögött hagyta „intézményes integrációjának” fontos mérföldköveit. (63. old.) A „tiltakozó dátumoknak” és a „sikertörténetnek” ez az ambivalenciája azonban tisztázatlan marad, mert a szerzők utóbb a feminista mozgalom sikereire összpontosítanak. Figyelembe véve azt, amit a nemi viszonyokról szóló más cikkek is sugároznak, kár, hogy csupán a folytonosságot mutató nemi hierarchiákról esik szó, míg bizonyos követeléseket (általános diszkrimináció-ellenes törvény elfogadása, teljes foglalkoztatási egyenlőség, általános gyermekgondozási kötelezettség, az abortusz szabaddá tétele) egyszerűen keresztülvihetetleneknek nyilvánítanak.

A szociális konfliktusok egyik nyitott terepeként mutatja be *Serhat Karakayali* a *bevándorlók* két, mintának tekinthető küzdelmét. Írása igen fezzes, nagyon instruktív ábrázolása a Frankfurt-am-Main-i lakás- és házbérlő mozgalomnak (122. old.), illetve a Ford Köln-Niehl-i üzemében lezajlott sztrájkoknak (128. old.), az 1970-es évek első felében. A szöveg végén meggyőzően mutatja be, hogy ezeknek a harcoknak a befogadása „lehetővé tesz egy olyan antirasszista attitűdöt, amely bemutatja a rasszizmusnak a kizsákmányolás viszonyait leplező szerepét”. (131. old.) Van a kérdésnek egy történetpolitikai vetülete is. Az ún. *kanak attak* csoport számára ez lehetővé teszi a „strukturális rasszizmus” témájának fölvetését, amely nem a Szövetségi Köztársaságnak az utóbbi években annyit hangoztatott „liberalizálódására” és „civilizálódására” utal, hanem éppenséggel a szociális harcok követeléseinek a megoldatlanságára.

A könyvnek ebben a részében rászolgál a tanulmányozásra *Gottfried Oy* két cikke is. Az egyik a RAF-kiállításról⁷ folytatott vitát elemzi ragyogóan; a másik az új szociális mozgalmak „médiumpolitikáját” mutatja be ragyogóan, és a mellett érvel, hogy a baloldali politikának meg kell újítania az általános polgári nyilvánosságban való megjelenésre szolgáló eszközeit. Ezt a két írást egy további diskurzuspolitikai szöveg egészíti ki. *Thomas Kunz* „a belbiztonság és kritikusai” közötti virtuális párbeszédet ecseteli. Az utóbbiaknak azt veti a szemére, hogy immanens módon megkerülik a kérdést: milyen

⁷ A kiállítás az NSZK-ban működött „Vörös Hadsereg Frakció” (Rote-Armee-Fraktion - RAF) nevű fegyveres terrorszervezet tevékenységével foglalkozott.

álláspontot alakítsanak ki a mozgalmak az „állampolgári jogokat fenyegető veszélyre” való hivatkozással szemben.

Ezt a részt végül két esettanulmány teszi kerekké. Az autonóмок „történetpolitikájáról” Az AG Grauwacke „Az autonóмок mozgásban” című írásban azt mutatja be, hogyan kapták föl, tették magukévá és kezdték támogatni a „posztautonóмок” történeti diskurzusát. *Rainer Wendling* viszont az „Assoziation A.” kiadó programját ismerteti. Ez a kiadó adta ki az AG Grauwackénak az „Ifjúságot Veszélyeztető Írások Szövetségi Ellenőrző Hivatala”⁸ által listára vett könyvét.

A könyv végén *Stefan Griegat* halványabb cikkét találjuk. Elsősorban az NSZK újabb háborúellenes mozgalmainak a hiányzó empátiáját bírálja az új szociális mozgalmak iránt, amely pedig egy alaposabb kritika előfeltétele volna. Itt található *Bernd Hüttnernek* a „mozgalmi levéltáraktól”, illetve a bennük és körülöttük zajló konfliktusokról készített írása is, amely levéltárakban a szerző 2000 óta társadalmi munkában működik közre.

Egészében véve a könyv egyszerre mutatja meg a jelenlegi NSZK-beli „mozgalomtörténet-írás” sokszínűségét és fehér foltjait. Figyelembe véve ezt a sokszínűséget, a következő lépésben talán érdekes volna megvizsgálni a különböző diskurzusok és diskurzuspolitikák, a mindennapok és az „Alltagsforschung”, valamint a „rég” és az „új” szociális mozgalmak egymás közti kapcsolatait. Ismét *Bernd Hüttnernek* az érdeme, hogy a könyv végén erre a lehetséges további irányra rámutat. Bevezetőjében is, *Sergio Bologna* egy cikkével kapcsolatban, megállapítja, hogy „az 1980-as évek receptjei és eszközei, akár «szociálhistóriai», akár «posztmodern» indíttatásúak, már elégtelenek arra, hogy a jelenlegi társadalmi konfliktivitást fel lehessen tárni általuk”. (161. old.) Ebben az összefüggésben figyelemre méltó, hogy *Bolognának* 1977-ben (az olaszországi operaista megmozdulások kudarcá után) közzétett „Nyolc tézis egy militáns történetíráshoz” című programjában, amelyet a szerkesztők ennek a könyvnek a végén is elhelyeztek, még mindig találhatunk mindmáig válasz nélkül maradt kérdéseket. Közéjük tartozik az az összefüggés, amely a „mozgalmi történészek” és a között, amit Marx „tényleges mozgalomnak” nevez. Ugyanis a mozgalom történészeinek lehetőségeit elsősorban maguknak a tiltakozó mozgalmaknak a fejlődése határozza meg.

Peter Birke

⁸ „Bundesprüfstelle für Jugendgefährdende Schriften”.

Annalies Laschitza: Die Liebknechts: Karl und Sophie – Politik und Familie.

Aufbau-Verlag, Berlin, 2007, 511 old.

(Annalies Laschitze: A Liebknechtek: Karl és Sophie – A politika és a család)

Laschitza elsősorban a Rosa Luxemburggal⁹ kapcsolatos írásairól ismeretes. Eddig ő volt az, aki Rosa Luxemburgról a legteljesebb életrajzot írta, és egyúttal ő jelentette meg újabban Luxemburg levelezéseit és írásait.

Noha Luxemburg és Karl Liebknecht tulajdonképpen csak az I. világháború kitörése után ismerkedtek meg személyesen jobban, mielőtt a teljesebb Karl Liebknecht életrajz megírásához hozzáfogott volna, még új, eddig kiadatlan forrásanyagokat is felfedezett. Kétségtelenül igaz, hogy sikerült neki egy nagyon olvasható életrajzot írnia, amely előnyösen különbözik a korábban megjelentektől. Ugyanakkor, ami Sophie-t illeti, az ő megjelenítésében mintha megbukott volna. Noha Laschitza könyvéből sokkal többet tudhatunk meg Sophie-ról, alakja és karaktere végeredményben nagyon színtelen marad. Annak ellenére, hogy bizonyos anyagok fennmaradtak róla is, ez nagyon kevés, így arról sem tudunk meg többet, amikor 1912-ben Karl Liebknecht második felesége lett. A házasság után is csak mellékszereplő marad Karl mellett. Kapcsolatuk annál is bonyolultabb, mert Karl világossá tette számára, hogy ő az alárendelt, míg neki, Karlnak, a saját útját kell járnia (188. old.). Úgy tűnik, hogy Sophie ezt minden további nélkül elfogadta. Ám akkor, amikor csak konyhatündérnek kezelték, tiltakozott.¹⁰

A házaspár esetében kétségtelenül Karl volt a fő személyiség, és Laschitza nagyon gondosan ábrázolja Karl családi hátterét. Wilhelm Liebknecht¹¹ második gyermeke volt, és az apa döntötte el fia további életútját. Karl ugyan olykor megjegyezte, hogy ő inkább akadémiai karriert szeretett volna befejezni, de erre tulajdonképpen alkalmatlan volt. Laschitza ugyanakkor igen alaposan mutatja be a kor társadalmi hátterét is. A társadalmi törvényszerűségekről maga Karl Liebknecht készített egy kéziratot, amelyet azonban nem tudott befejezni és a részeket összehangolni. Ez részint terjedelmi okok miatt egy kötetben nem is jelenhetett volna meg, még akkor sem, ha nem gyilkolták volna meg. Továbbá az is világos, hogy írásának Marx-bírálatát nem saját kutatásokon alapult, a jelek szerint soha nem olvasott el Marx-szövegeket és csak másodlagos irodalmat ismert. Ez azonban nem tartotta vissza attól, hogy „A tőkét” bírálja.

Igy végeredményben Laschitzának sikerült egy nagyon is ellentmondásos személyiséget ábrázolnia. Egy igazi egocentrikus, aki egyetlen nagyobb munkáját sem tudta befejezni, mert fontosabbnak tartotta, hogy parlamenti

⁹ Rosa Luxemburg életútjáról lásd Évkönyv, 1998.

¹⁰ Sophie orosz származású volt és megjegyzendő, hogy sokakkal levelezett.

¹¹ Wilhelm Liebknecht életútját lásd Évkönyv, 1975/76.

képviselőként minden ülészakon felszólaljon. Egyszerre volt a berlini városi tanács megválasztott tagja, a porosz parlament (Landtag) képviselője és a Reichstag képviselője. (194. old.) Erejét felaprózta – ahogyan ezt kortársai közül többen is gondolták –, és ráadásul még más területeken is tevékeny volt. Mint ismeretes, nagyon aktív volt a militarizmus elleni küzdelemben, és aktív volt a Szocialista Ifjúsági Internacionáléban is, és az Internacionálé I. kongresszusán, 1907-ben alapos indító referátumot tartott az antimilitarista harc feladatairól.¹² Ekkor megválasztották az Ifjúsági Internacionálé társelnökének, amelyről 1910-ben, az Internacionálé II. kongresszusán mondott le. Ezt többek között azért is tette, mert az Ifjúsági Internacionálé nagyobb önállóságát szorgalmazta a szociáldemokrata pártoktól.

A militarizmus és a fegyverkezési verseny elleni harc tette őt internacionalistává. 1903-tól ezt a feladatot állandóan napirenden tartotta és igyekezett a gyakorlati politikában is érvényesíteni. Ez vezette el őt az első bebörtönzéséig 1907-től 1909-ig. Ugyanez a meggyőződés vezette oda, hogy az első orosz forradalom után (1905) segítséget nyújtson a Németországba menekült oroszoknak. Támogatta és pénzt szerzett az orosz emigránsok „Orosz Bulletin”-je számára – ám ezt a feladatot sem tudta teljesíteni. Az 1914-re tervezett bécsi Internacionálé kongresszus számára neki kellett volna egy referátumok készítenie az oroszországi szörnyű börtönviszonyokról.

Mégis megállapítható, hogy Liebknecht a három parlamenti küldetését jól használta ki a munkásmozgalom érdekében. Mint ügyvéd a politikai perekben szintén komoly eredményeket mutatott fel. Minthogy testvére, Theodor Liebknecht szintén ügyvéd volt, és politikai perekben vállalt védői szerepet, sőt ugyanabban az irodában dolgoztak, testvére támogatta őt anyagilag.

Ismertebb, hogy Liebknecht 1914-ben már szembefordult a háborúval, híressé vált 1914 decemberi parlamenti beszéde, amely nemzetközileg is nagy port vert fel.¹³ Noha – miként ezt Laschitzka egyértelművé tette – nem volt és nem lett marxista, mégis kétségtelen, hogy forradalmár volt. Következetes harca a háború ellen vezette el azután a katonai behívásához, majd bebörtönzéséhez. Kiállása tette népszerűvé és valószínű, hogy az ő neve nélkül a Spartacus Szövetség sem született volna meg.

1918 októberében „idő előtti” szabadulása után azonnal bevetette magát a politikai küzdelembe, és az 1918 novemberi német forradalom egyik előkészítője lett. Liebknecht ekkor nemcsak az uralkodó osztályokba, a kormányzati és katonai apparátusba ütközött, hanem szembekerült a SPD-vel is, és az USPD csak félig-meddig támogatta.¹⁴ A forradalom bukása és Liebknecht személyes tragédiája jól ismert.

¹² Liebknechtnek ez az írása magyarul is megjelent: Karl Liebknecht válogatott írásai. Budapest.

¹³ Liebknecht e korszakáról óriási irodalom áll még magyarul is rendelkezésre. Többek között az említett Válogatott írásai is.

¹⁴ Az 1918 novemberi német forradalomnak, majd később az 1919. évi harcoknak, Luxemburg és Liebknecht mártírhalálának szintén hatalmas irodalma van magyar nyelven is. (Még az

Laschitza végeredményben meggyőzően tudta bemutatni Liebknecht el-
lentmondásos személyiségét, miközben árnyaltan elemezte és ábrázolta vi-
szonyát Sophie-hoz, illetve gyermekeikhez. Talán néhány megfogalmazás,
illetve erőteljesebb kitétel a könyvből elmaradhatott volna. A könyvben nincs
irodalmi mutató és ezt az olvasó méltán hiányolhatja.

Gerd Callesen

Ana, Marcos: Decidme cómo es un árbol. Memoria de la prisión y la vida.

Umbriel Editores – Tabla rasa, Barcelona, 2007. 382 o.¹⁵

Marcos Ana: Mondd el, milyen egy fa ága. Emlékezés a börtönre és az életre.
José Saramago előszavával.

A mai spanyol költészet egyik ismert és elismert alakjának emlékiratai
nem közönséges olvasmányok, amint maga a szerző sem egyszerű képlet. 88
éve dacára mozgékony, erőteljes férfi, „egyik lába itt, a másik ott” utazó, min-
den arra érdemes társadalmi ügy tevékeny támogatója. Éveken át az „1927-es
író- költőnemzedék” egyik nagyjának, az 1999-ben elhunyt Rafael Albertinek
hűségese kísérője volt.¹⁶ Neve maga is képlet. Eredetileg Fernando Macarro
Castillo néven született a Salamanca megyei Ventosa del Rio Almar faluban,
1921. január 20-án. Költői álneve apja, Marcos Castillo, írástudatlan földmű-
ves és anyja (Ana) keresztnévéből állt össze. Igazából akkor terelődött rá a
figyelem, amikor Franco tábornok 1961 őszén nagylelkűnek mondott gesz-
tussal szabadon bocsátotta azoknak a foglyoknak a nagy részét, akiket húsz
évnél régebben tartottak fogva politikai cselekményekért. Erről egy három
soros hír még Magyarországon is megjelent. November 17-e volt – írja a könyv
beköszöntőjében –, amikor közölték, hogy távozhat. A polgárháború végén,
1939 márciusában a köztársaság utolsó kis szabad sarkában, Alicantéban fog-
ták el 18 évesen. Ekkor még sikerült megszöknie, és Madridba jutnia, de né-
hány nap múlva egy besúgó újra rendőrkezre juttatta. Katonai bíróság ítélte
halálra, mint az Egyesült Szocialista Ifjúság és a kommunista milícia tagját,
majd a köztársasági hadsereg katonáját, „lázadás” címén, értsd: azért, mert
1936 júliusában, szinte gyerekként, fegyveresen szembeszállt a lázadó tábor-
nokok puccsával (édesanyja, aki napjait beszélőre várva a börtönkapuban

Évkönyvben is.)

¹⁵ Az emlékirat egyidejűleg Argentínában, Chilében, Kolumbiában, az Egyesült Államok-
ban, Mexikóban, Uruguayban és Venezuelában is megjelent.

¹⁶ Erről lásd Marcos Ana–Harsányi Iván–Simor András: Rafael Alberti (1902–1999). Évkönyv,
2002. – Bizonyára közrejátszott ebben, hogy Alberti és felesége, az ugyancsak költő María Teresa
León nemzetközi mozgalmat indítottak szabadon bocsátásáért. – Az ismertetésben szereplő sze-
mélyekre való utalásokat lásd a recenzió végén.

töltötte, belehalt a hírbe, már nem érte meg, hogy az ítéletet életfogytiglanra változtatták). 40 éves volt, amikor szabadult. Első börtöne a Los Almendros-i internáló tábor volt; a 22 éves rabság végén a hírhedt burgos-i fogházból távozhatott. Költővé a börtönben lett az 50-es évek közepén, ehhez kellett az álnév. Ma ezen a néven ismeri a művelt világ.

Reménytelen vállalkozás lenne erről a könyvről „ismertetést” írni, annyira gazdag részletekben. Ha általánosan akarjuk jellemezni, három fő vonala van, ezek fonódnak össze hihetetlen művészi és intellektuális erővel. Az első *a francóista börtönök kegyetlen világának* a visszafogott, bár a felszín alatt parázsló leírása: a kezdeti brutális kínzások, a fizikai és lelki gyötrelmek egy serdülőkorú fiatalember számára megrendítő élményt jelentettek. Néhány éve bukott ki belőle egy újságírói kérdésre: vajon kínozták-e. „Számталanszor – válaszolta. A karjaimon most is őrzöm a rajtuk elnyomott égő cigaretták nyomait”.¹⁷ Az első 43 napon szüntelen kínvallatásnak vetették alá. Amikor átadták a Porlier-i fogdának, nem tudott megállni a lábán, sem szájához emelni az ételt. Fogolytársainak úgy kellett bánni vele, mint egy újszülöttnel. Éppen ezért logikus, hogy a másik fő vonal *a politikai foglyok életmentő szolidaritása*, amelynek eleinte tárgya, később mindinkább alanya és szervezője volt. És ezt a kettőt elválaszthatatlanul összeköti a harmadik: annak az egyre nyomasztóbb élménynek az ábrázolása, *hogy az élet mások számára legreményteljesebb évtizedeiben nélkülöznie kell a természet, a városok, a tenger, a gyerekek látványát, a meg nem ismert testi szerelmet, a jóllakottság érzését, a bort, a társadalom mindennapi életének látványát, bármilyen legyen is az.* „A Föld nem gömbölyű./a Föld egy négyszögletes udvar./hol emberek keringenek/ólomszín égbolt alatt” – írja erről később. Később a szanitéceknél foglalkoztatott foglyok (ápolók, orvosok) segítségével, tuberkulózist színlelve átkerül a börtönkórházba, ahol két esztendőt tölt.

Számos büntető intézményt jár végig. A Conde de Torreno-iban egy időre a hírneves költővel, a súlyos tüdőbeteg Miguel Hernándezzel kerül egy cellába, aki néhány hónap múlva egy nedves pincebörtön mélyén hal meg. Innen Oca ába kerül, ahol 307 napot tölt magánzárkában. Megjárja az Alcalá de Henares-i börtönt is, majd 15 évet tölt Burgosban. „Az udvar füveit tépkedtük, forró vízbe áztattuk őket, és úgy ettük, amennyire bírtuk. Reggelre kelve észlelhetted, hogy nem csak az agyonlőtt elvtársak hiányoznak, hanem egyik vagy másik ott fekszik melletted halva, az éhségtől és a hidegtől.” Az is kiderül, hogy a hatóságok akarata néha önmaga ellen fordult. Burgosban pl. egy időben koncentrálták a legveszélyesebbnek tartott, főleg kommunista foglyokat. Ebből az lett, hogy a börtön valóságos rejtett káderképzővé vált, úgy hogy sietve szétszórták őket.

Az ötvenes évek közepe felé valamelyest enyhülnek a fogvatartás szabályai. Ekkoriban, 1954-ben jutnak el hozzá, feltehetően a börtönkönyvtár

¹⁷ Marcos Ana: „Por la libertad he dejado media vida en la cárcel”. Felix Vallina riportja. La Voz de Asturias, 2004. november 2.

személyzetének hanyagságából, a raboktól elkobzott könyvek vagy foszlányaik, köztük Alberti, Pablo Neruda¹⁸, Antonio Machado költeményei, Lope de Vega, Quevedo, García Lorca, Hernández írásai. A verseket fejből megtanulja, s hogy el ne felejtse, a cella magányában hangosan ismételteti. 26 éves, amikor maga is verseket kezd írni. Utóbb írásait megmutatja cellatársainak is, akik kijuttatják őket a börtönből. Egyszer aztán titkos úton egy kis füzetke érkezik hozzá. A borítóján Picasso „A bebörtönzött és a galamb” nevű grafikája, alul pedig a cím: „Börtönversek”, és a szerző – Marcos Ana – neve. Az előszót Juan Rejano, a mexikói emigrációban élő költő írta. „Ennek a könyvecskének a megjelenése ösztönzés volt arra, hogy továbbra is írjak verseket, bár csekély irodalmi képzettségemben egyelőre nem bíztam. Ami mégis arra indított, hogy tovább próbálkozzam ezen a területen, nem az a kéklő álomkép volt, hogy ismert költővé lehetnék. Megértettem viszont, hogy ezzel új fegyver került a kezembe, amellyel leleplezhetem börtöneink drámáját, és elősegíthetem a küzdelmet az amnesztiáért és a szabadságért.” Továbbra is sikerült kiszivárogtatnia verseit, amelyeket az Európa és Latin-Amerika számos országában működő szolidaritási szervezetek publikálnak és terjesztenek. A későbbi életmű ismeretében, lehet, túl szerénynek tűnnek szavai: „Talán kétes költői értékük volt, de szükséges versek voltak, amelyek bejárták a világot, amelyeket számos nyelvre fordítottak, még japánra is, és amelyek hozzájárultak elvbarátaim szabadságának és életének a védelméhez.” Valójában egyre érettebb sorok kerülnek ki tollából. „Mondd el, milyen egy fa ága,/ mondd el, mit dalol a folyó,/mikor madár száll hajjára.../Mondd el, milyen is a csókja/egy asszonynak, már hiába/idézem ízét e szónak.../22 év...Már a tárgyak/színüket veszítik örökre,/illatuk sincs...Tétovázva/írom ide: „mező”, „tenger”.../Erdő – mondom és egy fának/körvonala sem dereng fel. /Arról szólok, mit szívemből/az évek lassan kiölnék./ (Nem folytathatom; közelről/hallatszik lépte az őrnek.)”¹⁹

A börtönből kijuttatott költeményei teszik tehát külföldön ismertté. Bár még hét évet elzárva tölt, már tudja, hogy legalábbis álnevét ismerik, és nemzetközi mozgalom indul a politikai foglyok szabadon bocsátásáért. Végül is ő az, aki a polgárháború után az egyik leghosszabb időt töltötte börtönben egyfolytában, olyan politikai cselekményekért, amelyek civilizált országban nem lehetnek bírósági, különösen nem katonai bírósági ítélet tárgyai.

Azt hihetnénk, hogy a szabadulása utáni periódus ábrázolása már kevésbé érdekes, emlékei nem annyira pasztikusak. Ehelyett változatlanul feszült a leírás, a szabadulás utáni otthon töltött hónapoké éppúgy, mint a későbbi emigráns éveké.

Döbbenetes, ahogy leírja a börtönkapu elhagyása utáni órákat, első napokat. Mintha nem találná a helyét, még az emésztése is romlik: keveset eszik, azt is kihányja. „A legnehezebb a szabadság volt” – írja. Alcalá de Henaresből,

¹⁸ Neruda életútját lásd az Évkönyv 1979. évi kötetében.

¹⁹ Simor András fordítása. (Ezredvég, 2008. 10. sz., 83–84. old.)

ahol túl sok a régi ismerőse, madridi bátyjához költözik, akinek négy kisgyereke sok örömet okoz neki.

Mindazonáltal nagy hatással van rá a hatvanas évek hirtelen fejlődésnek indult Madridja. Közben bátyjának egy rendőr barátja figyelmezteti, hogy figyelik. A két ügynök egy szemben lévő bárban üldögél, ő pedig szándékosan bejár oda. Mértékkel mer csak találkozni emberekkel: fél, hogy bajba keveri őket. És eljön az idő, amikor az illegális kommunista szervezet kijuttatja Spanyolországból. Hamis francia útlevelemmel kell átkelnie a határon, és még az álnevét is nehezen tudja betanulni (mint írja, a nyelvek tanulása később is nehézséget okozott neki). Egy-két nappal később – mint bátyjának rendőrbarátja elmondta – a két ügynök még azt jelentette a főnökségnek, hogy „továbbra is teljesen normális életet élek. Annyira normálisat – szakította félbe őket a fölháborodott felügyelő –, hogy tegnap este a francia fővárosból mondott beszédet a Párizsi Rádióon keresztül! Azon kívül ő Marcos Ana.”

Egyik első publikációja a szabadulás után nem költői jellegű. Életéről, gondolatairól számol be egy vékony füzetkékben, a Béke és Szocializmus nemzetközi folyóirat kiadásában.²⁰

Megrendítő élmény számára: ő, aki több mint 22 éven át még „Spanyolországba se utazhatott”, hirtelen világjáróvá lesz. Szabadulása előestéjén rabtársai azt kérték, hogy ne feledkezzen meg róluk. Így lesz a szabadulásra várók „utazó nagykövete”. Először Párizs várja, ahol az UNESCO nagy fogadásán üdvözli a francia értelmiség színe-java. Aragón mutatja be. Ott van Maurice Thorez és felesége, Jeanette Vermeersch, a Sartre házaspár, Juliette Greco, olyanok tucatjai, akik az ő számára mindaddig csak nagyra becsült nevek, példaképek voltak. A „párt” is „fölkeresi”, Santiago Carrillo, Fernando Claudín, de az egykori köztársasági külügyminiszter, a szocialista Julio Alvarez del Vayo is. Levelet kap Nerudától, részt vehet a moszkvai Világifjúsági Találkozó „moszkvaparti estéin”, találkozik Dolores Ibárrurival, Enrique Listerrel, Irene Falcónnal. Őszintén írja le az általa mozgalmi ügyekben többször meglátogatott Szovjetunióval kapcsolatos ambivalens érzéseit. „Lehetetlen volt nem észrevenni az ellentétet a szocializmus alapvetései és a társadalom valóságos élete között” – írja. „Sokszor kérdeztem magamtól: mi történt a szovjethatalomnak ez alatt a 70 éve alatt? Hol az a három nemzedék, amelyet a szocializmus időszakában, a szocializmus szellemében neveltek? Nem akarom, és nem is áll módomban ezt mélyen elemezni, nem is próbálkoztam ezzel soha...Amiben azonban biztos vagyok, az az, hogy a Szovjetunió eltűnése, legyen bár saját hibáinak a terméke, szerencsétlenség az Emberiség számára, amelyet így az észak-amerikai imperializmus agresszív markában hagyott, és sok nép számára, amelyek most tájékozódási pont nélkül maradtak, a hatalmasok kénye-kedvére.”

²⁰ Si mil veces naciera, mil veces volvería a ser comunista. Ed. Paz y Socialismo, Praga, 1963. 22 p.

Ez a kronologikus „előreszaladás” egyébként szinte az egyetlen a könyvben. A demokratikus átmenettel zár. A párton belüli ütközéseket, viszályokat így részben elkerüli, részben igyekszik velük kapcsolatban az egyes személyeket illető, zömmel kedvező személyes élményeire szorítkozni. Éppúgy vannak jó szavai Carrillóra, mint Lísterre, Claudínra, Antonio Mijére, a Pasionariára.

Bejárja Latin-Amerikát. Kubába a nagy rakétaválság utáni hetekben érkezik. Raul Castro, Blas Roca, Nicolás Guillén várja. Részt vesz Fidel Castro rakétaügyben rendezett híres nagygyűlésén.

Mindez nem problémamentes. Érdekesen írja le, hogyan találkozott Erzsébet belga anyakirálynővel, aki a spanyol politikai foglyok amnesztiáját követelő felhívás egyik rangos aláírója volt. A hölgy azt kérdezte: hogyan fogadták a bebörtönzött forradalmárok az ő csatlakozását. Ő erre azt mondta: azon az éjszakán 500 forradalmár adta tovább suttogva és ismételte hálával a nevét. Marcos följánlotta, hogy a fogadás híre ne jelenjen meg a másnapi sajtóban. A vendéglátó azonban a vendég jelenlétében diktálta gépbe a kommüniké szövegét. Ám a királyellenes anarchisták árulónak nyilvánították, a hazai sajtóban pedig az ABC²¹ „A gyilkos és az öreg hölgy” címmel írt vezércikket. Közben a Manuel Fraga²² vezette minisztérium „Egy per lapjai” címmel bocsátott ki a költő becsületét kétségbe vonó propaganda-brosúrát. Argentínában egy gyűlés alkalmával még merényletet is megkíséreltek ellene, de a fiatal rendezőgárdisták ezt megelőzték.

Számtalan utazás, találkozás villog a könyv lapjain. Bár nem túl terjedelmesen, a költő magánélete is szóba kerül. Feleségével, Vidával kötött házassága, amelyből Marcos fia született, később válással végződött, bár torzsalakodás nélkül: a házastársak barátsága fennmaradt. A család fontos volt számára, testvéreinek gyermekeihez is szeretetteljes viszony fűzte, külföldön is látogatták.

Először 1961-es szabadulásakor hallottam a nevét. A magyar rádió spanyol adásában dolgozó Felipe Arconadát kerestem föl, hogy megtudjak róla valamit. Évtizedekkel később Milánóban, a világháború befejezése 45. évfordulóján rendezett konferencián személyesen is megismerhettem; véletlenül vele és a görög Manolisz Glezossal, valamint Szemirjaga szovjetorosz történésszel kerültem egy asztalhoz, és kapóra jöttem spanyol és orosz nyelvtudásommal. Azután a polgárháborút tárgyaló történész-konferenciákon fu-

²¹ ABC – Torcuato Luca de Tena őrgrof által 1903-ban alapított jobboldali monarchista napilap. 1936–1939-es megszakítással mindmáig a spanyol jobboldal nagy példányszámú vezető sajtóorgánuma.

²² Manuel Fraga Iribarne (sz. 1922) – galíciai születésű francóista politikus, a politikai jog professzora. 1962 és 1969 között tájékoztatói és turisztikai, 1975–1976-ban belügyminiszter. A Julián Grimau kommunista vezető kivégzése (1963. április 20.) előtti napokban ő vezette félre a Madridba gyűlt külföldi újságírókat a várható ítélet és végrehajtása ügyében. A parlamentáris monarchiára való áttérés után a jobboldal vezető pártjának (Népi Szövetség, majd Néppárt) elnöke, a 90-es évek közepétől máig tiszteletbeli elnöke.

tottunk össze többször. Megtiszteltetésnek tekintem, hogy megajándékozott verseivel, voltunk társszerzők az Évkönyv hasábjain, voltam fordítója is a Rafael Albertit búcsúztató nekrológban. Egy alkalommal, sietős vasúti átszállás közben úgy kapta ki a kezemből a nehéz bőröndöt, hogy szólni se tudtam; mintha nem volna kilenc évvel idősebb nálam. Ha valami gond volt, kedves szavajárásával magabiztosan szólt rám: No te preocupes!” (Ne aggódj!)

Alapítója lett a CISE-nek, a francóista börtönökben sínylődőkkel vállalt szolidaritás nemzetközi szervezetének, amelynek első tiszteletbeli elnöke Picasso volt. Az Ellenállók Nemzetközi Szövetségében (FIR), a Nemzetközi Brigádok Barátainak Szövetségében (AABI), a Polgárháborús Gyermek Szövetségében mindmáig állandó összetartó erő. Jóbarátai világszerte ezekben számlálhatók, Magyarországon is tucatnyian vannak. Barátja, Simor András, számos versének a fordítója, az *Ezredvég* című folyóirat egyik legutóbbi számában tisztelgett előtte, ennek a memoárnak a részletével, miközben korábbi írásai, amelyeket régen elkapkodtak, a spanyol boltokban is ritkán találhatóak. Ez a szép kivitelű emlékező kötet talán otthon is újra kedvet csinál az olvasásához. A borítón Marcos nehéz, de már fölnyílt vasajtó mögül tekint ránk. A szellem és a test ereje egyesül szerzőjében. Ez a könyv ennek a vitathatatlan bizonyítéka.²³

Harsányi Iván

Kevin Morgan: The Webbs and Soviet Communism: Bolshevism and the British Left – part 2.

Lawrence and Wishart, London, 2006, 266 old.

(Kevin Morgan: A Webbek²⁴ és a szovjet kommunizmus: a bolsevizmus és a brit baloldal)

A könyv szemleírója megjegyzi, hogy Kevin Morgan, a Manchesteri Egyetem tanára az 1990-es évektől a Szovjetunió összeomlása és a CPGB (Nagy-Britannia Kommunista Pártja) felbomlása után és a szovjet archívumok megnyílása nyomán a kérdés egyik legjobb kutatójává és szakértőjévé vált. Mindez azért is érdekes, mert a CPGB története mindig is vitákat váltott ki – írja az ismertető. Black ismertetőjét azzal folytatja, hogy Morgan könyve minden későbbi történettől függetlenül a mai olvasók számára is egy nagyon érzékeny politikai történetet vizsgál.

²³ A könyvismertetésben szereplő munkásmozgalmi személyiségek előfordulása az Évkönyvben: Rafael Alberti (2002), Louis Aragón (1985), Fernando Claudín (1991), Dolores Ibárruri (1991), Julián Grimau (1986), Enrique Lister (1996), Blas Roca (1990), Jeanette Vermeersch (2003).

²⁴ S. Webb életútját lásd Évkönyv, 1984. B. Webb életútját lásd Évkönyv, 2003.

Morgan könyve bizonyos fokig „revizionista”, de mindazonáltal határozottan baloldali szemléletű. A Webbek politikáját tárgyalva Morgan egyfajta új interpretációt ad, vitatkozva korábbi történétírókkal és kortársakkal is. Morgan gondosan elemzi e témakörben a Webbek gondolkodásmódját, felfogását, hangsúlyoz egyfajta kontinuitást egészen az 1930-as évekig, így a kollektívizmus, az állam és a tervgazdálkodás kérdésében. Morgan vizsgálja, hogy a Webbek felfogásában miként jelentkezett a brit munkásmozgalomban és annak árnyalataiban mutatkozó viták sorozata, és hogy Sydney és Beatrice Webb felfogásában is miként mutatkoztak eltérések, így Beatrice-éra miként nyomta rá a bélyegét a morális kérdések nagyobb figyelembevételére. Morgan könyvének alapján az ismertető is aláhúzza, hogy a Webbek szovjet-interpretációjában nem volt szó arról, hogy a Webbek egyszerűen elfogadták volna a szovjet politikát, sem a bürokratikus tervgazdálkodás szimpla elfogadását – ahogyan ezt sokan állították. E tekintetben a Webbek koncepciója sok tekintetben hasonlítható G. D. H. Cole²⁵ guild-szocializmusához. Black megállapítja, hogy Morgan kitűnően összehékíti a Webbeket a későbbi kritikus Cole-lal és a még későbbi Crossland-del.²⁶ Black Morgan alapján megállapítja, hogy a fábiánusok elitizmusa rokonította e csoportot és tagjait a 30-as évek sztálinista gyakorlatával, és ehelyütt Black Morgan könyvére utalva azt emeli ki, hogy a Webbek számára úgy tűnhetett, hogy a Szovjetunióban „sikerült egységet teremteni az állam, a párt, a szövetkezetek és az állampolgárok között”. Az ismertető azonnal hozzáteszi, hogy a maga részéről itt egy felkiáltó jelet kell, hogy kitegyen.

Black kiemeli, hogy Morgan könyvében azt is megvilágítja, hogy egész Európában ekkor – az 1930-as években – a különféle szocialista csoportosulások miként jutottak a Webbekéhez hasonló következtetésekre és megállapításokra. Ez érinti mind a munkáshatalom, mind a tervgazdálkodás és a szövetkezetek kérdését (e tekintetben különösen érdekes és fontos Sydney levele Beatrice-hoz). Black a könyv ismertetése során utal arra, hogy a Webbek két ízben is jártak a Szovjetunióban, az 1930-as évek első felében, de hozzáteszi, hogy látogatásaik végeredményben kevésbé fontosak, mint Cole-é, Hugh Daltoné²⁷ és az Új Fábiánus vezetőké ugyancsak ebben az időben. Noha az említettek a Webbeket bírálták, illetőleg kritikusak voltak megállapításaikkal szemben, lényegileg mégis azonos módon ítélték meg a fő kérdéseket. Amikor Walter Citrine²⁸ 1936-ban szintén a szovjetunióban járt, akkor alapján véve a Webbekkel ellentétes megítélésre jutott – és ezt Morgan is kiemeli.

Lawrence Black

Forrás: Socialist History 32. London, 2008.

²⁵ G. D. H. Cole életútját lásd Évkönyv, 1989.

²⁶ Crossland életútját lásd Évkönyv, 1996.

²⁷ Dalton életútját lásd Évkönyv, 1987.

²⁸ Citrine életútját lásd Évkönyv, 1987.

Hermann Weber és Bernhard H. Bayerlein: Der Thälmann Skandal: Geheime Korrespondenz mit Stalin.

Aufbau-Verlag, Berlin, 2005.

(A Thälmann-botrány: Titkos levelezés Sztálinnal)

Mint ismeretes, Thälmann volt a Német Kommunista Párt főtitkára és vezére 1925 és 1933 között. Az is ismeretes, hogy Thälmann hamburgi dokkmunkás volt a megfelelő proletár külsővel és a mozgalom emlékeiből szintén nagyon emlékezetes, amint a különféle nagygyűlések vezérszónokaként véssődött az emberek emlékezetébe. Thälmann egyúttal a radikalizmusáról, és a megfelelő megfogalmazásairól volt nevezetes. Ám az is tény, hogy ha nem Moszkvából támogatták volna vezetővé választását és megtartását, akkor a pártvezetőségből mások leváltották volna. 1928-ban bekövetkezett belső palotaforradalom azonban viharos következményekkel járt magában a hamburgi pártszervezetben is. A botrány anyagi természetű volt és a pártpénzek eltűnésének volt a következménye. Ez azonban csak a felszín volt. A belső küzdelem hátterében az állt, hogy ultrabalos elemek próbálták Thälmannat megbuktatni. A könyv felidézi Sztálinnak Thälmannhoz írt levelét, amelyben Sztálin teljes értetlenségét fejezi ki, hogyan történhetett, hogy a KPD Központi Bizottságának nagy többsége, amely szerinte jobboldali irányultságú, most mégis balról követ el puccsot Thälmannal szemben és nyilvános nyilatkozatban dezavualja a párt vezérét. E levelezés nyomán is világos, hogy Sztálin teljes támogatást nyújtott Thälmannak a belső harcokban, ám a levelezésből az is kiviláglik, hogy Sztálin megkövetelt tőle egyfajta vezetési stílusváltást, vagyis hogy az egyszemélyi vezetés helyett nagyobb mértékben legyen kollegiális és ugyanakkor legyen békülékenyebb a párt belső baloldali ellenzékével, illetve a Sztálin által jobboldalinak vélt, de tisztelt pártvezető, a Thälmann által kizárással fenyegetett Clara Zetkinnel szemben²⁹. A kötet mintegy 90, eddig ismeretlen dokumentumot közöl a moszkvai és berlini archívumokból, amelyek alapján jól kirajzolódik, hogy miként érvényesült a sztálini politika a Kominternben, illetve a Német Kommunista Párton belül is. A kötet egyik új, lényeges eredménye, hogy megvilágítja Sztálin maga miként alkalmazta a tisztán személyes levelezést pártvezetőkkel, adott esetben Thälmannal, egyszerűen megkerülve a Komintern hivatalos kapcsolatait is. A kötet bevezető tanulmányában Hermann Weber ezt a levelezést és a Thälmann-botrányt abban a szélesebb összefüggésben helyezi el, hogy miként következett be a KPD „bolsevizálása”, vagyis ahogy Weber írja, „sztálinizálása”.

Weber rámutat, hogy Thälmann az USPD-ből került át a KPD-be az 1920-as években, nem egyedül, hanem egy tömegáramlat keretében, amelynek révén a KPD-ből ekkor lett 300 000-es tömegpárt. Weber természetesen nyo-

²⁹ Ez utóbbi a szerk. megjegyzése.

mon követi a KPD belharcait, amely mindig összekapcsolódott az adott történelmi helyzet balos túlértékelésével.

Norman La Porte

Forrás: Communist History Network Newsletter, 2006 tavasz.

Marxist History-writing for the Twenty-first Century. Edited by *Chris Wickham*.

Oxford University Press, New York, 2008. (Második kiadás.) 187 old.
(Marxista történelmi írások a XXI. század számára)

A végeredményben „kisterjedelmű” könyv fantasztikusan széles skálán dolgozza fel a címben megjelölt nagyigényű témát. Az első írások, amelyekre már csak terjedelmi okokból sem térhetek ki, azt elemzik, hogy a marxi írások mit jelentettek az óorkutatás, az antik világ, a középkor jobb megismerése, illetve e korszak kutatói számára. A kötetben egy külön fejezet jelent meg Marx politika gazdasági kritikájáról, amelynek alcíme így szól: „Hol tévedett Adam Smith?”.

A kötet ezután a baloldali körökben jól ismert görög-angol Alex Callenicos írását közli „A forradalom és a reakció drámája: A marxista történetírás és a XX. század” címmel. Ezt az írást természetesen „részletesebben” ismertetnem kell.

Callenicos azzal kezdi tanulmányát, hogy „van valami paradox” a ma számára, hogy Marx a híres „Brumaire 18-a” című híres tanulmányát nem mint történetírást jelentette meg 1852-ben, hanem a jelent kívánta jobban elemezni és értelmezni. A későbbiekben nemcsak a XIX. Században, hanem a XX. században is a marxista történészek Marxnak ezt a munkáját szerették és becsülték legtöbbször. Mind a „Brumaire” mind a másik, még korábban, 1850-ben megjelent írása az „Osztályharcok Franciaországban” az 1848–49-es francia forradalom kitűnő elemzését nyújtja, rávilágítva az osztályok mozgására és a politikai harci terep alakulására, és ezen belül a szereplők egyéni vonásaira. Callenicos ugyanilyen erővel hangsúlyozza – feltehetően éppen a mi korunk számára –, hogy a Brumaire 18. már az ellenforradalom győzelmét jelentette, ahogy Marx eredeti brosúrájának alcíme is így szólt: „Louis Bonaparte államcsínye”. Callenicos hangsúlyozza, hogy szerinte erőegyensúly alakult ki a burzsoázia és a proletariátus között, és ez teremtette meg az államcsíny feltételeit, amit III. Napóleon viszonylag hosszú, „bürokratikus” uralma követett. Callenicos ezután gondolatmenetét azzal folytatja, hogy a jelenkorunkban (itt nem találunk évszámokat, hogy mit is jelent a most, a now) a politikai szférában minden a közvetítéseken, a mediációkon múlik. Callenicos elemzését azzal folytatja, hogy a forradalom drámája ekkor Franciaország-

ban abban is megmutatkozott, hogy az végül is az általános választójog révén bukott el. Callenicos éppen ebben látja Marx egykori írásának intellektuális jelentőségét, a jelen, ahogyan ő pontosítja a XX. század értelmezése számára. Így rendkívül tanulságos, hogy a XX. század folyamán a forradalmaknak milyen volt a belső dinamikus fejlődése és ezek végül is miként buktak el, és a reakció ezek nyomán miként rendezkedett be. Callenicos mindezt úgy folytatja, hogy a következő nagy forradalom az 1917. évi orosz forradalom legjobb történeti feldolgozását Trockij írta meg – ismeretes, hogy Trockij maga ebben a forradalomban nagy szerepet játszott – és ezt a munkát még úgy zárta le, hogy „a forradalom győzött”. Callenicos e gondolatsort azzal folytatja, hogy Trockij később, emigrációs éve alatt e munkáját tovább írta és ha nem is úgy fejezte be, mint Marx a Brumaire-jét, hogy győzött az ellenforradalom, de valahogy hasonlóan, amikor arról írt, hogy Sztálin és köre „lefejezte” a forradalmat. Még mindig ezt a gondolatsort folytatva azt érzékelteti, hogy mind Marx, mind Trockij egyfelől maguk is politikai szereplői voltak az eseményeknek, másfelől éles szemű megfigyelői nemcsak a politikai helyzet alakulásának és átalakulásának, hanem egyúttal az osztályok mozgásának és belső szerveződésének is.

Eric Hobsbawm tollából jelent meg a „Marxista historiográfia napjainkban” című írás. Hobsbawm nyitásként a híres Feuerbach-tézist idézi a világ magyarázatáról és megváltoztatásáról, majd a gondolatsort azzal folytatja, hogy a marxista történészek első nemzedéke, akik az 1880-as évektől kezdték meg pályájukat, és sorsukat összekötötték a munkásmozgalommal, valóban még azzal a szándékkal írtak, hogy a világot megváltoztassák. Ekkoriban több történész írt a munkásosztály helyzetéről, és nem mindannyian a marxista inspiráció következtében tették ezt. Közülük többen, amikor megszűntek szocialista forradalmárok lenni, az 1890-es évektől egyúttal megszűntek marxisták is lenni. Az 1917-es forradalmak új lendületet adtak a marxista történetírásnak, ám megjegyzendő, hogy egészen az 1950-es évekig a fő szociáldemokrata pártok nem fordítottak hátat a marxizmusnak. Külön kérdés, hogy a Szovjetunióban, majd a későbbi népi demokráciákban a marxista szellemű történetírás kötelezővé vált. Az antifaszizmus kora ugyancsak kedvezett a marxista szellem terjedésének. Az 1950-es évektől a fejlett országokban a marxizmus befolyása meggyengült, ám a harmadik világban ez nem így volt, és lévén, hogy az egyetemekre új és népesebb rétegek kerültek be, „ezek között több vállalkozó is akadt, akik a világ megváltoztatására törekedtek”. Ez az 1960-as évek volt jellemző. Ám ez a réteg határozottan radikális volt, ám nem lehet azt mondani, hogy egyértelműen marxisták lettek volna, sőt egyáltalán nem voltak marxisták. Mindez az 1970-es évekig tartott, amikor is – ugyancsak politikai okokból – elindult egy nagyon erős támadás a marxizmus ellen.³⁰

Jemnitz János

³⁰ Hobsbawm írását hosszabban lásd e kötet „A Marx évforduló” című fejezetében.

The global perspective of 1968 – forty years later 44th Linz Conference of the ITH (11-14, September 2008)

JÁNOS JEMNITZ

This time the whole of the 44th Conference of the ITH was dedicated to the 40th anniversary of the international events and movements of 1968. The number of participants was the usual, although the composition of them was rather different. Only a few of the „old guard” was present, even the papers were presented mainly by young doctorands. So has changed the national composition: English and Italian participants arrived, all of them were „boys”.

A professor from the University of Sussex, Kijs van der Pijl held the opening review. Since he was army officer that time, he said, so he could not know the then events by direct experiences. Nevertheless, this was not the main concern of his paper but the emphasis of an aspect may not really known in Hungary that although 1968 made a lot of things change, it was followed by a kind of counteraction, in fact the victory of neoliberalism and globalization which largely annulled the successes of 1968.

Here I will write a subjective summary of the conference, mentioning only what was interesting to me. There was not too much talk – at least not a separate review – about the events of Paris or in Germany. Anyway, on the first day an Indian doctorand – who studies in New York – held an excellent lecture on a topic that was a kind of terra incognita for us: the waves generated by 1968 in India. (It was a lecture that I could not summarize in a few sentences since it dealt with a great number of diverge social and cultural movements of a huge country).

Another lecturer, the also young Hannes Lachmann from Prague talked about the Prague Spring. However, in his paper I could not find any new elements, except that according to him it looks if the events had only one, sole protagonist: Dubček. One third of the lecture was about Hungarian connections and reflections. Lachmann mentioned the economic reform of that time, which was anxiously defended by János Kádár and his fellow-Hungarians. He talked cautiously about Kádár, and mentioned that in the beginning even the attitude of the central newspaper of the Hungarian party (the Népszabadság)

was rather responsive, and the turn in the official Hungarian tone was placed later on the agenda. He mentioned the “Korčulan” philosophers, only Ágnes Heller by name, to illustrate this responsive attitude. Well, many argued this lecture. A debate arose around Kádár himself, and some participants have additional questions. Finally, the chairperson of the section interrupted the hours-long debate. Characteristically enough, because of both the generation shift and the lack of historical memory, almost nobody in the auditorium has remembered the Linz Conference of 1968, when the participant Milan Hübl presented a - no doubt, more interesting - general view on the events of Prague and the whole of Czechoslovakia.

A real interesting moment of the conference was the lecture of Devi Sachetto on the strike and the movement of the dockworkers of Porto Maghere near Venice. As he emphasized, the action of the workers was organized from below, against the will of the official unions, and they formed their own workers’ council. Although they won a battle for a while, finally they failed of course, but generated a huge countrywide echo, and the lecturer spoke with great sympathy about them after four decades.

The topics of the paper of Boris Kanzleiter from Berlin were the correlations between the new left and the Yugoslavian workers’ councils, the great experiment of the Yugoslavian “autogestion”. It was a really well seasoned lecture; all part of the topic would have been the base of a separate paper. Generally, he spoke about the great number of the western sympathizers of the Yugoslavian experience (however, he did not mention names of them). He summarized more detailed the process when gradually the managers became the real bosses in these workers’ councils, so the workers’ participation has declined. He mentioned the circle of Belgrade intellectuals around the famous Praxis as well. According to him all this is already the part of a historical past, without any living heritage in and for the present.

Some predicted lecturers from Latin America did not participate in the conference, and although there were some information on Latin America or the Chinese “cultural revolution” as well, these topics were mentioned rather marginally as I saw.

An evening debate were held as well in the University of Linz on the global effects and meaning of 1968, but since I was not there I could not write about neither that, nor the overview of the organizers of the conference on the general lessons and achievements of the gathering.

PÉTER KONOK

The topic of the conference was the evaluation of the 1968 events from a global point of view. The manifest aim of the organizers was to turn light to parts and regions of the world that are less known in the west (and of course, in Hungary as well), and to examine the long-term effects and consequences.

Kees van der Pijl (University of Sussex) gave a general introductory review, in which he dealt with the relations between the once events and present left wing and social protest movements.

Following the opening thoughts of Marcel van der Linden (Amsterdam) and Angelika Ebbinghaus (Bremen), Avisek Ganguly (New York) presented his paper on the 1968 events in India. David Meyer (Wien) was the next lecturer, who talked about Latin America, while the topic of the paper of Suzanne Weigelin-Schwiedrzik (also from Wien) was the Chinese “cultural revolution”.

The international view has continued with the presentation of Samantha Christiansen from Boston about the student movements of East-Pakistan and their international relations. She was followed by Hannes Lahmanns’ paper in a maybe less exotic field: the Prague Spring and its effects in Hungarian society – a paper that provoked a huge debate.

Devi Saccheto (Padua) informed us about the history of the spontaneous “rank and file” workers’ council of the Italian Porto Maghera. Gerd Rainer Horn (Warwick) drafted some possible paths of interpretations of 1968.

Next day the first lecturer was Paul Benedict Glatz (Berlin), who talked about the interrelations between anti-Vietnam war movements and the American soldiers garrisoned in the BRD and West Berlin, and deserters as well. Christoph Kalter (Potsdam) analyzed the view of the “Third World” among western radical leftists, and particularly their perception of the oeuvre of Frantz Fanon, while Boris Kanzleiter (Berlin) talked about the faith of the Yugoslavian “autogestion” and “new left”.

In the last panel, Max Heininger (Berlin) presented the process during which the revolt against authority turned into armed terrorist struggle following the 1968 revolutionary upheaval in Germany and Italy. The topic of Peter Birke (Hamburg) was the effects of 1968 in the field of culture and thoughts about modernization. Last, Ilse Lenz from Bochum gave a view of the connections of 1968 and the movements of women that was particularly interesting because its Japanese and South Korean aspects less known in the west.

PARSONS, STEVE

The 2007 Danish General Election

A decision by the Danish Prime Minister Anders Fogh Rasmussen to call an early election, two years ahead of schedule, paid off for him despite a small loss in support. The right wing coalition, of the Liberal Party (Venstre) and its junior partner the Conservative Party retained power, further cementing

the overall political trend which has held sway in Scandinavia for a number of years. As of this moment there is just one country in the region where a social democratic party holds power, the Labour Party in Norway. Fogh Rasmussen would also seem to be one of the very few governmental leaders intimately associated with supporting the decision to go to war against Iraq (infamous for stating on record prior to the invasion that “he did not just think Saddam had weapons of mass destruction he knew he had”) not to have ‘paid’ a political/electoral price as have Blair, Howard and Bush (all the Republican presidential candidates have gone out of their way to ‘distance’ themselves from the sitting president). In fact the war and Denmark’s role as a loyal ally of Bush and the neo-Cons, including allowing CIA rendition flights to use Greenland as a stop-over and handing over prisoners in Afghanistan to US forces to torture, was a virtual non-issue during the election.

First to give the basic statistical details of the election result in comparison with the previous one in 2005, the Liberal Party won the support of 26.9% of the electorate resulting in 46 MPs, which is a decline of 2.8% in its vote and the loss of 6 MPs. Despite this it retains its status as the largest party; a position it only took over from the Social Democratic Party after 80 odd years in the 2001 general election. The Conservatives’ vote remained virtually unaltered on 10.4% which has resulted in an unaltered number of MPs, 18, while the ultra right wing anti-immigrant Danish People’s Party which has provided parliamentary support for the coalition has even seen a rise in its support, from 13.3% to 13.9%, increasing its parliamentary group by one to 25 MPs, so that it remains the third largest party. Initially, these three parties had 89 MPs, one short of an overall majority but this has now been attained with the subsequent desertion of an MP from the very small party the New Alliance to the Liberal Party.

In 2001 the traditional political system of small centre parties, in particular the Radicals (Det Radikale Venstre) playing a determining role in the parliamentary system by deciding which of the two blocs, the Social Democrats or the right wing, would form the government, was broken by the emergence of the Danish People’s Party as a significant political force with 10% or more of the votes. The conventional right wing parties could now form a government without the need of support from a centre party. In the lead up to the election a new political party was launched, the New Alliance, led by an extremely ambitious politician, Naser Khader, an immigrant of Syrian extraction, who has established a high profile as a “moderate Muslim” fighting for “Western/Danish values” at the time of the crisis over the Muhammad cartoons. The new party’s *raison d’être* was to support Fogh Rasmussen but displace the Danish People’s Party from its supporting role which has allowed it to amass a great deal of influence. Many of those who have voted for the Liberal and Conservative feel unhappy at the influence exercised by the rather uncouth plebeian Danish People’s Party which they think is giving Denmark a bad

name internationally. They are uncomfortable that refugee families have been confined in camps, in many cases for years, with documented cases of psychological damage suffered by individuals, particularly children. At one time the New Alliance scored double figure percentage in the polls but quickly lost support as the political incoherence of the party's programme became increasingly apparent: a massive cut in personal taxation and better treatment for refugees but at the same time a commitment to maintain the current prime minister in power. At the election they scored just 2.8% of the vote translating to 5 MPs and since then two of the MPs 'have jumped ship' and it is now just a matter of time before New Alliance completely disintegrates and no longer exists.

Although the Social Democratic leaders surrealistically claimed the opposite, the election was an unmitigated disaster for them. It was the first general election under their new 'Blairite' female leader, Helle Thorning-Schmidt (obviously New Labour has acted as a source of inspiration - Thorning-Schmidt is married to Kinnock's son which has presumably smoothed the lines of communication). Their campaign, hampered by a lack of money after trade union financial contributions were drastically reduced, was one that concentrated rather more on style than substance, as in reality there is little to differentiate their politics from the sitting government. Much was made of a proclaimed defence of the welfare state but this was combined with an unequivocal commitment not to raise taxation (a case of having one's cake and eating it). No attempt was made to challenge the general neo-liberal economic policy as it was after all the last Social Democratic Prime Minister, Poul Nyrup Rasmussen who initiated it with the privatising of the giant TDC (Danish telecommunications) allowing international capital to buy up control of the modern infra-structure. It was also under the Social Democrats that a 2010 plan was agreed to which prioritised the private sector at the expense of the public by setting a limit of half a percent per annum growth on the latter. Opposition to the government's 24-year old rule - that a Danish citizen has to be 24 years old and over to be able to marry someone from a non-EU country and have the possibility of settling down with their foreign spouse in Denmark - has been definitively dropped. It is symbolic of the Social Democrats' strategy to accommodate themselves to the right wing's agenda.

Shortly before calling the election the government publicly withdrew Danish troops from Iraq redeploying them to Afghanistan. The Social Democrats made no real attempt to make the war of aggression against Iraq an election issue, as after all they had supported the initial decision to go to war, and they currently give their uncritical backing to Danish involvement in the military campaign in Afghanistan. In addition the Social Democrats present themselves as 'super Europeans' and are completely committed to the European Union with no 'Danish exceptions'. As far as foreign policy goes for the electorate there would seem to be little to separate the Social

Democrats from the sitting government apart from expressing a distaste for Bush's 'incompetence'. resulting in a slight worsening of their position, a decline of 0.3% in their vote, and a loss of 2 MPs, with respect to the previous election in 2005 which was itself of historically disastrous proportions. They now have 45 MPs with only 25.5% of the vote which is the lowest level of support for nearly a century.

The only positive aspect of the election was that the Socialist People's Party (SF = Det Socialistiske Folkeparti) considerably improved its position dramatically reversing a long run trend of electoral decline with a significant number of the young voting for the party. In what was the election's largest swing, SF gained 7%, raising their overall vote to 13% more than doubling the number of MPs to 23. This indicates that a not inconsiderable number of people are increasingly opposed to the government's economic and social policies and unhappy at the Social Democrats' ever more right wing orientation. Obviously disquiet, to say the least, with Danish foreign policy and concern for the environment were both important factors in the success achieved by the SF. In addition the party leader, Villy Søndal, a particularly effective performer on the television, is undoubtedly responsible for some of the gains made. This said, it also has to be acknowledged that the SF itself has moved to the right filling in many ways the political space vacated by the Social Democrats. Opposition to the European Union has now been completely abandoned and although SF opposes Danish military involvement in Afghanistan this is not done on the basis of principled anti-imperialism but because it is considered to be anti-productive. In a newspaper interview in the wake of the election Villy Søndal declared that as a socialist he no longer considered the question of ownership of the means of production to be the most important political issue; there were other matters, like fighting climate change he was more concerned with.

To the left of SF the Red-Green Unity List (Enhedslisten) went into the election in something of a state of disarray. A number of members openly distanced themselves from the decision of the party to stand a young Muslim woman, Asmaa Abdol-Hamid, as one of the List's leading candidates, declaring that someone of strong religious views was in contradiction to socialist politics. Spurious arguments were raised that the candidate held reactionary views with respect to homosexuals and was not an opponent of capital punishment. The fact that the person in question wears a hijab headscarf became an issue in itself and the Danish People's Party declared that she could not wear such headwear in parliament if elected. Unfortunately, however much this may have run counter to the motives of the critics within the Unity List, the controversy around Asmaa Abdol-Hamid's candidature flowed into the general anti-Muslim atmosphere in the country. Internal dissension and a revitalised SF had their effects and the Unity List came close to getting below the 2% 'electoral watermark' and losing their parliamentary

representation. Their vote was 2.2%, down 1,2%, reducing Unity List MPs from 6 to 4.

To conclude, there is little comfort to be taken from the 2007 General Election; not only is the right wing coalition still in power but the Danish People's Party has now solidified its position as a central player/power broker in the parliament. Denmark will continue to be an active participant in the so-called 'war against terror' and anti-Muslim sentiment in the country will in all likelihood be stepped up. Up until this moment Denmark has avoided a major Jihadist attack, although there have been a number of high profile arrests and court cases which, it is claimed, have 'averted terrorist outrages', but if a bombing or assassination were to be carried out the consequences could be frightening with a major party, the DPP well placed to exploit to the full the public backlash. On a more positive note, despite a fall in trade union membership, there are signs of militancy particularly among hard pressed public employees - class solidarity is the best antidote to racism.

PARSONS, STEVE

The 2008 UK Local Elections

The result of the UK local elections held on May 1st 2008 has been variously described as 'a disastrous defeat for Labour', 'a humiliating blow for Gordon Brown' and 'the death of New Labour'. Encompassing 137 English Local Authorities and all the Welsh Councils Labour lost 331 councillors and the control of 9 councils, losing further significant ground from the previous year's very bad performance. At the time, one political journalist summed up Labour's situation in the wake of the 2007 results as one where they had only just avoided an electoral 'meltdown' but had seen their support reduced to the 'bedrock' (traditional loyal Labour voters; not those it had won from the Conservatives in 1997). Now with this latest election, Labour's electoral bedrock has been well and truly eaten into and it is possible to see the beginnings of a 'meltdown' for Labour. It is Labour Party's worst electoral performance in 40 years. In percentage terms Labour came in third after the Liberal Democrats with just 24% of the vote (3% down from last year) - the Liberal Democrats had for them a further disappointing election with a fall of a percentage point from 2007, to 25%, while the Conservatives' vote increased by 4% to 44% and the capture of overall control of 12 more councils. Labour's percentage of the vote is even worse than at the nadir of its fortunes under the leadership of Michael Foot when it experienced the split

of high profile parliamentary figures and the launching of the SDP. Even the high-profile, popular long-running London mayor, Ken Livingstone, could not withstand the course of events losing to his preposterous Conservative rival, Boris Johnson although the percentage fall in support was significantly less than that suffered by Labour elsewhere. Labour's 'meltdown' seems only to have been confirmed by the Crewe and Nantwich by-election held just a few weeks after the local elections. Considered a very safe Labour seat, one held by Gwyneth Dunwoody for 34 years until her death earlier this year, the Conservatives were victorious with a massive 17.6% percent swing. The Conservative Party is now seen to be on the ascendancy and although the date of the next general election could be two years off, they look like they might well win.

The scale of Labour's electoral drumming cannot be simply explained as due to 'mid-term blues', but is an expression of a deep disaffection with New Labour, the legacy of Blair and the now virtual religious devotion to market fundamentalism. Those who believed that the overtaking of the premiership by Gordon Brown would in some way result in a redirection of the government's policies have been swiftly dispossessed of such illusions. Brown has made a point of refusing to give the most minor concessions to those Labour critics who are seeking an end to some of the worst excesses of New Labour. One of the first acts of Brown on becoming prime minister was to accede to a US request to freeze the withdrawal of British troops in Iraq and to travel to the White House in an act of public obeisance to Bush and his leadership of the open-ended 'War on Terror'. After declaring that the so-called 'special relationship' between the USA and Britain remained as strong as ever, Brown following Bush's lead, preceded to declare that he would be extending the sanctions on Iran. Presumably if or when Bush (or his successor - McCain or more likely Obama) initiates an armed attack on Iran he can be assured full support and complicity of the British military as has been the case with Afghanistan and Iraq.

Brown has maintained his predecessor's policy of refusing to open up the question of the decision to go to war and like Blair has turned down calls for an official inquiry into the government's presentation of evidence prior to the war on Iraq. In the budget Brown presented in March 2007 just prior to assuming the premiership, there was yet another cut in corporation tax, the tax businesses pay on profits, from 30% to 28% (making it, as he boasted "one of the lowest of all major economies"). There was also a 2% cut income tax and the scrapping of the 10-pence lower rate. Getting rid of the 10-pence income tax band would in reality make many of the poor in Britain worse off which was just too much for some Labour MPs who refused to give their support. In the weeks leading up to the local elections Brown was forced by this 'internal opposition' within the parliamentary Labour Party, one of the first such successful 'revolts' against the New Labour agenda, to back down

and abandon this particularly retrogressive move. However, this was no more than a temporary tactical retreat from the neoliberalism that is at the very heart of New Labour. In fact, when it comes to the other central element in New Labour, state authoritarianism, Brown has been uncompromising. Just a matter of weeks after the election Brown pushed through a bill to extend the period a person can be held without charge from 28 days to 42.

In the event 36 Labour MPs voted against - itself an indication of the weakness of 'Old' and left Labour within the parliamentary party - and the measure was only pushed through with the support of 9 Ulster protestant MPs (their votes were 'bought' in return for a £1.4 billion financial aid package to Northern Ireland). The Conservatives voted against and could, irony of ironies, claim to be the defenders of 'traditional British liberty' and the rule of habeas corpus. Justified by the government as a necessary measure taken because of 'security concerns' Britain now has some of the most draconian powers of detention in the world (there is also an increasing tendency to put restrictions on the free expression of opinion including the banning of public demonstrations). If New Labour is 'dead' no one has told Brown and despite murmurings from Labour MPs about the possibility of finding a replacement as leader before the next general election they give absolutely no indication of desiring a change of course from, or even a watering down of, the raw neoliberalism, fidelity to the American-led 'War on Terror' and increasing authoritarianism.

Following the local elections official figures were released which underscore, yet again, that New Labour has overseen a growing inequality in British society. For the first time since 1998 there has been a significant rise (300,000 in 2006-07) in the number of pensioners living below the poverty line; the total now is 2.5 million. The gap between the richest and poorest families continues to grow - the incomes of the poorest 20% of households fell by 1.6% between 2005/6 and 2006/7 while those of the richest families rose by 0.8%. Since 1997 the proportion of national income going to the richest 20% households has risen from 40.9% to 42.6% while that of the poorest households has dropped by 7.7% to 7.2%. Gordon Brown has repeatedly boasted that the government has made successful inroads into child poverty but the figures have even given lie to even this claim as they show that there has been a second successive 100,000 jump in the number of children living below the poverty line estimated as 60 per cent of medium income both before and after housing costs. As of this moment child poverty figures, published as part of the annual Household Below Average Income (HBAI):<http://www.dwp.gov.uk/asd/hbai.asp>, by the Department for Work and Pensions shows that child poverty now stands at 2.8 million measured before housing costs and 3.8 million measured after housing costs. This represents a staggering 22% and 30%, respectively, of all children in the UK.

In the wake of local election results the influential radical journalist and environmentalist, George Monibot wrote a stinging condemnation of Labour under the headline and byline: "This government has been the most rightwing since the Second World War - The prospect of a Tory in No 10 does worry me - but no more so than another term of this cabinet of war criminals". Monibot goes on to list and detail the major areas of foreign and domestic policy where New Labour has shown itself to be deeply reactionary - 'out Thatcherizing Thatcher'. His list includes the following: direct involvement in the initiation of a war of aggression against Iraq and the sabotage of attempts at arriving at a peaceful outcome, helping to block an international ban on cluster bombs, the decision to renew the Trident nuclear missile programme, moves to make the British military "inter-operable" with the American meaning of course its subordination, resistance to proposals to reform the IMF, overseeing a massive increase in the prison population, an increasing deregulation of businesses with consequent increase in workplace deaths and economic corruption, a precipitous decline in social housing (on average 46,600 social homes were built per annum during Thatcher's premiership in comparison to a meagre 17,300 per annum under Blair). The concluding sentences of Monibot's commentary, which surely represents the feelings and thoughts of many who would once have considered themselves natural Labour supporters, are worth quoting in full: "Above all, the Labour government has destroyed hope. It has put into practice Thatcher's dictum that "there is no alternative" to a market fundamentalism that subordinates human welfare to the demands of business. Labour has created a political monoculture that kills voters' enthusiasm...." (George Monibot, *The Guardian*, 20-05-08).

Monibot's point about increasing disaffection from the political process is reflected in the low electoral turn-out - only 35% of those eligible to vote actually did so. Moreover, in the increasingly confused state of conventional electoral politics where the Conservatives can present themselves as more concerned about inequality or the state of the environment than the sitting government, a coherent left critique and opposition to New Labour has its 'work cut out for it'. The very small left and radical forces outside of Labour saw no real improvement in their position, in fact, they generally lost votes in comparison with one or two years ago. There was no breakthrough in London with the election of candidates to the London Assembly - something that did not seem unrealistic a year back, before the major split in Respect between those forces gathered around the Socialist Workers Party and those who support the MP George Galloway. The Welsh nationalists, Plaid Cymru, generally challenging Labour from the left, made some modest gains across South Wales but lost seats in the North in Gwynedd and overall control of the council because of a local campaign against a plan supported by Plaid to close small schools. With reference to Wales and as an indication of the divisive nature of the non-Labour left in one ward in Swansea there were

opposing candidates from the Socialist Party of Wales, the Wales Communist Party and the Left Party - their votes were 5.5%, 3.5% and 1.7% respectively. Until these various forces can at the very least come to an arrangement not to stand against one another in the same wards and constituencies they cannot expect to achieve any significant electoral success or presence. The Greens made little progress making a net gain of only 5 council seats bringing their total number of councillors to 116. Significantly they failed to increase their representation on the London Assembly over and above the pre-existing two members who were re-elected. Again, as before, the Greens and left groups often stood against one another - in London they called for second preference votes for Livingstone. Although there are some eco-socialists among their number and individual Greens have been active in the anti-war campaign as an organisation there is a deliberate policy to distance itself from the left - in fact making a point of stating they are not left wing. In the words of Chris Rose, the Green Party's national election agent "If we positioned ourselves as explicitly left it would be dangerous, with no guarantee of success," (Socialist Worker 19th April 2008). Now with the split in Respect it seems even less likely that the Greens will agree to even a minimum of electoral coordination let alone co-operation with the non-Labour left in the near future.

To compound the 'doom and gloom' of the election results the Nazi British National Party (BNP) won 130,714 votes in London (5.33% - up from 4.71% in 2004) and managed to elect a member to the London Assembly (overall it made a net gain of 10 seats, bringing the number of BNP councillors across the country to 57). Benefiting from the increasing atmosphere of islamophobia and anti-immigrant sentiment - now part of the mainstream political dialogue shared by the Conservatives and New Labour - and a feeling of being abandoned by Labour has allowed the BNP to win support from some white working class voters. This is an added warning to the left which will have to give even greater priority to popular campaigning against racism and Nazism; however, at the same time it is more than ever essential that there is a regrouping and unifying of the left so that a socialist alternative can be put forward - otherwise there is always a tendency for nationalism and racism to fill any political vacuum. The old argument that the left has to back a Labour government otherwise there is the risk of the Tories getting back has been (or should have been) completely discredited.

НИКОЛАЙ ВУНАРИН- ИНЕССА ЯЖБОРОВСКАЯ

Польша: кризис или возрождение левых сил

В конце XX в. – начале XXI в. в польском обществе усилилось разочарование результатами системной трансформации, в основу которой была положена неоллиберальная программа модернизации страны. Эту программу реализовывали либеральное крыло «Солидарности»-Solidarność (Тадеуш Мазовецкий – Tadeusz Mazowiecki, Л. Бальцерович – Leszek Balcerowicz, Б. Геремек – Bronisław Geremek, А. Михник – Adam Michnik и др.), представленное в 1990-х годах на польской политической сцене партией «Союз свободы»-Unia Wolności, и польские социал-демократы (Союз демократических левых сил Związek Lewicy Demokratycznej), вышедшие из реформаторского течения Польской объединенной рабочей партии – Polska Zjednoczona Partia Robotnicza (А. Квасьневский – Aleksander Kwaśniewski, Л. Миллер – Leszek Miller, Ю. Олексы - Józef Oleksy и др.).

Этими политическими силами были созданы основы новой, после Польской Народной Республики, Третьей Республики – рыночная экономика и демократическое правовое государство, произошла переориентация Польши на Запад: она стала членом НАТО и ЕС. Составной частью трансформации стали безработица, социальное неравенство, рост сферы бедности и нищеты. В 2003 г. безработица составила 20%,. ниже социального минимума жили 59% населения, а ниже физиологического уровня – 12,0%. В Польше коэффициент Джини, свидетельствующий о неравенстве доходов семей, был самым высоким в Центрально-Восточной Европе. Он составил 0,518 (в 1988 г.- 0,278), в то время как в Венгрии – 0,318, Словакии – 0,388 и Чехии – 0,253.

Быстрые социально-экономические преобразования разделили общество на выигравших и проигравших от перемен, привели к появлению различных патологических социально-экономических и политических явлений – коррупции, клиентелизма, злоупотреблениям властью, на которые власть имущие не обращали серьезного внимания, считая их неизбежной социальной платой за перемены. В результате Польша основной частью поляков стала восприниматься как страна неудавшейся трансформации, как несправедливое общество. Как показывают социологические исследования, в 2003 г. только 6,1% опрошенных считали, что проводимые с 1989 г. реформы удалась, в 2005 г. – 7,4%, в 2007 г. - 10,3%; не удалась соответственно – 57,4%, 46,7% и 40,1%; не имели мнения – 36,5%, 45,9% и 49,6% респондентов.

В итоге польские либералы и социал-демократы за болезненный и противоречивый процесс системной трансформации вынуждены были заплатить высокую политическую цену. Союз свободы превратился в мало

значущую в политической жизни страны партию либеральной интеллигенции – Демократическую партию- Partia Demokratyczna. Коррупция и другие патологические явления в функционировании власти подорвали авторитет левоцентристского правительства Лешека Миллера (2001-2004 гг.), а в итоге Союза демократических левых сил и Третьей Республики.

С 2003 г. левые силы страны переживают серьезный кризис. В конце марта 2004 г. из Союза демократических левых сил вышла группа левоцентристских деятелей во главе с М. Боровским (Marek Borowski) и создала партию «Польская социал-демократия»- Socjaldemokracja RP. Преодолеть свой кризис Союз демократических левых сил пытается путем омоложения руководства партии и поиска своего нового, последовательно левого идейного лица. Остро встала проблема преодоления дискредитации партии. В мае 2005 г. лидерами союза стали молодые политики 1974 г. рождения, уже не связанные с Польской объединенной рабочей партией. Председателем партии стал В. Олейничак (Wojciech Olejniczak), который в возрасте 29 лет стал министром сельского хозяйства в правительстве Л. Миллера и очень хорошо проявил себя на этом посту, а генеральным секретарем Г. Наперальский (Grzegorz Napieralski). Союз демократических левых сил заявил о своем возврате к левым ценностям. В отличие от либералов Союз сохранил свой «железный электорат» (5-10%, в основном родом из Народной Польши), который вне зависимости от политической конъюнктуры т голосуют за эту партию.

К 2005 г. изменения в настроениях польского общества привели к изменению во внутренней расстановке политических сил. Поддержку электората получили правые консервативные политические партии – национал-католический «Закон и справедливость»-Prawo i sprawiedliwość (лидер Я. Качиньский- Jarosław Kaczyński) и либерально-консервативная «Гражданская платформа» -Platforma Obywatelska (лидер Д. Туск- Donald Tusk). Руководителями этих партий являются политики, которые в преобразованиях конца 1980-х – начала 1990-х годов не играли ведущей роли. Хотя они и вышли из «Солидарности», они уже не обращаются на прямую к ее традициям. Эти партии объединяют неприятие Третьей Республики и, следовательно, стремление к поиску программы новой модернизации и переменам. Руководители «Закона и справедливости» братья Ярослав и Лех (Lech) Качиньские сделали идею Четвертой Республики, которая должна была стать полным отрицанием Третьей Республики, идейным лозунгом своей партии. «Закон и справедливость» отмежевывается решительно от либерализма. Это типично польская правая партия, защищающая традиционные патриотические и католические ценности (Бог, гонор, отчизна, защита жизни, брака, семьи и др.).

«Закон и справедливость» проповедует взгляд, что Польша является уникальной страной Европы, ее нельзя приспособить к иностранным образцам, и она должна пройти через собственный путь модернизации.

Для братьев Качиньских Третья Республика – это бездарная, периферийная имитация Запада. Национал-консерваторы считают, что программа модернизации Гражданской платформы – это «растворение» Польши в Европе, что недопустимо. Модернизация должна вести к сохранению суверенитета страны. Свои национально-консервативные ценности «Закон и справедливость» сочетает с социальной (популистской) ориентацией. Такое сочетание весьма устраивает простых поляков. В результате значительная часть электората Союза демократических левых сил переориентировалось на партию братьев Качиньских. В экономике польские национал-консерваторы являются сторонниками усиления роли государства. Электорат партии Качиньских – простые поляки, проигравшие в процессе трансформации. В свою очередь Гражданская платформа себя полными либералами не считает. Эта партия заявляет, что ее мировоззрение является консервативным, в области же экономики она придерживается либеральных взглядов.

На выборах в Сейм в сентябре 2005 г. «Закон и «справедливость» получил больше всех голосов – 26,99% и в течение двух лет находился у власти. За Союз демократических левых сил проголосовали 11,31% избирателей, что дало партии 55 депутатских мест в нижней палате парламента. Премьером стал Я. Качиньский. Победу на президентских выборах в октябре 2005 г. одержал Л. Качиньский- брат - близнец Ярослава, кандидат той же партии.

Правление национал-консерваторов стало восприниматься среди либеральной интеллигенции и левых сил как ограничение демократии и возврат к авторитарным методам осуществления власти. Бывший президент Польши А. Квасьневский, которого поддержал Л. Валенса- Lech Wałęsa, ряд видных либеральных политиков, деятелей культуры стали весной – летом 2007 г. создавать общественное движение в защиту демократии. Одновременно летом распалась правящая коалиция во главе с «Законом и справедливостью». Было принято решение о проведении досрочных выборов в парламент в октябре 2007 г.

Перед демократическими силами страны встала проблема: сделать все, чтобы не допустить победы «Закона и справедливости». Ведущие левые партии – Союз демократических левых сил, Польская социал-демократия, Союз труда - Unia Pracy (небольшая левая партия, вышедшая из «Солидарности») и либеральная Демократическая партия объединились в единый блок «Левые и демократы» - Lewica i Demokraci. Идеино-политическим руководителем избирательной кампании нового блока стал А. Квасьневский. Однако участие бывшего президента в этой кампании стало для блока неудачей из-за его нелучшего психофизического состояния. «Левые и демократы» рассчитывали получить на выборах более 20% голосов, но за блок проголосовали лишь 13,15% избирателей.

Парламентские выборы превратились в протестное голосование против «Закона и справедливости». В итоге Гражданскую платформу, которая шла на выборы с лозунгами «возвращения к нормальности» во внутренней и

внешней политике, интеграции с ЕС, экономического чуда (достижение Польшей за четыре года уровня Ирландии) и др., поддержали более образованные и состоятельные избиратели – интеллигенция, бизнесмены, жители крупных городов, молодежь. Молодое и среднее поколение поляков проголосовало за эту партию, так как хочет чувствовать себя европейцами и ожидает быстрой модернизации страны по образцу развитых стран Запада. «Закон и справедливость» поддержали более бедные слои общества – жители малых и средних городов, село, пенсионеры. За Гражданскую платформу проголосовали 41,51% избирателей. Она вместе с Польской крестьянской партией – *Polskie Stronnictwo Ludowe* сформировала новое правительство.

В новом Сейме депутаты, избранные от блока «Левые и демократы», сформировали одноименную фракцию. В этой фракции идейное лицо Союза демократических сил весьма растворялось, молодых лидеров союза раздражили пожилые лица социал-либеральных руководителей Демократической партии и Польской социал-демократии. На Олейничака и Наперальского все большее влияние стал оказывать С. Сераковский (*Sławomir Sierakowski*), главный редактор левого журнала «*Krytyka Polityczna*» («Политическая критика»), который формально не связан ни с одной левой партией и вокруг которого объединилась несколько групп молодых левых интеллигентов по всей Польше. Он убедил лидеров Союза демократических левых сил порвать связи с социал-либералами.

В марте 2008 г. Союз заявил, что сотрудничество с Демократической партией в рамках блока «Левые и демократы» исчерпало себя. Как утверждает М. Боровский, внутри Союза демократических левых сил победило мнение, что он должен себя позиционировать как радикальная партия, тогда его заметят и роль левых сил возрастет. 1 апреля три депутата от Демократической партии вышли из фракции «Левые и демократы». Впоследствии один из лидеров этой партии, в прошлом деятель «Солидарности» Я. Литыньский (*Jan Lityński*) признал, что союз с левыми был ошибкой. В середине апреля фракцию «Левые и демократы» покинули и 8 депутатов от Польской социал-демократии. Произошел второй раскол польских левых сил. Оставшиеся 42 депутата создали депутатскую фракцию «Левые». В результате началась новая перегруппировка сил на левом фланге польской политической сцены. В средствах массовой информации развернулась дискуссия о кризисе левых в Польше. Вместе с тем, по мнению некоторых польских аналитиков, имеет место не кризис, а начало процесса возрождения левых сил страны.

Союз демократических левых сил сместился еще больше влево. Он уже не желает быть центристской или левоцентристской партией. Практически он уже не является и посткоммунистической партией. Вместе с тем, часть аналитиков считают, что его посткоммунистическое прошлое продолжает влиять на мышление и деятельность Союза. В конце мая 2008 г. на IV съезде Союза демократических левых сил новым лидером был выбран Г. Наперальский, который получил 231 голос делегатов, а В. Олейничак – 210.

Это означает, что почти половина партия пришла к выводу, что прежний лидер за три года руководства по существу не сумел укрепить политические позиции Союза в обществе. Новый руководитель воспринимается как более жесткий, прямой и целеустремленный политик. Большинство наблюдателей польской политической сцены избрание Наперальского было воспринято как дальнейшая радикализация Союза демократических левых сил.

После избрания новый лидер с присущей полякам амбициозностью заявил: «Нашей программой является Польша, в которой найдут свое место все, - свободная как сегодня Испания и богатая как Скандинавия». Партия под руководством Наперальского ставит перед собой пять целей. На первом месте находятся социальные цели, все, что связано с трудом. На втором и третьем – бесплатное образование и здравоохранение, на четвертом – Европа: отделение церкви от государства, экономика, основанная на знании, современные технологии, широко понимаемая европейская интеграция, на пятом – обеспечение исторической правды. Наперальский стремится создать новую концепцию левой партии, закрепить за ней «железный электорат» и завоевать новый. Он обещает, что Союз демократических левых сил будет при нем более левым, более демократическим и в большей степени союзом.

Однако среди большинства известных посткоммунистов это смещение Союза влево вызвало резкую критику. Один из левых деятелей, сенатор В. Чимосевич (Włodzimierz Cimoszewicz) заявил 9 августа 2008 г., что «поворот влево» Союза демократических левых сил является «принципиальной ошибкой» и приведет к маргинализации партии. Для других левоцентристов союз – партия левацкая, нисходящая. В свою очередь Л. Миллер поддержал курс Наперальского. К нему присоединился и Ю. Олексы, который считает, что если Наперальский и Олейничак преодолеют взаимные предубеждения, то у них есть шанс возродить левые силы в Польше. Большинство левой интеллигенции понимает, что если Союз демократических левых сил распадется, то польские левые как политическая сила перестанут существовать.

В последние месяцы Союз демократических левых сил под руководством Г. Наперальского проявляет большую активность и последовательность в реализации своей программы на политической сцене. Е. Урбан (Jerzy Urban), главный редактор еженедельника Nie («Нет»), в 1980-е года пресс-секретарь правительства В. Ярузельского (Wojciech Jaruzelski) очень хвалит нового руководителя партии: «Быстрее, чем кто-либо из его предшественников он стал настоящим лидером, политиком действия». По всем основным вопросам внутренней и внешней политики страны Союз демократических левых сил имеет свое мнение, а в рамках Сейма предлагает при обсуждении свои проекты законов и решений. Временами Наперальский действует на грани по польским меркам политического риска. После неожиданной встречи с президентом Польши Л. Качиньским в июле 2008 г. лидер партии заявил: «Возвращаемся в первую лигу политики». Руководство союза надеется,

что в обществе заметят эту конструктивность и последовательность в деятельности, и в итоге это приведет к возрастанию влияния партии среди населения. Не исключено, что на это уйдет несколько лет, а сближение с консерваторами-популистами обернется новой неудачей.

Левоецентристскую нишу пытаются занять Польская социал-демократия, председатель которой М. Боровский подал в отставку с 1 августа 2008 г.(оставшись руководителем ее Политического Совета- Rady Politycznej), и Демократическая партия. Дискуссия о создании новой партии началась в октябре 2008 г. Средства массовой информации утверждают, что к новой леволиберальной партии готовы присоединиться известный либерал А. Олеховский (Andrzej Olechowski), социал-демократы В. Чимошевич и Д. Росати (Dariusz Rosati), и др.

Естественно, процесс преодоления кризиса и возрождения левых сил находится пока в начальной стадии. В 2009 г. грядут выборы в Европарламент, а в 2010 г. президентские выборы покажут, действительно ли этот процесс идет успешно. К тому же А. Квасьневский считает, что со временем то, что распалось, будет необходимо склеить заново.

LIVES, BIOGRAPHIES

Bill Moore (1911 – 2008)

Born on 6th March 1911 in Scunthorpe, but his mother died when he was two weeks old and his paternal grandmother in Attercliffe, Sheffield brought him up. His father was killed in action in May 1917 outside Ypres. Moore won a free scholarship to grammar school in 1922, the first boy from Attercliffe to do so. In 1930, he won a scholarship to read history at Oriel College, Oxford. An athlete at university, he was out of work in the depression, after vainly seeking work as a history teacher.

At Oxford, he voted in 1933 for the Student Union resolution 'not to fight for king and country' and worked for the Peace Ballot in Sheffield in early 1935. In the autumn of 1935, he joined the Communist Party and was allocated duties with the Party group at Sheffield University. Became secretary of local Peace Council from January 1936.

Married by 1937, his father-in-law, who was fuel manager at Firth Browns, got him a job in the Engineers' Tool Department, as assistant to the commercial manager. Called up in October 1940, he served five and a half years in the army, first at Catterick in the Royal Armoured Corps, teaching driving and maintenance of tanks. After Russia was attacked, he took a commission.

Returning from the war in 1946, he began work as a teacher, winning 729 votes in a local election centred on the area around his school, Neepsend, in May 1950. He began full time work for the Yorkshire District in 1952, when his wife, Francis, resumed her career as a teacher. Moore was West Yorkshire Secretary for 3 years, followed by Yorkshire District Organiser for 11 years. Looked after district bookshop. Retired in 1976. Chairman of CPGB History Group 1984-1991.

Bill Moore got his 90th Birthday celebrations brochure (March 2001)
<http://www.zoominfo.com/Search/ReferencesView.aspx?PersonID=1122173298>

Graham Stevenson

Theodor Leipart (1867-1947)

Theodor Leipart war der Vorsitzende des Allgemeinen Deutschen Gewerkschaftsbundes (ADGB), des Dachverbandes der freien, sozialdemokratischen Gewerkschaften in den entscheidenden Jahren der Weimarer Republik, von 1921-1933. In die Geschichte eingegangen ist er als Verantwortlicher für den Kurs der Anpassung an die nationalsozialistische Regierung im Frühjahr 1933. Wie kaum ein zweites symbolisiert Leiparts Leben symbolisiert Aufstieg und Niedergang, Stärke und Schwächen der deutschen Gewerkschaften.

Theodor Leipart wurde in ärmlichen Verhältnissen am 17.5.1867 in Neubrandenburg im Großherzogtum Mecklenburg-Strelitz geboren. In seinen fragmentarischen Erinnerungen, 1945 niedergeschrieben, spricht Leipart von seiner Geburtsstadt als einem „Ackerbürgerstädtchen“.¹ Tatsächlich hatte Neubrandenburg 7.000 Einwohner und bedeutende Industrie. Leipart war das siebte von 12 Kindern - für Arbeiterfamilien des 19. Jahrhunderts eine ganz normale Kinderzahl. Der Vater eines Jugendfreundes übernahm das Schulgeld, so dass Leipart nicht, wie seine Geschwister, auf die Volksschule musste, sondern die Bürgerschule besuchen konnte, eine Schule, die zwar auch mit dem 14. Lebensjahr abschloss, die aber „in der Auswahl wie in der Behandlung ihrer Lehrgegenstände über das Minimum des Bildungsbedürfnisses des Volks erheblich hinausgeht“, wie „Meyers Konversations-Lexikon“ mit entwaffnender Deutlichkeit festhielt.² Theodor Leipart wäre gerne Gärtner geworden. In seinem Nachlass befindet sich

¹ Theodor Leipart: Aus meinem Leben. Manuskript aus dem Nachlass, 1945. In: Theodor Leipart, Handlungsmotive, Wirken, Bilanz - Ein Lebensbild mit Dokumenten (1867-1947). 2. Halbband: Dokumente, ausgewählt, bearbeitet und herausgegeben von Ulla Plener. Berlin 2001, S. 13-25, hier S. 13.

² Meyers Konversations-Lexikon. Eine Enzyklopädie des allgemeinen Wissens. Dritte gänzlich umgearbeitete Auflage. Mit geographischen Karten, naturwissenschaftlichen und technologischen Abbildungen. Dritter Band. Berlin - Bureja. Leipzig 1874, S. 965f.

noch das vom 12-jährigen mit großer Sorgfalt angelegte Herbarium, das von seiner Liebe zu Pflanzen und Blumen zeugt. Das Lehrgeld konnten die Eltern aber nicht zahlen, und diesmal stand kein hilfsbereiter Freund der Familie bereit. Die meisten männlichen Verwandten der Mutter waren Holzdrechsler, was lag näher, als diesem Beispiel zu folgen. Von 1881 bis 1885 ging Leipart in Hamburg in die Lehre, nach deren Abschluss aber nur kurz auf Wanderschaft, und das auch nur durch Norddeutschland. Er versuchte erst gar nicht, auf „große Tour“ zu gehen, wie viele seiner Handwerkskollegen. Schon 1886 war er wieder in Hamburg, wurde Vorsitzender des örtlichen Drechslerfachvereins und machte seine ersten Streikerfahrungen. Vier Jahre später war Leipart Schriftleiter der „Fachzeitung für Drechsler“, die noch nicht von der Gewerkschaft, sondern einem privaten Verleger herausgegeben wurde. Im März 1891 wurde er Vorsitzender der Vereinigung der Drechsler Deutschlands, als Nachfolger des legendären Carl Legien, der auf den Stuhl des Vorsitzenden der Generalkommission der Gewerkschaften Deutschlands wechselte, der gerade erst gegründeten Dachorganisation der sozialistischen Gewerkschaften. Theodor Leiparts Karriere war atemberaubend: nur zehn Jahre nach Beginn seiner Drechslerlehre, im Alter von gerade einmal 24 Jahren, war er schon Vorsitzender der Gewerkschaft! Für Leipart war die Gewerkschaft vor allem eine Berufsorganisation, sie vertrat soziale und berufliche Interessen gleichermaßen, der gemeinsame Beruf war das Bindeglied zwischen allen Gewerkschaftsmitgliedern. In der Debatte um die Organisationsprinzipien, die damals die deutsche Arbeiterbewegung umtrieb - sollte die Gewerkschaft auf dem Beruf, oder (nach dem Motto: ein Betrieb = eine Gewerkschaft) auf der Industrie aufbauen - gehörte Leipart eher zu den Traditionalisten. Er war kein enthusiastischer Befürworter der Industriegewerkschaft und sperrte sich selbst gegen das Aufgehen der Drechsler in einer größeren Holzarbeitergewerkschaft, wurde aber trotzdem 1893 zum 2. Vorsitzenden der Holzarbeitergewerkschaft gewählt und 1908 zu deren Vorsitzenden. Unter seinem Einfluss wurde aus der Holzarbeitergewerkschaft eine Organisation, die „unter sorgsamer Pflege der Sonderinteressen in „Sparten“ alle Arbeitergruppen des vielgestaltigen Holzgewerbes“ zusammenfasste und nur an einzelnen Stellen vorsichtig über den Rohstoff Holz hinausgriff.³ Gleichzeitig sagt die Debatte viel über Leipart selbst aus: er war vorsichtig, bedächtig, sorgsam darauf bedacht, den Kontakt mit den Mitgliedern zu halten und sich nicht zu weit von seiner Klasse zu entfernen. Die Gewerkschaftsmitglieder sollten sich in ihrer Organisation zu Hause fühlen, deswegen legte er so großen Wert auf die Einrichtung von Sparten in der Holzarbeitergewerkschaft.

Als Vorsitzender widmete Leipart sich dem Ausbau der Organisation, der eigenen Verbandszeitung, der Herausgabe eines Jahrbuchs und einer technischen Fachzeitung zur beruflichen Weiterbildung der Holzarbeiter und tat damit genau das, was alle anderen Verbandsvorsitzenden, ob sie nun an der Spitze des Deutschen

³ Ludwig Heyde: Theodor Leipart. In: Internationales Handbuch des Gewerkschaftswesens. Hrsg. von Ludwig Heyde, in Gemeinschaft mit Anton Erkelenz, Lord Passfield, Joh. Sassenbach, Adam Stegerwald, Adam Thomas. 2. Bd., Berlin 1932, S. 1053-1054, hier S. 1054.

Metallarbeiterverbandes oder des Brauereiverbandes standen, ebenfalls taten. Das gilt auch für die Einführung der gewerkschaftlichen Arbeitslosenunterstützung und für den Ausbau von Tarifverträgen. Leipart musste auch die gleichen Widerstände überwinden, mit denen seine Kollegen zu kämpfen hatten: durch die tarifvertragliche Regelung der Arbeitsbedingungen würden die Gewerkschaften ihren Charakter als Kampforganisation der Arbeiterschaft aufgeben und zu oft gezwungen werden, gemeinsame Sache mit den Arbeitgebern zu machen. Tarifverträge, hat Leipart in einem berühmten Diktum geantwortet, seien kein Friedensvertrag, sondern ein Waffenstillstand im permanenten Versuch, die Arbeitsbedingungen zu verbessern. Deutlicher als seine Kollegen in den Vorständen der übrigen Verbände sah Leipart in den Gewerkschaften auch Kulturorganisationen, die darauf zu achten hatten, „dass die Folgen der maschinellen Entwicklung nicht den geistigen Trieb und das Menschbewusstsein im Arbeiter ertöten konnten, sondern ihm die Freude an der Arbeit und der Sinn für Qualitätsarbeit erhalten blieben“ – ein frühes Bekenntnis zur Humanisierung der Arbeit und zur menschengerechten Arbeit.⁴

Leipart war Sozialdemokrat. Anders als der Vorsitzende seiner Partei, August Bebel, glaubte Leipart aber nicht an den „großen Kladderadatsch“, den Zusammenbruch des Kapitalismus als einmaliges Ereignis, aus dem die neue Gesellschaftsordnung entstehen würde. Unbeirrt trat er für den langwierigen, zähen und ausdauernden Kampf zur Verbesserung der Lebens- und Arbeitsbedingungen der Arbeiterschaft im Hier und Heute ein. Dem politischen Massenstreik konnte er ebenfalls nichts abgewinnen, auch wenn er einräumte, die deutschen Gewerkschaften allein könnten die Lage der Arbeiterschaft nicht dauernd bessern, sie bräuchten dabei politische Unterstützung.

Während des Ersten Weltkrieges gehörte Leipart vom ersten Augenblick an zu den Verfechtern der „Burgfriedenspolitik“ und unterstützte die Kriegspolitik der kaiserlichen Regierung. Seinem erst 17-jährigen Sohn Ernst Alexander gab er die Erlaubnis, sich als Kriegsfreiwilliger zu melden. Ernst Alexander Leipart fiel schon im Dezember 1914. Leipart war verschlossen und sprach, wie die Männer jener Zeit, kaum über sich. Welchen Schock der frühe Tod des Sohnes ausgelöst hat, kann man nur erahnen. In einem Brief an seinen gefallenen Sohn versuchte Leipart, seine Kriegspolitik zu rechtfertigen und verstieg sich dazu, die massiven Verwüstungen der deutschen Armee etwa in Belgien als „harte Notwendigkeit einer höchsten Pflicht“ zu entschuldigen.⁵ Auch von Leipart ist kein Wort des Protestes gegen Grausamkeiten der deutschen Kriegsführung in Belgien und die Deportation belgischer Zwangsarbeiter nach Deutschland überliefert.

Als sich die SPD im Streit über die Burgfriedenspolitik 1916 spaltete und sich

⁴ Theodor Leipart: Die gemeinsamen Interessen der Arbeiter und der Industrie. In: Sozialistische Monatshefte, 7. Heft, 15.4.1915, S. 342-346, hier S. 346.

⁵ Theodor Leipart: An meinen toten Sohn. Ernst Alexander Leipart, als 17-jähriger Kriegsfreiwilliger gefallen am 9. Dezember 1914 bei Ypern. In: Theodor Leipart. Persönlichkeit, Handlungsmotive, Wirken, Bilanz – Ein Lebensbild mit Dokumenten (1867-1947). 2. Halbband: Dokumente, ausgewählt, bearbeitet und herausgegeben von Ulla Plener. Berlin 2001, S. 164 – 173, hier S. 172.

die Kriegsgegner in der Unabhängigen Sozialdemokratischen Partei Deutschlands sammelten, wollte der extrem vorsichtige Leipart keine Stellung nehmen. Zwar schrieb die „Holzarbeiter-Zeitung“, die Spaltung sei ein schwerer Tag für die Arbeiterschaft, aber einen Aufruf zur Einigung der Sozialdemokratie wollte Leipart auch wieder nicht unterzeichnen. Er lavierte. Deutlicher wurde Leipart ein Jahr später, angesichts der Massenstreiks vor allem der Munitionsarbeiter 1917/18: Die Regierung habe die Streiks selbst zu verantworten weil sie auf die Forderungen der Arbeiter nicht eingegangen sei und angesichts der katastrophalen Ernährungslage dürfe man sich über nichts mehr wundern. Die Stimmung der Arbeiterschaft war unübersehbar gegen den Krieg. Leipart spürte, dass die Gewerkschaften dieser Stimmung Rechnung tragen mussten, wenn sie nicht ihre Existenz gefährden wollten.

Während der Novemberrevolution 1918 verhandelte Leipart im Auftrag der Generalkommission mit Carl Legien und Adam Stegerwald von den christlichen Gewerkschaften mit den Arbeitgebern. Leipart trieb seine Kollegen zu radikaleren Forderungen als ursprünglich vorgesehen, nicht nur die Bildung einer Zentralarbeitsgemeinschaft mit den Arbeitgebern, sondern der Achtstundentag und der Abschluss von Tarifverträgen für alle Branchen wurden vereinbart. Die von der Arbeiterschaft stürmisch verlangte Sozialisierung, glaubte Leipart, werde nur langsam kommen, zunächst gelte es die Wirtschaft wieder aufzubauen. Zu den Arbeiterräten hatte er ein ähnlich gespaltenes Verhältnis wie alle anderen Gewerkschaftsführer: als politische Organe der Revolution mochten sie hingehen, in wirtschaftlichen Fragen aber waren allein die Gewerkschaften zuständig.

Völlig überraschend für die Mitgliedschaft trat Leipart 1919 auf dem ersten Nachkriegsverbandstag des DHV zurück. Es gab massive politische Kritik von ungefähr einem Drittel der Delegierten an ihm und dem Kurs der Gewerkschaften in der Kriegszeit. Ein Vorsitzender müsse das Vertrauen der gesamten Mitgliedschaft haben, sagte Leipart und legte sein Amt nieder. Zwar ließ er sich von seinen Kollegen im Verbandsvorstand bekneien, den Rücktritt zurückzunehmen, aber im August 1919 nahm er, der bis dahin ein politisches Amt stets abgelehnt hatte, einen Ruf nach Stuttgart an und wurde württembergischer Arbeitsminister. Leipart hatte keine Zeit, zu zeigen, wie er sich die Verbesserung der Arbeitsbedingungen in einem von der Kleinindustrie dominierten Land vorstellte. Schon im Juni 1920 fanden Landtagswahlen statt und er war sein Ministeramt wieder los. Leipart gewann ein Mandat, wurde aber schon im Januar 1921 vom Bundesausschuss des ADGB nach Berlin gerufen, um an Stelle seines verstorbenen Freundes Carl Legien den Vorsitz des ADGB zu übernehmen. Der Ruf war umstritten. Die eher links orientierten Vorsitzenden Robert Dissmann (Deutscher Metallarbeiterverband) und Josef Simon vom damals einflussreichen Verband der Schuhmacher waren gegen Leipart, der sich aber in der Folgezeit den Respekt aller Gewerkschaften zu sichern wusste und auf jedem ADGB-Kongress ab 1922 unangefochten zum Vorsitzenden wiedergewählt wurde.

Bis 1924 stand der ADGB mit dem Rücken gegen die Wand. Rechtsradikale Attentate und Putsche erschütterten die Republik in ihren Grundfesten, mit der

Besetzung des Ruhrgebiets durch französische und belgische Truppen 1923 wurde das wirtschaftliche Zentrum Deutschlands lahmgelegt, die Hyperinflation des Jahres 1923 trieb breite Volksschichten an den Rand des sozialen Abgrunds. Die Gewerkschaften verloren Hunderttausende von Mitgliedern, wurden durch heftige Auseinandersetzungen mit kommunistischen Minderheiten geschwächt und standen finanziell zeitweise nahe am Bankrott. Ihre Handlungsfähigkeit war bedroht. Eine nie da gewesene Situation für Theodor Leipart, der sich zur Maxime nahm, „mit möglichst geringem Kräfteaufwand den größtmöglichen Widerstand zu leisten“.⁶ Gegen heftigen Widerstand in den eigenen Reihen setzte er die Beteiligung der Gewerkschaften an der nationalen Einheitsfront gegen die Ruhrbesetzung durch. Für die Arbeiterschaft zahlte sie sich nicht aus. Nach dem Ende der Ruhrbesetzung und der Überwindung der Inflation musste Leipart einen Scherbenhaufen besichtigen. Selbst der Achtstundentag, die soziale Errungenschaft schlechthin der Novemberrevolution, bestand nicht mehr. Aber die Organisationen waren gerettet, man konnte sich an den Wiederaufbau machen. Ende der zwanziger Jahre hatte sich das Blatt scheinbar völlig gewandelt. Der ADGB zählte wieder 4,9 Millionen Mitglieder, seine Organisationen waren gefestigt, die Tarifverträge weiter ausgedehnt. Mit dem Gesetz über Arbeitsvermittlung und Arbeitslosenversicherung, 1927, rang der ADGB der Reichsregierung ein bedeutendes Zugeständnis ab, dessen Auswirkungen noch Jahrzehnte später spürbar waren. Leipart war ein geachteter Gesprächspartner beider Reichspräsidenten, des Sozialdemokraten Friedrich Ebert (bis 1925) wie des stockkonservativen Paul von Hindenburg, der Reichsregierung, aber auch der Wirtschaftsverbände wie des Deutschen Industrie- und Handelstages. Der ADGB-Vorsitzende beschäftigte sich mehr und mehr auch mit allgemeinen Wirtschaftsfragen, aus Verantwortung dem gesamten Volke gegenüber, wie er vor dem Hamburger ADGB-Kongress 1928 sagte: „Wir sind uns bewusst, dass wir mit unseren großen Organisationen ein wichtiges Glied der Wirtschaft geworden sind.“⁷ Ausdehnung der Mitbestimmung der Arbeiter und Verbesserung der Produktionsmethoden gingen für ihn Hand in Hand. Sein Versuch, Anstöße für die Auseinandersetzung mit dem Taylorismus und den damals aufkommenden Methoden wissenschaftlicher Betriebsführung zu geben, ging freilich in der bald einsetzenden Krise der Weimarer Republik unter.

Theodor Leipart sagte oft und gerne, die Deutschen hätten die gewerkschaftliche Internationale erfunden. Er selbst war bis 1919 Vorsitzender der Internationale der Holzarbeiter und fiel im Internationalen Gewerkschaftsbund vor allem dadurch auf, dass er dem charismatischen links stehenden Sekretär Edo Fimmen das

⁶ Theodor Leipart in der Sitzung des ADGB-Bundesausschusses vom 24.1.1923. 24.1.1923: Sitzung des Bundesausschusses. In: Die Gewerkschaften in den Anfangsjahren der Republik 1919-1923. Bearbeitet von Michael Ruck (Quellen zur Geschichte der deutschen Gewerkschaften im 20. Jahrhundert. Begründet von Erich Mathias, hrsg., von Hermann Weber, Klaus Schönhoven und Klaus Tenfelde). Bd.2, Köln 1985, S. 751

⁷ Protokoll der Verhandlungen des 13. Kongresses der Gewerkschaften Deutschlands (3. Bundestag des Allgemeinen Deutschen Gewerkschaftsbundes). Abgehalten in Hamburg vom 3. bis 7. September 1928. Berlin 1928, S. 47

Leben so lange schwer machte, bis Fimmen 1923 entnervt das Handtuch warf. Leiparts Verhältnis zur Internationale war manchmal von einer entwaffnenden Einfachheit: die deutschen Gewerkschaften hatten weltweit die besten sozialen Bedingungen erkämpft, daher war es nur natürlich, wenn die anderen zu den Deutschen aufblickten. Freilich darf man nicht verkennen, dass Leipart auch sehr frühzeitig für die Ausdehnung sozialer Standards durch die Internationale Arbeitsorganisation eintrat und seinem Mitarbeiter Franz Josef Furtwängler freie Hand ließ, der in vielen Vorträgen und Publikationen für die Unterstützung der Gewerkschaften in Indien eintrat.

Nach einem schweren Autounfall im Oktober 1929 war Leipart fast ein Jahr außer Gefecht gesetzt. Als er im Juli 1930 wieder an seinen Schreibtisch im Berliner ADGB-Haus in der Inselstraße zurückkehrte, war nichts mehr wie vorher. Die Weltwirtschaftskrise ließ die Arbeitslosenzahlen explodieren, die NSDAP hatte fast aus dem Stand heraus 6 Millionen Stimmen bei den Reichstagswahlen gewonnen. Ihr Aufstieg schien nicht zu bremsen. Leipart registrierte mit großer Sorge, dass die deutsche Gesellschaft aus allen Fugen geriet. Er zog zwei Schlussfolgerungen für das politische Vorgehen der Gewerkschaften: der ADGB setzte sich entschieden für Arbeitsbeschaffung durch Arbeitszeitverkürzung und ein Konjunkturprogramm ein und war bereit, mit allen politischen Kräften zusammenzuarbeiten, die seine Forderungen nach Arbeitsbeschaffung ganz oder teilweise unterstützten. Das war die Grundlage für Leiparts Unterstützung der kurzlebigen Regierung des Reichswehrgenerals Kurt von Schleicher, Reichskanzler vom Dezember 1932 bis Januar 1933. Leipart sah sehr deutlich, dass die Massenarbeitslosigkeit den Verlust aller sozialen Bindungen und jeglichen sozialen Zusammenhalts mit sich brachte. Er glaubte, dass nur noch die Gewerkschaften in der Lage waren, für den Zusammenhalt des deutschen Volkes zu sorgen. Deswegen war er bereit, die traditionellen Beziehungen zur Sozialdemokratischen Partei zu lockern, deswegen knüpfte sein Mitarbeiter Furtwängler Kontakte zur nationalsozialistischen „Linken“ und zu „nationalrevolutionären“ Kreisen. Die in der Geschichtsschreibung häufig anzutreffende Auffassung, Leipart sei nach seinem Unfall geschwächt gewesen und habe sich dem Treiben seiner Mitarbeiter nicht zu widersetzen gewagt ist nicht haltbar. Der Versuch Leiparts, eine gemeinsame Front aller für Arbeitsbeschaffung eintretenden politischen Kräfte herzustellen, kam aber zu spät. Am 30. Januar 1933 wurde Hitler Reichskanzler und Leipart setzte alles auf die eine Karte. Um die gewerkschaftlichen Organisationen zu retten, war er zu weitgehenden Zugeständnissen an die Nationalsozialisten bereit. Er duldete die bedenkliche Annäherung seiner Mitarbeiter an die nationalsozialistische Sprache und Gedankenwelt. Es half alles nichts, am 2. Mai 1933 wurden die Gewerkschaftshäuser besetzt, Leipart selbst verhaftet und die Organisationen kurz darauf zerschlagen.

Theodor Leipart lebte nach seiner Haftentlassung sehr zurückgezogen und relativ unbehelligt in seinem Haus in Berlin. Er hielt noch Kontakt zu Wilhelm Leuschner, dem früheren Stellvertretenden Vorsitzenden des ADGB, der zu einer der zentralen zivilen Persönlichkeiten in der Verschwörung des 20. Juli

wurde, und zu anderen alten Freunden und Bekannten. Von seinem früheren Mitarbeiter Furtwängler bekam er regelmäßige Kartengrüße zu Weihnachten und Neujahr. Für illegale Arbeit war er zu alt und hatten außerdem zu viel mit seinem eigenen Überleben zu tun. Das Ende des Zweiten Weltkrieges erlebte Leipart in Berlin. Er begrüßte die Vereinigung von SPD und KPD, aus dem die Sozialistische Einheitspartei Deutschlands hervorging. Er lebte nicht mehr lange genug (Leipart starb im März 1947), um seinen tragischen Irrtum zu erkennen, dass die Zwangsvereinigung keineswegs dazu diente, die politische Spaltung der Arbeiterbewegung zu überwinden, sondern einer kommunistischen Diktatur den Weg bahnte.

Auswahlbibliographie

Schriften Theodor Leiparts

Carl Legien. Berlin 1929 (Reprint Köln 1981).

Leipart und Breitscheid über die Notverordnung. Berlin 1931.

Arbeiterbildung und Volksbildung. Theodor Leipart und Lothar Erdmann. Berlin 1928.

Die Anklage der deutschen Arbeiter: Die Gewalt triumphiert. Berlin 1923.

Kriegsinvaliden und Gewerkschaften. Material zur Kriegsinvalidenfürsorge. Berlin 1915.

Schriften über Theodor Leipart

Ulla Plener: Theodor Leipart. Persönlichkeit, Handlungsmotive, Wirken, Bilanz – Ein Lebensbild mit Dokumenten (1867 – 1947). Berlin 2000.

Ulla Plener: In memoriam Theodor Leipart (1867-1947). Zwei unbekannte Dokumente. In: Jahrbuch für Forschungen zur Geschichte der Arbeiterbewegung H.2/2007, S. 123-133.

Heinz Deutschland: Theodor Leipart zur Einheit der Arbeiterbewegung 1945-1947. In: Beiträge zur Geschichte der Arbeiterbewegung 3/1987, S. 350-362.

Henryk Skrzypczak: From Carl Legien to Theodor Leipart to Robert Ley. In: Internationale wissenschaftliche Korrespondenz zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung H. 13/1971, S. 26-45.

Willy Buschak

Раковский, Мечислав Ф. (1926-2008)

Выдающийся польский политик, историк и публицист М.Ф. Раковский (Rakowski, Mieczysław Franciszek) родился 1.XII.1926 г. в крестьянской, средней состоятельности, но культурной – с ежедневной газетой - семье в деревне Ковалевко (Kowalewko) около Быдгощи (Bydgość). Свой трудовой путь он начал в годы второй мировой войны как рабочий-токарь в железнодорожных мастерских в городе Познани. Добровольцем пошедший в 1945 г. в армию, он окончил школу политического воспитания офицеров в Лодзи и вступил в 1946 г. в Польскую рабочую партию (PPR). После ее слияния с Польской социалистической партией (PPS) и образования Польской объединенной рабочей партии (PZPR) работал в аппарате ЦК, был направлен

в Институт общественных наук при ЦК ПОРП, а после его окончания – в 1955-1957 гг. - в Отделе пропаганды ЦК. За годы «оттепели» после октября 1956 г. он одним из первых подготовил и защитил кандидатскую (докторскую) диссертацию и в 1957 г. начал путь одного из ведущих польских публицистов новой полосы исторического развития. Сначала он занял пост заместителя главного редактора еженедельника «Политика», основанного ЦК ПОРП для нивелирования влияния реформистских настроений 1956 года. Затем он в течении 23 лет был его главным редактором (до 1982 г.). У него хватило сил, ума и воли, чтобы превратить этот журнал в открытое и передовое, самое популярное среди критически мыслящей польской интеллигенции издание.

В 1958-1961гг. Раковский одновременно возглавлял Главное правление Союза польских журналистов. В то время как вокруг наследия «оттепели» шла напряженная борьба, он последовательно отстаивал сохранение этого нового курса и стал признанным наиболее либеральным левым политиком.

В 1964 г. началась его большая партийно-политическая карьера: он стал кандидатом в члены ЦК ПОРП, а в 1975-90 гг.- членом ЦК, будучи в 1972-1989 гг. и депутатом Сейма. К тому времени он проявил себя последовательным сторонником реформирования социализма, что вызывало неоднократные конфликты с Первым секретарем ПОРП В. Гомулкой (Władysław Gomułka), но получило негласное одобрение со стороны более толерантного нового Первого секретаря Э. Герека (Edward Gierek).

Изданная им в 1981 г. книга «Речь Посполитая на пороге 80-х годов» содержала глубокую критику фундаментальных институтов господствующего строя, его слабостей, тех его черт, которые теперь называются пороками «партии-государства» - смещения и дублирование функций, компетенций и т.д.⁸ Через десять лет в книге «Как это произошло» Раковский проанализировал развитие политической ситуации в стране в условиях социально-политических кризисов. Он указывал на темные стороны существовавшего тогда режима: «...органы государственной безопасности были государством в государстве - и этого тезиса я придерживаюсь. Если бы я должен был указать, на кого я возлагаю ответственность за многие безобразия, которых я не поддерживал, я указал бы на ул. Раковецкую»⁹ (там располагалось министерство внутренних дел, в состав которого входили и органы безопасности).

В начале 1980-х годов в связи с созданием профсоюза «Солидарность» Раковский выступил диалог с нею, за реформирование существовавшей тогда политической системы. Летом 1980 г. он опубликовал в «Политике» статью «Уважать партнера», в которой признавал правоту бастующих рабочих «Солидарности» и выразил готовность вести разговор с оппозицией.

Высоко ценя деловые и политические качества М.Ф. Раковского, премьер-министр генерал Войцех Ярузельский (Wojciech Jaruzelski) в поисках

⁸ M.F. Rakowski. Rzeczpospolita na progu lat osiemdziesiątych. W-wa, 1981.

⁹ Gazeta Wyborcza. 24 .11. 2002.

выхода из кризиса и налаживания отношений с массовым протестным общественно-политическим движением «Солидарность» в феврале 1981 г. предложил ему в своем правительстве пост вице-премьера. Впоследствии в беседе с журналистами Раковский вспоминал: «Чем ближе к 80-м годам, тем чаще в моих записках появляется тезис, что эту систему невозможно реформировать. Но когда в 1981 г. я стал вице-премьером, я снова попытался ее реформировать», руководствуясь необходимостью избавить страну от гражданской войны и учитывая угрозу введения частей Советской Армии в Польшу¹⁰.

После введения военного положения в Польше 13 декабря 1981 г. М.Ф. Раковский исполнял ключевую и чрезвычайно сложную функцию налаживания отношений власти с новыми проправительственными профсоюзами м рабочими. В августе 1983 г. произошла бурная встреча Раковского с рабочими Гданьской судовой верфи с участием Леха Валенсы (Lech Wałęsa). В этот период его плохо воспринимали и консервативный аппарат ПОРП, и советские руководители.

Как вице-премьер Раковский возглавлял Социально-политический комитет Совета Министров и Комитет Совета Министров по делам молодежи. Постепенно его пытались задвинуть во второй эшелон власти. В 1985-1988 гг. он был вице-спикером польского парламента - Сейма и председателем его Социально-экономического совета. С 1987 г. он возглавлял Общепольский совет Общества поддержки хозяйственных инициатив. В октябре этого года Раковский представил обширный текст, посвященный анализу кризисной ситуации в странах социализма, но вынесение его в январе следующего года (ценой значительных усилий) на обсуждение партийно-хозяйственной актива не дало ожидаемых результатов. Это обсуждение оказалось, как посчитал автор, его полным поражением – никто не смог охватить его смысл. обстоятельного рассмотрения главных, принципиальных вопросов не получилось.

Советская перестройка постепенно способствовала либерализации политической жизни и в Польше. Страна стояла на пороге коренных реформ. Раковский как известный партийный либерал и реформатор вновь был востребован на первые роли в партии и государстве. В 1987-1990 гг. М.Ф. Раковский был членом Политбюро ЦК ПОРП). С сентября 1988 г. по август 1989 г. он занимал пост премьер-министра Польской Народной Республики, перед которым была поставлена задача проведения коренной экономической реформы. Благодаря его усилиям были разработаны и приняты законы, открывшие путь для свободного развития частного бизнеса и позволившие, в частности, партийно-государственной элите принять участие в приватизации имущества государственных предприятий.

Раковский предпринимал попытки расширить политический состав правительства за счет представителей оппозиции. Однако принятое его

¹⁰ Niech żyje Mieczysław Rakowski // Kurjer Wileński. Dziennik Polski na Litwie. 8.11.2008.

правительством по экономическим причинам решение о закрытии Гданьской судовой верфи им. Ленина (колыбели «Солидарности»), позднее признанное им своей главной политической ошибкой, оттолкнуло оппозицию. Позже свои позиции он оценил весьма самокритично: «Одной из самых больших ошибок, какие я совершил в политической жизни, без сомнения было то, что я слишком поздно сориентировался в необходимости установления тесных контактов с оппозицией. Это была позиция, которую можно причислить к самым большим глупостям. Я тогда был убежден, что можно вести Польшу в направлении реформ без использования других сил»¹¹.

Более удачными оказались шаги по реформированию экономики в направлении рынка – коммерциализация государственных предприятий, либерализация хозяйственной деятельности и введение обмена валюты. Осмысливая необходимость дальнейших реформ, Раковский 11 декабря 1988 г. записал в своем дневнике: «Все более утверждаюсь в убеждении, что система, которая после II мировой войны установилась в Польше, проиграла в историческом масштабе. Ее нужно заменить другой, попросту более производительной. Однако возникает вопрос, могут ли это сделать те, которые ее построили. У меня по этому поводу существуют серьезные сомнения». При этом он тут же уточнил: «Я критиковал функционирование системы... Но социалистические идеи были мне в течение всех этих лет близки»¹².

Защищая в руководстве ПОРП идею проведения «круглого стола», М.Ф. Раковский как «либерал» не получил поддержки партийного «бетона». На выборах 4 июня 1989 г. он не был включен в общепольский список кандидатов в депутаты Сейма. После избрания В. Ярузельского на пост Президента Республики Польша Раковский возглавил ПОРП как ее последний Первый секретарь и оставался им до роспуска партии 27 января 1990 г. Именно он произнес в ночь с 28 на 29 января 1990 г. на завершающем историю партии (в которой еще состоял миллион членов) XI съезде сакраментальные слова «Знамя вынести!». Этот съезд преобразовался в Учредительный конгресс новой, социал-демократической партии – Социал-демократия Республики Польша (SdRP), в которой Раковский состоял до ее самороспуска в 1999 г. Он протяжении 19 лет, до самой своей смерти, последовавшей 8 ноября 2008 г. (у него была злокачественная опухоль), издавал ведущий левый журнал «Сегодня» («Dziś»).

Как свидетельствует один из ведущих левых деятелей Ю. Олексы (Józef Oleksy), Раковский был, «как Нестор, необыкновенно уважаем, когда он входил в зал, это всегда вызывало овации. Не подлежит дискуссии – он вписан в новейшую историю Польши»¹³.

Постоянная, интенсивная политическая деятельность не мешала

¹¹ Ibidem.

¹² Polityka. pl – serwis internetowy Tygodnika Polityka. 8.11.2008.

¹³ Dzis. 2008, 12.

творческой работе над несколькими книгами. На протяжении многих лет (с 1958 г. до роспуска ПОРП) он вел дневники. В 1998-2005 гг. «Политические дневники. 1958-1990»[□] в нескольких томах были изданы. Это, по сути, 19 аналитическая хроника истории Польской Народной Республики, о которой главный редактор еженедельника «Нет» («Nie») Е. Урбан (Jerzy Urban) - в 80-е годы пресс-секретарь правительства сказал 8 ноября 2008 г. на телеканале TVN 24: «...Это исторический документ, еще недооцененный в Польше и неизвестный в мире», - «единственный случай детального описания, день за днем, повседневности реального социализма и одновременно свидетельство метаний безумно честного человека и политика, который с пеной у рта писал о всей той бессмыслице, беспомощности и зле, которыми изобилывал строй ПНР». Действительно, на страницах «Политических дневников» неоднократно, как рефрен, повторяется возглас «Что за ужасный строй!». Из наиболее важных оценок Е. Урбана особого внимания заслуживает его констатация: «Одновременно он чувствовал себя связанным с ним (существовавшим строем) и старался выявить те позитивы, которые тоже видел». Эта публикация Раковского стала самым обстоятельным и ценным источником по истории ПНР.

Бывший президент РП Александр Квасьневский (Aleksander Kwasniewski) в тот же день так оценил на телеканале TVN 24 историческую роль М.Ф. Раковского: «...это была чрезвычайно значимая, с огромными достижениями личность и не только в политике, и в общественной жизни Польши последних нескольких десятков лет. Это был очень интеллигентный человек, болевший за судьбу страны... Человек, который создал общественно значимую еженедельную газету, которая формировала целые поколения людей, думающих о Польше по-современному, с позиций здравого смысла». Во время похорон А. Квасьневский сказал: «Он сформировал многих из нас. Мы признательны ему за «Политику», которая была как порыв свежего ветра. Он остается в нас как тот, который был соавтором трудных решений времен перелома – 13 декабря 1981 г. и «круглого стола». Он был представителем воистину европейской левой мысли, понимал левых по-современному, по - социал-демократически»[□].

Провожая его в последний путь, бывший президент страны В. Ярузельский сказал: «...Ты остаешься с нами. Остается твое огромное наследие, целая библиотека книг, статей, дневников, интервью и высказываний, а прежде всего ты живешь в людях, в наших сердцах – присутствующих и не присутствующих здесь»[□].

ИНЕССА ЯЖБОРОВСКАЯ

Ротштейн, Федор Аронович (1871-1953)

Федор Ротштейн, русский революционер, деятель левого движения Великобритании, историк, дипломат. родился в Ковно, по другим, менее достоверным, сведениям, Балта или Полтава в семье аптекаря, закончил гимназический курс, но прослыл неблагонадежным. Для получения высшего образования (в России путь к нему был закрыт) в 1890 эмигрировал в Великобританию. В Лондоне, однако, он сел за написание критического разбора книги английского историка Гиббона „Закат и падение Римской империи”. Провел в библиотеке Британского музея пять лет, но книга не была закончена - не хватало средств на жизнь. Зато он стал печататься (с 1896 г.) в Петербурге в популярной серии Павленкова „Жизнь замечательных людей”: под псевдонимом „Орлов” появились биографии Цицерона, Сократа и Платона. Вскоре Ротштейн женился. В 1895—1911 был членом Социал-демократической федерации (с 1907 — Социал-демократическая партия), входил в её исполком в 1901—1906. После создания в 1911 Британской социалистической партии возглавил её левое крыло. В 1901 вступил также в РСДРП. После раскола в РСДРП поддерживал большевиков. Сотрудничал в марксистской прессе Великобритании, России, Германии, США. Только в английский журнал «The Social Democrat» (в 1898-1909) написал 21 статью (сотрудничал также в «Justice» и «The Call» и др.). Вместе с тем в 1907 г. стал сотрудником либеральной газеты „Daily News”, основанной еще Чарльзом Диккенсом, а во время войны – колумнистом либеральной же «Manchester Guardian».

Позднее, в 1920 году, Ф.А. Ротштейн сыграл важную роль в формировании коммунистической партии Великобритании. Одновременно выполнял поручения Ленина и большевиков. В 1907 г. Ротштейн по просьбе Ленина взял займ у промышленника Дж. Фелса (1700 ф.ст.) для проведения в Лондоне У съезда РСДРП(б). Вовремя долг не был выплачен, и Ленин просил Ротштейна передать Фелсу, что партия заплатит свой долг, но не теперь (см. письмо Ленина от 29.01.1908 : Lenin Collected Works, Progress Publishers, 1974, Moscow, Volume 34, pages 375-376). Ротштейн оказался в трудном положении. Стремясь успокоить Фелса, Ротштейн заверил фабриканта, что когда в России произойдет революция и РСДРП придет к власти(!), деньги будут ему обязательно возвращены. Но время шло. Деловой человек не мог понять принцип большевиков - брать, экспроприировать и никогда ничего не отдавать. Тогда Фелс пригрозил, что если он не получит обратно свои деньги, то передаст дело в Британский суд, но вскоре умер. Когда после октябрьского переворота 1917 г. и установления в 1921 году дипломатических отношений между РСФСР и Великобританией тянуть с возвращением долга далее уже было невозможно, в 1926 г. было дано указание долг заплатить. Редчайший случай, когда большевики, пусть даже поздно, платили по векселям.

Лондон еще со времен Герцена был одним из центров русской

политической эмиграции (к началу XX века 4-5 тысяч человек). В этой среде Ф.А. был весьма популярной личностью. Как старожил он неизменно помогал многим обосноваться в английской столице, в т.ч. М.Литвинову, И.Майскому, П.Керженцеву, Я. Петерсу. Во время первой мировой войны Ротштейн работал в британском военном министерстве и министерстве иностранных дел. Но он боролся против интервенции Англии и других стран, был организатором комитета „Руки прочь от России”. В 1920 году в Англию прибыла Советская мирная делегация. Когда она возвращалась, Ротштейн поехал вместе с нею в Москву. Правительство Ллойд Джорджа не разрешило ему вернуться в Англию.

Ротштейн стал работать в наркомате иностранных дел Советской России. В октябре 1920 года в Москву прибыл Герберт Уэллс. По просьбе Ленина Ротштейн опекал его, разъезжал с ним по городу, показывал достопримечательности, принимал участие в известной беседе с Лениным (см. „Россия во мгле”). Назначенный полномочным представителем РСФСР в Персии (1921—1922), Ротштейн подготовил и подписал советско-иранский договор, по которому Москва отказывалась от всех дореволюционных русских владений в Иране (Учетно-ссудный банк Персии, железные дороги, промыслы на каспийском море) в пользу Персии. По возвращении из Персии руководит отделом в НКВД (1923—1930), работает ответственным редактором журнала «Международная жизнь». В 1937, как и Литвинов, он избегает расстрела, может быть потому, что имел обширные связи с европейскими социалистами и коммунистами. Ротштейна просто удаляют из дипломатического ведомства.

Оставшуюся часть жизни Ф.А. Ротштейн занимался научной деятельностью (акад. АН СССР с 1939 г.). Ф.А. был также членом Социалистической (с 1924 — Коммунистической) академии (1922—1926), членом президиума Российской ассоциации научно-исследовательских институтов общественных наук (РАНИОН; 1922—1926), директором Института мирового хозяйства и мировой политики (1924—1925), членом Главной редакции Большой Советской Энциклопедии (1-е изд.; с 1927 по 1945).

Я знал Ф.А. в последние годы его жизни. Это был необычайно живо реагирующий на все проявления жизни старик небольшого роста, с седой бородкой. Он очень болезненно ощущал невнимание к нему научной общественности, был благодарен за любое упоминание о его действительных заслугах перед наукой.

Оба сына Ф.А. остались в Англии. Эндрю Ротштейн, Andrew Rothstein (26.09.1898, Лондон – 1994) учился в Оксфорде, был одним из основателей Коммунистической партии Великобритании, работал корреспондентом ТАСС. Он написал несколько книг о политике и экономике СССР, перевел многие марксистские тексты с русского на английский, в частности, работы Ленина и Плеханова. Другой сын, Юджин - профессор химик.

Соч.: The decline of British industry: its cause and remedy, L., 1903; Очерки

по истории рабочего движения в Англии, 2 изд., М. ≈ Л., 1925; From Chartism to Labourism. 1929; Две прусские войны, М. Л., 1945 (2 изд. под названием «Из истории прусско-германской империи», М. ≈ Л., 1948); Международные отношения в конце 19 в., М. ≈ Л., 1960; Захват и закабаление Египта, 2 изд., М., 1959

Юлий Мадор

Külföldi szerzőink

Benn, Tony -	a Labour Party vezető politikusa, volt miniszter és képviselő
Birke, Peter -	hamburgi történész, PhD
Buharin, Nyikolaj -	Összehasonlító Történelmi Intézet (Moszkva) tudományos főmunkatársa
Buschak, Willy -	történész, Bochum
Callesen, Gerd -	dán történész
Emilio, Gianni -	Genova, egyetemi tanár
Fischer, Ilse -	Bonn, Friedrich Ebert Stiftung
Hobsbawm, Eric -	brit történész, a Londoni Egyetem emeritus professzora
Hudson, Kate -	a londoni South Bank University tanára
Jazborovszkaja, Inessza -	Összehasonlító Történelmi Intézet (Moszkva) tudományos főmunkatársa
Jevzerov, Robert -	Összehasonlító Történelmi Intézet (Moszkva) tudományos főmunkatársa
Kolomijec, Vjacseszlav -	Összehasonlító Történelmi Intézet (Moszkva) tudományos főmunkatársa
Mador, Julij -	Összehasonlító Történelmi Intézet (Moszkva) tudományos főmunkatársa
Mészáros István -	a Sussexi Egyetem emeritus professzora
Musick, Arlette -	Vandervelde Intézet Brüsszel
Parsons, Steve -	angol történész, dániai egyetemi tanár
Soave, Sergio -	olasz történész
Steen, Bart van der -	Leiden, PhD
Schwarzmantel, John -	a Leedsi Egyetem tanára
Weil, Claudie -	francia történész professzor, Párizs

Tartalom

ÚJ KORSZAK – GAZDASÁGI VÁLSÁG –MUNKÁSSÁG	
<i>Willie Thompson: Marx nem annyira a múlté</i>	5
Hirtelen felébredés	6
<i>Gerd Callesen: A szociáldemokrata pártok politikájáról 2008-ban</i>	7
<i>John Schwarzmantel: A globális gazdasági válságról</i>	8
<i>Graham Turner: Szembenézve a gazdasági vízözönnel</i>	8
A recesszió halálos szorítása, amely a politikai ideológiákat és a politikai játékokat zavarba taszítja	9
Adalék a világválsághoz és az új helyzethez	10
Újabb adalék a gazdasági válság hatásához.....	10
A globalizáció ideológiai válsága	10
<i>François Sabado: Számolnunk kell a válsággal (A IV. Internacionálé)</i>	12
A regularizáció és a közösségi tulajdon (public sector) újra megjelenik az európai politikai ciklusban	13
John Bellamy Foster megjegyzése a válságról	15
Gazdasági válság és szociális problémák	16
MARX HALÁLÁNAK 125. ÉVFORDULÓJÁRA (III.)	
<i>Eric J. Hobsbawm: A marxista történetírás historiográfiája</i>	17
<i>Tony Benn: Marx halálának 125. évfordulójára</i>	21
<i>Mészáros István: Az elszabaduló válság és Marx relevanciája</i>	24
Marx évforduló 2008	27
Megemlékezése a Kommunista Kiáltvány 160. évfordulójáról	28
RENDKÍVÜLI ÉLETUTAK	
Berlinguer, Enrico II. (<i>Pankovits József</i>)	29
Berlinguer, Enrico (<i>Vjacseszlav Kolomijec</i>)	33
Castle, Barbara, Baroness Castle of Blackburn (1910–2002) (<i>H. Haraszi Éva</i>) ..	36
Castle, Barbara (1910–2002)(<i>Jemnitz János</i>)	40
Tony Benn Barbara Castle-ről	42
Huysmans, Camille (1871–1968) I. (<i>Jemnitz János</i>)	45
Kamenev, Lev Borisovich, (1883-1936) II. (<i>Bebesi György, Lengyel Gábor</i>)	49
Russell, Bertrand (1872–1970) I. (<i>Jemnitz János</i>)	53
Tasca, Angelo (1892–1960) II. (<i>Sergio Soave</i>)	55
TANULMÁNYOK	
<i>Peter Birke: A dániai munkásellenállás és sztrájkok (1974–1982)</i>	59
<i>Jemnitz János: Az elégedetlenség kora</i>	63

<i>Robert Jevzerov: Reform és forradalom (A Szovjetunió 20. század végi tapasztalata)</i>	77
<i>Ortutay L. Gyula: Latin-Amerika új aranykora</i>	82
Baloldali elnökök eltérő gazdasági és szociális modellel	82
<i>Tariq Ali: Hová tűntek a szenvedélyek?</i>	89
1879–1884	
Emlékeztető	93
Levelek Engelshez (<i>Jemnitz János</i>)	100
Az USA Szocialista Munkáspártjának történetéhez Morris Hillquit könyve alapján.....	100
1909–1910	
<i>Eugéne Fournière: Internacionálizmus és pángermanizmus</i>	104
Karl Kautsky levele Victor Adlerhez az osztrák szociáldemokraták 1909. szept. 19–24-én megtarott kongresszusa alkalmából (1909. szeptember 26.)	107
August Bebel Victor Adlernek 1910. január 21. Berlin (<i>Erősen rövidítve</i>)	109
August Bebel Victor Adlernek 1910. augusztus 2.	110
Victor Adler August Bebelhez 1910. augusztus 5.....	110
<i>Adelheid Popp: Nőmunkásmozgalom Ausztriában</i>	111
<i>Henriette Roland-Holst: Választások Hollandiában</i>	112
<i>Mehring, Franz: A Reichstag feloszlatása 1909. május</i>	113
<i>Gustav Bang: A választások Dániában (1909)</i>	114
<i>Jemnitz János: A gyarmatosítás vitája a II. Internationalé 1910. évi koppenhágai kongresszuson</i>	115
Karl Kautsky – G. V. Plehanovnak Berlin, 1910. augusztus 19.....	119
Karl Kautsky – G. V. Plehanovhoz Berlin, 1910. november 29.....	119
G. V. Plehanov – Karl Kautskyhoz San Remo 1910. december 7.	120
G. V. Plehanov – Karl Kautskynak San Remo, 1910. december 14.	120
Karl Kautsky – G.V. Plehanovnak Berlin, 1910. december 15.	120
Jean Longuet – G.V. Plehanovnak Paris, 1909. február 16.....	121
G. V. Plehanov – Jean Longuet-hoz 1910. április.....	121
<i>Mu-dzsong Kim: A koreai munkásmozgalom a polgárháború és a diktatúra éveiben (1910–1960)</i>	121
1934 – 1935	
Ausztria 1934	123
<i>Heinz Fischer: Üdvözlő és beköszöntő beszéd a Bécsben a februári harcok 50. évfordulójára a Renner Intézetben rendezett konferencián</i>	123
Friedrich Adler, Bauer, Dan, Dunois és Zyromski: Az Internacionálé és a háború.....	125

<i>Eduard März/Fritz Weber: Az osztrák gazdaságpolitika a nagy gazdasági válság éveiben.</i>	127
<i>A polgári stratégia és a szociáldemokrata alternatíva (Rövidítve)</i>	127
<i>Otto Bauer: Állásfoglalásai az osztrák gazdasági problémákhoz az 1920-as években</i>	129
<i>Vámbéry Rusztem: A gondolat bilincsei</i>	132
<i>Halász Miklós: A csehszlovákiai választások</i>	133
<i>Polányi Mihály: Oroszország közgazdasága. Alapvető adatok, rendszer és szellem</i>	134
<i>Szécsy Imre: A faszizmus alkonya</i>	134
<i>G.D.H. Cole: A világkapitalizmus jelenlegi helyzete</i>	135
<i>Csécsy Imre: Búcsúlevél Bernard Shawhoz</i>	136
<i>Rubin László: A harmadik erő</i>	137
<i>Kecskeméti Pál: A gondolatszabadság határai</i>	137
<i>Kassák Lajos: Napjaink átértékelése</i>	138
<i>Historicus: A Labour és a liberálisok</i>	139
<i>Historicus: A luzerni pártkongresszus</i>	139
<i>Historicus: Az Internacionálé és az abesszíniai háború</i>	140
<i>Historicus: Egységes akció, egységfront, népies front</i>	140
<i>Historicus: A Komintern hetedik kongresszusának mérlege</i>	140

ANGLIA – A BRIT MUNKÁSMOZGALOM 2008-BAN

<i>A brit szakszervezetek és az LP tegnap és ma</i>	142
<i>A skóciai, glasgowi választás és hatása</i>	142
<i>Diane Abbott: Ahhoz, hogy győzzünk, a politkának meg kell változni</i>	143
<i>Alex Callinicos: Ideológia Gordon Brown „halál testamentuma” körül</i>	144
<i>Havas Péter: A brit Munkáspárt 2008. évi konferenciája (Manchester, 2008. szeptember 20–24.)</i>	146
<i>Jim Mortimer: A kollektív alku alapvető jog</i>	152
<i>Tony Woodley: Az LP-nek meg kell változtatnia a politikáját</i>	152
<i>Vita a brit politikai helyzetről és Gordon Brownról</i>	153
<i>Jim Mortimer: Darling pénzügyminiszter gondolatai</i>	154
<i>John Lansman: Miként szavazták le a párttagokat a Politika Fórum részéről</i>	155
<i>Jeremy Corbyn MP: A kormány politikája elidegeníti támogatóinkat</i>	155
<i>Alex Callinicos: Ellentmondások Gordon Brown gazdaságpolitikájában</i>	156
<i>A sajtó megítélése az átalakított új Gordon Brown kormányról</i>	157
<i>A nagy-britanniai válságról</i>	158
<i>Vadsztrájkok Angliában</i>	159

A FRANCIA MUNKÁSMOZALOM

<i>A Francia Szocialista Párttól</i>	160
<i>Politikai fordulat?</i>	161
<i>A Sarkozy modell és a francia szociális átstrukturálódás</i>	161

A francia baloldal fölényes győzelme a községtanácsi választásokon	163
<i>Caroline Monnot</i> : A francia jobboldalt megbüntették a 2008. márciusi helyközi választásokon	165
Franciaország nyugdíjasai az utcán	165
Jack Lang a TV5-ben	166
Laurent Fabius (PS képviselő) a TV5-ben	167
Sarkozy ostromozza az „értéken” alapuló politikát	168
„A pozitív lustaság”	169
Langyos európaiság	170
Martine Aubry lille-i győzelme ismét visszahelyezi őt az országos politika élére	170
Figyelmeztetés	171
A PC 3 vesztesége elhomályosítja tiszteletreméltó mérlegét	172
A szociális politika lelassulóban	173
„A likvidátor” címmel megjelent Pierre Moscovici új könyve	173
Párizs polgármestere „A bátorságról” című könyvéről	174
Olivier Besancenot, a trockista szélsőbal szóvivője a TV5-ben	175
<i>Raghu Krishnan - Adrian Thomas</i> : Az ellenállás a neoliberalizmussal szemben Franciaországban	176
A PC főtitkára a TV-5-ben	180
François Hollande erősen baloldali nyilatkozata	180
A szociális gondok Franciaországban	181
A Humanité ünnepe	181
A rocardisták Delano mellett	182
A baloldal vártnál nagyobb előretörése a szenátusban	183
Ségolène Royal a „4 igazság” c. műsorban	184
A PS 2008. novemberi kongresszusa	184
A Francia Szocialista Párt (PS) 2008. novemberi kongresszusáról	184
A PS 2008. novemberi új vezetése	185
A PS főtitkárválasztás 2008. novemberében	185
A PS új főtitkárának megválasztása - bonyodalmakkal	186
A PS főtitkár-választáshoz	187
A PS főtitkár-választásának utóreggészei	188
Martine Aubry és Ségolène Royal megbeszélése	188
A gazdasági válság Franciaországban és a reagálások	188
Megalakult Franciaországban a Baloldali Párt	189
Megalakult a PS új vezetősége	189
A PS helyzetéhez	190
Alan Krivine Franciaország új Antikapitalista Pártjáról	190
Martine Aubry a PS főtitkára a január 29-i sztrájk nyomán	191
A francia demokrácia kérdőjelei - újra	192
Az LCR szóvivője a TV-5-ben	192

OLASZORSZÁG – AZ OLASZ MUNKÁSMOZGALOM (2008 – 2009)

<i>Peter Schwarz</i> : A „baloldali” pártok összeomlása a 2008. áprilisi olasz választáson, amely Berlusconi újabb sikerét hozta.....	194
<i>Phil Rushton</i> : Levél Olaszországból, 2008. május.....	197
Szerkesztői bevezető	197
A balközép római nagygyűlése	199
Berlusconi újabb szemesztere aláhúzza az európai egyenlet ismeretlenjeit.....	199
A jobbközép megkerülhetetlen választási zsákmánya Északon	202
Az olasz dolgozók tiltakozása 2009. február 13-án	204

SZAKSZERVEZETEK: MÚLT ÉS JELEN

<i>Bart van der Steen</i> : A holland szakszervezeti mozgalom százéves történetéhez III.	205
<i>Billy Hayes</i> : A szakszervezetek körében növekszik az aggodalom a kormány politikáját illetően	207
A francia pedagógus szakszervezetek és pedagógusok tiltakozása.....	208
Sztrájkok Belgiumban	208
Ma sztrájkolnak a francia pedagógusok	209
Ismét sztrájkolnak a közszolgálati TV dolgozói	209
A CGT szövetségi titkára a 35 órás munkaidő megszűnéséről	209
A CGT főtitkára a TV-5-ben.....	210
A gazdasági válság – a francia autóipar és a munkások	211
2,5 milliós tömegsztrájk a francia utcákon.....	211
Általános sztrájk Franciaországban	212
A francia szakszervezetek szervezte általános sztrájk.....	213
Emlékeztető	213

DOKUMENTUMOK

<i>Tony Benn</i> : Szégyen, méltánytalanság 1931-ben és most.....	214
<i>Eric J. Hobsbawm</i> : A jelenről, a múlttól és a baloldaltól.....	215
<i>Tony Benn</i> : 2008. májusi levele Jemnitz Jánoshoz	216
<i>Seumas Milne</i> : A kommunizmus lehet hogy halott, de nyilvánvalóan nem eléggé	216
<i>Leo Panitch</i> – <i>Colin Leys</i> : Előszó.....	219
<i>John Manning</i> : 1917 öröksége	220
<i>Seumas Milne</i> : Grúzia az USA egypólusú világjának a temetője.....	221
<i>John Schwarzmantel</i> : A brit politikai helyzetről és Gordon Brownról.....	222
<i>Gerd Callesen</i> : A politikai és munkásmozgalmi trendekről.....	222
<i>John Schwarzmantel</i> : Megjegyzések Gordon Brown-ról és helyzetéről.....	224
A baloldaliak összefogásának szükségességéről.....	224
A Szocialista Internacionálé vezetőinek találkozása az Egyesült Nemzetek Szervezetében, ill. kiáltványa a gazdasági válságról. 2008. szeptember 26.	225

<i>Gerd Callesen</i> : Széljegyzetek az osztrák választáshoz és az SPÖ helyzetéhez....	226
Rálátás az angol politikai helyzetre 2008. novemberében	227

HÁTTÉR

<i>Immanuel Wallerstein</i> : Kuba visszatért!.....	228
<i>Kate Hudson</i> : A NATO expanziója áll Grúzia agressziója mögött	230
<i>Nyikolaj Buharin-Inessza Jazborovszkaja</i> : Lengyelország: a baloldali erők válsága – avagy újjászületése?	232
A Kaukázus és a Balkán.....	237
<i>Ken Livingstone</i> : A venezuelai szociális haladást támogatva	238
A BAL előretörése Németországban.....	239
Az algériai privatizálásokról	241
A 90 éves Mandela kritikus ítélete az afrikai helyzetről.....	241
Kalkuttai diagnózis.....	242
A társadalmi különbségek fokozódása napjainkban.....	242
A munkások harca a világban	242

A SZOCIALISTA ÉS MUNKÁS SAJTÓ TÖRTÉNETÉBŐL

The Socialist Review 1908	244
---------------------------------	-----

ESEMÉNYEK, ÉVFORDULÓK

Jean Jaurès születésének 150. évfordulójára	250
<i>Jemnitz János</i> : 100 éve jelent meg London Martin Eden című könyve	252
<i>John Pilger</i> : Ne felejtse el Jugoszláviát	252
Megemlékezés a Bajor Tanácsköztársaság 90. évfordulójáról.....	254
<i>García Lorca</i> : A spanyol polgárháború továbbélése	255
<i>Jemnitz János</i> : Đilas (Gyilas), Milovan: Az új osztály.....	255
<i>Steve Parsons</i> : A 2007. évi dániai választásról.....	255
<i>Paul Mitchell</i> : Szocialista győzelem Spanyolországban - másodszorra	260
Háttér a 2008. márciusi spanyolországi választásokhoz	263
<i>Steve Parsons</i> : A 2008 évi időközi és helyi választások Nagy-Britanniában	265
Reflexiók 2008. május 1. történetéhez	270
2008. május 1. történetéhez.....	270
Új alkotmány Ecuadorban és tervezet Hondurasban	271
<i>Gerd Callesen</i> : A nagykoalíció tovább folytatódik.....	271
<i>Gerd Callesen</i> : A 2008 évi osztrák választások	272
<i>José Pablo Feinmann</i> : Mire megy ki a játék Argentínában?.....	276
A világgazdasági recesszió visszahatásai a munka világára	280
A gazdasági válság és hatása a munkásvilágra	280

ÉLETUTAK

Ablett, Noah (1883–1935) (<i>Jemnitz János</i>)	281
Barker, George (1858–1936) (<i>Jemnitz János</i>)	282

Bignami, Enrico (1844–1921) (<i>Pankovits József</i>)	283
Brown, George (1914–1985) (<i>Jemnitz János</i>)	285
Cousins, Frank (1904–1986) I. (<i>Jemnitz János</i>)	287
Crossman, Richard (1907–1974) I. (<i>Jemnitz János</i>)	288
Leipart, Theodor (1867–1947) (<i>Willy Buschak</i>)	289
Lensch, Paul (1873–1926) (<i>Jemnitz János</i>)	295
März, Eduard (1908–1987) (<i>Jemnitz János</i>)	296
Most, Johann (1846–1906) (<i>Jemnitz János</i>)	297
Pisacane, Carlo (1818–1857) (<i>Pankovits József</i>)	299
Seitz, Karl (1869–1950) (<i>Jemnitz János</i>)	301

ELHUNYTAK

Aubrac, Lucie (1912–2007) (<i>J. Nagy László</i>)	304
Césaire, Aimé (1913–2008) (<i>J. Nagy László</i>)	306
Gutiérrez Díaz, Antoni (1929–2007) (<i>Harsányi Iván</i>)	308
Rakowski, Mieczyslaw (1926–2008) (<i>Inessza Jazsborovszkaja</i>)	314
Suret-Canale, Jean (1921–2007) (<i>J. Nagy László</i>)	318

A MUNKÁSMOZGALOM TÖRTÉNETÍRÓI

Fejtő Ferenc, a munkásmozgalom történetírója II.	320
Susanne Miller (1915–2008) I.	325
<i>Claudie Weill</i> : Találkozásaim Susanne Miller-rel	329
Moore, Bill (1911–2008) (<i>Jemnitz János, Székely Gábor</i>)	331
Rotstein, Fjodor (Theodor) Aronovics (1871–1953) (<i>Julij Mador</i>)	332

BESZÁMOLÓK

1968 globalitása – negyven év távlatából	335
<i>Jemnitz János</i> : 40 év távlatából	335
<i>Konok Péter</i> : Áttekintés a konferenciáról	337
Emlékezés Paul Robesonra	338
<i>Matthew Worley</i> : Togliatti a londoni Marx-házban	338
Történelmi materializmus konferencia Londonban	339
A gazdasági válság hatása az olasz munkásságra	339
<i>Stephane Bussard</i> : A Marshall-segély filmjeinek tanulsága	340

KÖNYVISMERTETÉSEK

<i>Francesco Barbagallo</i> : Enrico Berlinguer	341
<i>Willy Buschak</i> : Über uns flog die Wolke der Hoffnung schnell	343
<i>Michèle Cotta</i> : „Az V. köztársaság titkos füzetei”	345
<i>Hüttner, Berndt-Oy, Gottfried-Schepers, Norbert</i> (Hg.): Vorwärts und viel vergessen. Beiträge zur Geschichte und Geschichtsschreibung neuer sozialen Bewegungen.	346

<i>Annalies Laschitz</i> : Die Liebknechts: Karl und Sophie – Politik und Familie.....	349
<i>Ana, Marcos</i> : Decidme cómo es un árbol. Memoria de la prisión y la vida.....	351
<i>Kevin Morgan</i> : The Webbs and Soviet Communism: Bolshevism and the British Left – part 2.	356
<i>Hermann Weber és Bernhard H. Bayerlein</i> : Der Thälmann Skandal: Geheime Korrespondenz mit Stalin.	358
Marxist History-writing for the Twenty-first Century. Edited by <i>Chris Wickham</i>	359
INTERNATIONAL SUPPLEMENT	
The 44 th Linz Conference: The global perspective of 1968 – forty years later	361
Jemnitz János	361
Konok Péter	362
<i>Steve Parsons</i> : The 2007 Danish General Election	363
<i>Steve Parsons</i> : The 2008 UK Local Elections	367
Lives, Biographies: Bill Moore (1911 – 2008) (<i>Graham Stevenson</i>)	377
Theodor Leipart (1867-1947) (<i>Willy Buschak</i>).....	378
Rakowski, Mieczyslaw (1926–2008) (<i>Inessa Yazhborovskaya</i>)	384
Rotstein, Fedor Aronovits (1871-1953) (<i>Julij Mador</i>).....	389
KÜLFÖLDI SZERZŐINK	392

Contents

NEW AGE – ECONOMICAL CRISIS - LABOUR

<i>Willie Thompson: Marx not so „passe”</i>	5
An abrupt Awakening	6
<i>Gerd Callesen: On the politics of the social democratic parties in 2008</i>	7
<i>John Schwarzmantel: On the global economical crisis</i>	8
<i>Graham Turner on facing the economical deluge</i>	8
The Deadly Grip of Recession	9
Some additions to the worldwide crisis and the new situation	10
Another addition to the effects of the economical crisis	10
Globalisation’s ideological crisis.....	10
<i>François Sabado: Taking the measure of the crisis (Fourth International)</i>	12
Regulation and the hand of the public sector reappear in the European political cycle.....	13
Interview of John Bellamy Foster on the crisis	15
Economical crisis and social problems	16

ON THE 125TH ANNIVERSARY OF THE DEATH OF MARX (III.)

<i>Eric J. Hobsbawm: Marxist historiography today</i>	17
<i>Tony Benn: Capital philosopher... On the 125th anniversary of Marx’s death</i>	21
<i>István Mészáros: The unfolding crisis and the relevance of Marx</i>	24
Marx anniversary, 2008	27
His commemoration of the 160 th anniversary of the publication of the Communist Manifesto	28

EXTRAORDINARY LIVES

Berlinguer, Enrico II. (<i>József Pankovits</i>)	29
Berlinguer, Enrico (<i>Viacheslav Kolomiets</i>)	33
Castle, Barbara, Baroness Castle of Blackburn (1910–2002) (<i>Éva H. Haraszi</i>) ..	36
Castle, Barbara (1910–2002) (<i>János Jemnitz</i>)	40
Tony Benn on Barbara Castle	42
Huysmans, Camille (1871–1968) I. (<i>János Jemnitz</i>)	45
Kamenev, Lev Borisovich, (1883–1936) II. (<i>György Bebesi, Gábor Lengyel</i>)	49
Russell, Bertrand (1872–1970) I. (<i>János Jemnitz</i>)	53
Tasca, Angelo (1892–1960) II. (<i>Sergio Soave</i>)	55

STUDIES

<i>Peter Birke: Labour resistance and strikes in Denmark, 1974–1982</i>	59
<i>János Jemnitz: The age of discontent</i>	63
<i>Robert Yevzerov: Reform and revolution (The experience of the Soviet Union in the end of the 20th century)</i>	77

<i>Gyula Ortutay L.</i> : The new Golden Era of Latin America	82
Left-wing presidents with diverge economical and social models	82
<i>Tariq Ali</i> : Where have all the passions gone?	89
1879–1884	
Pro memoria	93
Letters to Engels (<i>János Jemnitz</i>)	100
To the history of the Socialist Workers Party of the USA, based on the book of Morris Hillquit	100
1909–1910	
<i>Eugéne Fournière</i> : Internationalism and pangermanism	104
Karl Kautskys' letter to Victor Adler on the occasion of the congress of the Austrian social democrats	107
August Bebel to Victor Adler, Berlin, 21 January, 1910	109
August Bebel to Victor Adler, 2 August, 1910	110
Victor Adler to August Bebel, 5 August, 1910	110
<i>Adelheid Popp</i> : Movement of labour women in Austria.....	111
<i>Henriette Roland-Holst</i> : Elections in the Netherlands	112
<i>Mehring, Franz</i> : The dissolution of the Reichstag, May 1909	113
<i>Gustav Bang</i> : The elections in Denmark	114
<i>János Jemnitz</i> : Debates on colonization during the Copenhagen congress of the Second International, 1910	115
Karl Kautsky to G. V. Plekhanov, Berlin, 19 August, 1910	119
Karl Kautsky to G. V. Plekhanov, Berlin, 29 November, 1910	119
G. V. Plekhanov to Karl Kautsky, San Remo, 7 December, 1910	120
G. V. Plekhanov to Karl Kautsky, San Remo, 14 December, 1910	120
Karl Kautsky to G.V. Plekhanov, Berlin, 15 December, 1910	120
Jean Longuet to G.V. Plekhanov Paris, 16 February, 1909.....	121
G. V. Plekhanov to Jean Longuet, April 1910	121
<i>Moo-yong Kim</i> : The Korean labour movement during the civil war and the dictatorship, 1910 - 1960.....	121
1934 – 1935	
Austria, 1934	123
<i>Heinz Fischer</i> : Opening and salutatory intro in the Wien conference of the Renner Institute on the 50 th anniversary of the Schutzbund-uprising	123
<i>Friedrich Adler, Bauer, Dan, Dunois and Zyromski</i> : The International and the war	125
<i>Eduard März - Fritz Weber</i> : Austrian economical policy during the Great Depression	127
The bourgeois strategy and the social-democratic alternative	127

Otto Bauers' statements on the Austrian economical problems of the 1920s'	129
<i>Rusztlem Vámbéry</i> : The handcuffs of thought	132
<i>Miklós Halász</i> : The elections in Czechoslovakia	133
Mihály Polányi: The economy of Russia. Basic data, system and spirit	134
<i>Imre Szécsy</i> : The decline of Fascism	134
G.D.H. Cole: Present situation of the world capitalism	135
<i>Imre Csécsy</i> : A last letter to Bernard Shaw	136
<i>László Rubin</i> : The third power	137
<i>Pál Kecskeméti</i> : The limits of the freedom of thought	137
<i>Lajos Kassák</i> : The reevaluation of present days	138
<i>Historicus</i> : The Labour and the liberals	139
<i>Historicus</i> : The Luzern party congress	139
<i>Historicus</i> : The International and the war in Abyssinia	140
<i>Historicus</i> : Unified action, united front, popular front.....	140
<i>Historicus</i> : The balance sheet of the Seventh Congress of the Comintern	140
 GREAT BRITAIN – BRITISH LABOUR MOVEMENT IN 2008	
The British trade unions and the LP yesterday and today	142
The elections in Glasgow, Scotland and its aftermath	142
<i>Diane Abbott</i> : To win, policy must change	143
<i>Alex Callinicos</i> : Ideology behind Gordon Brown's death wish'	144
<i>Péter Havas</i> : The 2008 conference of the British Labour Party (Manchester, 20–24 September, 2008)	146
<i>Jim Mortimer</i> : Collective bargaining is a fundamental right	152
<i>Tony Woodley</i> : Labour must change policy direction	152
Debate on the political situation in Britain and Gordon Brown	153
<i>Jim Mortimer</i> : The thoughts of Chancellor Darling	154
<i>John Lansman</i> : How party members were let down by the Policy Forum	155
<i>Jeremy Corbyn, MP</i> : It is government policies thoct alianada suyposters	155
<i>Alex Callenicos</i> : Contradictions in Gordon Brown 's economic policy	156
Press evaluations about the new Gordon Brown-government	157
On the crisis in Great Britain	158
Wildcat strikes in England.....	159
 THE FRENCH LABOUR MOVEMENT	
About the French Socialist Party.....	160
A political turn?	161
The Sarkozy-model and the social re-structuralization in France	161
The great victory of the French left in the local elections	163
<i>Caroline Monnot</i> : The French right was punished in the local elections in March, 2008	165
The pensioners of France in the streets	165
Jack Lang in the TV5	166

Laurent Fabius (deputy of PS) in the TV5	167
Sarkozy is whipping the politics that based on “values”	168
„The positive laziness”	169
Lukewarm Europeanism	170
The Lille victory of Martine Aubry puts her back to the forefront of national politics.....	170
Warning	171
The three losses of the PC are adumbrating the positive balance	172
Social policy is slowing down	173
“The Liquidator”, a new book of Pierre Moscovici has been published	173
The mayor of Paris about his book	174
Olivier Besancenot, deputy of the Trotskyist far-left in the TV5	175
Raghu Krishnan – Adrian Thomas: Resistance to neoliberalism in France	176
The first secretary of the PC in the TV5	180
Francois Hollandes’ leftist statement	180
Social problems in France	181
The celebration of L’Humanite	181
The Rocardians behalf of Delano	182
The unexpected onrush of the left in the Senate.....	183
Segolène Royal in the program “4 justice”	184
The congress of the PS, November 2008	184
About the congress of the PS, November 2008	184
The new leadership of the PS, elected in November 2008	185
The election of the first secretary of the PS, November 2008	185
The election of the first secretary of the PS – not without complications	186
To the election of the first secretary of the PS	187
Backwashes of the election of the first secretary of the PS.....	188
The discourse of Martine Aubry and Segolène Royal	188
The economical crisis and the reactions on it in France	188
The Left Party has been formed in France	189
The new leadership of the PS	189
To the situation of the PS	190
Alan Krivine the newly formed Anti-capitalist Party of France.....	190
Martine Aubry, the first secretary of the PS	
On the path of the strike of 29 January	191
Question marks of the French democracy - again	192
The spokesman of the LCR in TV5	192

ITALY – THE ITALIAN LABOUR MOVEMENT, 2008 - 2009

<i>Peter Schwarz</i> : The crash of the “leftist” parties following the elections of April 2008, won again by Berlusconi.....	194
<i>Phil Rushton</i> : Letter from Italy, 2008.....	197
The great assembly of the central left in Rome	199

The new semester of Berlusconi underlines the unknown quantity of the European equation	199
The unavoidable electoral loot of the central right in the North	202
The contestation of the Italian workers in 13 February, 2009	204

TRADE UNIONS – PAST AND PRESENT

<i>Bart van der Steen</i> : To the century-long history of the Dutch trade union movement	205
<i>Billy Hayes</i> : TUC's mounting concerns over government policy	207
The contest of the pedagogues and their unions	208
Strikes in Belgium	208
French pedagogues are on strike today	209
The workers of the public television are on strike again	209
The federal secretary of the CGT about the elimination of the 35-hour-long working week	209
The general secretary of the CGT in the TV5	210
The economical crisis – the French car industry and the workers	211
A mass strike of 2 and a half millions on the French streets	211
General strike in France	212
The French trade unions and the general strike organized by them	213
Pro memoria	213

DOCUMENTS

<i>Tony Benn</i> : A disgrace in 1931 and now	214
<i>Eric J. Hobsbawm</i> : About present, about past and about the left	215
Tony Benns' letter to János Jemnitz, May 2008	216
<i>Seumas Milne</i> : Communism may be dead, but clearly not dead enough	216
<i>Leo Panitch – Colin Leys</i> : Preface	219
<i>John Manning</i> : The heritage of 1917	220
<i>Seumas Milne</i> : Georgia is the graveyard of America's unipolar world	221
<i>John Schwarzmantel</i> : About the British political situation and Gordon Brown ..	222
<i>Gerd Callesen</i> : About trends in politics and labour movement	222
<i>John Schwarzmantel</i> : Some notes on Gordon Brown and the situation	224
On the necessity of the colligation in the left	224
Socialist International leaders address global financial crisis in meeting at UNO	225
<i>Gerd Callesen</i> : Notes on the Austrian elections and the situation of the SPÖ	226
A view on the British political situation in November, 2008	227

BACKGROUND

<i>Immanuel Wallerstein</i> : The return of Cuba	228
<i>Kate Hudson</i> : NATO expansion is behind Georgia's aggression	230
<i>Nikolai Bukharin–Inessa Yazhborovskaya</i> : Poland: crisis or revival of the left? ..	232

The Caucasus and the Balkans	237
<i>Ken Livingstone</i> : Backing Venezuelan social progress	238
The onrush of the Left in Germany	239
On the privatization in Algeria	241
The 90-year-old Mandelas' critical evaluation of the situation in Africa	241
Diagnosis from Calcutta	242
The present rising of social inequalities	242
The worldwide struggle of the workers	242

FROM THE HISTORY OF LABOUR AND SOCIALIST PRESS

The Socialist Review, 1908	244
----------------------------------	-----

EVENTS, ANNIVERSARIES

On the 150 th anniversary of the birth of Jean Jaurès	250
<i>János Jemnitz</i> : Jack Londons' "Martin Eden" was published 100 years ago	252
<i>John Pilger</i> : Don't forget Yugoslavia!	252
Commemoration of the 90 th anniversary of the Bavarian Council Republic	254
García Lorca - the survival of the Spanish civil war	255
<i>János Jemnitz</i> : Milovan Đilas: The new class	255
<i>Steve Parsons</i> : About the elections in Denmark, 2007	255
<i>Paul Mitchell</i> : Socialist victory in Spain - for the second time	260
Madrid Pushed Towards Wider Agreements, March, 2008	263
<i>Steve Parsons</i> : By-elections and local elections in Great Britain, 2008	265
Reflections on 1 May, 2008	270
To the history of 1 st of May, 2008	270
New constitution in Ecuador, and a plan of constitution in Honduras	271
<i>Gerd Callesen</i> : The grand coalition continues	271
<i>Gerd Callesen</i> : The Austrian elections in 2008	272
<i>Jose Pablo Feinmann</i> : What is the aim of the game in Argentina?	276
Effects of the worldwide economical recession on the labour	280
The economic crisis and its effects on the world of labour	280

LIVES, BIOGRAPHIES

Ablett, Noah (1883–1935) (<i>János Jemnitz</i>)	281
Barker, George (1858–1936) (<i>János Jemnitz</i>)	282
Bignami, Enrico (1844–1921) (<i>József Pankovits</i>)	283
Brown, George (1914–1985) (<i>János Jemnitz</i>)	285
Cousins, Frank (1904–1986) I. (<i>János Jemnitz</i>)	287
Crossman, Richard (1907–1974) I. (<i>János Jemnitz</i>)	288
Leipart, Theodor (1867–1947) (<i>Willy Buschak</i>)	289
Lensch, Paul (1873–1926) (<i>János Jemnitz</i>)	295
Marz, Eduard (1908–1987) (<i>János Jemnitz</i>)	296

Most, Johann (1846–1906) (<i>János Jemnitz</i>)	297
Pisacane, Carlo (1818–1857) (<i>József Pankovits</i>)	299
Seitz, Karl (1869–1950) (<i>János Jemnitz</i>)	301

DECEASED PERSONALITIES

Aubrac, Lucie (1912–2007) (<i>László J. Nagy</i>)	304
Cesaire, Aime (1913–2008) (<i>László J. Nagy</i>)	306
Gutierrez Diaz, Antoni (1929–2007) (<i>Iván Harsányi</i>)	308
Rakowski, Mieczyslaw (1926–2008) (<i>Inessa Yazhborovskaya</i>)	314
Suret-Canale, Jean (1921–2007) (<i>László J. Nagy</i>)	318

HISTORIENS OF THE LABOUR MOVEMENT

Fejtő Ferenc II. (<i>János Jemnitz</i>)	320
Miller, Susanne (1915–2008) (<i>Fischer, Ilse, Claudie Weill</i>)	325
Moore, Bill (1911 - 2008) (<i>János Jemnitz, Gábor Székely</i>)... ..	331
Rotstejn, Fjodor (1871–1953) (<i>Julij Mador</i>)	332

REPORTS

The globality of 1968 – after 40 years	335
<i>János Jemnitz</i> : 40 years later	335
<i>Péter Konok</i> : A draft of the conference	337
Commemoration of Paul Robeson	338
<i>Matthew Worley</i> : Togliatti at Marx house	338
The conference of Historical Materialism in London	339
The effects of the economical crisis on the Italian workers	339
<i>Stephane Bussard</i> : The lessons of the films of the Marshall-aid	340

BOOK REVIEWS

<i>Francesco Barbagallo</i> : Enrico Berlinguer	341
<i>Willy Buschak</i> : Über uns flog die Wolke der Hoffnung schnell	343
<i>Michele le Cotta</i> : „Secret booklets of the 5 th Republic”	345
<i>Hüttner, Berndt-Oy, Gottfried-Schepers, Norbert</i> (Hg.): Vorwärts und viel vergessen. Beiträge zur Geschichte und Geschichtsschreibung neuer sozialen Bewegungen.	346
<i>Annalies Laschütza</i> : Die Liebknechts: Karl und Sophie – Politik und Familie.	349
<i>Ana, Marcos</i> : Decidme como es un arbol. Memoria de la prision y la vida.	351
<i>Kevin Morgan</i> : The Webbs and Soviet Communism: Bolshevism and the British Left – part 2.	356
<i>Hermann Weber és Bernhard H. Bayerlein</i> : Der Thalmann Skandal: Geheime Korrespondenz mit Stalin.	358
Marxist History-writing for the Twenty-first Century. Edited by <i>Chris Wickham</i>	359

INTERNATIONAL SUPPLEMENT

The 44 th Linz Conference: The global perspective of 1968 – forty years later	361
János Jemnitz	361
Péter Konok	362
<i>Steve Parsons</i> : The 2007 Danish General Election	363
<i>Steve Parsons</i> : The 2008 UK Local Elections	367
Lives, Biographies: Bill Moore (1911 – 2008) (<i>Graham Stevenson</i>)	377
Theodor Leipart (1867-1947) (<i>Willy Buschak</i>).....	378
Rakowski, Mieczyslaw (1926-2008) (<i>Inessa Yazhborovskaya</i>)	384
Rotstein, Fedor Aronovits (1871-1953) (<i>Julij Mador</i>).....	389
OUR FOREIGN AUTHORS	392